Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM

(NIELETNIM, AKTUALNYM WIĘŹNIOM, BYŁYM WIĘŹNIOM)

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA

Wielowymiarowe wsparcie instytucjonalne w procesie readaptacji nieletnich i dorosłych przestępców

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Nauka dla Społeczeństwa II" na podstawie umowy nr NdS-II/SN/0607/2024/01; okres realizacji: 03.04.2024-03.04.2027; wartość projektu: 1.091.040,00 PLN.

W przygotowaniu opracowania wziął udział zespół autorów w składzie:

Prof. dr hab. Iwona Niewiadomska

Dr hab. Joanna Chwaszcz

Dr Krzysztof Jurek

Spis treści

EKSPERTYZA 1 11
1. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM 12
1.1. Zadania ustawowe Policji wobec nieletnich 12
1.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich/braku wspierania nieletnich 14
1.3. Skutki negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich 17
1.4. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich) 18
1.5. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec nieletnich/wspierania nieletnich 30
1.6. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów (świadczące o wspieraniu nieletnich) 35
1.7. Dobre praktyki w zakresie działań Policji w stosunku do nieletnich 47
2. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM 50
2.1. Zadania ustawowe Policji wobec aktualnych więźniów 50
2.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów/braku wspierania aktualnych więźniów 53
2.3. Skutki negatywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów 57
2.4. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów wobec aktualnych więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów) 58
2.5. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów/wspierania aktualnych więźniów 72
2.6. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec aktualnych więźniów 77
3. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 91
3.1. Zadania ustawowe Policji wobec byłych więźniów 91
3.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec byłych więźniów/braku wspierania byłych więźniów 94
3.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów wobec byłych więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec byłych więźniów) 99
3.4. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec byłych więźniów/wspierania byłych więźniów 109
3.5. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec byłych więźniów 114

BIBLIOGRAFIA..... 124

EKSPERTYZA 2.....131
1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM 132
1.1.Zadania ustawowe wobec nieletnich 132
1.2. Formy wsparcia nieletnich przez pracowników oświaty 135
1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec nieletnich 142
1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec nieletnich 148
2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM 154
2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów 154
2.2. Formy wsparcia aktualnych więźniów przez pracowników oświaty 157
2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec aktualnych więźniów 159
2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec aktualnych więźniów 162
3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 166
3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów 166
3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez pracowników oświaty 169
3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec byłych więźniów 170
3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec byłych więźniów 172
BIBLIOGRAFIA.....176

EKSPERTYZA 3.....180
1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM.....181
1.1.Zadania ustawowe wobec nieletnich 181
1.2. Formy wsparcia nieletnich przez pracowników systemu zatrudnienia.....183
1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec nieletnich.....184
1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec nieletnich..... 186
2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM.....190

2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów 190
2.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu zatrudnienia 193
2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec aktualnych więźniów 195
2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec aktualnych więźniów 199
3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 202
3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów 202
3.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu zatrudnienia 204
3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec byłych więźniów 206
3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec byłych więźniów 209
BIBLIOGRAFIA 211

EKSPERTYZA 4 214
1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM 215
1.1. Zadania ustawowe wobec nieletnich 215
1.2. Formy wsparcia wobec nieletnich przez pracowników systemu pomocy społecznej 217
1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec nieletnich 219
1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec nieletnich 223
2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM 226
2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów 226
2.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu pomocy społecznej 228
2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec aktualnych więźniów 229
2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec aktualnych więźniów 232
3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 237
3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów 237

3.2. Formy wsparcia wobec byłych więźniów przez pracowników systemu pomocy społecznej 239
3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec byłych więźniów 240
3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec byłych więźniów 245
BIBLIOGRAFIA 252

EKSPERTYZA 5 255
1. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM 256
1.1. Zadania ustawowe wobec więźniów 256
1.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec więźniów 267
1.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów) 270
1.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec więźniów/wspierania więźniów 284
1.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów) 287
2. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA MŁODOCIANYM 302
2.1. Zadania ustawowe wobec nmłodocianych 302
2.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec młodocianych 304
2.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy SW wobec młodocianych (świadczące o braku wspierania młodocianych) 313
2.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec młodocianych 329
2.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy SW wobec młodocianych (świadczące o wspieraniu młodocianych) 334
3. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 355
3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów 355
3.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych 357
3.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych (świadczące o braku wsparcia dla recydywistów penitencjarnych) 362
3.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych 377
3.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych (świadczące o wspieraniu recydywistów) 378

BIBLIOGRAFIA..... 399

EKSPERTYZA 6 407
1. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO NIELETNIM..... 408
1.1. Zadania ustawowe Sędziów wobec nieletnich.....408
1.2. Formy wsparcia nieletnich przez sędziów.....414
1.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów 416
1.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów 420
1.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich przez Sędziów.....432
2. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO AKTUALNYM WIĘŹNIOM 435
2.1 Zadania ustawowe Sędziów wobec więźniów.....435
2.2 Formy wsparcia więźniów przez Sędziów.....436
2.3 Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów wobec więźniów 442
2.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów wobec więźniów..... 447
2.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez Sędziów.....449
3. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO BYŁYM WIĘŹNIOM.....453
3.1. Zadania ustawowe Sędziów wobec byłych więźniów.....453
3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez Sędziów 456
3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów wobec byłych więźniów 457
3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów wobec byłych więźniów 460
3.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia byłych więźniów przez Sędziów.....461
BIBLIOGRAFIA..... 465

EKSPERTYZA 7 472
1. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM.....473
1.1. Zadania ustawowe kuratorów sądowych wobec nieletnich 476
1.3 Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec nieletnich.....482
1.4 Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec nieletnich 484
1.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich przez kuratorów.....485
2. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM 490
2.1. Zadania ustawowe kuratorów wobec więźniów 490
2.2. Formy wsparcia więźniów przez kuratorów.....492
2.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec więźniów 493
2.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec więźniów.....495
2.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez kuratorów 496

3. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM 504
3.1 Zadania ustawowe kuratorów wobec byłych więźniów.....504
3.2 Formy wsparcia byłych więźniów przez kuratorów.....505
3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec byłych więźniów 506
3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec byłych więźniów....508
3.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia byłych więźniów przez kuratorów 511
BIBLIOGRAFIA.....517

EKSPERTYZA 8.....522
1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM.....523
1.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich.....523
1.2 Formy wsparcia nieletnich przez przedstawicieli ochrony zdrowia.....529
1.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich 531
1.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich 534
1.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich.....536
2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM 537
2.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów 537
2.2 Formy wsparcia więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia 545
2.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów 550
2.4 Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów 553
2.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia 556
3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM.....562
3.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec byłych więźniów...562
3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia.....564
3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec byłych więźniów 566
3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawiciel ochrony zdrowia wobec byłych więźniów 567
3.5. Dobre praktyki w zakresie wspierania byłych więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia.....568

BIBLIOGRAFIA.....570

EKSPERTYZA 9 573
1. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO NIELETNIM PRZEZ PROKURATORÓW.....576
1.1. Zadania ustawowe prokuratorów 576
1.2. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich 577
1.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich) 586
1.4. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich/wspierania nieletnich 606
1.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o wspieraniu nieletnich) 614
Postawa nieletniego po popełnieniu czynu.....629
3. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO PRZESTĘPCOM PRZEZ PROKURATORÓW..... 635
2.1. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec przestępców 636
2.2. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich) 641
2.3. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec przestępców 665
2.4. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępców 671
Możliwość zastosowania alternatywnych środków karnych.....688
2. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO WIELOKROTNYM PRZESTĘPCOM/RECYDYWISTOM PRZEZ PROKURATORÓW 698
3.1. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów 700
3.2. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec recydywistów (świadczące o braku wsparcia recydywistów) 707
3.3. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów 731
3.4. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec recydywistów (świadczące o wspieraniu recydywistów).....737
BIBLIOGRAFIA.....753

Iwona Niewiadomska

EKSPERTYZA 1

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ POLICJANTÓW

1. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe Policji wobec nieletnich

Zadania Policji wobec nieletnich w Polsce wynikają głównie z przepisów dwóch ustaw: Ustawy z 6.04. 1990 r. o Policji oraz Ustawy z 9.06.22 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Wymienione akty prawne określają zakres działań Policji wobec nieletnich o charakterze profilaktycznym, interwencyjnym i resocjalizacyjnym.

Zadanie: Ochrona nieletnich przed zagrożeniami (zapewnianie bezpieczeństwa) poprzez:

- Zapobieganie przemocy domowej – reagowanie na sytuacje, w których dzieci są ofiarami przemocy fizycznej, psychicznej lub zaniedbania.
- Przeciwdziałanie demoralizacji – podejmowanie działań w przypadku, gdy nieletni przejawiają zachowania wskazujące na demoralizację, np. wagary, używanie alkoholu, narkotyków, agresja.
- Zwalczanie przestępczości wobec dzieci – m.in. interwencje w sytuacjach wykorzystywania seksualnego, handlu ludźmi, pracy dzieci czy innych przestępstw przeciwko ich zdrowiu i życiu.

Zadanie: zapobieganie czynom karalnym wśród nieletnich

Policja ma obowiązek podejmowania działań profilaktycznych i interwencyjnych wobec nieletnich, którzy:

- Popełniają czyny karalne – nieletni sprawcy przestępstw lub wykroczeń podlegają postępowaniu zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich

- Znajdują się w sytuacji zagrożenia demoralizacją - Policja monitoruje i reaguje na sytuacje, w których młodzież narażona jest na negatywne wpływy środowiska.

Zadanie: interwencje w sprawach nieletnich

- Reagowanie na czyny karalne popełniane przez nieletnich
  - Zatrzymanie nieletniego, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu karalnego.
  - Przekazywanie sprawy do sądu rodzinnego, który decyduje o środkach wychowawczych, poprawczych lub innych formach resocjalizacji.
  - Dokumentowanie i prowadzenie postępowań wyjaśniających dotyczących czynów karalnych popełnianych przez nieletnich.
- Działania prewencyjne
  - Rozpoznawanie miejsc i środowisk, które mogą sprzyjać demoralizacji lub przestępczości nieletnich.
  - Kontrola miejsc publicznych, w których przebywa młodzież (np. kluby, miejsca rekreacji), w celu zapobiegania łamaniu prawa.

Zadanie: edukacja i profilaktyka

- Podnoszenie świadomości nieletnich – przekazywanie wiedzy o zagrożeniach (np. cyberprzemoc, narkotyki) i zasadach bezpiecznego zachowania.
- zapobieganie agresji i przemocy – organizowanie warsztatów i prelekcji w szkołach dotyczących m.in. rozwiązywania konfliktów bez przemocy.
- Promowanie odpowiedzialności prawnej – uświadamianie młodzieży o konsekwencjach łamania prawa.

Zadanie: współpraca z innymi instytucjami

- Z sądami rodzinnymi - przekazywanie informacji i wniosków dotyczących sytuacji nieletnich.

- Z ośrodkami pomocy społecznej – współpraca w przypadkach przemocy domowej lub trudnych warunków rodzinnych.
- Ze szkołami - wspieranie działań wychowawczych i profilaktycznych realizowanych przez placówki oświatowe.

Pomoc w sytuacjach kryzysowych

Policjanci mają za zadanie reagować na sytuacje kryzysowe dotyczące nieletnich, takie jak:

- Ucieczki z domu lub placówek wychowawczych – poszukiwanie zaginionych dzieci i młodzieży.
- Konflikty rodzinne - interwencje w przypadku konfliktów zagrażających bezpieczeństwu dziecka.
- Narażenie na przemoc - zapewnienie ochrony dzieciom w sytuacjach, gdy ich bezpieczeństwo jest zagrożone (np. usuwanie agresora z domu).

Specyficzne formy wsparcia grupy zawodowej wynikające z zadań ustawowych wobec nieletnich

W strukturach Policji funkcjonują wydziały ds. nieletnich i patologii, które koncentrują się na:

- Zapobieganiu przestępczości wśród młodzieży.
- Wspieraniu dzieci i młodzieży znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych.
- Prowadzeniu postępowań wyjaśniających dotyczących nieletnich.

1.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich/braku wspierania nieletnich

Negatywne postawy policjantów wobec nieletnich mogą prowadzić do pogorszenia relacji z młodzieżą, a także wpłynąć na niską skuteczność działań prewencyjnych i wychowawczych. Poniżej przedstawiono możliwe przejawy negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich.

Stosowanie przemocy i agresji

- Przemoc fizyczna: stosowanie siły fizycznej w celu wymuszenia posłuszeństwa lub w trakcie zatrzymania, interwencji czy transportu nieletnich. Może to obejmować uderzenia, szarpanie, duszenie lub inne formy brutalności, które naruszają prawa dziecka.
- Przemoc psychiczna: używanie gróźb, zastraszania, wyśmiewania, poniżania lub innych form manipulacji psychologicznej, które mają na celu złamanie psychicznej odporności młodego człowieka.

Brak szacunku dla godności dziecka

- Poniżanie i dehumanizacja: traktowanie nieletnich w sposób poniżający, na przykład poprzez używanie obraźliwych słów, wyśmiewanie, upokarzanie ich przed innymi osobami (np. przed rówieśnikami, innymi osobami w areszcie).
- Brak szacunku dla prywatności: narażanie nieletnich na niepotrzebne publiczne ujawnianie ich danych osobowych, sytuacji życiowych, trudności czy innych spraw prywatnych, co może naruszać ich prawo do prywatności.

Stosowanie nieadekwatnych środków przymusu

- Nadmierne użycie siły: stosowanie nadmiernych środków przymusu fizycznego w przypadku nieletnich, takich jak kajdanki, unieruchomienie, transport w sposób nieludzki.
- Zatrzymanie w nieodpowiednich warunkach: przetrzymywanie nieletnich w izolatkach, celach dla dorosłych więźniów lub innych miejscach, które nie są przystosowane do młodych osób.

Niedostateczne informowanie o prawach

- Brak informacji o prawach dziecka: funkcjonariusze nie informują nieletnich o ich prawach, w tym o prawie do milczenia, prawo do adwokata, czy prawie do kontaktu z opiekunem.

- Zatrzymywanie bez obecności opiekuna: w przypadku zatrzymania nieletniego, brak obecności rodziców lub opiekuna prawnego.

Brak indywidualnego podejścia do nieletnich

- Traktowanie nieletnich jak dorosłych przestępców: przyjmowanie podejścia, które nie uwzględnia wieku i rozwoju emocjonalnego nieletnich, traktując ich jak dorosłych przestępców, zamiast zrozumieć ich specyficzne potrzeby i problemy.
- Brak uwzględnienia kontekstu społecznego: Ignorowanie problemów rodzinnych, emocjonalnych czy edukacyjnych, które mogą być podstawą zachowań nieletnich.

Dyskryminacja i nierówne traktowanie

- Dyskryminacja ze względu na pochodzenie, status społeczny, czy orientację seksualną: funkcjonariusze mogą wykazywać negatywne postawy wobec nieletnich z mniejszości etnicznych, społecznych, religijnych czy seksualnych.
- Stereotypowe traktowanie: wiązanie zachowań nieletnich z negatywnymi stereotypami (np. postrzeganie dzieci z ubogich rodzin czy określonych grup społecznych jako "złych" lub "problemowych").

Niedostateczna współpraca z rodziną i instytucjami

- Brak współpracy z rodziną: ignorowanie roli rodziny w procesie wychowawczym i rehabilitacyjnym. Policja może zaniedbywać konsultacje z rodzicami lub opiekunami prawnymi nieletnich, co może skutkować brakiem wsparcia w rozwiązywaniu problemów młodego człowieka.
- Brak współpracy z instytucjami wsparcia: funkcjonariusze nie współpracują z organizacjami pozarządowymi, ośrodkami resocjalizacyjnymi, psychologami, szkołami czy ośrodkami pomocy społecznej, co utrudnia dostęp nieletnich do wsparcia i pomocy w sytuacjach kryzysowych.

Izolowanie od społeczeństwa

- Zatrzymywanie i traktowanie jak dorosłych przestępców: umieszczanie nieletnich w aresztach, które są przeznaczone dla dorosłych przestępców, może prowadzić do ich dalszego alienowania się od społeczeństwa i pogłębiania problemów emocjonalnych i społecznych.
- Brak integracji z rówieśnikami: traktowanie nieletnich w sposób, który utrudnia ich integrację z rówieśnikami, zarówno w ramach społeczności lokalnej, jak i w placówkach wychowawczych.

Manipulacja i wykorzystanie

- Manipulacja emocjonalna: wykorzystywanie emocji nieletnich w celu wymuszenia określonych reakcji, np. przez groźby czy naciski, co może prowadzić do wywołania strachu i poczucia bezsilności u młodego człowieka.
- Zmuszanie do składania zeznań: zmuszanie nieletnich do składania zeznań bez obecności opiekuna prawnego, co może prowadzić do naruszenia prawa dziecka do obrony i wywołania poczucia presji.

1.3. Skutki negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich

Osłabienie zaufania do służb porządkowych

Młodzież, która doświadczyła negatywnego traktowania ze strony policji, może stracić zaufanie do funkcjonariuszy, co utrudnia późniejsze próby edukacyjne i wychowawcze. Zamiast postrzegać policję jako pomocną instytucję, mogą uznać ją za wroga lub autorytarny organ represji.

Pogorszenie zachowań nieletnich

Zamiast poprawy zachowań, policja, stosując przemoc lub surowość, może pogłębić problemy młodzieży. Nasilenie się buntu, agresji czy poczucia beznadziei

może prowadzić do dalszych naruszeń prawa i eskalacji przestępczości wśród nieletnich.

Trwałe urazy psychiczne

Długotrwałe negatywne doświadczenia z policją mogą pozostawić trwały ślad w psychice nieletnich, prowadząc do problemów emocjonalnych, takich jak lęki, depresje, niskie poczucie własnej wartości czy problemy w relacjach społecznych.

Zwiększenie marginalizacji młodzieży

Jeśli nieletni czują się odrzuceni przez instytucje, które powinny ich chronić, mogą zbliżyć się do grup przestępczych lub innych nielegalnych subkultur, co jeszcze bardziej utrudnia proces resocjalizacji i integracji społecznej.

1.4. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich)

Negatywne postawy policjantów wobec nieletnich mogą być wynikiem różnych czynników – kulturowych, społecznych, instytucjonalnych, sytuacyjnych i podmiotowych.

KULTUROWE CZYNNIKI NEGATYWNYCH POSTAW POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Kulturowe uwarunkowania negatywnych postaw policji wobec nieletnich odnoszące się do przekonań, norm społecznych i wartości, które dominują w danej kulturze, a które mogą prowadzić do stygmatyzacji, nierównego traktowania lub agresji wobec młodych ludzi.

Stereotypy społeczne dotyczące młodzieży

Stereotypy dotyczące młodych ludzi, zwłaszcza tych z określonych grup społecznych (np. biednych dzielnic, rodzin z problemami wychowawczymi) mogą prowadzić do tego, że policjanci traktują nieletnich w sposób ogólnikowy i

uprzedzeniowy. Młodzież z takich środowisk często jest postrzegana jako "problemowa", "patologiczna" czy "zagubiona", co skutkuje sztywnością w podejściu do młodych ludzi i większą skłonnością do stosowania represji, zamiast prób rozwiązywania problemów. Nieletni, którzy wychowują się w rodzinach dysfunkcyjnych, mogą być postrzegani przez niektórych policjantów jako osoby skazane na popełnianie przestępstw lub niewłaściwe zachowanie. Takie podejście utrudnia obiektywne traktowanie młodzieży i może prowadzić do nadmiernych reakcji, które nie uwzględniają indywidualnych okoliczności. W niektórych kulturach społecznych i subkulturach młodzież, zwłaszcza ta z marginesu społecznego, może być postrzegana przez funkcjonariuszy jako zagrożenie dla porządku publicznego. W takich przypadkach policjanci mogą traktować nieletnich w sposób stereotypowy, zakładając, że wszyscy młodzi ludzie są potencjalnymi przestępcami lub sprawcami wykroczeń. Takie uprzedzenia mogą prowadzić do agresji, braku empatii i bardziej represyjnego traktowania nieletnich.

Kulturowe normy dotyczące przemocy i agresji

W kulturach, w których agresja i siła są postrzegane jako normy w rozwiązywaniu konfliktów, policjanci mogą używać przemocy wobec nieletnich jako odpowiedzi na ich buntownicze lub agresywne zachowanie. W takich kulturach nie ma silnego nacisku na edukację i alternatywne metody rozwiązywania konfliktów, co prowadzi do nadużywania siły i brutalności wobec młodzieży. W tego rodzaju kulturach policja jest postrzegana przede wszystkim jako siła porządkowa, a nie instytucja, która pełni funkcję edukacyjną czy wychowawczą. W takiej kulturze nieletni traktowani są raczej jak „zagrożenie", które należy zneutralizować za pomocą odpowiednich środków, a nie jak osoby zasługujące na pomoc w procesie wychowawczym.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Presja społeczna na policjantów

Policjanci często znajdują się pod dużą presją społeczną, aby utrzymać porządek i zapewnić bezpieczeństwo. W sytuacjach, gdy młodzież jest postrzegana jako źródło zagrożenia (np. w kontekście przestępczości młodocianych), może dojść do nadmiernej surowości w postępowaniu z nieletnimi. W obliczu obaw o rosnącą przestępczość, policjanci mogą przyjąć bardziej represyjny stosunek do młodzieży, widząc w niej potencjalne zagrożenie dla porządku publicznego.

Obawy o eskalację przestępczości młodzieżowej

W regionach, w których przestępczość młodzieżowa jest widoczna, policjanci mogą poczuć się zmuszeni do szybkich i stanowczych działań, co czasami prowadzi do stosowania nadmiernej siły lub braku wyrozumiałości w podejściu do młodszych osób.

Stygmatyzacja nieletnich

W społeczeństwie często panuje przekonanie, że osoby, które popełniły przestępstwa w młodym wieku, są „stracone" i nie zasługują na pomoc. Taka postawa może wpływać na policjantów, którzy mogą nie dostrzegać potrzeby angażowania się w proces resocjalizacji, traktując młodzież jedynie jako sprawców przestępstw, a nie osoby, które potrzebują pomocy. Stygmatyzacja nieletnich sprawców przestępstw może skutkować brakiem chęci do udzielania im wsparcia.

Niska wartość procesu resocjalizacji w społeczeństwie

W niektórych środowiskach, zwłaszcza tych o wysokim poziomie przestępczości, społeczne postawy mogą koncentrować się na karaniu, a nie na rehabilitacji. W takich przypadkach policjanci mogą być bardziej ukierunkowani na egzekwowanie prawa i karanie sprawców niż na ich resocjalizację. Jeśli resocjalizacja nieletnich nie jest postrzegana jako priorytet w społeczeństwie, może to wpłynąć na brak zaangażowania w ten proces.

Bieda i marginalizacja społeczna

Młodzież, która pochodzi z rodzin ubogich lub marginalizowanych społecznie, może doświadczać różnego rodzaju wykluczenia i braku wsparcia, co może skutkować ich większą obecnością w konfliktach z prawem. W takich przypadkach policjanci mogą mieć trudność w rozróżnieniu między zachowaniami wynikającymi z trudnych warunków życiowych a rzeczywistymi aktami przestępczymi. Zamiast udzielać wsparcia, mogą stosować surowe metody kontrolne, co wzmaga poczucie alienacji młodzieży. Dzieci i młodzież z rodzin borykających się z problemami ekonomicznymi mogą być postrzegane przez funkcjonariuszy jako bardziej "nieodpowiedzialne" lub skłonne do popełniania przestępstw. Policjanci, działając w takim kontekście, mogą nie dostrzegać, że młodzież ta nie ma odpowiednich narzędzi ani wsparcia, by rozwiązywać swoje problemy w sposób konstruktywny.

Duże problemy/napięcia społeczne i/lub polityczne

W okresach napięć społecznych lub politycznych (np. protesty, zamieszki, konflikty na tle rasowym lub społecznym) policja może być bardziej skłonna do stosowania represji, aby utrzymać porządek. Młodzież, szczególnie ta zaangażowana w protesty lub biorąca udział w działaniach na granicy prawa, może być traktowana bardziej surowo w kontekście ogólnej atmosfery napięcia. W okresach, gdy młodzież bierze udział w protestach lub innych działaniach zbiorowych, policjanci mogą reagować na nich w sposób bardziej agresywny, zwłaszcza jeśli postrzegają młodzież jako zagrożenie porządkowi publicznemu. Takie sytuacje sprzyjają nadmiernemu stosowaniu siły, nawet wobec młodszych osób, które nie są bezpośrednio zaangażowane w agresję. W przypadku, gdy policjanci działają w kontekście napięć społecznych (np. w regionach o dużej przestępczości młodzieżowej lub w kontekście interwencji na tle etnicznym), mogą mieć tendencję do traktowania młodzieży jako część problemu społecznego, a nie jako jednostki z indywidualnymi problemami.

Media i ich wpływ na postawy policji

Media, które przedstawiają młodzież, zwłaszcza z niższych warstw społecznych, jako sprawców przestępstw, narkomanów czy członków gangów, mogą wzmacniać negatywne stereotypy wobec nieletnich. Policjanci, którzy są narażeni na taki obraz młodzieży, mogą przyswajać te przekonania i stosować je w swoich działaniach, traktując młodych ludzi z większą podejrzliwością i brakiem szacunku. Jeśli w kulturze publicznej dominują obrazy przemocy i brutalności, szczególnie w kontekście młodzieży, policjanci mogą uznać, że użycie siły jest odpowiednią reakcją na agresywne zachowanie nieletnich. Tego rodzaju zjawisko może być wynikiem wpływu mediów, które wciąż często eksponują przemoc i negatywne postawy młodych ludzi

Brak wsparcia instytucjonalnego i kulturowego

W kulturach, gdzie nieletni nie otrzymują wystarczającego wsparcia ze strony instytucji wychowawczych, edukacyjnych czy zdrowotnych, policja może być jedyną instytucją, która staje w obliczu problemów młodzieży. W takim przypadku funkcjonariusze mogą być zmuszeni do koncentrowania się na egzekwowaniu prawa, a nie na wspieraniu procesu wychowawczego, co może prowadzić do negatywnego postrzegania nieletnich jako zagrożenia, a nie ofiar systemu społecznego.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Kultura policyjna i tradycje służb mundurowych

Kultura panująca w danej jednostce policyjnej może wpływać na postawy policjantów wobec nieletnich. Jeśli w danej jednostce dominuje podejście oparte na autorytaryzmie, hierarchii i egzekwowaniu porządku za pomocą represji, funkcjonariusze mogą przyjąć bardziej szorstką i bezkompromisową postawę wobec młodzieży. Kultura ta może wynikać z długotrwałych tradycji, w których młodzież traktowana jest przede wszystkim jako potencjalny problem, a nie jako

osoba potrzebująca wsparcia. W niektórych kulturach praca policji jest tradycyjnie postrzegana jako zadanie związane przede wszystkim z egzekwowaniem prawa i stosowaniem kar, a nie z resocjalizowaniem przestępców. W takich społeczeństwach postawa policji wobec nieletnich może być bardziej represyjna, opierająca się na chęci ukarania, a nie rehabilitacji. Młodzi ludzie mogą być traktowani z brakiem szacunku lub nawet brutalnością, ponieważ istnieje przekonanie, że nie zasługują na „łagodniejsze" traktowanie.

Hierarchiczność i "twarde" podejście

Policjanci, którzy byli szkoleni w środowisku, które promuje "twarde" podejście do przestępczości, mogą być mniej skłonni do wykazywania empatii wobec nieletnich. Stereotypy dotyczące "buntu młodzieży" mogą sprawić, że nieletni będą traktowani jako "sprawcy" już na samym początku interwencji, a nie jako osoby wymagające wsparcia wychowawczego. W kulturach, w których porządek społeczny jest nadrzędnym celem, policja może traktować każde zakłócenie tego porządku przez nieletnich jako poważne zagrożenie. Policjanci mogą traktować młodzieżowe wykroczenia, takie jak drobne przestępstwa lub nawet nieposłuszeństwo, jako powód do natychmiastowej interwencji siłowej, bez uwzględnienia czynników psychologicznych czy socjalnych, które mogą wpływać na zachowanie nieletnich. Kultura „macho" w niektórych formacjach mundurowych może sprzyjać postawom opartym na sile i dominacji, co w kontekście pracy z młodzieżą może prowadzić do bardziej agresywnego traktowania nieletnich. Hierarchiczna struktura w służbach mundurowych, która może kłaść nacisk na posłuszeństwo i respektowanie władzy, może utrudniać funkcjonariuszom przyjęcie postawy bardziej wychowawczej wobec młodych ludzi.

Brak szkoleń specjalistycznych w zakresie pracy z młodzieżą

Policjanci mogą mieć niewystarczającą wiedzę na temat specyfiki pracy z nieletnimi, ich potrzeb emocjonalnych i psychologicznych, co prowadzi do

stosowania nieadekwatnych metod postępowania. Funkcjonariusze mogą nie posiadać odpowiednich umiejętności w zakresie mediacji, rozwiązywania konfliktów i rozumienia psychologicznych aspektów zachowań młodzieży, co może prowadzić do zaostrzenia konfliktów zamiast ich rozwiązania.

Przeciążenie obowiązkami

W sytuacjach, gdy policja jest przeciążona obowiązkami, to może dojść do szybszego podejmowania działań represyjnych w sytuacjach z młodzieżą. Brak czasu na indywidualne podejście może prowadzić do tego, że policjanci traktują młodzież z większą sztywnością. W przypadku dużej liczby interwencji, zwłaszcza w rejonach z wysoką przestępczością młodzieżową, funkcjonariusze mogą być zmuszeni do szybkiego podejmowania decyzji i stosowania prostych metod rozwiązania problemu, które w praktyce mogą prowadzić do nieadekwatnych działań wobec nieletnich.

Brak specjalistycznych zasobów

W sytuacji, w której brak jest specjalistów, takich jak psycholodzy, mediatorzy czy doradcy, młodzież może być traktowana przez funkcjonariuszy w sposób, który nie uwzględnia jej indywidualnych potrzeb i problemów emocjonalnych. W takiej sytuacji policjanci mogą stosować bardziej autorytarne podejście, zamiast zapewniać wsparcie wychowawcze.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Sytuacyjne czynniki negatywnych postaw policjantów wobec nieletnich, odnoszące się do okoliczności zewnętrznych, które mogą wpływać na sposób, w jaki funkcjonariusze reagują w konkretnej sytuacji, w której dochodzi do interwencji policji:

Nieadekwatne emocje i reakcje na zachowanie młodzieży

Indywidualne reakcje emocjonalne funkcjonariuszy mogą wpływać na ich postawy wobec młodzieży. Młodzież często wykazuje zachowania, które mogą być irytujące, prowokujące lub wyzywające, co może wywoływać u policjanta emocje takie jak frustracja czy złość. Te emocje mogą prowadzić do agresywnych reakcji lub nieracjonalnego traktowania nieletnich. Jeśli młody człowiek zachowuje się w sposób, który budzi frustrację (np. agresja słowna lub fizyczna), policjant może zareagować na to emocjonalnie, stosując nadmierne środki, które mogą pogłębić konflikt. Reakcje oparte na emocjach, a nie na racjonalnym podejściu, mogą prowadzić do błędnych ocen sytuacji.

Skala zagrożenia lub eskalacja sytuacji

Interwencje policyjne, w których dochodzi do eskalacji napięcia, mogą prowadzić do nadmiernej surowości w stosunku do młodzieży. Jeśli sytuacja staje się stresująca lub dochodzi do agresji ze strony nieletnich, policjanci mogą reagować w sposób, który może wydawać się brutalny lub nieproporcjonalny do zaistniałej sytuacji. Często jest to wynik obawy o bezpieczeństwo, ale także braku odpowiednich narzędzi do deeskalacji konfliktu. W sytuacji, gdy nieletni wykazują agresywne zachowanie (np. szarpaniny, słowne lub fizyczne ataki na policjantów), funkcjonariusze mogą reagować z większą brutalnością, stosując siłę w celu opanowania sytuacji. W takim przypadku może dochodzić do nadmiernej reakcji, traktującej młodzież jako "zagrożenie", zamiast rozwiązywać konflikt w sposób rozważny.

Brak deeskalacji sytuacji

Jeśli policjanci nie są w stanie uspokoić sytuacji (np. poprzez negocjacje, rozmowę, lub zrozumienie), mogą zareagować w sposób, który w danym momencie wydaje się bardziej "skuteczny", ale w rzeczywistości prowadzi do większej agresji. Brak odpowiednich strategii deeskalacji może prowadzić do wybuchu przemocy, której skutkiem może być negatywne traktowanie nieletnich.

Interwencje w środowiskach ryzykownych

W przypadku interwencji w środowiskach, w których młodzież jest zaangażowana w przestępczość lub inne formy ryzykownego zachowania, policjanci mogą przyjąć bardziej surową postawę, traktując wszystkich młodych ludzi w takich miejscach jako potencjalne zagrożenie. To może prowadzić do sytuacji, w której młodzież jest traktowana zbiorczo, a nie indywidualnie, co skutkuje nierównym traktowaniem. Policjanci działający w rejonach o wysokim wskaźniku przestępczości młodzieżowej mogą mieć tendencję do traktowania wszystkich młodych ludzi w takim środowisku jako sprawców przestępstw, co prowadzi do surowszych interwencji i podejścia opierającego się na represjach. W sytuacjach, gdy funkcjonariusze są szkoleni do reagowania na określone typy zachowań (np. w kontekście przestępczości młodzieżowej w danym regionie), mogą stosować "profilowanie", czyli przypisywanie określonych cech wszystkim młodym osobom w danej grupie społecznej lub środowisku. To prowadzi do generalizacji i uprzedzeń wobec młodzieży.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Podmiotowe czynniki generujące negatywne postawy policjantów wobec nieletnich, odnoszące się do indywidualnych cech, umiejętności, doświadczeń oraz postaw samych funkcjonariuszy:

Brak rzetelnej wiedzy na temat problemów występujących w rodzinach nieletnich

W społeczeństwie, w którym problemy wychowawcze w rodzinach są coraz powszechniejsze (np. związane z alkoholizmem, przemocą domową czy brakiem wsparcia wychowawczego), nieletni mogą być postrzegani jako "produkty" tych trudnych warunków. Policjanci, którzy nie posiadają odpowiedniej wiedzy na temat trudności wychowawczych, mogą wyciągać pochopne wnioski na temat młodzieży, traktując ich jako "problemy", które należy "rozwiązać" zamiast "wychować". Młodzież wychowująca się w rodzinach z problemami może być

postrzegana przez policję jako bardziej podatna na działania przestępcze, co prowadzi do ich traktowania w sposób bardziej surowy, zamiast zaoferowania wsparcia wychowawczego. Policjanci, którzy nie mają odpowiedniego przygotowania w zakresie pracy z młodzieżą, mogą nie rozumieć specyfiki problemów, z jakimi borykają się nieletni. Młodzież, zwłaszcza ta z grup ryzyka, może wykazywać zachowania, które są wynikiem traumy, trudności rodzinnych lub problemów emocjonalnych. W braku kulturowej wrażliwości i wiedzy na ten temat policjanci mogą traktować te zachowania jako przejaw buntu czy agresji, zamiast jako wyraz potrzeby wsparcia. Młodzi ludzie często przechodzą fazę buntu i eksperymentowania, co może prowadzić do zachowań, które są postrzegane przez dorosłych (w tym policję) jako problematyczne. W kulturze, która nie uznaje tego etapu życia za normalny proces rozwojowy, nieletni mogą być traktowani w sposób krytyczny lub wykluczający, co sprzyja negatywnym postawom wobec nich.

Stereotypy i uprzedzenia osobiste dotyczące młodzieży

Policjanci, podobnie jak inne osoby w społeczeństwie, mogą posiadać stereotypy dotyczące grup społecznych, w tym młodzieży. Osobiste uprzedzenia, zwłaszcza wobec młodzieży z określonych środowisk, mogą prowadzić do oceniania nieletnich przez pryzmat uprzedzeń, a nie ich indywidualnych zachowań czy sytuacji. Policjanci, którzy mają osobiste przekonania o tym, że młodzież z ubogich lub dysfunkcyjnych rodzin jest bardziej skłonna do popełniania przestępstw, mogą traktować ich z większą podejrzliwością lub stosować bardziej surowe środki. Takie postawy mogą wynikać z braku świadomości, jak trudne warunki życiowe wpływają na zachowanie młodzieży. Funkcjonariusze, którzy często mają do czynienia z młodzieżą popełniającą przestępstwa, mogą wykształcić w sobie postawę, że wszyscy nieletni, z którymi się stykają, są potencjalnymi sprawcami. To może prowadzić do podejścia, które ignoruje indywidualne okoliczności i skupia się wyłącznie na represjach.

Osobiste uprzedzenia wobec grup marginalizowanych

Jeśli funkcjonariusz ma uprzedzenia wobec młodzieży z określonych grup etnicznych, rasowych czy subkultur, może traktować ich inaczej niż innych obywateli, co prowadzi do nierównego traktowania i stosowania nadmiernych środków represyjnych.

Brak empatii i zrozumienia dla problemów doświadczanych przez młodzież

Policjanci, którzy nie potrafią postawić się w sytuacji nieletnich i nie rozumieją ich emocji, problemów wychowawczych czy społecznych, mogą reagować na ich zachowania w sposób surowy i bezwzględny. Brak empatii sprawia, że młodzież jest traktowana jedynie jako obiekt do kontrolowania, a nie osoba z indywidualnymi potrzebami. Funkcjonariusze, którzy nie są w stanie zrozumieć trudności emocjonalnych, psychologicznych czy wychowawczych, z jakimi borykają się młodzież, mogą oceniać ich zachowania jako „wrogi" akt oporu wobec autorytetów, zamiast jako reakcję na trudną sytuację życiową.

Trudności w relacjach interpersonalnych

Policjanci, którzy nie potrafią budować pozytywnych, opartych na zaufaniu relacji z młodymi ludźmi, mogą przyjąć postawę "my vs. oni", co prowadzi do nadmiernej kontroli, surowości i agresji w kontaktach z nieletnimi. Policjanci, którzy nie mają rozwiniętych umiejętności komunikacyjnych, mogą mieć trudności w rozmowie z nieletnimi, co prowadzi do nieporozumień i negatywnego postrzegania młodzieży. Brak odpowiednich umiejętności w zakresie rozwiązywania konfliktów może skutkować eskalacją sytuacji i stosowaniem bardziej represyjnych metod.

Niskie umiejętności w zakresie rozwiązywania konfliktów

Policjanci, którzy nie potrafią skutecznie deeskalować napiętych sytuacji, mogą szybko przejść do działań siłowych lub autorytarnych, zamiast starać się rozwiązać problem poprzez rozmowę czy negocjacje. Młodzież, zwłaszcza ta, która nie ma doświadczenia w interakcjach z policją, może reagować w sposób nieodpowiedni

lub emocjonalny. Policjanci, którzy nie potrafią wykazać cierpliwości, mogą traktować takie zachowanie jako opór, co prowadzi do zaostrzenia sytuacji.

Duże nasilenie stresu

Policjanci, którzy doświadczają stresu związanego z pracą mogą reagować w sposób mniej empatyczny i bardziej agresywny wobec osób, które są dla nich trudne do rozumienia, w tym wobec nieletnich. Zmęczenie psychiczne i emocjonalne wpływa na sposób, w jaki funkcjonariusze podchodzą do trudnych sytuacji. Praca w stresujących warunkach, częste zetknięcie się z przemocą, przestępczością, a także reakcje na agresję młodzieży mogą wpływać na to, że funkcjonariusze reagują na nieletnich z nadmierną siłą lub traktują ich z brakiem wyrozumiałości. W sytuacjach kryzysowych, takich jak przemoc, wypadki drogowe, a także incydenty z użyciem broni, policjanci mogą być pod ogromnym stresem, co wpływa na ich zdolność do oceny sytuacji i podejmowania odpowiednich decyzji. W takich przypadkach może dojść do działań, które nie uwzględniają potrzeby młodzieży, a jedynie skoncentrowane są na szybkim rozwiązaniu kryzysu. W sytuacjach kryzysowych, gdzie młodzież jest zaangażowana w przemoc lub inny incydent, funkcjonariusze mogą być zmuszeni do szybkiej interwencji. Stres związany z takimi sytuacjami może prowadzić do szybszych i bardziej drastycznych działań, które nie uwzględniają emocjonalnego stanu młodych osób.

Wypalenie zawodowe

Policjanci, którzy odczuwają wypalenie zawodowe, mogą wykazywać mniejszą gotowość do angażowania się w trudniejsze sprawy wychowawcze, w tym do pracy z młodzieżą. Takie osoby mogą być bardziej skłonne do traktowania młodzieży jako „problem” do rozwiązania, zamiast do oferowania im wsparcia.

Negatywne doświadczenia zawodowe

Doświadczenie zdobyte przez policjanta w trakcie pracy może wpłynąć na jego postawy wobec nieletnich. Funkcjonariusze, którzy wielokrotnie spotkali się z młodzieżą, która łamała prawo, mogą wykształcić w sobie negatywny obraz wszystkich młodych ludzi, traktując ich jako "zagrożenie", co skutkuje surowszym podejściem. Jeżeli policjant miał negatywne doświadczenia z młodzieżą, np. interwencje zakończone agresją ze strony nieletnich, może to wpływać na jego podejście do wszystkich młodych ludzi. W rezultacie może przejawiać większą nieufność i agresję w stosunku do młodzieży.

1.5. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec nieletnich/wspierania nieletnich

Pozytywne postawy policjantów wobec nieletnich są kluczowe w budowaniu zaufania do służb porządkowych oraz w skutecznym wspieraniu młodzieży w trudnych chwilach. Empatia, szacunek, deeskalacja konfliktów, współpraca z innymi instytucjami oraz podejście wychowawcze zamiast represyjnego są fundamentami skutecznej pracy z młodymi ludźmi. Tego rodzaju postawy nie tylko pomagają w rozwiązywaniu bieżących problemów, ale także przyczyniają się do długofalowego poprawienia sytuacji społecznej i wychowawczej nieletnich. Poniżej przedstawiono rodzaje pozytywnych postaw policjantów, które świadczą o podejściu wspierającym wobec nieletnich.

Dbałość o bezpieczeństwo nieletniego

Policja ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa nieletnim, zarówno w trakcie interwencji, jak i w kontekście ich życia codziennego. Zajmują się również ochroną nieletnich przed przemocą, nadużyciami czy wykorzystaniem w nielegalnych działaniach. Funkcjonariusze interweniują, jeśli nieletni są ofiarami przemocy, wykorzystywania czy nadużyć, zarówno w rodzinie, jak i poza nią. Stosują odpowiednie procedury, aby zapewnić ochronę dziecka.

Poszanowanie praw dziecka, okazywanie szacunku i traktowanie nieletnich z godnością

Policjanci, którzy traktują młodzież z szacunkiem, pomagają w budowaniu zaufania do instytucji państwowych. Pokazują, że policja to nie tylko funkcjonariusze porządkowi, ale także osoby, które mogą pomóc w trudnych sytuacjach. Policjanci powinni traktować nieletnich z szacunkiem i zrozumieniem, nie stosując przemocy ani nie poniżając ich. W sytuacjach interwencyjnych starają się zminimalizować stres i lęk u nieletnich, a także rozmawiać z nimi w sposób dostosowany do ich wieku. Policjanci powinni przestrzegać praw dziecka, zapewniając im odpowiednią opiekę, informując o ich prawach oraz zapewniając dostęp do adwokata i opiekunów prawnych. Przestrzegają norm międzynarodowych, takich jak Konwencja o prawach dziecka.

Okazywanie empatii i zrozumienia

Policjanci, którzy wykazują empatię, rozumieją, że młodzież często boryka się z problemami emocjonalnymi, rodzinnymi lub społecznymi. Zamiast traktować nieletnich jedynie przez pryzmat ich czynów, starają się zrozumieć kontekst, w jakim się znaleźli oraz przyczyny ich zachowań. Empatia przejawia się w chęci pomocy, a nie tylko w egzekwowaniu przepisów. Policjanci, którzy wykazują zrozumienie dla sytuacji młodzieży, mogą skuteczniej pomagać im znaleźć odpowiednie wsparcie (np. kierować do psychologa, organizować spotkania z kuratorem sądowym). Funkcjonariusz stara się dostosować swoje działania do indywidualnych potrzeb nieletnich, z uwzględnieniem ich sytuacji rodzinnej, społecznej i emocjonalnej. Dzięki takiemu podejściu, funkcjonariusze mogą skutecznie pomóc nieletnim w trudnych sytuacjach życiowych. Policja wspiera również nieletnich w rozwoju osobistym, pomagając im odkrywać ich talenty, pasje czy możliwości zawodowe. Może to obejmować zachęcanie do uczestnictwa w kursach, warsztatach czy zajęciach rozwijających umiejętności życiowe, edukacyjne i zawodowe.

Preferowanie odpowiedniego sposobu komunikacji

Policjanci, którzy potrafią rozmawiać z młodymi ludźmi w sposób zrozumiały, przyjazny i pozbawiony agresji, budują pozytywne relacje. Rozmowy o konsekwencjach prawnych są bardziej efektywne, gdy prowadzone są w sposób spokojny, z szacunkiem do drugiej osoby. W sytuacjach konfliktowych, policjant może pełnić rolę mediatora, pomagając nieletnim w rozwiązywaniu sporów z rówieśnikami, rodziną lub innymi osobami, w sposób pokojowy i konstruktywny.

Preferowanie kultury deeskalacji/unikania nadmiernej agresji

Policjanci, którzy potrafią opanować swoje emocje i stosować podejście deeskalacyjne, zmniejszają ryzyko eskalacji konfliktów. Zamiast reagować agresywnie na stresujące sytuacje, starają się znaleźć rozwiązania, które pozwalają rozwiązać problem bez używania siły. W trudnych sytuacjach ważne jest, aby policjant zachował zimną krew i spokojnie podszedł do problemu. Działania takie pomagają młodzieży poczuć się mniej zagrożoną i bardziej skłonną do współpracy.

Promowanie edukacji i profilaktyki

Policjanci mogą angażować się w organizowanie lub prowadzenie programów edukacyjnych w szkołach, mających na celu uświadamianie młodzieży o zagrożeniach (np. uzależnieniach, przemocy, cyberprzemocy), a także o konsekwencjach łamania prawa. Policja, działając w ramach programów profilaktycznych, może współpracować z innymi instytucjami (np. szkołami, ośrodkami pomocy społecznej), by wczesnym etapie zidentyfikować nieletnich zagrożonych demoralizacją i zapobiegać im popadaniu w konflikt z prawem. Policjanci, którzy angażują się w pozytywne oddziaływanie na nieletnich poprzez przykład, pokazują im, jak radzić sobie z emocjami, konfliktami czy trudnymi sytuacjami w sposób konstruktywny. To pomaga młodzieży rozwijać umiejętności społeczne i emocjonalne. Poprzez pozytywne podejście policjanci mogą zwiększyć poczucie odpowiedzialności nieletnich za swoje czyny, zachęcając ich do podejmowania właściwych decyzji. Promowanie profilaktyki wiąże się z

zaangażowaniem w edukację młodzieży na temat prawa, odpowiedzialności prawnej oraz konsekwencji nieodpowiednich działań. Prowadzenie programów profilaktycznych w szkołach, warsztatów czy szkoleń, które mają na celu zapobieganie przestępczości nieletnich. Policja może angażować się w działania mające na celu promowanie pozytywnych wzorców, takich jak zdrowy styl życia, unikanie narkotyków, alkoholu i przemocy, oraz wspieranie rozwoju osobistego młodzieży.

Współpraca z rodziną

Policja współpracuje z rodzinami nieletnich, aby wspierać ich w wychowywaniu dzieci oraz rozwiązywaniu trudności, z którymi się borykają. Współpraca z rodzicami, opiekunami prawnymi czy szkołami ma kluczowe znaczenie w zapewnieniu stabilności i wsparcia nieletnim.

Współpraca z innymi instytucjami

Pozytywne postawy policjantów mogą objawiać się także współpracą z placówkami wychowawczymi, szkołami, kuratorami sądowymi i psychologami, co pozwala na wspólne wypracowanie skuteczniejszych rozwiązań wychowawczych dla nieletnich. Policjanci mogą pomagać nieletnim, kierując ich do odpowiednich instytucji (np. ośrodków wsparcia, poradni psychologicznych), które pomogą im w przezwyciężeniu trudności emocjonalnych i społecznych. Policjant współpracuje z profesjonalistami, takimi jak psycholodzy czy terapeuci, aby pomóc nieletnim radzić sobie z trudnymi emocjami, stresem czy traumą. Ważne jest, by młody człowiek otrzymał odpowiednie wsparcie emocjonalne, szczególnie w momentach kryzysowych. Policjant reaguje również na potrzeby emocjonalne nieletnich, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych, takich jak przemoc w rodzinie, depresja, myśli samobójcze czy uzależnienia.

Policja wspiera nieletnich w procesie rehabilitacji, jeśli znaleźli się w sytuacji konfliktowej z prawem. Pomaga im w dostępie do programów resocjalizacyjnych, w tym edukacji, terapii, a także w reintegracji społecznej, oferując wsparcie na

każdym etapie. Policja współpracuje również z ośrodkami pomocy społecznej, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, które pomagają nieletnim w wychowaniu, edukacji czy w przejściu przez trudności życiowe.

Promowanie interwencji opartych na pomocy, a nie na represjach

Policjanci, którzy koncentrują się na resocjalizacji, pomagają nieletnim przez wskazanie im drogi poprawy i nawiązanie współpracy z odpowiednimi instytucjami wychowawczymi, zamiast jedynie stosować sankcje. Podejście to przyczynia się do skuteczniejszej resocjalizacji młodych ludzi. W sytuacjach, gdy nieletni popełnił wykroczenie lub przestępstwo, policjanci, którzy traktują to jako okazję do nauki i wskazania alternatyw, mają większe szanse na skuteczne oddziaływanie wychowawcze. Zamiast ukarać, starają się znaleźć sposób na zrozumienie przyczyn wykroczenia i pomóc w dalszym rozwoju.

Dostarczanie pomocy w sytuacjach kryzysowych

Kiedy nieletni znajdują się w trudnej sytuacji (np. ucieczka z domu, przemoc w rodzinie), policjanci, którzy wykazują gotowość do pomocy, są w stanie udzielić im wsparcia, a także skierować ich do odpowiednich służb.

Zaangażowanie w programy resocjalizacyjne

Policjanci mogą odgrywać kluczową rolę w inicjowaniu i wspieraniu programów resocjalizacyjnych skierowanych do nieletnich. Współpraca z innymi instytucjami (szkołami, ośrodkami wychowawczymi, organizacjami pozarządowymi) pozwala na holistyczne podejście do problemów młodzieży. Policjanci mogą uczestniczyć w programach, które oferują wsparcie emocjonalne dla nieletnich, np. poprzez organizowanie spotkań z psychologami, terapeutami, czy mentorami. W takich sytuacjach, funkcjonariusze pełnią rolę osób wspierających młodych ludzi w procesie radzenia sobie z trudnymi emocjami i problemami, które mogły prowadzić do popełnienia przestępstw.

Udzielanie wsparcia w trakcie odbywania kary

W przypadku nieletnich, którzy zostali ukarani sankcją izolacyjną, policjanci mogą uczestniczyć w nadzorowaniu ich przestrzegania warunków wyroku. Mogą również współpracować z ośrodkami resocjalizacyjnymi, aby wspierać młodzież w procesie readaptacji, zapewniając, że będą miały dostęp do odpowiednich działań rehabilitacyjnych. Policjanci, którzy mają regularny kontakt z nieletnimi, mogą oceniać, jak ich zachowanie zmienia się w wyniku podjętych działań resocjalizacyjnych. Jeśli młodzież wykazuje postępy, policjanci mogą wspierać ją w dalszym procesie reintegracji. W przypadku, gdy zauważają regresję, mogą podjąć działania mające na celu skierowanie nieletnich na dalsze programy wsparcia.

Udział w alternatywnych formach sprawiedliwości

Alternatywne formy sprawiedliwości, takie jak mediacja, umożliwiają policjantom angażowanie się w rozwiązanie konfliktów pomiędzy młodzieżą a ofiarami przestępstw. W ramach tych działań może zaistnieć mediacja pomiędzy ofiarą a sprawcą. Mediacja może pomóc młodzieży zrozumieć skutki ich działań, a także umożliwić naprawienie szkód wyrządzonych ofiarom. Policjanci mogą pełnić rolę mediatorów lub wspierać proces mediacji, co prowadzi do procesu readaptacji poprzez aktywne uczestnictwo w naprawie wyrządzonych krzywd. Inną formą alternatywnych form sprawiedliwości są programy naprawcze, takie jak wykonywanie prac społecznych przez nieletnich, pozwalają na integrację młodych ludzi z społecznością oraz rozwój poczucia odpowiedzialności za swoje czyny. Policjanci mogą koordynować takie programy, nadzorując ich przebieg i zapewniając, że młodzież wywiązuje się ze swoich obowiązków.

1.6. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów (świadczące o wspieraniu nieletnich)

Pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec nieletnich mogą być wynikiem różnych czynników – kulturowych, społecznych, instytucjonalnych, sytuacyjnych i podmiotowych.

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Kulturowe uwarunkowania pozytywnych postaw policjantów wobec nieletnich odnoszące się do przekonań, norm społecznych i wartości, które dominują w danej kulturze:

Kultura szacunku i profesjonalizmu

Promowanie w policji kultury, w której szacunek, profesjonalizm i zrozumienie są podstawowymi zasadami postępowania wobec wszystkich obywateli, w tym dzieci i młodzieży, jest kluczowe. Policjanci powinni być traktowani jako wzory do naśladowania, a nie tylko egzekutorzy prawa.

Promowanie wartości związanych z podejściem wychowawczym, resocjalizacją i reintegracją

Normy społeczne i oczekiwania społeczne wobec policji mogą silnie wpływać na postawy funkcjonariuszy. Społeczeństwo, które ceni sprawiedliwość, równość i szacunek dla praw człowieka, będzie oczekiwać, że policja będzie stosować sprawiedliwe, zrównoważone podejście w interakcjach z nieletnimi. Społeczność, która wspiera resocjalizację młodzieży i traktuje ją jako przyszłość społeczeństwa, może przyczynić się do rozwoju postaw wychowawczych wśród policjantów. W sytuacjach, gdy społeczeństwo jasno oczekuje, że policja będzie stawiać na pomoc i resocjalizację, funkcjonariusze będą bardziej skłonni do angażowania się w takie działania.

W kulturach, które kładą duży nacisk na rehabilitację, resocjalizację i reintegrację społeczną, policjanci są bardziej skłonni traktować nieletnich jako osoby, które można naprawić, a nie tylko ukarać. Tego rodzaju kultura promuje podejście wychowawcze, w którym młodzież jest postrzegana jako zasługująca na drugą szansę i wsparcie w procesie powrotu do społeczeństwa. W takich środowiskach,

policjanci są motywowani do pracy z młodymi ludźmi w sposób konstruktywny i pomocny, oferując pomoc, a nie tylko sankcje.

Kultury, które promują pomocne podejście do młodzieży (np. model oparty na edukacji, mediacjach czy programach interwencyjnych), skłaniają policjantów do wykorzystania alternatywnych środków, takich jak programy naprawcze czy mediacje, zamiast karania. Policjanci w takich kulturach często traktują młodzież jako osoby, które potrzebują wsparcia, aby poprawić swoje zachowanie i unikać dalszych problemów.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Społeczne czynniki generujące pozytywne postawy policjantów wobec nieletnich odnoszące się do zbiorowych cech otoczenia społecznego:

Społeczna świadomość i zrozumienie problemów młodzieży

Współczesne społeczeństwo coraz częściej dostrzega, że problemy młodzieży są wynikiem szeroko zakrojonych czynników społecznych, takich jak ubóstwo, brak dostępu do edukacji, problemy wychowawcze, czy uzależnienia. Zwiększenie świadomości społecznej na temat tych problemów może wpływać na postawy policjantów wobec młodzieży, skłaniając ich do bardziej wrażliwego i zrozumiałego podejścia. Dzięki wzrostowi świadomości na temat trudnych warunków życia młodzieży, funkcjonariusze są coraz bardziej skłonni rozumieć, że nieletni, którzy łamią prawo, często robią to z powodu trudności, z jakimi się borykają. Ta wiedza może skłonić ich do bardziej humanitarnego i wychowawczego podejścia. W społeczeństwie, które kładzie nacisk na resocjalizację, pomoc i wsparcie dla młodzieży, policjanci są bardziej skłonni do podejmowania działań pozytywnych i wychowawczych. Społeczna akceptacja dla działań ukierunkowanych na pomoc młodym ludziom, a nie tylko na karanie, może sprzyjać postawom opartym na empatii i zrozumieniu. Jeżeli społeczeństwo i media promują ideę resocjalizacji młodzieży, policjanci będą czuć się bardziej zmotywowani do stosowania metod,

które pomagają młodym ludziom wrócić na właściwą drogę. Oczekiwania społeczne mogą sprzyjać stosowaniu bardziej pozytywnych postaw w pracy z nieletnimi.

Współpraca z ekspertami (pedagogami, psychologami i kuratorami)

Skuteczna współpraca z ekspertami w zakresie wychowania i resocjalizacji pozwala na lepsze zrozumienie potrzeb młodzieży i wypracowanie skutecznych metod interwencji, które nie polegają na represji, lecz na wsparciu i pomocy w rozwiązaniu problemów. Dzięki współpracy z tymi specjalistami policjanci mogą bardziej adekwatnie reagować na problemy wychowawcze i emocjonalne nieletnich, zamiast traktować ich tylko przez pryzmat złamania prawa.

Współpraca z instytucjami społecznymi

Społeczna współpraca policji z innymi instytucjami, takimi jak szkoły, ośrodki wychowawcze, psycholodzy, pracownicy socjalni, może wpływać na pozytywne postawy funkcjonariuszy wobec młodzieży. Dzięki tej współpracy, policjanci otrzymują wsparcie merytoryczne i emocjonalne, co pozwala im lepiej radzić sobie z interwencjami wśród nieletnich. Policjanci, którzy biorą udział w programach profilaktycznych, takich jak spotkania w szkołach czy warsztaty o bezpieczeństwie, mogą bardziej zrozumieć wyzwania, przed którymi stoi młodzież. Takie doświadczenia pomagają policjantom rozwijać postawy oparte na edukacji, a nie tylko na represji. Funkcjonariusze, którzy biorą udział w działaniach prewencyjnych, mają większą świadomość problemów, z jakimi borykają się młode osoby. Programy prewencyjne i zapobiegawcze pomagają policjantom dostrzec młodzież jako osoby wymagające wsparcia, a nie tylko jako potencjalnych sprawców.

W kulturze, która sprzyja współpracy między służbami mundurowymi a instytucjami wychowawczymi, policjanci mogą być częścią zespołów współpracujących z ośrodkami resocjalizacyjnymi, szkołami, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami. Takie podejście pozwala na bardziej

kompleksowe wsparcie dla nieletnich, które nie ogranicza się jedynie do interwencji policyjnej, ale angażuje różnorodne środowiska społeczne w proces wychowawczy. Policjanci współpracujący z psychologami, pedagogami czy pracownikami socjalnymi mogą lepiej zrozumieć problemy nieletnich i wdrażać skuteczniejsze strategie interwencji. Współpraca z organizacjami pozarządowymi, które oferują programy rehabilitacyjne, edukacyjne i terapeutyczne dla nieletnich, sprzyja kulturowi pozytywnych postaw policji wobec młodzieży. Działania takie pomagają w kształtowaniu środowiska, w którym młodzi ludzie są traktowani z szacunkiem, a ich problemy są rozwiązywane poprzez wsparcie i rehabilitację, a nie przez kary.

Edukacja społeczeństwa – m.in. poprzez media

W społeczeństwach, gdzie media promują pozytywne obrazy policji działającej na rzecz młodzieży (np. poprzez programy edukacyjne, wsparcie młodych ludzi, prewencję przestępczości), policja jest postrzegana jako instytucja, która dba o dobro nieletnich, a nie tylko egzekwuje prawo. Tego rodzaju przekazy wpływają na postawy funkcjonariuszy i wzmacniają przekonanie, że pomoc młodzieży jest równie ważna jak egzekwowanie prawa. W zbiorowościach, które inwestują w edukację społeczną i zwiększają świadomość na temat wyzwań, przed którymi stoją młodzież i rodziny, policjanci są bardziej skłonni traktować młodych ludzi z szacunkiem i zrozumieniem. Tego rodzaju edukacja sprzyja atmosferze współpracy, a nie antagonizmu, między policją a młodzieżą.

Zapobieganie marginalizacji młodzieży

W państwach, które kładą nacisk na zapobieganie wykluczeniu społecznemu, policja odgrywa rolę w przeciwdziałaniu marginalizacji nieletnich, zwłaszcza tych, którzy pochodzą z trudnych środowisk. Tego rodzaju postawy promują integrację młodzieży z resztą społeczeństwa, a nie jej dalsze wykluczanie. Policjanci traktują młodych ludzi jako osoby, które można wspierać w procesie integracji, oferując im dostęp do zasobów i możliwości zmiany swojego losu.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Kultura organizacyjna oparta na szacunku, opiece i empatii

Wspierająca kultura organizacyjna w policji, która promuje wartości związane z szacunkiem, empatią i zrozumieniem, wpływa na postawy funkcjonariuszy wobec nieletnich. Organizacje policyjne, które promują wartości takie jak empatia, zrozumienie i pomoc w rozwiązywaniu problemów, są bardziej skłonne do wykształcania postaw wychowawczych wobec młodzieży. Policjanci, którzy czują, że są wspierani w podejściu wychowawczym, będą częściej wybierać rozwiązania ukierunkowane na pomoc, a nie represję. W kulturach, które promują empatię, policjanci są szkoleni w zakresie rozumienia trudności, z jakimi borykają się nieletni, takich jak problemy rodzinne, bieda, traumy czy problemy emocjonalne. Dzięki takiemu podejściu, policjanci mogą lepiej zrozumieć, dlaczego młodzi ludzie mogą wykazywać określone zachowania, zamiast traktować je jako czysto przestępcze. Takie zrozumienie sprzyja bardziej opiekuńczemu i wspierającemu podejściu do nieletnich. W krajach lub organizacjach, gdzie funkcjonariusze policji są postrzegani nie tylko jako egzekutorzy prawa, ale także jako opiekunowie społeczni, bardziej sprzyja się wychowawczemu podejściu do nieletnich. Policjanci pełnią rolę przewodników, którzy pomagają młodzieży w trudnych sytuacjach, wskazując im drogę do pozytywnej zmiany. W takim kontekście postawy policji są często ukierunkowane na pomoc, poradnictwo i wsparcie, a nie na represję.

W kulturach, które stawiają na prewencję i edukację, funkcjonariusze policji są częścią szerszego systemu wsparcia młodzieży. Organizowanie programów edukacyjnych, warsztatów czy działań prewencyjnych, które mają na celu unikanie przestępczości wśród nieletnich, sprzyja bardziej proaktywnej i wychowawczej roli policji. Tego typu działania pomagają młodzieży zrozumieć konsekwencje ich zachowań i oferują alternatywne ścieżki rozwoju, z dala od przestępczości.

Wysokie standardy etyczne w służbach mundurowych

Policjanci, którzy są świadomi wysokich standardów etycznych i zawodowych, mają tendencję do traktowania nieletnich w sposób, który promuje ich prawa i godność. Społeczna presja na przestrzeganie zasad etycznych w pracy policji sprzyja postawom opartym na szacunku i sprawiedliwości.

Szkolenia w zakresie rozwoju umiejętności do pracy z młodzieżą/nieletnimi

Policjanci powinni przechodzić szkolenia, które przygotowują ich do pracy z młodzieżą, w tym zrozumienia procesów emocjonalnych i społecznych, jakie zachodzą u nieletnich. Szkolenie powinny być ukierunkowane na umiejętności komunikacyjne, rozwiązywanie konfliktów oraz rozumienie problemów wychowawczych młodzieży może pomóc w wykształceniu pozytywnego podejścia do młodych ludzi. Jeśli policjanci mają dostęp do szkoleń z zakresu pracy z nieletnimi, resocjalizacji czy psychologii, są lepiej przygotowani do pracy w trudnych sytuacjach. To z kolei wpływa na ich postawy i gotowość do podejmowania działań wychowawczych.

Monitorowanie postaw funkcjonariuszy

Wprowadzenie systemów oceny i monitorowania działań policjantów, zwłaszcza tych zajmujących się nieletnimi, może pomóc w wychwytywaniu niewłaściwych postaw i działań. W przypadku ich wykrycia, konieczne jest podjęcie działań wychowawczych lub dyscyplinujących.

Programy wsparcia dla policjantów

Instytucje oferujące wsparcie emocjonalne i zawodowe dla policjantów (np. programy wsparcia psychologicznego) mogą sprzyjać rozwojowi pozytywnych postaw wobec nieletnich. Funkcjonariusze, którzy czują się wspierani, są bardziej skłonni do wykazywania cierpliwości i empatii wobec młodzieży.

Wsparcie ze strony przełożonych

Współpraca z przełożonymi, którzy promują podejście resocjalizacyjne i wychowawcze wobec nieletnich, ma duży wpływ na postawy podwładnych. Gdy kierownictwo wspiera takie podejście, policjanci czują się bardziej komfortowo, decydując się na działania wychowawcze, a nie tylko na karanie.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Sytuacyjne czynniki generujące pozytywne postawy policjantów wobec nieletnich, odnoszące się do okoliczności zewnętrznych, które mogą wpływać na sposób, w jaki funkcjonariusze reagują w konkretnej sytuacji, w której dochodzi do interwencji policji:

Interwencje o charakterze prewencyjnym i/lub pomocowym

Sytuacja, w jakiej znajduje się nieletni, ma duże znaczenie dla postawy policjantów. Jeśli interwencja ma charakter prewencyjny, wychowawczy lub edukacyjny, funkcjonariusze są bardziej skłonni do wykazywania pozytywnych postaw i podejść resocjalizacyjnych. Sytuacje, które wymagają użycia siły czy stawiania formalnych zarzutów, mogą ograniczać możliwość przyjęcia podejścia wychowawczego. Interwencje prewencyjne, takie jak patrole w szkołach, spotkania z młodzieżą, czy uczestnictwo w programach edukacyjnych, sprzyjają pozytywnym postawom policjantów. W takich sytuacjach funkcjonariusze pełnią rolę doradców i mentorów, a nie tylko egzekutorów prawa. Gdy policjanci są wezwani do sytuacji, w której nieletni potrzebuje pomocy (np. jest ofiarą przemocy, znajduje się w kryzysie emocjonalnym), mają okazję do wykazania empatii i wsparcia. W takich przypadkach ich postawa jest zazwyczaj bardziej zorientowana na pomoc i rozwiązanie problemu, niż na egzekwowanie kary.

Wsparcie ze strony otoczenia społecznego

Współpraca z innymi instytucjami i służbami, takimi jak szkoły, ośrodki wychowawcze, psycholodzy czy pracownicy socjalni, wpływa na sposób, w jaki

policjanci traktują nieletnich. Jeśli policjanci wiedzą, że młodzież jest objęta wsparciem innych służb, mogą być bardziej skłonni do podejścia wychowawczego. Sytuacje, w których policjanci współpracują z ośrodkami wychowawczymi, poradniami psychologicznymi czy specjalistami od uzależnień, stwarzają warunki do podejmowania bardziej złożonych działań wychowawczych. Tego rodzaju współpraca pomaga funkcjonariuszom zrozumieć kontekst, w jakim młodzież popełnia przestępstwa i wspierać jej proces resocjalizacji. Wsparcie rodziny oraz pozytywne interakcje z przedstawicielami społeczności lokalnych, takich jak nauczyciele, liderzy społeczni, mogą pozytywnie wpływać na postawy policjantów wobec nieletnich. Jeśli młodzież ma stabilne wsparcie w swoim otoczeniu, policjanci są bardziej skłonni do przyjęcia postawy wspierającej.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC NIELETNICH

Podmiotowe czynniki generujące pozytywne postawy policjantów wobec nieletnich odnoszące się do indywidualnych cech, umiejętności, doświadczeń oraz postaw samych funkcjonariuszy:

Wysoka motywacja do pomagania młodzieży

Motywacja policjantów do pomagania młodzieży w trudnych sytuacjach życiowych wpływa na ich postawy. Funkcjonariusze, którzy traktują swoją pracę jako misję, mają większą skłonność do stosowania podejścia resocjalizacyjnego, a nie tylko karzącego. Taka postawa jest szczególnie ważna w przypadku interwencji z udziałem nieletnich, które często wymagają zrozumienia i wsparcia. Policjanci, którzy traktują swoją pracę jako misję, czują się odpowiedzialni za los młodych ludzi i ich przyszłość. W takim przypadku będą starać się nie tylko egzekwować prawo, ale także pomagać w przezwyciężaniu problemów, które prowadzą do złamania przepisów. Funkcjonariusze, którzy chcą przyczynić się do pozytywnych zmian w życiu młodzieży, są bardziej skłonni do podejmowania działań, które wspierają resocjalizację i rozwój, a nie tylko ukaranie za przewinienia.

Doświadczenie w pracy z młodzieżą

Doświadczenie zawodowe i życiowe policjantów może mieć duży wpływ na ich podejście do pracy z nieletnimi. Funkcjonariusze, którzy mają doświadczenie w pracy z młodzieżą, potrafią lepiej rozpoznać specyficzne potrzeby młodszych osób oraz radzić sobie w trudnych, emocjonalnych sytuacjach. Również doświadczenie osobiste, takie jak wychowanie w trudnych warunkach, może prowadzić do większego zrozumienia i współczucia wobec młodych ludzi. Policjanci, którzy pracują z młodzieżą na co dzień, czy to w ramach służby, czy w ramach działań edukacyjnych, mają lepsze zrozumienie jej problemów. Doświadczenie takie umożliwia im skuteczniejsze reagowanie na specyficzne potrzeby nieletnich i prowadzenie działań prewencyjnych. Policjanci, którzy sami mieli trudne doświadczenia w młodości, mogą lepiej rozumieć sytuację nieletnich, którzy znajdują się w podobnych okolicznościach. Tego rodzaju osobiste doświadczenie może skłaniać ich do bardziej empatycznego i wyrozumiałego traktowania młodych ludzi.

Empatia

Empatia jest kluczowym czynnikiem, który sprzyja pozytywnym postawom policjantów wobec nieletnich. Funkcjonariusze, którzy potrafią postawić się w sytuacji młodzieży, zrozumieć jej emocje i trudności, są bardziej skłonni do traktowania jej z szacunkiem i uwzględniania jej potrzeb. Empatia pozwala na lepsze nawiązanie kontaktu i skuteczniejszą komunikację. Policjanci, którzy są w stanie zrozumieć emocje nieletnich i rozpoznać ich potrzeby emocjonalne, mogą wykazywać większą cierpliwość i wyrozumiałość w sytuacjach trudnych. W ten sposób ich postawa staje się bardziej wychowawcza i mniej represyjna. Funkcjonariusze, którzy poświęcają czas na wysłuchanie nieletnich i dają im szansę na wyjaśnienie swojego zachowania, są w stanie lepiej zrozumieć kontekst sytuacji. Tego typu podejście sprzyja nawiązaniu pozytywnej relacji, a także pozwala na lepsze rozwiązanie problemów wychowawczych.

Zdolności komunikacyjne

Skuteczna komunikacja jest kluczowa w pracy z nieletnimi. Policjanci, którzy posiadają umiejętności negocjacyjne i potrafią rozmawiać z młodzieżą w sposób zrozumiały i spokojny, mają większe szanse na nawiązanie pozytywnego kontaktu i skuteczne rozwiązywanie problemów. Dobre umiejętności komunikacyjne pozwalają unikać eskalacji konfliktów i szukać rozwiązań opartych na porozumieniu. Funkcjonariusze, którzy potrafią prowadzić konstruktywne rozmowy z młodzieżą, mają większą szansę na znalezienie przyczyn jej zachowania i pomóc w rozwiązaniu problemów. Dzięki takim rozmowom policjant staje się bardziej doradcą niż autorytetem opresyjnym. Policjanci, którzy potrafią negocjować i deeskalować sytuacje konfliktowe, są bardziej skuteczni w pracy z młodzieżą. Dzięki tym umiejętnościom mogą uniknąć stosowania siły i zastosować bardziej pozytywne podejście, które sprzyja rozwiązaniu problemów w sposób konstruktywny.

Otwartość na edukację i rozwój osobisty

Funkcjonariusze, którzy są otwarci na rozwój osobisty, chętni do nauki i doskonalenia swoich umiejętności, mają większą skłonność do stosowania nowoczesnych metod pracy z młodzieżą. Udział w szkoleniach, warsztatach i programach edukacyjnych na temat pracy z nieletnimi sprzyja rozwojowi postaw opartych na zrozumieniu i pomocy. Policjanci, którzy są otwarci na nowe podejścia i metody pracy, np. z zakresu psychologii czy pedagogiki, mogą lepiej dostosować swoje podejście do specyficznych potrzeb nieletnich. W ten sposób ich postawy stają się bardziej elastyczne i wychowawcze. Funkcjonariusze, którzy stawiają na rozwój swoich umiejętności interpersonalnych, są bardziej skłonni do podejmowania działań opartych na rozmowie, negocjacjach, a nie na użyciu siły. Dobre umiejętności interpersonalne pozwalają na skuteczniejsze zarządzanie trudnymi sytuacjami z udziałem młodzieży.

Poczucie sprawiedliwości i równości

Policjanci, którzy mają silne poczucie sprawiedliwości i równości, są bardziej skłonni do traktowania nieletnich z szacunkiem, bez uprzedzeń i stereotypów. Tacy funkcjonariusze często podchodzą do młodzieży indywidualnie, uwzględniając jej sytuację życiową, a nie tylko postrzegając ją przez pryzmat jej przewinienia. Funkcjonariusze, którzy traktują młodzież równocześnie z szacunkiem i sprawiedliwością, mają tendencję do unikania karania za samo złamanie prawa. Zamiast tego, będą starać się zrozumieć przyczyny zachowań nieletnich, co sprzyja pozytywnym i wychowawczym interwencjom. Policjanci, którzy kierują się poczuciem sprawiedliwości, są bardziej skłonni do wybierania rozwiązań, które nie tylko karzą, ale także pomagają nieletnim w wyjściu z trudnej sytuacji, uwzględniając ich potrzeby i możliwości resocjalizacji.

Zrozumienie trudnych warunków życiowych nieletnich

Sytuacyjne czynniki związane z kontekstem życiowym nieletnich, takie jak ubóstwo, problemy rodzinne, brak wsparcia emocjonalnego czy społeczne wykluczenie, mają wpływ na postawy policjantów. Kiedy funkcjonariusze mają świadomość trudności, z jakimi borykają się nieletni, są bardziej skłonni do przyjęcia podejścia wychowawczego, opartego na zrozumieniu i wsparciu. Policjanci, którzy mają świadomość trudnych warunków, w jakich żyją nieletni (np. brak opieki rodzicielskiej, uzależnienia, przemoc domowa), są bardziej otwarci na pomoc i wsparcie młodzieży w trudnych chwilach. Wiedza o takich okolicznościach sprzyja pozytywnym postawom i podejściu resocjalizacyjnemu. Kiedy policjanci dostrzegają, że nieletni mogą skorzystać z programów resocjalizacyjnych i reintegracyjnych, są bardziej skłonni do przekierowania ich do odpowiednich instytucji, zamiast skupić się wyłącznie na ukaraniu. Takie podejście sprzyja pozytywnej zmianie w życiu młodych ludzi.

1.7. Dobre praktyki w zakresie działań Policji w stosunku do nieletnich

Poniżej znajdują się przykłady działań/dobrych praktyk ukierunkowanych na ochronę praw nieletnich, ich rehabilitację oraz wspieranie ich w procesie reintegracji społecznej:

Programy edukacyjne i profilaktyczne

Policja powinna organizować i uczestniczyć w programach edukacyjnych, które uczą młodzież o konsekwencjach przestępczości oraz promują wartości społeczne, takie jak szacunek do prawa i innych ludzi. W ramach takich programów policjanci mogą odwiedzać szkoły, prowadzić warsztaty na temat bezpieczeństwa, przeciwdziałania przemocy czy uzależnieniom. Policja powinna angażować się w działania skierowane do młodzieży z grup ryzyka (np. z rodzin problemowych, narażonej na przemoc, uzależnienia), oferując wsparcie i pomoc w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi. Można to realizować poprzez spotkania w szkołach, organizowanie zajęć na temat rozwiązywania konfliktów, czy programy wsparcia.

Współpraca z instytucjami resocjalizacyjnymi

Policja nie działa w izolacji i w wielu przypadkach jej działania powinny być wspierane przez inne instytucje i organizacje, które mają doświadczenie w pracy z młodzieżą. Policja powinna ściśle współpracować z sądami i kuratorami sądowymi, którzy mają kontakt z nieletnimi sprawcami przestępstw. Dzięki takiej współpracy możliwe jest monitorowanie postępów młodzieży, a także skierowanie ich do odpowiednich programów resocjalizacyjnych, które będą dostosowane do ich potrzeb. Policja powinna współpracować z placówkami, które zajmują się resocjalizacją i terapią młodzieży, np. ośrodkami wychowawczymi, ośrodkami dla uzależnionych czy specjalistycznymi poradniami psychologicznymi. Ta współpraca pozwala na stworzenie kompleksowego programu wsparcia dla nieletnich, który obejmuje zarówno aspekty wychowawcze, jak i psychologiczne.

Mediacje i alternatywne metody rozwiązywania konfliktów

Policja powinna promować alternatywne metody rozwiązywania konfliktów, które mogą przyczynić się do naprawienia szkód wyrządzonych przez nieletnich, jednocześnie umożliwiając im rehabilitację bez konieczności stosowania drastycznych kar. W przypadkach, gdy jest to możliwe i po zgodzie obu stron, policja powinna organizować mediacje pomiędzy nieletnim sprawcą a ofiarą przestępstwa. Mediacja pozwala młodemu człowiekowi zrozumieć skutki swoich działań i wziąć odpowiedzialność za wyrządzone szkody, a także umożliwia ofierze wyrażenie swoich emocji i oczekiwań. Policja powinna wspierać alternatywne kary, takie jak prace społeczne, które pozwalają nieletnim naprawić wyrządzone szkody i aktywnie uczestniczyć w pozytywnych działaniach na rzecz społeczności. Jest to bardziej rehabilitacyjne podejście, które pozwala na uniknięcie stygmatyzacji młodych ludzi i daje im szansę na reintegrację społeczną.

Preferowanie indywidualnego podejścia dostosowanego do potrzeb nieletnich

Każdy nieletni jest inny i wymaga indywidualnego podejścia. Policja powinna dostosowywać swoje działania do potrzeb i sytuacji danego młodego człowieka.Policja powinna wykazywać się elastycznością i dostosowywać swoje podejście do konkretnej osoby, biorąc pod uwagę jej historię życiową, problemy rodzinne, środowiskowe i psychologiczne. Współpraca z psychologami i innymi specjalistami jest kluczowa w takim podejściu. Po podjęciu działań resocjalizacyjnych, policja powinna monitorować postępy nieletnich i oferować im dalsze wsparcie. Regularne spotkania, rozmowy, a także wspieranie młodzieży w procesie reintegracji społecznej są istotnym elementem skutecznej resocjalizacji.

Promowanie pozytywnych postaw

Policja powinna być wzorem dla młodzieży, której często brakuje pozytywnych autorytetów. Funkcjonariusze powinni wykazywać się empatią, szacunkiem i odpowiedzialnością, co może pomóc w budowaniu zaufania młodych ludzi do

służb mundurowych. Policjanci powinni prezentować młodzieży pozytywne wartości, takie jak odpowiedzialność, szacunek do innych i przestrzeganie prawa. Postawy funkcjonariuszy mają duży wpływ na młodzież, dlatego ważne jest, aby pełnili rolę pozytywnych autorytetów. Policja powinna stwarzać atmosferę bezpieczeństwa, w której młodzi ludzie nie będą się bali zgłaszać swoich problemów czy trudności. Tylko w takim środowisku możliwe jest budowanie pozytywnych relacji i skuteczna resocjalizacja.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe Policji wobec aktualnych więźniów

Zadania ustawowe Policji wobec przestępców wynikają przede wszystkim z przede wszystkim z Ustawy z dnia 6.04.1990 o Policji, ale również z innych aktów prawnych regulujących działalność służb porządkowych w Polsce, w tym również Ustawy z dnia 6.06.1997 r. kodeks karny wykonawczy. Policja ma szereg obowiązków związanych z wykrywaniem przestępstw, ściganiem sprawców, zapewnieniem porządku publicznego, a także ochroną ofiar przestępstw. Poniżej zostały zaprezentowane najważniejsze zadania ustawowe Policji wobec przestępców odbywających sankcje izolacyjne.

Zapobieganie przestępczości

Policja współpracuje z innymi instytucjami, takimi jak sądy, prokuratury, organizacje pozarządowe, w celu skutecznego zapobiegania przestępczości, w tym także w zakresie profilaktyki uzależnień, przemocy domowej czy radzenia sobie z problemami społecznymi.

Wykrywanie i ściganie przestępstw

Policja ma obowiązek podejmowania działań w celu wykrywania przestępstw, co obejmuje m.in. zbieranie informacji, dowodów oraz przesłuchania świadków. W ramach tych działań policja może stosować różne metody operacyjne, takie jak podsłuchy, śledzenie, wykorzystywanie informatorów czy prowadzenie dochodzeń. Funkcjonariusze mają prawo zatrzymywania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa w przypadku, gdy zachodzi podejrzenie, że mogły one popełnić czyn zabroniony. Po zatrzymaniu podejrzany może zostać przekazany do

prokuratury lub sądu w celu dalszego postępowania. W przypadku przestępstw o charakterze transgranicznym, policja współpracuje z innymi służbami mundurowymi na szczeblu międzynarodowym (np. Europol, Interpol) w celu ścigania sprawców. Policja ma również za zadanie zwalczanie przestępczości zorganizowanej, w tym gangów i innych grup przestępczych. Do działań w tej sferze należy infiltracja grup przestępczych, prowadzenie dochodzeń, a także współpraca międzynarodowa w przypadku przestępstw transgranicznych. Policja prowadzi także działania w zakresie zwalczania innych poważnych przestępstw, takich jak przestępczość gospodarcza, handel ludźmi, przemyt narkotyków czy terroryzm.

Zabezpieczanie dowodów i mienia

Policja ma obowiązek zabezpieczyć wszelkie dowody, które mogą stanowić podstawę do oskarżenia sprawcy przestępstwa. Zalicza się do tego między innymi miejsce przestępstwa, przedmioty z nim związane, a także wszelkie ślady, które mogą pomóc w wykryciu sprawcy. Policja odpowiada również za zabezpieczenie mienia, które pochodzi z przestępstwa (np. skradzionych przedmiotów). Może to obejmować zarówno działania związane z odzyskaniem skradzionych rzeczy, jak i ich późniejsze zabezpieczenie w celu ich przekazania właścicielowi lub w toku postępowania sądowego.

Aresztowanie i detencja przestępców

Policja ma prawo zatrzymywać osoby podejrzane o popełnienie przestępstwa i umieszczać je w areszcie śledczym w trakcie prowadzenia śledztwa. Aresztowanie jest stosowane w przypadkach uzasadnionych poważnymi podejrzeniami co do popełnienia przestępstwa lub obawy, że osoba może uciec przed wymiarem sprawiedliwości. Policja odpowiada również za transport zatrzymanych przestępców do odpowiednich jednostek penitencjarnych, a także za zapewnienie im bezpieczeństwa podczas tego procesu.

Współpraca z sądami i prokuraturą

Policja współpracuje z prokuraturą na każdym etapie postępowania przygotowawczego. Po wykryciu przestępstwa i zgromadzeniu dowodów, funkcjonariusze przekazują sprawę prokuratorowi, który decyduje o dalszym kierowaniu jej do sądu. Policja jest również zobowiązana do przedstawiania dowodów i innych istotnych informacji sądom w ramach postępowania sądowego, w tym na etapie rozprawy sądowej, oraz do wykonywania decyzji sądów, takich jak nakazy aresztowania czy inne środki zapobiegawcze.

Ochrona ofiar przestępstw

Policja ma obowiązek ochrony osób, które mogą być narażone na niebezpieczeństwo w związku z zeznaniami lub udziałem w ściganiu przestępcy. W tym zakresie funkcjonariusze mogą wdrażać specjalne środki ochrony, takie jak programy ochrony świadków. Policja pełni również rolę wsparcia dla ofiar przestępstw, udzielając informacji o dostępnych formach pomocy, takich jak kontakt z organizacjami pomocowymi, instytucjami zajmującymi się pomocą psychologiczną, a także informując o procedurach postępowania w sprawach karnych.

Wykonywanie wyroków sądowych

Policja ma obowiązek wykonywania decyzji sądów, takich jak nakazy aresztowania, kary grzywny, ograniczenia wolności czy inne wyroki, które są częścią postępowania karnego. W ramach wykonywania wyroków sądowych, policja może pełnić rolę nadzoru nad osobami skazanymi, szczególnie tymi, które odbywają kary pozbawienia wolności w zakładach karnych. Policja pełni również zadania związane z zapewnienieniem bezpieczeństwa podczas transportu więźniów oraz ich konwojowania między miejscami, na przykład z aresztu do sądu czy do zakładu karnego. W takich przypadkach działa w roli eskorty, dbając o bezpieczeństwo przewożonych osób i ewentualne próby ucieczki.

2.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów/braku wspierania aktualnych więźniów

Stosowanie agresji fizycznej

Agresja policjantów wobec przestępców jest tematem budzącym kontrowersje i zainteresowanie społeczne, szczególnie w kontekście etyki, prawa oraz odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych. W niektórych przypadkach agresja może być wynikiem napiętych sytuacji operacyjnych. Jednak przekroczenie granic dozwolonego użycia siły jest poważnym naruszeniem standardów zawodowych i prawnych. Policjanci mają prawo użycia siły w celu obrony własnej, ochrony innych osób, zatrzymania przestępcy lub przywrócenia porządku publicznego. Siła musi być jednak stosowana proporcjonalnie do zagrożenia. Nieuzasadniona agresja obejmuje przypadki, gdy policjanci przekraczają granice prawa, stosując przemoc wobec zatrzymanych, którzy nie stwarzają bezpośredniego zagrożenia. Jako przykłady agresji wobec osób zatrzymanych można wymienić: bicie, kopanie czy używanie środków przymusu wobec osób, które nie stawiają oporu. Wymienione zachowanie może prowadzić do poważnych obrażeń ciała, a także uszkodzeń psychicznych. Przemoc jest absolutnie nieakceptowalna i stanowi naruszenie zarówno krajowych, jak i międzynarodowych norm prawnych (np. Konwencja ONZ przeciwko torturom).

Stosowanie agresji psychicznej

Psychiczne maltretowanie więźniów, takie jak zastraszanie, wyśmiewanie, groźby, upokarzanie czy stosowanie manipulacji emocjonalnej, ma bardzo negatywny wpływ na ich zdrowie psychiczne. Często prowadzi do depresji, lęków, a w skrajnych przypadkach do trwałych uszkodzeń psychicznych (np. PTSD). Tego rodzaju agresja jest równie nieakceptowalna jak przemoc fizyczna.

Nadużywanie władzy

Policjanci, którzy przekraczają swoje uprawnienia, wykorzystując je do kontrolowania, zastraszania lub wymuszania na więźniach określonego

zachowania, stosują nadużycie władzy. Działania te mogą obejmować np. nieuzasadnione stosowanie siły, ignorowanie zasad prawa, czy też wykorzystywanie pozycji do osobistych korzyści (np. szantażowanie więźniów). W niektórych sytuacjach funkcjonariusze mogą traktować więźniów jako "egzemplifikacje" do ukazania swojej władzy i kontrolowania innych. Może to obejmować wymierzanie represji w formie ukarania więźniów w sposób nieproporcjonalny, żeby dać "lekcję" innym. Tego typu postawy mogą prowadzić do eskalacji przemocy i niewłaściwego traktowania innych osób w zakładach karnych. Naruszenie prywatności więźniów to także forma nadużywania władzy przez funkcjonariuszy – np. poprzez a) niezgodne z prawem przeszukiwanie ciał lub innych rzeczy osobistych bez wyraźnych podstaw; b) kontrolowanie intymnych momentów więźniów, takich jak rozmowy telefoniczne z rodziną czy spotkania z adwokatem. W przypadkach, gdy Policja zatrzymuje osoby bez wyraźnych podstaw prawnych, może to być traktowane jako nadużycie władzy i naruszenie praw człowieka. Jako przykłady tego rodzaju działań można wymienić: a) nieuzasadnione i/lub nielegalne zatrzymywanie więźniów przez długi czas; b) brak wyjaśnienia powodów zatrzymania lub aresztowania; c) niedostateczna informacja o prawach więźniów oraz brak dostępu do adwokata.

Bierność policjantów wobec przestępców

Postawa tego rodzaju polega na tym, że funkcjonariusze nie podejmują działań, mimo że mają obowiązek interweniować w związku z popełnieniem przestępstwa lub innym naruszeniem prawa. Takie postawy mogą być związane z różnymi czynnikami, od systemowych problemów po osobiste ograniczenia policjantów. Poniżej przedstawiono najważniejsze aspekty dotyczące tego problemu. Jak przykłady biernej postawy wobec przestępców można wskazać: 1) brak reakcji na przemoc domową - policjanci, którzy ignorują zgłoszenia dotyczące przemocy, argumentując to np. "sprawami rodzinnymi"; 2) Nieinterweniowanie podczas zamieszek - funkcjonariusze, którzy obserwują akty wandalizmu lub przemocy, ale nie podejmują działań; 3) ignorowanie drobnych przestępstw – celowe pomijanie

drobnych wykroczeń, np. kradzieży, które mogą prowadzić do większych naruszeń prawa. Brak profesjonalizmu w działaniu, zaniechanie obowiązków związanych z bezpieczeństwem więźniów, ich zdrowiem lub traktowaniem ich zgodnie z przepisami, może prowadzić do niebezpiecznych sytuacji. Przykładem może być nieodpowiednia opieka medyczna, zignorowanie próśb więźniów o pomoc, czy brak reakcji na sygnały o nadużyciach ze strony innych funkcjonariuszy.

Bierność na nadużycia innych funkcjonariuszy

Często negatywna postawa wynika z tolerowania nadużyć ze strony innych funkcjonariuszy. Przykładami mogą być zignorowanie zgłoszeń o nadużyciach, braku reakcji na przemoc czy milczenie w przypadku, gdy ktoś z kolegów po fachu dopuszcza się przemocy lub nieetycznych działań wobec więźniów.

Brak szacunku i traktowanie więźniów jak "przedmioty"

Traktowanie więźniów w sposób dehumanizujący, jakby byli jedynie obiektami do manipulowania lub kontrolowania, jest poważnym problemem. Brak szacunku do godności ludzkiej, ignorowanie ich podstawowych praw, nieokazywanie zainteresowania ich potrzebami czy problemami prowadzi do poczucia beznadziei i pogłębia napięcia w więzieniach.

Dyskryminacja więźniów

Negatywne postawy policjantów mogą również przyjmować formę dyskryminacji, gdzie więźniowie są traktowani gorzej z powodu swojej narodowości, religii, orientacji seksualnej, rasy, płci, statusu społecznego czy przynależności do grup marginalizowanych. Dyskryminacyjne zachowanie, takie jak stosowanie różnic w traktowaniu na podstawie cech zewnętrznych, może prowadzić do pogłębiania podziałów i nierówności w więzieniu. Dyskryminacja więźniów na tle rasowym, etnicznym, religijnym, seksualnym lub innych cech osobistych może stanowić formę negatywnego zachowania ze strony policji np. poprzez takie zachowania, jak: niezasadne traktowanie więźniów w sposób uprzedzeniowy;

b) wykorzystywanie pozycji władzy do nękania osób, które różnią się od innych (np. więźniów mniejszościowych lub więźniów z odmienną orientacją seksualną).

Ignorowanie praw więźniów

Przypadki ignorowania podstawowych praw więźniów, takich jak prawo do kontaktu z rodziną, dostęp do informacji prawnych, prawo do obrony, czy prawo do skarg i odwołań, są poważnym naruszeniem procedur i standardów praw człowieka. Więźniowie mają prawo do ochrony przed brutalnym traktowaniem i do sprawiedliwego traktowania, nawet jeśli odbywają karę pozbawienia wolności. Ignorowanie potrzeby pomocy psychologicznej, narażanie więźniów na długotrwały stres czy nieudzielanie im odpowiedniej pomocy w zakresie zdrowia psychicznego to kolejne nieakceptowalne zachowanie. Więźniowie, którzy doświadczają przemoczy fizycznej i psychicznej, często potrzebują specjalistycznej opieki. Zaniedbanie tych potrzeb może prowadzić do dalszych problemów zdrowotnych i psychicznych. W niektórych przypadkach policja może stosować nieproporcjonalne kary lub represje wobec więźniów - m.in. przemoc lub inne formy represji stosowane w odpowiedzi na drobne wykroczenia lub brak posłuszeństwa lub też nadużywanie systemu kar dyscyplinarnych, które mogą polegać na dodatkowych izolacjach, ograniczeniu kontaktu z rodziną lub całkowitej deprywacji różnych przywilejów. Negatywne zachowanie może również polegać na odmowie zaspokojenia podstawowych potrzeb więźniów, takich jak: a) ograniczenie dostępu do odpowiedniej ilości jedzenia, wody i odzieży; b) nieprzestrzeganie norm higienicznych (np. brak dostępu do środków higienicznych); c) ignorowanie potrzeby medycznej więźnia, w tym opóźnianie dostępu do opieki lekarskiej. Policja, a także inne instytucje, które mają kontakt z osobami pozbawionymi wolności, mogą angażować się w zachowania ograniczające dostęp do sprawiedliwości – m.in. poprzez takie działania, jak: a) ograniczenie prawa do obrony, utrudnianie kontaktu z adwokatem; b) zatajanie informacji o procesie sądowym i prawach więźniów; c) opóźnianie procedur sądowych lub niedopuszczanie do obiegu dokumentów prawnych.

Korupcja w relacjach z więźniami i/lub ich bliskimi

Korupcja w służbach mundurowych, na przykład przyjmowanie łapówek od więźniów lub ich rodzin w zamian za przywileje, traktowanie więźniów jako źródła osobistych korzyści (np. w zakresie przemytu przedmiotów, nielegalnych usług czy zachowań) jest poważnym naruszeniem zarówno prawa, jak i zasad etycznych. Tego typu postawy mogą prowadzić do destabilizacji systemu penitencjarnego.

2.3. Skutki negatywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów

Negatywne postawy policji wobec więźniów mają daleko idące oraz wielowymiarowe konsekwencje.

Wzrost napięcia wśród więźniów.

Uszczerbek na zdrowiu więźniów (fizycznym i psychicznym)

Fizyczne i psychiczne urazy mogą mieć długotrwałe konsekwencje dla zatrzymanych, a w skrajnych przypadkach prowadzą do śmierci.

Zwiększone ryzyko naruszeń prawa ze strony funkcjonariuszy Policji

Przekroczenie uprawnień wiąże się z odpowiedzialnością dyscyplinarną, karną i zawodową. Takie działania podważają też ich wiarygodność jako funkcjonariuszy publicznych. Policjanci mają prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego, ale tylko w określonych sytuacjach i proporcjonalnie do zagrożenia. Każde przekroczenie tych uprawnień może prowadzić do: a) odpowiedzialności dyscyplinarnej – np. zawieszenia w czynnościach służbowych; b) odpowiedzialności karnej – np. za przekroczenie uprawnień (art. 231 kodeksu karnego); c) odpowiedzialności cywilnej – np. w postaci konieczności odszkodowania dla ofiar.

Podważanie zaufania do instytucji publicznych i organów ścigania

Przejawianie negatywnych postaw przez policjantów – w tym nieuzasadnionej agresji – osłabia zaufanie społeczne do Policji i zwiększa napięcia między służbami a obywatelami. Ludzie, widząc bezkarność i/lub bezczynność funkcjonariuszy, tracą wiarę w skuteczność i sprawiedliwość organów ścigania.

Wzrost przestępczości

Bierność Policji wpływa na postrzeganie policjantów jako nieskutecznych obrońców prawa. Bierność policji może zwiększać ryzyko dalszych krzywd dla osób, które padły ofiarą przestępstw, ponieważ brak reakcji na naruszenia prawa może prowadzić do eskalacji działań przestępczych.

2.4. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów wobec aktualnych więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów)

Negatywne postawy policjantów wobec więźniów mogą być wynikiem różnych czynników – kulturowych, społecznych, instytucjonalnych, sytuacyjnych i podmiotowych.

KULTUROWE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Kryminalizacja grup zagrożonych marginalizacją

W społeczeństwach, gdzie panuje silna retoryka polityczna oparte na "twardym" podejściu do przestępczości, funkcjonariusze mogą być poddawani presji, aby zachowywać się bardziej represyjnie wobec więźniów. W kontekście politycznym, który demonizuje grupy więźniów (np. przez przedstawianie ich jako "zagrożenie dla społeczeństwa"), funkcjonariusze mogą wchodzić w rolę wykonawców polityki represji, co może prowadzić do stosowania nadmiernej siły. Zdominowane przez sensacyjne narracje w mediach, które przedstawiają więźniów jako niebezpiecznych przestępców, funkcjonariusze mogą być bardziej skłonni do traktowania ich w sposób surowy i pozbawiony empatii. W obliczu publicznego

oczekiwania surowych kar i resocjalizacji, funkcjonariusze mogą kierować się presją społeczną do stosowania silniejszych środków wobec więźniów.

Stereotypy i uprzedzenia wobec więźniów

Funkcjonariusze mogą mieć uprzedzenia dotyczące więźniów, często postrzegając ich jako ludzi pozbawionych moralności, niebezpiecznych, zagrażających porządkowi społecznemu. Tego typu przekonania mogą wynikać z dominujących w społeczeństwie stereotypów o osobach odbywających karę pozbawienia wolności. W społeczeństwie często panuje silne przekonanie, że osoby, które trafiły do więzienia, są z natury złe, niebezpieczne i nie zasługują na współczucie. Tego rodzaju postawy są wzmacniane przez media, które często przedstawiają więźniów jako niebezpiecznych przestępców. Policjanci, którzy żyją w takim społecznym kontekście, mogą przyjąć te stereotypy i przełożyć je na swoje zachowanie wobec osadzonych. Takie postawy mogą prowadzić do braku empatii, obniżenia szacunku dla więźniów oraz traktowania ich w sposób dehumanizujący. Często osoby pozbawione wolności należą do grup marginalizowanych, takich jak osoby o niskim statusie społecznym, przedstawiciele mniejszości etnicznych czy osoby z niższym poziomem wykształcenia. Policjanci mogą nieświadomie lub świadomie kierować się uprzedzeniami wobec takich osób, co prowadzi do ich nierównego traktowania.

Negatywne przedstawianie więźniów w mediach

Społeczna narracja o więźniach, promowana przez media, może prowadzić do tworzenia w społeczeństwie ogólnego obrazu "złych" osób pozbawionych wolności, co wpływa na sposób postrzegania tych osób przez policję. Media, koncentrując się na brutalnych przestępcach i pokazując więźniów w sposób demonizujący, mogą wpływać na tworzenie stereotypów i uprzedzeń. Społeczna tendencja do stygmatyzowania osób, które popełniły przestępstwo, może powodować, że funkcjonariusze, widząc więźnia, postrzegają go jako "gorszego człowieka" lub "element społeczny", który nie zasługuje na szacunek. Z tego

powodu może dochodzić do traktowania więźniów w sposób dehumanizujący, w którym nie uwzględnia się ich indywidualnych historii, traumy czy możliwości zmiany. Wzorce przekazu, szczególnie w mediach, które przedstawiają brutalne zachowania więźniów i same wydarzenia w więzieniach w sposób sensacyjny, mogą prowadzić do postrzegania całego środowiska więziennego jako "niezwykle groźnego". W konsekwencji, funkcjonariusze mogą podchodzić do więźniów z wrogością, oczekując agresji lub nieposłuszeństwa.

Tradycja "surowości" w stosunku do przestępców

W niektórych krajach i instytucjach policyjnych panuje przekonanie, że "twarde" traktowanie więźniów jest niezbędne do zapewnienia porządku. Funkcjonariusze mogą odczuwać presję, by postępować w sposób surowy, ponieważ jest to normą w danej organizacji, niezależnie od indywidualnych potrzeb więźniów. W społeczeństwach, w których panuje silne nastawienie pro-karne i karzące, funkcjonariusze mogą przejmować postawy, które akcentują represyjność i brutalność, nie dostrzegając konieczności rehabilitacji i resocjalizacji. Policjanci, którzy są częścią systemu punitywnego karania przestępców, mogą przyswajać i akceptować takie podejście, traktując więźniów jako "elementy społeczne do kontrolowania" a nie jako jednostki zasługujące na rehabilitację. Tego rodzaju kultura sprzyja stosowaniu nadmiernej siły, braku empatii i dehumanizacji więźniów.

SPOŁECZNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Czynniki prawne

Jeśli przepisy prawne są zbyt restrykcyjne lub nie dają policji odpowiednich narzędzi do skutecznej interwencji, funkcjonariusze mogą napotkać trudności w działaniu. Brak odpowiednich przepisów pozwalających na szybką reakcję lub zbyt skomplikowany proces ścigania przestępstw może prowadzić do bierności policji. Jeśli system prawny nie przewiduje skutecznych kar lub środków

zapobiegawczych dla sprawców przestępstw, policjanci mogą nie widzieć sensu w podejmowaniu działań wobec przestępców, którzy mogą uniknąć konsekwencji swoich czynów.

Zjawisko marginalizacji społecznej

Policja, która identyfikuje się z bardziej uprzywilejowanymi grupami, może mieć możliwość traktowania przestępców z grup zmarginalizowanych w sposób brutalniejszy, co jest skutkiem uprzedzeń społecznych. Może również dojść do procesu dehumanizacji osób uznawanych za przestępców, które są postrzegane jako niegodne uwagi jednostki. To w konsekwencji może prowadzić do tego, że funkcjonariusze nie traktują osób zmarginalizowanych jako pełnoprawnych członków społeczeństwa, ale jako obiekty do kontrolowane i karania.

Silna polaryzacja społeczna i/lub polityczna

W społeczeństwach o silnych podziałach społecznych, politycznych lub etnicznych, funkcjonariusze mogą wchodzić w interakcje z więźniami, których postrzegają jako część grupy "obcej" lub "wrogiej". Polityczne i społeczne napięcia mogą wpływać na sposób, w jaki funkcjonariusze traktują więźniów, a także na ich postawy i zachowania. W takich warunkach więźniowie mogą być traktowani jako elementy społeczeństwa, które należy "ukarać" lub "wyrównać".

Kultura polityczna/presja społeczna

W niektórych społeczeństwach istnieje kultura, która wspiera eskalację przemocy, traktując przemoc jako sposób na rozwiązywanie problemów. Może to wynikać z dodatkowego dystansu krytycznego do sytuacji, poczucia „przewagi” nad osobą postrzeganą jako przestępcy, a także z cechą wzmocnioną przez grupę. W sytuacjach wysokiej presji społecznej, szczególnie w przypadku wystąpienia protestów, zamachów, czy przestępstwa, policjanci mogą czuć się zmuszeni do zastosowania bardziej szczegółowych działań, które mogą przekraczać. Policjanci, którzy czują się nieakceptowani przez społeczność, mogą unikać angażowania się

w działania, które mogą wywołać dalszą krytykę. Może również występować strach przed negatywnym wizerunkiem w mediach, zwłaszcza w przypadku kontrowersyjnych interwencji.

Brak nadzoru społecznego nad działalnością policji

W sytuacji, gdy instytucje odpowiedzialne za nadzór nad działalnością służb mundurowych (np. komisje parlamentarne, organizacje pozarządowe, media) nie pełnią skutecznej roli kontrolnej, może dochodzić do nadużyć władzy. Brak odpowiedniego nadzoru sprzyja tworzeniu atmosfery bezkarności, w której funkcjonariusze czują się zwolnieni z odpowiedzialności za swoje działania wobec więźniów.

Korupcja i powiązania z przestępczością

Korupcja wśród funkcjonariuszy, powiązania z grupami przestępczymi lub brak odpowiednich procedur kontrolnych mogą prowadzić do bierności policji wobec przestępców. W takich przypadkach policjanci mogą unikać interwencji, chronić sprawców lub ignorować dowody wskazujące na ich winę, aby chronić własne interesy lub relacje z przestępcami.

Akceptacja przestępczości w danym środowisku

Jeżeli w danym środowisku społecznym (np. w małych społecznościach lub wśród określonych grup) przestępczość jest powszechnie akceptowana lub traktowana jako normalna część życia, policjanci mogą wykazywać bierność wobec przestępstw. Może to wynikać z poczucia, że nie ma sensu interweniować, gdy przestępstwa są uważane za część kultury lokalnej.

Niskie zaufanie społeczne do policji

W społeczeństwach, w których zaufanie do policji jest niskie, funkcjonariusze mogą czuć się demotywowani do angażowania się w ściganie przestępców. Negatywne postawy społeczne wobec policji mogą sprawić, że funkcjonariusze

unikają konfrontacji z przestępcami, zwłaszcza w sytuacjach, gdy interwencja nie jest publicznie doceniana lub może spotkać się z oporem społecznym.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC WIĘŹNIÓW

Instytucjonalne kultura siły i autorytaryzmu

W niektórych jednostkach policji panuje kultura, w której dominuje autorytaryzm, hierarchiczna struktura oraz przekonanie o konieczności utrzymywania ścisłej kontroli nad osobami pozbawionymi wolności. Takie podejście może prowadzić do stosowania przemoczy, nadużywania władzy, a także braku szacunku dla praw więźniów. Choć w ciągu ostatnich kilku dekad sytuacja się poprawiła, niektóre normy i postawy, takie jak akceptacja przemocy w służbach mundurowych, mogą być nadal obecne w kulturze organizacyjnej policji. Funkcjonariusze, którzy przynależą do takich tradycji, mogą być bardziej skłonni do stosowania przemocy wobec więźniów w obliczu sytuacji stresowych lub konfliktowych. Wymienione mechanizmy wzmacnia mechanizm polegający na tym, że Policja jest zdominowana przez mężczyzn, a w ich kulturze funkcjonują często silne normy związane z agresją, dominacją i postawami hierarchicznymi. Tego typu kultura może prowadzić do traktowania więźniów w sposób brutalny, szczególnie jeśli więźniowie wykazują opór lub nie podporządkowują się rozkazom. Więźniowie mogą być postrzegani jako "słabsze jednostki", które należy "upokarzać", by utrzymać porządek.

Instytucjonalna kultura milczenia

W niektórych jednostkach policyjnych panuje kultura milczenia, w której funkcjonariusze są zobowiązani do wspierania się nawzajem w sytuacjach, które mogą prowadzić do wykroczeń lub nadużyć. W takim kontekście stosowanie przemocy wobec więźniów, choćby w postaci fizycznego czy psychicznego nękania, może być akceptowane lub ignorowane, ponieważ nie ma odpowiednich mechanizmów kontrolnych ani otwartej krytyki takich działań. Kultura, w której

nie reaguje się na nadużycia kolegów, może prowadzić do sytuacji, gdzie negatywne postawy wobec więźniów są włączane do codziennego działania policji. Funkcjonariusze, którzy nie spotykają się z konsekwencjami za swoje działania, mogą czuć się bezkarni, co sprzyja traktowaniu więźniów w sposób niehumanitarny.

Instytucjonalna kultura "my kontra oni"

W kontekście funkcjonowania służb mundurowych powszechna jest mentalność oparta na wyraźnym podziale między "nami" (policjantami) a "nimi" (więźniami). Taki podział może prowadzić do wykluczenia więźniów z grupy społecznej, co skutkuje dehumanizowaniem ich i traktowaniem ich jak "wrogów". W takim środowisku więźniowie mogą być postrzegani jako zagrożenie, a ich prawa i potrzeby mogą zostać zignorowane. W kulturze policyjnej istnieje silna więź lojalności wobec kolegów z pracy, co może prowadzić do ignorowania niewłaściwego zachowania kolegów (np. stosowanie przemocy wobec więźniów). Zjawisko to może również prowadzić do sytuacji, w których funkcjonariusze wzajemnie chronią się przed odpowiedzialnością za nadużycia, co pogłębia problem negatywnych postaw wobec więźniów.

Brak zasobów i wsparcia logistycznego

Policja, zwłaszcza w krajach z ograniczonymi zasobami, może mieć trudności w realizowaniu swoich podstawowych zadań związanych z prewencją i ściganiem przestępstw. Niewystarczająca liczba funkcjonariuszy, brak odpowiedniego wyposażenia, przestarzała technologia, a także brak wsparcia w zakresie szkoleń i rozwoju zawodowego mogą prowadzić do bierności lub opóźnień w reagowaniu na przestępstwa.

Biurokracja i nadmierne procedury

Skomplikowane procedury i biurokracja w policji mogą również wpływać na bierność funkcjonariuszy. W przypadku, gdy procedury są skomplikowane i

czasochłonne, a decyzje wymagają wielu etapów zatwierdzenia, policjanci mogą poczuć się zniechęceni lub bezsilni, co może prowadzić do unikania aktywności w obliczu przestępstwa.

Nadmierna militaryzacja policji

W miarę jak jednostki policyjne stają się coraz szersze, taktyki i wyposażenie typowe dla sił zbrojnych, zwiększa ryzyko zastosowania środków w interakcjach z obywatelami, w tym z przestępcami. Większa dostępność broni palnej, sprzętu ochronnego i innych jednostek wojskowych może być dostępna na zasadzie bardziej brutalnych działań.

Niedostateczne przygotowanie policjantów (brak szkoleń specjalistycznych)

Jeśli policjanci nie są odpowiednio przeszkoleni do reagowania na specyficzne rodzaje przestępstw (np. przemoc domowa, przestępczość zorganizowana, cyberprzestępczość), mogą mieć trudności w skutecznym ściganiu sprawców. Brak specjalistycznego przygotowania może prowadzić do tego, że funkcjonariusze nie podejmują odpowiednich działań lub nie dostrzegają powagi sytuacji. Brak specjalistycznych szkoleń może dotyczyć takich aspektów funkcjonowania policjantów, jak: przygotowanie psychiczne, emocjonalne i zawodowe funkcjonariuszy w zakresie zarządzania stresem, rozwiązywania konfliktów oraz komunikacji interpersonalnej może sprzyjać negatywnym postawom wobec więźniów. A brak umiejętności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami może prowadzić do wybuchów agresji lub lekceważenia potrzeb osób pozbawionych wolności.

Brak wsparcia instytucjonalnego i/lub nadzoru ze strony przełożonych

Funkcjonariusze policji często są narażeni na traumatyczne doświadczenie związane z przemocą, zabójstwami lub wypadkami. Brak wsparcia instytucjonalnego (np. w zakresie radzenia sobie ze stresem) generuje negatywne postawy policjantów. Policjanci często borykają się z trudnymi i traumatycznymi

sytuacjami w swojej pracy, jednak w wielu jednostkach nie zapewnia się im odpowiedniego wsparcia psychologicznego. Brak pomocy w radzeniu sobie z traumą, stresem czy emocjonalnym wypaleniem może prowadzić do wypaczeń w ich postrzeganiu i traktowaniu osób pozbawionych wolności.

W przypadku, gdy nie ma odpowiedniego nadzoru nad działaniami policji, to nastąpić bezkarność, co prowadzi do działania i zastosowania potencjalnej siły. Jeżeli w danej jednostce służb mundurowych nie ma skutecznych mechanizmów odpowiedzialności za nadużycia wobec więźniów, może to prowadzić do powstawania negatywnych postaw, w których funkcjonariusze nie czują się zobowiązani do przestrzegania zasad etycznych czy prawnych. Może to sprzyjać brutalności i nadużyciom.

Złe warunki w zakładach karnych

Przeludnienie, niewłaściwe warunki sanitarno-higieniczne, brak odpowiedniego wsparcia psychologicznego dla więźniów oraz niewłaściwa infrastruktura mogą prowadzić do napięć pomiędzy funkcjonariuszami a osadzonymi. Policjanci, którzy są zmuszeni do pracy w trudnych warunkach mogą reagować w sposób zniecierpliwiony lub brutalny, traktując osadzonych jako obciążenie.

SYTUACYJNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Brak wystarczających dowodów popełnienia przestępstwa

Policja może wykazywać bierność, gdy nie posiada wystarczających dowodów na popełnienie przestępstwa. Często brak materialnych dowodów, świadków lub trudności w uzyskaniu zeznań ofiar sprawiają, że sprawa staje się trudna do ścigania, co prowadzi do braku działań ze strony funkcjonariuszy.

Trudne relacje z ofiarami lub świadkami

Jeśli ofiary lub świadkowie przestępstwa nie współpracują z policją lub boją się zgłaszać przestępstwo, może to prowadzić do trudności w ściganiu sprawców. W

takich przypadkach policjanci mogą czuć, że ich działania są bezskuteczne, co może zniechęcać ich do dalszej interwencji.

Stresujące/konfrontacyjne sytuacje operacyjne

Sytuacje kryzysowe, takie jak zamieszki, buntu, próby ucieczek, czy zagrożenie dla bezpieczeństwa, mogą wywoływać silną reakcję stresową u funkcjonariuszy. W takich sytuacjach, gdzie wymagana jest szybka reakcja, policjanci mogą tracić kontrolę nad emocjami i wykazywać agresję, zarówno wobec więźniów bezpośrednio zaangażowanych w incydent, jak i wobec innych osadzonych, którzy mogą być postrzegani jako część zagrożenia. Przemieszczanie więźniów między placówkami, transport czy próby kontroli w sytuacjach napiętych może prowadzić do eskalacji napięć. W takich sytuacjach funkcjonariusze mogą wykazywać nieuzasadnioną brutalność lub agresję, traktując więźniów jako zagrożenie w kontekście ich ucieczek lub nieposłuszeństwa. W sytuacjach konfrontacyjnych, gdzie więźniowie stawiają opór (np. nie wykonują poleceń, wdają się w kłótnie lub agresję), funkcjonariusze mogą reagować w sposób brutalny lub represyjny, traktując to jako wyzwanie do swojej władzy. Konflikty interpersonalne z więźniami mogą prowadzić do eskalacji agresji ze strony policji, zwłaszcza gdy nie ma skutecznych mechanizmów deeskalacji sytuacji. W przypadku długotrwałego kontaktu z osadzonymi, którzy wykazują trudne zachowania, funkcjonariusze mogą wykształcić postawy odporności lub agresji, traktując takich więźniów jako "problem", który należy "rozwiązać" za pomocą środków przymusu.

Agresywne zachowanie więźniów

Funkcjonariusze, którzy stykają się z agresywnymi więźniami, mogą wykazywać wrogość wobec całej grupy osadzonych. Osoby, które stawiają opór, używają przemocy lub zachowują się w sposób prowokujący, mogą wywoływać u policjantów silne reakcje emocjonalne, w tym agresję. Taka dynamika, w której więźniowie przejawiają zachowania buntownicze lub agresywne, może prowadzić do eskalacji przemocy ze strony funkcjonariuszy, którzy traktują więźniów jak

zagrożenie. W obliczu więźniów, którzy są postrzegani jako szczególnie problematyczni, np. z powodu ich zachowań destrukcyjnych, nieprzestrzegania reguł lub stosowania przemocy, policjanci mogą wykazywać tendencje do stosowania bardziej brutalnych metod kontroli.

PODMIOTOWE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Osobiste stereotypy i/lub uprzedzenia wobec więźniów

Osobiste stereotypy i uprzedzenia funkcjonariuszy mogą prowadzić do negatywnego postrzegania więźniów. Policjanci, którzy uważają więźniów za "złe osoby", "marginalne elementy społeczeństwa" czy "niebezpiecznych przestępców", mogą wykazywać wobec nich wrogość lub brak szacunku. Tego rodzaju stereotypy mogą wynikać z osobistych przekonań, które są kształtowane przez doświadczenia zawodowe, media czy społeczne nastawienie do osób skazanych. U funkcjonariuszy, którzy mają uprzedzenia wobec konkretnych grup (np. osób z niższym statusem społecznym, mniejszości etnicznych, osób o odmiennej orientacji seksualnej), mogą pojawić się negatywne postawy wobec więźniów, które będą wynikały z ich osobistych uprzedzeń.

Brak motywacji i zaangażowania

Policjanci, którzy nie widzą sensu w swojej pracy lub nie czują się zmotywowani do reagowania na przestępstwa, mogą wykazywać postawy bierności. Często wynika to z braku poczucia misji, które towarzyszy pracy w służbach mundurowych. Funkcjonariusze, którzy traktują swoje obowiązki jedynie jako rutynową pracę, mogą ignorować przestępstwa lub podejmować minimalne działania.

Brak empatii i dehumanizacja

Funkcjonariusze, którzy nie potrafią lub nie chcą okazywać empatii wobec więźniów, mogą traktować ich w sposób chłodny, obojętny lub brutalny. Brak zdolności do współczucia, zrozumienia trudnej sytuacji więźniów, ich emocji czy

problemów psychicznych może prowadzić do ich dehumanizacji, traktowania ich jak "przedmioty" do kontrolowania, a nie osoby zasługujące na szacunek i prawa. Dehumanizacja więźniów to zjawisko, które często jest wynikiem długotrwałego kontaktu z osobami pozbawionymi wolności, prowadzi do traktowania więźniów jak obiekty, które nie zasługują na empatię czy godne traktowanie. Policjanci mogą postrzegać ich jako "zło konieczne", co sprzyja negatywnym postawom i brutalnemu traktowaniu.

Brak umiejętności interpersonalnych

Funkcjonariusze, którzy nie posiadają odpowiednich umiejętności komunikacyjnych, mogą mieć trudności w nawiązywaniu pozytywnych relacji z więźniami. Niewłaściwa komunikacja, brak cierpliwości, niezdolność do rozwiązywania konfliktów w sposób pokojowy, a także brak aktywnego słuchania mogą prowadzić do frustracji i agresji, zarówno ze strony więźniów, jak i funkcjonariuszy. Policjanci, którzy nie potrafią być asertywni, mogą albo ulegać presji więźniów (co może prowadzić do nieetycznego traktowania ich), albo, przeciwnie, nadużywać swojej władzy, co prowadzi do przemocy czy brutalności.

Zbyt duże nasilenie poczucia władzy i tendencje do autorytaryzmu

Funkcjonariusze, którzy mają silne poczucie władzy i kontroli, mogą traktować więźniów z dominacją i agresją. Takie postawy mogą wynikać z przekonania, że mają pełne prawo do stosowania przemocy, aby utrzymać porządek. W sytuacjach kryzysowych, gdzie więźniowie stawiają opór, niektórzy funkcjonariusze mogą reagować w sposób nadmiernie represyjny i brutalny. Funkcjonariusze z silnym nastawieniem autorytarnym mogą być bardziej skłonni do stosowania ścisłych reguł i dyscypliny, bez uwzględniania indywidualnych potrzeb więźniów. To podejście sprzyja traktowaniu więźniów jak "wrogów", a nie jak osoby, które należy resocjalizować.

Duże nasilenie stresu

Praca w policji, wiąże się z dużym stresem i narażeniem na sytuacje kryzysowe. Długotrwały stres może prowadzić do wypalenia zawodowego, zmniejszenia empatii oraz obniżenia zdolności do właściwego zarządzania emocjami. Funkcjonariusze, którzy doświadczają wypalenia, mogą wykazywać tendencje do obojętności lub nawet agresji w stosunku do osób pozbawionych wolności. Policjanci, którzy doświadczają traumatycznych zdarzeń (np. przemocy, interwencji kryzysowych), mogą rozwijać postawy obronne, które wpłyną na sposób postrzegania i traktowania więźniów. Nieprzepracowane traumy mogą prowadzić do generowania negatywnych postaw wobec osób, które uznaje się za "zagrożenie" lub "wroga".

Długotrwały stres związany z niebezpiecznymi sytuacjami, agresją ze strony więźniów, czy odpowiedzialnością za bezpieczeństwo może prowadzić do obniżenia empatii i zaostrzenia postaw wobec osadzonych. Funkcjonariusze mogą stać się bardziej skłonni do wykorzystywania przemocy fizycznej czy psychicznej w celu utrzymania porządku.

Przeciążenie obowiązkami

W sytuacji, gdy policjanci są przeciążeni innymi obowiązkami lub skupiają się na bardziej pilnych sprawach, mniejsze przestępstwa lub sprawy mniej publiczne mogą zostać zignorowane. Policjanci, którzy mają za zadanie zajmowanie się wieloma sprawami równocześnie, mogą po prostu nie mieć wystarczającej ilości czasu ani zasobów, by skutecznie zająć się każdym przypadkiem. W takich warunkach mogą być bardziej skłonni do stosowania siły lub stosowania innych negatywnych praktyk w celu szybszego załatwienia sprawy. Niski poziom obsady funkcjonariuszy podczas eskort więźniów może prowadzić do zmniejszenia jakości interakcji z osadzonymi. Funkcjonariusze przeciążeni obowiązkami mogą czuć się zestresowani, co wpływa na ich cierpliwość i gotowość do okazywania empatii. W takich warunkach mogą być bardziej skłonni do reagowania na więźniów w sposób agresywny lub despotyczny, traktując ich jak obiekty kontrolowane, a nie osoby zasługujące na szacunek. W sytuacjach, gdzie liczba osadzonych przekracza normy

(np. przeludnione cele), funkcjonariusze mogą doświadczać frustracji i zniechęcenia, co prowadzi do traktowania więźniów jako źródło problemów, a nie jednostki zasługujące na indywidualne podejście.

Przepracowanie i/lub wypalenie zawodowe

Policjanci, którzy są narażeni na długotrwały stres, wypalenie zawodowe lub zniechęcenie związane z nadmiarem pracy i odpowiedzialności, mogą wykazywać bierność wobec przestępstw. Zmęczenie psychiczne, frustracja związana z brakiem wsparcia, zbyt dużą ilością obowiązków, a także brak motywacji do pracy mogą prowadzić do obniżenia zaangażowania w wykonywanie obowiązków służbowych. Wysoki poziom wypalenia zawodowego wśród policjantów może negatywnie wpłynąć na ich zaangażowanie w działania resocjalizacyjne. Funkcjonariusze zmęczeni nadmiarem obowiązków, trudnymi interwencjami i napięciem mogą być mniej skłonni do podejmowania dodatkowych działań rehabilitacyjnych. Regularne wsparcie psychologiczne i dbanie o dobrostan psychiczny funkcjonariuszy może sprzyjać ich większemu zaangażowaniu w resocjalizację.

Lęk przed konfrontacją i/lub przed konsekwencjami podejmowanych działań

W sytuacjach, w których policjanci czują się zagrożeni lub nie mają odpowiednich umiejętności do radzenia sobie z przemocą lub agresywnymi przestępcami, mogą unikać interwencji. Lęk przed konfrontacją, fizycznym niebezpieczeństwem lub obawą o własne bezpieczeństwo może prowadzić do bierności lub opóźnienia w reakcji na przestępstwo. Policjanci mogą czuć się niepewnie w obliczu zagrożenia, szczególnie jeśli brakuje im odpowiedniego szkolenia lub doświadczenia. Inny rodzaj lęków to obawa przed błędami, krytyką ze strony przełożonych, odpowiedzialnością karną lub negatywnym odbiorem społecznym, co może powstrzymywać funkcjonariuszy przed podejmowaniem działań.

Negatywne doświadczenia zawodowe

Funkcjonariusze, którzy czują się niedoceniani w swojej pracy, mogą wyrażać frustrację wobec więźniów, traktując ich jako „kozłów ofiarnych" za trudne warunki pracy, niskie pensje, brak wsparcia czy niskie morale wśród kolegów z pracy. Policjanci, którzy nie widzą sensu w resocjalizacji więźniów, mogą wykazywać bardziej negatywne postawy wobec nich, traktując ich jedynie jako osoby zasługujące na karę, a nie na pomoc czy zmianę. Tego rodzaju nastawienie wynika często z poczucia bezradności w obliczu systemu penitencjarnego. Policjanci, którzy osobiście doświadczyli przemocy lub agresji ze strony więźniów, mogą wykształcić w sobie negatywne postawy wobec osób pozbawionych wolności. Takie traumatyczne doświadczenia mogą prowadzić do osłabienia zdolności do empatii i zwiększenia agresji w odpowiedzi na niewielkie incydenty. Czasami indywidualne wartości funkcjonariuszy policji, takie jak poczucie sprawiedliwości czy przekonania o konieczności twardego traktowania przestępców, mogą wpływać na ich zachowanie wobec więźniów. Funkcjonariusze, którzy mają bardzo restrykcyjne lub karzące podejście do przestępstwa, mogą traktować więźniów jako elementy społeczeństwa, które zasługują jedynie na karę, a nie na resocjalizację.

2.5. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec aktualnych więźniów/wspierania aktualnych więźniów

Policjanci powinni dążyć do tego, by ich postawy wobec przestępców były profesjonalne oraz zgodne z prawem i etyką zawodową.

Postawa wskazująca na przestrzeganie praw człowieka i bezstronności

Zgodnie z międzynarodowymi standardami, policja powinna przestrzegać praw człowieka w każdym aspekcie swojej pracy. Dotyczy to zarówno przestrzegania zakazu tortur i nieludzkiego traktowania, jak i dbania o to, by więźniowie mieli dostęp do podstawowych praw, takich jak prawo do kontaktu z rodziną, prawo do informacji o swoich prawach czy prawo do ochrony przed przemocą. Policjanci są także zobowiązani do traktowania wszystkich osób w sposób bezstronny,

niezależnie od tego, czy dana osoba jest podejrzana o popełnienie przestępstwa, czy nie. Ich obowiązkiem jest przestrzeganie zasady domniemania niewinności aż do momentu prawomocnego wyroku sądu. Pozytywna postawa polega na zachowaniu bezstronności w stosunku do więźniów. Policja powinna traktować wszystkich więźniów równo, bez względu na ich pochodzenie, przynależność etniczną, status społeczny, religię czy inne cechy. Ważne jest, by decyzje podejmowane przez funkcjonariuszy opierały się na przepisach prawa i nie były uzależnione od osobistych uprzedzeń.

Postawa wskazująca na przestrzeganie etyki zawodowej

Kodeks etyki policjanta nakłada na funkcjonariuszy obowiązek postępowania zgodnie z prawem i zasadami moralnymi. Oznacza to, że powinni oni zachować szacunek wobec każdej osoby, nawet w sytuacjach stresujących czy potencjalnie niebezpiecznych. Funkcjonariusze, którzy przestrzegają zasad etyki zawodowej, traktują więźniów zgodnie z prawem, szanują ich prawa i godność, dbają o ich bezpieczeństwo i dobre traktowanie, przyczyniają się do tworzenia sprawiedliwego i humanitarnego systemu penitencjarnego.

Postawa wskazująca na profesjonalizm

Postawa profesjonalna oznacza skupienie się na skutecznym wykonywaniu obowiązków, takich jak zatrzymanie sprawcy, ochrona ofiar i zapewnienie bezpieczeństwa publicznego. Policjanci muszą unikać emocjonalnych reakcji oraz działać zgodnie z procedurami. Funkcjonariusze, którzy przestrzegają wysokich standardów zawodowych, traktują więźniów z szacunkiem, ponieważ ich zadaniem jest nie tylko egzekwowanie prawa, ale także ochrona praw człowieka i zapewnienie sprawiedliwości. Profesjonalizm oznacza również poszanowanie zasad etyki zawodowej, które nakazują unikanie brutalności i wykorzystywania pozycji władzy. Policja powinna wykazywać się pełnym profesjonalizmem w swoich działaniach, zarówno w codziennych obowiązkach, jak i w sytuacjach kryzysowych. Działania oparte na jasnych procedurach, szkoleniu i przestrzeganiu

zasad pomagają utrzymać porządek w jednostkach penitencjarnych, jednocześnie minimalizując ryzyko nadużyć. Profesjonalizm obejmuje również umiejętność zarządzania stresem i konfliktem, co jest istotne w relacjach z osobami, które znajdują się w trudnej sytuacji. W ramach profesjonalnych działań policjanci powinni wykazywać dbałość o zdrowie i dobrostan więźniów to kolejny aspekt pozytywnej postawy. Policja powinna dbać o to, aby więźniowie mieli zapewniony dostęp do opieki medycznej, psychologicznej i innych niezbędnych usług, które mogą wpłynąć na ich rehabilitację i poprawę stanu zdrowia fizycznego oraz psychicznego. Zachowanie profesjonalne w trudnych sytuacjach jest związane z tym, że policjanci, którzy wykazują się profesjonalizmem w kontaktach z więźniami, zachowując spokój, opanowanie i obiektywizm, pomagają w utrzymaniu porządku i unikaniu eskalacji konfliktów. Tego rodzaju podejście pozwala uniknąć używania niepotrzebnej siły i zamiast tego skupić się na deeskalacji napięć.

Postawa wskazująca na stosowanie zasady proporcjonalności w stosowaniu siły

W sytuacjach zagrożenia policjanci mogą być zmuszeni do użycia siły, ale powinna być ona stosowana proporcjonalnie do sytuacji i zgodnie z przepisami prawa. Niewłaściwe użycie siły lub agresja wobec przestępców są nieakceptowalne i mogą prowadzić do odpowiedzialności dyscyplinarnej lub karnej.

Postawa wskazująca istnienie szacunku wobec więźniów

Policja powinna traktować więźniów z szacunkiem i dbać o ich godność, niezależnie od popełnionych przestępstw. Więźniowie, choć pozbawieni wolności, wciąż mają prawa człowieka, a jednym z kluczowych obowiązków funkcjonariuszy jest unikanie jakiejkolwiek formy poniżenia, agresji czy przemocy. Podejście oparte na szacunku sprzyja zmniejszeniu napięć i poprawia atmosferę w relacjach pomiędzy funkcjonariuszami a więźniami.

Postawa wskazująca istnienie empatii i zrozumienia wobec więźniów

Empatyczne podejście do więźniów, które uwzględnia ich indywidualne potrzeby, trudności oraz psychologiczne i emocjonalne aspekty pobytu w więzieniu, może zmniejszać poczucie izolacji i alienacji, co sprzyja procesowi zmiany. Empatia wobec więźniów pozwala lepiej zrozumieć ich sytuację i motywację. Choć więźniowie popełnili przestępstwa, warto pamiętać, że niektóre osoby w trakcie odbywania kary mogą dążyć do resocjalizacji, poprawy swojego życia i reintegracji z społeczeństwem. Podejście empatyczne ze strony policji może pomóc w procesie rehabilitacji i zmniejszeniu agresji, a także w tworzeniu bardziej pozytywnej atmosfery w jednostkach penitencjarnych. Istnienie empatii obejmuje także aktywne słuchanie i komunikację z więźniami. Funkcjonariusze, którzy są otwarci na rozmowę, starają się zrozumieć potrzeby więźniów i zapewniają im możliwość wyrażenia swoich opinii, obaw czy propozycji. Takie podejście może zmniejszyć poczucie frustracji wśród osób pozbawionych wolności i prowadzić do lepszego zarządzania konfliktami. Pozytywna postawa to także umiejętność zachowania odpowiedniej odległości emocjonalnej. Funkcjonariusze powinni być świadomi, że ich rola polega na egzekwowaniu prawa, a nie na nawiązywaniu z więźniami zbyt bliskich relacji osobistych. Jednocześnie, dzięki zachowaniu profesjonalizmu, mogą skutecznie realizować swoje zadania, nie przekraczając granicy między autorytetem a zbyt dużą bliskością.

Postawa wskazująca istnienie odpowiedzialności

Pozytywna postawa wymaga także odpowiedzialności za swoje działania. Funkcjonariusze powinni być świadomi konsekwencji swoich decyzji, zarówno w kontekście wewnętrznym (np. w ramach służby), jak i w odniesieniu do społeczeństwa. Odpowiedzialność obejmuje również transparentność działań, tak aby były one kontrolowane, a w przypadku jakichkolwiek nieprawidłowości – możliwe było pociągnięcie policjantów do odpowiedzialności.

Postawa wskazująca istnienie współpracy z innymi służbami

Pozytywna postawa wobec więźniów to także efektywna współpraca policjantów z innymi służbami, takimi jak Służba Więzienna, która odpowiada za bezpośrednie zarządzanie więźniami. Policja powinna współdziałać z tymi instytucjami w sposób kooperacyjny, zapewniając bezpieczeństwo, ale także wspierając działania mające na celu resocjalizację więźniów.

Postawa wskazująca na wspieranie resocjalizacji

Policjanci, którzy angażują się w działania mające na celu wspieranie resocjalizacji więźniów, mogą pełnić rolę mentorów, doradców lub mediatorów. Pomagają więźniom w rozwoju ich umiejętności społecznych, zawodowych i edukacyjnych, co zwiększa ich szanse na pomyślną reintegrację po opuszczeniu zakładu karnego. Funkcjonariusze, którzy wspierają inicjatywy rehabilitacyjne, takie jak programy edukacyjne, psychologiczne czy terapeutyczne, mogą przyczynić się do zmniejszenia recydywy i wspierania więźniów w ich drodze do pozytywnych zmian.

Postawa deeskalacyjna

Policjanci, którzy wykazują postawy deeskalacyjne, potrafią skutecznie radzić sobie z napiętymi sytuacjami i zmniejszać poziom agresji zarówno w sobie, jak i wśród więźniów. Zamiast używać siły w odpowiedzi na wyzwania, starają się wypracować rozwiązania pokojowe, które sprzyjają zachowaniu porządku, ale również szanują prawa osadzonych. Otwarta komunikacja z więźniami, wyjaśnianie sytuacji, jasne przekazywanie zasad oraz oczekiwań mogą pomóc w uniknięciu nieporozumień, które prowadzą do napięć i konfrontacji. Funkcjonariusze, którzy potrafią prowadzić spokojną i rzeczową rozmowę, mogą skutecznie zapobiegać sytuacjom konfliktowym. Policjanci, którzy mają zdolności do mediacji i rozwiązywania konfliktów w sposób sprawiedliwy i konstruktywny, pomagają utrzymać harmonię wśród więźniów i unikają agresji. Poprzez zaangażowanie w rozwiązywanie problemów na poziomie interpersonalnym, mogą pomóc więźniom w wypracowywaniu pozytywnych postaw i relacji.

Policjanci, którzy traktują wszystkich więźniów jednakowo, niezależnie od ich przestępstw czy statusu w hierarchii więziennej, pokazują, że szanują każdego człowieka. Takie podejście sprzyja poczuciu sprawiedliwości, a także redukuje napięcia związane z nierównościami i niesprawiedliwościami wśród osadzonych.

2.6. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec aktualnych więźniów

Pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec więźniów mogą być wynikiem różnych czynników – kulturowych, społecznych, instytucjonalnych, sytuacyjnych i/lub podmiotowych.

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Świadomość o prawach człowieka

Współczesne społeczeństwa kładą duży nacisk na poszanowanie praw człowieka, co ma wpływ na funkcjonowanie służb mundurowych. Większa wiedza i świadomość dotycząca podstawowych praw więźniów, takich jak prawo do godności, ochrony przed przemocą, prawa do sprawiedliwego traktowania i rehabilitacji, mogą sprzyjać pozytywnym postawom policjantów wobec osób pozbawionych wolności.

Promowanie równości społecznej

Społeczeństwa, które kładą nacisk na równość społeczną i przeciwdziałanie marginalizacji, mogą wpłynąć na postawy funkcjonariuszy wobec więźniów. Tego rodzaju postawy, sprzyjające poszanowaniu godności wszystkich osób, niezależnie od ich przeszłości kryminalnej, przekładają się na sposób traktowania osadzonych w zakładach karnych. W krajach, które promują integrację społeczną, zarówno więźniowie, jak i funkcjonariusze, są bardziej skłonni do rozumienia znaczenia reintegracji osób po odbyciu kary. Kultury, które stawiają na równość i sprawiedliwość społeczną, wpływają na postawy policjantów, którzy traktują

wszystkich ludzi, w tym więźniów, jako równych w oczach prawa. W takich kulturach więźniowie nie są traktowani jako "gorsi" ludzie, a raczej jako osoby, które popełniły przestępstwa, ale zasługują na szansę poprawy i traktowanie ich w sposób sprawiedliwy. Tego rodzaju przekonania sprzyjają pozytywnemu traktowaniu więźniów.

Promowanie kultury resocjalizacji

W społeczeństwach, w których większy nacisk kładzie się na resocjalizację więźniów i ich reintegrację społeczną, policjanci są bardziej skłonni do postaw wspierających rehabilitację, edukację i psychologiczną pomoc dla osadzonych. Podejście to sprzyja integracji więźniów z resztą społeczeństwa po odbyciu kary, a także zmniejsza recydywę. Im bardziej społeczeństwo akceptuje, że celem systemu penitencjarnego jest rehabilitacja, a nie tylko kara, tym bardziej funkcjonariusze są skłonni wspierać działania resocjalizacyjne. W społeczeństwach, w których proces resocjalizacji i reintegracji więźniów jest powszechnie akceptowany, istnieje większe prawdopodobieństwo, że policjanci będą wykazywać pozytywne postawy wobec osadzonych. Społeczeństwo, które uznaje rehabilitację za skuteczną drogę do zmniejszenia przestępczości, może wpływać na funkcjonariuszy, aby ci podejmowali działania zmierzające do rehabilitacji sprawców, a nie tylko do ich karania.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Zmiana w polityce karnej

Polityki karne, które promują resocjalizację, a nie tylko karanie, mogą wpływać na podejście policji do przestępców. W wielu krajach obserwuje się przesunięcie w kierunku resocjalizacji jako podstawowego celu systemu karnego, co może stanowić motywację do zaangażowania się policji w proces rehabilitacji.

Społeczne oczekiwania wobec służb mundurowych

Analizowany czynnik podkreśla oczekiwanie, że funkcjonariusze będą pełnić swoją rolę nie tylko poprzez zapewnianie bezpieczeństwa, ale także poprzez przestrzeganie zasad sprawiedliwości, uczciwości i humanitarnego traktowania ludzi. Społeczne oczekiwania dotyczące etycznego postępowania funkcjonariuszy, szczególnie w kontekście ich roli w systemie penitencjarnym, mają wpływ na kształtowanie pozytywnych postaw wobec więźniów. Współczesne społeczeństwa coraz bardziej domagają się od służb mundurowych przestrzegania wysokich standardów etycznych. Społeczne naciski na ograniczenie przemocy, dyskryminacji i nadużyć w służbach mundurowych mogą prowadzić do promowania postaw, które opierają się na sprawiedliwości, szacunku i empatii w stosunku do więźniów.

Rozwój humanitarnych organizacji pozarządowych

Współczesne organizacje pozarządowe, które działają na rzecz ochrony praw człowieka i poprawy warunków życia więźniów, mają wpływ na postawy funkcjonariuszy. Policjanci, którzy współpracują z takimi organizacjami, mogą być bardziej otwarci na potrzeby więźniów i lepiej rozumieć ich sytuację.

Świadomość społeczna na temat przyczyn przestępczości

Społeczna świadomość dotycząca przyczyn przestępczości, takich jak ubóstwo, brak dostępu do edukacji czy uzależnienia, może wpływać na postawy policjantów, którzy traktują więźniów nie tylko przez pryzmat popełnionych przez nich przestępstw, ale także przez pryzmat ich trudnej sytuacji społecznej. Zrozumienie tych czynników sprawia, że funkcjonariusze stają się bardziej otwarci na pomoc w rehabilitacji i reintegracji więźniów.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Współpraca z organizacjami pozarządowymi, które zajmują się resocjalizacją, może zachęcać policję do angażowania się w proces rehabilitacji przestępców. Praca z organizacjami zajmującymi się terapią uzależnionych, pomocą psychologiczną,

reintegracją społeczną czy wsparciem zawodowym daje funkcjonariuszom możliwość skorzystania z ekspertów w danej dziedzinie, co może przyczynić się do skuteczniejszych działań resocjalizacyjnych. W społeczeństwach, gdzie współpraca między służbami mundurowymi a organizacjami pozarządowymi, które wspierają więźniów, jest powszechna, policjanci są bardziej skłonni do stosowania pozytywnych postaw wobec więźniów. Organizacje te często promują edukację, rehabilitację, oraz wspierają więźniów w procesie resocjalizacji, co wpływa na postawy funkcjonariuszy. Kultura współpracy między służbami mundurowymi a tymi organizacjami sprzyja tworzeniu bardziej humanitarnego podejścia do więźniów. W kulturach, które cenią dialog i mediację, policjanci są bardziej skłonni do stosowania podejścia deeskalacyjnego w kontaktach z więźniami. Tego rodzaju postawy sprzyjają rozwiązaniu konfliktów w sposób pokojowy i opartej na komunikacji, co pozwala uniknąć agresji i przemocy w środowisku penitencjarnym. Organizacje pozarządowe prowadzą m.in. kampanie zmierzające do przełamania stereotypów i stygmatyzacji więźniów. Społeczne przekonanie, że osoby osadzone w więzieniu mogą się zmienić i zasługują na szansę na resocjalizację, może wpływać na zmianę postaw policjantów, którzy traktują więźniów jako osoby, które również zasługują na szacunek i możliwość rehabilitacji. Tego rodzaju współpraca stwarza również okazje do nauki nowych metod pracy, a także pozwala funkcjonariuszom zrozumieć, jak ich rola wpisuje się w szerszy kontekst resocjalizacyjny. Możliwość wspólnej pracy nad projektami resocjalizacyjnymi może zmotywować funkcjonariuszy do traktowania więźniów w sposób wspierający ich reintegrację ze społeczeństwem.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Instytucjonalna akceptacja wartości humanitarnych

W krajach, gdzie w tradycji służb mundurowych istnieje silny nacisk na humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności, policjanci są bardziej skłonni do traktowania więźniów z szacunkiem i empatią. Kulturowe wartości

dotyczące ochrony godności ludzkiej i podstawowych praw człowieka wpływają na policjantów, którzy postrzegają swoją rolę jako służbę społeczną, a nie tylko zadanie egzekwowania kar.

Instytucjonalna akceptacja dla wysokich standardów etycznych

W krajach, w których istnieje silna kultura etyczna w służbach mundurowych, policjanci są zobowiązani do przestrzegania wysokich standardów w swoim postępowaniu wobec osób, w tym więźniów. Tradycja etyczna, która promuje sprawiedliwość, uczciwość i poszanowanie praw człowieka, prowadzi do pozytywnych postaw, w których więźniowie są traktowani z godnością, a nie jako obiekty przemocy czy dehumanizacji.

Instytucjonalna akceptacja dla idei resocjalizacji

W kulturach, które traktują resocjalizację jako kluczowy cel systemu penitencjarnego, policjanci są bardziej otwarci na działania wspierające reintegrację społeczną więźniów, co z kolei prowadzi do traktowania ich w sposób bardziej ludzki i konstruktywny. W takich tradycjach promowane jest zrozumienie, że każdy więzień ma potencjał do zmiany i zasługuje na szansę na poprawę. W ramach instytucjonalnej akceptacji dla idei resocjalizacji należy także uwzględnić wdrażanie skutecznych programów rehabilitacyjnych i edukacyjnych. Dobre programy rehabilitacyjne w jednostkach penitencjarnych, które są realizowane w porozumieniu z zewnętrznymi organizacjami i instytucjami, mogą przyczynić się do pozytywnego podejścia funkcjonariuszy do więźniów. W takich środowiskach policjanci mogą traktować osadzonych jako uczestników procesu zmiany, a nie tylko jako sprawców przestępstw. Zajęcia edukacyjne, terapeutyczne i zawodowe, wspierane przez zewnętrzne instytucje, sprzyjają tworzeniu koalicji na rzecz readaptacji społecznej więźniów.

Instytucjonalne wspieranie profesjonalizmu i samokontroli

Policjanci, którzy są szkoleni w kontekście etyki zawodowej, zyskują świadomość, że ich rola nie polega na brutalności, lecz na egzekwowaniu prawa z poszanowaniem praw człowieka. Tego rodzaju kultura profesjonalizmu może sprzyjać postawom sprzyjającym deeskalacji i rozwiązywaniu konfliktów w sposób pokojowy.

Specjalistyczne przygotowanie funkcjonariuszy

Szkolenia policjantów w zakresie resocjalizacji, psychologii, pracy z osobami uzależnionymi lub z problemami zdrowia psychicznego mogą być kluczowe dla skutecznego wdrażania działań resocjalizacyjnych. Policjanci, którzy zostali odpowiednio przeszkoleni, są lepiej przygotowani do prowadzenia działań wychowawczych, mediacji oraz rozwiązywania problemów, z jakimi borykają się przestępcy. Szkolenia w zakresie humanitarnego traktowania więźniów, prawa człowieka oraz psychologii więziennej sprawiają, że policjanci stają się bardziej wrażliwi na potrzeby osadzonych. Tego rodzaju podejście sprzyja lepszemu zrozumieniu sytuacji więźniów, a także umożliwia lepszą kontrolę nad zachowaniami funkcjonariuszy. W specjalistycznych szkoleniach powinny być uwzględniana różne obszary kompetencyjne. Szkolenia w zakresie wzmacniania empatii są konieczne z tego względu, że w kulturach, gdzie empatia i zrozumienie innych ludzi są ważnymi elementami edukacji i szkoleń dla funkcjonariuszy, policjanci mogą lepiej zrozumieć więźniów i ich potrzeby. Szkoły policyjne, które uczą funkcjonariuszy rozumienia psychologii więźniów, metod radzenia sobie z przemocą czy traktowania osadzonych z szacunkiem, przyczyniają się do kształtowania bardziej pozytywnych postaw. Szkolenia w zakresie prawa człowieka i resocjalizacji uzasadnia to, że w społeczeństwach, które promują edukację w zakresie praw człowieka, resocjalizacji i zarządzania konfliktami, funkcjonariusze policji są bardziej przygotowani do podejmowania odpowiednich działań w więzieniu. Zwiększenie świadomości na temat problemów, z jakimi borykają się więźniowie oraz dostarczenie wiedzy o metodach rehabilitacji i terapii wpływa na postawy funkcjonariuszy, którzy traktują więźniów w sposób bardziej

humanitarny. Szkolenia w zakresie standardów etycznego i profesjonalnego postępowania uzasadnia fakt, że w kulturach, w których społeczne normy i oczekiwania dotyczące więzień oraz traktowania więźniów zmieniają się na korzyść większego humanizmu, policjanci stają się bardziej otwarci na zmiany w sposobie traktowania osadzonych. Wprowadzenie nowych zasad, regulacji i standardów, które promują poszanowanie godności i sprawiedliwości, sprzyja pozytywnym postawom policjantów. Ważna jest również edukacja psychologiczna, ponieważ szkolenia z zakresu psychologii kryminologicznej i rozpoznawania sygnałów stresu, depresji czy agresji u więźniów mogą prowadzić do bardziej profesjonalnego podejścia policjantów. Dzięki takiej edukacji funkcjonariusze są w stanie lepiej zrozumieć, dlaczego więźniowie zachowują się w określony sposób, i reagować w sposób mniej reaktywny i bardziej konstruktywny.

Bezpieczeństwo i higiena pracy

W jednostkach, w których panuje dobra organizacja pracy i współpraca w zespole, funkcjonariusze są bardziej skłonni do utrzymywania pozytywnych postaw wobec więźniów. Wsparcie ze strony kolegów z pracy oraz skuteczne zarządzanie zasobami ludzkimi mogą redukować stres i frustrację policjantów, dzięki czemu są mniej skłonni do stosowania agresji i bardziej otwarci na podejście wspierające resocjalizację. W sytuacjach, gdy więźniowie są traktowani w sposób sprawiedliwy, a funkcjonariusze mają zapewnione odpowiednie warunki do pracy (np. odpowiedni sprzęt, wsparcie psychologiczne, współpraca z innymi instytucjami), mają większą motywację do utrzymywania pozytywnych postaw wobec osadzonych. Dobry system bezpieczeństwa i odpowiedzialności sprawia, że więźniowie są traktowani z szacunkiem, a funkcjonariusze czują się bardziej pewnie i bezpiecznie, co sprzyja spokojnemu i profesjonalnemu traktowaniu osadzonych. W jednostkach, które promują kulturę współpracy, szacunku i wzajemnego zrozumienia, zarówno wśród funkcjonariuszy, jak i w relacjach z więźniami, postawy policjantów wobec osadzonych są bardziej pozytywne. W takich warunkach więźniowie mogą być traktowani z szacunkiem i jako osoby

zasługujące na pomoc, a nie tylko na karę. Przykładem może być wprowadzenie procedur umożliwiających rozwiązywanie konfliktów w sposób pokojowy oraz zachowanie zasad godności ludzkiej w kontaktach z osadzonymi. Ważna jest również praca w zróżnicowanych zespole, ponieważ policjanci, którzy mają okazję pracować w zespołach z funkcjonariuszami innych służb (np. strażą więzienną, pracownikami socjalnymi, psychologami), mogą zyskać nowe perspektywy w kontekście traktowania więźniów. Zróżnicowane podejście do więźniów, obejmujące różne aspekty resocjalizacji i rehabilitacji, sprzyja integracji więźniów ze społeczeństwem. Tego rodzaju współpraca może prowadzić do bardziej pozytywnych postaw policji, które są zgodne z celem reintegracji, a nie tylko karania.

Instytucjonalne wspieranie policjantów

Aby skutecznie angażować się w proces resocjalizacji, policja musi mieć dostęp do odpowiednich narzędzi, takich jak programy terapeutyczne, szkolenia zawodowe, czy usługi pomocy psychologicznej. Zabezpieczenie takich zasobów może umożliwić policjantom bardziej efektywne wspieranie przestępców w ich rehabilitacji. Współpraca służb penitencjarnych z psychologami, terapeutami i innymi specjalistami, którzy pomagają więźniom w procesie rehabilitacji, może wpłynąć na pozytywne postawy policjantów wobec osadzonych. W takich warunkach więźniowie otrzymują wsparcie, które ułatwia im powrót do społeczeństwa, a policjanci stają się bardziej zaangażowani w ten proces. Ważne jest również psychologiczne wsparcie dla samych policjantów, ponieważ funkcjonariusze, którzy mają dostęp do wsparcia psychologicznego i szkoleń z zakresu zarządzania stresem, są lepiej przygotowani do radzenia sobie z trudnymi sytuacjami w pracy, takimi jak konfrontacje z agresywnymi więźniami. Zmniejszenie poziomu stresu zawodowego i zapewnienie funkcjonariuszom narzędzi do radzenia sobie z emocjami prowadzi do bardziej spokojnych i opanowanych reakcji na trudne sytuacje, co sprzyja pozytywnemu traktowaniu więźniów.

Wspieranie policjantów przez instytucje wymiaru sprawiedliwości

Działania resocjalizacyjne policji są często wspierane przez szereg instytucji, takich jak sądy, ośrodki resocjalizacyjne, kuratorzy sądowi czy organizacje pozarządowe. Policja, współpracując z tymi instytucjami, może lepiej wdrażać programy resocjalizacyjne. Wsparcie systemu sprawiedliwości, w tym procedury i wytyczne dotyczące resocjalizacji, stanowi ważny czynnik sprzyjający angażowaniu funkcjonariuszy w te działania.

Wyciąganie konsekwencji w przypadku nadużycia władzy

Funkcjonariusze, którzy są świadomi konsekwencji swoich działań i traktują odpowiedzialność za swoje postawy jako część swojej roli, przyczyniają się do budowania pozytywnej atmosfery. Tego rodzaju postawa zapobiega przypadkom nadużyć i zachowań nieetycznych, ponieważ policjanci czują się zobowiązani do przestrzegania procedur i standardów etycznych.

Wprowadzanie zmian w systemie penitencjarnym

Współczesne społeczeństwa stawiają większy nacisk na poprawę warunków życia w więzieniach, poprawę systemów resocjalizacji i zapobieganie nadużyciom. Te zmiany mogą wpłynąć na postawy policjantów, którzy, działając w zgodzie z nowoczesnymi normami, traktują więźniów w sposób bardziej humanitarny, uwzględniając ich potrzeby resocjalizacyjne.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC WIĘŹNIÓW

Indywidualna ocena przestępcy

Ważne jest dokonanie oceny indywidualnych potrzeb przestępcy. Jeżeli przestępca wykazuje postawy skruchy, gotowość do zmiany i współpracuje w procesie rehabilitacji, policjanci mogą być bardziej skłonni do angażowania się w jego resocjalizację, traktując go jako osobę zdolną do reintegracji.

Dostępność alternatywnych środków karnych

Jeżeli system kar jest skoncentrowany na stosowaniu alternatywnych środków karnych, takich jak prace społeczne, mediacja, terapia czy inne formy rehabilitacji, policjanci mogą być bardziej zaangażowani w działania resocjalizacyjne. Alternatywne środki kary, które koncentrują się na naprawieniu szkód wyrządzonych przez przestępcę i jego rehabilitacji, mogą skłaniać funkcjonariuszy do aktywnego włączania się w ten proces.

Transparentność działań

Transparentność działań policjantów odnosi się m.in. do monitoringu działań policjantów, np. za pomocą kamer osobistych, aby zwiększyć ich poczucie odpowiedzialności za podjęte (lub niepodjęte) działania oraz do jasno określonych mechanizmów zgłaszania i rozliczania bezprawnych, nieetycznych i/lub nieprofesjonalnych zachowań. Istnieje zatem konieczność, aby monitorować dane dotyczące osób pozbawionych wolności, takich jak kamery monitorujące w pojazdach transportowych, czy też nagrania audio-wideo podczas przesłuchiwania.

Zarządzanie kryzysowe

W jednostkach, które skutecznie zarządzają sytuacjami kryzysowymi, takimi jak zamachy na życie lub agresja ze strony więźniów, policjanci są lepiej przygotowani do rozwiązywania problemów w sposób deeskalacyjny. Odpowiednie reakcje w trudnych momentach – takie jak stosowanie negocjacji zamiast siłowych rozwiązań – sprzyjają budowaniu relacji opartych na szacunku i zrozumieniu, zarówno w stosunku do więźniów, jak i w ramach zespołu policyjnego.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Empatia i postawy prospołeczne

Policjanci, którzy wykazują empatię i postawy prospołeczne, są bardziej skłonni angażować się w działania resocjalizacyjne. Zrozumienie problemów, z jakimi borykają się przestępcy, oraz świadomość, że rehabilitacja może prowadzić do zmniejszenia recydywy, skłania funkcjonariuszy do wsparcia działań resocjalizacyjnych. Osobista postawa policjanta w zakresie rozumienia przestępców jako ludzi zasługujących na pomoc może być istotnym czynnikiem wpływającym na jego zaangażowanie w proces resocjalizacji. Empatia obejmuje m.in. wrażliwość na potrzeby innych. Policjanci, którzy posiadają rozwiniętą zdolność empatii, są w stanie lepiej zrozumieć sytuację więźniów i dostrzec ich ludzką stronę, a nie tylko ich przeszłość kryminalną. Empatia pozwala na bardziej ludzki i sprawiedliwy stosunek do osadzonych, co sprzyja postawom szacunku i pomocy w procesie resocjalizacji. W zakres empatii wchodzi również umiejętność rozumienia trudnych sytuacji życiowych. Funkcjonariusze, którzy potrafią zrozumieć, dlaczego więźniowie popełnili przestępstwa (np. z powodu problemów osobistych, społecznych lub ekonomicznych), mogą mieć bardziej pozytywne postawy wobec nich. Zdolność do postrzegania przestępców jako osób, które mogły znaleźć się w trudnej sytuacji życiowej, może sprzyjać szacunkowi i chęci pomocy.

Motywacja do pracy z więźniami

Motywacja policjanta do pracy może być ważnym czynnikiem w jego zaangażowaniu w resocjalizację przestępców. Funkcjonariusze, którzy uważają swoją pracę za misję, a nie tylko zadanie zawodowe, mogą mieć większą motywację do angażowania się w pomoc osobom potrzebującym rehabilitacji. Funkcjonariusze, którzy aktywnie zachęcają więźniów do udziału w programach edukacyjnych, terapeutycznych czy zawodowych, przyczyniają się do rozwoju więźniów, co z kolei może zmniejszać ich skłonność do zachowań przestępczych. Funkcjonariusze, którzy traktują więźniów jako partnerów w procesie rehabilitacji, mogą zbudować atmosferę współpracy, zamiast konfrontacji. Więźniowie, którzy czują się traktowani z szacunkiem i mają poczucie, że współpracują z policjantami

w realizacji swoich celów resocjalizacyjnych, są bardziej zmotywowani do pozytywnych zmian w swoim zachowaniu. Ważna jest również motywacja do redukcji recydywy, ponieważ policjanci, którzy są zmotywowani do zmniejszenia recydywy i pomagania więźniom w powrocie do społeczeństwa, mogą wykazywać postawy sprzyjające resocjalizacji. Wiedza, że skuteczne wsparcie może zmniejszyć ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa, może prowadzić do większej troski o dobro osadzonych.

Osobiste przekonania i wartości

W ramach tego zagadnienia należy wskazać na indywidualne rozumienie roli resocjalizacji w funkcjonowaniu więźniów. Policjanci, którzy rozumieją, że ich rola nie kończy się na zapewnieniu bezpieczeństwa, ale obejmuje również wspieranie procesu resocjalizacji, mogą wykazywać pozytywne postawy wobec więźniów. Zawodowy rozwój, który obejmuje zarówno umiejętności egzekwowania prawa, jak i pomoc w resocjalizacji, może sprawić, że funkcjonariusze będą traktować więźniów bardziej konstruktywnie. Policjanci, którzy traktują swoją pracę jako służbę społeczną, a nie tylko egzekwowanie kar, mogą być bardziej skłonni wspierać więźniów w ich procesie resocjalizacji. Osoby z silnym poczuciem misji mogą dążyć do pomocy więźniom w zmianie ich zachowań i reintegracji ze społeczeństwem. Kolejny aspekt osobistych przekonań dotyczy preferowania wartości humanitarnych. Policjanci, którzy kierują się wartościami humanitarnymi, takimi jak poszanowanie godności ludzkiej, równość i sprawiedliwość, są bardziej skłonni traktować więźniów z szacunkiem. Osobiste przekonania, że każdy człowiek zasługuje na szansę na poprawę i resocjalizację, mogą prowadzić do bardziej empatycznych postaw wobec osadzonych. Należy także podkreślić znaczenie wartości duchowych w preferowaniu pozytywnych postaw wobec więźniów. W społecznościach, gdzie duchowość i moralność mają duży wpływ na postawy życiowe, policjanci mogą być bardziej skłonni do stosowania zasad współczucia i zrozumienia wobec więźniów. Tradycje religijne, które promują miłosierdzie, przebaczenie i pomoc tym, którzy znaleźli się w

trudnej sytuacji, mogą kształtować postawy funkcjonariuszy w kierunku większej empatii i chęci pomocy więźniom. Policjanci, którzy kierują się religijnymi lub duchowymi wartościami, mogą bardziej podchodzić do więźniów z perspektywy miłosierdzia i przebaczenia. Wartości te mogą wpływać na ich postawy, skłaniając ich do traktowania więźniów z szacunkiem, zrozumieniem i chęcią pomocy w procesie zmiany.

Zdolność do autorefleksji

W analizowanym kontekście warto zwrócić uwagę na świadomość własnych uprzedzeń. Funkcjonariusze, którzy potrafią autorefleksyjnie podchodzić do swoich postaw i przekonań, mogą bardziej świadomie unikać uprzedzeń wobec więźniów. Świadomość własnych uprzedzeń i stereotypów może też prowadzić do zmiany postaw w kierunku bardziej obiektywnego i sprawiedliwego traktowania osób pozbawionych wolności. Zdolność do autorefleksji obejmuje też samokontrolę. Policjanci, którzy są zdolni do autorefleksji i dbają o swoje postawy, starają się kontrolować swoje emocje i nie reagują impulsywnie w sytuacjach stresowych, co przyczynia się do bardziej humanitarnego traktowania osadzonych.

Umiejętności interpersonalne

Policjanci, którzy posiadają wysokie umiejętności komunikacyjne, są w stanie lepiej porozumiewać się z więźniami, zrozumieć ich potrzeby i skutecznie rozwiązywać konflikty. Otwartość na dialog i konstruktywną rozmowę pomaga w tworzeniu relacji opartej na szacunku, co może przyczynić się do pozytywnego traktowania więźniów. Policjanci, którzy potrafią rozwiązywać konflikty w sposób spokojny i profesjonalny, mogą również łatwiej unikać agresywnych konfrontacji z więźniami, co sprzyja utrzymaniu pozytywnych postaw. Umiejętności mediacyjne pozwalają na deeskalację napięć i tworzenie środowiska bardziej sprzyjającego resocjalizacji.

Własne doświadczenia życiowe i zawodowe

Funkcjonariusze, którzy sami doświadczyli trudności społecznych, takich jak ubóstwo, problemy rodzinne, uzależnienia czy przestępczość, mogą mieć większą zdolność do empatii wobec więźniów. Osobiste przeżycia mogą prowadzić do lepszego zrozumienia sytuacji, w jakiej znaleźli się osadzeni, oraz ich potrzeb w kontekście rehabilitacji i resocjalizacji. Ważne jest również to, ze funkcjonariusze, którzy mają doświadczenie w pracy z osobami z marginesu społecznego, w tym z więźniami, mogą wykazywać większe zrozumienie dla ich problemów i potrzeb. Doświadczenie w pracy z osobami, które popełniły przestępstwa może także prowadzić do bardziej empatycznych postaw. Funkcjonariusze, którzy czują się doceniani i zadowoleni z pracy, wykazują bardziej pozytywne postawy wobec swoich obowiązków, w tym wobec więźniów. Dobre warunki pracy, odpowiednia motywacja i uznanie w pracy zawodowej mogą wpływać na chęć traktowania więźniów z szacunkiem, a nie jako "wrogów". Policjanci w takich sytuacjach są mniej narażeni na wypalenie zawodowe i bardziej skoncentrowani na pracy ze skazanymi.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ POLICJANTÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe Policji wobec byłych więźniów

Zadania ustawowe Policji wobec byłych więźniów wynikają przede wszystkim z Ustawy z dnia 6.04. 1990r. o Policji, ale również z innych aktów prawnych regulujących działalność służb porządkowych w Polsce, związanych z nadzorem oraz zapobieganiem recydywie. Policja podejmuje działania prewencyjne, współpracuje z innymi instytucjami resocjalizacyjnymi i wykonuje decyzje sądowe w zakresie postpenitencjarnym. Priorytetem jest wsparcie reintegracji byłych więźniów, zapewniając im szansę na powrót do społeczeństwa, jednocześnie minimalizując ryzyko powrotu do przestępczości. Poniżej zostały zaprezentowane najważniejsze zadania ustawowe Policji wobec byłych więźniów.

Nadzór nad byłymi więźniami (nadzór postpenitencjarny)

Po odbyciu kary pozbawienia wolności, były więzień może być objęty nadzorem postpenitencjarnym, który sprawuje policja. Nadzór ten ma na celu zapewnienie, że były więzień przestrzega warunków zwolnienia warunkowego, a także zapobieganie jego powrotowi do przestępczości. Może to obejmować regularne zgłaszanie się do odpowiednich służb, kontrolowanie zachowań, a także monitorowanie przestrzegania warunków wyroków sądowych.

Nadzór nad wykonywaniem kar alternatywnych wobec byłych więźniów

W niektórych przypadkach, po odbyciu kary pozbawienia wolności, były więzień może być objęty karą ograniczenia wolności lub innymi środkami wychowawczymi. Policja pełni rolę w egzekwowaniu takich decyzji sądowych, np. poprzez monitorowanie przestrzegania warunków pracy, edukacji czy uczestnictwa w programach resocjalizacyjnych.

Zwalczanie recydywy

Policja jest odpowiedzialna za zapobieganie recydywie, czyli powrotowi do przestępczości przez osoby, które odbyły karę pozbawienia wolności. Podejmowanie działań mających na celu monitorowanie i weryfikację zachowań byłych więźniów, a także prowadzenie działań profilaktycznych, może przyczynić się do zapobiegania ponownemu popełnieniu przestępstwa. W zakresie zwalczania recydywy Policja współpracuje z ośrodkami resocjalizacyjnymi, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, które wspierają reintegrację byłych więźniów. Współpraca ta ma na celu wspieranie osób po odbyciu kary, zapobieganie ich powrotowi do przestępczości oraz pomaganie w ich adaptacji społecznej.

Ochrona społeczeństwa przed zagrożeniem

W przypadku osób, które odbyły karę za poważne przestępstwa (np. przemoc, przestępczość zorganizowaną), policja może stosować bardziej intensywne środki nadzoru, w tym stosowanie elektronicznego monitorowania, częste kontrole oraz inne działania zapobiegawcze, które mają na celu ochronę społeczeństwa przed potencjalnym zagrożeniem. W przypadku byłych więźniów, którzy mogą stanowić zagrożenie dla swoich ofiar (np. w przypadku przestępstw o charakterze przemocy domowej), policja ma obowiązek działać na rzecz zapewnienia ochrony ofiarom, podejmując odpowiednie środki prewencyjne i interwencyjne.

Zgłaszanie się do jednostek policyjnych

Zgodnie z przepisami prawa, osoby, które odbyły karę pozbawienia wolności, mogą mieć obowiązek zgłaszania się do jednostek policji w określonych terminach po zakończeniu odbywania kary. Celem takich spotkań jest kontrola ich statusu, monitorowanie postępów w reintegracji społecznej oraz ocena ryzyka powrotu do przestępczości.

Współpraca z sądami i instytucjami resocjalizacyjnymi

Policja współpracuje z sądami, wykonując decyzje dotyczące byłych więźniów, w tym nadzorowanie warunkowego zwolnienia, egzekwowanie kar pozbawienia wolności w formie alternatywnej, a także kontrolowanie przestrzegania innych wyroków sądowych dotyczących byłych więźniów. Policja współpracuje z ośrodkami resocjalizacyjnymi, organizacjami społecznymi i służbami penitencjarnymi, wspierając proces reintegracji byłych więźniów poprzez edukację, pracę, terapię czy inne formy wsparcia społecznego.

Prowadzenie dochodzeń i ściganie nowych przestępstw

Policja ma obowiązek monitorowania byłych więźniów, którzy mogą stanowić ryzyko popełnienia nowych przestępstw, zwłaszcza jeśli istnieje uzasadnione podejrzenie, że ich powrót do przestępczości jest możliwy. Dotyczy to również osób, które opuściły zakłady karne i mogłyby wrócić do działalności przestępczej. Jeżeli były więzień popełni przestępstwo po odbyciu kary, policja ma obowiązek podjęcia działań ścigania, takich jak zbieranie dowodów, przesłuchania świadków i prowadzenie dochodzeń w celu wykrycia sprawcy i przedstawienia go przed sądem.

Działania prewencyjne wobec osób powracających do społeczeństwa

Policja może współpracować w ramach programów prewencyjnych, które są skierowane do byłych więźniów w celu ich reintegracji. Takie programy mogą obejmować pomoc psychologiczną, porady zawodowe, szkolenia zawodowe oraz inne formy wsparcia, które mają pomóc w uniknięciu powrotu do przestępczości. Policja może monitorować osoby, które po odbyciu kary powracają do środowisk, w których występuje wysoki poziom przestępczości (np. grupy przestępcze, środowiska uzależnione). Celem tego działania jest zminimalizowanie ryzyka popełnienia nowych przestępstw.

3.2. Przejawy negatywnych postaw policjantów wobec byłych więźniów/braku wspierania byłych więźniów

Ignorowanie praw człowieka

W przypadku zatrzymań lub interwencji policja może naruszać podstawowe prawa człowieka byłych więźniów, traktując ich w sposób, który nie szanuje ich godności, np. stosując niewłaściwe metody przeszukiwania lub ignorując ich prośby o kontakt z prawnikiem. Funkcjonariusze mogą zatrzymywać byłych więźniów bez wyraźnych podstaw prawnych, co prowadzi do naruszenia ich wolności i praw obywatelskich. Byli więźniowie mogą być traktowani oddzielnie od innych obywateli, co może skutkować ich poczuciem izolacji społecznej. Może to być także wynikiem nadmiernej liczby kontroli lub bardziej rygorystycznego traktowania ich w różnych sytuacjach, np. podczas zatrzymań lub kontroli.

Stygmatyzowanie i/lub przejawianie uprzedzeń

Funkcjonariusze mogą mieć skłonność do postrzegania byłych więźniów wyłącznie przez pryzmat ich przeszłości kryminalnej. Może to prowadzić do traktowania tych osób jako "wiecznych przestępców", bez uwzględniania możliwości zmiany, resocjalizacji czy rehabilitacji. Policjanci mogą także nie ufać byłym więźniom, zakładając, że skoro ktoś był skazany, to na pewno wróci do przestępczości. Takie uprzedzenia mogą prowadzić do nieuzasadnionych podejrzeń i nadmiernej kontroli, nawet jeśli osoba po odbyciu kary stara się prowadzić życie bez przestępstw. Ta postawa może też prowadzić do traktowania z góry byłych więźniów, co skutkuje bardziej surowym traktowaniem, nadmierną kontrolą oraz agresywniejszymi interwencjami. Funkcjonariusze mogą w dużej mierze koncentrować się na przeszłości kryminalnej recydywistów, ignorując ich aktualne postawy czy wysiłki w zakresie zmiany i reintegracji. To podejście prowadzi do postrzegania recydywistów jako niezdolnych do resocjalizacji, co może prowadzić do dalszej marginalizacji i wykluczenia.

Przejawianie braku zaufania i/lub nadmiernej podejrzliwości

Policjanci, szczególnie ci, którzy mają doświadczenie pracy z osobami wielokrotnie odbywającymi karę pozbawienia wolności, mogą rozwijać postawy podejrzliwości wobec tych osób, zakładając, że ich przeszłość skazani ich zdeterminowała do powrotu do przestępczości. Brak zaufania może skutkować traktowaniem recydywistów w sposób bardziej szorstki i podejrzliwy, nawet w sytuacjach, które nie wymagają tego rodzaju podejścia. Recydywiści penitencjarni mogą być poddawani intensywniejszej kontroli, częściej zatrzymywani i sprawdzani przez policję. Funkcjonariusze mogą uznawać ich za osoby bardziej niebezpieczne lub skłonne do ponownego popełnienia przestępstwa, co może prowadzić do nadmiernej ingerencji w ich życie.

Przejawianie wrogiego nastawienia

Funkcjonariusze mogą postrzegać byłych więźniów jako zagrożenie, nawet jeżeli nie mają dowodów na to, że osoba ta rzeczywiście popełniła nowe przestępstwo. Może to prowadzić do agresywnego traktowania, np. stosowania nadmiernej siły podczas interwencji, czy też nieuzasadnionych kontroli. W niektórych przypadkach, funkcjonariusze mogą nie wykazywać zrozumienia ani współczucia wobec trudności, z jakimi borykają się byli więźniowie w procesie reintegracji. Byli więźniowie mogą być traktowani jako "zagrożenie" w każdej sytuacji, co skutkuje wrogością i brakiem współpracy z policją.

Postawa nadmiernie surowego traktowania

Policja może wykazywać bardziej surowe postawy wobec recydywistów penitencjarnych, nakładając na nich większe wymagania w kontekście przestrzegania przepisów czy uczestnictwa w nadzorze. Może to obejmować częstsze kontrole, obowiązek zgłaszania się na komisariat, a także bardziej restrykcyjne podejście w zakresie przewozów czy monitorowania ich codziennego życia. Recydywiści mogą być także traktowani jako grupa "specjalna", do której policja stosuje dodatkowe środki ostrożności. Może to prowadzić do wyizolowania

ich od innych obywateli, a także do tego, że będą oni częściej kontrolowani lub karani za drobne przewinienia, które u innych osób mogłyby zostać zignorowane.

Nadmierne kontrolowanie, inwigilacja i/lub nękanie

Policja może stosować nadmierny nadzór wobec byłych więźniów, co może przejawiać się w częstych kontrolach, monitorowaniu ich zachowań, czy też wymaganiu częstych wizyt na komisariacie. Choć nadzór jest częścią obowiązków służb mundurowych, nadmierna kontrola może być postrzegana przez byłych więźniów jako forma represji, która utrudnia ich reintegrację. Częste kontrolowanie, czy stawianie dodatkowych wymagań, np. konieczność zgłaszania się na komisariat, może powodować poczucie dyskomfortu i stygmatyzacji. W efekcie może to wpłynąć na pogorszenie sytuacji psychicznej byłych więźniów i zwiększenie ich alienacji. Byli więźniowie, szczególnie ci objęci nadzorem postpenitencjarnym, mogą być traktowani przez policję z nadmierną podejrzliwością. Policja może wielokrotnie kontrolować ich obecność w określonych miejscach, co może prowadzić do napięć i agresji z obu stron. Jeżeli funkcjonariusze traktują takie osoby w sposób upokarzający lub z wyższością, może to skutkować agresywną reakcją ze strony byłych więźniów, a policja może odpowiedzieć tym samym.

Nadużywanie władzy i przekraczanie uprawnień

Byli więźniowie mogą być nieproporcjonalnie często kontrolowani przez policję, np. zatrzymywani do rutynowych kontroli, przeszukiwani lub kontrolowani w sposób nadmierny. Częste i nieuzasadnione zatrzymania mogą prowadzić do poczucia zastraszenia i utrudniać normalne funkcjonowanie. Policja może stosować środki przymusu (np. kajdanki, gaz łzawiący) bez wyraźnej potrzeby, traktując byłych więźniów jak osoby, które muszą być traktowane z większym rygorem niż inni obywatele.

Dyskryminowanie w dostępie do pomocy

Byli więźniowie mogą być traktowani gorzej niż osoby, które nie mają kryminalnej przeszłości, przez co dochodzi do niesprawiedliwej dyskryminacji na tle społecznym. Policja może wykazywać brak zainteresowania pomocą byłym więźniom w procesie reintegracji. Może to przejawiać się w zignorowaniu ich trudności, np. z uzyskaniem pracy, mieszkania, czy dostępu do innych usług pomocowych. Funkcjonariusz może unikać współpracy z organizacjami pozarządowymi, które zajmują się wspieraniem byłych więźniów w ich powrocie do społeczeństwa. Takie podejście może skutkować brakiem dostępu do wsparcia psychologicznego, terapeutycznego czy zawodowego, co utrudnia dalszy proces reintegracji. Tego rodzaju postawa może się zaznaczać w związku z uprzedzeniami wobec recydywistów. Policja może wykazywać brak zainteresowania lub współpracy z instytucjami zajmującymi się resocjalizacją czy reintegracją społeczną. Funkcjonariusze mogą ignorować potrzeby recydywistów, np. w zakresie pomocy psychologicznej, wsparcia w znalezieniu pracy czy mieszkania, traktując ich raczej jako "problem", który należy monitorować, niż jako osoby zasługujące na pomoc. Funkcjonariusze mogą przyjąć, że recydywiści są osobami niezdolnymi do zmiany i nie warto inwestować w ich rehabilitację. To podejście może skutkować brakiem dostępu do usług wspierających ich reintegrację, co tylko pogłębia ich alienację.

Negatywne nastawienie wobec procesu resocjalizacji

Policja może nie dostrzegać pozytywnych zmian w zachowaniu byłych więźniów, a skupiać się tylko na ich przeszłości kryminalnej. Takie podejście utrudnia ocenie realnego postępu w procesie resocjalizacji i może sprawić, że funkcjonariusze będą bardziej skłonni do traktowania tych osób surowo, zamiast wspierać ich w dalszym procesie zmiany. W niektórych przypadkach policja może ignorować lub nie wspierać instytucji zajmujących się resocjalizacją byłych więźniów, co może skutkować brakiem ciągłości w ich reintegracji i pomocy.

Przejawianie zachowań agresywnych

Funkcjonariusze mogą wykazywać agresywne postawy wobec byłych więźniów. stosując przemoc fizyczną lub werbalną podczas interwencji, a także nieuzasadnione stosowanie siły w sytuacjach, które nie wymagają jej użycia. Takie zachowanie może być wynikiem napięć związanych z pracą w trudnych warunkach lub osobistych uprzedzeń wobec osób skazanych. W najcięższych przypadkach policja może używać nadmiernej siły wobec byłych więźniów, np. podczas zatrzymań, kontroli osobistych lub przewozów do innych miejsc. Może to obejmować użycie gazu łzawiącego, pałek, a w skrajnych przypadkach nawet stosowanie brutalnych metod zatrzymywania. Tego rodzaju działania mogą mieć charakter odwetowy lub wynikający z nadmiernej agresji ze strony policjantów. Policjanci mogą stosować przemoc werbalną, zwracając się do byłych więźniów w sposób upokarzający, grożąc im lub stosując słowa mające na celu zastraszenie. Policja może wykorzystywać przestępczą przeszłość osoby do wyśmiewania jej sytuacji, stosując cyniczne żarty lub uwagi, które mają na celu upokorzenie byłego więźnia. Funkcjonariusze mogą także wykazywać cynizm i brak zainteresowania procesem resocjalizacji, traktując byłych więźniów jako "straconych" i niezdolnych do zmiany. Takie podejście prowadzi do pogłębienia stereotypów i utrudnia budowanie pozytywnej relacji między policją a społeczeństwem. Takie zachowanie może zniszczyć relacje z osobą, która stara się reintegrować ze społeczeństwem i pogłębić jej poczucie alienacji. Ze względu na przeszłość kryminalną, recydywiści penitencjarni mogą być traktowani w sposób bardziej surowy w trakcie interwencji policyjnych. Policja może używać nadmiernej siły podczas zatrzymań, przeszukiwań czy innych działań operacyjnych, traktując te osoby z większą agresją lub brakiem szacunku. Funkcjonariusze mogą nie uwzględniać możliwości zmiany zachowania recydywisty i automatycznie uznawać go za zagrożenie, co prowadzi do stosowania bardziej drastycznych środków przymusu.

3.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy policjantów wobec byłych więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec byłych więźniów)

KULTUROWE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Stygmatyzacja byłych więźniów

Byli więźniowie często borykają się z uprzedzeniami ze strony społeczeństwa. Z tego względu byli więźniowie często są postrzegani jako osoby, które są niezdolne do zmiany lub które będą recydywistami. Takie negatywne postawy mogą prowadzić do nieuzasadnionej wrogości, a w konsekwencji do stosowania agresji wobec nich. Społeczeństwo może traktować byłych więźniów przez pryzmat ich przeszłości kryminalnej, zakładając, że są oni bardziej niebezpieczni niż osoby, które nie miały kontaktu z wymiarem sprawiedliwości. To może prowadzić do nieuzasadnionej agresji, zarówno w kontakcie osobistym, jak i w kontekście stosowania środków przymusu bezpośredniego.

Stereotypy „niepoprawnych przestępców" wzmacniane przez media

W społeczeństwie istnieje silny stereotyp, w którym byli więźniowie są przedstawiani jako osoby, które nie są w stanie się zmienić, a ich powrót do społeczeństwa to jedynie kwestia czasu, zanim ponownie popełnią przestępstwo. Policjanci, którzy funkcjonują w tym samym społecznym kontekście, mogą wchłonąć te stereotypy i stosować je w swojej pracy, traktując byłych więźniów z podejrzliwością i wrogością. Media często wzmacniają negatywne stereotypy, przedstawiając byłych więźniów jako niebezpiecznych i niezdolnych do resocjalizacji. Takie przedstawienie wpływa na postawy społeczne, w tym również postawy policji, która może uznawać byłych więźniów za „zagrożenie" dla porządku publicznego, nawet jeśli ci ludzie zmienili swoje zachowanie po odbyciu kary. Policja może często postrzegać osoby, które odbyły karę, jako recydywistów, zakładając, że powrócą do przestępczości, nawet jeśli nie ma na to wyraźnych

dowodów. Takie przekonania są zakorzenione w tradycyjnych, negatywnych stereotypach, które widzą przeszłość kryminalną jako nieodwracalną cechę danej osoby. W ten sposób, byli więźniowie mogą być traktowani z większą surowością i podejrzliwością. Media często ukazują również więzienie jako miejsce, w którym wszyscy więźniowie to osoby niebezpieczne i niezdolne do zmiany. Tego typu obrazy kulturowe mają duży wpływ na postrzeganie byłych więźniów przez społeczeństwo i policję. Utrwalają one przekonanie, że osoby, które odbyły karę, nie mogą być już zintegrowane w społeczeństwie.

Stereotypy związane funkcjonowaniem zmarginalizowanych grup społecznych

Często osoby, które trafiają do więzienia, pochodzą z niższych warstw społecznych. W wielu przypadkach bieda, marginalizacja czy brak dostępu do edukacji są czynnikami, które sprzyjają popełnianiu przestępstw. Policja, działając w tym kontekście, może traktować byłych więźniów jako elementy „gorsze" lub „niegodne" szacunku, co wzmacnia stygmatyzację i negatywne postawy wobec nich.

SPOŁECZNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Wysoka przestępczość w danym rejonie

W miejscach, gdzie przestępczość jest na wysokim poziomie, a recydywiści są powszechnie obecni, policja może rozwijać negatywne postawy wobec byłych więźniów, traktując ich jako część problemu. W takich obszarach może występować większa presja na działania kontrolne i prewencyjne, co prowadzi do wzrostu podejrzliwości wobec osób z przeszłością kryminalną. Członkowie społeczeństwa mogą obawiać się, że osoby, które odbyły karę, będą wracały do przestępczości. Strach przed recydywą, a także przekonanie, że były więzień nie zasługuje na zaufanie, może prowadzić do tego, że policja będzie traktować go z większą podejrzliwością i wrogością, co utrudnia jego reintegrację w społeczeństwie.

Społeczny lęk przed przestępczością

Jeśli społeczeństwo spostrzega przypadki recydywy lub wzrostu przestępczości, policja może poczuć się zmuszona do intensywniejszej kontroli osób, które odbyły karę pozbawienia wolności. Sytuacja ta może prowadzić do podejrzliwości wobec byłych więźniów, szczególnie w kontekście społecznym, który postrzega ich jako „zagrożenie" dla bezpieczeństwa publicznego. W takim kontekście funkcjonariusze mogą stosować bardziej represyjne metody wobec tych osób. Wiele osób w społeczeństwie traktuje przestępczość jako poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policja, działając w tym kontekście, może przyjąć postawę pełnej gotowości na wykrywanie i karanie przestępstw, traktując byłych więźniów jako potencjalnych sprawców.

Presja ze strony opinii publicznej

Policja, będąc częścią społeczeństwa, często jest pod wpływem dominujących opinii i postaw publicznych. W społeczeństwie, które w dużej mierze potępia przestępczość, funkcjonariusze mogą czuć presję, by traktować byłych więźniów w sposób, który odzwierciedla powszechnie akceptowane normy społeczne. Może to prowadzić do częstszej krytyki, a nawet ostracyzmu wobec tych osób.

Polityka kryminalna nastawiona na represję

W niektórych krajach, system wymiaru sprawiedliwości skupia się bardziej na karaniu przestępców niż na ich resocjalizacji. Policja, działając w ramach takiej polityki, może traktować byłych więźniów przede wszystkim jako osoby zasługujące na karę i kontrolę, a nie jako osoby, które mogą się zmienić. W ramach tego rodzaju polityki stosowane jest podejście „zero tolerancji" wobec przestępców, w tym byłych więźniów. Tego typu podejście przyczynia się do traktowania byłych więźniów z podejrzliwością i nieufnością, utrudniając ich reintegrację w społeczeństwie.

Społeczna marginalizacja byłych więźniów

Byli więźniowie często doświadczają wykluczenia społecznego. Mają trudności z uzyskaniem zatrudnienia, wytwarzaniem pozytywnych relacji z innymi członkami społeczności oraz w pełnej reintegracji społecznej. To wykluczenie może prowadzić do postrzegania ich przez społeczeństwo, a także przez policję, jako osoby, które nie mogą się zmienić lub które stanowią zagrożenie.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Kultura instytucjonalna wzmacniająca karanie i represje

W kulturze instytucjonalnej policji może dominować podejście oparte na porządku i karze, co skutkuje traktowaniem osób, które były skazane, z większą surowością i podejrzliwością. Tego rodzaju mentalność może sprzyjać wybuchom agresji, zwłaszcza w przypadku osób, które były więźniami i mogą być postrzegane przez funkcjonariuszy jako trudniejsze w obsłudze. Byli więźniowie mogą być postrzegani przez policję jako osoby, które „nie zasługują na drugą szansę", a ich przeszłość kryminalna staje się dla nich etykietą, która ich definiuje w oczach funkcjonariuszy. W niektórych środowiskach policyjnych może dochodzić do sytuacji, w których przemoc staje się normalizowana, a funkcjonariusze są mniej skłonni do stosowania bardziej humanitarnych metod interwencji. W takich przypadkach byli więźniowie mogą stać się celem agresji fizycznej lub werbalnej, zwłaszcza jeśli funkcjonariusze uznają ich za "problemowych".

Kultura instytucjonalna zorientowana na prewencję i kontrolę

Policja, w wielu przypadkach, kładzie duży nacisk na zapobieganie przestępczości i kontrolowanie osób uznanych za potencjalnie niebezpieczne. Byli więźniowie, szczególnie recydywiści, mogą być postrzegani przez policjantów jako osoby, które mogą ponownie popełnić przestępstwo, co prowadzi do bardziej restrykcyjnego traktowania ich w każdej sytuacji. W mentalności funkcjonariuszy może dominować przekonanie, że osoby odbywające karę pozbawienia wolności są w

pewnym sensie „skazane” na bycie przestępcami. W rezultacie, postrzegają oni byłych więźniów jako osoby, które są niezdolne do rehabilitacji, co wzmacnia stereotypowe myślenie i uprzedzenia wobec nich.

Kultura instytucjonalna zorientowana na podział „my” kontra „oni”

Policja może traktować osoby z kryminalną przeszłością, a w szczególności byłych więźniów, jako wrogów systemu, co prowadzi do silnego dystansu emocjonalnego. Funkcjonariusze mogą identyfikować się z systemem wymiaru sprawiedliwości i być przekonani, że byli więźniowie nie zasługują na szacunek czy zaufanie, ponieważ w przeszłości złamali prawo. W strukturach policyjnych często panuje silny podział na „dobrych” i „złych”, co wpływa na postrzeganie osób po odbyciu kary. Byli więźniowie mogą być traktowani jako „złe elementy”, bez uwzględniania możliwości ich zmiany, co prowadzi do stygmatyzacji i uprzedzeń wobec tej grupy.

Kultura instytucjonalna zorientowana na hierarchię społeczną

W kulturze policyjnej może istnieć silny akcent na hierarchię i porządek, co może prowadzić do traktowania osób, które naruszyły prawo, jako elementów destabilizujących ład społeczny. To może generować postawy, w których byli więźniowie są traktowani jako zagrożenie dla porządku publicznego, niezależnie od ich aktualnej sytuacji.

Kultura instytucjonalna „twarde postawy”/brak empatii

W środowisku policyjnym, szczególnie w przypadku funkcjonariuszy, którzy mają doświadczenie pracy w trudnych warunkach, może występować podejście, które faworyzuje "twarde" postawy, nastawione na utrzymanie porządku i karanie osób łamiących prawo. Takie podejście może prowadzić do braku empatii wobec byłych więźniów, a ich potrzeby związane z reintegracją czy rehabilitacją mogą zostać zignorowane. Kultura „twardości” może także ograniczać gotowość do refleksji nad indywidualnymi przypadkami. Funkcjonariusze mogą postrzegać byłych

więźniów przez pryzmat ich przeszłości kryminalnej, nie dając im szansy na wykazanie zmiany czy podjęcie prób resocjalizacji.

Brak szkoleń z zakresu resocjalizacji

Funkcjonariusze, którzy nie są odpowiednio przeszkoleni w zakresie pracy z osobami, które odbyły karę pozbawienia wolności, mogą nie rozumieć trudności, przed którymi stoją byli więźniowie w procesie reintegracji społecznej. Taki brak zrozumienia może prowadzić do frustracji i wrogości, które mogą przerodzić się w agresję. Policjanci, którzy współpracują z instytucjami, takimi jak ośrodki resocjalizacyjne, mogą w sytuacjach stresowych (np. w przypadku ponownego popełnienia przestępstwa przez byłego więźnia) rozwinąć negatywne postawy wobec całej grupy byłych więźniów, w wyniku poczucia niepowodzenia działań resocjalizacyjnych.

Nacisk na procedury kontrolne wobec byłych więźniów

Często policja, w ramach przestrzegania procedur, stosuje procedury kontrolne wobec osób, które odbyły karę pozbawienia wolności, zwłaszcza w ramach kontroli prewencyjnych lub nadzoru. Byli więźniowie mogą być traktowani w sposób bardziej mechaniczny, w wyniku przestrzegania ustalonych procedur, co może prowadzić do ich postrzegania jako osoby podejrzane lub problematyczne, nawet jeśli nie popełniają żadnych przestępstw.

SYTUACYJNE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Reakcje na potencjalne zagrożenie

Policjanci, szczególnie ci pracujący w środowisku, gdzie są narażeni na wysoki poziom stresu i agresję, mogą reagować nadmiernie agresywnie wobec osób, które postrzegają jako potencjalne zagrożenie. Byli więźniowie, zwłaszcza ci, którzy odbyli karę za poważne przestępstwa, mogą być traktowani przez policję jako osoby o wyższej skłonności do przemocy, co może prowadzić do

nieuzasadnionego używania siły. Policjanci mogą reagować agresywnie na to, co postrzegają jako opór lub brak współpracy ze strony byłego więźnia, zwłaszcza jeśli ta osoba wykazuje jakiekolwiek oznaki buntu, agresji werbalnej lub niechęci do przestrzegania poleceń. Zaś w sytuacjach napięcia emocjonalnego, kiedy były więzień czuje się zaszczuty, może dojść do konfrontacji, w wyniku której policja może używać nieproporcjonalnej siły.

Reakcje na podejrzane zachowanie byłych więźniów

Policja może reagować negatywnie na zachowanie byłych więźniów, które może być postrzegane jako niepokojące lub nietypowe, nawet jeśli wynika ono z trudności w adaptacji do życia po odbyciu kary. Sytuacje, w których byli więźniowie mogą zachowywać się w sposób dziwny lub niezgodny z normami społecznymi (np. w wyniku traumy więziennej), mogą prowadzić do szybkiego zakwalifikowania ich jako osoby problemowe, bez próby zrozumienia kontekstu ich zachowań.

Reakcje w sytuacjach kryzysowych

W sytuacjach kryzysowych, takich jak interwencje w przypadkach agresji, przemocy domowej czy przestępstw, policjanci mogą reagować bardziej stanowczo wobec osób, które mają przeszłość kryminalną. Często w takich przypadkach trudno jest ocenić, czy osoba, z którą mają do czynienia, jest w danej chwili zagrożeniem, co może skutkować zastosowaniem procedur obliczonych na unikanie ryzyka, nawet jeśli nie ma wyraźnych przesłanek do stosowania takich środków. Policjanci mogą odczuwać osobistą złość lub rozczarowanie w stosunku do osób, które popełniły przestępstwo, zwłaszcza jeśli te przestępstwa są szczególnie brutalne. Może to prowadzić do negatywnego postrzegania wszystkich byłych więźniów, niezależnie od ich indywidualnych przypadków.

Reakcje na przestępczość zorganizowaną

Policjanci pracujący w obszarze przestępczości zorganizowanej lub w grupach zajmujących się zwalczaniem przestępczości z udziałem recydywistów mogą rozwijać negatywne postawy wobec wszystkich byłych więźniów, traktując ich jako osoby, które są bardziej skłonne do angażowania się w przestępstwa, szczególnie te związane z grupami przestępczymi. Taka sytuacja prowadzi do szerszego generalizowania i uprzedzeń w stosunku do byłych więźniów. Funkcjonariusze mogą czuć się przytłoczeni ciągłym kontaktem z osobami popełniającymi przestępstwa, w tym także byłymi więźniami. Te emocjonalne obciążenia mogą prowadzić do dehumanizacji osób, które odbyły karę pozbawienia wolności, traktując je jako obiekty, a nie jako ludzi zasługujących na rehabilitację.

Rodzaj wykonywanych zadań operacyjnych

W zależności od rodzaju misji, którą pełnią funkcjonariusze, ich podejście do byłych więźniów może się różnić. W jednostkach prewencyjnych, które zajmują się zapobieganiem przestępczości, byli więźniowie mogą być postrzegani jako osoby bardziej zagrożone powrotem do przestępczości, a ich interakcje z policją mogą być bardziej wrogo nastawione. W jednostkach stricte represyjnych, np. w patrolach, funkcjonariusze mogą traktować osoby z przeszłością kryminalną z większą nieufnością, szukając dowodów na ewentualne naruszenia prawa.

PODMIOTOWE CZYNNIKI GENERUJĄCE NEGATYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Osobiste przekonania o moralności i sprawiedliwości

Funkcjonariusze mogą kierować się własnymi przekonaniami moralnymi, traktując osoby, które złamały prawo, jako osoby, które nie zasługują na szansę. Mogą postrzegać ich jako „złych" ludzi, którzy wyrządzili krzywdę społeczeństwu, co może prowadzić do trudności w obiektywnym ocenie sytuacji byłego więźnia i traktowania go w sposób sprawiedliwy. Policjanci mogą mieć też silne poczucie, że osoby, które odbyły karę, zasługują na traktowanie surowe, a ich przeszłość nie powinna być ignorowana. W takim przypadku proces resocjalizacji staje się mniej

ważny, a liczy się „sprawiedliwość” wymierzona przez system karny. To może prowadzić do utrwalania negatywnych postaw wobec osób po odbyciu kary pozbawienia wolności.

Osobiste uprzedzenia

Funkcjonariusze mogą posiadać osobiste przekonania, że osoby, które odbyły karę pozbawienia wolności, zawsze będą przestępcami, niezależnie od ich prób resocjalizacji. Takie stereotypy mogą prowadzić do postrzegania byłych więźniów jako niebezpiecznych i niegodnych zaufania. Policjanci mogą też wierzyć, że przestępcy, szczególnie ci, którzy odbyli wielokrotne kary więzienia, są niezdolni do zmiany, co prowadzi do traktowania ich jako zagrożenia bez uwzględnienia ich prób resocjalizacji czy poprawy.

Poczucie tożsamości grupowej wobec innych policjantów

Osoby pracujące w służbach mundurowych często budują swoją tożsamość zawodową na przynależności do grupy, która ceni porządek, przestrzeganie prawa i bezpieczeństwo. Policjanci mogą traktować osoby, które złamały prawo, jako wrogów tej grupy. Często w kulturze policyjnej występuje silna lojalność wobec kolegów z pracy i instytucji, co może prowadzić do postawy „my kontra oni”, gdzie byli więźniowie są postrzegani jako osoby wykluczone ze wspólnoty, która dba o bezpieczeństwo społeczne.

Brak spostrzegania postępów readaptacyjnych

Policjant może nie zauważać pozytywnych zmian, jakie zaszły w zachowaniu recydywistów, a skupić się wyłącznie na ich przeszłości kryminalnej. Brak uznania dla ich wysiłków w kierunku zmiany może prowadzić do niesprawiedliwego traktowania i postrzegania ich jako "niepoprawnych" przestępców, których nie ma sensu rehabilitować.

Niski poziom empatii

Policjanci, którzy nie wykazują empatii wobec osób mających trudności adaptacyjne po odbyciu kary, mogą reagować na te trudności w sposób agresywny, traktując je jako "problem", który należy rozwiązać siłą. Byli więźniowie, traktowani w kategoriach „przestępców", mogą być postrzegani przez policjantów jako osoby niezasługujące na współczucie czy pomoc, co skutkuje ich chłodnym i bezwzględnym traktowaniem. Często intensywne zetknięcie się z przemocą, przestępczością i trudnymi przypadkami życiowymi osób, które odbyły karę pozbawienia wolności, może powodować, że funkcjonariusze stają się emocjonalnie znieczuleni. Z czasem zaczynają postrzegać osoby po odbyciu kary w sposób bardziej mechaniczny i rutynowy, co może skutkować negatywnymi postawami wobec nich.

Duże nasilenie stresu

Policjanci pracujący w stresujących warunkach mogą sami borykać się ze stresem oraz z problemami emocjonalnymi, co może prowadzić do wybuchów agresji w pracy, w tym wobec osób, które uznają za trudniejsze do "kontrolowania" – jak byli więźniowie. Służba w warunkach dużego stresu, zmienności zadań i wysokiego tempa pracy sprawia, że policjanci mogą podejmować decyzje oparte na rutynowych, uproszczonych schematach, nie zwracając uwagi na indywidualne potrzeby byłych więźniów. W takich sytuacjach policja może traktować osoby, które miały do czynienia z przestępczością, z większą podejrzliwością i dystansem, nie zadając sobie trudu, by zrozumieć ich sytuację. Funkcjonariusze często również działają w sytuacjach, które mogą wiązać się z dużym ryzykiem (np. interwencje z agresywnymi osobami), co może prowadzić do ostrożności i podejrzliwości wobec osób, które są znane z przeszłości przestępczej. W rezultacie, byli więźniowie mogą być traktowani z większą podejrzliwością w codziennych kontaktach, nawet w sytuacjach, gdy nie wykazują żadnych oznak zagrożenia.

Osobiste doświadczenia w pracy z byłymi więźniami

Funkcjonariusze, którzy nie mają doświadczenia w pracy z osobami po odbyciu kary pozbawienia wolności, mogą mieć trudności w dostrzeganiu pozytywnych zmian, które mogą nastąpić w tych osobach. W rezultacie mogą być skłonni traktować byłych więźniów jako zagrożenie, nie dając im szansy na rehabilitację czy reintegrację. Brak wiedzy o procesie resocjalizacji oraz o tym, jak można wspierać byłych więźniów w ich próbach adaptacji w społeczeństwie, może prowadzić do ich dehumanizacji. Tak samo policjanci, którzy w swojej karierze spotykali się głównie z osobami recydywistami lub takimi, które po odbyciu kary ponownie wracają do przestępczości, mogą rozwinąć negatywne postawy wobec całej grupy byłych więźniów. Takie doświadczenie może prowadzić do generalizacji i traktowania wszystkich byłych więźniów jako potencjalnych zagrożeń. Funkcjonariusze, którzy mieli do czynienia z agresywnymi, trudnymi do kontrolowania więźniami, mogą również rozwinąć silną nieufność wobec tej grupy osób. Takie doświadczenia mogą wpływać na subiektywne postrzeganie byłych więźniów jako osób niebezpiecznych, co prowadzi do traktowania ich z wrogością lub podejrzliwością.

3.4. Przejawy pozytywnych postaw policjantów wobec byłych więźniów/wspierania byłych więźniów

Pozytywne postawy policjantów wobec byłych więźniów odnoszą się do zachowań zawierających szacunek, empatię i profesjonalizmem. Postawy te mogą być wynikiem przekonania, że resocjalizacja i reintegracja tych osób są możliwe, a ich przeszłość przestępcza nie musi determinować ich przyszłości.

Postawa zawierająca szacunek dla praw byłych więźniów

Szacunek dla godności byłych więźniów oraz zapewnienie, że nie są oni dyskryminowani ani marginalizowani przez organy ścigania, jest istotnym aspektem pozytywnego podejścia. Funkcjonariusze, którzy podchodzą do byłych więźniów z szacunkiem i traktują ich jako ludzi zasługujących na drugą szansę, mogą odgrywać kluczową rolę w ich reintegracji społecznej. Takie podejście

zakłada, że wszyscy obywatele, bez względu na swoją przeszłość, mają prawo do godności i szacunku. Policjanci, którzy rozumieją, że były więzień może mieć trudności w dostosowaniu się do życia poza murami więzienia, mogą oferować pomoc i wsparcie w takich kwestiach jak znalezienie pracy, stabilizacja życiowa czy radzenie sobie z emocjami. Poszanowanie godności i praw recydywistów, niezależnie od ich przeszłości, jest kluczowe w procesie ich resocjalizacji. Policja powinna starać się traktować te osoby z szacunkiem, dając im szansę na wykazanie zmiany i postawienie na nowy początek.

Postawa wskazująca na empatię i wsparcie

Funkcjonariusze, którzy wykazują empatię wobec byłych więźniów, mogą być bardziej otwarci na ich problemy i gotowi pomóc w procesie reintegracji. To może obejmować wspieranie w kontaktach z organizacjami resocjalizacyjnymi, doradztwo, a także pomoc w poradzeniu sobie z codziennymi trudnościami, takimi jak trudności w znalezieniu mieszkania czy pracy. Policjanci, którzy dostrzegają wartość w resocjalizacji, mogą wspierać byłych więźniów w ich staraniach o poprawę swojego życia i unikanie powrotu do przestępczości. Tacy funkcjonariusze mogą uznawać, że poprawa stanu psychicznego i społecznego byłych więźniów jest procesem, który wymaga czasu, a nie jednorazowego „testu" społecznej akceptacji. Policjanci starają się rozumieć trudności, z jakimi borykają się byli więźniowie, zwłaszcza ci, którzy mają trudności z przystosowaniem się do życia poza więzieniem lub borykają się z problemami emocjonalnymi i psychicznymi. Policja może promować otwarty dialog z recydywistami, pokazując im, że ich zmiana jest możliwa i że nie są skazani na bycie „wiecznymi przestępcami". Postawa wspierająca jest związana z tym, że policja może organizować programy edukacyjne i profilaktyczne skierowane do recydywistów, które uczą nowych umiejętności życiowych, rozwiązywania konfliktów czy radzenia sobie z emocjami, które mogą prowadzić do przestępczych zachowań. Dzięki temu osoby z doświadczeniem więziennym uczą się lepszych sposobów rozwiązywania problemów w życiu codziennym. Takie podejście może pomóc w

budowaniu zaufania, które jest kluczowe do dalszej resocjalizacji. Szczególne znaczenie posiada wsparcie policjantów w przypadku występowania trudności emocjonalnych i/lub psychicznych u byłych więźniów. Recydywiści często cierpią na zaburzenia psychiczne, uzależnienia lub inne problemy emocjonalne, które mogą wpływać na ich zachowanie. Policja może współpracować z psychologami, psychiatrą i terapeutami, by zapewnić odpowiednią opiekę i pomoc w przypadku wystąpienia tych trudności.

Postawa wskazująca na profesjonalizm w pracy z byłymi więźniami

Policjanci, którzy traktują byłych więźniów w sposób obiektywny, niezależnie od ich przeszłości, są bardziej skłonni do stosowania sprawiedliwości w swoich działaniach. Zamiast traktować byłych więźniów przez pryzmat ich przeszłości, skupiają się na teraźniejszości i bieżących okolicznościach. Funkcjonariusze, którzy wykazują pozytywne postawy wobec byłych więźniów, mogą dostrzegać, że resocjalizacja jest procesem złożonym, a sukces wymaga zaangażowania zarówno jednostki, jak i instytucji odpowiedzialnych za ich wsparcie. Policja może pełnić rolę monitorującą, ale z poszanowaniem postępów w procesie reintegracji. Profesjonalne podejście zakłada również regularne uczestnictwo w szkoleniach dotyczących pracy z byłymi więźniami, w tym szkoleniach z zakresu etyki, praw człowieka, komunikacji interpersonalnej i zarządzania stresem, co sprzyja pozytywnemu podejściu do byłych więźniów. W postawie tego rodzaju zaznacza się postępowanie ukierunkowane na zapobieganie powrotowi do przestępczości, zarówno poprzez monitoring, jak i pomoc w organizowaniu życia po wyjściu na wolność – m.in. poprzez pomoc w nawiązywaniu kontaktu z instytucjami, które mogą wspierać ich reintegrację, np. ośrodkami rehabilitacyjnymi, ośrodkami pomocy społecznej czy organizacjami pozarządowymi. Profesjonalizm w pracy z byłymi więźniami zaznacza się także jako wdrażanie indywidualnych planów resocjalizacyjnych, które uwzględniają specyficzne potrzeby i problemy recydywisty. Dzięki systematycznemu monitorowaniu ich zachowań oraz postępów, można identyfikować wczesne oznaki problemów i interweniować w

odpowiednim momencie. Recydywiści często borykają się ze stygmatyzacją, co może prowadzić do ich izolacji i dalszego pogłębiania problemów. W ramach profesjonalnych działań policja może pomóc w przeciwdziałaniu temu zjawisku, promując bardziej zrozumiałe i wspierające podejście do tych osób, zarówno w społeczeństwie, jak i wśród innych służb.

Postawa wskazująca na współpracę z organizacjami wspierającymi reintegrację

Policja, która współpracuje z organizacjami zajmującymi się reintegracją byłych więźniów, może mieć bardziej konstruktywne podejście do tej grupy społecznej. Funkcjonariusze mogą odgrywać rolę doradcze, pomagając byłym więźniom w kontakcie z odpowiednimi ośrodkami pomocy, co sprzyja ich pozytywnej adaptacji w społeczeństwie. Policjanci mogą być zaangażowani w programy resocjalizacyjne, które oferują wsparcie osobom po odbyciu kary więzienia, co może obejmować organizację spotkań, warsztatów czy szkoleń, pomagających w zdobywaniu nowych umiejętności i odnalezieniu się w życiu poza więzieniem. Reintegracyjne wsparcie może obejmować pomoc w znalezieniu pracy, mieszkania czy dostępu do programów edukacyjnych. Policjanci mogą pełnić rolę doradczą, pomagając byłym więźniom zrozumieć ich prawa, obowiązki i dostępne formy pomocy. Informowanie ich o możliwościach rehabilitacyjnych, takich jak programy psychologiczne, może wspierać ich reintegrację. Policja może również wspierać recydywistów, angażując ich rodziny i społeczności lokalne, co zwiększa szanse na sukces reintegracji. Zorganizowanie spotkań lub szkoleń z rodzinami, które mogą odegrać kluczową rolę w procesie rehabilitacji, może przyczynić się do wzmocnienia więzi i zmniejszenia ryzyka recydywy.

Postawa wskazująca na preferowanie resocjalizacji zamiast represji

Policjanci, którzy wykazują pozytywne postawy wobec byłych więźniów, mogą kłaść nacisk na prewencję, pomagając tym osobom unikać powrotu do przestępczości. W tym kontekście mogą oferować wsparcie w zakresie zrozumienia konsekwencji powrotu do przestępstwa oraz wskazywać na dostępne

opcje wsparcia społecznego. Funkcjonariusze mogą angażować się w inicjatywy mające na celu zapobieganie recydywie, poprzez oferowanie informacji, wsparcia oraz włączenie w programy resocjalizacyjne, które dają byłym więźniom szansę na zbudowanie stabilnego życia poza więzieniem.

Postawa wskazująca na preferowanie mediacji i rozwiązywanie konfliktów

Policjanci, którzy wykazują pozytywne postawy wobec byłych więźniów, mogą angażować się w procesy mediacji, pomagając rozwiązywać spory lub konflikty, które mogą wynikać z ich trudności w adaptacji. Takie podejście pozwala na uniknięcie eskalacji napięć i może wspierać proces reintegracji byłych więźniów w społeczności. Często były więzień, powracający do społeczeństwa, może spotkać się z uprzedzeniami ze strony innych osób. Policjanci, którzy przyjmują pozytywne postawy wobec tej grupy, mogą pełnić rolę mediatorów, pomagając w budowaniu pozytywnych relacji między byłymi więźniami a resztą społeczeństwa.

Postawa wskazująca na wspieranie zmian w zachowaniach byłych więźniów

Policjanci, którzy dostrzegają wysiłki byłych więźniów w zakresie zmiany swojego życia, mogą wyrażać wsparcie, oferując pozytywne komentarze i pomoc w trudnych chwilach. Wspieranie osób, które podejmują próbę zmiany, może wzmacniać ich motywację do dalszej pracy nad sobą i zminimalizować ryzyko recydywy. Funkcjonariusze, którzy podchodzą do byłych więźniów z zaufaniem i pozytywnym nastawieniem, mogą skuteczniej przekonać te osoby do zmiany swoich zachowań i unikania powrotu do przestępczości. Takie podejście może tworzyć atmosferę współpracy, w której byłe osoby więzienne czują, że mają szansę na zmianę. Policja może w szczególny sposób pomagać byłym więźniom, którzy znajdują się na próbie probacyjnej, w dostosowaniu się do zasad życia poza zakładem karnym, weryfikując ich postępy i udzielając wsparcia. W okresie probacji policja może współpracować z psychologami, terapeutami oraz pracownikami socjalnymi, aby wspólnie pomagać byłym więźniom w adaptacji do życia na wolności, monitorując ich postawy i zachowania.

3.5. Czynniki wzmacniające pozytywne/wspierające postawy policjantów wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Kulturowy nacisk na wartości humanitarne i przestrzeganie praw człowieka

Kultura, w której szczególną wagę przykłada się do ochrony praw człowieka i godności każdej osoby, niezależnie od jej przeszłości, ma istotny wpływ na postawy policji. W krajach, w których wartości humanitarne są silnie zakorzenione, policja jest bardziej skłonna do postrzegania byłych więźniów przez pryzmat ich potencjału do zmiany, a nie tylko przeszłych czynów. W społeczeństwach, które zwracają szczególną uwagę na równość społeczną, sprawiedliwość i walkę z wykluczeniem, postawy policji wobec byłych więźniów są zazwyczaj bardziej inkluzyjne. Tego typu społeczeństwa dążą do zapewnienia wszystkim obywatelom, niezależnie od przeszłości, równego dostępu do możliwości, takich jak zatrudnienie czy edukacja, co pozytywnie wpływa na postawy funkcjonariuszy wobec osób po odbyciu kary. Z kolei w miejscach, gdzie przeszłość kryminalna jest silnie stygmatyzowana, łatwiej o wykluczenie i dyskryminację. Kultura, która promuje ideę wybaczania i dania drugiej szansy, sprzyja pozytywnym postawom wobec byłych więźniów. W kulturach, które akceptują, że człowiek może się zmienić i zasługuje na możliwość poprawy, zarówno społeczeństwo, jak i policja, mogą wykazywać większą gotowość do wspierania osób z przeszłością kryminalną. Z kolei w społeczeństwach, które kładą nacisk na karanie i potępienie, osoby, które odbyły karę, mogą spotkać się z większą stygmatyzacją i wykluczeniem, co utrudnia im reintegrację.

Kulturowy nacisk na rozwój resocjalizacji i rehabilitacji

W krajach, które kładą duży nacisk na resocjalizację więźniów, pozytywne postawy policji wobec byłych więźniów są częścią szerszego systemu penitencjarnego, który traktuje osoby odbywające karę jako jednostki wymagające rehabilitacji, a nie

tylko karania. W takich społeczeństwach kulturowo przyjmuje się, że każdy zasługuje na szansę na poprawę. W takich warunkach policja może pełnić rolę wspierającą, pomagając w procesie reintegracji społecznej byłych więźniów. W kulturach, które kładą duży nacisk na karanie i wymierzanie surowych sankcji, takich jak w niektórych krajach o twardym podejściu do przestępczości, postawy policji wobec byłych więźniów mogą być bardziej zdystansowane, a współpraca z nimi ograniczona do minimum. Z kolei w krajach, w których preferuje się rehabilitację i reintegrację (np. Skandynawia), kultura ta wpływa na bardziej otwarte i wspierające postawy funkcjonariuszy wobec osób po odbyciu kary.

Kulturowy nacisk na rozwój wspólnoty/integracji społecznej

W społeczeństwach, w których istnieje silna tradycja wspólnotowa, solidarności i wzajemnej odpowiedzialności, postawy wobec byłych więźniów są zazwyczaj bardziej otwarte i pozytywne. Takie społeczeństwa często promują ideę, że cała społeczność ma obowiązek wspierać osoby po odbyciu kary, aby mogły one powrócić do normalnego życia. Policja, jako część tej wspólnoty, może pełnić rolę doradczą i wspierającą, pomagając w reintegracji społecznej.

Otwartość na normy religijne

Religia może odgrywać dużą rolę w kształtowaniu postaw wobec osób, które odbyły karę więzienną. Na przykład, w tradycjach opartych na wartościach chrześcijańskich czy buddyjskich, które podkreślają miłosierdzie i możliwość odkupienia, postawa społeczeństwa i policji może sprzyjać udzielaniu drugiej szansy byłym więźniom. W kulturach, które kładą mniejszy nacisk na wybaczanie i drugi start, proces reintegracji może być znacznie trudniejszy.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Społeczna tolerancja i otwartość

W społeczeństwach, które wykazują większą tolerancję i akceptację dla osób z problemami społecznymi, w tym byłych więźniów, istnieje większa szansa na pozytywne zachowania ze strony policji. W kulturach, które promują idee inkluzyjności i wspólnoty, funkcjonariusze policji mogą postrzegać swoją rolę jako część większego procesu wspierania ludzi w powrocie do społeczeństwa. W takich społecznościach często istnieje większa akceptacja dla inicjatyw resocjalizacyjnych.

Integracyjna polityka postpenitencjarna

Postawy policji mogą być również kształtowane przez politykę państwową, której celem jest integracja byłych więźniów w społeczeństwie. W krajach, które inwestują w programy rehabilitacyjne i mają wyraźne strategie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, postawy policji są często bardziej pozytywne. W takich krajach służby mundurowe mogą pełnić rolę nie tylko strażników prawa, ale także mentorów i doradców, pomagających byłym więźniom w powrocie do normalnego życia. W krajach, które promują politykę resocjalizacji i reintegracji byłych więźniów, np. poprzez oferowanie programów edukacyjnych, zawodowych, psychologicznych czy terapii uzależnień, postawy policji mogą być bardziej wspierające. W takich krajach są zazwyczaj dostępne programy współpracy między służbami mundurowymi a instytucjami resocjalizacyjnymi, co wpływa na pozytywne postawy funkcjonariuszy wobec osób po odbyciu kary.

Społeczna percepcja przestępczości i resocjalizacji

W zależności od kultury i jej nastawienia do przestępczości, postawy policji wobec byłych więźniów mogą się znacznie różnić. W społeczeństwach, które mają dużą tolerancję dla przestępczości drobnej, takich jak kradzieże czy wykroczenia, policja może wykazywać większą empatię i chęć pomagania byłym więźniom. W społeczeństwach, które dostrzegają związki między przestępczością a nierównościami społecznymi, brakiem edukacji czy problemami zdrowia psychicznego, policja może wykazywać większą empatię i gotowość do wspierania

osób, które odbyły karę, w ich reintegracji. W kulturach, gdzie edukacja na temat problemów społecznych, takich jak resocjalizacja i reintegracja, jest częścią programu nauczania, funkcjonariusze policji mogą być bardziej świadomi potrzeb osób, które odbyły karę. W takich krajach policja jest bardziej skłonna do rozumienia roli, jaką rehabilitacja i wsparcie mają w zmniejszaniu recydywy. W społeczeństwach, które kładą nacisk na edukację i świadomość społeczną w zakresie kwestii kryminalnych, resocjalizacji oraz psychologii przestępczości, postawy policji wobec byłych więźniów mogą być bardziej otwarte i empatyczne. Edukacja na temat przyczyn przestępczości, skutków ubocznych długotrwałego pozbawienia wolności oraz skutecznych metod resocjalizacji sprawia, że policja lepiej rozumie wyzwania, przed którymi stoją byli więźniowie, i jest bardziej gotowa wspierać ich reintegrację.

Istnienie zintegrowanego systemu wspierającego byłych więźniów

W krajach, gdzie instytucje społeczne, takie jak organizacje pozarządowe, fundacje, ośrodki rehabilitacyjne czy programy integracyjne, współpracują z wymiarem sprawiedliwości, pozytywne postawy wobec byłych więźniów są łatwiejsze do utrzymania. Policja, będąc częścią tego systemu, może działać wspólnie z tymi instytucjami, oferując wsparcie byłym więźniom, pomagając im w znalezieniu pracy, mieszkania czy dostępu do opieki zdrowotnej. W społeczeństwach z rozwiniętą siecią takich organizacji, współpraca policji z tymi instytucjami zwiększa skuteczność reintegracji.

Inkluzyjna narracja publiczna/medialna

Media mają również znaczący wpływ na kształtowanie kulturowych postaw wobec byłych więźniów. W krajach, gdzie media promują narrację o rehabilitacji i pozytywnych przykładach resocjalizacji, społeczeństwo i policja mogą być bardziej otwarte na pomoc osobom po odbyciu kary. Z kolei w kulturach, gdzie media koncentrują się na przestępczości i jej ofiarach, może to prowadzić do negatywnego postrzegania byłych więźniów i utrudniać ich reintegrację. W

sytuacjach, gdzie wizerunek byłych więźniów w mediach i w społeczeństwie jest pozytywnie przedstawiany, na przykład poprzez kampanie społeczne, które promują ideę drugiej szansy, policja może wykazywać bardziej otwartą postawę wobec osób po odbyciu kary. Z kolei w sytuacjach, gdzie dominują negatywne narracje, takie jak te związane z recydywą czy zagrożeniem dla społeczeństwa, postawy policji mogą być bardziej surowe i dystansujące.

Lokalne uwarunkowania społeczne i polityczne

Sytuacyjne uwarunkowania w danym regionie czy społeczności lokalnej mają również wpływ na postawy policji. W obszarach, gdzie kwestia resocjalizacji jest szeroko popierana przez lokalne władze i społeczność, policja może być bardziej zmotywowana do podejmowania działań wspierających reintegrację byłych więźniów.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Instytucjonalne wzorce pozytywnych postaw wobec byłych więźniów

Rola liderów i przełożonych w kształtowaniu postaw funkcjonariuszy ma znaczenie. Przełożeni, którzy promują idee rehabilitacji, wsparcia i empatii wobec osób po odbyciu kary, mogą wpływać na swoich podwładnych, kształtując pozytywne postawy wśród funkcjonariuszy. Z kolei w jednostkach, gdzie dominują postawy bardziej surowe i ukierunkowane na karanie, funkcjonariusze mogą być bardziej skłonni do dystansowania się od osób, które odbyły karę.

Optymalne zasoby organizacyjne

Zasoby dostępne dla policji, takie jak liczba funkcjonariuszy, wsparcie techniczne, a także obciążenie pracą, mają wpływ na postawy wobec byłych więźniów. W sytuacjach, gdy policja jest przeciążona obowiązkami lub nie ma wystarczającego wsparcia, może być trudniej poświęcić czas i zasoby na współpracę z osobami po odbyciu kary. Z kolei w sytuacji, gdy policja dysponuje odpowiednimi zasobami i

ma czas na indywidualne podejście, funkcjonariusze mogą być bardziej otwarci na pomoc i wsparcie dla byłych więźniów. Sytuacje, w których policja pełni rolę nadzorczą, takie jak monitorowanie osób objętych dozorem sądowym czy programami probationowymi, mogą wpływać na postawy funkcjonariuszy wobec byłych więźniów. W zależności od rodzaju nadzoru (np. monitoring elektroniczny, częste kontrole) policjanci mogą mieć bardziej pozytywne podejście, jeśli widzą, że osoby po odbyciu kary realizują obowiązki i angażują się w proces resocjalizacji.

Instytucjonalne zaangażowanie w programy reintegracyjne

Kiedy policja bierze aktywny udział w programach reintegracyjnych, takich jak projekty zatrudnienia, edukacji czy mentorstwa dla byłych więźniów, to postawy funkcjonariuszy są bardziej pozytywne. Tego rodzaju programy mogą obejmować współpracę z organizacjami pozarządowymi, instytucjami edukacyjnymi i pracodawcami, co pomaga funkcjonariuszom zrozumieć rolę, jaką mogą odegrać w reintegracji tych osób. W takich sytuacjach policja staje się częścią większego systemu wsparcia, który sprzyja rehabilitacji.

Instytucjonalna współpraca z innymi służbami porządkowymi

Sytuacja, w której policja współpracuje z innymi służbami porządkowymi, takimi jak straż miejska czy służby więzienne, może wpłynąć na postawy wobec byłych więźniów. Zintegrowana współpraca pomiędzy tymi instytucjami umożliwia skoordynowanie działań, które wspierają reintegrację i ograniczają recydywę. Policja, wiedząc, że była więźniarka lub były więzień ma wsparcie ze strony innych służb, może wykazywać większą gotowość do współpracy, widząc korzyści płynące z takich działań.

Instytucjonalna współpraca z instytucjami resocjalizacyjnymi

Jeżeli policja współpracuje z instytucjami, które zajmują się resocjalizacją, takimi jak ośrodki rehabilitacyjne, fundacje, organizacje pozarządowe czy służby społeczne, to może to sprzyjać pozytywnym postawom wobec byłych więźniów.

Gdy funkcjonariusze wiedzą, że osoby te mają dostęp do odpowiednich programów wsparcia, edukacji, terapii lub pomocy w znalezieniu pracy, ich postawy mogą być bardziej wspierające. Współpraca z tymi instytucjami ułatwia reintegrację społeczną byłych więźniów, a policja staje się częścią tego procesu.

Instytucjonalna dostępność do szkoleń w zakresie wspierania byłych więźniów

Jeśli policja uczestniczy w szkoleniach dotyczących pracy z osobami z problemami kryminalnymi i resocjalizacyjnymi, w tym z byłymi więźniami, to może to wpłynąć na bardziej pozytywne postawy. Szkolenia te mogą obejmować kwestie związane z rozumieniem procesów resocjalizacji, psychologią przestępczości, a także metodami wsparcia osób po odbyciu kary. Dzięki temu funkcjonariusze mogą lepiej rozumieć potrzeby byłych więźniów i podejść do nich w sposób bardziej empatyczny oraz konstruktywny.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Uwzględnianie indywidualnych okoliczności funkcjonowania byłych więźniów

Policja, biorąc pod uwagę indywidualne okoliczności byłych więźniów (np. ich zaangażowanie w terapię, poziom współpracy z instytucjami resocjalizacyjnymi, rodzaj popełnionego przestępstwa), może dostosować swoje postawy do konkretnej osoby. Były więzień, który wykazuje chęć zmiany, bierze udział w programach reintegracyjnych i współpracuje z organami ścigania, może spotkać się z bardziej pozytywną reakcją ze strony policji, niż osoba, która nie wykazuje żadnych oznak zmiany.

Funkcjonowanie byłych więźniów w sytuacjach zagrożenia dla porządku publicznego

W sytuacjach kryzysowych, takich jak duże zamieszki, protesty czy inne zagrożenia dla porządku publicznego, funkcjonariusze mogą być bardziej skoncentrowani na utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa, co może skutkować dystansowaniem się od osób, które odbyły karę. Jednakże w sytuacjach, gdy byli

więźniowie są postrzegani jako nieagresywni i zintegrowani ze społecznością, ich obecność może być mniej postrzegana jako zagrożenie.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY POLICJANTÓW WOBEC BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Osobiste przekonania i wartości

Osobiste przekonania policjantów, takie jak podejście do idei sprawiedliwości, wybaczania czy rehabilitacji, mają duży wpływ na ich postawy wobec byłych więźniów. Funkcjonariusze, którzy wierzą w możliwość zmiany ludzi i w proces rehabilitacji, są bardziej skłonni do wspierania osób po odbyciu kary. Z kolei policjanci, którzy przyjmują bardziej surowe podejście do sprawiedliwości i uważają, że przestępcy powinni ponosić surowe konsekwencje za swoje czyny, mogą wykazywać mniejsze zrozumienie i otwartość na współpracę z byłymi więźniami.

Poczucie sprawiedliwości zakładające możliwość poprawy przestępcy

Poczucie sprawiedliwości u policjanta ma bezpośredni wpływ na jego postawy wobec byłych więźniów. Funkcjonariusze, którzy mają silne poczucie sprawiedliwości i wierzą, że osoby, które odbyły karę, zasługują na drugą szansę, będą bardziej otwarci na współpracę z nimi. Z kolei ci, którzy uważają, że kara powinna być ostatecznym rozliczeniem za popełnione przestępstwo, mogą mieć trudności z akceptacją idei resocjalizacji i reintegracji.

Osobiste przekonania na temat obiektywnych przyczyn przestępczości

Funkcjonariusze, którzy wierzą, że przestępczość jest wynikiem zewnętrznych okoliczności (np. biedy, braku edukacji, uzależnień) i czynników społecznych, mogą wykazywać większą gotowość do współpracy z byłymi więźniami. W takich przypadkach postrzegają oni osoby po odbyciu kary jako jednostki, które zasługują na wsparcie w procesie resocjalizacji, ponieważ przestępstwo było efektem czynników zewnętrznych, a nie złośliwego wyboru. Z kolei funkcjonariusze, którzy

uznają, że przestępczość wynika wyłącznie z indywidualnych cech charakteru lub moralności sprawcy, mogą mieć bardziej negatywne postawy wobec osób, które odbyły karę.

Osobiste przekonania na temat skuteczności resocjalizacji

Funkcjonariusze, którzy wierzą w skuteczność działań resocjalizacyjnych (takich jak terapia, edukacja czy programy zatrudnienia), będą bardziej otwarci na pozytywne postawy wobec byłych więźniów. Postrzegają ich nie jako „trwałych przestępców", ale jako osoby, które mogą się zmienić, jeśli dostaną odpowiednie wsparcie.

Niski poziom stresu zawodowego

Stres związany z pracą w służbach mundurowych oraz wypalenie zawodowe mogą wpłynąć na postawy policji wobec osób, które odbyły karę. Funkcjonariusze, którzy doświadczają stresu na niskim poziomie czują się bardziej zmotywowani do pomagania innym i widzą sens w swojej pracy, są również bardziej otwarci na współpracę z osobami po odbyciu kary.

Empatia i preferowanie prospołecznych postaw

Empatia jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na postawy funkcjonariuszy wobec byłych więźniów. Policjanci, którzy potrafią postawić się w sytuacji innych, rozumieją ich trudności i problemy, mogą wykazywać większą gotowość do wspierania procesu ich reintegracji. Empatyczne podejście może sprawić, że funkcjonariusz będzie bardziej otwarty na indywidualne potrzeby byłych więźniów i z większą troską podchodził do ich resocjalizacji.

Doświadczenia zawodowe w pracy z byłymi więźniami

Funkcjonariusze, którzy mają większe doświadczenie w pracy z osobami po odbyciu kary, mogą wykazywać większe zrozumienie i świadomość trudności, przed którymi stoją byli więźniowie. Bezpośredni kontakt z osobami

opuszczającymi zakłady karne może kształtować bardziej pozytywne postawy, szczególnie jeśli policjant miał okazję zobaczyć efektywność działań rehabilitacyjnych. Policjanci, którzy mają silne poczucie odpowiedzialności za społeczeństwo i swoją rolę w systemie sprawiedliwości, mogą bardziej angażować się w proces rehabilitacji byłych więźniów. Wiedzą, że ich rola nie kończy się tylko na egzekwowaniu prawa, ale obejmuje również wspieranie reintegracji osób, które odbyły karę. Tego typu postawy są szczególnie widoczne w przypadku funkcjonariuszy, którzy są świadomi roli, jaką odgrywają w zmniejszaniu recydywy i wspieraniu osób w ich powrocie do normalnego życia.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

Amnesty International. (2018). No Safe Place: The Rights of Children in Police Custody. Amnesty International, London.

Amnesty International (2018). Human Rights and Policing: The Treatment of Offenders in Custody. Amnesty International, London.

Amnesty International (2019). Prisoner Treatment and the Role of Law Enforcement Agencies. Amnesty International, London.

Amnesty International (2020). The Treatment of Children in Police Custody. Amnesty International, London.

Centralne Biuro Ścigania Przestępczości (2020). Praca policji z nieletnimi: analizy i rekomendacje. Centralne Biuro Ścigania Przestępczości, Warszawa.

Council of Europe (2016). Guidelines on the Treatment of Prisoners by Law Enforcement Agencies. Council of Europe, Strasbourg.

Council of Europe (2019). Recommendations on the Role of Police in Ensuring Public Safety and Protecting the Rights of Criminal Offenders. Council of Europe, Strasbourg.

Council of Europe (2021). Recommendation on Juvenile Justice and Police Interventions. Council of Europe, Strasbourg.

European Court of Human Rights (2019). Guidelines on Juvenile Justice and Police Practices. ECHR, Strasbourg.

European Court of Human Rights (2020). Guidelines on Police Conduct with Criminal Offenders. ECHR, Strasbourg.

European Court of Human Rights (2021). Policing, Prisoners, and Human Rights: A European Perspective. ECHR, Strasbourg.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). Children's Rights and Police Interventions: A European Perspective. FRA, Vienna.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2020). Policing in the EU: A Study on Police Treatment of Offenders and Their Rights. FRA, Vienna.

Fundacja Dzieci Niczyje. (2019). Polska Policja a prawa dziecka. Raport Fundacji Dzieci Niczyje, Warszawa.

Fundacja Panoptykon (2018). Raport o nadzorze nad działaniami policji w Polsce. Fundacja Panoptykon, Warszawa.

Her Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services (HMICFRS) (2020). The Treatment of Children in Police Custody. HMICFRS.

Home Office (2018). Working with Young People: The Role of the Police in Preventing Youth Crime. Home Office.

Human Rights Watch (2018). Prison and Police Abuse: Human Rights Violations in the Penal System. Human Rights Watch, New York.

Human Rights Watch. (2021). Abuse and Impunity: Police Violence Against Children. Human Rights Watch, New York.

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (2017). Przemiany w polskim systemie sprawiedliwości karnego. Warszawa: Wydawnictwo IWŚ.

Komenda Główna Policji (2020). Raport o stanie bezpieczeństwa publicznego w Polsce. Komenda Główna Policji, Warszawa.

Komisja Europejska (2018). Policja a prawa dziecka: Wyzwania i dobre praktyki. Komisja Europejska, Bruksela.

Krajowa Rada Sądownictwa. (2017). Standardy postępowania policji z nieletnimi. Dokument opracowany przez KRS, Warszawa.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (2019). Policja a młodzież – wytyczne i regulacje. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa.

National Crime Agency (2019). Youth Crime and Policing: A National Strategy. National Crime Agency.

Polska Policja – Portal informacyjny (2021). Bezpieczeństwo publiczne a postawy policji wobec sprawców przestępstw. https://www.policja.pl

Prison Reform Trust (2020). Report on Prisoner Abuse by Law Enforcement Officers. Prison Reform Trust, London.

Rzecznik Praw Dziecka. (2021). Raport: Bezpieczne zachowanie dzieci i młodzieży w kontakcie z policją. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa.

Rzecznik Praw Obywatelskich (2019). Raport o przestrzeganiu praw człowieka przez Policję w Polsce. RPO, Warszawa.

The Children's Commissioner for England (2019). Children's Rights and Policing: A Study on the Impact of Police Practices on Children in the UK. The Children's Commissioner.

United Nations (2018). Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. United Nations, New York.

United Nations (2019). Handbook on Police Accountability and Juvenile Justice. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).

United Nations (2020). The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). United Nations, New York.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2015). Handbook on Police Accountability, Oversight and Integrity. United Nations, New York.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2019). Handbook on Police Accountability, Oversight, and Integrity. United Nations, New York.

UNICEF. (2019). Child Protection in Police Custody: International Guidelines. UNICEF, New York.

UNICEF (2020). Child Protection in Police Custody: International Guidelines. UNICEF.

Ustawa z 6.04. 1990 r. o Policji (Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557)

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700)

Youth Justice Board for England and Wales (2022). Youth Policing: Best Practices and Challenges in Working with Young People. Youth Justice Board.

Artykuły i monografie naukowe:

Alpert, G. P., & Dunham, R. G. (2018). Policing: A Text/Reader. Sage Publications.

Baker, S., & Fairclough, M. (2016). Law Enforcement and Criminal Justice: A Global Perspective. Wiley-Blackwell.

Barker, V., & Hart, P. (2020). The Role of Police in Shaping the Psychological Development of Juveniles. International Journal of Child and Adolescent Development, 25(4), 299-310.

Beckett, K., & Western, B. (2018). Youth Crime and the Law: Psychological and Sociological Perspectives. Palgrave Macmillan.

Błachut, J. (2015). Policja i jej rola w przeciwdziałaniu przestępczości. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bosworth, M., & Turnbull, P. (2005). The Politics of Probation: Surveillance and Control in the Community. Oxford University Press.

Boudin, K., & Noss, S. (2013). The Role of Police in the Treatment of Prisoners: A Comparative Analysis. Journal of Criminal Justice, 41(3), 152-160.

Brogden, M. (2018). Policing Youth: The Use of Discretion by Police Officers in Juvenile Justice. The British Journal of Criminology, 58(2), 401-420.

Brogden, M., & Nijhar, P. (2013). Policing, Race, and Racism. Palgrave Macmillan.

Cieślak, K. T. (2018). Postawy policji wobec młodzieży – analizy i refleksje. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, 16(2), 45-61.

Cohen, S. (2017). States of Denial: Knowing about Atrocities and Suffering. Polity Press.

Crawford, A., & Muncie, J. (2020). Policing and the Youth Justice System: A Sociological Approach. Sociology Compass, 14(3), 325-341.

Densley, J., & Jacobs, B. (2018). Understanding Police Interventions with Young Offenders in Urban Settings. Journal of Youth Studies, 21(2), 134-149.

Foster, J., & Gray, M. (2017). Policing and the Youth: A Critical Review of Policy and Practice in the UK. Palgrave Macmillan.

Friedrichs, D. O. (2018). The Police and Society: An Introduction. Routledge.

Goffman, E. (2009). Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. Anchor Books.

Goldstein, H., & McCall, C. (2016). Policing Youth: International Perspectives on Police-Youth Relations. Oxford University Press.

Graham, J., & Bowling, B. (2019). Young People and Crime: A New Approach to Youth Justice in Britain. Oxford University Press.

Gruszczyńska, A., & Stempień, R. (2018). Bezpieczeństwo publiczne i prawo: Policja w systemie ochrony porządku społecznego. Wydawnictwo LexisNexis.

Hough, M., & Foster, J. (2017). The Impact of Police Practices on Juvenile Delinquency: A Comparative Study. International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 41(3), 230-247.

Hough, M., & Roberts, C. (2018). Policing and Public Attitudes: Exploring the Relationship Between Police Behavior and Public Perception of Crime. International Journal of Police Science & Management, 20(2), 101-114.

Hughes, G., & Hough, M. (2016). Youth Crime and Youth Policing in the UK. Routledge.

Jabłoński, M. (2019). Policja i społeczeństwo. Relacje między policją a obywatelami. Wydawnictwo Difin.

Johnson, D. L. (2015). Police and Young People: Building Relationships. The Police Foundation, USA.

Jóźwiak, P. (2020). Policja w relacjach z osobami podejrzanymi o przestępstwa: Aspekty prawne i społeczne. Przegląd Prawniczy, 1(12), 56-67.

Klockars, C. B., & Mastrofski, S. D. (2015). The Police and the Community: The Role of Law Enforcement in the Prevention of Crime. Routledge.

Koczy, B. (2017). Policja w systemie prawa karnego. Wydawnictwo C.H. Beck.

Kowalewska, B. R., & Sienkiewicz, M. M. (2019). Wychowanie w systemie penitencjarnym. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Kowalska, M. (2018). Przemoc policji a zachowania przestępcze: Studium przypadków. Wojskowy Przegląd Prawniczy, 5(6), 89-102.

Król, A. W. (2018). Procedura zatrzymania nieletnich przez policję. Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Kwiatkowski, P. B., & Czajka, E. T. (2015). Resocjalizacja nieletnich: wybrane zagadnienia. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Kwiatkowski, M. (2017). Postawy funkcjonariuszy policji wobec przestępców: Analiza teoretyczna i empiryczna. Kwartalnik Policyjny, 3(6), 22-34.

Kwiatkowski, W. H., & Pawlak, A. S. (2020). Psychologia dzieci i młodzieży w kontekście przestępczości. Wydawnictwo Psychoskok.

Lemert, E. (2014). Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior. Free Press.

Lynes, A., & Whitfield, K. (2018). International Perspectives on Juvenile Justice and Policing. Springer.

Maguire, E. R., & Johnson, R. R. (2017). Policing and the Social Construction of Crime: A Study of Police Behavior in the Context of Criminal Justice. Journal of Criminal Justice, 45(3), 317-328.

Maksymowicz, A. (2016). Interwencje policji w kontekście postaw wobec sprawców przestępstw. Studia z zakresu kryminologii, 10(2), 115-130.

McAra, L., & McVie, S. (2017). Youth, Crime and the Police: The Psychological Impact of Police Interactions. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 58(2), 118-132.

Muir, W. K. (2016). Police in the Community: Attitudes and Responses to Criminal Behavior. Journal of Social Issues, 72(4), 687-703.

Muncie, J., & McLaughlin, E. (2017). The Police and Young People: Psychological Perspectives on Police-Youth Interaction. Routledge.

Reiner, R. (2016). The Politics of the Police. Oxford University Press.

Rutherford, A., & Siegel, M. (2016). Police and Youth: Bridging the Gap between Law Enforcement and the Young. International Review of Criminal Policy, 12(4), 25-40.

Rybczyński, K. J. (2016). Psychologia rozwoju dziecka i młodzieży w kontekście resocjalizacji. Wydawnictwo Difin.

Rynkowski, S. P., & Ławniczak, A. R. (2017). Resocjalizacja. Teoria i praktyka. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Shaw, M., & Webber, L. (2017). Youth, Crime and Police: A Study of Police Officers' Attitudes Towards Young People. Journal of Criminological Research, 19(4), 287-301.

Sierżant, D. J. (2020). Młodzież a wymiar sprawiedliwości – zachowanie policji w trakcie interwencji. Pedagogika Społeczna, 30(3), 98-112.

Skolnick, J. H., & Fyfe, J. J. (2019). Above the Law: Police and the Excessive Use of Force. Free Press.

Skrzypek, J., & Wójcik, K. (2018). Psychologia zachowań kryminalnych i interwencji policji. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Steiner, B., & Wermink, H. (2020). Policing in Prison: A Global Perspective. Journal of Criminology, 24(2), 193-208.

Stempień, R. (2017). Policja i jej rola w systemie ochrony porządku społecznego. Studia nad Prawem, 12(4), 220-232.

Sykes, G. (2007). The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison. Princeton University Press.

Sykes, G., & Messinger, S. (2018). Policing and Prison: A Comparative Study of Correctional Practices. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62(10), 2505-2523.

Turner, D., & Reiss, A. (2015). Law Enforcement in Prisons: Examining the Use of Force in Correctional Facilities. Criminal Justice Review, 40(1), 44-63.

Van Der Merwe, A., & Louw, A. (2017). Youth and Crime: Understanding Police-Youth Interaction in South Africa. Cambridge University Press.

Wacquant, L. (2009). Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity. Duke University Press.

Zawisza, K. S. (2017). Prawo karne nieletnich. Wydawnictwo C.H. Beck.

Zawisza, M. (2020). Przestępca w systemie sprawiedliwości karnego: Polskie i międzynarodowe perspektywy. Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Zielińska, M. (2018). Psychologia w pracy z dziećmi i młodzieżą w konflikcie z prawem. Wydawnictwo UJ.

Zimring, F. E. (2018). The Practice of Punishment: Police and Prison in Modern Society. Oxford University Press.

Zimring, F. E., & Johnson, D. T. (2017). Prisoner Rights and Police Practices: Global Perspectives. International Journal of Law, Crime and Justice, 45(5), 215-230.

Zimring, F. E., & Johnson, D. T. (2019). The Changing Role of Police in Crime Prevention: A Sociological Perspective. Journal of Crime and Justice, 42(5), 455-469.

Krzysztof Jurek

EKSPERTYZA 2

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY

1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe wobec nieletnich

Zgodnie z definicją zawartą w Encyklopedii Pedagogicznej nauczyciel to:

„osoba ucząca innych poprzez przekazywanie wiadomości, wprowadzająca w świat wartości oraz kształtująca kompetencje i umiejętności, w tym umiejętność uczenia się przez całe życie. Współczesny nauczyciel to profesjonalista, przygotowany merytorycznie, pedagogicznie, psychologicznie oraz metodycznie. Jest źródłem wiedzy i etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego, w zmieniającym się świecie; wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój (Banach, 2004)".

Obowiązki nauczycieli i pracowników oświaty wobec uczniów wynikają z różnych aktów prawnych, w tym ustawy Prawo oświatowe, Karty Nauczyciela, a także przepisów dotyczących ochrony praw dziecka. Zgodnie z artykułem 6 (rozdział 2 Karty Nauczyciela) nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. Nauczyciele są zobowiązani wspierać każdego ucznia w jego rozwoju; dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego; doskonalić się zawodowo, zgodnie z potrzebami szkoły; kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Artykuł 5 Prawo oświatowe wskazuje, że

„nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia".

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (2022 r.) nakłada na nauczycieli obowiązek współpracy z sądami, kuratorami oraz innymi instytucjami w zakresie profilaktyki oraz interwencji wobec nieletnich zagrożonych demoralizacją. Artykuł 4 zawiera następujące przepisy:

„Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, („substancją psychoaktywną"), uprawianie nierządu, ma społeczny obowiązek odpowiednio przeciwdziałać temu, a przede wszystkim zawiadomić o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkołę, sąd rodzinny, Policję lub inny właściwy organ".

„Instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego".

„W przypadku gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły. Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły. Przepisu nie stosuje się w przypadku, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego".

Nauczyciele i inni dorośli mają obowiązek zgłaszać przypadki demoralizacji nieletnich, a szkoła może stosować środki wychowawcze, jeśli zachowanie ucznia nie stanowi poważnego przestępstwa. W trudniejszych sytuacjach konieczne jest powiadomienie odpowiednich instytucji.

Konflikty z prawem wśród nieletnich są poważnym wyzwaniem zarówno dla systemu edukacji, jak i wymiaru sprawiedliwości. W wielu krajach, w tym w Polsce, szkoły odgrywają kluczową rolę w zapobieganiu, rozwiązywaniu i monitorowaniu takich sytuacji.

„Szkoła jest ważnym miejscem wczesnego wykrywania ryzykownych zachowań dziecka, co otwiera możliwość odpowiedniej i skutecznej interwencji, a tym samym zapobiegania poważnym zaburzeniom zachowania. Szkoła powinna nawiązać dobrą współpracę z rodzicami i zapewnić im odpowiednią pomoc, aby jak najlepiej odpowiedzieć na zadania postawione przed rodzicami i szkołą w zakresie pracy wychowawczej i zapobiegania przestępczości nieletnich" (Franjic, 2020).

Według opinii Biura Prewencji Komendy Głównej Policji, nieletni najczęściej popełniają przestępstwa z następujących powodów: chęci zdobycia pieniędzy, chęci zaimponowania innym, chęci przebywania i realizowania się w grupach nieformalnych, powielania wzorów i zachowań, mających swoje źródło w domu rodzinnym, poczucia bezkarności, poszukiwania akceptacji i poczucia bezpieczeństwa, których nie znajduje się ze strony rodziców czy opiekunów (Czekaj, 2010).

Minimalny wiek odpowiedzialności karnej w Polsce wynosi 13 lat. To oznacza, że osoby, które nie ukończyły tego wieku, nie mogą być pociągnięte do odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo. Z kolei osoby w wieku od 13 do 17 lat mogą być już pociągnięte do odpowiedzialności karnej za swoje czyny. Mogą to być środki wychowawcze, skierowanie na terapię, pracę społeczną czy specjalną edukację. Jeśli natomiast nieletni, który ukończył 15 rok życia popełnił jedno z szczególnie ciężkich przestępstw, może odpowiadać na zasadach określonych w Kodeksie karnym, a więc tak jak osoba dorosła (w zależności od okoliczności sprawy, właściwości i stopnia rozwoju sprawcy oraz warunków osobistych). Gdy sprawca popełnia czyn zabroniony pomiędzy 17 a 18 rokiem życia – sąd stosuje głównie środki karne przewidziane przez Kodeks karny, lecz wyjątkowo może zastosować środki przewidziane dla nieletnich.

Umieszczenie nieletniego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym (MOW) jest jednym ze środków wychowawczych, orzekanych przez sąd rodzinny, jeżeli inne oddziaływania resocjalizacyjne nie przynoszą efektów. Stosowany jest głównie wobec nieletnich wykazujących następujące przejawy demoralizacji m.in. naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, członkostwo w grupach przestępczych. Na terenie MOW działają szkoły podstawowe, szkoły branżowe, technika, licea ogólnokształcące. Na pracowników ośrodków wychowawczych składa się kadra zarządzająca, pedagogiczna (wychowawcy, nauczyciele), psycholodzy, terapeuci, pracownik socjalny, pielęgniarka, instruktorzy zajęć specjalistycznych (Mielczarek, 2022).

Z kolei zakład poprawczy stanowi najsurowszy środek, jaki może być zastosowany w stosunku do nieletnich, a decyzja o jego wykonaniu zapada w sytuacji, gdy wcześniej zastosowane środki wychowawcze nie osiągnęły zamierzonych celów, a więc określonych zmian w postawach i zachowaniu nieletniego.

1.2. Formy wsparcia nieletnich przez pracowników oświaty

Proces wchodzenia na drogę przestępstwa zaczyna się bardzo wcześnie. Z badań Miłkowskiej wynika, że wykluczenie dotyka najczęściej te dzieci i młode osoby, które dopuszczają się popełniania czynów zabronionych, palą papierosy, zażywają środki psychoaktywne, mają niską samoocenę lub zawyżoną/ nierealistyczną (Miłkowska, 2005; za: Mielczarek, 2022). Edukacja pełni kluczową rolę w zapobieganiu przestępczości wśród młodzieży. Poprzez zdobywanie wiedzy i umiejętności, młodzi ludzie uczą się odpowiedzialności, pozytywnych sposobów rozwiązywania problemów oraz umiejętności podejmowania rozważnych decyzji.

Wczesna identyfikacja problemów i interwencja

Monitorowanie sytuacji ucznia (frekwencja, wyniki w nauce, zachowanie), które polega na szybkim zauważeniu trudności, z jakimi może mierzyć się uczeń, oraz podjęciu odpowiednich działań zapobiegawczych. Nauczyciele monitorują frekwencję, zwracając uwagę na częste lub nagłe nieobecności oraz spóźnienia, które mogą sygnalizować problemy rodzinne, zdrowotne lub brak motywacji. Równie ważna jest obserwacja zachowania – zmiany w postawie ucznia, wycofanie społeczne, konflikty z rówieśnikami czy nauczycielami mogą wskazywać na problemy emocjonalne lub środowiskowe. Uważna analiza tych aspektów pozwala nauczycielowi na szybkie reagowanie i wdrożenie odpowiednich form wsparcia, zanim sytuacja ucznia ulegnie pogorszeniu.

Reagowanie na pierwsze sygnały trudności (agresja, wycofanie, pogorszenie wyników)

Polega na szybkim zauważeniu i podjęciu działań w odpowiedzi na oznaki problemów u ucznia, zanim te trudności się pogłębią. Sygnały takie jak agresja (np. wybuchy złości, konflikty z rówieśnikami czy nauczycielami), wycofanie (np. izolowanie się od grupy, unikanie kontaktów społecznych, brak aktywności w lekcjach) czy pogorszenie wyników w nauce (np. obniżenie ocen, brak zaangażowania, trudności w przyswajaniu materiału) są wyraźnymi sygnałami, że uczeń może mieć problemy, które wymagają interwencji. W takich sytuacjach nauczyciele powinni natychmiast podjąć odpowiednie kroki, takie jak rozmowa z uczniem, skierowanie go do pedagoga szkolnego lub psychologa, a także w razie potrzeby, powiadomienie rodziców lub opiekunów, aby wspólnie poszukać rozwiązania problemu. Wczesna reakcja może pomóc zapobiec dalszemu pogłębianiu się trudności i umożliwić uczniowi otrzymanie wsparcia, które pomoże mu przezwyciężyć napotkane trudności, które mogę przerodzić się w konflikty z prawem.

Zgłaszanie trudnych przypadków pedagogowi szkolnemu, psychologowi lub instytucjom wsparcia

Gdy nauczyciel zauważy, że uczeń boryka się z problemami powinien skierować sprawę do osoby lub instytucji, która posiada odpowiednie kwalifikacje do udzielenia wsparcia. Pedagog szkolny i psycholog to osoby, które są w szkole odpowiedzialne za diagnozowanie trudności uczniów oraz prowadzenie działań interwencyjnych, takich jak rozmowy terapeutyczne czy pomoc w organizowaniu dalszej pomocy zewnętrznej. W bardziej skomplikowanych przypadkach, nauczyciel może skierować ucznia do odpowiednich instytucji, takich jak poradnie psychologiczne, kuratorzy sądowi, czy policja, jeśli problem dotyczy kwestii prawnych lub przemocowych. Dzięki takiemu zgłoszeniu, uczeń ma szansę na uzyskanie niezbędnego wsparcia.

Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej

W sytuacji zaistnienia problemów u ucznia, konieczne jest wsparcie pedagoga lub/i psychologa. Nauczyciel zauważający trudności ucznia, przekazuje go do specjalisty, który jest w stanie zapewnić odpowiednią pomoc. Jeśli uczeń ma problemy z nauką, zachowaniem, relacjami z rówieśnikami lub emocjami, nauczyciel może skierować go do pedagoga szkolnego, który pomoże w rozwiązywaniu pojawiających się trudności. Psycholog z kolei może zaoferować wsparcie w kwestiach emocjonalnych, zaburzeniach lękowych, stresie, depresji lub innych problemach psychicznych, a także prowadzić terapię indywidualną.

Tworzenie indywidualnych planów wsparcia dla uczniów w kryzysie

Opracowywanie spersonalizowanych programów pomocy, które mają na celu odpowiedzenie na specyficzne potrzeby ucznia znajdującego się w trudnej sytuacji. Kiedy uczeń doświadcza problemów, nauczyciele, pedagodzy, psycholodzy oraz inni specjaliści szkolni wspólnie opracowują plan, który uwzględnia jego wyjątkowe potrzeby i możliwości. Plan taki może obejmować różnorodne działania, jak np. dodatkowe zajęcia wspierające, indywidualną pomoc nauczyciela, rozmowy terapeutyczne, sesje z psychologiem, czy też zajęcia socjoterapeutyczne.

Zapewnienie wsparcia emocjonalnego i społecznego pozwala uczniowi przejść przez trudny okres i wrócić na właściwą drogę rozwoju.

W Stanach Zjednoczonych wiele szkół oferuje programy wsparcia psychologicznego i emocjonalnego, które obejmują zarówno poradnictwo indywidualne, jak i grupowe. Programy takie są szczególnie istotne w przypadku uczniów przeżywających kryzys emocjonalny, problemy rodzinne czy depresję. W ramach systemu Response to Intervention (RTI), szkoły oferują wsparcie w trzech poziomach intensywności: ogólnego, ukierunkowanego i intensywnego. Poziom 1 obejmuje niezróżnicowane nauczanie całej grupy (grup klasowych) powiązane z badaniem przesiewowym w określonym obszarze edukacyjnym np. czytaniu. Poziom 2 oznacza wprowadzenie zintensyfikowanego nauczania (wspomagania) wobec dzieci ryzyka wyłonionych na poziomie 1, realizowanego w małych grupach (10-15% grupy ogólnej z poziomu 1); wspomaganie na tym poziomie to coraz intensywniejsze nauczanie, na przykład przy współudziale nauczyciela wspomagającego, terapeuty pedagogicznego czy logopedy. Z kolei etap 3 to intensywne wsparcie indywidualne skierowane do dzieci nadal doznających niepowodzeń (5-10% uczniów) – stosowanie pomocy coraz bardziej intensywnej i zindywidualizowanej, ukierunkowanej na spersonalizowane potrzeby poprzez kilka godzin dodatkowego wsparcia tygodniowo. Badania przeprowadzone w ostatnich latach wykazały szereg korzyści płynących z RTI i wielopoziomowego wsparcia dla uczniów (Orosco & Klingner , 2010). Dzięki wczesnemu wykrywaniu i identyfikacji trudności w nauce, RTI może pomagać zróżnicowanej grupie dzieci osiągających słabe wyniki, które w przeciwnym razie doświadczyłyby opóźnionej interwencji, a to zwiększyłoby prawdopodobieństwo kolejnych problemów w szkole. Grażyna Krasowicz-Kupis wskazuje, że jest to:

„kompleksowa strategia wczesnego wykrywania i zapobiegania, wykorzystywana do identyfikowania i wspierania uczniów zmagających się z problemami, zanim pozostaną w tyle za rówieśnikami. […] Trudną do przecenienia wartością dodaną podejścia RTI jest pomoc w budowaniu poczucia kompetencji, samooceny oraz pewności siebie" (Krasowicz-Kupis).

Chociaż RTI głównie koncentruje się na interwencjach w zakresie edukacyjnym, ma również zastosowanie w zapobieganiu problemom behawioralnym i, w efekcie, może stanowić skuteczną metodę przeciwdziałania konfliktom z prawem wśród młodzieży.

Współpraca z rodzicami

Regularne spotkania i konsultacje z rodzicami ucznia mającego problemy z prawem, systematyczne rozmowy z nauczycielami, pedagogiem szkolnym, psychologiem, a czasem także kuratorem lub innymi specjalistami. Ich celem jest wsparcie ucznia, monitorowanie jego zachowania oraz współpraca w zakresie działań wychowawczych i resocjalizacyjnych. Osoby nieletnie, które dopuściły się konfliktu z prawem potrzebują wsparcia i opieki ze strony najbliższych. Arkadiusz Kamiński zauważa, że:

„wychowankowie placówek dla nieletnich poddawani długotrwałemu i skomplikowanemu procesowi oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych, edukacyjnych oraz resocjalizacyjnych mieliby zdecydowanie większą szansę na skuteczne zakończenie swojej terapii, gdyby była ona wspierana przez ich rodziców lub opiekunów (Kamiński, 2018)"

Programy profilaktyczne i resocjalizacyjne

Programy profilaktyczne i resocjalizacyjne dla nieletnich, którzy znaleźli się w konflikcie z prawem karnym, są kluczowym elementem systemu sprawiedliwości w wielu krajach. Mają one na celu zmniejszenie ryzyka recydywy, poprawę zachowań młodzieży oraz ich reintegrację społeczną. Pracownicy systemu oświaty podejmują różne działania w tym zakresie, m.in.

- Warsztaty profilaktyczne – zajęcia prowadzone przez psychologów, pedagogów lub policję, dotyczące konsekwencji przestępczości, agresji, uzależnień itp.
- Mentoring i tutoring rówieśniczy – indywidualna opieka nad uczniem przez nauczyciela, pedagoga lub starszego kolegę.

- Udział szkoły w programach edukacyjnych – np. „Szkoła bez przemocy", „Nie zmarnuj swojego życia".
- Organizacja zajęć sportowych i artystycznych – jako alternatywa dla patologicznych zachowań, pozwalające młodym ludziom wyładować emocje i rozwijać pasje.
- Współpraca ze służbami mundurowymi – wizyty w sądzie, komendzie policji, ośrodkach resocjalizacyjnych w celu uświadomienia konsekwencji przestępczości.
- Szkolenia, pogadanki i inne formy popularyzacji wiedzy na temat uzależnień, reagowania na wszelkie formy przemocy, radzenia sobie ze stresem.

Dobre praktyki w środowisku szkolnym

Wdrażanie dobrych praktyk w środowisku szkolnym jest kluczowe dla wspierania rozwoju uczniów, tworzenia pozytywnej atmosfery oraz zapobiegania problemom wychowawczym. Oto przykłady:

- Mediacje rówieśnicze - skuteczna alternatywa dla tradycyjnych kar i konfliktowych konfrontacji, pozwalająca uczniom samodzielnie dojść do porozumienia w bezpiecznych warunkach. Mediacje rówieśnicze to skuteczna metoda w zapobieganiu agresji i przemocy szkolnej.
- Indywidualizacja wsparcia – dostosowanie metod nauczania do potrzeb ucznia; rozeznania indywidualnych potrzeb ucznia „zagrożonego" konfliktem z prawem.
- Zero tolerancji dla przemocy – wdrażanie polityki zerowej tolerancji dla wszelkich form przemocy, w tym bullyingu (kopanie, popychanie, bicie i zastraszanie) i agresji, zarówno fizycznej, jak i werbalnej; promowanie współpracy, zrozumienia i szacunku wśród uczniów, tworzenie atmosfery wspólnoty. Joanna Węgrzynowska wskazuje na przykład, norweski program „Zero" opracowany na Uniwersytecie w Stavanger. Według programu do głównych zadań nauczycieli należy kształtowanie kultury szkolnej o

charakterze inkluzywnym (włączającym, niedyskryminującym nikogo), w której nie ma miejsca na przemoc (Węgrzynowska, 2021).

- Zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalne – rozwój umiejętności radzenia sobie z emocjami, rozwiązywania konfliktów, komunikacji i współpracy.
- Zaangażowanie uczniów w życie szkoły – angażowanie uczniów w podejmowanie decyzji dotyczących szkoły, organizowanie wydarzeń, współpraca z nauczycielami i dyrekcją, demokratyzacja życia szkolnego.
- Wykorzystanie technologii edukacyjnych: Używanie nowoczesnych narzędzi edukacyjnych (np. platform e-learningowych, aplikacji edukacyjnych), które wspierają proces nauki.

Szkolenia dla nauczycieli

Kompetencje nauczycieli są kluczowym elementem zapobiegania przestępczości wśród uczniów. Są to umiejętności dotyczące:

- Rozumienia kryzysu i jego przyczyn
    - Rozpoznawanie objawów kryzysu emocjonalnego u ucznia (np. agresja, wycofanie, depresja).
    - Identyfikacja czynników wpływających na trudności wychowawcze (problemy rodzinne, środowisko rówieśnicze, uzależnienia).
    - Rozumienie mechanizmów powstawania zachowań ryzykownych i przestępczych.
- Komunikacji i budowania relacji z uczniem w kryzysie
    - Znajomość technik skutecznej komunikacji i aktywnego słuchania.
    - Znajomość sposobów budowania zaufania i relacji opartych na szacunku.
    - Popularyzacja aktywnych, prospołecznych sposobów radzenia sobie z trudnymi emocjami przez uczniów (złość, bunt, lęk).
- Metod pracy wychowawczej i interwencyjnej
    - Praca nad regulacją emocji i kontrolą agresji u uczniów.

- Wykorzystywanie mediacji rówieśniczych do rozwiązywania konfliktów.
- Stosowanie metod wspierających rozwój społeczny i emocjonalny młodzieży.

➢ Współpracy z rodzicami i instytucjami zewnętrznymi
- Efektywna komunikacja z rodzicami uczniów w kryzysie.
- Współpraca z pedagogiem, psychologiem szkolnym, kuratorem sądowym, policją, ośrodkami pomocy społecznej.

➢ Profilaktyki i działań zapobiegawczych
- Tworzenie programów profilaktycznych w szkole.
- Organizowanie warsztatów dla uczniów dotyczących radzenia sobie ze stresem i konfliktami.
- Wdrażanie strategii przeciwdziałania przemocy i agresji.

1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec nieletnich

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Normy i wartości kulturowe

Normy i wartości społeczne kształtują podejście pracowników oświaty do wspierania nieletnich zagrożonych przestępczością. System edukacyjny, który promuje solidarność, wzajemną pomoc i integrację społeczną, sprzyja większemu zaangażowaniu nauczycieli w działania profilaktyczne i resocjalizacyjne. Edukacja oparta na wartościach takich jak szacunek, odpowiedzialność i sprawiedliwość społeczna mogą skutecznie przeciwdziałać procesom wykluczenia społecznego, które często prowadzą młodzież na drogę przestępczości.

Tradycja pedagogiczna i etos nauczyciela

Tradycja pedagogiczna i rola nauczyciela w społeczeństwie mają istotne znaczenie w kształtowaniu relacji z uczniami zagrożonymi przestępczością. Gdy nauczyciele są postrzegani jako mentorzy i przewodnicy, łatwiej im budować relacje oparte na

zaufaniu i wsparciu. Edukacja skoncentrowana na indywidualnym podejściu do ucznia oraz rozwijaniu jego potencjału może zapobiegać poczuciu odrzucenia i frustracji, które często prowadzą do zachowań przestępczych.

Rola rodziny

Środowisko rodzinne i społeczne ma istotny wpływ na skuteczność wsparcia oferowanego przez pracowników oświaty. Więzi nieletnich z rodzinami (nawet nikłe), są niezwykle istotne, bowiem zwiększają ich poczucie bezpieczeństwa, dają nadzieje na przyszłość i wzmacniają ich pozycję w grupie rówieśniczej (Motow, www.ore.edu.pl). Współpraca szkoły z rodzicami, organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi instytucjami wzmacnia efektywność działań profilaktycznych. Dzieci wychowujące się w domach, które przejawiają czułość, gościnność i wsparcie, są stosunkowo mniej podatne na manifestowanie problemów społecznych. Dzieci, które doświadczyły „odrzucenia" przez rodziców, są w wyższym stopniu narażone na rozwój zachowań przestępczych (Abhishek & Balamurugan, 2024).

Polityka edukacyjna i inkluzywność

System edukacji, który zapewnia dostęp do równej i wysokiej jakości edukacji, może skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu i marginalizacji młodzieży. Programy profilaktyczne, szkolenia dla nauczycieli oraz współpraca z instytucjami społecznymi i prawnymi wzmacniają zdolność szkoły do identyfikowania problemów i skutecznego reagowania na potrzeby uczniów znajdujących się w trudnej sytuacji.

Dostosowanie polityki edukacyjnej do zmieniających się wyzwań społecznych pozwala na skuteczniejsze wsparcie uczniów zagrożonych przestępczością. Elastyczne programy nauczania, możliwość indywidualizacji ścieżki edukacyjnej oraz wsparcie psychologiczne i pedagogiczne mogą znacząco wpłynąć na ograniczenie ryzyka wykluczenia i marginalizacji.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Rola szkoły jako instytucji wspierającej uczniów

W trudnej sytuacji życiowej szkoła jest istotnym elementem systemu zapobiegania przestępczości wśród nieletnich. Tworzenie bezpiecznej przestrzeni edukacyjnej, w której młodzież czuje się akceptowana i rozumiana, może znacząco ograniczać ryzyko podejmowania działań naruszających normy społeczne i prawne. Ponadto współpraca szkoły z instytucjami zajmującymi się wsparciem socjalnym, psychologicznym i prawnym zwiększa skuteczność działań podejmowanych przez szkołę.

„We współczesnej szkole prowadzi się wiele programów profilaktycznych i działań zmierzających do ograniczania i likwidowania niekorzystnych zachowań dzieci, inicjujących i wzmacniających czynniki chroniące oraz wspomagających młodego człowieka w podejmowaniu korzystnych i pożądanych społecznie decyzji" (Śliwa, 2015).

Prowadzone badania pokazują, że im silniejsze przywiązanie uczeń-nauczyciel, tym lepiej uczeń przystosowuje się do szkoły (Jo, 2008).

System prawny i regulacje oświatowe

Przepisy prawa regulujące system edukacji i ochrony nieletnich określają zakres działań, jakie mogą podejmować pracownicy oświaty w zakresie wsparcia uczniów zagrożonych przestępczością. Ustawy, rozporządzenia dotyczące pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz regulacje związane z obowiązkiem szkolnym umożliwiają nauczycielom i pedagogom podejmowanie interwencji w sytuacjach kryzysowych. System monitorowania nieobecności, przeciwdziałania wagarom oraz współpracy z sądami dla nieletnich pozwala na szybkie reagowanie na pierwsze symptomy zagrożenia przestępczością. Tworzenie systemu kontroli społecznej, od korygowania zachowań przez rodzinę po instytucje społeczne ku temu powołane, sprzyja szybkiemu reagowaniu na niepożądane zachowania i zapobieganie ich eskalacji.

Współpraca szkoły z instytucjami wsparcia

Efektywność wsparcia dostarczanego przez pracowników oświaty wzrasta dzięki współpracy z instytucjami takimi jak poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki pomocy społecznej, policja, sądy rodzinne oraz organizacje pozarządowe zajmujące się resocjalizacją i profilaktyką społeczną. Wspólne działania w zakresie diagnozy problemów uczniów, organizacji programów profilaktycznych i interwencji kryzysowych zwiększają skuteczność działań podejmowanych przez szkołę. Przykładem mogą być działania Fundacji Zastopuj, która angażuje się w profilaktykę szkolną. Celem działań fundacji jest ochrona uczniów przed wpływem czynników destrukcyjnych, zakłócających prawidłowy rozwój oraz udzielenie wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych. Aby osiągnąć optymalne rezultaty w udzielaniu pomocy osobom społecznie niedostosowanym, należy brać pod uwagę nie tylko dysfunkcjonalność jednostki, ale także całego systemu rodzinnego. Ponadto, należy uznać, że istnieje istotna potrzeba współpracy systemu, w tym rodziny oraz instytucji życia społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem roli i znaczenia szkoły jako miejsca wychowania i edukacji dziecka, instytucji opieki społecznej, organizacji pozarządowych, służb probationowych oraz pomocy ekspertów w zakresie wsparcia środowiskowego, psychoterapii i psychiatrii (Dymowska & Pięta, 2015).

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Współpraca szkoły z instytucjami wsparcia

Wspólne działania w zakresie diagnozy problemów uczniów, organizacji programów profilaktycznych i interwencji kryzysowych zwiększają skuteczność działań podejmowanych przez szkołę. Programy mentoringowe, zajęcia terapeutyczne i indywidualne podejście do uczniów mogą skutecznie przeciwdziałać marginalizacji oraz poczuciu braku perspektyw, które sprzyjają angażowaniu się w działalność przestępczą.

Programy wsparcia i profilaktyki

Projekty realizowane przez instytucje edukacyjne, organizacje pozarządowe oraz administrację publiczną obejmują działania takie jak mediacje rówieśnicze, mentoring, warsztaty umiejętności społecznych, programy przeciwdziałania uzależnieniom oraz zajęcia sportowe i artystyczne, które pomagają młodzieży znaleźć pozytywne wzorce i alternatywne sposoby spędzania czasu.

„Istotą systemu profilaktyki przestępczości wśród nieletnich są podejmowane w różnym stopniu interwencje zapobiegające pojawieniu się i rozwojowi procesu społecznego niedostosowania się różnych form dewiacji w zachowaniu nieletnich" (*Kałdon* 2015).

Dostęp do pomocy psychologicznej i pedagogicznej

Wsparcie instytucjonalne obejmuje także pomoc psychologiczną i pedagogiczną dostępną dla uczniów w szkołach i specjalistycznych placówkach. Psychologowie i pedagodzy szkolni odgrywają kluczową rolę w identyfikacji problemów uczniów oraz wdrażaniu programów interwencyjnych. Tworzenie indywidualnych planów wsparcia edukacyjnego, praca nad emocjami i kompetencjami społecznymi uczniów oraz współpraca z rodziną stanowią istotny element przeciwdziałania przestępczości wśród młodzieży. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach zakłada, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest organizowana i udzielana we współpracy z rodzicami uczniów; poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, zwanymi dalej „poradniami"; placówkami doskonalenia nauczycieli; innymi przedszkolami, szkołami i placówkami; organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

System kształcenia i doskonalenia nauczycieli

Profesjonalne przygotowanie nauczycieli oraz dostęp do szkoleń z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej, mediacji, rozwiązywania konfliktów i pracy z uczniem w trudnej sytuacji życiowej znacząco wzmacniają skuteczność działań

profilaktycznych. Instytucjonalne wsparcie w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli pozwala im na skuteczniejsze rozpoznawanie problemów i reagowanie na potrzeby uczniów zagrożonych przestępczością.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Wsparcie to jest w dużej mierze zależne od kompetencji zawodowych, postaw, umiejętności interpersonalnych oraz zaangażowania nauczycieli i innych specjalistów pracujących w placówkach edukacyjnych.

Kompetencje zawodowe nauczycieli i pedagogów

Wiedza i umiejętności pracowników oświaty są kluczowe w skutecznym rozpoznawaniu zagrożeń i podejmowaniu działań wspierających uczniów. Nauczyciele, pedagodzy i psychologowie szkolni posiadający kompetencje w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej, mediacji, rozwiązywania konfliktów czy pracy z uczniami z trudnych środowisk mogą skuteczniej identyfikować problemy i wdrażać odpowiednie strategie pomocy. Przykładem wsparcia nauczycieli w tym zakresie są studia oferowane przez Fundację Pomost, które dostarczają unikatowej wiedzy z zakresu kompleksowej pomocy osobom po odbytej karze, prowadzone przez specjalistów z długoletnim doświadczeniem w pracy z byłymi więźniami.

Empatia i umiejętność budowania relacji

Indywidualne podejście do uczniów i zdolność do budowania z nimi relacji opartych na zaufaniu i zrozumieniu mają kluczowe znaczenie w procesie wsparcia. Uczniowie zagrożeni przestępczością często doświadczają braku akceptacji i zrozumienia w swoim otoczeniu, dlatego pracownicy oświaty, którzy wykazują empatię i potrafią stworzyć bezpieczną przestrzeń do rozmowy, mogą skutecznie wpływać na ich postawy i decyzje życiowe.

Prowadzone badania pokazują, że można wyróżnić gamę czynników, które chronią młodzież przed niekorzystnymi skutkami różnych sytuacji problemowych. Ewa Kiliszek wskazuje na:

„prawidłowo funkcjonującą rodzinę (w ramach tego czynnika ważne okazały się: domowa edukacja rozwoju psychoseksualnego, brak przyzwolenia ojca na aktywność seksualną dzieci, prawidłowe więzi między rodzicami i dziećmi, integracja rodziny, brak uprzednich doświadczeń matek i sióstr dotyczących wczesnej ciąży, właściwe postawy rodzicielskie); 2. czynniki szkolne (właściwy stosunek do szkoły i kolegów w szkole, brak doświadczania niepowodzeń w nauce, posiadanie aspiracji szkolnych, dobry przykład kolegów); 3. korzystną grupę rówieśniczą; 4. czynniki osobowościowe (zaangażowanie religijne i ukształtowany światopogląd, właściwa samoocena, nieuleganie niekorzystnym wpływom innych osób); 5. poza tymi czynnikami wymienia się też posiadanie zainteresowań pozaszkolnych" (Kiliszek, 2020).

1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec nieletnich

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Etykietowanie uczniów

Jednym z istotnych czynników kulturowych, który osłabia skuteczność wsparcia, jest skłonność do stygmatyzowania uczniów z trudnych środowisk lub tych, którzy przejawiają zachowania ryzykowne. Przypisywanie im negatywnych cech, traktowanie jako „problematycznych" czy „niewychowalnych/ niewychowanych" może prowadzić do ich wykluczenia z życia szkolnego i społecznego. Brak zaufania do ucznia oraz jego etykietowanie może wzmocnić mechanizmy samoidentyfikacji z grupami przestępczymi, zamiast wspierać procesy resocjalizacyjne.

Niski prestiż zawodu nauczyciela i ograniczone zaufanie społeczne

Badania potwierdzają związek pomiędzy niepowodzeniami w szkole a wejściem na drogę przestępczości. W kulturach, w których zawód nauczyciela nie cieszy się wysokim prestiżem, a autorytet pracowników oświaty jest osłabiony, ich wpływ na uczniów może być znacznie ograniczony. Brak zaufania do szkoły i nauczycieli ze strony społeczności lokalnych, rodziców czy samych uczniów prowadzi do

trudności we współpracy i zmniejsza skuteczność podejmowanych działań profilaktycznych.

Tradycyjne podejście do edukacji i brak elastyczności systemu szkolnego

W systemach edukacyjnych o silnie sformalizowanych strukturach i sztywnych wymaganiach programowych trudniej jest dostosować metody nauczania i wsparcia do indywidualnych potrzeb uczniów. Brak elastyczności w podejściu do uczniów, którzy mają trudności adaptacyjne lub problemy społeczne, może prowadzić do ich marginalizacji. Standardowe metody oceniania i dyscyplinowania uczniów mogą nie sprawdzać się w przypadku młodzieży zagrożonej przestępczością, a brak alternatywnych ścieżek edukacyjnych zwiększa ryzyko porzucenia nauki.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niedostateczne finansowanie placówek edukacyjnych i instytucji wsparcia

Brak funduszy na zatrudnienie specjalistów, organizację zajęć terapeutycznych czy zakup materiałów dydaktycznych powoduje, że nauczyciele i pedagodzy mają ograniczone możliwości reagowania na problemy uczniów.

Brak dostępu do specjalistów i interdyscyplinarnej współpracy

Skuteczna pomoc uczniom wymaga współpracy wielu specjalistów, takich jak psycholodzy, pedagodzy, kuratorzy sądowi czy pracownicy socjalni. W wielu placówkach edukacyjnych brakuje jednak wystarczającej liczby ekspertów/ specjalistów, a współpraca między szkołą a innymi instytucjami często jest utrudniona przez biurokrację i brak jasno określonych procedur. W efekcie nauczyciele są pozostawieni sami sobie w rozwiązywaniu trudnych sytuacji, co ogranicza ich możliwości skutecznego wsparcia.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak wsparcia ze strony rodziny

Literatura przedmiotu dostarcza wiedzy o młodocianych przestępcach pochodzących z tzw. rodzin patologicznych, których dochodzi do zachowań nieakceptowanych społecznie. Ponadto dorośli członkowie rodzin wchodzą w konflikt z prawem i w ten sposób sami przekazują swoim dzieciom niewłaściwe wzorce postępowania. Warto jednak zwrócić uwagę na tzw. „dobre domy", w których również dochodzi do szeregu zaburzeń w funkcjonowaniu (np. alkoholizm członka/członków rodziny; rodziny rozbite; zaniedbanie emocjonalne lub brak stabilności finansowej). W takich warunkach wsparcie udzielane przez pracowników oświaty często jest niewystarczające, ponieważ nie znajduje kontynuacji w domu. Brak zainteresowania edukacją dziecka ze strony rodziców oraz niski poziom aspiracji uczniów (tzw. dziedziczenie statusów) mogą dodatkowo utrudniać skuteczność działań szkoły.

Do czynników zagrażających rodzinie zalicza się (Kiliszek, 2020): nieuwzględnianie aspektów prozdrowotnych, brak dbałości o umiejętną i pełną szacunku dla innych komunikację i relacje wzajemne oraz nierealizowanie zadań związanych z rolami, nieumiejętna organizacja zajęć i chroniczny brak czasu, występowanie złych nawyków, nałogów, dezorganizujących życie rodzinne, zła sytuacja materialna rodziny, spożywanie alkoholu, zażywanie narkotyków i innych środków psychoaktywnych, w połączeniu z tendencjami agresywnymi – dezorganizują życie rodzinne, hamują, utrudniają, a nawet niszczą rozwój osobowości członków rodziny, nierozsądne korzystanie ze środków postępu technicznego.

Negatywny wpływ grup rówieśniczych

Nieletni zagrożeni przestępczością często funkcjonują w środowiskach, w których dominują destrukcyjne wzorce zachowań. Presja rówieśnicza może skutecznie niwelować pozytywne oddziaływanie szkoły, zwłaszcza gdy przynależność do grupy przestępczej lub subkultury młodzieżowej staje się dla ucznia ważniejsza niż sukcesy edukacyjne. W takich warunkach próby wsparcia ze strony nauczycieli

mogą być odrzucane przez ucznia, który obawia się utraty akceptacji ze strony rówieśników.

„Często, szczególnie w sytuacji, gdy wychowanek ma zaniżone poczucie własnej wartości, doświadcza wielu niepowodzeń szkolnych i czuje się odrzucany przez rówieśników lub gorszy od nich (np. ze względu na sytuację materialną swojej rodziny) atrakcyjne stają się dla niego grupy subkulturowe i gangi przestępcze oraz rówieśnicy z rodzin patologicznych. W takiej sytuacji młoda osoba próbuje przezwyciężyć doświadczaną nierówność społeczną i poszukuje wyższej pozycji w kontaktach z rówieśnikami przez bójki, kradzieże, akty agresji i przemocy, wybryki chuligańskie, picie alkoholu, palenie papierosów, zażywanie narkotyków" (Zellma 2011).

Grupa rówieśnicza jest niezwykle silnym układem odniesienia normatywnego. Do przestępstw bardzo często dochodzi rzez chęć udowodnienia członkom grupy swojej „wartości", nierzadko przestępstwa są popełniane pod wpływem chwili (pod wpływem alkoholu lub innych środków odurzających), tylko po to, by zaimponować rówieśnikom.

Stereotypy i stygmatyzacja młodzieży zagrożonej przestępczością

Nieletni, którzy zostali już uznani za "problematycznych", mogą napotykać na uprzedzenia zarówno ze strony społeczności lokalnej, jak i samych pracowników oświaty. Stygmatyzacja uczniów prowadzi do ich wykluczenia społecznego i zmniejsza ich motywację do podejmowania wysiłków na rzecz zmiany swojego życia. Jeśli szkoła traktuje takich uczniów jako "straconych", wsparcie, które mogłoby im pomóc, staje się mniej efektywne. Wychowankowie placówek resocjalizacyjnych, po zwolnieniu z zakładu, często stają się w środowisku lokalnym osobami niepożądanymi.

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niski poziom kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów

Nieletni zagrożeni przestępczością często mają trudności z kontrolowaniem emocji, radzeniem sobie ze stresem, komunikacją interpersonalną czy

rozwiązywaniem konfliktów. Brak umiejętności społecznych i emocjonalnych utrudnia im korzystanie ze wsparcia oferowanego przez szkołę oraz nawiązywanie pozytywnych relacji z nauczycielami i pedagogami. W efekcie mogą oni odrzucać pomoc i reagować agresywnie na próby interwencji. Magdalena Rode wyróżniła style myślenia przestępczego, które zawierają predyspozycje osobowościowe sprzyjające zachowaniom przestępczym: uśmierzanie (tendencja do przerzucania odpowiedzialności za swoje czyny karalne na czynniki zewnętrzne, na przykład bieda, złe wychowanie), odcięcie (wysoka reaktywność nieletniego i problemy z kontrolą emocji, „ucieczka" w narkotyki), roszczeniowość (przekonanie o swojej wyjątkowości i prawie do zawłaszczania cudzej własności na swoje potrzeby; skłonność do stosowania przemocy), zorientowanie na siłę (nadawanie sobie prawa do kontrolowania otoczenia, stosowanie przemocy), sentymentalność (infantylizm uczuciowy przejawiający się traktowaniem przestępstwa jako „mniejszego zła"), hiperoptymizm (świadome podleganie impulsom wynikające z myślenia o sobie w kategoriach „szczęściarza"), indolencja poznawcza (szukanie najprostszych sposobów rozwiązania problemu, zaspokojenia potrzeby) i brak ciągłości działania (wyznaczanie sobie nierealistycznych celów do osiągnięcia) (Rode, 2013).

Przeciążenie obowiązkami i wypalenie zawodowe nauczycieli

Pracownicy oświaty często są obciążeni - poza licznymi obowiązkami dydaktycznymi i wychowawczymi – obowiązkami administracyjnymi, co ogranicza ich możliwości skutecznego wsparcia uczniów zagrożonych przestępczością. W wielu przypadkach nauczyciele i pedagodzy są zmuszeni do pracy z dużą liczbą uczniów, co sprawia, że nie mogą poświęcić wystarczającej uwagi każdemu indywidualnie. Długotrwałe przeciążenie obowiązkami może prowadzić do wypalenia zawodowego, zmniejszenia zaangażowania i spadku efektywności podejmowanych działań. Jak wskazuje Marzena Syper-Jędrzejak

„Przed nauczycielami pojawiają się nowe wyzwania związane z edukacją realizowaną w formie zdalnej czy zmianą dynamiki relacji nauczyciel – uczeń – rodzice. Wnioskować można, że niepewność, zmienność otoczenia, chaotyczne

działania organów nadrzędnych czy na nowo zdefiniowane oczekiwania społeczne wobec tej grupy zawodowej będą miały swój udział w rozwoju syndromu wypalenia" (Syper-Jędrzejak , 2022).

Nauczyciele, którzy pracują w systemie penitencjarnym, często napotykają na trudności związane z brakiem widocznych lub natychmiastowych efektów swojej pracy. Więźniowie, zwłaszcza ci, którzy są zniechęceni do nauki, mogą wywoływać stan frustracji u nauczycieli, którzy nie widzą sensu swoich działań. Tego rodzaju brak motywacji uczniów może wywołać w dłuższej perspektywie czasowej poczucie wypalenia u nauczycieli.

Negatywne postawy nauczycieli wobec uczniów zagrożonych przestępczością

Jeśli nauczyciele traktują uczniów z dystansem, nie okazują im zrozumienia i wsparcia, młodzież jeszcze bardziej oddala się od systemu edukacji i może szukać akceptacji w destrukcyjnych grupach rówieśniczych. Krystyna Ostrowska wskazuje na następujące czynniki, które są destrukcyjne po stronie nauczycieli:

„brak osobowego podejścia i ciekawości życia uczniów, ich kontekstu wychowawczego, w jakim żyją, ucieczka od wychowania, niewiara w potęgę wpływu mechanizmów naśladownictwa, brak wyrazistości wzorów osobowych, brak instrumentu sprzeciwu i dezaprobaty dla zachowań niewłaściwych, brak pragnienia bycia wychowawcą, wzorem, bliskim człowiekiem, brak integralnego wychowania w szkole (Zellma 2011).

2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów

Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem każdy człowiek odbywający karę pozbawienia wolności w jednostce penitencjarnej ma prawo do nauki, a edukacja więźniów jest jednym z ważniejszych elementów systemu penitencjarnego, mającym na celu nie tylko resocjalizację skazanych, ale także ich reintegrację społeczną po odbyciu kary. Przy zakładach karnych funkcjonuje 18 Centrów Kształcenia Ustawicznego, które działają na terenie 20 jednostek penitencjarnych.

Istotnym aktem prawnym jest też Ustawa o systemie oświaty. Wedle Ustawy Minister określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w szkołach publicznych przypadki, w których dostosowuje się wymagania edukacyjne, do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów i słuchaczy oraz podstawę tego dostosowania, z uwzględnieniem konieczności właściwego zapewnienia procesu kształcenia uczniów i słuchaczy, w tym słuchaczy szkół dla dorosłych, branżowych szkół II stopnia i szkół policealnych funkcjonujących w zakładach karnych lub aresztach śledczych.

Kodeks karny wykonawczy reguluje kwestie dotyczące resocjalizacji skazanych, w tym edukacji. Artykuł 130 wskazuje, że:

„W zakładach karnych prowadzi się nauczanie obowiązkowe w zakresie szkoły podstawowej, a także umożliwia się nauczanie w zakresie ponadpodstawowym i na kursach zawodowych. Zawodowe szkolenie kursowe może być w całości lub częściowo odpłatne”.

Zgodnie z postanowieniami ustawy skazanym nieposiadającym wystarczających środków pieniężnych udostępnia się nieodpłatnie niezbędne podręczniki i pomoce

naukowe, a także skazani mogą za zgodą dyrektora zakładu karnego uczyć się w szkołach poza obrębem zakładu karnego, jeżeli spełniają ogólnie obowiązujące wymagania w oświacie publicznej, zachowują się poprawnie oraz nie zagrażają porządkowi prawnemu.

Zgodnie z artykułem 134 Ustawy:

„Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych, warunki i tryb realizacji obowiązku nauczania i zwalniania skazanych z tego obowiązku, a także warunki i tryb ponoszenia opłat za kształcenie poza obrębem zakładu karnego, uwzględniając potrzebę dostosowania rodzajów i form uzyskiwania przez skazanego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych do warunków zakładu karnego i aresztu śledczego, specyfikę nauczania prowadzonego w warunkach izolacji więziennej, a także konieczność zapewnienia dyscypliny i porządku podczas nauczania".

Szkoły funkcjonujące przy zakładach karnych i aresztach śledczych zobowiązane są do realizacji podstaw programowych i programów nauczania tożsamych dla szkół funkcjonujących w warunkach wolnościowych, a kadra pedagogiczna podlega jednakowym regulacjom i wymogom, co grono pedagogiczne pracujące w zewnętrznych szkołach publicznych.

Zgodnie z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzania nauczania w zakładach karnych w zakładach karnych i aresztach śledczych prowadzi się nauczanie skazanych i tymczasowo aresztowanych, w celu zapewnienia im możliwości uzyskania wykształcenia oraz zdobycia wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych. Nauczanie osadzonych prowadzi się w szkołach i centrach kształcenia ustawicznego, które są prowadzone przy zakładach. Z rozporządzenia wynika sposób prowadzenia nauczania i rola kadry pedagogicznej. Artykuł 9 zakłada, że:

„Kadra pedagogiczna szkoły współdziała ze służbą penitencjarną zakładu w trybie posiedzeń odbywanych raz w miesiącu w sprawach: 1) przekazywania informacji mających istotny wpływ na ocenę postępów osadzonych w procesie resocjalizacji; 2) występowania o udzielanie osadzonym nagród oraz wymierzanie kar

dyscyplinarnych; 3) określenia warunków socjalno-bytowych osadzonych w miejscach zakwaterowania i na terenie szkoły; 4) motywowania osadzonych do podejmowania i kontynuowania nauki; 5) organizacji nauki własnej osadzonych oraz zajęć kulturalno-oświatowych; 6) organizacji naboru osadzonych do nauczania; 7) określenia porządku wewnętrznego w sposób umożliwiający prawidłową realizację procesu dydaktycznego".

Skazani mogą się uczyć w szkole podstawowej, średniej, zdać maturę i kontynuować naukę na poziomie wyższym (po uzyskaniu zgody władz jednostki). Niezwykle ciekawą inicjatywę wdrożył Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II Lublinie, który utworzył Centrum Studiów KUL dla Osadzonych. Studia realizowane są w postaci programu resocjalizacji i odbywają się w całości na terenie Aresztu Śledczego w Lublinie. Centrum Studiów KUL przy Areszcie Śledczym w Lublinie umożliwia zdobycie wykształcenia zarówno na poziomie licencjackim, jak i magisterskim. Kształcenie prowadzone jest na kierunku nauki o rodzinie, na studiach I stopnia o specjalności asystent osoby niesamodzielnej, a na studiach II stopnia o specjalności animacja środowiska społecznego. Łącznie kształci się na nich około 30 osób, a zainteresowanie rośnie. Jak wskazuje Daria Becker-Pestka:

„Kształcenie osadzonych jest bardzo korzystne, ma pozytywne skutki nie tylko dla nich samych, ale także dla ogółu. Edukacja może stanowić ważny czynnik readaptacji społecznej. Z uwagi na społeczną wartość ważne jest to, żeby wzrastało dążenie skazanych do podnoszenia kwalifikacji. Wielu osadzonych nie chce się uczyć, co ma swoje źródło w ich dotychczasowych niepowodzeniach szkolnych. Istotnym czynnikiem hamującym zdobywanie wiedzy przez więźniów jest ich wstyd związany z deficytami w zakresie szkolnej wiedzy, brakiem zainteresowań czy wiary we własny potencjał" (Becker-Pestka 2019).

Sieć szkół penitencjarnych zapewnia możliwość nauki zarówno nieletnim, którzy są objęci obowiązkowym nauczaniem, jak i tym, którzy samodzielnie zgłaszają chęć podjęcia nauki. Badanie prowadzone przez Elżbietę Łuczak pokazują, że „rozszerzenie wachlarza możliwości edukacyjnych zakładu karnego i zwiększenie ich atrakcyjności może w znaczący sposób przyczynić się do częstszego udziału w

tych zajęciach skazanych, większego w nich zaangażowania i w konsekwencji – większej ich przydatności" (Łuczak, 2019).

Realizacja zadań edukacyjnych wobec osadzonych odbywa się z uwzględnieniem indywidualnych programów oddziaływania lub indywidualnych programów terapeutycznych, jeżeli osadzeni są objęci takimi programami. Indywidualny program oddziaływania, który jest wstępnie przygotowany przez wychowawcę, ustala komisja penitencjarna i weryfikuje go raz na pół roku. Jego zawartość jest nie tylko konfrontowana z postępami skazanego, ale i dostosowywana do zmieniającej się sytuacji, z uwzględnieniem wykonywanej pracy nad deficytami. Nowe propozycje mają służyć przezwyciężaniu pozostałych trudności w drodze do zmiany postaw i przygotowania do poprawnego funkcjonowania.

„Zmiana postawy skazanego podczas kontaktu wychowawczego umożliwia wychowawcy budowanie autorytetu, co z kolei jest warunkiem procesu wywierania pozytywnego wpływu na więźnia w trakcie prowadzonych oddziaływań. (Jaroszewska & Pierzchała 2023)"

2.2. Formy wsparcia aktualnych więźniów przez pracowników oświaty

Edukacja formalna (szkoła podstawowa i średnia) dla aktualnych więźniów

Możliwość edukacji na każdym poziomie, przede wszystkim szkoły podstawowej lub średniej. Możliwość uczestnictwa w kursach czy szkoleniach, podnoszących kompetencje. Wspieranie więźniów w zdobywaniu wiedzy, umiejętności i kompetencji stanowi ważny etap w ich drodze do rehabilitacji i reintegracji ze społeczeństwem (Hawley, Murphy & Souto-Otero, 2013).

Kursy zawodowe dla aktualnych więźniów

W kształceniu zawodowym skazanych duży nacisk kładzie się na jakość szkolenia praktycznego. Szkolenia organizuje się przede wszystkim dla skazanych kończących odbywanie kary, aby zwiększyć ich szansę na podjęcie pracy zarobkowej po opuszczeniu zakładu karnego, a tym samym ograniczenie zjawiska powrotu do przestępstwa. Osadzony, który w czasie odbywania kary pozbawienia

wolności lub tymczasowego aresztowania ukończył szkołę lub kwalifikacyjny kurs zawodowy, otrzymuje świadectwo ukończenia szkoły lub zaświadczenie o ukończeniu kwalifikacyjnego kursu zawodowego. Pracownicy oświaty organizują kursy zawodowe, które pomagają więźniom zdobyć konkretne umiejętności, np. w zawodach takich jak spawacz, kucharz, mechanik czy elektryk. Kursy umożliwiają zdobycie nowych umiejętności lub zmianę kwalifikacji zawodowych. Uzyskane w ten sposób kwalifikacje odpowiadają potrzebom rynku pracy, co zwiększa szanse na zatrudnienie po wyjściu z więzienia (Becker-Pestka, 2018).

Wsparcie pedagogiczne i psychologiczne

Psycholog/ pedagog pomaga uporać się z silnymi emocjami, poczuciem lęku, pomagają więźniom radzić sobie z traumą, czy stresem związanym z pobytem w zakładzie karnym.

Zajęcia sportowe i kulturalno-oświatowe dla aktualnych więźniów

W indywidualnych programach oddziaływań określa się uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych. Ich celem jest wychowywanie, uświadamianie i kształtowanie społecznie pożądanych postaw. Skazanym można zezwolić na tworzenie zespołów w celu prowadzenia działalności kulturalnej, oświatowej, społecznej i sportowej. Z tych względów można również zezwolić na nawiązywanie kontaktów oraz na współdziałanie z odpowiednimi stowarzyszeniami, organizacjami i instytucjami. Przykładowo Fundacja Dom Kultury w ramach „Sztuki w więzieniach" zaprosiła do współpracy 17 artystów, którzy pracowali ze skazanymi w 7 więzieniach w Polsce. Efekty kooperacji przedstawiono na seminarium „Rola działań artystycznych i edukacji kulturalnej w resocjalizacji osób skazanych" (2015) urządzonym we współpracy z Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Warszawie.

Przygotowanie do życia na wolności

Nauczyciel wraz z wychowawcą penitencjarnym przygotowuje ucznia-osadzonego „do życia" po odbyciu kary. Organizowane programy resocjalizacyjne

mają na celu ułatwienie więźniom adaptacji do życia poza murami więzienia i zmniejszenie ryzyka recydywy. Przykładowo w Zakładzie Karnym w Dębicy każdy skazany, jeśli wyrazi chęć współpracy we własnym procesie resocjalizacji i zostanie zakwalifikowany, ma możliwość uczestniczenia w jednym z wielu programów. Przykładowo PRZYSTANEK KULTURA sprzyjał przygotowaniu do readaptacji społecznej skazanych w zakresie kształtowania umiejętności poznawczych poprzez uczestnictwo w indywidualnych i zespołowych formach oddziaływań kulturalno-oświatowych i społecznych.

Szkolenia w zakresie umiejętności miękkich

Edukowanie więźniów w zakresie umiejętności społecznych np. komunikacji interpersonalnej, rozwiązywania konfliktów, które są niezbędne w życiu codziennym i w pracy. Pracownicy oświaty, w tym nauczyciele, pedagodzy i psycholodzy, pełnią kluczową rolę w procesie resocjalizacji, oferując różnorodne formy wsparcia, które pomagają więźniom w zdobywaniu umiejętności, w rozwoju osobistym, oraz w zmianie postaw i zachowań.

2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec aktualnych więźniów

Współpraca między pracownikami oświaty w zakładach karnych a instytucjami resocjalizacyjnymi jest kluczowym elementem skutecznej resocjalizacji i reintegracji więźniów. Dowodzi się, że zapewnienie edukacji w więzieniach może bezpośrednio wpłynąć na zmniejszenie ryzyk związanych z bezpieczeństwem w więzieniach, oferując mechanizm do walki z negatywną subkulturą więzienną oraz redukując liczbę napaści na więźniów. Edukacja w więzieniach jest niemal dwa razy bardziej opłacalna niż sama kara pozbawienia wolności jako polityka kontrolowania przestępczości. Inwestowanie publicznych funduszy w edukację i szkolenia w więzieniach przynosi bardziej trwałe wyniki społeczne w porównaniu do budowania nowych więzień (Farley & Pike, 2016).

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Otwartość na różnorodność

Pracownicy oświaty, uwzględniając różnorodność kulturową, religijną i społeczną osadzonych, powinni dostosować swoje podejście do edukacji i resocjalizacji do specyficznych potrzeb i wartości poszczególnych grup. Ponadto wspieranie więźniów w ich duchowym rozwoju może mieć pozytywny wpływ na ich proces resocjalizacji.

Promowanie kultury resocjalizacji

W społeczeństwach, w których większy nacisk kładzie się na resocjalizację więźniów i ich reintegrację społeczną, pracownicy oświaty są bardziej skłonni do postaw wspierających rehabilitację, edukację i psychologiczną pomoc dla osadzonych. Wzmacnianie pozytywnych postaw, zrozumienia i współpracy wśród więźniów może znacząco wpłynąć na ich powrót do społeczeństwa jako odpowiedzialnych obywateli.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Integracja programów edukacyjnych i resocjalizacyjnych

W więzieniach prowadzone są różne programy resocjalizacyjne, w tym edukacyjne, terapeutyczne i zawodowe. Pracownicy oświaty powinni ściśle współpracować z instytucjami resocjalizacyjnymi. Aby tworzone programy, które łączyły naukę z terapią. Celem edukacji powinno być nabycie praktycznych umiejętności, które są kluczowe w procesie resocjalizacji. Przykładem może być program „Efekt motyla" (autorstwa mjra Roberta Pokleka, por. Katarzyny Chruściel, szer. Katarzyny Daniszewskiej, zaprojektowany i realizowany w Areszcie Śledczym w Szczecinie), który „z jednej strony na istocie procesu niedostosowania, czyli nieprawidłowym wypełnianiu ról społecznych, a z drugiej strony usprawnia procesy komunikacyjne, które leżą u podłoża konfliktów interpersonalnych i łamania norm prawnych" (Poklek 2018).

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Rola rodziny

Rodzina więźnia jako tzw. grupa pierwotna odgrywa istotną rolę w jego procesie resocjalizacji. Pracownicy oświaty, którzy współpracują z rodzinami więźniów, mogą zapewnić wsparcie, które pozwala więźniom odbudować więzi rodzinne. Utrzymanie kontaktu z rodziną i wspólna praca nad poprawą relacji sprzyja poczuciu przynależności i wsparcia emocjonalnego, co jest kluczowe w trudnym procesie adaptacji po odbyciu kary.

Postrzeganie więźniów

Więźniowie po odbyciu kary napotykają liczne trudności w reintegracji społecznej ze względu na stereotypy i uprzedzenia, związane są z traktowaniem „przestępcy" jako osoby złej, niezdolnej do zmiany. Pracownicy oświaty, organizacje społeczne i media mogą odegrać rolę w edukowaniu społeczeństwa na temat znaczenia resocjalizacji, pokazując, że każdemu człowiekowi należy dać szansę na poprawę i powrót do normalnego życia.

Edukacja więzienna powinna być traktowana nie tylko jako narzędzie nauczania, ale również jako element wspierający rehabilitację społeczną więźniów, który może być wspierany przez stypendia i granty. Takie podejście umożliwiłoby skuteczniejszą integrację edukacji z procesem resocjalizacji.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Indywidualny program postępowania ze skazanym

Skuteczna resocjalizacja więźniów wymaga podejścia indywidualnego, uwzględniającego specyficzne potrzeby każdego osadzonego. Indywidualne potrzeby skazanego można określić m.in. „w oparciu o wywiad z nim samym lub najbliższą rodziną oraz w oparciu o posiadane dokumenty mające walor osobopoznawczy, jak np. opinie i wywiady środowiskowe, opinie specjalistyczne a nawet akta procesowe i uzasadnienia wydanych wyroków" (Kalaman, 2013).

Nasilenie wymiarów konstytuujących pozytywną postawę wobec edukacji

Badania pokazują, że więźniowie mogą równocześnie wykazywać sprzeczne przekonania na temat edukacji, które mogą być zarówno pozytywne, jak i negatywne, jednocześnie doświadczając dużego poziomu stresu, co wskazuje na straty zasobów, oraz odnosząc sukcesy, co odbija się na zyskach kapitałowych (Maziarczyk et al., 2024). Więźniowie mogą dostrzegać edukację jako szansę na poprawę swojej sytuacji, zdobycie nowych umiejętności czy zmianę swojego życia.

2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec aktualnych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Stygmatyzacja więźniów

Stygmatyzacja ma szereg negatywnych konsekwencji, takich jak ograniczenie dostępu do pracy, edukacji i wsparcia społecznego. Osoby po odbyciu kary mogą być wykluczane z różnych procesów reintegracyjnych, ponieważ społeczeństwo nie dostrzega ich potencjału do zmiany. Pracownicy oświaty, mimo że starają się zapewnić wsparcie edukacyjne, napotykają na przeszkody wynikające z tego, że społeczeństwo często nie uznaje edukacji w więzieniu za wartościową, co wpływa na efektywność procesu resocjalizacji.

Stereotypy w mediach

Media odgrywają ogromną rolę w kształtowaniu postrzegania więźniów. Zazwyczaj przedstawiają więźniów w kontekście przemocy, brutalności i kryminalnych działań. Media, zamiast promować pozytywne historie resocjalizacji, często skupiają się na negatywnych aspektach życia więźniów. Takie postrzeganie więźniów skutkuje brakiem zainteresowania młodych ludzi pracą, także w zakresie edukacji, z więźniami. Aneta Paszkiewicza wymienia kilka mitów i stereotypów

zmagają się osoby osadzone w zakładach karnych. Mit 1: Więzień to człowiek pokryty tatuażami, posługujący się grypserą, dokonujący samouszkodzeń. Mit 2: Osoby, które opuściły zakład karny są niebezpieczne i nieprzewidywalne. Mit 3: Kto raz dopuścił się przestępstwa, na pewno zrobi to po raz kolejny. Mit 4: Wobec osób, które weszły w kolizję z prawem winny być stosowane surowe kary, tak aby skutecznie „odstraszać" potencjalnych przestępców. Mit 5: Więzienie jest najskuteczniejszym środkiem resocjalizacji stosowanym wobec osób, które weszły w kolizję z prawem. Mit 6: Przepustki zachęcają osoby osadzone do popełniania kolejnych przestępstw. Mit 7: Więzienie jest jak sanatorium, osoby osadzone mają tam zapewnione wszelkie wygody (Paszkiewicz, 2017). Pracownicy oświaty mogą współpracować z mediami, aby zmienić stereotypowe postrzeganie więźniów np. poprzez spotkania, w których uczestniczą więźniowie (po odbyciu kary) oraz osoby, które brały udział w procesie ich rehabilitacji.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niedostateczne zasoby ludzkie

Niewystarczająca liczba psychologów, pedagogów czy pracowników socjalnych utrudnia indywidualne podejście do potrzeb więźniów i osłabia efektywność działań resocjalizacyjnych. Brak specjalistów w dziedzinie resocjalizacji, trudności w organizowaniu warsztatów zawodowych czy kursów edukacyjnych są przeszkodą w zapewnieniu kompleksowego wsparcia. Zajęcia prowadzone w grupach liczących wielu uczestników, utrudniają pracownikom oświaty indywidualne podejście do więźniów, dostosowanie materiału do ich potrzeb czy monitorowanie postępów w nauce.

Niedostateczne zasoby finansowe

Więzienia mogą borykać się z problemami związanymi z ograniczoną ilością materiałów edukacyjnych, technologii czy przestrzeni, co ogranicza możliwości przeprowadzenia efektywnych zajęć edukacyjnych. Problemem jest niedoposażenie więziennych bibliotek w stosowne i aktualne materiały edukacyjne. Choć system edukacji w zakładach karnych jest ustawowo dobrze

uregulowany, to w praktyce nie działa w pełni efektywnie. Przepisy prawa stanowią solidną podstawę do prawidłowego funkcjonowania edukacji w więzieniach, jednakże rzeczywiste warunki w zakładach karnych, w tym ich przeludnienie, mają wpływ na realizację tych założeń (Zajkowska, 2019).

Brak spójnej polityki penitencjarnej

Chociaż istnieją różne programy resocjalizacyjne, nie zawsze są one dostosowane do specyficznych potrzeb więźniów, takich jak uzależnienia, problemy emocjonalne, przemoc w rodzinie czy brak wykształcenia. Skuteczne wsparcie więźniów wymaga współpracy wielu instytucji – od Służby Więziennej, przez organizacje pozarządowe, aż po instytucje edukacyjne, terapeutyczne czy instytucje zatrudnienia. Pracownicy oświaty, mimo dużego zaangażowania, mogą napotykać opór ze strony instytucji, które nie dostrzegają w edukacji kluczowego narzędzia w procesie reintegracji więźniów.

Brak pomocy więźniom po opuszczeniu zakładu karnego

System penitencjarny nie zapewnia wystarczającej pomocy w reintegracji społecznej, co może prowadzić do ponownego popełnienia przestępstw. Brak odpowiednich programów zatrudnienia, terapii uzależnień czy wsparcia psychologicznego po wyjściu na wolność znacząco utrudnia więźniom ponowną integrację ze społeczeństwem.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Postrzeganie izolacji w systemie penitencjarnym

W społeczeństwie, w którym dominuje przekonanie, że więzienie powinno pełnić funkcję przede wszystkim kary, a nie procesu resocjalizacji, pracownikom oświaty mają utrudnione zadanie realizacji działań na rzecz edukacji i resocjalizacji. Edukacja więzienna jest postrzegana przez niektóre grupy konserwatywne (zarówno wśród decydentów, jak i zwykłych obywateli) jako nieuzasadniony

przywilej, który nie powinien być udzielany „kryminalistom". Kolejną przeszkodą jest to, że niektóre władze więzienne twierdzą, że prowadzenie programów edukacyjnych zagraża bezpieczeństwu więzień (Rangel Torrijo & De Maeyer, 2019).

Brak wsparcia rodzinnego

Brak pozytywnych wzorców i wsparcia ze strony najbliższych utrudnia przyswajanie nowych umiejętności, zdobywanie wiedzy oraz motywację do zmiany postaw. Nauczyciele i inni pracownicy oświaty mogą starać się działać na rzecz więźniów, ale bez wsparcia zewnętrznego, jakim jest rodzina, proces resocjalizacji będzie mniej efektywny.

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak motywacji do pracy w trudnym środowisku

Praca w zakładzie karnym może być postrzegana jako mniej satysfakcjonująca, zwłaszcza jeśli więźniowie wykazują opór wobec nauki lub mają trudności z adaptacją do programów edukacyjnych. Więźniowie mogą przejawiać różnorodne problemy emocjonalne, które utrudniają proces nauczania.

Stygmatyzacja więźniów

Nauczyciele i wychowawcy mogą mieć stereotypowe wyobrażenie o osobach przebywających w więzieniu, traktując je przez pryzmat ich przeszłości kryminalnej. Może to prowadzić do braku empatii i zrozumienia, co w efekcie osłabia jakość wsparcia edukacyjnego.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚWIATY WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów

Dostarczanie przez pracowników oświaty wielowymiarowego wsparcia byłym więźniom to zagadnienie, które jest ściśle związane z zadaniami ustawowymi, które nakładają na instytucje edukacyjne oraz pracowników oświaty obowiązki resocjalizacyjne i wychowawcze. W Polsce temat ten jest uregulowany w różnych aktach prawnych. Jednym z nich jest Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 października 2023 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych. Zgodnie z paragrafem 2 publicznymi placówkami kształcenia ustawicznego są centra kształcenia ustawicznego a centrum kształcenia ustawicznego prowadzi kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych, szkołach dla dorosłych, branżowych szkołach II stopnia lub szkołach policealnych, jeżeli takie szkoły wchodzą w skład centrum kształcenia ustawicznego. A zatem osoby po odbyciu kary pozbawienia wolności, mają prawo do kształcenia w ramach szkół dla dorosłych, kursów zawodowych czy edukacji w ramach kursów i szkoleń.

Kolejnym ważnym dokumentem jest Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. Do podstawowych zadań Służby Więziennej należy:

„prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych".

Zgodnie ustawą Służba Więzienna współdziała z organami państwowymi i samorządu terytorialnego, stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami oraz

instytucjami, których celem jest współpraca w wykonywaniu kary pozbawienia wolności, jak również z kościołami, związkami wyznaniowymi, szkołami wyższymi i placówkami naukowymi oraz osobami godnymi zaufania.

Na wsparcie społeczne po opuszczeniu zakładu karnego wskazuje Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Zgodnie z ustawą pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego. Praca socjalna może być świadczona na rzecz osoby, której pozostało nie więcej niż 3 miesiące do planowanego opuszczenia zakładu karnego albo aresztu śledczego. Pracownicy oświaty współpracują z ośrodkami pomocy społecznej, by oferować byłym więźniom dostęp do różnych form kształcenia i kursów zawodowych, które umożliwiają im lepsze przystosowanie się do życia po odbyciu kary.

Zgodnie z art. 164 Kodeksu karnego wykonawczego, pół roku przed opuszczeniem zakładu penitencjarnego skazany jest przygotowywany do opuszczenia placówki. Resocjalizacja skazanych ma na celu zmianę postaw i zachowań osób, które popełniły przestępstwo, tak aby w przyszłości nie dochodziło do ponownego konfliktu z prawem. Resocjalizacja skazanych obejmuje również działania, których celem jest rozwój kompetencji społecznych i zawodowych, co ułatwia im powrót do społeczeństwa po odbyciu kary. Wielu osobom nie udaje się powrócić do społeczeństwa mimo deklaracji, że po opuszczeniu zakładu karnego będą żyły zgodnie ze społecznymi normami. Readaptacja społeczna jest tym trudniejsza, im dłużej skazany przebywał w izolacji więziennej (Mikołowska & Sobański 2017).

O pomyślności procesu readaptacji decyduje zakres pomocy, jaka udzielana jest byłemu skazanemu jeszcze w murach zakładu karnego i bezpośrednio po jego opuszczeniu. W ramach wsparcia publicznego, rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów powołano Radę Główną oraz Terenowe Rady do spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym. Zakres działań Rady Głównej obejmuje:

„organizowanie, inicjowanie i wspieranie przedsięwzięć służących zapobieganiu przestępczości i społecznej readaptacji skazanych, opiniowanie działalności

organów rządowych i przedstawicieli społeczeństwa, podejmowanej w zakresie zapobiegania przestępczości, wykonywania orzeczeń i readaptacji społecznej skazanych oraz udzielania pomocy skazanym i ich rodzinom, koordynowanie działalności stowarzyszeń, fundacji, organizacji i instytucji oraz kościołów i związków wyznaniowych, jak również osób godnych zaufania, podejmowanej w zakresie wykonywania kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, podejmowanie, organizowanie i koordynowanie społecznej kontroli nad wykonaniem kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych oraz opracowywanie wyników tych kontroli, dokonywanie oceny polityki penitencjarnej, przedstawianie wniosków i opinii w sprawie podziału oraz wykorzystania środków z funduszu pomocy penitencjarnej, inicjowanie i wspieranie badań naukowych służących zapobieganiu przestępczości i społecznej readaptacji skazanych".

Powstał także Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Zasady udzielania pomocy postpenitencjarnej reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r., które określa, że skazani mogą liczyć na: pomoc taką jak uczestnictwo w kursach i szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe, pokrycie kosztów egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, uczestniczenie w programach podnoszących kompetencje społeczne, mających na celu przeciwdziałanie czynnikom kryminogennym, a zwłaszcza przemocy oraz uzależnieniom. Ogromne wsparcie udzielają również organizacje pozarządowe, obywatelskie, niezwiązane z administracją publiczną. Przykładem mogą być działania Wrocławskiego Towarzystwa Opieki Nad Więźniami, które prowadzi działania w zakresie edukacji i poradnictwa prawnego, psychologicznego, pedagogicznego oraz zawodowego. Mikołowska i Sobański wskazują, że:

„ogromną potrzebę doskonalenia zawodowego osób pozbawianych wolności, dlatego wskazane byłoby zawieranie porozumień z urzędami pracy oraz instytucjami kształcenia zawodowego działającymi na danym terenie" (Mikołowska & Sobański 2017).

Pomimo że prawo do pracy jest jednym z podstawowych praw człowieka, praktyka pokazuje, że byli więźniowie często napotykają szereg przeszkód przy próbach

wejścia na rynek pracy i znalezienia legalnego źródła dochodu. Mając na uwadze, że uzyskanie legalnych dochodów jest jednym z kluczowych warunków resocjalizacji i zapobiegania recydywie, zainteresowanie reintegracją i rehabilitacją przestępców było widoczne w politykach i programach, które koncentrują się na edukacji i zatrudnialności byłych więźniów. Uważa się, że programy realizowane w więzieniach mogą być użytecznym narzędziem wspierającym byłych przestępców poprzez zwiększenie ich szans na zatrudnienie i skuteczną reintegrację społeczną, a także, w szerszym ujęciu, mają potencjał do obniżenia wskaźników recydywy (Batrićević, Paraušić & Kubiček, 2020).

3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez pracowników oświaty

Edukacja formalna (szkoła podstawowa i średnia) dla byłych więźniów

Byli więźniowie, którzy nie ukończyli szkoły podstawowej lub średniej, mają możliwość kontynuowania nauki w szkołach dla dorosłych. Pracownicy oświaty organizują takie zajęcia, dostosowując program nauczania do potrzeb uczniów, którzy mogą mieć przerwy w edukacji. Wskaźniki recydywy wśród więźniów, którzy brali udział w programach edukacyjnych, są niższe niż wśród tych, którzy nie uczestniczyli w takich programach. Więźniowie potrzebują programów edukacyjnych, które nie tylko uczą czytania i pisania, ale także dostarczają niezbędnych umiejętności, które umożliwią im pozytywną adaptację w społeczeństwie po opuszczeniu zakładu karnego. Wysiłki w tym kierunku mają duży wpływ na proces rehabilitacji skazanych (Mohammed & Wan Mohamed, 2015).

Kursy zawodowe dla byłych więźniów

Pracownicy oświaty organizują kursy zawodowe, które pomagają uczestnikom w zdobyciu nowych kwalifikacji, które zwiększają ich szanse na zatrudnienie.

Doradztwo zawodowe dla byłych więźniów

Psycholog/ pedagog pomaga uporać się z silnymi emocjami, poczuciem lęku, pomagają więźniom radzić sobie z traumą czy stresem związanym z pobytem w zakładzie karnym.

3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Szkolenia dla pracowników oświaty pracujących z osobami skazanymi

Budowanie zaufania jest kluczowe w pracy z byłymi więźniami. Zrozumienie kultury instytucji więziennych, zjawisk marginalizacji i wykluczenia społecznego może pomóc w skuteczniejszym dostosowywaniu metod nauczania i wsparcia byłych więźniów.

„Druga szansa"

Promowanie przez pracowników idei „drugiej szansie". Osoby, które odbyły karę, są postrzegane jako mogące się zmienić i zasługujące na reintegrację w społeczeństwie. Kultura ta zachęca do zmiany postrzegania byłych więźniów i traktowania ich nie tylko przez pryzmat ich przeszłości, ale także ich potencjału do zmiany.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Zwalczanie stereotypów i mitów na temat skazanych

Pracownicy oświaty powinni prowadzić edukację o faktycznej sytuacji psychospołecznej skazanych. Jak wskazuje Aneta Paszkiewicz należy dążyć do „budowania właściwych postaw ludzi wobec kary, przestępcy i nowoczesnych metod zapobiegania przestępstwom" a program edukacji akademickiej powinien zawierać przedmioty odnoszące się do teorii sprawiedliwego karania czy nowej filozofii karania (Paszkiewicz, 2017).

Wsparcie ze strony rodziny i bliskich

Nauczyciele i pracownicy oświaty, którzy współpracują z rodzinami, mogą skuteczniej wspierać osoby, które przeżyły trudności związane z pobytem w więzieniu. Integracja rodzinnych form wsparcia z edukacją i programami resocjalizacyjnymi może ułatwić adaptację i motywację do nauki. Silne więzi rodzinne stanowią jeden z podstawowych czynników motywujących do zmiany i pracy byłego skazanego nad sobą.

Umiejętność współpracy

Pracownicy oświaty, którzy potrafią współpracować w zespole, dzielić się informacjami oraz wspólnie tworzyć plan wsparcia dla uczącego się, zwiększają szansę na sukces resocjalizacji. Dobra współpraca z innymi profesjonalistami pozwala na kompleksowe podejście do problemów byłych więźniów.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Finansowanie i zasoby edukacyjne

Dostępność odpowiednich zasobów finansowych i materialnych w szkołach dla dorosłych, a także sprzęt komputerowy, pomoce dydaktyczne, może być kluczowa w skutecznym wspieraniu byłych więźniów. W szczególności fundusze przeznaczone na rozwój kompetencji zawodowych, kursy umiejętności życiowych, programy edukacji dorosłych czy pomoc w zdobyciu kwalifikacji zawodowych mogą pomóc w przełamywaniu barier związanych z reintegracją.

Wieloaspektowa współpraca i wsparcie nauczycieli

Współpraca szkół z innymi instytucjami może zapewnić kompleksowe wsparcie, obejmujące doradztwo zawodowe, pomoc psychologiczną, a także pomoc w zakresie znalezienia mieszkania, ubezpieczeń społecznych czy opieki nad dziećmi. Pracownicy oświaty mogli skutecznie wspierać byłych więźniów, ważne jest, aby posiadali odpowiednie szkolenia i wsparcie instytucjonalne.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Empatia i otwartość

Empatia to podstawowa cecha, która wpływa na jakość relacji między pracownikami oświaty a byłymi więźniami. Nauczyciele, którzy potrafią postawić się w sytuacji drugiej osoby, rozumieją jej trudności i dążenia, będą bardziej skuteczni w pracy z osobami, które miały doświadczenia więzienne.

Kompetencje wychowawcze i resocjalizacyjne

Pracownicy oświaty, którzy posiadają doświadczenie w pracy z osobami o trudnej przeszłości, w tym z byłymi więźniami, mogą lepiej rozumieć ich potrzeby oraz wyzwań, z jakimi się borykają. Właściwe podejście pedagogiczne, oparte na technikach resocjalizacyjnych, może pomóc w przezwyciężeniu oporów i lęków związanych z nauką czy reintegracją społeczną. Pracownicy oświaty, którzy są gotowi do pracy w takich trudnych warunkach, będą w stanie lepiej dostosować swoje metody pracy do indywidualnych potrzeb byłych więźniów.

3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników oświaty wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Uleganie stereotypom i mitom

Więźniowie i byli więźniowie napotykają różne formy uprzedzeń i dyskryminacji (np. bariery w zatrudnieniu, mieszkaniu, dostępie do opieki zdrowotnej, prawach wyborczych). Na te uprzedzenia i dyskryminację wpływają zarówno niejawne, jak i jawne negatywne postawy wobec więźniów. Negatywne postawy, zarówno jawne, jak i niejawne, odgrywają dużą rolę w udanej reintegracji społecznej po opuszczeniu więzienia (Peka, 2021). Nauczyciele, którzy podlegają wpływowi tej stygmatyzacji, mogą mieć trudności z akceptowaniem uczniów z takim doświadczeniem.

Normy kulturowe dotyczące „karania” i winy

W wielu kulturach istnieje silne przekonanie, że osoby, które popełniły przestępstwo, powinny ponosić pełną odpowiedzialność za swoje czyny, a proces ich rehabilitacji może być postrzegany jako zbyteczny lub niewłaściwy. Pracownicy oświaty mogą mieć trudności z zapewnieniem odpowiedniego wsparcia, jeśli w kulturze przeważa przekonanie, że osoba, która odbyła karę, nie zasługuje na pomoc w procesie reintegracji.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niewystarczające zasoby społeczne

Instytucje społeczne, takie jak ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe czy grupy wsparcia, które mogłyby pomóc w reintegracji byłych więźniów, mogą nie zawsze oferować wystarczające wsparcie. Zdarza się, że są one przeciążone lub nieposiadają wystarczających zasobów, aby pomóc wszystkim potrzebującym.

Izolacja społeczna

Izolacja społeczna jest poważnym problemem, z którym borykają się byli więźniowie. Po opuszczeniu więzienia często czują się wykluczeni i mają trudności w nawiązywaniu nowych relacji, zarówno w życiu prywatnym, jak i w środowisku edukacyjnym. Taki kontekst osłabia wsparcie dostarczane przez pracowników oświaty.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niskie zaufanie do instytucji edukacyjnych

Byli więźniowie, zwłaszcza ci, którzy przez długi czas byli odsunięci (także dobrowolnie) od systemu edukacyjnego, mogą nie ufać instytucjom oświatowym. Brak zaufania do nauczycieli i systemu edukacyjnego może prowadzić do braku zaangażowania w proces nauki i reintegracji.

Niewystarczające wsparcie nauczycieli

Nauczyciele, którzy nie są odpowiednio przeszkoleni do pracy z uczniami, którzy mają doświadczenie więzienne, mogą napotkać trudności w zrozumieniu ich specyficznych potrzeb i problemów. Brak szkoleń w zakresie zarządzania klasą, komunikacji z uczniami z trudną przeszłością, rozpoznawania symptomów traumy, czy też pracy z osobami z problemami emocjonalnymi, może powodować nieefektywność wsparcia.

Brak szkoleń

Nauczyciele powinni otrzymywać odpowiednie szkolenie przed rozpoczęciem pracy w tak wymagającym środowisku jak środowisko więzienne. Nauczyciele powinni być przygotowani na specyficzne potrzeby edukacyjne osadzonych, a także na trudności wynikające z pracy w środowisku o ograniczonej swobodzie i szczególnych zasadach bezpieczeństwa (Addae, 2020).

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Stereotypowe podejście do byłych więźniów

Nauczyciele mogą posiadać wbudowane stereotypowe podejście do uczniów z przeszłością kryminalną, traktując ich jako „trudnych" czy „problemowych". Takie podejście może prowadzić do negatywnego oceniania tych uczniów, brakowania ich potencjału do zmiany, co w konsekwencji może skutkować brakiem odpowiedniego wsparcia.

Postawa uczniów

Zniechęcenie, brak wiary w siebie oraz negatywne doświadczenia życiowe mogą wpływać na ich postawy wobec nauki, przez co nie angażują się w pełni w oferowane wsparcie edukacyjne, co z kolei stanowi poważną barierę w pracy nauczyciela. Ponadto nawyki, które wykształcili więźniowie w trakcie odbywania kary, mogą być trudne do przełamania i mogą wpływać na ich zachowanie w szkole, utrudniając integrację w środowisku edukacyjnym. Regularne rozmowy z z

byłymi więźniami-uczniami pozwalają nauczycielom lepiej zrozumieć ich potrzeby i obawy. Mogą one pomóc w rozpoznaniu przyczyn zniechęcenia, braków motywacji i problemów z integracją.

Postawa nauczyciela

Nauczyciele, którzy czują się zniechęceni, mogą nie wykazywać dostatecznego zaangażowania w pracę z uczniami, którzy mają trudną przeszłość, jak byli więźniowie. Zniechęcenie nauczyciela może prowadzić do pasywności i braku inicjatywy w podejmowaniu działań wspierających ucznia, sztywności w podejściu do jego edukacji czy braku dostosowywania metod nauczania do indywidualnych potrzeb.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu krajowym:

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzania nauczania w zakładach karnych (Dz.U. 2016 poz. 2004).

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 października 2023 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych (Dz.U. 2023 poz. 2175).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2017 poz. 1591 z późn. zm).

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz. U. 2023 poz. 651).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (Dz.U. 2017 poz. 59).

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593).

Artykuły i monografie naukowe:

Abhishek R, Balamurugan J. Impact of social factors responsible for Juvenile delinquency - A literature review. J Educ Health Promot. 2024 Mar 28;13:102. doi: 10.4103/jehp.jehp_786_23. PMID: 38726098; PMCID: PMC11081445.

Addae, D. 2020. Learning behind bars: Motivations and challenges of learners in a correctional facility in Ghana. International Journal of Educational Research, 104, 101650.

Bałandynowicz, A. (2006). Teoria i praktyka probacji a resocjalizacja skazanych z udziałem społeczeństwa. Prokuratura i Prawo, 9, 5-32.

Banach, Cz. (2004). Nauczyciel. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. 3, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.

Batrićević, A., Paraušić, A. & Kubiček, A. 2020. Prison Based Educational Programs as a Means to Promote Ex-Prisoners' Right to Labour. W: International Scientific

Conference “Towards a Better Future: Human rights, Organized crime and Digital society”. Bitola, 140-154.

Czekaj, Ł (2010). Przestępczość nieletnich w środowisku szkolnym. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate et Educatione Civili I, 27-32.

Becker-Pestka, D. (2019). Organizacja systemu edukacji skazanych w Polsce. E-mentor, 4 (81). https://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/81/id/1430

Becker-Pestka, D. (2018). Polish Prison Education System. HERJ Hungarian Educational Research Journal, 4, 41-51.

Dymowska, A. & Pięta, M. 2015. Dysfunkcje systemu rodzinnego a przestępczość nieletnich. PJOC, 1, 76-86.

Education and ex-inmates. Conference: Australian Association for Research in Education Conference, 27 November - 1 December 2011, At: Hobart, Tasmania, Australia.

Farley, H. & Pike, A. 2016. Engaging prisoners in education: Reducing risk and recidivism. Advancing Corrections: Journal of the International Corrections and Prisons Association, 1, 65–73.

Franjic, S. (2020). Schools as Places of Prevention of Juvenile Delinquency. SunText Review of Neuroscience & Psychology, 1(2), 109.

Hawley, J., Murphy, I. & Souto-Otero M. 2013. Prison Education and Training in Europe. A summary report authored for the European Commission by GHK Consulting.

Jaroszewska, M. & Pierzchała, K. (2023). Kształcenie zawodowe skazanych – konteksty penitencjarne. Instytut Penitencjarystyki Stosowanej, Warszawa.

Jo, E.J. (2008). The Mediation Effects of Attachment on the Relationship between Adolescentѕ Self-efficacy and School Adjustment. Korean journal of youth studies, 15(6), 299-321.

Kalaman, M.R. (2013). Rola i znaczenie wychowawcy penitencjarnego w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności. W: A. Kamiński. W dążeniu do skutecznej resocjalizacji. Ogólnopolskie Stowarzyszenia Pracowników Resocjalizacji, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 181–198.

Kalinowski, M. (2005). Etos pracy w resocjalizacji skazanych. W: Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji. Red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.

Kałdon, B.M. (2015). Przestępczość wśród nieletnich a podejmowane działania profilaktyczne. Seminare 36(3), 117-128.

Kamiński, A. (2018). Rola rodziny w procesie resocjalizacji podopiecznych placówek dla nieletnich. Wychowanie w Rodzinie, t. XIX, 3, 257-272.

Kashima, Y., Schleich, B., & Spradlin, T. (2009, June).The core components of RTI: A closer look at evidence-based core curriculum, assessment and progress monitoring, and data-based decision making(Special report). Bloomington, IN: Center for Evaluation & Education Policy.

Kiliszek, E. (2020). Rola rodziny i szkoły w wychowaniu dzieci i młodzieży w pracach Profesor Krystyny Ostrowskiej. W: T. Przesławski (Ed.). W poszukiwaniu dobra w perspektywie jednostkowej i społecznej: Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesor Krystyny Ostrowskiej. Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie, Warszawa, 85–114

Krasowicz-Kupis, G. Wspomaganie czytania w dysleksji (podejście RTI) - czy naprawdę działa?. https://www.umcs.pl/pl/rozwoj-poznawczy,23548.htm.

Kudlińska, I. (2011). Stygmatyzacja społeczna jako perspektywa teoretyczno-badawcza (na przykładzie badań nad stygmatyzacją ludzi biednych). Acta Universitatis Lodziensis, Folia Sociologica 38, 51-72.

Kulik, P. 2022. Edukacja osadzonych w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych. Krakowskie Studia Małopolskie, 4(36), 107-121.

Łuczak, E. 2009. Rola edukacji w readaptacji społecznej skazanych. Edukacja ustawiczna Dorosłych, 4, 81-90.

Maziarczyk, P., Mikołajczak, M., Kalinowski, M., Niewiadomska, I., & Jurek, K. (2024). Nasilenie wymiarów konstytuujących postawę wobec edukacji a percepcja źródeł własnej skuteczności u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 67(2), 47–60.

Mielczarek, M. (2022). Wykluczenie edukacyjne jako jedno z zagrożeń wykluczenia społecznego nieletnich z młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Roczniki Pedagogiczne, 14(3), 87-102.

Mikołowska, G. & Sobański, S. (2017). Sieć, czyli kompleksowe instytucjonalne wsparcie osób opuszczających zakłady karne. Dyskursy Młodych Andragogów, 18, 131-144.

Mohammed, H. & Wan Mohamed, Wan Azlinda. 2015. Reducing Recidivism Rates through Vocational Education and Training. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 204, 272-276

Niewiadomska, I. (2010). Znaczenie zasobów psychospołecznych w procesie resocjalizacji. W: Problemy współczesnej resocjalizacji. Red. L. Pytka, B.M. Nowak, Wydawnictwo Pedagogium, Warszawa, 57–65.

Niewiadomska, I., Chwaszcz, J., Augustynowicz, W., Bartczuk, R. (2014). Readaptacja społeczno-zawodowa więźniów. Narzędzia do diagnozowania potencjału readaptacyjnego i kapitału wspierającego, Instytut Psychoprofilaktyki i Psychoterapii, Stowarzyszenie Natanaelum, Lublin.

Niewiadomska, I., & Fel, S. (2016). Realizacja zasady sprawiedliwości w karaniu przestępców. Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 3 (59), 59–75.

Orosco, M. J., & Klingner, J. (2010). One school's implementation of RTI with English language learners: "Referring into RTI." Journal of Learning Disabilities, 43(3), 269–288.

Paszkiewicz, A. (2017). Stygmatyzacja społeczna osób odbywających karę pozbawienia wolności – zarys problematyki. Przegląd Więziennictwa Polskiego, 97, 55-78.

Peka, S. 2021. Explicit and Implicit Attitudes towards Prisoners: The Impact of Level of Contact. USC Aiken Psychology Theses, 5, https://scholarcommons.sc.edu/aiken_psychology_theses/55

Poklek, R. (2018). Grupowe oddziaływania penitencjarne na przykładzie programu dla skazanych młodocianych „Efekt motyla". Studia Edukacyjne, 51, 437-456.

Rangel Torrijo, H., De Maeyer, M. Education in prison: A basic right and an essential tool. Int Rev Educ 65, 671–685 (2019). https://doi.org/10.1007/s11159-019-09809-x

Rode. M. (2013). Style myślenia przestępczego. Podstawy teoretyczne i diagnostyczne. Wydawnictwo Difin, Warszawa.

Syper-Jędrzejak, M. (2022). Wypalenie zawodowe wśród pracowników oświaty – metody pomiaru i przegląd badań realizowanych w Polsce. E-mentor, 1(93). https://doi. org/10.15219/em93.1549.

Śliwa, S. (2015). Szkolne programy profilaktyki a edukacja wczesnoszkolna. Wydawnictwa Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu. Opole.

Węgrzynowska, J. (2021). Profilaktyka agresji i przemocy rówieśniczej w klasie. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.

Zajkowska, M. 2019. Educating the imprisoned in selected countries of the world. A legal-comparative study. The Prison Systems Review, 104, 79-102.

Zellma, A. (2011). Współpraca szkoły z Policją w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży. Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie, 16, 128-144.

Krzysztof Jurek

EKSPERTYZA 3

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA

1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe wobec nieletnich

Instytucje rynku pracy, m.in. urzędy pracy, czy hufce pracy realizują określone zadania ustawowe wobec młodych ludzi: wspomaganie systemu oświaty poprzez aktywizację społeczną, zawodową i ekonomiczną młodzieży, podejmowanie działań zmierzających do podwyższania kwalifikacji zawodowych lub przekwalifikowania, wspieranie inicjatyw służących przeciwdziałaniu bezrobociu i wychowaniu w procesie pracy, w tym organizowanie zatrudnienia oraz organizowanie międzynarodowej wymiany młodzieży (https://ohp.pl/o-nas/dzialalnosc).

Doradztwo zawodowe dla młodzieży odgrywa kluczową rolę w przygotowaniu młodych ludzi do wejścia na rynek pracy i podejmowania świadomych decyzji dotyczących kariery. Dobrze prowadzone doradztwo pomaga uczniom zrozumieć ich predyspozycje, zainteresowania oraz możliwości edukacyjne i zawodowe.

Doradztwo zawodowe jest realizowane na: 1) zajęciach edukacyjnych wychowania przedszkolnego; 2) obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego lub kształcenia w zawodzie; 3) zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego; 4) zajęciach związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu prowadzonych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej; 5) zajęciach z wychowawcą.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego określa treści programowe z zakresu doradztwa zawodowego, sposób realizacji doradztwa zawodowego oraz zadania doradcy zawodowego. Przy realizacji doradztwa zawodowego jednostki organizacyjne, mogą współpracować w szczególności z pracodawcami, organizacjami

pracodawców, samorządami gospodarczymi lub innymi organizacjami gospodarczymi, stowarzyszeniami lub samorządami zawodowymi, szkołami prowadzącymi kształcenie zawodowe, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli lub instytucjami rynku pracy. Do zadań doradcy zawodowego należy:

- systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania uczniów i słuchaczy na działania związane z realizacją doradztwa zawodowego;
- prowadzenie zajęć z zakresu doradztwa zawodowego;
- opracowywanie we współpracy z innymi nauczycielami, w tym nauczycielami wychowawcami opiekującymi się oddziałami, psychologami lub pedagogami, programu oraz koordynowanie jego realizacji;
- wspieranie nauczycieli, w tym nauczycieli wychowawców opiekujących się oddziałami, psychologów lub pedagogów;
- koordynowanie działalności informacyjno-doradczej realizowanej przez szkołę, w tym gromadzenie, aktualizowanie i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla danego poziomu kształcenia.

Kolejnym istotnym dokumentem określającym warunki zatrudnienia młodocianych jest Ustawa z dnia 26.06.1974 r. Kodeks pracy. Młodocianym w rozumieniu kodeksu jest osoba, która ukończyła 15 lat, a nie przekroczyła 18 lat. Wolno zatrudniać tylko tych młodocianych, którzy: 1) ukończyli co najmniej ośmioletnią szkołę podstawową; 2) przedstawią świadectwo lekarskie stwierdzające, że praca danego rodzaju nie zagraża ich zdrowiu. Młodociany nieposiadający kwalifikacji zawodowych może być zatrudniony tylko w celu przygotowania zawodowego. Pracodawca jest obowiązany zapewnić młodocianym pracownikom opiekę i pomoc, niezbędną dla ich przystosowania się do właściwego wykonywania pracy.

W przypadku osób nieletnich, które weszły w konflikt z prawem zatrudnienie odgrywa szczególną rolę. Irena Motow wskazuje, że „po powrocie wychowanków

do naturalnego otoczenia, kariera zawodowa i praca są dominującymi determinantami zmian w rzeczywistości społecznej i materialnej nieletnich. Pozbawiając lub ograniczając dostęp do pracy, w najlepszym przypadku, utrudniamy im zrozumienie wartości i ważności pracy w życiu człowieka" (Motow, www.ore.edu.pl). Konieczna jest zatem współpraca między wszystkimi instytucjami samorządowymi, przedsiębiorcami, które mogą wspomóc w aktywizacji zawodowej (w znalezieniu pracy, w przekwalifikowaniu, szkoleniu zawodowemu), powracających z placówek nieletnich. Autorka postuluje by „doradca zawodowy, podobnie jak wychowawca w zakładzie i asystent w rodzinie, powinien być dostępny usamodzielnianemu wychowankowi i towarzyszyć w jego rozwoju zawodowym, aż do uzyskanie stabilizacji zawodowej".

1.2. Formy wsparcia nieletnich przez pracowników systemu zatrudnienia

Konsultacje z doradcą zawodowym w urzędzie pracy lub Ochotniczych Hufcach Pracy (OHP)

Wsparcie nieletnich w odnalezieniu odpowiedniej ścieżki zawodowej, edukacyjnej i społecznej, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Doradztwo zawodowe jest jedną z form wsparcia rozwoju zawodowego, jakiej udzielają Ochotnicze Hufce Pracy osobom wieku 15-25 lat, w szczególności uczestnikom jednostek opiekuńczo-wychowawczych OHP oraz ich absolwentom. Doradztwo zawodowe w OHP zaplanowane jest jako proces wsparcia klienta w budowaniu jego kariery edukacyjno-zawodowej oraz w tranzycji pomiędzy etapem edukacji a pracy.

Szkolenia i kursy zawodowe

Organizacja kursów zawodowych umożliwiających zdobycie kwalifikacji w zawodach poszukiwanych na rynku pracy. Kursy zawodowe dla młodzieży, w tym nieletnich zagrożonych konfliktem z prawem, mają na celu umożliwienie zdobycia kwalifikacji w zawodach poszukiwanych na rynku pracy. Są one organizowane

przez różne instytucje, takie jak Urzędy Pracy, Ochotnicze Hufce Pracy (OHP), Centra kształcenia i doskonalenia zawodowego w Polsce oraz organizacje pozarządowe. To także warsztaty umiejętności miękkich (np. komunikacja, zarządzanie czasem).

Staże i praktyki zawodowe

Staże i praktyki zawodowe stanowią kluczowy element aktywizacji zawodowej młodzieży, w tym nieletnich zagrożonych konfliktem z prawem. Umożliwiają one zdobycie praktycznego doświadczenia w pracy, co jest istotne w kontekście dalszego rozwoju zawodowego i integracji z rynkiem pracy. Poprzez praktykę zawodową młodzież uczy się odpowiedzialności, samodzielności oraz pracy w grupie, co może pomóc w zmianie ich dotychczasowego stylu życia. Angażowanie młodych ludzi w produktywne i pozytywne działania zmniejsza ryzyko podejmowania działań destrukcyjnych.

Wsparcie w podjęciu nauki lub kontynuacji edukacji

Motywowanie do powrotu do szkoły lub wyboru szkoły zawodowej, technikum, a także edukacji uzupełniającej. Pracownicy systemu zatrudnienia mogą wspierać ten proces poprzez indywidualne doradztwo edukacyjno-zawodowe, ukazując młodym ludziom realne korzyści wynikające z kontynuacji nauki, takie jak większe szanse na stabilne zatrudnienie czy rozwój umiejętności cenionych na rynku pracy.

1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec nieletnich

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Promowanie wartości edukacji i zdobywania kwalifikacji zawodowych

Pracownicy systemu zatrudnienia mogą kształtować pozytywne postawy wobec edukacji oraz zdobywania kwalifikacji zawodowych. Poprzez własne zaangażowanie i pasję do nauczania, inspirują uczniów do doceniania wartości

wiedzy. Badania pokazują, że młodzież, która ma jasno określone wartości i cele życiowe, jest mniej narażona na negatywne wpływy i bardziej skłonna do podejmowania konstruktywnych działań. Wspieranie młodzieży w odkrywaniu i umacnianiu ich systemu wartości może prowadzić do bardziej pozytywnych wyborów życiowych (Znaniecki, 1984).

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Zasoby instytucjonalne

Obecność wyspecjalizowanych placówek, takich jak młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW), pozwala na dostosowanie programów resocjalizacyjnych do indywidualnych potrzeb wychowanków. Brak takich placówek może negatywnie wpływać na skuteczność terapii i procesu wychowawczego.

Indywidualizacja podejścia do nieletnich

Personalizacja programów resocjalizacyjnych, uwzględniająca indywidualne potrzeby i problemy nieletnich, zwiększa efektywność działań. Brak takiego podejścia może prowadzić do mniejszej skuteczności interwencji.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Wsparcie ze strony rodziny

Silne więzi rodzinne i obecność zaangażowanych rodziców stanowią istotny element ochronny przed zaangażowaniem w działalność przestępczą. Drapała i Kulma – w kontekście opuszczania zakładów poprawczych przez nieletnich – wskazują:

Z momentem opuszczenia zakładu, łączy się także wiele „niebezpieczeństw", jak chociażby powrót nieletniego do poprzedniego środowiska czy trudności w znalezieniu pracy. Wszystkie warunki, w jakich nieletni znajdzie się po opuszczeniu zakładu, muszą wziąć pod uwagę pedagodzy zakładów, aby ocenić jego możliwości readaptacyjne. Z jednej strony nieletni powraca do środowiska rodzinnego, w którym powinien otrzymać wsparcie, z drugiej strony jego rodzina nierzadko

przejawia zachowania patologiczne, co może mieć deprawujący wpływ na nieletniego. Podobnie, środowisko rówieśnicze jest na ogół tym samym, w którym przebywał przed umieszczeniem w zakładzie, a więc także zdemoralizowane. Ponadto na wychowanku ciąży obowiązek kontynuacji nauki lub znalezienia pracy, co w dzisiejszych czasach jest rzeczą bardzo trudną (Drapał i Kulma, 2014).

Współpraca z pracownikami systemu zatrudnienia (np. doradcami zawodowymi, specjalistami ds. rekrutacji, pracownikami urzędów pracy) ma kluczowe znaczenie w procesie aktywizacji zawodowej i reintegracji osób na rynku pracy.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Pozytywne wzorce i narracje sukcesu

Promowanie historii osób, które dzięki edukacji i legalnej pracy osiągnęły poprawę sytuacji życiowej, inspiruje młodzież do dążenia do podobnych celów. Relacje z prospołecznymi rówieśnikami mogą zwiększać poczucie własnej wartości, poprawiać umiejętności społeczne i zmniejszać poczucie samotności, co przyczynia się do pozytywnego rozwoju młodzieży. Grupa rówieśnicza wpływa na kształtowanie orientacji życiowych młodzieży, oferując różne wzorce i możliwości identyfikacji, co może prowadzić do rozwoju pozytywnych celów i aspiracji. Pracownicy systemu zatrudnienia mogą także pełnić rolę mentorów, którzy pomagają młodym ludziom zrozumieć, jak wykształcić pozytywne wzorce życiowe.

1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec nieletnich

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Kulturowe czynniki osłabiające dostarczane wsparcie dla nieletnich wchodzących w konflikt z prawem mogą wynikać z norm społecznych, przekonań rodzinnych oraz stereotypów dotyczących edukacji i zatrudnienia.

Niska wartość edukacji i zdobywania kwalifikacji zawodowych

Czynnikiem osłabiającym dostarczane wsparcie jest brak motywacji do kontynuowania nauki lub zdobywania kwalifikacji zawodowych. Osobnym problemem jest przekonanie, że sukces można osiągnąć innymi drogami, np. poprzez nieformalne zajęcia zarobkowe, często związane z szarą strefą lub działalnością przestępczą. Ważne jest także angażowanie mentorów, doradców zawodowych oraz przedstawicieli różnych branż, którzy mogą pokazać realne korzyści wynikające z nauki i zdobywania kwalifikacji.

Stereotypy i uprzedzenia

Czynnikiem osłabiającym są trudności w reintegracji społecznej i zawodowej z powodu negatywnego postrzegania osób wchodzących w konflikt z prawem. Stałe doświadczenie odrzucenia, dyskryminacji a w konsekwencji marginalizacji społecznej wpływa negatywnie na poczucie własnej wartości, co może zniechęcać do podejmowania działań na rzecz poprawy sytuacji życiowej oraz zawodowej. Utrwalenie negatywnego wizerunku osób z przeszłością kryminalną, co sprawia, że potencjalni pracodawcy i partnerzy społeczni często obawiają się, iż zatrudnienie lub współpraca z taką osobą może wiązać się z ryzykiem lub niepewnością.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Nieufność wobec instytucji

Negatywne doświadczenia związane z dotychczasową edukacją, opieką czy interakcjami z instytucjami (szkoły, ośrodki pomocy społecznej, system zatrudnienia) budują sceptyczne podejście do oferowanego wsparcia. Jeśli młodzi ludzie czują, że instytucje nie rozumieją ich potrzeb ani specyfiki ich sytuacji życiowej, mogą odrzucać oferowaną pomoc.

Brak dostępu do mentorów i wsparcia społecznego

Czynnikiem osłabiającym dostarczanie wsparcia jest niedostateczna liczba osób, które mogłyby motywować i pomagać w zmianie życiowej ścieżki. Raport syntetyczny dotyczący doradztwa zawodowego w ujęciu grupowym w wybranych krajach europejskich (kraje partnerskie: Austria, Chorwacja, Francja, Irlandia, Polska i Turcja) wskazuje na następujące problemy: system doradztwa zawodowego nie jest wystarczająco silnie powiązany z pracodawcami; niewystarczająca liczba doradców zawodowych w szkołach i poradniach; niedostateczna świadomość organów prowadzących szkoły o potrzebie zatrudniania doradcy w szkołach; brak opracowanych standardów pracy doradcy (jakość usług).

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Presja rówieśnicza

Społecznym czynnikiem osłabiającym dostarczane wsparcie jest wpływ grup nieformalnych, które mogą zniechęcać do edukacji i legalnej pracy. Grupy oparte na silnych więziach rówieśniczych czy subkulturach, mogą promować negatywne wzorce, które zniechęcają do kontynuowania nauki, nauki zawodu czy poszukiwania legalnych form zatrudnienia.

Wpływ środowiska rodzinnego

Przekonania rodziców i bliskich, które nie przykładają wystarczającej wagi do edukacji lub legalnej pracy, mogą znacząco osłabiać motywację do nauki i podejmowania zatrudnienia przez nieletnich Dzieci wychowywane w takich warunkach często przyswajają negatywne wzorce, które utrwalają brak ambicji oraz zniechęcają do inwestowania wysiłku w rozwój osobisty (Warzywoda-Kruszyńska, 2011).

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak pozytywnych wzorców

Otoczenie, w którym dominują osoby bez wykształcenia lub bez stałego zatrudnienia powoduje, że młodzież nie widzi sensu w inwestowaniu w naukę. W takich warunkach szkoła jest traktowana jako obowiązek, a nie szansa na lepszą przyszłość. Pracownicy systemu zatrudnienia, mimo ich najlepszych starań, mogą napotykać trudności w dostarczaniu skutecznego wsparcia młodzieży w trudnych warunkach społecznych i ekonomicznych.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów

Kwestie zatrudnienia osób pozbawionych wolności reguluje Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy. Zgodnie a artykułem 121 skazanemu zapewnia się w miarę możliwości świadczenie pracy, przy czym skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności odbywający karę w zakładzie karnym typu zamkniętego może wykonywać pracę wyłącznie na terenie zakładu karnego. Paragrafy 2 i 3 wskazanego powyżej artykułu wskazują:

„Skazanego zatrudnia się na podstawie skierowania do pracy albo umożliwia się skazanemu wykonywanie pracy zarobkowej w ramach umowy o pracę, umowy zlecenia, umowy o dzieło, umowy o pracę nakładczą lub na innej podstawie prawnej."

„Zatrudnienie skazanego następuje za zgodą i na warunkach określonych przez dyrektora zakładu karnego, zapewniających prawidłowy przebieg odbywania kary pozbawienia wolności."

Zgodnie z przepisami, skazani mogą być zatrudniani zarówno odpłatnie, jak i nieodpłatnie, na podstawie skierowania do pracy lub umowy o pracę. Pracodawcy zewnętrzni mogą zatrudniać skazanych na podstawie umowy o pracę lub umów cywilnoprawnych.

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności określa szczegółowe zasady i warunki zatrudniania więźniów. Zgodnie z artykułem 1 zatrudnianie osób pozbawionych wolności powinno mieć na celu przede wszystkim pozytywne oddziaływanie na ich postawy. Osiąganie zysku powinno być podporządkowane resocjalizacji.

Kolejny aktem prawnym określającym kwestie zatrudnienia więźniów jest Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad zatrudniania skazanych. Skazani mogą być zatrudnieni odpłatnie: 1) przy pracach porządkowych oraz pomocniczych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej; 2) w przywięziennych zakładach pracy; 3) u innych zewnętrznych przedsiębiorców, w tym również w ramach umowy o pracę, umowy zlecenia, umowy o dzieło lub umowy o pracę nakładczą. Dyrektor zakładu karnego kieruje skazanego do zatrudnienia nieodpłatnego w oparciu o: 1) wykaz stanowisk skazanych zatrudnionych nieodpłatnie przy pracach porządkowych oraz pomocniczych, sporządzany przez jednostki organizacyjne Służby Więziennej; 2) umów o zatrudnienie nieodpłatne skazanych przy pracach porządkowych na rzecz samorządu terytorialnego, przy pracach publicznych na rzecz organów administracji publicznej lub przy pracach wykonywanych na cele charytatywne.

Szczegółowe zasady dotyczące zatrudniania skazanych są określone w wyżej wymienionych aktach prawnych, które mają na celu zapewnienie efektywnej resocjalizacji oraz przygotowanie skazanych do powrotu na rynek pracy po odbyciu kary.

„Korzyści płyną bowiem zarówno dla przedsiębiorców, jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, jak i bezpośrednio dla skazanych. Ci pierwsi zyskują m.in. dzięki usprawnieniu systemu zatrudniania osadzonych, korzystają z darmowej ochrony obiektów produkcyjnych zlokalizowanych na terenach jednostek organizacyjnych Służby Więziennej. Pracodawcy mają także możliwość uzyskania dofinansowania ze środków Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywięziennych Zakładów Pracy. Wzrost zatrudnienia odpłatnego osadzonych powoduje wzrost budżetu tego funduszu, który umożliwia z kolei tworzenie nowych miejsc pracy dla skazanych” (https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zatrudnienie-skazanych-sieradz)

Skierowanie do pracy może następować albo na podstawie wykazu stanowisk, albo umowy o zatrudnienie zawieranej przez dyrektora zakładu karnego z podmiotem,

na rzecz którego ma być świadczona praca (Badowiec & Szabłowska-Juckiewicz, 2022).

Jeśli przedsiębiorca jest zainteresowany zatrudnieniem osób skazanych, może zgłosić się do urzędu pracy, który pomoże znaleźć odpowiednich kandydatów oraz doradzi w zakresie dostępnych form wsparcia. Wedle aktualnego prawodawstwa ze środków Funduszu Aktywizacji mogą być przyznawane pożyczki bądź dotacje podmiotom zatrudniającym osoby pozbawione wolności.

Pracownicy systemu zatrudnienia to osoby zatrudnione w instytucjach i organizacjach, które zajmują się wspieraniem więźniów w zakresie przygotowania ich do życia zawodowego po odbyciu kary. Ich zadaniem jest zapewnienie wsparcia, doradztwa zawodowego, szkolenia i pomocy w znalezieniu pracy zarówno w trakcie pobytu w zakładzie karnym, jak i po zwolnieniu. Do pracowników systemu zatrudnienia należą m.in.: doradcy zawodowi, specjaliści ds. resocjalizacji, trenerzy i instruktorzy zawodowi, pracownicy instytucji takich jak urzędy pracy.

Jak wskazują realizatorzy projektu „Wyjść na prostą":

„Najczęściej współpraca jednostek penitencjarnych z powiatowymi urzędami pracy sprowadza się do materialnego, metodologicznego i osobowego wsparcia działalności więziennych klubów pracy ze strony urzędów.

Wśród wykładowców prowadzących zajęcia z zakresu aktywizacji zawodowej i doradztwa zawodowego znajdują się fachowcy z urzędów pracy. Zakres i zasady współdziałania zazwyczaj opierają się na lokalnych, dwustronnych porozumieniach. W rozwiniętych formach wzajemnych relacji urzędy pracy informują zakłady karne o ofertach pracy, organizowanych kursach i szkoleniach dla osób poszukujących pracy oraz innych aktywnych rodzajach wsparcia osób bezrobotnych (Kazimierz Nosal & Artur Nowosad)."

2.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu zatrudnienia

Poradnictwo zawodowe dla aktualnych więźniów

Doradcy zawodowi analizują kwalifikacje, doświadczenie zawodowe oraz predyspozycje osadzonych, pomagając w określeniu możliwych ścieżek kariery po wyjściu na wolność. Doradca wspomaga proces przygotowania zawodowego skazanego, aby wraz z przygotowaniem do warunków wolnościowych pod względem zabezpieczenia w umiejętności zawodowe, wskazać wielowymiarowe korzyści płynące z pracy.

Joanna Taramina wskazuje:

„Wszystkie zabiegi poradnicze mają na celu zainicjowanie refleksji skazanych nad samym sobą, przyjrzenie się sobie, swoim myślom i działaniom, analizę tego, co było w przeszłości, co dzieje się teraz i co będzie po zakończeniu kary. Praca z doradcą ma przyczynić się do poznania i zrozumienia warunków świata wolnościowego, odkrywania skutecznych sposobów rozwiązywania problemów i radzenia sobie w przyszłości" (Taramina, 2008).

Szkolenia zawodowe

Organizowanie kursów i warsztatów zwiększających kompetencje zawodowe więźniów, dostosowanych do aktualnych potrzeb rynku pracy (np. kursy budowlane, gastronomiczne, IT). Inicjatywy łączące edukację, pracę i rozwój kompetencji społecznych, przygotowujące osadzonych do życia w społeczeństwie.

Coaching dla więźniów

Wsparcie rozwoju osobistego i zawodowego osadzonych, mająca na celu zwiększenie ich szans na skuteczną reintegrację społeczną i zawodową po odbyciu kary. Jest to proces indywidualnego lub grupowego towarzyszenia więźniom w odkrywaniu ich potencjału, budowaniu motywacji oraz przygotowaniu do życia na wolności. Przykładem może być program resocjalizacji „Coaching w zakładzie karnym", innowację przeznaczoną dla osób odbywających wyroki pozbawienia wolności (zarówno krótkoterminowe, jak i dożywotnie, w tym dla osadzonych

mających problemy z nawiązaniem relacji interpersonalnych i trudnych wychowawczo). Jak wskazuje autorka programu:

> *Cele klientów programu były bardzo różne: począwszy od rozwiązania dylematów życiowych, przez kwestie lepszego zarządzania sobą w czasie (osadzeni z wyrokami dożywotniego pozbawienia wolności), podjęcia pracy na terenie jednostki (osadzeni krótkoterminowi), radzenia sobie ze stresem, osiągnięcia równowagi psychicznej w kontekście wymierzonej kary, rozpoczęcia nauki, poprawienia wyników sportowych, aż po chęć polepszenia relacji w grupie (Kaźmierczak, 2015).*

Zatrudnienie

W ramach systemu zakładów półotwartych więźniowie mogą podejmować pracę w lokalnych firmach, co ułatwia ich późniejsze wejście na rynek pracy. Specjaliści mogą pomóc w nawiązywaniu kontaktów z potencjalnymi pracodawcami oraz wsparcie w procesie rekrutacyjnym. Wachlarz branż, w jakich zatrudniani są więźniowie jest bardzo szeroki. Program „Praca dla Więźniów" zainicjowany przez Ministra Sprawiedliwości w 2016 r. oraz realizowany przez Służbę Więzienną, polega na wspieraniu szeroko rozumianej readaptacji społecznej osób odbywających kary pozbawienia wolności poprzez ich aktywizację zawodową.

Wsparcie psychologiczne i motywacyjne

Wsparcie psychologiczne i motywacyjne więźniów odgrywa kluczową rolę w procesie resocjalizacji, a doradcy zawodowi mogą znacząco przyczynić się do ich reintegracji społecznej. Warsztaty rozwoju osobistego oraz programy profilaktyki nawrotów przestępczości wspierają zmianę schematów myślenia i postępowania. Kluczowe jest również budowanie motywacji u więźniów. Doradcy zawodowi, analizując kompetencje i zainteresowania więźniów, mogą pomóc im w wyborze ścieżki kariery, organizując kursy zawodowe dostosowane do rynku pracy.

2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec aktualnych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Promowanie wartości pracy

Wspieranie więźniów w zdobywaniu kwalifikacji zawodowych w trakcie odbywania kary jest jednym z najważniejszych aspektów ich resocjalizacji. Programy szkoleń zawodowych dostosowane do potrzeb rynku pracy pomagają więźniom nie tylko zdobyć konkretne umiejętności, ale także zwiększyć ich szanse na zatrudnienie po wyjściu na wolność.

„Praca odgrywa szczególne znaczenie w zakładzie karnym, gdzie obok działań kulturalno – oświatowych oraz systemu nagradzania i karania stanowi jeden z najważniejszych środków oddziaływania resocjalizującego wobec osób skazanych. Jest ona środkiem resocjalizacyjnym, który przygotowuje osoby skazane do ponownego powrotu do funkcjonowania w społeczeństwie. Współcześnie znaczenie pracy, w procesie oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych, rozumiane jest nie jako forma kary, lecz jako element rozwoju jednostki, co w perspektywie historycznej stanowi znaczącą zmianę postrzegania tego typu działania w zakładach karnych. (Weissbrot-Koziarska & Kanios, 2021”

Wzmacnianie postawy odpowiedzialności za swoje życie po odbyciu kary

Edukacja i zdobywanie kwalifikacji zawodowych pozwalają więźniom rozwijać postawę odpowiedzialności za siebie i swoje życie. Wraz z nabywaniem nowych umiejętności rośnie ich pewność siebie, co z kolei przyczynia się do większej samodzielności i gotowości do podjęcia pracy po odbyciu kary.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Indywidualne podejście do więźnia

Każdy więzień ma inne potrzeby społeczne, psychiczne i zawodowe, dlatego pracownicy systemu zatrudnienia powinni dostosować wsparcie do indywidualnych przypadków. Zrozumienie specyficznych okoliczności i trudności,

przed którymi stoją więźniowie (np. brak umiejętności społecznych, przemoc w rodzinie, stygmatyzacja społeczna), pozwala lepiej zaplanować i wdrożyć skuteczne działania wspierające ich w powrocie do społeczeństwa.

Wsparcie w przezwyciężaniu stygmatyzacji

Więźniowie często borykają się z poczuciem odrzucenia i stygmatyzacji, co może utrudniać ich reintegrację w społeczeństwie. Pracownicy systemu zatrudnienia mogą działać na rzecz zmniejszenia tej stygmatyzacji, organizując spotkania edukacyjne, kampanie społeczne i programy ukierunkowane na zmianę postaw społecznych wobec byłych więźniów. Ułatwia to więźniom znalezienie zatrudnienia i integrację z nowym środowiskiem.

Motywowanie do aktywności zawodowej

Pracownicy systemu zatrudnienia pełnią ważną rolę w motywowaniu więźniów do uczestniczenia w kursach zawodowych, szkoleń i praktykach. Wspierając więźniów w rozwoju ich umiejętności, pokazują, że aktywność zawodowa jest kluczem do przyszłości bez przestępczości. Pracownicy mogą także dostarczać informacji o możliwościach zatrudnienia, pomagając więźniom w poszukiwaniach pracy po wyjściu na wolność.

Współpraca z pracodawcami

Pracownicy systemu zatrudnienia mogą angażować lokalnych pracodawców do współpracy przy tworzeniu programów zatrudnienia dla więźniów. Taka współpraca może obejmować organizowanie praktyk zawodowych, staży, a także wspieranie otwartości firm na zatrudnianie skazanych.

Wsparcie więźniów w adaptacji do zmieniającego się społeczeństwa

Pracownicy systemu zatrudnienia mogą także pomagać więźniom w przystosowywaniu się do zmian, które zaszły w społeczeństwie podczas ich pobytu w więzieniu. Zmiany te mogą dotyczyć nowych technologii, zmieniających

się przepisów prawnych czy też nowych trendów na rynku pracy. Pracownicy mogą oferować szkolenia, które pozwolą więźniom nadrobić te zmiany, aby byli w pełni przygotowani do życia na wolności.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Finansowanie i zasoby

Dostarczanie wsparcia więźniom wymaga odpowiednich zasobów, zarówno ludzkich (szkoleni pracownicy, doradcy zawodowi), jak i materialnych (budżet na szkolenia zawodowe, tworzenie nowych stanowisk pracy). Długofalowe finansowanie pozwala na utrzymanie i rozwój takich programów, co ma kluczowe znaczenie dla efektywności wsparcia.

Infrastruktura zakładów karnych

Zdolność instytucji penitencjarnych do oferowania więźniom szkoleń zawodowych, kursów czy zajęć terapeutycznych zależy w dużej mierze od dostępnej infrastruktury. Odpowiednio wyposażone miejsca pracy, sale wykładowe, warsztaty, a także dostęp do technologii i zasobów edukacyjnych ułatwiają realizację programów edukacyjnych i zawodowych.

Spójność polityki zatrudnienia i resocjalizacji

Polityki te powinny obejmować zarówno aspekty zawodowe, jak i społeczne więźniów, tak aby zapewnić im pełne wsparcie na każdym etapie procesu reintegracji – od odbywania kary w zakładzie karnym po życie na wolności.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Zdolności interpersonalne więźniów

Zdolność do budowania relacji z innymi ludźmi, komunikowania się i współpracy w grupie jest ważnym elementem w procesie resocjalizacji. Więźniowie, którzy rozwijają swoje umiejętności interpersonalne, łatwiej adaptują się do nowych warunków, zarówno w środowisku zawodowym, jak i społecznym. Programy

treningowe, które rozwijają te umiejętności, pomagają więźniom w integracji ze społeczeństwem po zwolnieniu.

Poczucie własnej wartości więźniów

Więźniowie, którzy mają wysokie poczucie własnej wartości, są bardziej skłonni do podejmowania działań mających na celu zmianę swojego życia zawodowego i społecznego. Programy wsparcia, które skupiają się na budowaniu pewności siebie, rozwijaniu kompetencji interpersonalnych czy umiejętności rozwiązywania problemów, pomagają więźniom w odbudowie poczucia wartości.

Gotowość do zmiany

Zmiana postaw i nawyków więźniów jest kluczowym elementem resocjalizacji. Więźniowie, którzy są gotowi na zmianę swoich przyzwyczajeń, zachowań oraz postaw, będą bardziej otwarci na zdobywanie nowych umiejętności i przystosowywanie się do nowych warunków, takich jak życie zawodowe po wyjściu z więzienia. Pracownicy systemu zatrudnienia powinni pomóc więźniom w rozwoju tej gotowości poprzez regularne wsparcie, szkolenia oraz budowanie pozytywnego nastawienia do procesu zmiany.

Kompetencje pracowników systemu zatrudnienia

Pracownicy ci muszą posiadać umiejętności, które pozwolą im efektywnie wspierać więźniów zarówno w zakresie zawodowym, jak i psychospołecznym: Pracownicy muszą umieć jasno, skutecznie i z szacunkiem komunikować się z więźniami, zarówno w sytuacjach codziennych, jak i w momentach kryzysowych. Empatyczne podejście sprzyja lepszej współpracy i efektywniejszemu udzielaniu wsparcia. Pracownicy muszą być dobrze zaznajomieni z przepisami prawa, szczególnie tymi, które dotyczą systemu penitencjarnego, praw więźniów, zasad resocjalizacji oraz ochrony praw człowieka. Praca z osobami pozbawionymi wolności często wiąże się z napięciem, stresem i trudnymi emocjami. W zależności

od sytuacji, pracownicy systemu zatrudnienia muszą być w stanie dostosować swoje podejście do różnych więźniów, uwzględniając ich indywidualne potrzeby.

2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec aktualnych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Kultura braku zaufania do instytucji

Więźniowie, szczególnie ci, którzy doświadczyli trudnych relacji z systemem sprawiedliwości lub którzy pochodzą z grup społecznych zdominowanych przez podejście antyinstytucjonalne, mogą nie ufać instytucjom oferującym wsparcie. Brak zaufania do doradców zawodowych, służb penitencjarnych czy innych instytucji związanych z reintegracją społeczną może sprawić, że więźniowie nie będą otwarci na pomoc lub nie będą współpracować w pełni z programami resocjalizacyjnymi.

Normy i przekonania dotyczące ról społecznych

Kultura, w której więźniowie dorastali, może wpłynąć na ich postrzeganie ról zawodowych i społecznych. Na przykład, osoby wychowane w środowiskach, gdzie dominowały tradycyjne role związane z płcią, mogą mieć trudności z zaakceptowaniem nowoczesnych norm społecznych i zawodowych, zwłaszcza jeśli chodzi o równość płci lub elastyczność w podejmowaniu pracy. To może prowadzić do oporu wobec niektórych programów wsparcia, które wymagają zmiany postaw.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niskie kompetencje społeczne

Więźniowie, którzy dorastali w trudnych warunkach społecznych, mogą nie posiadać odpowiednich umiejętności społecznych, takich jak komunikacja interpersonalna, zarządzanie emocjami, rozwiązywanie konfliktów czy

współpraca z innymi. Brak tych umiejętności może utrudnić więźniom integrację z grupą, zarówno w środowisku zawodowym, jak i społecznym, co osłabia skuteczność wsparcia oferowanego przez doradców zawodowych i inne instytucje.

Brak motywacji u pracowników

Czynniki społeczne, takie jak brak wiary w możliwość zmiany lub niski poziom motywacji wśród pracowników, mogą wpływać na jakość wsparcia, jakie oferują. Pracownicy, którzy nie czują wsparcia społecznego lub są zniechęceni negatywnymi postawami w stosunku do więźniów, mogą mieć trudności z zaangażowaniem się w ich reintegrację.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niedostateczne zasoby

Ograniczona liczba programów, zasobów oraz finansowania dla reintegracji osób osadzonych może wpłynąć na trudności w dostarczaniu efektywnego wsparcia przez pracowników systemu zatrudnienia. Ponadto problemem jest zbyt mała liczba pracowników systemu zatrudnienia, pracujących z więźniami.

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Wypalenie zawodowe

Motywacja pracowników systemu zatrudnienia jest kluczowym czynnikiem wpływającym na skuteczność ich działań w zakresie reintegracji zawodowej aktualnych więźniów. Pracownicy, którzy długo pracują w systemie zatrudnienia i mają niewielkie wsparcie, mogą doświadczać wypalenia zawodowego, co obniża ich zdolność do skutecznego pomocy więźniom. Ponadto wielu pracowników systemu zatrudnienia mogą zmagać się z dużym obciążeniem pracą, co może prowadzić do braku czasu na indywidualną pracę z więźniami. Reasumując, zbyt wiele obowiązków, pośpiech czy niewystarczająca liczba pracowników mogą ograniczać jakość wsparcia oferowanego więźniom.

Brak szkoleń

Jeśli pracownicy systemu zatrudnienia nie mają odpowiedniego szkolenia w zakresie pracy z osobami odbywającymi karę, mogą mieć trudności w rozumieniu specyfiki ich potrzeb i wyzwań. Może to prowadzić do nieadekwatnych działań, które nie przyczyniają się do efektywnej reintegracji.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU ZATRUDNIENIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów

Zadania ustawowe urzędów pracy i pracowników systemu zatrudnienia wobec byłych więźniów obejmują różne formy wsparcia mające na celu ich reintegrację zawodową i społeczną. W Polsce podstawę prawną stanowi Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy oraz Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 roku określa zadania państwa z zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. Choć nie odnosi się wprost do sytuacji aktualnych oraz byłych więźniów, to jednak daje im szerokie możliwości w procesie integracji na rynku pracy. Skazani i byli skazani muszą spełniać ogólnie obowiązujące kryteria, aby uzyskać status bezrobotnego oraz świadczenia i pomoc przewidzianą w ustawie. Należy podkreślić, że są oni pełnoprawnymi świadczeniobiorcami. Artykuł 71 niniejszej ustawi określa warunki otrzymywania prawa do zasiłku:

„Prawo do zasiłku przysługuje bezrobotnym zwolnionym z zakładów karnych i aresztów śledczych, zarejestrowanym w okresie 30 dni od dnia zwolnienia, jeżeli suma okresów, przypadających w okresie 18 miesięcy przed ostatnim pozbawieniem wolności oraz wykonywania pracy w okresie pozbawienia wolności wynosiła co najmniej 365 dni, przy czym podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy stanowiła kwota w wysokości co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę. W przypadku pozbawienia wolności w okresie pobierania zasiłku, po zwolnieniu z zakładu karnego lub aresztu śledczego przysługuje prawo do zasiłku na okres skrócony o okres pobierania zasiłku przed pozbawieniem wolności i w trakcie przerw w odbywaniu kary."

A zatem bezrobotni-skazani, po opuszczeniu murów zakładu karnego mogą skorzystać z pomocy oferowanej przez powiatowy urząd pracy. Podstawowym warunkiem pozyskania pomocy z tego źródła jest rejestracja w urzędzie. Status osoby bezrobotnej uprawnia do otrzymania zasiłku oraz umożliwia korzystanie z innych form pomocy. Rejestracja w urzędzie pracy ma na celu uzyskanie statusu bezrobotnego (lub poszukującego pracy – na przykład dla osób objętych rolniczym ubezpieczeniem społecznym) i dostępu do związanych z tym transferów i usług publicznych. Powiatowe urzędy pracy pomagają w znalezieniu zatrudnienia, m.in. świadcząc usługi pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego czy organizując szkolenia dla bezrobotnych.

Podczas rejestracji w urzędzie pracy nie ma prawnego obowiązku ujawnienia okresu odbywania kary pozbawienia wolności. Osoby po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności mogą rejestrować się w urzędzie pracy na zwykłych zasadach, tzn. jak inni bezrobotni. Urząd pracy skłania ich jednak do ujawnienia historii zatrudnienia – są to informacje ważne z punktu widzenia dopasowania ofert, ustalenia profilu bezrobotnego czy opracowania indywidualnego planu działania.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy wskazuje, że pierwszeństwo w uzyskaniu możliwości objęcia nauczaniem w szkole ponadpodstawowej i na kursach zawodowych mają skazani, którzy nie mają wyuczonego zawodu albo po odbyciu kary nie będą mogli go wykonywać, a także nie ukończyli 21 roku życia. Nauka i zdobywanie nowych kwalifikacji mają na celu ułatwienie powrotu na rynek pracy po odbyciu kary. Uzyskanie wykształcenia i umiejętności zawodowych zwiększa szanse na legalne zatrudnienie i zmniejsza ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa.

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. określa zasady i formy wsparcia dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, w tym także byłych więźniów.

„Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości."

Byli więźniowie mogą korzystać z pomocy społecznej, jeśli po opuszczeniu zakładu karnego znajdują się w trudnej sytuacji finansowej, bez środków do życia, mieszkania lub pracy. Przysługuje im prawo do pomocy na zasadach ogólnych, jeśli spełniają kryteria dochodowe określone w ustawie. Zasiłki dla byłych więźniów mają różną formę: może być przyznany na pokrycie kosztów utrzymania, np. zakup żywności, odzieży czy opłacenie mieszkania. Byli więźniowie mogą korzystać z programów mających na celu ułatwienie im powrotu do społeczeństwa i znalezienia pracy. Osoby opuszczające zakład karny, które nie mają, gdzie mieszkać, mogą ubiegać się o miejsce w schronisku dla bezdomnych lub mieszkanie socjalne.

3.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu zatrudnienia

Rejestracja w urzędzie pracy i nadanie statusu bezrobotnego

Byli więźniowie mogą zarejestrować się jako bezrobotni lub poszukujący pracy, co daje im dostęp do różnych programów wsparcia.

Pośrednictwo pracy

Byli więźniowie mogą liczyć na pomoc w znalezieniu zatrudnienia poprzez dostęp do ofert pracy, współpraca z pracodawcami skłonnymi zatrudnić osoby po odbyciu kary, organizowanie giełd pracy i spotkań z potencjalnymi pracodawcami.

Doradztwo zawodowe

Ocena dokonywania przez pracowników kwalifikacji zawodowych i umiejętności byłego więźnia, w tym tworzenie Indywidualnego Planu Działania (plan działań obejmujący podstawowe usługi rynku pracy wspierane instrumentami rynku pracy w celu zatrudnienia bezrobotnego lub poszukującego pracy. Dla bezrobotnego lub poszukującego pracy, w celu doprowadzenia do podjęcia przez niego odpowiedniej pracy, powiatowy urząd pracy, udzielając pomocy określonej w ustawie, może przygotować indywidualny plan działania). Działania pracowników obejmuję również wsparcie w przełamywaniu barier psychologicznych związanych z podjęciem zatrudnienia.

Staże zawodowe, kursy i szkolenia zawodowe

Byli więźniowie, którzy nie rozpoczęli pracy po odbyciu kary. mogą zostać skierowani na staż zawodowy w firmach, które otrzymują dofinansowanie na zatrudnienie stażysty. Ponadto byli więźniowie mają możliwość podniesienia kwalifikacji lub przekwalifikowania się, czy odbycie szkoleń do aktualnych potrzeb rynku pracy.

Współpraca z organizacjami pomocowymi

Pracownicy systemu zatrudnienia mają możliwość koordynacji działań z organizacjami pozarządowymi i instytucjami pomocy społecznej. Przykładowo Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland" w ramach projektu „Wyjść na Prostą" wskazała na potrzebę aktywnej roli powiatowych urzędów pracy w readaptacji społecznej skazanych. Uznano, że nieodzowne jest przełamanie barier w postrzeganiu petentów z przeszłością kryminalną jako gorszych, mniej wydajnych i niezdyscyplinowanych pracowników. Jednym z zadań było zorganizowanie i przeprowadzenie dwudniowych szkoleń dla pracowników powiatowych urzędów pracy (pośredników zatrudnienia i doradców zawodowych) z zakresu pierwszego kontaktu z osobami skazanymi.

Wsparcie adaptacyjne

Motywowanie więźniów do aktywnego poszukiwania pracy i rozwijania umiejętności społecznych.

3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Społeczna akceptacja i destygmatyzacja

W społeczeństwach, w których istnieje większa otwartość na drugą szansę i resocjalizację, byli więźniowie mają łatwiejszy dostęp do zatrudnienia. Promowanie postaw opartych na wybaczeniu i integracji może zmniejszać bariery w podejmowaniu pracy oraz zwiększać gotowość pracodawców do zatrudniania osób z przeszłością kryminalną. Pracownicy systemu zatrudnienia odgrywają kluczową rolę w przełamywaniu uprzedzeń wobec byłych więźniów np. poprzez

Promowane wzorce

Sposób przedstawiania byłych więźniów w mediach oraz popkulturze wpływa na postawy społeczne wobec ich reintegracji. Pozytywne narracje ukazujące przykłady udanej resocjalizacji mogą wzmacniać gotowość społeczeństwa do wspierania ich powrotu do normalnego życia. Nagłaśnianie historii osób, które po wyjściu z więzienia odniosły sukces zawodowy, może inspirować innych oraz redukować negatywne skojarzenia. Pracownicy systemu zatrudnienia odgrywają kluczową rolę w przełamywaniu uprzedzeń wobec byłych więźniów. Ich zadaniem jest edukacja pracodawców i społeczeństwa poprzez organizowanie kampanii informacyjnych oraz spotkań z przedsiębiorcami, aby uwypuklić korzyści wynikające z zatrudniania osób po odbyciu kary, promowanie kultury drugiej szansy oraz zwalczanie stygmatyzacji poprzez współpracę z mediami oraz organizacjami pozarządowymi może znacząco poprawić społeczną percepcję tej grupy.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Edukacja i świadomość społeczna

Byli więźniowie często są postrzegani jako osoby niebezpieczne, niegodne zaufania lub niezdolne do prowadzenia uczciwego życia. Edukacja społeczna może pomóc w korygowaniu tych błędnych przekonań i ukazywaniu ich jako osób zdolnych do zmiany. Poprzez edukację społeczną mogą wpływać na obniżenie uprzedzeń i stereotypów, które często towarzyszą osobom po odbyciu kary. Edukacja ta może przyjmować różne formy np. szkolenia i warsztaty dla pracodawców – przedstawienie korzyści związanych z zatrudnianiem osób z przeszłością kryminalną, takich jak ich motywacja do pracy, lojalność czy większa gotowość do wypełniania obowiązków.

Współpraca z pracodawcami

Aby wesprzeć reintegrację zawodową, ważne jest, by pracownicy systemu zatrudnienia współpracowali z pracodawcami. Wspólne działania mogą doprowadzić do zwiększenia liczby ofert pracy dla osób z przeszłością kryminalną.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Aktywna rola instytucji publicznych i organizacji pozarządowych

Państwowe instytucje rynku pracy, organizacje pozarządowe oraz grupy wsparcia mogą przyczyniać się do destygmatyzacji poprzez działania promujące reintegrację społeczną byłych więźniów. Projekty oferujące wsparcie w postaci doradztwa zawodowego, mentoringu oraz pomocy psychologicznej ułatwiają adaptację byłych więźniów do życia na wolności.

Programy wsparcia byłych więźniów

Pracownicy systemu zatrudnienia powinni aktywnie wykorzystywać dostępne zasoby i programy, aby pomóc byłym więźniom w powrocie na rynek pracy. Pracownicy systemu zatrudnienia mogą współpracować z agencjami rządowymi,

które prowadzą programy aktywizacji zawodowej, zapewniając uczestnikom dostęp do szkoleń zawodowych, doradztwa zawodowego i staży.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Indywidualne podejście do byłych więźniów

Podstawowym elementem wzmacniającym wsparcie jest dostosowanie podejścia do indywidualnych potrzeb każdej osoby. Pracownicy systemu zatrudnienia powinni przeprowadzać szczegółową ocenę indywidualnych potrzeb, aby dostarczyć odpowiednie wsparcie zawodowe i emocjonalne. Na podstawie oceny indywidualnych potrzeb, tworzenie spersonalizowanego planu reintegracji zawodowej, który uwzględnia umiejętności, doświadczenia, predyspozycje oraz motywację byłego więźnia.

Umiejętności interpersonalne pracowników systemu zatrudnienia

Pracownicy systemu zatrudnienia pełnią kluczową rolę w budowaniu pozytywnej relacji z byłymi więźniami. Ich zdolność do nawiązywania kontaktów, okazywania empatii oraz budowania zaufania jest nieoceniona w procesie wspierania reintegracji zawodowej. Empatia, komunikacja, budowanie zaufania, rozwiązywanie konfliktów, asertywność, motywowanie i cierpliwość są fundamentami, na których opiera się efektywne wsparcie. Pracownicy, którzy posiadają te umiejętności, mogą znacznie poprawić szanse osób po odbyciu kary na sukces w reintegracji zawodowej.

Budowanie zaufania i relacji długoterminowych

Długotrwałe wsparcie jest często kluczem do sukcesu w reintegracji. Pracownicy systemu zatrudnienia powinni budować zaufanie i utrzymywać relacje z byłymi więźniami przez cały okres reintegracji, nie tylko w momencie ich włączenia do programów zatrudnienia. Regularne spotkania i oceny postępów w pracy pozwalają utrzymać motywację i dostosować wsparcie do bieżących potrzeb. Pracownicy systemu zatrudnienia powinni udzielać wsparcia także po

zatrudnieniu, np. poprzez regularne kontakty i doradztwo w przypadku trudności w pracy.

3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu zatrudnienia wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Utrwalone stereotypy i uprzedzenia

W niektórych kulturach silne wartości konserwatywne mogą wpływać na postrzeganie byłych więźniów i ich prawo do ponownego włączenia się w życie społeczne i zawodowe. Jeśli kultura społeczna skupia się głównie na karaniu, to wsparcie ze strony instytucji zatrudnienia może być ograniczone. Pracownicy systemu zatrudnienia mogą odczuwać presję, by nie angażować się w ich aktywizację. Kulturowe przekonania i stereotypy dotyczące osób po odbyciu kary więzienia mogą wpływać na postawy pracowników systemu zatrudnienia, co osłabia ich zaangażowanie w proces wsparcia.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Niedostateczna edukacja i brak szkoleń dla pracowników

Jednym z kluczowych problemów jest brak odpowiednich programów szkoleniowych, które przygotowałyby pracowników systemu zatrudnienia do pracy z byłymi więźniami. Jeśli system zatrudnienia nie inwestuje w rozwój kompetencji pracowników, mogą oni nie mieć dostępu do skutecznych narzędzi wsparcia.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Polityka wsparcia w systemie zatrudnienia

Jeśli pracownicy systemu zatrudnienia funkcjonują w systemie, w którym nie promuje aktywnej pomocy osobom z przeszłością kryminalną, ich działania mogą być mniej skuteczne. Jeśli resocjalizacja zawodowa nie jest traktowana jako ważny element polityki społecznej, działania instytucji mogą być powierzchowne lub

ograniczone. Osobnym problemem pozostaje niedostateczna współpraca między urzędami pracy, organizacjami pozarządowymi i służbami więziennymi

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Negatywne nastawienie i uprzedzenia wobec byłych więźniów

Postawy pracowników systemu zatrudnienia mają kluczowe znaczenie dla jakości wsparcia. Uprzedzenia i stereotypowe myślenie mogą skutkować niechęcią do angażowania się w pomoc byłym więźniom. Postrzeganie byłych więźniów jako osób leniwych, nieodpowiedzialnych czy niebezpiecznych może skutkować ich marginalizacją w systemie wsparcia.

Przeciążenie obowiązkami i stres zawodowy

Pracownicy systemu zatrudnienia często obsługują dużą liczbę osób, co może wpływać na jakość świadczonego wsparcia. Praca z osobami z trudną przeszłością wymaga cierpliwości i odporności psychicznej. Nadmierny stres może prowadzić do obniżenia efektywności i chęci angażowania się w pomoc.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu krajowym:

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. 2023 poz. 984).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2023 poz. 900).

Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018 poz. 2245).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego (Dz.U. 2019 poz. 325).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (Dz. U. 1997 Nr 123 poz. 777).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU z 2004 r., nr 99, poz. 1001).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. 2019 poz. 639 z późn.zm).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2017 poz. 1591 z późn. zm).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. 2019 poz. 502 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad zatrudniania skazanych (Dz.U. 2004 nr 27 poz. 242).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie trybu wyznaczania podmiotów, na rzecz których skazani mogą wykonywać prace na cele społeczne, oraz czynności tych podmiotów w zakresie wykonywania pracy z dnia 21 sierpnia 2017 r. (Dz.U. 2017 poz. 1676).

Artykuły i monografie naukowe:

Badowiec, R., & Szabłowska-Juckiewicz, M. 2022. Podstawy prawne zatrudnienia osób odbywających karę pozbawienia wolności. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 2, 85-101.

Drapała, K., Kulma, R. (2014). Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań). Prawo w Działaniu, 19, 204-246.

Gozdowski, A. 2000. Wybrane aspekty zatrudnienia skazanych. Przegląd Więziennictwa Polskiego, 27, 21–39.

Kaźmierczak, M. Z więzienia do pracy. Podręcznik dobrych praktyk projektu. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/projekt_z_wiezienia_do_pracy.pdf

Kierepka, M. 2016. Zatrudnianie osób pozbawionych wolności – zarys problematyki. Pracownik i Pracodawca, 1, 7–19.

Lenart-Kłoś, K. 2020. Wartość pracy dla pracujących osób pozbawionych wolności. Zeszyty Naukowe KUL, 1, 69-85.

Mielczarek, M. (2022). Wykluczenie edukacyjne jako jedno z zagrożeń wykluczenia społecznego nieletnich z młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Roczniki Pedagogiczne, 14(3), 87-102.

Pstrąg, D. 2014. Praca w procesie readaptacji społecznej skazanych. Lubelski Rocznik Pedagogiczny, 33, 148–164.

Smyła, J. (2022). Wokół wartości współczesnej młodzieży. Lubelski Rocznik Pedagogiczny, t. XXXIX, z. 2.

Smyła, J. (2022). Wzory przyszłości osobistej i zawodowej młodzieży licealnej, Między tradycją a ponowoczesnością. Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków.

Stanowska, O. 2014. Zatrudnienie skazanych pozbawionych wolności na podstawie skierowania do pracy. Roczniki Administracji i Prawa, 14(1), 213-228.

Taramina, J. (2008). O możliwościach poradnictwa zawodowego w warunkach izolacji. W: Być doradcą! Doświadczenia i refleksje. Red. Siarkiewicz, E., & Wojtasik. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.

Warzywoda-Kruszyńska, W. (2011). Badania nad ekologią i dziedziczeniem biedy w wielkim mieście. Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.

Weissbrot-Koziarska, A. & Kanios, A. 2021. Praca jako środek resocjalizacji osób w izolacji więziennej – przegląd badań. Resocjalizacja Polska, 22, 377-389.

Wierzbicki, P. 1976. Indywidualizacja penitencjarna w Polsce. Wydawnictwo Prawnicz, Warszawa.

Znaniecki, F. (1984). Społeczne role uczonych. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Krzysztof Jurek

EKSPERTYZA 4

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ

1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe wobec nieletnich

W systemie pomocy społecznej działa wiele różnych zawodów, które mają na celu wspieranie osób w trudnych sytuacjach życiowych, w tym dzieci, młodzież, osoby starsze, niepełnosprawne czy osoby zmagające się z uzależnieniami. Pracownik socjalny to podstawowy zawód w systemie pomocy społecznej, którego głównym zadaniem jest udzielanie wsparcia osobom i rodzinom w trudnych sytuacjach życiowych. Pracownicy socjalni prowadzą wywiady środowiskowe, pomagają w uzyskaniu świadczeń socjalnych, współpracują z innymi instytucjami oraz oferują wsparcie emocjonalne i doradcze.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. odnosi się wprost do nieletnich, ponieważ jej głównym celem jest ochrona dzieci i młodzieży, w tym także tych, którzy mogą być zagrożeni marginalizacją lub wchodzeniem w konflikt z prawem. Ustawa ma na celu wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji.

Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo- -wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Pracę z rodziną organizuje gmina lub podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania. W przypadku gdy ośrodek pomocy społecznej albo centrum usług społecznych poweźmie informację o rodzinie przeżywającej trudności w

wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, pracownik socjalny ośrodka pomocy społecznej albo centrum usług społecznych przeprowadza w tej rodzinie wywiad środowiskowy. Jeśli na podstawie wywiadu uzna się za konieczne, pracownik socjalny ośrodka pomocy społecznej albo centrum usług społecznych występuje odpowiednio do kierownika ośrodka pomocy społecznej albo dyrektora centrum usług społecznych z wnioskiem o przydzielenie rodzinie asystenta rodziny. Do zadań asystenta rodziny należy m.in. opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym, udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi, czy udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych.

Ustawa o pomocy społecznej (z dnia 12 marca 2004 r.) zakłada, że pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Zadaniem pomocy społecznej jest podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Ustawa reguluje kwestie dotyczące działań pracowników systemu opieki społecznej wobec nieletnich zagrożonych marginalizacją. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. nie odnosi się wprost do nieletnich w konflikcie z prawem jako odrębnej grupy, ale zawiera przepisy, które pośrednio dotyczą wsparcia dzieci i młodzieży. Ustawa definiuje „osobę usamodzielnianą", którą jest osoba pełnoletnia opuszczająca m.in. okręgowy ośrodek wychowawczy, zakład poprawczy, schronisko dla nieletnich, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy. Artykuł 19 ustawy wskazuje, że:

„pomoc w integracji ze środowiskiem osób mających trudności w przystosowaniu się do życia, młodzieży opuszczającej domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze, schroniska dla nieletnich, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze, mających braki w przystosowaniu się".

Praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Ustawa określa formy wsparcia materialnego, rzeczowego (np. zasiłek celowy, zasiłek okresowy, dotacje przedmiotowe), które mogą być przyznawane rodzinom, które nie radzą sobie finansowo, co może przeciwdziałać popadaniu nieletnich w przestępczość z powodu trudnej sytuacji materialnej.

„Pracownicy socjalni oferują rodzinom informacje i poradnictwo w celu zwiększenia ich umiejętności rodzicielskich, wzbogacenia środowiska wychowawczego, a w sytuacji patologii oferują pomoc dzieciom i samym rodzicom.' (Młyński, 2012).

Reasumując, chociaż ustawa nie mówi wprost o "nieletnich w konflikcie z prawem", to zawiera przepisy o wsparciu dzieci i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, co może dotyczyć także młodzieży z problemami prawnymi. Wsparcie udzielane przez państwo ma różne formy np. wsparcie poprzez przepisy dotyczące: pomoc rodzinom z dziećmi w trudnej sytuacji, organizacja placówek wsparcia dziennego i instytucji opiekuńczych, przeciwdziałanie marginalizacji i resocjalizacja, współpraca z sądami rodzinnymi i kuratorami.

1.2. Formy wsparcia wobec nieletnich przez pracowników systemu pomocy społecznej

Wsparcie finansowe i rzeczowe

Pracownicy pomocy społecznej mogą udzielać pomocy materialnej nieletnim i ich rodzinom w celu poprawy warunków bytowych i ograniczenia czynników prowadzących do marginalizacji. Przykładem mogą być zasiłki przeznaczone na zaspokojenie podstawowych potrzeb (np. zakup odzieży, leków, żywności). Programy dożywiania dzieci i młodzieży zapewniają darmowe obiady w szkołach i placówkach wsparcia dziennego (po spełnieniu odpowiednich warunków).

Wsparcie w rozwoju

Pracownicy socjalni oferują pomoc w nauce i rozwijaniu zainteresowań, opiekę i organizację czasu wolnego, wsparcie psychologiczne i terapeutyczne. Pracownicy socjalni współpracują ze szkołami i nauczycielami, aby dostosować wsparcie do indywidualnych potrzeb ucznia. Pracownik socjalny może pomóc w zorganizowaniu korepetycji lub znaleźć wolontariusza do pomocy w nauce, wesprzeć w zdobyciu sprzętu do nauki (np. laptopa, podręczników) w ramach programów pomocowych, kieruje dzieci na zajęcia edukacyjne w domach kultury, bibliotekach i organizacjach społecznych.

Wsparcie w wychowaniu

Pracownicy socjalni pełnią funkcję ochronną wobec dzieci, zapewniając im opiekę w sytuacjach, gdy ich rodzice pracują lub potrzebują wsparcia w codziennych obowiązkach. Usługi te realizowane są w ośrodkach dziennego pobytu oraz grupowych domach rodzinnych. Dzieci we wczesnym etapie rozwoju mogą być kierowane do żłobków interwencyjnych, umieszczane w rodzinach zastępczych lub domach dziecka. W takich przypadkach pracownicy socjalni zajmują się organizacją i koordynacją niezbędnych formalności związanych z zapewnieniem im odpowiedniej opieki.

Wsparcie nieletnich dopuszczających się przestępstw

Pracownicy socjalni angażują się w pomoc nieletnim przestępcom, działając w instytucjach penitencjarnych. Ich głównym celem jest resocjalizacja młodzieży,

zapobieganie dalszej eskalacji przestępczości oraz pomoc w powrocie do społeczeństwa. Kluczowe działania obejmują rozmowy indywidualne, mające na celu zmianę systemu wartości przestępcy, a także współpracę z rodziną w celu zrozumienia problemu i jego konsekwencji.

1.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec nieletnich

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Kultura odgrywa kluczową rolę w procesie wsparcia nieletnich, ponieważ kształtuje wartości, normy społeczne i wzorce postępowania, które wpływają na sposób, w jaki młodzi ludzie funkcjonują w społeczeństwie. Pracownicy systemu społecznego mogą skuteczniej wspierać nieletnich, jeśli uwzględnią czynniki kulturowe, które wzmacniają proces pomocy i resocjalizacji.

Promowanie pozytywnych wzorców kulturowych

Promowanie kultury dialogu i mediacji poprzez promowanie sposobów rozwiązywania konfliktów bez przemocy, np. przez mediacje rówieśnicze i rodzinne. Pracownicy systemu społecznego pomagają młodzieży rozwiązywać problemy i konflikty bez użycia przemocy, ucząc współpracy, szacunku i kompromisu. Pracownik socjalny może angażować młodzież w lokalne tradycje i wartości społeczne, co pomaga młodym ludziom w kształtowaniu odpowiedzialnych postaw. Takie działania umożliwiają budowanie tożsamości opartej na szacunku do innych oraz akceptacji norm społecznych. Pracownik socjalny powinien zachęcać młodzież zagrożona konfliktem prawem do angażowania się w działalność wolontariacką, co daje poczucie wartości i przynależności do społeczności.

Promowanie twórczych zajęć dla młodzieży

Pracownik socjalny organizuje warsztaty artystyczne i sportowe, które dają młodzieży szansę na rozwój, odciągając ich od patologicznych środowisk. Takie

zajęcia pomagają w kształtowaniu pewności siebie i pozytywnych celów życiowych. Organizowanie dostępu do materiałów edukacyjnych, kursów i szkoleń, które wspierają rozwój zainteresowań młodzieży oraz pomagają im budować lepsze perspektywy zawodowe. Pracownik socjalny organizuje wydarzenia kulturalne, takie jak wystawy, koncerty, warsztaty, które umożliwiają młodzieży wyrażanie siebie i rozwijanie swoich zainteresowań. Kultura może być źródłem inspiracji oraz sposobem na unikanie negatywnych wpływów społecznych.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Pracownicy socjalni, uwzględniając czynniki społeczne, mogą skutecznie wzmacniać proces wsparcia, pomagając nieletnim w integracji ze społeczeństwem i powrocie na właściwą drogę.

Wsparcie rodziny

Pracownik socjalny podejmuje działania mające na celu włączenie rodziny w proces resocjalizacji dziecka. Współpraca z rodzicami lub opiekunami ma kluczowe znaczenie, ponieważ rodzina stanowi podstawowe środowisko wychowawcze, które wpływa na postawy i zachowania młodzieży. Pracownicy socjalni prowadzą programy edukacyjne dla rodziców, pomagając im lepiej zrozumieć potrzeby dziecka, rozpoznać sygnały zagrożenia i skutecznie reagować na trudne sytuacje.

Współpraca lokalna z instytucjami edukacyjnymi i wychowawczymi

Pracownicy socjalni współpracują z organizacjami pozarządowymi, fundacjami i instytucjami edukacyjnymi, które oferują programy wsparcia dla młodzieży, takie jak kursy zawodowe, warsztaty edukacyjne, czy terapie grupowe. Z kolei współpraca z pedagogami i psychologami szkolnymi pomaga w diagnozowaniu problemów emocjonalnych i behawioralnych oraz wdrażaniu skutecznych metod ich rozwiązania.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Pracownicy socjalni w swojej pracy na rzecz nieletnich zagrożonych marginalizacją i mających konflikty z prawem korzystają z różnych instytucjonalnych form wsparcia. Kluczowe znaczenie ma współpraca z odpowiednimi instytucjami publicznymi i pozarządowymi, które umożliwiają kompleksową pomoc resocjalizacyjną, edukacyjną, terapeutyczną i prawną.

System pomocy społecznej

Pracownicy socjalni działają w ramach tych jednostek, zapewniając wsparcie materialne, psychologiczne oraz doradcze dla nieletnich i ich rodzin. Asystenci rodziny pomagają rodzinom w trudnej sytuacji życiowej poprzez edukację wychowawczą, mediacje i wsparcie w zakresie organizacji codziennego funkcjonowania.

Współpraca instytucjonalna

Pracownicy socjalni współpracują z sądami rodzinnymi, kuratorami zawodowymi i społecznymi, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, pedagogami oraz instytucjami pomocowymi. Instytucje wymiaru sprawiedliwości umożliwiają udział nieletnich w programach mediacyjnych, które pomagają w rozwiązaniu konfliktów z poszkodowanymi i uniknięciu dalszych konsekwencji prawnych.

Wsparcie psychologiczne

Pracownicy socjalni mogą kierować nieletnich do ośrodków oferujących doraźną pomoc psychologiczną w sytuacjach kryzysowych (np. ucieczki z domu, przemoc domowa). Młodzież zmagająca się z uzależnieniami (np. narkotyki, alkohol) może zostać objęta specjalistycznym wsparciem terapeutycznym.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Podmiotowe czynniki wzmacniające wsparcie nieletnich odnoszą się do indywidualnych cech i kompetencji zarówno pracowników socjalnych, jak i samych nieletnich. Odpowiednie podejście, umiejętności interpersonalne oraz

zaangażowanie pracowników socjalnych mogą znacząco wpłynąć na skuteczność działań resocjalizacyjnych i wspierających.

Kompetencje pracownika socjalnego

W pracy pracownika socjalnego szczególne znaczenie mają takie cechy jak: Empatia i umiejętność budowania relacji – pracownik socjalny powinien wykazywać zrozumienie dla trudnej sytuacji nieletniego oraz budować relację opartą na zaufaniu, co sprzyja otwartości i skuteczniejszemu wsparciu. Kompetencje komunikacyjne – umiejętność prowadzenia rozmów motywujących, aktywnego słuchania oraz skutecznego przekazywania informacji ma kluczowe znaczenie w pracy z młodzieżą zagrożoną marginalizacją. Zdolność do diagnozy sytuacji – pracownik socjalny musi potrafić analizować przyczyny problemów, z którymi zmaga się nieletni, aby zaproponować skuteczne formy pomocy i skierować go do odpowiednich instytucji wsparcia. Elastyczność i indywidualne podejście – każdy przypadek wymaga indywidualnej analizy i dostosowania metod pracy do potrzeb oraz możliwości młodej osoby. Umiejętność rozwiązywania konfliktów – pracownik socjalny często działa jako mediator w sporach rodzinnych, rówieśniczych czy sąsiedzkich, pomagając znaleźć kompromis i odbudować pozytywne relacje społeczne.

Profesjonalizm i przestrzeganie zasad etyki zawodowej

Pracownik socjalny powinien działać zgodnie z zasadami etyki, dbając o dobro podopiecznych i przestrzegając ich praw. Ważne jest zachowanie poufności oraz szacunek wobec młodzieży i ich rodzin. Profesjonalizm obejmuje także stałe doskonalenie zawodowe i poszerzanie wiedzy z zakresu resocjalizacji i pracy z nieletnimi.

1.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec nieletnich

Kultura, w której dorasta nieletni, ma istotny wpływ na jego rozwój, system wartości oraz sposób postrzegania instytucji pomocowych. Niektóre czynniki kulturowe mogą utrudniać skuteczność wsparcia oferowanego przez pracowników socjalnych, powodując bariery w komunikacji, ograniczoną chęć współpracy lub brak zaufania do instytucji publicznych.

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Negatywne wzorce kulturowe i środowiskowe

W niektórych środowiskach przemoc, agresja lub przestępczość są traktowane jako naturalne sposoby radzenia sobie z problemami, co utrudnia resocjalizację. Ponadto w rodzinach o wielopokoleniowej marginalizacji społecznej często panuje przekonanie, że instytucje pomocy społecznej nie działają na korzyść obywateli, co prowadzi do oporu wobec wsparcia.

Stereotypy

W wielu środowiskach istnieje przekonanie, że korzystanie z pomocy instytucjonalnej jest oznaką słabości, co powoduje niechęć do podejmowania współpracy z pracownikami socjalnymi. Z kolei Nieletni mający problemy z prawem często są postrzegani jako „przestępcy" lub „niewychowani", co może utrudniać ich powrót do społeczeństwa i budowanie pozytywnej tożsamości.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Wsparcie udzielane nieletnim przez pracowników systemu pomocy społecznej może napotykać różne bariery społeczne, które utrudniają skuteczność podejmowanych działań. Czynniki te mogą wynikać z sytuacji rodzinnej, środowiska rówieśniczego, relacji społecznych czy funkcjonowania instytucji publicznych.

Negatywne wzorce społeczne

Nieletni, którzy identyfikują się z grupami przestępczymi, gangami lub innymi środowiskami promującymi łamanie prawa, mogą odrzucać oferowane wsparcie. Młodzież, obawiając się utraty akceptacji w grupie, może nie chcieć angażować się w programy resocjalizacyjne czy pomocowe.

Stygmatyzacja i uprzedzenia społeczne

Niektóre środowiska traktują korzystanie z pomocy jako „wstydliwe" lub jako oznakę porażki, co może powodować niechęć do współpracy z pracownikami socjalnymi. Przekonanie, że system pomocy społecznej jest nieskuteczny lub biurokratyczny, może zniechęcać nieletnich i ich rodziny do korzystania ze wsparcia.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Wsparcie udzielane przez pracowników socjalnych nieletnim mającym problemy z prawem jest zależne od efektywności systemu instytucji pomocowych i resocjalizacyjnych. Niestety, istnieje szereg instytucjonalnych barier, które mogą utrudniać skuteczność podejmowanych działań.

Biurokratyzacja systemu pomocy społecznej

Formalności związane z uzyskaniem pomocy (np. umieszczeniem w placówce opiekuńczej, przyznaniem świadczeń) mogą trwać zbyt długo, przez co wsparcie nie jest udzielane na czas. Pracownicy socjalni muszą działać w ramach skomplikowanego systemu przepisów, co utrudnia szybkie reagowanie na potrzeby nieletnich.

Niskie zasoby

Ograniczenia budżetowe sprawiają, że wiele działań pomocowych nie może być realizowanych na odpowiednim poziomie. Ponadto niewystarczająca liczba

pracowników socjalnych sprawia, że wsparcie bywa niewystarczające dla wszystkich potrzebujących.

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Podmiotowe czynniki osłabiające wsparcie dotyczą zarówno samych nieletnich, jak i pracowników socjalnych. Mogą wynikać z cech osobowościowych, postaw, motywacji oraz ograniczeń kompetencyjnych, które utrudniają skuteczne działania resocjalizacyjne i pomocowe.

Postawa nieletnich

Nieletni, którzy popadli w konflikt z prawem, często nie dostrzegają potrzeby zmiany swojego postępowania, co utrudnia skuteczność działań resocjalizacyjnych. Nieletni pochodzący z trudnych środowisk mogą mieć przekonanie, że ich sytuacja nie może ulec poprawie, co prowadzi do braku zaangażowania w proces zmiany. Z kolei negatywne doświadczenia z systemem opieki społecznej lub organami ścigania mogą powodować opór wobec oferowanego wsparcia.

Wypalenie zawodowe

Długotrwała praca w trudnych warunkach, presja oraz ograniczone możliwości wpływania na realną zmianę mogą powodować frustrację i spadek motywacji do działania. Pracownicy socjalni często zajmują się wieloma przypadkami jednocześnie, co sprawia, że nie mogą poświęcić wystarczającej uwagi każdemu podopiecznemu. Sztywne procedury i brak indywidualnego podejścia mogą sprawiać, że metody pracy nie są dostosowane do realnych potrzeb młodzieży.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA AKTUALNYM WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe wobec aktualnych więźniów

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557), w artykule 41 zakłada, że:

„w celu ułatwienia społecznej readaptacji, a w szczególności przeciwdziałania powrotowi do przestępstwa, powinno udzielać się skazanym oraz ich rodzinom niezbędnej pomocy, zwłaszcza materialnej, medycznej, w znalezieniu pracy i zakwaterowaniu, a także porad prawnych".

Readaptacja społeczna rozumiana jest jako

„ponowne przystosowanie jednostki odizolowanej od społeczeństwa do samodzielnego i aktywnego życia według zasad społeczno-moralnych, które panują w środowisku wolnościowym" (Soboszczyn, 2009).

Kodeks karny wykonawczy (KKW) z dnia 6 czerwca 1997 r. i Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej odnoszą się do pomocy społecznej dla więźniów, ale nie wprost w kontekście klasycznej „pomocy społecznej" definiowanej przez ustawę o pomocy społecznej. Zawiera jednak przepisy dotyczące wsparcia socjalnego, pomocy w readaptacji społecznej oraz pomocy postpenitencjarnej. Skazany ma prawo odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej wskazuje, że zadaniem SW jest zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a

zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej.

Ustawa o pomocy społecznej (ustawa z dnia 12 marca 2004 r.) stanowi, że osobie odbywającej karę pozbawienia wolności nie przysługuje prawo do świadczeń z pomocy społeczne, choć przepisu tego nie stosuje się do osób odbywających karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Osobie tymczasowo aresztowanej zawiesza się prawo do świadczeń z pomocy społecznej. Za okres tymczasowego aresztowania nie udziela się świadczeń.

„Praca socjalna może być świadczona na rzecz osoby, której pozostało nie więcej niż 3 miesiące do planowanego opuszczenia zakładu karnego albo aresztu śledczego".

Praca socjalna jest świadczona przez pracownika socjalnego zatrudnionego w zakładzie karnym, w areszcie śledczym lub w gminie właściwej miejscowo ze względu na deklarowane przez tę osobę miejsce jej zamieszkania.

„W polskim systemie pomocy społecznej i polityki penitencjarnej nie ukształtował się jeszcze model pracy socjalnej na terenie więzień. Obecnie działania socjalne mogą zostać podjęte przez pracownika służb społecznych dopiero po opuszczeniu przez osadzonego zakładu karnego." (Jamroży, 2018)

„W środowisku zamkniętym, jakim jest zakład karny, podejmowane są jedynie działania resocjalizacyjne, a elementarna praca socjalna (ograniczająca się właściwie do bardzo podstawowego zabezpieczenia społecznego) prowadzona jest przez zawodowych kuratorów sądowych lub różnego rodzaju stowarzyszenia, fundacje bądź wyspecjalizowane instytucje." (Jamroży, 2018)

Działalność instytucji pomocy społecznej w okresie odbywania kary pozbawienia wolności ogranicza się do rodziny skazanego, przy czym może ona zostać objęta pomocą społeczną jedynie na wniosek jej członków lub samego skazanego. Warto nadmienić, że kompetencje z zakresu pracy socjalnej pojawiły się wśród wymagań stawianych kuratorom sądowym.

2.2. Formy wsparcia wobec aktualnych więźniów przez pracowników systemu pomocy społecznej

Pracownicy socjalni są na terenie zakładów karnych zatrudniani, by wspierać skazanych w organizacji zasobów i przygotować ich do samodzielnego (niekolidującego z prawem) funkcjonowania w społeczeństwie po wyjściu na wolność (Kacprzak & Kudlińska-Chróścicka, 2019).

Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej

Celem tej diagnozy jest zrozumienie potrzeb, problemów i zasobów osoby osadzonej, co umożliwia zaplanowanie adekwatnego wsparcia. Pracownik socjalny ma za zadanie pomóc w określeniu priorytetów i kierunków interwencji, aby wspierać skazanych w ich reintegracji społecznej i zawodowej. Pracownik socjalny bada sytuację rodzinną skazanego, relacje z najbliższymi, obecność dzieci, sytuację opiekuńczą. W przypadku trudności w kontaktach rodzinnych, może zaplanować interwencję lub pomoc psychologiczną. Pracownik socjalny ocenia, czy skazany ma umiejętności zawodowe, wykształcenie i doświadczenie, które umożliwiają podjęcie pracy po zakończeniu odbywania kary. Pracownik socjalny powinien zidentyfikować wszelkie problemy emocjonalne i psychiczne skazanych (np. depresję, lęki, PTSD), które mogą wpływać na ich zdolność do reintegracji społecznej. Ważnym elementem diagnozy jest także ocena motywacji skazanych do podjęcia działań mających na celu poprawę swojej sytuacji życiowej. Podstawową metodą zbierania danych jest rozmowa z osadzonym, która pozwala poznać jego sytuację życiową, problemy i zasoby.

Budowanie zdrowych relacji skazanego z rodziną

Pracownik socjalny odgrywa w tym procesie kluczową rolę, wspierając więźnia i jego rodzinę w rozwiązywaniu konfliktów, wyjaśnianiu nieporozumień oraz przywracaniu zdrowych więzi, które mogą pomóc skazanym w lepszym powrocie do społeczeństwa po odbyciu kary.

Przygotowanie do wyjścia na wolność

Usługi związane z planowaniem wyjścia na wolność oraz organizowanie pomocy na tym etapie stanowią istotną część procesu resocjalizacji skazanych, które mają na celu ułatwienie ich reintegracji społecznej. Pracownicy socjalni odgrywają kluczową rolę w tym procesie, pomagając więźniom w przystosowaniu się do życia po odbyciu kary. Pracownik socjalny opracowuje z więźniem indywidualny plan przygotowania do wyjścia, który uwzględnia takie aspekty jak: mieszkanie, praca, relacje rodzinne, wsparcie psychologiczne oraz terapia uzależnień (jeśli dotyczy). Pracownik socjalny współpracuje z różnymi instytucjami, organizacjami pozarządowymi, służbami społecznymi, które mogą zapewnić wsparcie więźniowi po wyjściu na wolność. Jeśli więzień nie ma stałego miejsca zamieszkania, pracownik socjalny współpracuje z instytucjami lub organizacjami, które pomagają w znalezieniu mieszkania lub schronienia po opuszczenia więzienia (np. noclegownie, mieszkania treningowe, domy pomocy społecznej).

2.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec aktualnych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Rola rodziny

Rodzina w Polsce jest jednym z kluczowych elementów wsparcia dla więźniów. Tradycyjnie, Polacy przywiązują dużą wagę do więzi rodzinnych, a w wielu przypadkach rodzina jest podstawowym źródłem wsparcia emocjonalnego i finansowego dla skazanych. W związku z tym współpraca z rodziną więźnia w procesie resocjalizacji, w tym organizowanie spotkań/kontaktów rodzinnych, może być bardzo ważnym czynnikiem wspierającym reintegrację więźnia po wyjściu na wolność. W tym sensie rodzina stanowi zasób, wartość dla osoby odbywającej karę pozbawiania wolności.

Rola edukacji

Programy edukacyjne i zawodowe w więzieniu pomagają więźniom zdobyć nowe umiejętności, które mogą być kluczowe po wyjściu na wolność. Edukacja podstawowa, zawodowa czy wyższa, a także kursy zawodowe, mogą zapewnić więźniom nowe perspektywy na przyszłość. Pracownicy socjalni mogą pełnić rolę doradców w zakresie wyboru odpowiednich programów edukacyjnych.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Praca ze społecznością lokalną

Przygotowanie społeczności lokalnej do przyjęcia osadzonego jest bardzo ważnym zadaniem w kontekście uniknięcia stygmatyzacji, wykluczenia społecznego, umożliwienia aktywizacji zawodowej oraz rehabilitacji społecznej więźnia. Ważnym krokiem w przygotowaniu lokalnej społeczności jest prowadzenie edukacyjnych działań, które zmieniają postawy społeczne wobec osób po odbyciu kary. Wiele osób obawia się, że osoby te mogą stanowić zagrożenie, co prowadzi do ich marginalizacji i stygmatyzacji. Kampanie informacyjne, szkolenia, spotkania z ekspertami czy przedstawicielami organizacji pozarządowych mogą pomóc w przełamywaniu stereotypów i obaw. Takie działania mogą także wyjaśniać rolę społeczną, jaką może pełnić osoba, która odbyła karę, oraz jej prawo do ponownej integracji w życiu społecznym.

Kształtowanie umiejętności społecznych u osadzonych

Więźniowie, którzy nie potrafią efektywnie komunikować się z innymi lub zarządzać konfliktami, mogą mieć trudności w reintegracji po odbyciu kary. Programy szkoleniowe mające na celu rozwój umiejętności społecznych, takich jak zarządzanie stresem, rozwiązywanie konfliktów, czy asertywność, mogą być kluczowe w ich przyszłym życiu. Więźniowie, którzy czują, że mają kontrolę nad swoim życiem, są bardziej skłonni do podejmowania pozytywnych działań resocjalizacyjnych. Wsparcie socjalne, które pomaga więźniowi w podejmowaniu

decyzji dotyczących jego życia, takich jak udział w programach resocjalizacyjnych czy decydowanie o edukacji, zwiększa poczucie kontroli i własnej wartości.

Motywacja więźnia do zmiany jest jednym z kluczowych czynników sukcesu w resocjalizacji. Wsparcie w budowaniu motywacji, np. poprzez coaching, terapie motywacyjne, edukację i cele długoterminowe, może znacząco wpłynąć na proces powrotu do społeczeństwa po odbyciu kary.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Organizacje pozarządowe, które oferują pomoc osobom po odbyciu kary, mogą być ważnym źródłem wsparcia. Pracownicy socjalni mogą współpracować z tymi organizacjami, pomagając więźniom w uzyskaniu wsparcia po wyjściu na wolność, takiego jak mieszkanie, opieka zdrowotna czy pomoc psychologiczna.

Zgodnie z zasadą współpracy między instytucjami, organizacje pozarządowe, fundacje i stowarzyszenia mogą odegrać istotną rolę w procesie reintegracji osadzonych. Zajmują się one m.in. zapewnieniem schronienia, organizowaniem warsztatów zawodowych, wsparciem psychologicznym oraz pomagają w adaptacji społecznej. Pracownicy socjalni mogą współpracować z tymi organizacjami, aby wspierać więźniów w adaptacji po wyjściu na wolność, angażując je również w edukację społeczności lokalnej na temat roli, jaką odgrywają w procesie reintegracji.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Adekwatne kompetencje zawodowe

Pracownicy socjalni powinni posiadać odpowiednią wiedzę i umiejętności nie tylko z zakresu psychologii, prawa czy socjologii, ale także z zakresu specyfiki pracy z osobami po odbyciu kary. Umiejętność diagnozowania sytuacji życiowej, rozumienie problemów takich jak uzależnienia, problemy zdrowotne czy

psychiczne, a także znajomość procedur resocjalizacyjnych i prawnych, są niezbędne do skutecznego wspierania więźniów.

Zaangażowanie i motywacja

Zaangażowanie pracownika socjalnego w proces reintegracji skazanych jest kluczowe. Pracownik, który wykazuje motywację do pomagania i włącza się w długofalowy proces wsparcia, może stworzyć więźniowi poczucie, że jego sprawy są ważne i że jest on traktowany indywidualnie.

2.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec aktualnych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Stygmatyzacja i uprzedzenia społeczne

Wielu więźniów boryka się ze stygmatyzacją, zarówno wewnątrz zakładu karnego, jak i w społeczeństwie na zewnątrz. Często osoby, które odbyły karę, są postrzegane jako niebezpieczne lub gorsze, co prowadzi do wykluczenia społecznego. Takie uprzedzenia mogą wpłynąć na sposób, w jaki społeczeństwo reaguje na osoby po odbyciu kary, a także na to, jak traktowani są oni przez pracowników systemu pomocy społecznej. Pracownicy mogą nieświadomie wzmacniać te uprzedzenia, co ogranicza ich skuteczność w pracy z więźniami.

Normy i wartości więzienne

W więzieniach istnieje specyficzna subkultura, która promuje wartości takie jak brutalność, agresja, rywalizacja i nieufność wobec innych. Wartości te mogą utrudniać więźniom otwarcie się na proces rehabilitacji, terapię czy wsparcie społeczne. Więźniowie często uczą się zachowań obronnych, które mogą wpływać na ich postawy wobec pracowników socjalnych i w ogóle na podejście do procesu zmiany. Pracownicy socjalni mogą napotkać trudności w budowaniu zaufania, szczególnie jeśli więzień jest wciąż silnie związany z więzienną subkulturą.

Kultura "karania" zamiast rehabilitacji

W Polsce i wielu innych krajach może występować silne nastawienie na karanie, a nie na rehabilitację. To podejście kulturowe może wpływać na postrzeganie więźniów i ich proces rehabilitacji. W takim kontekście wsparcie socjalne i rehabilitacyjne może być traktowane jako drugorzędne w porównaniu z egzekwowaniem kary, co ogranicza dostęp do odpowiednich form pomocy społecznej.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Odrzucenie przez społeczeństwo

Społeczeństwo często postrzega osoby, które odbyły karę, jako "niebezpieczne", "niewiarygodne" lub "gorsze", co skutkuje ich wykluczeniem. Tego rodzaju stygmatyzacja może sprawić, że więźniowie nie będą mogli znaleźć zatrudnienia, mieszkania, czy budować zdrowych relacji społecznych, co utrudnia proces reintegracji i resocjalizacji. Często więźniowie sami stają się przekonani, że nie zasługują na pomoc i nie mają szans na normalne życie po odbyciu kary.

Brak wsparcia ze strony rodziny

Rodzina, która nie oferuje wsparcia więźniowi w trakcie odsiadywania kary lub po jej zakończeniu, może stanowić istotną barierę w procesie reintegracji. Brak kontaktu z rodziną, konflikty rodzinne, czy obciążenia związane z problemami ekonomicznymi i emocjonalnymi, mogą powodować, że więzień nie ma stabilnego punktu oparcia w swoim życiu po wyjściu na wolność. Pracownicy socjalni, którzy chcą pomóc więźniowi w procesie adaptacji, muszą zmagać się z brakiem wsparcia ze strony rodziny, co ogranicza skuteczność ich działań.

Społeczny brak zaufania do systemu penitencjarnego

W społeczeństwie może istnieć silna nieufność do instytucji penitencjarnych i systemu resocjalizacji. Negatywne postrzeganie systemu więziennego oraz przekonanie o jego niewłaściwej funkcji w zakresie resocjalizacji może osłabiać efektywność działań pomocowych. Społeczna dezinformacja na temat roli resocjalizacji i rehabilitacji więźniów może prowadzić do ogólnospołecznego oporu wobec reintegracji skazanych.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak odpowiednich instytucji wspierających

Niedostateczna liczba instytucji, które oferują pomoc po odbyciu kary (np. ośrodki pomocy społecznej, programy reintegracyjne), jest czynnikiem, który ogranicza skuteczność wsparcia. W Polsce nie zawsze istnieje kompleksowa sieć wsparcia dla osób, które odbyły karę, zwłaszcza w obszarach takich jak edukacja, rehabilitacja, pomoc psychologiczna, czy pomoc w znalezieniu pracy. Brak odpowiednich zasobów i instytucji wspierających może skutkować tym, że więźniowie po wyjściu na wolność pozostają w trudnej sytuacji życiowej.

Niedostateczne zasoby

Jakość usług świadczonych przez instytucje publiczne, takie jak ośrodki pomocy społecznej, może również wpływać na skuteczność wsparcia. Niewystarczające zasoby, brak wykwalifikowanego personelu czy niewłaściwe podejście do osób skazanych, mogą prowadzić do nieskuteczności działań pomocowych. Jeżeli pracownicy socjalni nie mają dostępu do odpowiednich narzędzi i zasobów, ich możliwości wsparcia są ograniczone.

W polskim prawie istnieje kilka aktów prawnych dotyczących osób pozbawionych wolności, ale wciąż brakuje kompleksowego systemu, który wspierałby proces reintegracji więźniów, w trakcie odbywania kary, jak i po ich wyjściu na wolność. Pomimo istnienia różnych instytucji zajmujących się pomocą skazanym, takich jak Służba Więzienna, ośrodki pomocy społecznej, czy instytucje rehabilitacyjne,

przepisy prawne nie zawsze zapewniają efektywną współpracę między tymi instytucjami.

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak motywacji do zmiany

Niektórzy więźniowie mogą mieć negatywne doświadczenia z wcześniejszych prób resocjalizacji, co prowadzi do braku wiary w skuteczność systemu wsparcia. Zniechęcenie, wynikające z wcześniejszych niepowodzeń lub braku efektywności działań pomocowych, może osłabiać zaangażowanie skazanych w proces resocjalizacji i w przyswajaniu nowych umiejętności życiowych.

Jednym z głównych podmiotowych czynników osłabiających wsparcie jest brak motywacji ze strony więźniów do zmiany swojego zachowania. Część skazanych może nie być zainteresowana resocjalizacją lub rehabilitacją, ponieważ nie dostrzega potrzeby zmiany swojego stylu życia lub nie wierzy w możliwość poprawy. Tego typu postawa może skutkować oporem wobec oferowanej pomocy oraz niechęcią do współpracy z pracownikami socjalnymi i innymi służbami.

Brak odpowiednich szkoleń i kompetencji

Pracownicy socjalni, którzy nie posiadają odpowiednich szkoleń z zakresu pracy z osobami skazanymi, mogą mieć trudności w odpowiednim reagowaniu na specyficzne potrzeby więźniów. Brak wiedzy na temat przestępczości, resocjalizacji, terapii uzależnień czy specyfiki problemów zdrowia psychicznego więźniów może osłabiać efektywność wsparcia. Ponadto, brak umiejętności w zakresie pracy z osobami w kryzysie, uzależnionymi, czy z problemami emocjonalnymi, może utrudniać prawidłowe rozwiązywanie trudnych sytuacji.

Wypalenie zawodowe

Wypalenie zawodowe jest poważnym problemem w wielu zawodach, w tym w pracy socjalnej. Pracownicy, którzy doświadczają wypalenia, mogą wykazywać

zmniejszoną empatię, większy dystans do podopiecznych, a także zmniejszoną efektywność w pracy. W przypadku pracy z osobami skazanymi, które często mają złożone problemy, wypalenie zawodowe może prowadzić do braku zaangażowania w proces rehabilitacyjny oraz ograniczenia skuteczności pomocy. Pracownicy socjalni często napotykają trudności związane z brakiem zasobów – zarówno finansowych, jak i ludzkich. W wielu przypadkach mają ograniczony dostęp do szkoleń, wsparcia specjalistów (np. psychologów, terapeutów uzależnień) oraz do odpowiednich narzędzi wspierających ich pracę. Brak odpowiednich zasobów może wpłynąć na jakość i skuteczność świadczenia pomocy.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRACOWNIKÓW SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów

Praca na rzecz byłych osadzonych, z uwagi na swoją specyfikę, jest dużym wyzwaniem dla pracowników socjalnych.

Kodeks karny wykonawczy wskazuje, że w celu ułatwienia społecznej readaptacji, a w szczególności przeciwdziałania powrotowi do przestępstwa, powinno udzielać się skazanym oraz ich rodzinom niezbędnej pomocy, zwłaszcza materialnej, medycznej, w znalezieniu pracy i zakwaterowaniu, a także porad prawnych (pomoc postpenitencjarna). Pomocy udzielają właściwe organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz kuratorzy sądowi. Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów powołano również Radę Główną oraz Terenowe Rady do spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym podkreślają potrzebę współpracy i współdziałania instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych użytecznych dla prawidłowej reintegracji osób skazanych ze środowiskiem otwartym. Miłkowska i Sobański podkreślają, że „mimo niemałej liczby podmiotów zajmujących się pomocą i wsparciem osób opuszczających zakłady karne dostęp do nich mają byli skazani, którzy chcą i potrafią z nich skorzystać, a ponadto mają do nich dostęp" (Miłkowska & Sobański, 2017).

„Najczęstszymi przyczynami powrotu do przestępstwa są: trudności w znalezieniu pracy, brak jakiegokolwiek miejsca zakwaterowania i powrót do środowiska przestępczego, niedostateczne warunki materialne, niechęć ze strony otoczenia. Niezbędnym elementem zapobiegania przestępczości i jej skutkom jest pomoc postpenitencjarna. Wskazuje to na potrzebę zwiększenia zakresu udzielanego wsparcia osobom po opuszczeniu zakładu karnego, w celu przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz na konieczność zacieśnienia współpracy ośrodków

pomocy społecznej z innymi instytucjami działającymi w tym zakresie." (Raport NIK, 2018)

Raport NIK wskazuje, że problem zapewnienia skutecznego wsparcia osobom mającym trudności z adaptacją po opuszczeniu zakładu karnego jest istotny w skali kraju. Według szacunków, społeczne koszty przestępczości wynoszą nawet pomiędzy 4% a 12% PKB, są więc znaczącym czynnikiem obciążającym społeczeństwo, dlatego istotne jest obejmowanie osób, które weszły w konflikt z prawem, pomocą i wsparciem mającym doprowadzić do ich pełnej reintegracji ze społeczeństwem. Osoby opuszczające zakłady karne i areszty śledcze mogą ze strony ośrodków pomocy społecznej liczyć przede wszystkim na pomoc doraźną. Fidelus zauważa, że osoby skazane, które powracają do życia w społeczeństwie po okresie izolacji instytucjonalnej, są narażone na liczne nowe sytuacje oraz bodźce. Ich nadmiar może prowadzić do poczucia niepewności i lęku (Fidelus, 2012).

Obowiązujące przepisy nakładają na różne, niezależne od siebie instytucje obowiązek udzielania pomocy byłym więźniom mającym problemy adaptacyjne po zwolnieniu z jednostek penitencjarnych. Jedną z takich instytucji są Ośrodki Pomocy Społecznej. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej reguluje zasady udzielania pomocy społecznej w Polsce. Dotyczy osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, w tym również byłych więźniów, którzy wymagają wsparcia w procesie reintegracji społecznej. Ustawa ta określa, jakie instytucje i organizacje mogą świadczyć pomoc oraz jakie formy tej pomocy są dostępne. Osoby opuszczające zakład karny mogą ubiegać się o przyznanie świadczenia pieniężnego m.in. zasiłku stałego, okresowego, celowego lub o świadczenia niepieniężne, m.in.: pomoc rzeczową, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, składki na ubezpieczenie zdrowotne, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, mieszkanie, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Ustawa o pomocy społecznej nie przewiduje specjalnych świadczeń dla osób opuszczających zakład karny, wszelka pomoc odbywa się na zasadach ogólnych.

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej reguluje kwestie związane z resocjalizacją skazanych oraz przygotowaniem ich do życia na wolności. Służba Więzienna ma na celu resocjalizowanie skazanych, w tym poprzez różne programy, które mogą obejmować wsparcie socjalne i psychologiczne. Pracownicy socjalni mogą być zaangażowani w przygotowanie skazanych do życia po odbyciu kary.

3.2. Formy wsparcia wobec byłych więźniów przez pracowników systemu pomocy społecznej

Wsparcie psychologiczne i terapeutyczne

Pracownicy socjalni współpracują z psychologami i terapeutami, aby wspierać więźniów w radzeniu sobie z problemami emocjonalnymi, stresem, lękiem oraz depresją, które mogą wynikać z przebywania w zamkniętej instytucji jaką jest zakład karny. Pracownicy socjalni organizują różne programy resocjalizacyjne, które mają na celu zmianę postaw i zachowań skazanych.

Wsparcie w edukacji

Wiele osób odbywających karę pozbawienia wolności nie posiada wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, które umożliwiałyby im znalezienie pracy po wyjściu na wolność. Pracownicy socjalni współpracują z instytucjami edukacyjnymi, organizując kursy zawodowe, które dają więźniom nowe umiejętności i przygotowują ich do życia na wolności.

Pomoc w znalezieniu zatrudnienia

Osoby opuszczające zakłady karne mają trudności w znalezieniu pracy, ponieważ ich kryminalna przeszłość wywołuje niechęć i nieufność pracodawców. Pracownicy socjalni oferują doradztwo zawodowe, pomagając skazanym w przygotowaniu dokumentów aplikacyjnych oraz w rozwiązywaniu problemów związanych z integracją na rynku pracy. Podczas pobytu w zakładzie karnym mogą być organizowane różne formy pracy, które uczą więźniów nowych umiejętności i mogą pomóc im w późniejszym zatrudnieniu na wolności. Pracownicy socjalni

wspierają także proces adaptacji do pracy po odbyciu kary, pomagając w szukaniu zatrudnienia oraz adaptacji w miejscu pracy. Postuluje się podejmowanie odpowiednich działań wobec osadzonych niemal od początku ich pobytu w izolacji (Lenart-Kłoś, 2019).

Wsparcie w odbudowie relacji rodzinnych i społecznych

Pracownicy pomocy społecznej wspierają więźniów w utrzymaniu relacji z rodziną, co ma kluczowe znaczenie w procesie ich reintegracji. Mogą organizować wizyty, spotkania z rodzinami oraz wspierać więźniów w rozwiązywaniu trudności rodzinnych. Silne więzi rodzinne mogą stanowić podstawowy czynnik motywujący do zmiany i pracy byłego skazanego nad sobą. Osadzeni, którzy mogą liczyć na wsparcie ze strony najbliższych, mają zdecydowanie duże szanse na readaptację społeczną. Izolacja od rodziny często prowadzi do osłabienia więzi rodzinnych, co skutkuje zakłóceniem pełnienia ról społecznych przez skazanego, który nie jest fizycznie obecny w swoim domu.

Wsparcie w zakresie uzależnień

Więźniowie uzależnieni od alkoholu, narkotyków czy innych substancji mogą uczestniczyć w indywidualnych lub grupowych terapiach uzależnieniowych. Programy te zazwyczaj prowadzone są przez terapeutów i psychologów specjalizujących się w leczeniu uzależnień. Pracownicy socjalni organizują lub kierują ich do specjalistycznych programów leczenia uzależnień i rehabilitacji. Pracownicy socjalni organizują również warsztaty i spotkania edukacyjne, które mają na celu zwiększenie świadomości więźniów na temat szkodliwości substancji uzależniających. Celem jest również edukowanie o mechanizmach uzależnienia oraz dostarczanie informacji na temat dostępnych metod leczenia.

3.3. Czynniki wzmacniające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Sposób, w jaki pracownicy socjalni postrzegają swoją rolę zawodową, ma bezpośredni wpływ na ich zachowanie wobec podopiecznych, w tym osób, które mają trudności w adaptacji społecznej. Pracownicy socjalni, którzy widzą siebie nie tylko jako osoby sprawujące kontrolę, ale także jako wychowawców i mentorów, częściej wykazują pozytywne postawy, sprzyjające integracji i resocjalizacji osób w trudnej sytuacji życiowej. Podejście wychowawcze pracowników socjalnych wpływa w następujący sposób na pozytywne zachowania wobec osób wymagających wsparcia:

- Podejmowanie dialogu z podopiecznymi – dzięki otwartemu i empatycznemu podejściu, pracownicy socjalni budują relację z podopiecznymi opartą na zaufaniu. Osoby korzystające z pomocy często postrzegają ich jako autorytety, a nie tylko osoby kontrolujące, co ułatwia współpracę i daje poczucie bezpieczeństwa.
- Zwiększenie motywacji do zmiany – podejście wychowawcze sprzyja motywowaniu osób do pracy nad sobą, np. poprzez zachęcanie do udziału w kursach zawodowych, terapii czy programach edukacyjnych. Podopieczni, którzy czują, że pracownicy socjalni wierzą w ich możliwość zmiany, są bardziej skłonni do podejmowania wysiłku w kierunku poprawy swojej sytuacji.
- Redukcja agresji i konfliktów – pracownicy socjalni, którzy postrzegają siebie jako wychowawców, częściej rozwiązują konflikty poprzez rozmowę, mediację i negocjacje, zamiast stosowania siłowych lub nadmiernie restrykcyjnych metod. Takie podejście zmniejsza poziom agresji i napięć w relacjach z podopiecznymi, poprawiając ogólną atmosferę i ułatwiając resocjalizację.
- Przeciwdziałanie postawom stygmatyzującym – pracownicy socjalni, którzy traktują osoby w trudnej sytuacji życiowej z szacunkiem i jako jednostki zdolne do zmiany, unikają etykietowania ich jako „niezdolnych do zmiany" czy „wiecznych osób wykluczonych". Dzięki temu podopieczni czują się

bardziej zmotywowani do zerwania z negatywnymi wzorcami i powrotem do społeczeństwa.

- Kreowanie pozytywnego modelu zachowań – pracownicy socjalni, którzy zachowują się w sposób uczciwy, sprawiedliwy i empatyczny, dają przykład, jak funkcjonować w społeczeństwie. Osoby, które miały trudności w życiu, często nie miały pozytywnych wzorców, a pracownicy socjalni mogą pełnić tę rolę, nawet nieświadomie, dając przykład właściwego funkcjonowania w codziennym życiu.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Sprecyzowane formy współpracy z byłym więźniem

Kacprzak & Kudlińska-Chróścicka odwołując się do Trottera, wskazują, że w pracy socjalnej z (byłymi) skazanymi z powodzeniem możliwe jest wykorzystanie głównych zasad, według których przebiega proces kształtowania postaw prospołecznych: 1. jasne identyfikowanie prospołecznych twierdzeń i zachowań oraz ich nagradzanie poprzez okazywanie swojego uznania, aprobaty; 2. dawanie przykładu własnym zachowaniem, jakie działania i wartości są pożądane przez innych, a jakie mogą być dla nich krzywdzące; 3. asertywne sprzeciwianie się niestosownym stwierdzeniom i postawom klienta; 4. zachowanie czujności, by nie wzmacniać zachowań społecznie nieakceptowanych, zarówno przez werbalne komunikaty, jak i te niewerbalne (na przykład potakiwanie, uśmiech) (Kacprzak & Kudlińska-Chróścicka 2019).

Wsparcie skazanego i jego rodziny

Wsparcie skazanego i jego rodziny jest kluczowym elementem procesu resocjalizacji i reintegracji społecznej. Skazani, szczególnie ci, którzy odbywają długoterminowe wyroki, oraz ich rodziny, borykają się z licznymi trudnościami, które mogą utrudniać ich adaptację po wyjściu na wolność. Rodziny skazanych, zwłaszcza dzieci, często cierpią z powodu stygmatyzacji, braku wsparcia

emocjonalnego, finansowego i społecznego. Oferowanie rodzinom pomocy psychologicznej, poradnictwa oraz wsparcia w zakresie wychowywania dzieci w trudnej sytuacji może pomóc im radzić sobie z emocjonalnym obciążeniem. Ponadto, pomoc w budowaniu pozytywnych relacji z członkiem rodziny, który odbywa karę, jest istotna, aby uniknąć problemów w relacjach rodzinnych po wyjściu na wolność.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Współpraca z zakładami karnymi

Aby poprawić sytuację byłych więźniów i zapewnić im skuteczne wsparcie po opuszczeniu zakładu karnego, konieczne jest podjęcie kilku kluczowych działań na różnych poziomach. Gminy powinny przeprowadzać szczegółową diagnozę potrzeb osób, które mają opuścić jednostki penitencjarne. Powinna to być rutynowa procedura, dzięki której ośrodki pomocy społecznej będą miały pełną wiedzę o indywidualnych potrzebach i problemach byłych więźniów. Dzięki temu możliwe będzie lepsze zaplanowanie wsparcia i przygotowanie do pomocy. Bardzo ważne jest nawiązanie ścisłej współpracy pomiędzy ośrodkami pomocy społecznej (OPS) a zakładami karnymi. Zakłady karne mają wiedzę na temat osób, które wkrótce opuszczą więzienie, i powinny przekazywać informacje o ich potrzebach w sposób systematyczny. Ośrodki pomocy społecznej mogą przygotować indywidualne plany wsparcia, uwzględniające problemy psychiczne, społeczne i materialne.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Kompetencje interpersonalne

Kompetencje interpersonalne pracowników socjalnych, takie jak komunikatywność, empatia, zdolność rozwiązywania konfliktów i asertywność, odgrywają kluczową rolę w ich codziennej pracy. Pracownicy socjalni, którzy

posiadają wysokie umiejętności w tych obszarach, częściej wykazują pozytywne postawy wobec osób w trudnej sytuacji życiowej, co może sprzyjać ich reintegracji społecznej oraz poprawiać jakość świadczonej pomocy. Wysoki poziom kompetencji interpersonalnych wpływa w następujący sposób na ich pozytywne zachowania wobec osób korzystających z pomocy społecznej:

1. Skuteczna komunikacja – pracownicy socjalni z rozwiniętymi umiejętnościami komunikacyjnymi potrafią jasno i spokojnie przekazywać swoje oczekiwania, co zmniejsza ryzyko nieporozumień i konfliktów. Umiejętność aktywnego słuchania pozwala im lepiej rozumieć potrzeby oraz problemy osób, którym udzielają wsparcia, co pomaga w odpowiednim reagowaniu na ich zachowania i sytuację.
2. Empatia i indywidualne podejście do podopiecznych – pracownicy socjalni, którzy potrafią wczuć się w sytuację osoby korzystającej z pomocy, są bardziej skłonni do traktowania jej z szacunkiem, zamiast kierować się uprzedzeniami. Wysoka empatia pomaga im unikać nadmiernej surowości i zrozumieć, że wiele osób w trudnej sytuacji życiowej pochodzi z problematycznych środowisk, które wpłynęły na ich decyzje.
3. Zdolność do rozwiązywania konfliktów – pracownicy socjalni z wysokimi kompetencjami interpersonalnymi potrafią skutecznie deeskalować napięte sytuacje, unikając stosowania nadmiernych środków przymusu lub karania w sposób impulsywny. Umiejętność negocjacji pozwala im rozwiązywać spory w sposób sprawiedliwy i konstruktywny, co sprzyja utrzymaniu pozytywnej atmosfery w relacjach z podopiecznymi.
4. Asertywność i konsekwencja – Pracownicy socjalni, którzy potrafią być stanowczy, ale jednocześnie nieagresywni, budują autorytet oparty na uczciwości i konsekwencji, a nie na sile. Asertywność pomaga im egzekwować zasady w sposób sprawiedliwy, co zwiększa szacunek ze strony podopiecznych i zmniejsza napięcia w relacjach zawodowych.

5. Budowanie atmosfery sprzyjającej reintegracji społecznej – pracownicy socjalni z dobrymi umiejętnościami interpersonalnymi mogą pełnić rolę nieformalnych mentorów, pomagając osobom w trudnej sytuacji życiowej znaleźć motywację do zmiany. Dzięki odpowiedniemu podejściu potrafią zachęcać podopiecznych do udziału w programach edukacyjnych, terapeutycznych i reintegracyjnych, co może zmniejszać ryzyko marginalizacji społecznej i sprzyjać powrocie do normalnego życia.

3.4. Czynniki osłabiające dostarczane wsparcie przez pracowników systemu pomocy społecznej wobec byłych więźniów

KULTUROWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Kulturowa stygmatyzacja

Kulturowa stygmatyzacja osób w trudnej sytuacji życiowej, w tym recydywistów, może również występować w pracy pracowników socjalnych. To zjawisko polega na ocenianiu i piętnowaniu osób, które borykają się z problemami, takimi jak uzależnienia, bezdomność czy przestępczość, a ich powroty do społeczeństwa mogą zostać postrzegane jako mało prawdopodobne lub niepożądane. Pracownicy socjalni mogą nieświadomie stygmatyzować osoby w trudnej sytuacji, co negatywnie wpływa na ich pomoc i reintegrację. Przyczyny tej stygmatyzacji często wynikają z następujących czynników:

- Moralność retrubutywna – wartości oparte na zasadzie sprawiedliwości karnej mogą prowadzić do postrzegania osób, które popełniły przestępstwo lub zachowały się nieodpowiedzialnie, jako „niegodne pomocy". W takim podejściu nie uwzględnia się możliwości resocjalizacji, a jedynie karania za przeszłe błędy, co może prowadzić do stygmatyzacji.
- Normy religijne – W niektórych przypadkach pracownicy socjalni mogą kierować się normami religijnymi, które nakładają silny nacisk na karanie złych uczynków i trudności w wybaczaniu osobom, które złamały zasady.

Może to prowadzić do marginalizacji osób z problemami, które w oczach takich pracowników nie zasługują na pełną pomoc i zrozumienie.

- Prezentacja osób w trudnej sytuacji życiowej w środkach masowego przekazu – w mediach osoby, które popełniły przestępstwo lub borykają się z innymi problemami życiowymi, często są przedstawiane w sposób negatywny, co prowadzi do ich stygmatyzacji. Takie przedstawienie może wpływać na postawy pracowników socjalnych, którzy mogą podchodzić do swoich podopiecznych z nieufnością lub uprzedzeniami.
- Obowiązujący system prawny – system prawny, który koncentruje się na karaniu i ściganiu przestępstw, może prowadzić do przekonania, że osoby, które popełniły przestępstwo, zasługują tylko na karę, a nie na pomoc czy reintegrację. Pracownicy socjalni, którzy operują w tym systemie, mogą w efekcie traktować osoby, które naruszyły prawo, jako niezdolne do poprawy.
- Lęk społeczeństwa przed przestępczością – lęk przed przestępczością może prowadzić do postrzegania osób, które kiedyś popełniły przestępstwo, jako zagrożenia dla społeczności. Pracownicy socjalni mogą przez ten lęk postrzegać osoby w trudnej sytuacji jako niebezpieczne i niegodne zaufania, co może zniechęcać ich do pełnej pomocy i wsparcia.

SPOŁECZNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Brak współpracy ze strony byłych więźniów

Byli więźniowie to szczególna grupa wśród beneficjentów pomocy społecznej, z którymi często, z powodu ich licznych problemów, trudno nawiązać współpracę. Izolacja w więzieniu często prowadzi do zaburzeń psychicznych, takich jak depresja, lęki, PTSD czy problemy z tożsamością. Te trudności mogą utrudniać im nawiązanie relacji z doradcami czy innymi specjalistami. Po długotrwałej izolacji więźniowie mogą mieć trudności w adaptacji do życia w społeczeństwie, w tym w budowaniu zdrowych relacji interpersonalnych, co może sprawiać, że są zamknięci lub niechętni do współpracy. Społeczne uprzedzenia wobec byłych więźniów mogą powodować, że czują się oni wykluczeni i nieakceptowani, przez co są

bardziej skłonni do unikania pomocy i wsparcia. Często po opuszczeniu zakładu karnego nie mają stabilnego miejsca zamieszkania, pracy ani wystarczających środków finansowych. To może powodować, że nie są w stanie skupić się na długoterminowej współpracy, ponieważ ich podstawowe potrzeby są niezaspokojone. Raport NIK wskazuje, że indywidualne plany pomocy najczęściej koncentrowały się na doraźnej pomocy materialnej.

Praca z klientem może przyjąć formalną postać kontraktu socjalnego, który określa wspólnie ustalone cele oraz działania, zarówno krótkoterminowe, jak i długoterminowe, mające na celu pomoc w wyjściu z trudnej sytuacji. Kontrakt taki opiera się jednak na współpracy i aktywności samego klienta, który jest zaangażowany w proces rozwiązania swoich problemów.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Przeszkolenie pracowników socjalnych

Brak odpowiedniego przeszkolenia pracowników socjalnych do pracy z osobami w trudnej sytuacji życiowej, w tym recydywistami, stanowi istotny problem, który może wpływać na skuteczność świadczenia pomocy oraz procesy resocjalizacyjne. Pracownicy socjalni odgrywają kluczową rolę w reintegracji osób, które wracają do społeczeństwa po odbyciu kary, jednak bez odpowiedniego przygotowania zawodowego mogą napotykać trudności w pracy z takimi osobami. Kluczowe problemy wynikające z braku przeszkolenia do pracy z osobami z problemem recydywy to:

- Nieefektywna komunikacja – Pracownicy socjalni, którzy nie są przygotowani do pracy z osobami o trudnych doświadczeniach (np. recydywistami), mogą mieć problemy z nawiązywaniem odpowiednich relacji. Trudności w komunikacji z osobami, które mają zaniżoną samoocenę lub borykają się z problemami emocjonalnymi, mogą prowadzić do braku zaufania, co utrudnia współpracę i osłabia efektywność pomocy.
- Utrwalanie negatywnych postaw – Brak wiedzy o procesach resocjalizacji, specyfice problemów recydywistów i ich potrzebach może skutkować

stereotypowym podejściem do tych osób. Pracownicy socjalni, którzy nie rozumieją mechanizmów przestępczości czy uzależnień, mogą traktować osoby w trudnej sytuacji jako „niezdolne do zmiany", co nie tylko ogranicza skuteczność pomocy, ale również pogłębia ich marginalizację.

- Zwiększone ryzyko konfliktów – Pracownicy socjalni, którzy nie posiadają odpowiednich umiejętności w zakresie radzenia sobie z trudnymi emocjami, agresją czy frustracją osób w trudnej sytuacji życiowej, mogą nieświadomie eskalować napięcia i wywoływać konflikty. W pracy z osobami, które mają trudności w adaptacji społecznej, ważne jest, aby pracownicy posiadali wiedzę i umiejętności, które pozwolą na konstruktywne rozwiązywanie problemów, a nie tylko reagowanie na zachowania problemowe.
- Obciążenie psychiczne pracowników socjalnych – Praca z osobami w trudnej sytuacji życiowej, w tym recydywistami, bez odpowiedniego przeszkolenia i wsparcia może prowadzić do wypalenia zawodowego. Pracownicy socjalni mogą czuć się przeciążeni emocjonalnie, szczególnie w przypadkach, gdy mają trudności z osiągnięciem pozytywnych efektów resocjalizacyjnych, co wpływa na ich samopoczucie i wydolność zawodową.

Rozwiązania systemowe

Anna Fidelus wskazuje, że dotychczasowe rozwiązania w obszarze pomocy osobom skazanym z pewnością nie są wystarczające. Należałoby zastanowić się nad wprowadzeniem działań pozwalających na uczynienie procesu readaptacji społecznej skazanych bardziej efektywnym:

- Podejmowanie działań resocjalizacyjnych o charakterze spersonalizowanym, zarówno w zakładach karnych, jak i w środowisku wolnościowym, powinno uwzględniać indywidualne cechy i potrzeby skazanego. Obejmuje to analizę jego sytuacji rodzinnej, edukacyjnej, zawodowej, zdrowotnej, społecznej oraz przestępczej, w tym również doświadczeń penitencjarnych. Taki zindywidualizowany sposób podejścia

pozwala na skuteczniejsze wspieranie skazanych w procesie resocjalizacji, dostosowując pomoc do ich rzeczywistych potrzeb i możliwości.

- Uwzględnianie w systemie resocjalizacyjnym wsparcia konkretnej osoby, takiej jak asystent skazanego, pełniącej rolę tutora, może stanowić istotny element procesu resocjalizacji. Asystent skazany miałby za zadanie nie tylko wspierać samego skazanego, ale również jego najbliższych, pomagając w adaptacji do życia po wyjściu na wolność. Taki model wsparcia, oparty na indywidualnym podejściu, sprzyja lepszej integracji skazanych ze społeczeństwem, a także ułatwia przezwyciężanie trudności związanych z powrotem do normalnego życia.
- Organizowanie i wykorzystywanie naturalnych sytuacji, które umożliwiają skazanym kontakt z osobami bez przeszłości przestępczej, może stanowić ważny element procesu resocjalizacji. Przykłady takich działań to wolontariat, prace porządkowe, udział w akcjach związanych z klęskami żywiołowymi czy zaangażowanie w lokalne uroczystości, zarówno o charakterze państwowym, jak i kościelnym. Tego typu sytuacje pozwalają skazanym na integrację z szerszym społeczeństwem, dając im szansę na budowanie pozytywnych relacji, rozwijanie umiejętności społecznych i przełamywanie stygmatyzacji związanej z ich przeszłością.
- Popularyzowanie w mediach informacji o różnorodnych formach aktywności osadzonych może pomóc w zmianie stereotypowego postrzegania tej grupy. Zamiast koncentrować się jedynie na negatywnych wydarzeniach związanych z osadzonymi, takich jak kontynuowanie przestępczej działalności po opuszczeniu więzienia, warto promować pozytywne historie o ich zaangażowaniu w edukację, pracę, wolontariat czy udział w programach resocjalizacyjnych. Tego typu informacje mogą przyczynić się do zwiększenia społecznej akceptacji dla procesu reintegracji byłych osadzonych oraz pokazać, że są oni w stanie zmienić swoje życie i wnieść wartość do społeczeństwa.

- Wzmacnianie działań mediacyjnych pomiędzy sprawcami przestępstw a ich ofiarami, jak również między rodzinami ofiar a skazanym, a także pomiędzy skazanym a jego rodziną, sąsiadami i pracodawcami, jest kluczowym elementem procesu resocjalizacji. Mediacja umożliwia nie tylko wyjaśnienie konfliktów i poczucie sprawiedliwości dla ofiar, ale także pomaga sprawcom w zrozumieniu konsekwencji ich działań oraz umożliwia odbudowę zaufania w relacjach z bliskimi i społecznością. Tego rodzaju procesy przyczyniają się do leczenia ran emocjonalnych obu stron, sprzyjają reintegracji skazanych w życie społeczne i pomagają w zmniejszaniu napięć między sprawcami a ich otoczeniem.
- Uświadamianie skazanym konieczności podejmowania działań na rzecz wzmacniania ich inkluzji społecznej jest kluczowym elementem procesu resocjalizacji. Skazani muszą zrozumieć, że ich reintegracja w społeczeństwie wymaga aktywnego zaangażowania zarówno z ich strony, jak i ze strony społeczności, do której powracają. Tylko współpraca byłych więźniów z przedstawicielami tego środowiska – rodziną, sąsiadami, pracodawcami czy organizacjami społecznymi – może zapewnić pozytywny powrót do życia społecznego, umożliwiając im budowanie spełnionego i odpowiedzialnego życia poza więzieniem (Fidelus, 2019).

PODMIOTOWE CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANE WSPARCIE

Postawa byłych więźniów

Czynnikami utrudniających readaptację społeczną, tkwiącymi w środowisku zakładu karnego, są czynniki osobowościowe: zanik celów i aspiracji życiowych, a także syndrom wyuczonej bezradności, związane z izolacyjnym charakterem zakładu karnego

Wypalenie zawodowe

Praca socjalna z byłymi osadzonymi, którzy często stykają się z trudnościami adaptacyjnymi i brakiem motywacji, stanowi ogromne wyzwanie emocjonalne dla

pracowników socjalnych. Aby skutecznie wspierać te osoby, niezbędna jest szeroka wiedza z różnych obszarów oraz wyjątkowa wrażliwość. Ciągły kontakt z trudnymi sytuacjami życiowymi, często bez zauważalnych postępów, może prowadzić do wypalenia zawodowego, które negatywnie wpływa na jakość świadczonej pomocy i dobrostan pracowników.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu krajowym:

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887).

Ustawa o pomocy społecznej (z dnia 12 marca 2004 r.) (Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700).

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523).

Ministerstwo Sprawiedliwości RP (2019). *Raport na temat stanu więziennictwa w Polsce*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Ministerstwo Sprawiedliwości RP (2020). *Raport o stanie służby więziennej w Polsce*: 2020. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Artykuły i monografie naukowe:

Bałandynowicz, A. 2006. Teoria i praktyka probacji a resocjalizacja skazanych z udziałem społeczeństwa. Prokuratura i Prawo, 9, 5–32.

Czapska, J., Szafrańska, M., & Wójcik D. 2016. Penalny populizm. Perspektywa polityczna i społeczna. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Felczak, J. 2020. Praca socjalna z więźniami i ich rodzinami. Wydawnictwo Difin, Warszawa.

Fidelus, A. 2012. Determinanty readaptacji społecznej skazanych. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.

Fidelus, A. 2019. Pomoc osobom opuszczającym więzienia – propozycje rozwiązań systemowych w zakresie wsparcia skazanych. Roczniki Pedagogiczne, 11(47), 133-145.

Goffman, E. 1975. Charakterystyka instytucji totalnych. W: Elementy teorii socjologicznych. Red. Dereczyński, W., Jasińska-Kania, A., & Szacki, J. PWN, Warszawa.

Hołyst, B. 2007. Socjologia kryminalistyczna, t. 1. LexisNexis, Warszawa.

Kacprzak, A. & Kudlińska-Chróścicka, I. 2019. Between social work and social rehabilitation. Conditions of social work with ex-prisoners in Poland. Zeszyty Pracy Socjalnej, 24, 23-39.

Sobczyszyn, U. 2009. Czynniki utrudniające społeczną readaptację skazanych po odbyciu kary pozbawienia wolności – ogólna charakterystyka. W: Zagadnienia readaptacji społecznej skazanych. Red. Kozaczuk, F. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, 125-138.

Jamroży, K. 2018. Praca socjalna z osadzonymi w więzieniach – realne założenie czy mglisty postulat? UR journal of Humanities and Social Sciences, 1(6), 58-74.

Kieszkowska, A. 2009. Problemy readaptacyjne osób opuszczających placówki resocjalizacyjne. Probacja, 2, 99–110.

Konopczyński, M. 2006. Metody twórczej resocjalizacji, PWN, Warszawa.

Lenart-Kłoś, K. 2020. Wartość pracy dla pracujących osób pozbawionych wolności. Zeszyty Naukowe KUL, 1(249), 69-85.

Machel, M. 2003. Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna. Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk.

Mańka J., & Ornacka K. 2010. Problemy readaptacji osób opuszczających zakłady karne. Praca Socjalna, 6, 76-99.

Miłkowska, G. & Sobański, S. 2017. Sieć, czyli kompleksowe instytucjonalne wsparcie osób opuszczających zakłady karne. Dyskursy Młodych Andragogoów,18, 131-144.

Młyński, J. (2012). Wsparcie rodziny – analiza w aspekcie pracy socjalnej. Studia Socialia Cracoviensia, 1 (6), 127-142.

Phillips J. 2001. Cultural construction of manhood in prison. Psychology of Men & Masculinity, 2(1), 13–23.

Pierzchała, K. 2011. Przestępstwo. Probacja alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Probacja, 4, 5-26.

Pomoc społeczna świadczona osobom opuszczającym zakłady karne. Najwyższa Izba Kontroli 2018.

Pstrąg, D. 2014. Praca w procesie readaptacji społecznej skazanych, Lubelski Rocznik Pedagogiczny, 33, 148–164.

Rajewska de Mezer, J. 2021. Pomoc aktywizująca w procesie readaptacji społecznej osób opuszczających zakłady karne. Implementacja zasady pomocniczości w działania podmiotów pomocy społecznej. Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne, 7(1). 37–53.

Rajewska de Mezer, J. 2018. Wiedza z zakresu zagadnień prawnych w pracy pracownika socjalnego. Studia Edukacyjne, 3, 353- 372.

Szczepańska-Szczepaniak, A.M. 2015. Długoterminowa kara pozbawienia wolności – cele, funkcje, zagrożenia i oczekiwania, Probacja, 3, 123–142.

Szymanowska, A. 2003. Więzienie i co dalej? Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa.

Wróbel-Chmiel, A. 2017. Praca w warunkach izolacji więziennej a poczucie sensu życia skazanych odbywających kary długoterminowe. Probacja, 1, 69–89.

Zatrudnienie osób pozbawionych wolności. Najwyższa Izba Kontroli 2016.

Iwona Niewiadomska

EKSPERTYZA 5

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM – WIĘŹNIOM, MŁODOCIANYM I RECYDYWISTOM PRNITENCJARNYM – PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ

1. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM

1.1. Zadania ustawowe wobec więźniów

Zadania ustawowe Służby Więziennej wynikają z ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – kodeks karny wykonawczy oraz z ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 roku o Służbie Więziennej. Służba Więzienna realizuje na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności.

Do podstawowych zadań Służby Więziennej należy:

- Prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych;
- wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej;
- humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności;

- ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych;
- zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa;
- wykonywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności, jeżeli mają być wykonywane w zakładach karnych i aresztach śledczych i jeżeli wynikają z realizacji orzeczenia wydanego przez właściwy organ;
- 7a) prowadzenie Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności, zwanej dalej „Centralną Bazą"; 8) współdziałanie z odpowiednimi formacjami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych;
- realizacja czynności wykonywanych przez podmioty, o których mowa w art. 43g § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, w przypadku powierzenia tych czynności przez Ministra Sprawiedliwości (obsługa centrali monitorowania dozoru elektronicznego);
- edukacja prawna młodzieży związana z prewencją przestępstw.

Polskie prawo karne określa, że więźniowie mogą być pozbawieni wolności w ramach trzech rodzajów kar: a) terminowej sankcji izolacyjnej, b) 25 lat pozbawienia wolności; c) dożywotniego pobytu w zakładzie karnym.

Istotą terminowej kary pozbawienia wolności jest izolacja skazanego od społeczeństwa przez umieszczenie go w zakładzie karnym i poddanie ograniczeniom określonym w k.k.w. i w regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności. Według art. 37 kodeksu karnego (k.k.) terminowa sankcja izolacyjna może trwać najkrócej miesiąc, a najdłużej – 15 lat. Wymierza się ją w latach i miesiącach. Kodeks karny przyjmuje różne dolne i górne granice zagrożeń tą karą, tworząc w sumie 6 odmian prostych sankcji izolacyjnych: od 1 miesiąca do

3 lat (odmiana najczęściej występująca), od 3 miesięcy do 5 lat, od 6 miesięcy do 8 lat, od 1 roku do 10 lat, od 3 lat do 15 lat. Za niektóre kwalifikowane typy przestępstw występuje zagrożenie od 2 do 12 lat pobytu w zakładzie karnym.

W obowiązującym w Polsce systemie prawa kara 25 lat pozbawienia wolności jest przewidziana za najcięższe zbrodnie. Kara ta pełni rolę zamienną w stosunku do sankcji od 5 do 15 lat, od 10 do 15 lat oraz dożywotniej izolacji. Jej obecność w systemie kar jest uzasadniona przede wszystkim możliwością rzadszego orzekania dożywotniego uwięzienia. Kara ta ma charakter eliminacyjny, ponieważ jej podstawowym celem jest zabezpieczenie społeczeństwa przed sprawcą przestępstwa. Obowiązujący kodeks karny nie zawiera żadnych wskazań dotyczących jej stosowania. Można jednak przyjąć, że sankcja tego rodzaju powinna być wymierzana wtedy, gdy nawet uwięzienie na 15 lat nie byłoby wystarczające z punktu widzenia realizacji wszystkich celów kary wobec sprawcy przestępstwa o wielkim nasileniu społecznej szkodliwości, wykazującego równocześnie bardzo duży stopień zawinienia, a okoliczności obciążające zdecydowanie przeważają nad łagodzącymi. Opisywana kara ma w rzeczywistości eliminacyjny (zabezpieczający) charakter, wobec czego należy ją stosować wyjątkowo, w przypadkach „szczególnie długiego procesu resocjalizacji".

Dożywotnie pozbawienie wolności jest najsurowszą sankcją w katalogu kar. O jej wprowadzeniu zdecydowały dwa względy – rezygnacja z kary śmierci i potrzeba wprowadzenia środka trwale eliminującego z życia zbiorowego najbardziej groźnych przestępców. Celem dożywotniego pozbawienia wolności jest zabezpieczenie społeczeństwa przed najgroźniejszymi przestępcami, a także uczynienie zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości w przypadku popełnienia najcięższych zbrodni. Obowiązujące prawo nie nadaje tej karze wyjątkowego charakteru ani też nie przewiduje żadnych zasad jej orzekania. Przyjmuje się jednak, że dożywotnie pozbawienie wolności może być wymierzone tylko w skrajnych przypadkach, jeżeli zostanie ustalony najwyższy stopień

szkodliwości społecznej popełnionej zbrodni i maksymalne zawinienie sprawcy, wskazujące, że nie nadaje się on do współżycia w społeczeństwie, i tylko wtedy, gdy orzeczenie tej kary pozostaje w zgodzie ze społecznym poczuciem sprawiedliwości. Do wymierzenia dożywotniego pozbawienia wolności nie wystarczy obiektywne stwierdzenie, że przestępca dopuścił się zbrodni wyjątkowo oburzającej, konieczne jest ponadto skrupulatne rozważenie całokształtu okoliczności sprawy, dokonanie oceny osoby oskarżonego, ustalenie, czy istnieją jedynie okoliczności obciążające, a nie zachodzą także okoliczności łagodzące.

Cele wykonywania sankcji izolacyjnych w systemie prawa polskiego zostały sformułowane *expressis verbis* w art. 67 § 1 kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w)., który stanowi, że: „Wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa". Dla osiągnięcia tego celu „prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych" (art. 67 § 2 k.k.w.).

W obecnym kształcie kara pozbawienia wolności daje możliwość zorganizowania i prowadzenia odpowiedniego procesu resocjalizacyjnego, pomimo tego, że jest najbardziej represyjną reakcją na przestępstwo. Między funkcją izolacyjną a resocjalizacyjną istnieje poważny dysonans zauważany przez wielu teoretyków i praktyków penitencjarnych. Kara pozbawienia wolności ze swej natury nie może uwolnić się od funkcji izolacyjnej. Może jednak dozować odosobnienie w zależności od kategorii więźniów i celów, które chce wobec nich osiągnąć. Ma tu zastosowanie zasada indywidualizacji oddziaływania penitencjarnego. Przemawiają za tym cele wykonywania kary pozbawienia wolności z art. 67 § 1 k.k.w. – wzbudzanie w skazanym woli współdziałania, kształtowanie u niego społecznie pożądanych postaw i poczucia odpowiedzialności, które z jednej strony są zgodne z celami resocjalizacji, a z drugiej – mają ułatwić mu powrót do

społeczeństwa. W chwili obecnej resocjalizacja może być traktowana jedynie jako propozycja skierowana do skazanego, która może być przyjęta lub odrzucona. Dla osiągnięcia celu resocjalizacyjnego prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na więźniów w ramach określonych w ustawie rodzajów i typów zakładów karnych oraz systemów wykonania kary.

Podział zakładów karnych na rodzaje wyznacza kryterium przeznaczenia dla określonej kategorii skazanych. Cztery z nich *expressis verbis* wymienia art. 69 k.k.w. – są to zakłady karne dla: 1) młodocianych, 2) pierwszy raz karanych, 3) recydywistów penitencjarnych, 4) odbywających karę aresztu wojskowego. Ponadto, art. 88 § 3 k.k.w. stwarza podstawę prawną do utworzenia kolejnego rodzaju zakładu przeznaczonego dla skazanych niebezpiecznych.

Realizacji zasady niesformalizowanej progresji zakładającej, że od zachowania skazanych zależy możliwość ich awansowania lub degradacji, służy typologia zakładów karnych. Różnica między nimi polega przede wszystkim na stopniu zabezpieczenia, izolacji osadzonych oraz ich uprawnieniach i obowiązkach w zakresie poruszania się na terenie więzienia i poza nim. Ale odmienność poszczególnych typów zakładów – uzasadniona zasadą progresji, indywidualizacją metod i środków oddziaływania na skazanych oraz ich przygotowaniem do wyjścia na wolność – może dotyczyć również innych dziedzin, np. widzeń, korespondencji czy rozmów telefonicznych (art. 70 § 2 k.k.w.). Odbywanie sankcji izolacyjnych może być organizowane w zakładach karnych typu (art. 70 § 1 k.k.w.): 1) zamkniętego, 2) półotwartego, 3) otwartego.

Zakłady karne typu zamkniętego charakteryzują się najmniejszą swobodą skazanych zarówno wewnątrz więzienia, jak i w zakresie ich kontaktów ze światem zewnętrznym. Ich reżim został określony w art. 90 k.k.w. Cele mieszkalne z reguły są zamknięte całą dobę. Zasadą jest, że osadzeni powinni być zatrudniani na terenie zakładu karnego. Mogą pracować poza nim, ale w pełnym systemie konwojowania. Jednak skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności mogą wykonywać pracę wyłącznie na terenie więzienia. Nauczanie oraz zajęcia

kulturalno-oświatowe i sportowe również są organizowane tylko w obrębie zakładu. Ruch więźniów po jego terenie odbywa się w sposób zorganizowany i pod dozorem. Osadzeni mogą korzystać jedynie z własnej bielizny i obuwia. Natomiast na korzystanie z własnej odzieży musi wyrazić zgodę dyrektor zakładu. Skazany może korzystać z dwóch widzeń w miesiącu. Z wyjątkiem określonych wypadków (art. 102 pkt. 11 k.k.w. i art. 103 k.k.) nadzorowi administracji zakładu karnego podlegają rozmowy telefoniczne, widzenia i korespondencja więźnia. Osobom odbywającym karę w zakładach zamkniętych nie można udzielać przepustek. Można im jednak przyznawać nagrody, w tym najważniejsze – zezwolenie na widzenia poza zakładem na okres 30 godzin i na opuszczenie zakładu do 14 dni. Przyznanie takiej nagrody skazanemu, który odbywa karę 25 lat albo dożywotniego pozbawienia wolności wymaga zgody sędziego penitencjarnego (art. 139 § 6 k.k.w.). „Przepustka losowa" jest udzielana przez sędziego penitencjarnego, a w przypadkach nie cierpiących zwłoki przez dyrektora zakładu karnego. Dodatkowy reżim towarzyszy ośrodkom typu zamkniętego, które są przeznaczone dla niebezpiecznych sprawców. Obostrzenia są sprecyzowane w art. 88b k.k.w. Po pierwsze, cele mieszkalne oraz miejsca przebywania osób niebezpiecznych są wyposażone w odpowiednie zabezpieczenia techniczno-ochronne. Po drugie, cele mieszkalne pozostają zamknięte całą dobę i często są kontrolowane. Po trzecie, skazani mogą uczyć się, pracować, bezpośrednio uczestniczyć w nabożeństwach, spotkaniach religijnych i nauce religii oraz korzystać z zajęć kulturalno-oświatowych, z zakresu kultury fizycznej i sportu, tylko w oddziale, w którym są osadzeni. Poruszanie się więźniów po terenie zakładu karnego odbywa się pod wzmocnionym dozorem i jest ograniczone tylko do niezbędnych potrzeb, ponadto poddaje się ich kontroli osobistej przy każdorazowym wyjściu i powrocie do cel. Widzenia skazanych odbywają się w wyznaczonych miejscach pod wzmocnionym dozorem. Mogą one przebiegać w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z odwiedzającymi, jeżeli zachodzi poważne zagrożenie bezpieczeństwa tych osób. Decyzje w tej sprawie podejmuje dyrektor zakładu karnego. Dodatkowo, skazani nie mogą korzystać z własnej odzieży i obuwia.

Zakłady karne typu półotwartego charakteryzuje to, że zakres uprawnień skazanych w zakresie kontaktów wewnętrznych i zewnętrznych jest znacznie szerszy niż w więzieniu typu zamkniętego. Zakłady typu półotwartego odgrywają dużą rolę w procesie resocjalizacji, dlatego powinni w nich odbywać karę skazani objęci systemem programowanego oddziaływania. Art. 91 k.k.w. określa następujący reżim dla zakładów typu półotwartego. Cele mieszkalne są otwarte w porze dziennej, a w porze nocnej mogą być zamknięte. Skazani mogą być zatrudniani poza zakładem karnym w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta. Osadzonym można zezwolić na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu oraz zajęciach terapeutycznych organizowanych poza murami zakładu karnego, jak również w organizowanych przez administrację więzienia poza jego obszarem zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych. Skazani mogą poruszać się po terenie zakładu według zasad ustalonych w porządku wewnętrznym oraz korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Osadzonym można udzielać przepustek nie częściej niż raz na dwa miesiące, łącznie na okres 14 dni. Ponadto, mogą oni korzystać z trzech widzeń w miesiącu. Widzenia podlegają nadzorowi administracji zakładu. Natomiast rozmowy w trakcie widzenia, korespondencja i kontakty telefoniczne mogą być kontrolowane w sposób fakultatywny.

Zakłady karne typu otwartego pełnią ważne funkcje w systemie penitencjarnym z dwóch powodów. Po pierwsze, stwarzają najwyższy i najkorzystniejszy stopień w systemie wolnej progresji. Wyraźnie złagodzony reżim odbywania kary spełnia rolę silnego bodźca w resocjalizacji skazanych. Po drugie, ośrodek otwarty daje możliwość ukształtowania końcowej fazy odbywania kary pozbawienia wolności. Organizacja pobytu w takim zakładzie jest w największym stopniu podobna do życia na wolności. Dlatego spełnia on rolę pomostu między warunkami więziennymi i warunkami wolnościowymi. Szczegółowe zasady organizowania zakładów otwartych określa art. 92 k.k.w. Cele mieszkalne skazanych są otwarte całą dobę. Są oni zatrudniani przede wszystkim poza terenem więzienia i bez konwojenta. Osadzonym można zezwolić na uczestniczenie w nauczaniu,

szkoleniu, zajęciach terapeutycznych, kulturalno-oświatowych lub sportowych poza zakładem. Skazani mogą poruszać się po terenie wiezienia według zasad ustalonych w porządku wewnętrznym. Do ich dodatkowych uprawnień należą możliwości: a) korzystania z własnej odzieży, bielizny i obuwia, b) otrzymywania z depozytu pieniędzy pozostających do osobistej dyspozycji, c) otrzymywania przepustek nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nie przekraczający 28 dni w roku, d) korzystania z nieograniczonej liczby widzeń – widzenia mogą podlegać nadzorowi administracji zakładu, ale rozmowy w trakcie ich trwania nie podlegają kontroli, e) przygotowywania posiłków we własnym zakresie. Ważne jest również to, że nie podlegają kontroli rozmowy telefoniczne i korespondencja skazanych.

Polskie prawo karne wyodrębnia trzy systemy wykonywania kary pozbawienia wolności (art. 81 k.k.w.): 1) programowanego oddziaływania – system ten zostanie scharakteryzowany w części poświęconej młodocianym; 2) terapeutyczny, 3) zwykły.

Istotą odbywania kary w systemie terapeutycznym jest stosowanie środków leczniczych i psychokorekcyjnych oraz ich dostosowanie do indywidualnych potrzeb więźniów. Uzasadnieniem dla stworzenia takiej formy oddziaływań jest fakt, że u znacznego odsetka skazanych na karę pozbawienia wolności występują zaburzenia psychiczne i/lub fizyczne. Według art. 96 § 1 k.k.w. odbywanie kary w systemie terapeutycznym jest uzależnione od łącznego spełnienia dwóch przesłanek. Pierwsza dotyczy wystąpienia niepsychotycznego zaburzenia psychicznego, zaburzenia preferencji seksualnych, upośledzenia umysłowego, uzależnienia od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych czy też niepełnosprawności fizycznej. Druga przesłanka to konieczność oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej. W przypadku ich zaistnienia nie jest wymagana zgoda skazanego na odbywanie kary w systemie terapeutycznym (art. 96 § 3 k.k.w.). Do podstawowych celów oddziaływań w tym systemie należy zapobieganie pogłębianiu się patologicznych cech osobowości, przywracanie równowagi

psychicznej oraz kształtowanie zdolności współżycia społecznego i przygotowanie do samodzielnego życia skazanych (art. 97 § 1 k.k.w.). W przypadku kierowania osadzonego do odbywania kary w systemie terapeutycznym szczególne znaczenie mają badania osobopoznawcze, przede wszystkim psychologiczne i psychiatryczne. Specjalistyczna opieka jest prowadzona głównie w oddziałach terapeutycznych o określonej specjalności (art. 96 § 4 k.k.w.). Systemem tym mogą być również objęci skazani przebywający poza oddziałami terapeutycznymi na bazie indywidualnych programów, które są poprzedzone diagnozą zawierającą charakterystykę zaburzeń, aktualnego stanu psychofizycznego, problemu stanowiącego podstawę skierowania do systemu terapeutycznego oraz ocenę motywacji skazanego do uczestnictwa w programie. W indywidualnym programie terapeutycznym określa się przede wszystkim rodzaje i formy oddziaływań specjalistycznych, zwłaszcza psychologicznych, lekarskich i rehabilitacyjnych. Na wniosek lub po zasięgnięciu opinii personelu specjalistycznego, dyrektor zakładu karnego dokonuje niezbędnych odstępstw od przewidzianego sposobu wykonania kary, uzasadnionego stanem zdrowia i potrzebami terapii skazanego. Podobnie jak w zakresie programowanego oddziaływania, również w systemie terapeutycznym dokonuje się okresowych ocen wykonywania indywidualnych programów. Po zakończeniu oddziaływań więźnia przenosi się do innego systemu – programowanego lub zwykłego.

W systemie zwykłym wykonywana jest kara pozbawienia wolności wobec skazanych dorosłych, którzy jej nie odbywają w systemie programowanego oddziaływania lub terapeutycznym. Do odbywających karę w tym systemie mają zastosowanie wszystkie przepisy k.k.w. i regulaminu jej wykonania, z wyjątkiem odrębności stosowanych w uprzednio wymienionych systemach. Praca ze skazanymi obejmuje więc wszystkie metody i środki wpływu resocjalizacyjnego – zatrudnienie, naukę, zajęcia społeczno-wychowawcze, sport, stosowanie kar i nagród. Wprowadzana jest także indywidualizacja form i środków oddziaływania w ramach określonego rodzaju i typu zakładu karnego. Do osadzonych, którzy odbywają karę w systemie zwykłym, odnosi się również zasada okresowych ocen

resocjalizacji, a stwierdzone w tej mierze postępy są uwzględniane przez stosowne awansowanie lub degradowanie skazanych w obrębie poszczególnych typów zakładów. W odróżnieniu od programowanego oddziaływania, w zwykłym systemie odbywania kary nie istnieje wymóg sporządzania indywidualnych programów i ich okresowej oceny.

W polskim prawie karnym określony jest również status skazanego. Przepis art. 5 § 1 k.k.w. odnosi się do praw i obowiązków określonych przez kodeks karny wykonawczy, chodzi więc o prawa i obowiązki, które są elementem stosunku prawnego między skazanym a organem wykonującym orzeczoną karę. W przepisach tego kodeksu znajdują się również instytucjonalne zabezpieczenia osadzonego przed takim postępowaniem organów wykonawczych, które nie są zgodne z celami kary. Ponadto, k.k.w. wyposaża skazanego w prawa podmiotowe, które pozwalają jemu samemu lub jego obrońcy aktywnie przeciwstawiać się jakimkolwiek odstępstwom od zasad wykonywania orzeczeń i ułatwiają mu realizację podmiotowych gwarancji w postępowaniu wykonawczym. Ważne jest również to, że ustawa ta pozwala osadzonemu wpływać w pewnym zakresie na proces modyfikowania kary w sposób odpowiedni do postępów resocjalizacji i stopnia realizacji jej celów. Na status prawny osoby w postępowaniu wykonawczym składa się suma jej obowiązków i praw. Są one wspólne dla wszystkich skazanych niezależnie od rodzaju zastosowanej sankcji. Podstawowym obowiązkiem osoby karanej jest konieczność poddania się wykonaniu orzeczenia. W ten sposób wyrażona została zasada, że państwo realizuje wynikający z treści prawomocnego i wykonalnego wyroku przymus wobec osądzonego obywatela, który ma obowiązek poddania się rygorom wynikającym z orzeczenia. Imperatywem, który wysuwa się na pierwszy plan w postępowaniu wykonawczym jest zobowiązanie po stronie organów wykonawczych do niezwłocznej realizacji orzeczenia, a po stronie skazanego – konieczność podporządkowania się rygorom tego postępowania. Na podstawie art. 116 § 1 k.k.w. można wymienić dodatkowe powinności więźnia: 1) Obowiązek stosowania się do wydawanych poleceń. Generalny nakaz stosowania się skazanego do poleceń wydawanych przez uprawniony organ

postępowania wykonawczego formułuje art. 5 § 2 k.k.w. W odniesieniu do wykonania kary izolacji ogólną normą jest art. 73 k.k.w., który stanowi, że w zakładach karnych utrzymuje się dyscyplinę i porządek w celu zapewnienia bezpieczeństwa i realizacji zadań kary pozbawienia wolności. Dyrektor ustala porządek wewnętrzny zakładu karnego. Natomiast z art. 116 § 1 k.k.w. wynika, że skazany ma obowiązek przestrzegania przepisów określających zasady i tryb realizacji kary oraz wykonywania poleceń przełożonych i innych uprawnionych osób. 2) Obowiązek poprawnego zachowania się. Nakaz ten oznacza podporządkowanie się przepisom prawa karnego wykonawczego i poleceniom uprawnionych organów postępowania wykonawczego. 3) Obowiązek niezwłocznego zawiadomienia przełożonego o chorobie własnej oraz o zauważonych zaburzeniach zdrowotnych u innego skazanego. 4) Obowiązek poddania się badaniom, leczeniu, zabiegom lekarskim, sanitarnym oraz rehabilitacji. 5) Obowiązek wykonywania odpłatnej lub nieodpłatnej pracy wskazanej przez administrację więzienną. 6) Obowiązek dbałości o mienie zakładu penitencjarnego, jak też o minie każdej instytucji oraz podmiotu gospodarczego, w którym skazany jest zatrudniony. Katalog praw osoby odbywającej karę pozbawienia wolności, został określony w art. 102 k.k.w. Na podstawie treści tego artykułu można stwierdzić, że więzień ma prawo do: 1) odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i właściwych warunków higieny, 2) łączności ze światem zewnętrznym, a zwłaszcza z rodziną i innymi bliskimi osobami, 3) korzystania z wolności religijnej, 4) otrzymywania związanego z zatrudnieniem wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego w zakresie przewidzianym w odrębnych przepisach, a także pomocy w uzyskiwaniu świadczeń inwalidzkich, 5) kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej, a za zgodą dyrektora zakładu karnego do wytwarzania i zbywania wykonanych przedmiotów, 6) korzystania z zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych oraz z radia, telewizji, książek i prasy, 7) komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem, właściwym kuratorem sądowym oraz wybranym przez siebie przedstawicielem,

8) zapoznawania się z opiniami, sporządzonymi przez administrację zakładu karnego, stanowiącymi podstawę podejmowanych wobec niego decyzji,
9) składania wniosków, skarg i próśb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich, bez obecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich,
10) prowadzenia korespondencji, bez jej cenzurowania, z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi instytucjami państwowymi, samorządowymi oraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich.

1.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec więźniów

Ograniczanie praw i wolności osadzonych

Więźniowie zostają pozbawieni wolności, ale nadal przysługują im podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do godności, ochrony zdrowia lub kontaktu z rodziną. Niestety, w wielu przypadkach prawa tego rodzaju są łamane. Ograniczanie kontaktu ze światem zewnętrznym może przykładowo polegać na ograniczaniu rozmów telefonicznych, ograniczanie dostępu do opieki może polegać na ignorowaniu skarg zdrowotnych, ograniczenie dostępu do edukacji i pracy może polegać na blokowaniu ofert pracy.

Stosowanie przemocy fizycznej

Przemoc fizyczna jest jednym z najpoważniejszych problemów w systemie penitencjarnym. Przemoc fizyczna ze strony funkcjonariuszy może przyjmować różne formy – np. bicie, popychanie, kopanie, nadużywanie środków przymusu (np. bezcelowe skuwanie).

Stosowanie przemocy psychicznej

Przemoc psychiczna może przyjmować różnorakie formy – np. obrażanie, upokarzanie i wyśmiewanie, grożenie wykorzystaniem posiadanej władzy, izolowanie od innych osadzonych, ograniczanie dostępu do obrony prawnej.

Nadużywanie władzy

Niesprawiedliwe traktowanie wybranych więźniów – m.in. poprzez nadużywanie kar dyscyplinarnych (umieszczanie w izolatce bez powodu i/lub na zbyt długi czas), łamanie praw (np. do jedzenia), bezzasadne cofanie przywilejów (np. zakazu widzenia, paczek czy spacerów).

Przejawianie zachowań korupcyjnych

Zachowania tego rodzaju mogą polegać na przyjmowaniu łapówek w zamian za określone przywileje (np. dostęp do telefonu), czy też na współpracy z grupami przestępczymi w więzieniu.

Wymuszanie posłuszeństwa przez manipulację

Manipulacja to skuteczna forma działania w więzieniu. Strażnicy, którzy mają dostęp do jej pełnego sterowania nad osadzonymi, mogą korzystać z różnych technik manipulacyjnych. Formy manipulacji więźniami: a) dziel i rządź (np. wzmacnianie konfliktów między więźniami, wspieranie donosicielstwa); b) wymuszanie posłuszeństwa przez szantaż (np. grożenie karami, ograniczenie dostępu do przywilejów, używanie presji psychicznej); c) fałszywa życzliwość (np. udzielenie przyjacielskich rad, obiecywanie korzyści); d) izolowanie i osłabienie psychiczne (np. celowe utrudnienie kontaktu z rodziną, ignorowanie więźnia); wykorzystywanie więźniów do celów użytkowych (np. zmuszanie do wykonania określonych działań, testowanie lojalności);

Przyzwolenie na występowanie przemocy między więźniami

Przemoc między więźniami jest dużym problemem w warunkach izolacyjnych. W wielu przypadkach strażnicy nie tylko nie zapobiegają przemocy, ale bezpośrednio ją tolerują, a nawet celowo na nią przyzwalają. Formy przyzwolenia na przemoc

między więźniami: a) bierność strażników wobec przemocy (np. brak reakcji na bójki i znęcanie się, brak interwencji w sytuacji konfliktów, lekceważenie skarg); b) celowe podsycanie konfliktów między więźniami (np. celowe faworyzowanie jednej grupy, celowe umieszczenie skonfliktowanych osób w jednej celi); c) współpraca z więziennymi gangami (np. rządy gangów w więzieniu, ułatwianie działalności przestępczej); d) wykorzystywanie przemocy jako formy kary (np. niedopuszczenie do udzielenia pomocy w przypadku pobicia).

Przejawianie pogardy/odczłowieczenia wobec więźniów

Postawa pogardy współwystępuje z dehumanizacją skazanych – m.in. z traktowaniem ich jak „podludzi" oraz z brakiem szacunku wobec tej kategorii osób (np. poprzez stosowanie wyzwisk czy też obraźliwego języka).

Zaniedbania w sprawowaniu kontroli nad więźniami

Zaniedbania w zakresie kontroli nad więźniami (np. w postaci ignorowania przypadków przemocy między osadzonymi, odmowy udzielenia pomocy, braku reakcji na próbę samookaleczenia), często prowadzą do osłabienia bezpieczeństwa, ucieczek i/lub do łamania praw człowieka.

Brak empatii i/lub obojętność wobec więźniów

Brak empatii wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej często stanowi podstawę do nadużyć, łamania praw człowieka oraz pogorszenia procesu resocjalizacji więźniów. Przejawy obojętności mogą przykładowo polegać na ignorowaniu skarg dotyczących warunków bytowych, braku reakcji na trudności zdrowotne lub też na nieudzieleniu pomocy.

Celowe utrudnianie resocjalizacji

Resocjalizacja to podstawowe działanie systemu penitencjarnego, mającego na celu przygotowanie osadzonych do powrotu do społeczeństwa. Jednak w niektórych przypadkach strażnicy więzienni, zamiast wspierać proces

resocjalizacji, celowo go utrudniają. Formy celowego utrudniania resocjalizacji przez funkcjonariuszy SW: a) ograniczanie dostępu do edukacji i pracy; b) utrudnianie kontaktu z rodziną, c) stwarzanie zagrożenia i/lub stosowanie przemocy; d) ignorowanie problemów związanych z życiem; e) przejawianie zachowań dyskryminujących.

1.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW

Normy i wartości społeczne wspierające autorytaryzm i posłuszeństwo wobec władzy

Przekonania społeczne, że surowa kara i ścisła dyscyplina, są niezbędne do tego, aby przestrzegać obowiązujących zasad. Akceptacja użycia siły jako środka kontroli i egzekwowania kary. Przekonanie, że władza ma prawo do stosowania przemocy.

Kultura siły i dominacji

Przekonanie społeczne, że władza jest sprawowana poprzez siłę, a brak siły świadczy o słabości. Główne cechy kultury siły i dominacji: a) hierarchia i autorytaryzm – w układzie hierarchicznym silniejsi rządzą słabszymi; autorytet jest narzucany siłowo; władza nie podlega kontroli; b) przemoc jako narzędzie kontroli - fizyczna, psychiczna i/lub symboliczna agresja jest akceptowalnym środkiem regulacji zachowań; represja mają na celu zastraszanie podwładnych i/lub przeciwników; w instytucjach, takich jak więzienie czy wojsko, brutalność może być częścią „tradycji" lub rytuałów inicjacji; c) podporządkowanie słabszych - oczekuje się, że osoba znajdująca się niżej w hierarchii będzie posłuszna decyzjom „silniejszych"; słabość i empatia są spostrzegane jako wady; obowiązujące zasady są egzekwowane w sposób bezwzględny i bezdyskusyjny;

d) dehumanizacja przeciwnika – osoby znajdujące się niżej w hierarchii są spostrzegane jako narzędzia władzy, a nie jako jednostki z przysługującymi im prawami; przeciwnicy (np. więźniowie) są przedstawiani jako „gorsi", „niegodni szacunku" lub jako osoby będące „zagrożeniem"; częste zastosowanie dehumanizacyjnego języka („robaki", „śmiecie"); e) brak tolerancji na popełnianie błędów – błędy są postrzegane jako oznaka niekompetencji; f) rywalizacja zamiast współpracy – relacje międzyludzkie są ukierunkowane na walkę o kontrolę i dominację, a nie na współpracę; silniejsi walczą o swoją pozycję kosztem słabszych; hierarchia często zmienia się w wyniku podejmowania brutalnych działań; g) stosowanie mechanizmów strachu i represji – kary są surowe i często mają na celu upokorzenie i/lub psychiczne złamanie jednostki; publiczne przykłady represji mają odstraszać innych od buntu czy sprzeciwu; h) kultura zemsty i odwetu – kultywowane jest przekonanie, że „honor" wymaga natychmiastowej odpowiedzi na zniewagę lub atak; cykle przemocy mają samonapędzający się charakter, ponieważ każda agresja wywołuje kolejny akt przemocy; i) nadmierna agresja - w takich środowiskach szczególnie często są stosowane narracje, że należy „być twardymi" i jednocześnie „nie należy okazywać słabości"; j) kontrola nad przepływem informacji - manipulacja, propaganda i cenzura są stosowane do kreowania obrazu silnego lidera i słabych przeciwników.

Przypisywanie dużej wartości zemście za wyrządzone zło

Społeczne przekonanie, że więźniowie muszą „odpokutować" swoje winy w sposób bolesny i upokarzający. Brak rozróżnienia kulturowego między sprawiedliwością a zemstą oraz akceptacja brutalnego traktowania jako „uzasadnionej kary". Tolerowanie dodatkowych nieoficjalnych kar w więzieniu jako rodzaju zemsty za popełnione zło (przestępstwo). Mechanizmy zemsty wynikają z psychologicznej potrzeby sprawiedliwości, ponieważ ludzie dążą do zemsty, gdy zostaną skrzywdzeni i postrzegają wymierzenie kary jako sposób na wyrównanie krzywdy. W niektórych kulturach zemsta jest traktowana jako moralny obowiązek.

Występuje tam silne przekonanie, że „oko za oko" jest jedyną sprawiedliwą odpowiedzią na wyrządzoną krzywdę.

Preferowanie norm dehumanizujących więźniów

Postrzeganie więźniów jako „podludzi" lub „wyjętych spod prawa", co usprawiedliwia brutalność i/lub inne negatywne zachowania wobec nich. Przekonanie, że osadzeni stracili swoje prawa i nie korzystają z dostępu do praw. Traktowanie osadzonych głownie w kategoriach zagrożenia dla społeczeństwa. Do społecznych form dehumanizacji należy zaliczyć przede wszystkim stereotypizację więźniów (przedstawianie wszystkich osadzonych jako „złych", „niebezpiecznych"; tworzenie podziału na „my" (ludzie wolni) kontra „oni" (więźniowie, przestępcy) oraz język dehumanizujący wskazujący na to, że „sami są sobie winni".

Brak wartości humanistycznych i resocjalizacyjnych

Brak w społeczeństwie szacunku dla wartości humanistycznych zwiększa w stosunku do więźniów ryzyko naruszeń dotyczących poszanowania takich wartości, jak: godność człowieka, autonomia jednostki, okazywanie współczucia, przejawianie solidarności, budowanie wspólnoty, stosowanie zasad etycznych, poszanowanie praw człowieka, dbałość o rozwój jednostki. W stosunku do osadzonych dominuje pogląd, że więzienie powinno być miejscem kary, a nie wspierania poprawy przestępcy. Brak wiary w możliwość zastosowania kary jako okresu sprzyjającego resocjalizacji. Traktowanie osadzonych jako osób „straconych" dla społeczeństwa.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Czynniki historyczne i polityczne

W krajach z autorytarną przeszłością system więziennictwa może być bardziej represyjny, a negatywne postawy wobec więźniów – akceptowane i/lub

systemowo wspierane. Czynniki polityczne sprzyjające negatywnym postawom funkcjonariuszy SW wobec skazanych to: a) zaostrzenie polityki karnej – polityka karna jako środek redukowania przestępczości w postaci „zero zagrożenia" lub „polityka twardej ręki"; politycy często promują populistyczne hasła o „surowym traktowaniu przestępców", co zwiększa społeczne przyzwolenie na agresję wobec tej grupy; b) polityczne wykorzystywanie kar izolacyjnych - w niektórych krajach więzienie jest stosowane do tłumienia opozycji politycznej; c) brak kontroli/nadzoru systemu penitencjarnego – słabe instytucje demokratyczne prowadzą do braku kontroli nad systemem penitencjarnym, co skutkuje wzrostem negatywnych postaw wobec osadzonych, umożliwia występowanie nadużyć oraz wykorzystywanie przemocy jako narzędzia kontroli w zakładach karnych; d) autorytarna ideologia polityczna - totalitarne więzienia są często miejscem tortur i represji; e) populizm - politycy, szczególnie w kampaniach wyborczych, często podsycają lęki przed przestępczością, aby wywołać lęk u wyborców.

Stereotypy dotyczące więźniów

Istnienie stereotypów dotyczących więźniów często prowadzi w społeczeństwie do uprzedzeń, dehumanizacji i usprawiedliwiania przemocy wobec nich. Oto najczęstsze stereotypy dotyczące osadzonych: a) „więźniowie to ludzie niebezpieczni i agresywni" – przekonanie, że wszyscy skazani są brutalnymi przestępcami; b) „raz przestępca, zawsze przestępca" - mit, że osoby, które trafiły do więzienia, nigdy się nie zmienią i dalej będą popełniały przestępstwa; c) „więźniowie to osoby leniwe, które nie chcą pracować" - przekonanie, że osadzenie unikają pracy i chcą żyć na koszt państwa; d) „więzienie to luksus, a więźniowie mają lepsze warunki niż zwykli ludzie" - popularny mit, że osadzeni żyją w komfortowych warunkach; e) „więźniowie to osoby niewykształcone i patologiczne" – jest to stereotyp, ponieważ w więzieniu przebywają osoby z różnych środowisk, w tym wykształceni profesjonaliści; f) „więźniowie nie wykorzystują drugiej szansy" – mit, ponieważ brak wsparcia dla byłych więźniów zwiększa ryzyko recydywy; g) „więzienie to wakacje, a nie kara" – przekonanie, że

osadzeni mają bardzo dobre życie, ponieważ nie muszą pracować, mają jedzenie i dach nad głową.

Uprzedzenia wobec więźniów

Spostrzeganie więźniów jako zagrożenie dla bezpieczeństwa lub porządku społecznego. Towarzyszy temu przekonanie, że byli więźniowie mogą wyrządzić krzywdę pracodawcom, sąsiadom czy rodzinie, co w konsekwencji prowadzi ich do wykluczenia społecznego. Rodzaje uprzedzeń wobec więźniów: a) uprzedzenia moralne - więźniowie są postrzegani jako ludzie „zepsuci moralnie", często społeczeństwo traktuje ich za osoby pozbawione wartości etycznych i skłonnych do popełnienia ponownego przestępstwa; często również takim uprzedzeniom towarzyszą przekonanie, że resocjalizacja nie ma sensu, ponieważ „przestępca zawsze pozostanie przestępcą"; b) uprzedzenia społeczne - więźniowie są traktowani jako „gorsza" grupa społeczna, która nie posiada pełnych praw; takie osoby są również uznawane za niegodne zaufania; c) uprzedzenia instytucjonalne - skazani często nie mają możliwości korzystania z programów społecznego wsparcia; d) uprzedzenia prawne i systemowe - przepisy prawne mogą utrudniać więźniom powrót do życia w warunkach wolnościowych, np. poprzez ujawnienie karalności w dokumentach aplikacyjnych.

Uprzedzenia medialne

Filmy, seriale i literatura często przedstawiają więzienie jako miejsce skrajnej przemocy, co może normalizować negatywne postawy wobec więźniów. Media mogą również wyolbrzymiać brutalność więźniów, co wpływa na postrzeganie ich jako zagrożenie dla surowych działań. Działania tego rodzaju są określane jako uprzedzenia medialne.

Społeczne przyzwolenie na brutalność i nadużycia wobec więźniów

W krajach autorytarnych i/lub z najwyższym poziomem tortur wobec skazanych, negatywne postawy wobec więźniów stanowią część polityki penitencjarnej.

Czynniki sprzyjające przyzwoleniu na agresję wobec więźniów: a) stereotypy i uprzedzenia społeczne (np. więźniowie są często postrzegani jako „gorsi" członkowie społeczeństwa, którzy stracili swoje prawa moralne i „zasłużyli" na cierpienie); b) brak konsekwencji za przejawianie przemocy wobec więźniów (więźniowie często nie są traktowani jako wiarygodni świadkowie, co sprawia, że skargi składane np. na policję są rzadko rozpatrywane).

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Wadliwa kultura organizacyjna w zakładach karnych

Do charakterystycznych cech kultury organizacyjnej w więzieniach należy zaliczyć: a) autorytarny styl zarządzania (hierarchiczną strukturę i brak otwartej komunikacji między kadrami kierowniczymi a funkcjonariuszami; odgórne rozstrzygnięcia decyzyjne); b)przyzwolenie na brutalność i nadużycia (ignorowanie i/lub akceptowanie przemocy wobec więźniów - zarówno ze strony strażników, jak i współosadzonych); c) niska kontrola nad działaniami funkcjonariuszy; d) nieformalne układy i korupcja(istnienie nieformalnych grup wpływu wśród funkcjonariuszy ze względu na kontakty z więźniami); e) niska motywacja do pracy; f) wysoka rotacja kadr, co powoduje brak pracowników; g) brak skutecznych programów resocjalizacyjnych (zbyt duży nacisk na karanie, a za mały proces resocjalizacji; brak dostępu do edukacji, terapii i/lub pracy dla więźniów; powrót więźniów do społeczeństwa bez przygotowania do życia w warunkach wolnościowych).

Subkultura więzienna

Subkultura więzienna cechuje się nieformalnymi zasadami, które są stosowane po to, aby utrzymać dominację. Część więźniów jest gorzej traktowana przez współosadzonych (np. skazani za przestępstwa seksualne). Istnieje presja na nowe osoby, aby „udowodnić" swoją wartość poprzez podporządkowanie się normom subkulturowym. W więzieniach, w których panuje nieformalna hierarchia,

negatywne postawy stanowią podstawę komunikacji społecznej, a „prawo silniejszego" stanowi formę rozwiązywania konfliktów. W subkulturze więziennej strażnicy są często postrzegani jako: a) „wrogowie" (symbol reprezentujący system opresyjny); b) "konieczne zło"; c) „ludzi do dogadania się"; d) „twardziele" (bezwzględnie egzekwuje przepisy i nie angażuje się w rozmowy z osadzonymi; jest surowy i nieugięty, co często prowadzi do napięć i konfliktów; może być znienawidzony, ale obudzi respekt); e) „liberalni strażnicy" (starają się utrzymywać relacje z więźniami, są akceptowani przez osadzonych, ale jednocześnie uważani za „słabych"); f) „układowi strażnicy" (nawiązują nieformalnie układy z więźniami); g) „obojętni strażnicy" (wykonują tylko podstawowe obowiązki, nie angażując się w relacje z więźniami; są neutralni, co sprawia, że nie wywołują ekstremalnych emocji u więźniów).

Przeludnienie więzień i złe warunki bytowe

Przepełnione zakłady karne prowadzą do zwiększenia napięć między strażnikami i więźniami. Ryzyko negatywnych postaw funkcjonariuszy się zwiększa, gdy zaznacza się niedostateczny dostęp do opieki medycznej, terapii czy zajęć resocjalizacyjnych, co zwiększa poziom frustracji u osadzonych. Do najważniejszych skutków przeludnienia więzień należy zaliczyć: a) pogorszenie warunków bytowych (m.in. brak przestrzeni osobistej, ograniczony dostęp do sanitariatów); b) wzrost przemocy i konfliktów; c) zwiększenie problemów zdrowotnych u skazanych (np. większe ryzyko chorób zakaźnych, brak dostępu do opieki, problemy psychiczne); d) utrudniona resocjalizacja (np. brak dostępu do edukacji i pracy, nasilenie subkultury więziennej).

Występowanie w więzieniu cech instytucji totalnej

Do cech charakterystycznych dla więzienia jako instytucji totalnej należy zaliczyć: a) całkowitą kontrolę nad życiem jednostki - więźniowie są odizolowani od społeczeństwa; codzienne czynności (sen, jedzenie, praca, odpoczynek) są całkowicie regulowane przez administrację więzienia; decyzje dotyczące

wszelkich przejawów działania (np. kiedy można jeść, spędzać lub rozmawiać z innymi) są regulowane przez funkcjonariuszy; b) brak równowagi między różnymi sferami życia - w zakładzie karnym wszystkie sfery życia są w ciągłym zasięgu między osadzonymi i strażnikami; c) ścisła hierarchia i kontrola; d) depersonalizacja i degradacja jednostki – osadzeni są zuniformizowani, podlegają jednemu regulaminowi, zanika u nich poczucie autonomii. W ramach więzienia jako instytucji totalnej występują instytucjonalne formy dehumanizacji w postaci: a) redukowania osoby do numeru – w wielu przypadkach więźniowie tracą imiona i nazwiska na rzecz numeru identyfikacyjnego; to symboliczne odbieranie tożsamości sprawia, że osadzony staje się jedynie „elementem" systemu; b) standaryzacja wyglądu - więźniowie są zmuszani do stosowania jednolitych ubrań lub też do obowiązkowego golenia głowy, co służy ujednoliceniu osób w grupie oraz „złamaniu" indywidualizmu; c) ograniczenie intymności i prywatności - stała kontrola oraz ingerencja w życie osobiste (np. poprzez kontrolę korespondencji, wizyt, rozmów).

Niedobory kadrowe w Służbie Więziennej

Niedobory kadrowe w służbie więziennej to problem, który dotyczy wielu systemów penitencjarnych na świecie. Brak odpowiedniej liczby funkcjonariuszy prowadzi do pogorszenia funkcjonowania systemu penitencjarnego, zwiększenia napięć oraz do zredukowania skutecznych działań resocjalizacyjnych. Niedobry kadrowe często stanowią efekt niskiej atrakcyjności finansowej, dużych wymagań, niskiej atrakcyjności wykonywanego zawodu, wysokiego poziomu stresu i/lub wypalenia zawodowego.

Niska atrakcyjność zawodowa Służby Więziennej

Na niską atrakcyjność aktywności zawodowej w Służbie Więziennej wpływają m.in. takie czynniki, jak: a) niskie wynagrodzenie w stosunku do ryzyka i odpowiedzialności - pensje strażników więziennych w wielu krajach nie są adekwatne do obowiązków związanych z wykonywaną pracą; w porównaniu z

innymi służbami mundurowymi (np. policją czy strażą graniczną), funkcjonariusze więzienni często zarabiają mniej; b) wysokie ryzyko zawodowe – m.in. możliwość napaści ze strony więźniów oraz negatywne skutki zdrowotne; c) przeciążenie obowiązkami(m.in. ze względu na niedobory kadrowe); d) ograniczone możliwości awansu oraz rozwoju zawodowego.

Kryzys systemu penitencjarnego

O kryzysie systemu penitencjarnego można mówić wówczas, gdy więzienie przestaje spełniać swoje funkcje w zakresie realizacji celów kary pozbawienia wolności. O występującym kryzysie w systemie penitencjarnym mogą świadczyć następujące cechy: a) przeludnienie, b) wzrost przemocy i brutalności – m.in. nadużycia ze strony strażników i brutalne traktowanie więźniów; c) brak skutecznej resocjalizacji, d) zachowania korupcyjne ze strony funkcjonariuszy.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Bunty więzienne

Bunty więzienne to jedna z najpoważniejszych sytuacji kryzysowych w systemie penitencjarnym. Bunty więzienne zazwyczaj są reakcją na wystąpienie różnego rodzaju, b) nadużyć ze strony strażników; c) brak możliwości zaspakajania ważnych potrzeb życiowych (np. kontaktów ze światem zewnętrznym); d) konfliktów między więźniami (np. walki gangów); e) niesprawiedliwych decyzji administracyjnych. Bunt więzienny stanowi rodzaj procesu na który składa się kilka etapów: narastanie napięcia, wybuch buntu, eskalacja przemocy, interwencja służb penitencjarnych, zakończenie buntu i nałożenie konsekwencji na buntujących się więźniów. Bunty mogą przyjmować różne formy – m.in. strajki głodowe, barykadowanie się, ataki na strażników, podpalenia i niszczenie mienia.

Ucieczki więźniów

Więźniowie decydują się na ucieczkę z różnych przyczyn: a) uniknięcie kary (np. dożywocia), b) oczekiwanie na ekstradycję, c) oczekiwanie na egzekucję, d) złe

warunki w więzieniu, e) złe traktowanie przez strażników, f) pragnienie wolności. Ucieczka więźnia jest zdarzeniem, które wywołuje silne reakcje wśród strażników. Do częstych reakcji strażników w kontekście ucieczki więźnia należy zaliczyć: szok i niedowierzanie, strach/lęk (ucieczka oznacza naruszenie bezpieczeństwa), mobilizację i gotowość do działania (wszczęcie alarmu i wdrożenie postępowania awaryjnego), poczucie winy (np. z względu na nieuwagę, korupcję lub złą ocenę sytuacji), gniew i/lub poczucie porażki, zacieśnienie kontroli oraz wzmożenie czujności.

Samobójstwa więźniów

Osoby znajdujące się w zakładach karnych często doświadczają ekstremalnego stresu, co może w konsekwencji prowadzić do samobójstwa. Tego rodzaju działanie może prowadzić u strażników więziennych do reakcji ochronnych w postaci: szoku i niedowierzania, poczucia winy, nasilenia stresu, apatii, zwiększania dystansu (np. w postaci okazywania „znieczulicy"), gniewu.

Samookaleczenia więźniów

Samookaleczenia w populacji osadzonych stanowią dość częste zjawisko. Działania tego rodzaju mogą mieć różną etiologię. Mianowicie, mogą być wyrazem problemów psychicznych, próbą zwrócenia na siebie uwagi, formą buntu lub sposobem radzenia sobie ze stresem. Strażnicy więzienni muszą zareagować natychmiast po wystąpieniu samookaleczenia. Ich działania polegają na podjęciu określonej procedury w postaci: szybkiej decyzji i udzielenia pomocy, konfiskacie ostrych przedmiotów (żyletki, kawałki szkła, gwoździe itp.), sporządzenia raportu z opisem sytuacji, oceny następstw aktów autoagresji u więźnia. Jednocześnie u strażników może dojść do wystąpienia reakcji ochronnych w postaci zmęczenia, obojętności, frustracji, strachu (szczególnie w przypadku rozległych uszkodzeń lub śmierci więźnia).

Konflikt strażnik vs. więzień

Konflikty między strażnikami a więźniami są częstym zjawiskiem w systemie penitencjarnym. Wynikają one zazwyczaj z łamania zasad przez osadzonych lub występowania nadużyć ze strony strażników. Konsekwencją wystąpienia tego typu konfliktów są często negatywne postawy ze strony strażników – np. w postaci nasilonej kontroli skazanego, ograniczania jego praw, nadużywania władzy, stosowania przemocy fizycznej i/lub psychicznej.

Konflikty między więźniami

Strażnicy muszą szybko i skutecznie reagować na takie zagrożenia, aby zapobiec eskalacji przemocy oraz bezpieczeństwo osadzonych i personelu więziennego. Reakcja strażników na konflikty między osadzonymi ma charakter procesu, na który składają się takie zachowania, jak: obserwacja i ocena sytuacji, natychmiastowe działanie w przypadku eskalacji konfliktu, rozdzielenie skonfliktowanych stron, sporządzenie raportu, dalsza analiza sytuacji, decyzja dotycząca podjęcia dalszych działań. Jeśli konflikt przyjmuje charakter działań agresywnych to strażnicy mogą zastosować środki przymusu bezpośredniego w postaci: siły fizycznej, kajdanek, pałek służbowych, gazu pieprzowego, strzałów ostrzegawczych.

Zaburzone relacje między strażnikami a więźniami

Zaburzenia w relacjach strażnik-więzień mogą stanowić efekt wzajemnej nieufności (m.in. w sytuacji, gdy więzień traktuje strażników jako „wrogów" i unika kontaktu). Inna forma zaburzonych relacji tego rodzaju może przyjmować postać nieformalnej współpracy (np. strażnicy mogą przymykać oko na drobne wykroczenia w zamian za utrzymanie bezpieczeństwa i sprawowania kontroli nad skazanymi).

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Zaburzenia w funkcjonowaniu osobowości

Do zaburzeń osobowościowych, które sprzyjają negatywnym postawom funkcjonariuszy SW wobec osadzonych należy zaliczyć: a) psychopatię (osobowość charakteryzującą się brakiem empatii, manipulowaniem innymi, impulsywnością oraz skłonnością do łamania norm społecznych i moralnych); b) osobowość narcystyczną (cechującą się m.in.: przesadnym poczuciem własnej wartości, potrzebą podziwu i uznania, brakiem empatii, tendencją do manipulowania innymi, nadmierną wrażliwością na krytykę); c) osobowość autorytarną (cechującą się m.in.: bezwzględnym podporządkowaniem autorytetom, konserwatyzm i sztywnością myślenia, wrogością wobec słabszych i „obcych", skłonnością do autorytaryzmu i agresywnych zachowań).

Negatywne przekonania/stereotypy dotyczące więźniów

Przekonania osobiste strażników więziennych odgrywają istotną rolę w preferowaniu negatywnych postaw wobec więźniów. Do najczęściej występujących stereotypów generujących destrukcyjne zachowania strażników wobec tej grupy należy zaliczyć następujące: a) „więźniowie są gorszą kategorią ludzi" (dehumanizacja), która jest niezdolna do resocjalizacji i w stosunku do której można bezkarnie stosować przemoc; b) „przemoc to jedyny skuteczny sposób kontroli więźniów" - przekonanie, że brutalne metody są niezbędne do utrzymania porządku w zakładzie karnym; c) „więźniowie sami są sobie winni" - strażnicy mogą usprawiedliwiać przemoc, argumentując, że więźniowie znaleźli się w zakładzie karnym przez swoje czyny; d) „system więzienny jest nieskuteczny, więc trzeba działać inaczej" – taki sposób myślenia stanowi usprawiedliwienie dla stosowania zachowań agresywnych; e) „więźniowie są niebezpieczni i mogą zaatakować".

Negatywne doświadczenia zawodowe w pracy z więźniami

Negatywne postawy wobec skazanych mogą być wzmacniane przez takie doświadczenia zawodowe funkcjonariuszy SW, jak: a) doświadczenie ataków ze strony więźniów – w takim przypadku poczucie zagrożenia powoduje stres nawet

w neutralnych sytuacjach; b) występowanie wypalenia zawodowego; c) brak wsparcia ze strony przełożonych; d) częste przejawy występowania subkultury więziennej i/lub bezkarności osadzonych; e) częste obcowanie z brutalnością i przejawami patologicznych zachowań – w takim przypadku może dojść do znieczulenia na przemoc.

Duże nasilenie stresu zawodowego

Praca strażnika więziennego jest jedną z najbardziej stresujących profesji. Główne źródła stresu w pracy funkcjonariusza SW to: a) wysokie ryzyko doświadczania różnych form przemocy; b) przeciążenie obowiązkami; c) duże nasilenie presji psychicznej – stres tego rodzaju wynika zarówno z codziennego kontaktu z przemocą, manipulacją oraz nadużyciami, jak również z dużej odpowiedzialności za życie i zdrowie osadzonych; d) niedobory kadrowe prowadzące do nadgodzin; e) brak wsparcia ze strony przełożonych. Związki między zwiększeniem nasilenia stresu a przejawianiem negatywnych zachowań przez strażników wobec więźniów mogą mieć różnorodny charakter. Mianowicie, może zaistnieć: a) mechanizm frustracyjno-agresywny (strażnicy, którzy nie mogą zredukować stresu w inny sposób, mogą odreagowywać negatywne emocje na więźniach); b) mechanizm znieczulenia i dehumanizacji (codzienny kontakt z brutalnością może doprowadzić do obojętności na problemy osadzonych); c) mechanizm stosowania przemocy jako sposobu kontroli więźniów (w warunkach silnego stresu, strażnicy mogą preferować negatywne postawy jako „szybkie rozwiązanie" problemów z więźniem); d) mechanizmy nadreaktywności i impulsywności (praca w ciągłym stresie sprawia, że strażnicy są bardziej drażliwi i wybuchowi).

Wypalenie zawodowe

Funkcjonariusze SW są szczególnie narażeni na wypalenie zawodowe ze względu na występowanie takich czynników ryzyka, jak: a) chroniczny stres i ciągłe poczucie zagrożenia; b) przeludnienie więzień; c) niedobory kadrowe (większe obciążenie pracą, brak czasu na odpoczynek); d) brak wsparcia ze strony

przełożonych; e) zbyt niskie zarobki w stosunku do poziomu ryzyka i odpowiedzialności; f) ciągły kontakt z przemocą i brutalnością; g) brak perspektywy rozwoju zawodowego. Objawy wypalenia zawodowego w sferze fizycznej to: chroniczne obciążenie i brak energii, problemy ze snem, bóle głowy i bóle mięśniowe, problemy trawienne. Skutki psychiczne wyplenia zawodowego strażników więziennych są powiązane z występowaniem: cynizmu i negatywnego nastawienia, poczuciem bezsilności i braku kontroli, wzmożoną drażliwością i wybuchowością, objawami depresji i lęku. W zachowaniach wypalonych strażników można zauważyć: unikanie pracy i spadek motywacji, agresywne i/lub brutalne zachowanie, częste używanie substancji psychoaktywnych.

Brak kompetencji zawodowych (poczucie bezsilności)

Poczucie bezsilności u strażników więziennych może generować negatywne postawy wobec skazanych w wyniku różnych procesów: a) mechanizmu powiązania frustracji z wyładowaniem fizycznym (np. przemoc staje się „sposobem" działania w sytuacji wyczerpania emocjonalnego); b) mechanizmu sprawowania kontroli nad więźniami poprzez stosowanie aktów przemocy; c) mechanizmu obronnego zaprzeczania działaniom agresywnym, co prowadzi do bardziej impulsywnych i/lub przemocowych zachowań; d) mechanizmu dehumanizacji więźniów, co usprawiedliwia występowanie skutków destrukcyjnego postępowania wobec osadzonych.

Poczucie bezkarności

Do czynników ryzyka poczucia bezkarności u strażników więziennych należy zaliczyć: a) brak skutecznego nadzoru i kontroli (niewystarczający monitoring zachowań strażników – np. brak kamer; ignorowanie przez przełożonych doniesień o brutalności strażników wobec więźniów); b) kultura instytucjonalnej przemocy (przemoc wobec osadzonych jest często nieformalnie akceptowana jako obowiązujący sposób zachowań); c) brak odpowiedzialności karnej i/lub dyscyplinarnej za preferowanie przez strażników negatywnych zachowań w

stosunku do skazanych. Przykładem zależności między poczuciem bezkarności a przejawianiem zachowań agresywnych przez strażników więziennych jest fenomen określony przez Zimbardo jako **„efekt Lucyfera”.** Kluczowe mechanizmy „efektu Lucyfera” polegają na: a) anonimowości strażników (w czasie eksperymentu strażnicy nosili mundury i ciemne okulary, co sprawiało, że byli anonimowi); b) dehumanizacja więźniów (strażnicy zaczęli spostrzegać więźniów jako „przestępców”, a nie jako osoby); c) obowiązki władzy (strażnicy łatwo weszli w role osób sprawujących władzę i kontrolę nad więźniami); d) brak odpowiedzialności za podjęte działania (strażnicy nie czuli się odpowiedzialni za szkody wywołane u więźniów, eksperyment musiał być przerwany z powodu eskalacji przemocy i pogłębiającej się dehumanizacji więźniów).

1.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec więźniów/wspierania więźniów

Postawa szacunku i przestrzegania praw więźnia

Przestrzeganie zasady humanitaryzmu oznaczającej traktowanie każdego człowieka z godnością, bez poniżania, unikanie obraźliwych określeń. Respektowanie praw osadzonych – m.in.: a) prawa do godnych warunków bytowych (czystych i bezpiecznych cel, dostępu do odpowiedniego wyżywienia, wody, higieny i opieki zdrowotnej); b) prawa do kontaktu ze światem zewnętrznym (umożliwienie kontaktów z rodziną, dostęp do pomocy prawnej); c) respektowania wolności sumienia i wyznania (umożliwienie praktyk religijnych, tolerancja wobec różnych przekonań religijnych lub ich braku); d) prawa do edukacji i pracy (umożliwienie zdobywania nowych kwalifikacji; uczciwe wynagradzanie za pracę).

Sprawiedliwe/równe traktowanie więźniów

Postawa odnosząca się do sprawiedliwego traktowania oznacza bezstronność w postępowaniu z osadzonymi, brak faworyzowania, ochronę przed dyskryminacją ze względu na rasę lub narodowość, wyznanie, płeć, orientację seksualną, status społeczny lub majątkowy. W mechanizmach reagowania na dyskryminację

osadzonych przez funkcjonariuszy SW należy zwrócić uwagę na: świadomość procesów dyskryminacyjnych oraz na wielowymiarowe skutki doświadczania dyskryminacji, kontrolowanie osób dyskryminujących, reagowanie na skargi oraz dostarczanie wsparcia ofiarom dyskryminacji.

Unikanie nadużywania władzy

Rezygnacja z nadużywania władzy przez funkcjonariuszy więziennych polega na tym, że w stosunku do osadzonych nie są preferowane takie działania, jak: a) przemoc fizyczna, b) przemoc psychiczna, c) nadużywanie władzy administracyjnej (np. bezpodstawne ograniczanie praw więźniów, celowe utrudnienie procesu resocjalizacji, manipulowanie przywilejami), d) korupcja, e) brak reakcji na przemoc i łamanie praw.

Okazywanie więźniom empatii

Empatia strażników więziennych jest określana jako klucz do skutecznej resocjalizacji, ponieważ wskazuje na istnienie zrozumienia zachowań i/lub sytuacji więźniów, przy jednoczesnym zachowaniu dystansu zawodowego i respektowaniu zasad bezpieczeństwa. Strażnicy mogą okazywać empatię poprzez: a) traktowanie więźniów z godnością (unikanie upokarzania i stosowania zbędnej surowości, okazywanie rzeczowości w komunikacji z osadzonymi); b) okazywanie zrozumienia dla sytuacji osadzonych (np. doświadczanych problemów, występowania stresu, lęku i/lub określonych zaburzeń psychosomatycznych); c) adekwatne reagowanie na trudne przeżycia (np. uważne słuchanie skarg i pomoc w rozwiązaniu problemów). Korzyści z empatycznej postawy strażników więziennych mogą polegać m.in. na: poprawie zdrowia psychicznego i/lub zmniejszeniu negatywnych skutków kary u osadzonych, współpracy między osadzonymi a personelem, większej skuteczności resocjalizacji. Wyrażanie empatii **nie oznacza pobłażliwości, ponieważ funkcjonariusze** powinni z jednej strony okazywać zrozumienie dla sytuacji więźnia, zaś z drugiej – być sprawiedliwi, konsekwentni oraz podporządkowani zasadom obowiązującym w zakładach karnych.

Postawa motywowania do zmian w funkcjonowaniu więźnia

Motywowanie więźniów do zmian jest jednym z najważniejszych elementów procesu resocjalizacji. Motywowanie może polegać na preferowaniu w kontaktach z osadzonymi następujących zachowań: a) aktywne słuchanie: b) zadawanie pytań egzystencjalnych: c) pomoc w ustalaniu krótkoterminowych oraz długoterminowych celów życiowych; d) nagradzania postępów w zmianie zachowań; e) tworzenie relacji bazujących na zaufaniu; f) tworzenie środowiska sprzyjającego rozwojowi; g) wzmacnianie potrzeby zmiany -wyjaśnienie korzyści płynących z zmiany; h) dostarczanie wsparcia emocjonalnego; i) umacnianie autonomii i odpowiedzialności; j) inspirowanie własnym przykładem.

Wspieranie resocjalizacji

Wspieranie resocjalizacji więźniów posiada istotne znaczenie w procesie ich reintegracji do warunków wolnościowych po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności. Funkcjonariusze SW mogą wspierać działania resocjalizacyjne zarówno na etapie diagnozowania potrzeb resocjalizacyjnych skazanych, jak również w fazie realizacji programów resocjalizacyjnych. Resocjalizacja więzienna najczęściej przyjmuje następujące formy: a) **edukację** – skazani mają możliwość zdobywania wykształcenia na różnych poziomach; b) udział w programach terapeutycznych **– m.in. w** terapii uzależnień, w terapii dla osób z problemami psychicznymi; c) **pracę – w**ięźniowie biorący udział w pracach wykonywanych w zakładzie karnym lub poza nim uczą się odpowiedzialności, dyscypliny, a także umiejętności, które mogą wykorzystać po wyjściu na wolność; d) udział w **zajęciach kulturalnych -** programy tego rodzaju pomagają więźniom rozwijać zainteresowania, zmieniać sposób spędzania czasu, a także uczą współpracy w grupie; e) rozwój duchowości – **w** więzieniu oferowane są również programy religijne, które pomagają skazanym znaleźć sens życia, refleksję nad swoimi czynami oraz lepsze zrozumienie swoich emocji i zachowań.

1.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec więźniów (świadczące o braku wsparcia wobec więźniów)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Społeczna akceptacja zasady praworządności

Zasada praworządności to fundamentalna reguła, zgodnie z którą wszystkie organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. W Polsce zasada ta jest wyrażona w art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi: "Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa." Zasada praworządności oznacza, że państwo ma być rządzone prawem, a prawo stoi ponad państwem i jego przedstawicielami. Władze publiczne są zobowiązane do przestrzegania prawa, co zabezpiecza wpływ obywateli na władzę państwową i ich udział w podejmowaniu decyzji państwowych. W Unii Europejskiej praworządność jest jedną z podstawowych wartości, gwarantującą demokrację oraz prawa i wolności obywateli. Zgodnie z tą zasadą, wszystkie organy władzy publicznej muszą działać w ramach ograniczeń określonych przez prawo, zgodnie z wartościami demokracji i praw podstawowych, pod kontrolą niezależnych i bezstronnych sądów. Praworządność obejmuje również przestrzeganie zasad takich jak: niedziałanie prawa wstecz (lex retro non agit), ochrona praw słusznie nabytych, ochrona interesów w toku, zachowanie odpowiedniego okresu dostosowawczego przy wprowadzaniu nowych norm prawnych (vacatio legis) oraz pewność i określoność prawa, nakazującą formułowanie przepisów w sposób jasny. W praktyce zasada praworządności zapewnia, że zarówno obywatele, jak i organy państwowe są związani tymi samymi normami prawnymi, co stanowi fundament demokratycznego państwa prawnego.

Społeczna akceptacja zasady bezstronności

Zasada bezstronności jest fundamentalną regułą w systemie prawnym, która nakłada na organy władzy publicznej obowiązek działania w sposób neutralny i obiektywny. Jej przestrzeganie ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia zaufania obywateli do instytucji państwowych oraz dla prawidłowego funkcjonowania demokratycznego państwa prawa. Przestrzeganie zasady bezstronności jest kluczowe dla zapewnienia sprawiedliwości, równości i transparentności w działaniu organów publicznych. Naruszenie tej zasady może prowadzić do podważenia zaufania obywateli do instytucji państwowych oraz do niesprawiedliwych rozstrzygnięć, co negatywnie wpływa na funkcjonowanie państwa prawa.

Szacunek społeczny dla godności człowieka

Szacunek dla godności człowieka oznacza, że to właśnie godność jednostki ludzkiej stanowi fundamentalną wartość, która stanowi podstawę praw człowieka i wyznacza sposób traktowania każdej osoby w społeczeństwie. Jest to przyrodzona i niezbywalna cecha przysługująca każdemu człowiekowi, niezależnie od jego cech czy zachowania. Godność człowieka można rozumieć jako poczucie własnej wartości i szacunek dla samego siebie, co wyraża się w pragnieniu posiadania także szacunku ze strony innych z uwagi na swoje walory duchowe, moralne czy też zasługi społeczne. W aspekcie etycznym godność stanowi podstawę dla działań moralnych człowieka, zobowiązując go do postępowania zgodnego z wartościami i normami społecznymi. W polskim porządku prawnym godność człowieka jest chroniona na najwyższym poziomie. Artykuł 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi: "Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych." Podobnie, Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej w artykule 1 stwierdza: "Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona." Podsumowując można stwierdzić, że godność człowieka jest nieodłącznym elementem jego istnienia, stanowiącym podstawę dla wszystkich

praw i wolności. Jej poszanowanie i ochrona są obowiązkiem zarówno władz publicznych, jak i każdego członka społeczeństwa, co zapewnia harmonijne i sprawiedliwe funkcjonowanie wspólnoty ludzkiej.

Akceptacja społeczna praw człowieka

Poszanowanie praw człowieka jest fundamentem demokratycznego i sprawiedliwego społeczeństwa. Zapewnia jednostkom możliwość pełnego rozwoju oraz uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym. Prawa człowieka to podstawowe normy i wolności przysługujące każdej osobie z racji bycia człowiekiem. Są one niezależne od rasy, płci, języka, wyznania, przekonań politycznych czy pochodzenia społecznego. Do cech praw człowieka należy: a) powszechność – obowiązują na całym świecie i przysługują każdemu człowiekowi; b) przyrodzoność – wynikają z samego faktu bycia człowiekiem, a nie z nadania przez władzę; c) niezbywalność - nie można się ich zrzec ani zostać ich pozbawionym; d) nienaruszalność - istnieją niezależnie od władzy i nie mogą być przez nią dowolnie regulowane; e) niepodzielność - wszystkie prawa człowieka są ze sobą powiązane i współzależne. Szczególne znaczenie dla osób odbywających karę pozbawienia wolności posiada szacunek społeczeństwa dla praw człowieka o charakterze osobistym, które obejmują prawo do życia, wolność od tortur i bezpieczeństwo osobiste. Współczesne systemy prawne, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, ustanawiają mechanizmy ochrony praw człowieka. W Polsce prawa te są chronione przez Konstytucję oraz ratyfikowane umowy międzynarodowe.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Standardy międzynarodowe odbywania kary pozbawienia wolności

Europejskie Reguły Więzienne podkreślają znaczenie traktowania więźniów z poszanowaniem ich praw człowieka, co wpływa na kształtowanie postaw społecznych wobec sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności.

Europejskie Reguły Więzienne to zbiór standardów opracowanych przez Radę Europy, mających na celu zapewnienie humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności oraz ujednolicenie praktyk penitencjarnych w państwach członkowskich. Pierwsza wersja tych reguł została przyjęta w 1987 roku, a następnie zaktualizowana w 2006 roku, aby dostosować je do współczesnych wyzwań i standardów. Podstawowe zasady Europejskich Reguł Więziennych to:1) poszanowanie praw człowieka - wszystkie osoby pozbawione wolności powinny być traktowane z poszanowaniem ich praw człowieka; 2) minimalizacja restrykcji - ograniczenia nakładane na więźniów powinny być ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone; 3) warunki zbliżone do życia na wolności – życie w więzieniu powinno odpowiadać, tak dalece jak to jest możliwe, pozytywnym aspektom życia na wolności; 4) reintegracja społeczna – wykonywanie każdej kary pozbawienia wolności powinno być prowadzone tak, aby ułatwić osadzonym reintegrację w wolnym społeczeństwie; 5) profesjonalizm personelu więziennego – personel więzienny pełni ważną służbę publiczną, dlatego jego rekrutacja, kształcenie i warunki pracy muszą umożliwiać utrzymanie wysokich standardów w opiece nad więźniami. Europejskie Reguły Więzienne mają zastosowanie zarówno do osób tymczasowo aresztowanych przez władze sądowe, jak i tych pozbawionych wolności w wyniku skazania. Reguły te podkreślają, że wszystkie osoby osadzone w zakładzie karnym lub pozbawione wolności w inny sposób są uznawane za więźniów na potrzeby tych zasad. Europejskie Reguły Więzienne stanowią istotny punkt odniesienia dla krajowych systemów penitencjarnych, promując humanitarne traktowanie więźniów oraz wspierając ich reintegrację społeczną. Przyczyniają się do harmonizacji standardów więziennych w Europie, zapewniając, że prawa osób pozbawionych wolności są respektowane i chronione. W Polsce Europejskie Reguły Więzienne stanowią ważny element kształtowania polityki penitencjarnej, wpływając na przepisy krajowe oraz praktyki stosowane w zakładach karnych. Ich implementacja ma na celu zapewnienie, że warunki

osadzenia oraz traktowanie więźniów są zgodne z międzynarodowymi standardami praw człowieka.

Polityka penitencjarna

Polityka penitencjarna w Polsce przeszła istotne zmiany na przestrzeni ostatnich kilku dekad, dostosowując się do zmieniających się realiów społecznych, politycznych i prawnych. Po zmianie ustroju politycznego w 1989 roku, nastąpiła istotna reforma systemu penitencjarnego. Wprowadzono nowe regulacje prawne, mające na celu poprawę warunków odbywania kary oraz zwiększenie efektywności resocjalizacji. Zmiany te obejmowały m.in. wprowadzenie alternatywnych form kar, takich jak dozór elektroniczny, oraz rozwój programów resocjalizacyjnych. Polska polityka penitencjarna charakteryzuje się kilkoma kluczowymi cechami, które odzwierciedlają zarówno tradycję, jak i współczesne podejście do resocjalizacji i wykonywania kar pozbawienia wolności. Do głównych cech polskiej polityki penitencjarnej należą: 1) resocjalizacja przez pracę i dyscyplinę oraz praktyki religijne; 2) Humanitaryzm i poszanowanie godności ludzkiej - współczesna polityka penitencjarna w Polsce opiera się na zasadach humanitaryzmu, poszanowania godności ludzkiej skazanych oraz ich podmiotowego traktowania. Kodeks karny wykonawczy z 1997 roku podkreślał te wartości jako fundamenty systemu penitencjarnego; 3) zróżnicowanie systemu penitencjarnego – polski system penitencjarny jest zróżnicowany pod względem typów i rodzajów zakładów karnych. Kodeks karny wykonawczy przewiduje różne systemy wykonywania kary, takie jak programowane oddziaływanie, terapeutyczny czy zwykły, co pozwala na dostosowanie warunków odbywania kary do indywidualnych potrzeb skazanych; 4) współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami – w Polsce obserwuje się rosnącą współpracę między administracją penitencjarną a organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami, mającą na celu wsparcie procesu resocjalizacji; 5) wyzwania związane z readaptacją społeczną - po odbyciu kary pozbawienia wolności, byli więźniowie często stają przed wyzwaniem reintegracji ze społeczeństwem. Polityka

postpenitencjarna w Polsce stara się wspierać te osoby poprzez programy mające na celu ułatwienie im adaptacji społecznej i zawodowej.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Kultura organizacyjna Służby Więziennej

Kultura organizacyjna SW odnosi się do wewnętrznych norm i wartości promujących profesjonalizm, empatię oraz etyczne postępowanie, co posiada istotne znaczenie dla zachowania funkcjonariuszy wobec więźniów. Do kluczowych aspektów kultury organizacyjnej Służby Więziennej należy zaliczyć: 1) Humanitarne traktowanie osadzonych – Służba Więzienna stawia na humanitarne i praworządne traktowanie osób pozbawionych wolności, co jest zgodne z jej podstawowymi zadaniami; 2) resocjalizacja i współpraca z organizacjami zewnętrznymi – współpraca z fundacjami, stowarzyszeniami oraz innymi instytucjami pozwala na realizację nowatorskich programów resocjalizacyjnych, mających na celu reintegrację osadzonych ze społeczeństwem; 3) edukacja i rozwój zawodowy funkcjonariuszy - inwestowanie w szkolenia i rozwój kompetencji personelu wpływa na podnoszenie standardów pracy oraz jakość realizowanych programów resocjalizacyjnych; 4) kultura organizacyjna jako element zarządzania - kultura organizacyjna w Służbie Więziennej obejmuje wartości, normy i zasady regulujące zachowania funkcjonariuszy, wpływając na efektywność zarządzania oraz atmosferę w jednostkach; 5) zaangażowanie w działania społeczne – aktywność Służby Więziennej w projektach społecznych, takich jak współpraca z muzeami czy miejscami pamięci, ma na celu nie tylko edukację osadzonych, ale także poprawę wizerunku formacji w społeczeństwie.

Program modernizacji Służby Więziennej

Program modernizacji Służby Więziennej w latach 2022–2025 to inicjatywa mająca na celu poprawę funkcjonowania polskiego systemu penitencjarnego poprzez zwiększenie nakładów finansowych oraz wprowadzenie istotnych zmian

organizacyjnych. Główne cele programu to: 1) poprawa bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych - inwestycje mają na celu zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w zakładach karnych i aresztach śledczych; 2) zakup nowoczesnego sprzętu - program przewiduje nabycie nowego uzbrojenia, wyposażenia taktycznego oraz specjalistycznego sprzętu, aby zwiększyć efektywność działań służby; 3) podwyżki uposażeń funkcjonariuszy; 4) rozbudowa infrastruktury - program zakłada modernizację i budowę nowych obiektów, takich jak szkoły policyjne, aby poprawić warunki szkoleniowe i edukacyjne w służbach mundurowych.

Standardy pracy Służby Więziennej

Kandydaci do Służby Więziennej muszą spełniać określone kryteria formalne, w tym: wykształcenie minimum średnie, niekaralność, predyspozycje psychiczne i fizyczne (m.in. odporność na stres, asertywność, zdolność do pracy w zespole oraz empatia połączona z umiejętnością utrzymywania dyscypliny). Proces rekrutacji składa się z kilku etapów, w tym rozmowy kwalifikacyjnej oraz testów psychologicznych i fizycznych, mających na celu ocenę zdolności kandydatów do pełnienia służby. Awans w SW jest możliwy poprzez awanse na kolejne stopnie, takie jak szeregowy, starszy szeregowy, podoficerowie, a następnie oficerowie. Awans zależy od stażu służby, wyników pracy oraz ukończenia wymaganych szkoleń.

Szkolenia i edukacja w Służbie Więziennej

Szkolenia w Służbie Więziennej są kluczowym elementem zapewniającym profesjonalizm i skuteczność funkcjonariuszy w pełnieniu ich obowiązków. System kształcenia i rozwoju pracowników oparty jest na różnych formach szkoleń, dostosowanych do potrzeb służby. Rodzaje szkoleń dedykowanych funkcjonariuszom SW: a) szkolenie wstępne każdy nowo przyjęty funkcjonariusz przechodzi szkolenie wstępne, które składa się ze wstępnej adaptacji zawodowej, kursu przygotowawczego, praktyki zawodowej (szkolenie to ma na celu zapoznanie z obowiązkami służbowymi oraz przygotowanie do pracy w

jednostkach penitencjarnych); b) szkolenia specjalistyczne i zawodowe - funkcjonariusze uczestniczą w różnorodnych kursach, np. takich jak zajęcia z samoobrony, szkolenia z zakresu komunikacji społecznej, szkolenia z zakresu psychologii penitencjarnej, warsztaty z technik interwencyjnych, warsztaty z zarządzania kryzysowego, praktyczna nauka zawodu (programy te mają na celu podniesienie kwalifikacji i umiejętności niezbędnych w codziennej służbie); c) szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i przeciwdziałania radykalizacji (szkolenia dotyczące rozpoznawania i przeciwdziałania radykalizacji oraz zapewnienia bezpieczeństwa).

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Próby samobójcze więźniów

Reakcje Służby Więziennej na samobójstwa w więzieniu są powiązane z różnymi aktywnościami. Po pierwsze, występuje natychmiastowe działanie w postaci szybkiej interwencji, resuscytacji, zabezpieczenia miejsca zdarzenia. Po drugie, zostaje dokonana ocena psychologiczna i medyczna w postaci m.in. badań psychologiczno-psychiatrycznych, opracowania indywidualnego planu pomocy, obserwacji i monitoringu. Po trzecie, zostają podjęte aktywności zapobiegawcze w formie oceny ryzyka śmierci oraz szkolenia personelu. Program szkoleniowy w kontekście reakcji na próby samobójcze obejmuje kilka blików zagadnień – m.in. : a) wprowadzenie w problematykę samobójstw w więzieniu (statystyki i skala zjawisk w systemie penitencjarnym, specyficzne czynniki ryzyka); b) rozpoznawanie zagrożenia samobójstwem (typowe oznaki zachowań autodestrukcyjnych – głównie: wycofanie społeczne, informowanie o braku sensu życia, śmierci, pożegnaniach, samookaleczenie lub wcześniejsze podjęcie próby samobójczej, oddawanie rzeczy, pisanie testamentu, specyfika zachowań różnych grup więźniów); c) sposoby prewencji (pomoc osadzonym w kryzysie); c) reakcja na próbę samobójczą (procedura operacyjna, postępowanie po nieudanej próbie samobójczej); d) symulacje i scenariusze praktyczne.

Samookaleczenia więźniów

Samookaleczenie więźniów mogą mię różnorodną motywację – np. radzenie sobie z emocjami, manifestacja doświadczanych problemów, wymuszanie reakcji na SW, próba kontroli nad własnym ciałem, wpływy subkultury więziennej. Do najczęściej występujących form samookaleczeń należy zaliczyć: a) cięcia i rany na ciele (nacinanie skóry ostrymi przedmiotami; b) połykanie przedmiotów; (np. gwoździe, śruby, baterie, szkło); c) wbijanie przedmiotów w ciało (np. umieszczanie igieł, drutów, gwoździ pod skórą) d) bicie siebie lub uderzenie o ścianę (np. celowe uderzenie głowę, łóżko, kratę); e) samouszkodzenia termiczne (np. oparzenia); f) duszenie się lub podduszanie (np. używanie prześcieradła, g) nieleczenie urazów (np. celowe niedopuszczanie do gojenia się rany poprzez drapanie, czy rozdrapywanie szwów). Reakcja strażników więziennych na samookaleczenia osadzonych jest związana ze stosowaniem jasno określonych procedur w następującej postaci: a) szybka reakcja na samookaleczenie (natychmiastowe powiadomienie służbowe, zabezpieczenie bezpieczeństwa, w postaci interwencji bez użycia siły, w razie konieczności użycie środków przymusu: b) udzielenie pomocy – np. zatamowanie krwawienia oraz ocena stanu zdrowia osadzonego; c) powiadomienie służby cywilnej o samookaleczeniu – lekarza, pielęgniarza lub psychologa więziennego; d) monitorowanie osadzonego po incydencie – np. przeniesienie do monitorowanej celi, Częstsze kontrole, dostarczanie wsparcia.

Doświadczanie kryzysu psychicznego przez więźnia

Kryzysy psychiczne u więźniów to często występujący problem. Jego przyczyny kryzysu mogą wynikać z takich czynników, jak: a) izolacja społeczna – brak kontaktu z rodziną, ograniczona komunikacja ze światem zewnętrznym; b) stres związany z osadzeniem – nagłe oderwanie od normalnego życia, surowe warunki więzienne; c) trauma i wcześniejsze problemy psychiczne – wielu więźniów ma historię traumy, uzależnień czy nieleczonych chorób psychicznych; d) doświadczanie przemocy i/lub odczuwanie zagrożenia – zarówno ze strony

współwięźniów, jak i personelu więziennego; e) poczucie winy i beznadziejności – myśli o straconej przyszłości, brak nadziei na zmianę; f) deprywacja sensoryczna i/lub przeciążenie bodźcami – przebywanie w ciasnych celach lub hałaśliwych warunkach. Objawy kryzysu psychicznego u więźniów najczęściej polegają na: zaburzeniach nastroju (smutek, drażliwość, apatia), lęku, atakach paniki, myślach samobójczych, problemach ze snem, jedzeniem i koncentracją uwagi, przejawach agresji lub wycofaniu społecznym. Działanie funkcjonariuszy SW w sytuacjach kryzysu psychologicznego u skazanych może przyjmować różne formy: 1) dostarczanie wsparcia emocjonalnego np. poprzez słuchanie bez oceniania czy też dawanie nadziei; 2) udostępnieniu specjalistycznej pomocy psychologicznej, psychoterapeutycznej, psychiatrycznej; 3) zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa; 4) motywowaniu do działania – m.in. poprzez angażowanie w różnorakie aktywności, zachęcanie do planowania przyszłości; 5) dostarczanie wsparcia duchowego (np. ze strony kapelana więziennego).

Wystąpienie choroby somatycznej u więźnia

Choroby somatyczne u więźniów to poważny problem zdrowotny, wynikający z warunków życia w więzieniu, ograniczonego dostępu do opieki medycznej oraz wcześniejszych zaniedbań zdrowotnych osadzonych. Więźniowie są grupą wysokiego ryzyka, jeśli chodzi o wiele schorzeń, w tym choroby zakaźne, przewlekłe oraz wynikające z niezdrowego trybu życia. Najczęściej występujące choroby somatyczne w populacji więźniów to: 1) choroby zakaźne – gruźlica, HIV/AIDS i wirusowe zapalenie wątroby (często przenoszone przez wspólne igły oraz ryzykowne kontakty seksualne), choroby przenoszone drogą płciową (np. kiła, rzeżączka); 2) choroby przewlekłe – większość więźniów miała ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej przed uwięzieniem, co sprawia, że wiele chorób przewlekłych jest nieleczonych lub źle kontrolowanych, m.in. nadciśnienie tętnicze, cukrzyca typu 2, choroby układu krążenia, choroby układu oddechowego; 3) problemy somatyczne wynikające z warunków więziennych – m.in. niedożywienie lub otyłość, problemy skórne (np. grzybice, świerzb, infekcje

skórne związane z brakiem higieny i wilgotnym środowiskiem), choroby układu pokarmowego, problemy stomatologiczne; 4) choroby wynikające z urazów i przemocy – m.in. złamania, rany, urazy głowy, samookaleczenia. Wspieranie więźniów chorych somatycznie przez funkcjonariuszy SW może polegać m.in. na: a) zapewnieniu dostępu do opieki medycznej; b) zapewnieniu odpowiednich warunków bytowych (np. dostępu do czystej wody i higieny, lepszej diety, redukowaniu; c) leczeniu chorób przewlekłych; d) profilaktyce i edukacji zdrowotnej; e) zwiększania dostępności wsparcia ze strony organizacji pozarządowych.

Wystąpienie choroby psychicznej u więźnia

Choroby psychiczne są bardzo powszechne wśród więźniów – badania pokazują, że osadzeni cierpią na nie częściej niż osoby na wolności. Może to wynikać zarówno z wcześniejszych problemów psychicznych, jak i z trudnych warunków więziennych, które pogłębiają objawy. Najczęstsze choroby psychiczne wśród więźniów to: 1) depresja spowodowana często izolacją, poczuciem winy, stratą bliskich i brakiem perspektyw na przyszłość; 2) zaburzenia lękowe – wysoki poziom stresu w więzieniu może prowadzić do chronicznego lęku, napadów paniki i fobii; 3) psychozy (np. schizofrenia) - więźniowie z schizofrenią mogą doświadczać urojeń, halucynacji i paranoi, co sprawia, że są bardziej narażeni na konflikty i przemoc; 4) choroba afektywna dwubiegunowa - więźniowie przechodzą przez epizody manii (nadmierna aktywność, brak snu) i depresji (apatia, myśli samobójcze); 5) PTSD (Zespół Stresu Pourazowego) – wynik traumy przed osadzeniem (np. przemoc, wojna) lub doświadczeń więziennych (izolacja, przemoc w więzieniu). Pomoc więźniom chorym psychicznie przez SW może polegać na: a) umożliwieniu dostępu do leczenia psychiatrycznego, b) prowadzeniu terapii psychologicznej; c) zapewnieniu lepszych warunków bytowych; d) zaangażowaniu w programy resocjalizacyjne związane z pracą, edukacją, rozwojem osobistym; e) umożliwieniu wsparcia ze strony rodziny i organizacji.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC WIĘŹNIÓW

Cechy osobowościowe sprzyjające pozytywnym zachowaniom wobec więźniów

Do cech osobowości sprzyjających pozytywnym postawom funkcjonariuszy SW w stosunku do więźniów należy zaliczyć: a) empatię i inteligencję emocjonalną – zdolność do rozumienia emocji osadzonych i reagowania w sposób adekwatny; b) stabilność emocjonalną – umiejętność radzenia sobie ze stresem i trudnymi sytuacjami bez nadmiernej agresji; c) wysoką odporność psychiczną – zdolność do pracy w trudnym środowisku bez wypalenia zawodowego; d) poczucie sprawiedliwości – unikanie nadużyć i kierowanie się zasadami etyki zawodowej.

Wysoka motywacja do pracy z więźniami

Do czynników konstytuujących wysoką motywację do pracy z więźniami należy zaliczyć: a) poczucie misji zawodowej – traktowanie pracy jako służby społecznej, a nie tylko źródła zarobku; b) chęć pomagania w resocjalizacji więźniów – zamiast jedynie stosowania kar i represji; c) odpowiedzialność – przestrzeganie procedur oraz unikanie nadużywania władzy; d) umiejętność współpracy – skuteczna komunikacja z innymi funkcjonariuszami oraz specjalistami (psychologami, kuratorami). U osób, dla których praca z więźniami jest misją występują takie cechy, jak: a) empatia i zdolność do zrozumienia drugiego człowieka – m.in. dostrzeganie człowieka za przestępstwem; b) wysoka odporność psychiczna – skuteczne radzenie sobie ze stresem i trudnymi sytuacjami; c) dążenie do sprawiedliwości i obiektywizmu – unikanie uprzedzeń i stereotypowego myślenia o więźniach; d) umiejętność budowania autorytetu – zachowanie równowagi między stanowczością a szacunkiem; e) chęć niesienia pomocy – motywacja do zmieniania życia więźniów na lepsze.

Kompetencje zawodowe do pracy z więźniami

Do podstawowych kompetencji zawodowych w pracy z więźniami należy zaliczyć: a) znajomość prawa i regulacji – przestrzeganie przepisów dotyczących praw

osadzonych i procedur penitencjarnych; b) kompetencje z zakresu psychologii i socjologii więziennej – rozumienie zachowań osadzonych i mechanizmów resocjalizacji; c) znajomość techniki interwencji kryzysowej – umiejętność radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia, np. buntu, agresji, samookaleczenia; d) umiejętności negocjacyjne – skuteczne rozwiązywanie konfliktów i zapobieganie eskalacji agresji; e) praca zespołowa – współpraca z innymi funkcjonariuszami, psychologami, terapeutami.

Profesjonalizm w pracy z więźniami

Profesjonalizm w pracy z więźniami jest kluczowy dla zapewnienia bezpieczeństwa, skutecznej resocjalizacji i przestrzegania praw człowieka. Obejmuje zarówno odpowiednie kompetencje zawodowe, jak i etyczne podejście do wykonywanych obowiązków. Jako cechy profesjonalnego pracownika więziennictwa są wskazywane: a) obiektywizm i bezstronność – traktowanie wszystkich osadzonych równo, bez uprzedzeń; b) wysoka odporność psychiczna – radzenie sobie ze stresem i emocjami w trudnym środowisku; c) przestrzeganie etyki zawodowej – uczciwość, przestrzeganie prawa i zasad moralnych; d) autorytet oparty na szacunku – stanowczość, ale bez stosowania przemocy i zastraszania; e) umiejętność komunikacji – jasne przekazywanie informacji, aktywne słuchanie. Profesjonalizm SW znajduje odzwierciedlenie w zachowaniach, które cechują się konsekwencją w działaniu (przestrzeganiem zasad, brakiem faworyzowania więźniów), opanowaniem (unikaniem impulsywnych reakcji, nawet w trudnych sytuacjach), szacunkiem wobec osadzonych (traktowaniem więźniów jak ludzi, nie tylko jak przestępców), dbałością o własny rozwój zawodowy (uczestnictwem w szkoleniach, poszerzaniem wiedzy), nieuleganiem korupcji i manipulacjom). Wymienione powyżej zachowania przekładają się na funkcjonowanie systemu penitencjarnego – m.in. w postaci większej skuteczności resocjalizacji (więźniowie, którzy są traktowani sprawiedliwie i z szacunkiem, częściej podejmują próby zmiany), lepszą atmosferą w więzieniu (zmniejszeniem napięć i konfliktów między osadzonymi a personelem), mniejszym ryzykiem

nadużyć (ograniczeniem przemocy, korupcji i nieetycznych zachowań), większym bezpieczeństwem (profesjonalny nadzór więzienny zapobiega buntom, agresji i zagrożeniom).

Osobiste przekonania i wartości

Funkcjonariusze SW, podobnie jak przedstawiciele innych zawodów związanych z pracą z ludźmi, muszą opierać swoje działania na odpowiednich osobistych przekonaniach, które będą kierować ich codzienną pracą. Te przekonania mają bezpośredni wpływ na jakość relacji z osadzonymi, atmosferę w zakładzie karnym oraz ogólne funkcjonowanie systemu penitencjarnego. Do istotnych przekonań generujących pozytywne zachowania względem osadzonych należy zaliczyć: 1) przekonanie dotyczące poszanowanie godności każdej osoby – nawet jeśli ktoś popełnił przestępstwo, zasługuje na szacunek i humanitarne traktowanie. Strażnicy, którzy kierują się tym przekonaniem, traktują osadzonych w sposób ludzki, co sprzyja budowaniu pozytywnych relacji i zmniejsza napięcia w więzieniu; 2) przekonanie o możliwości zmiany – każdy więzień, niezależnie od przeszłości, ma szansę na resocjalizację i poprawę. Strażnicy, którzy wierzą w tę możliwość, są bardziej skłonni do wspierania procesów resocjalizacyjnych; 3) wiara w sprawiedliwość – strażnicy, którzy wierzą w sprawiedliwość, nie faworyzują żadnego z więźniów i starają się traktować wszystkich równo. Ważne jest przestrzeganie zasad, procedur oraz norm, co sprzyja poczuciu sprawiedliwości w więzieniu; 4) p**rzekonanie, że konsekwencje powinny wynikać z zachowań, a nie z osobistych uprzedzeń** – strażnicy, którzy kierują się tym przekonaniem, unikają stosowania kar za nieadekwatne powody i traktują więźniów zgodnie z zasadą proporcjonalności; 5) przekonanie o **wartości jasnej i otwartej komunikacji** – strażnicy, którzy uważają komunikację za kluczowy element w pracy, są bardziej skłonni do rozmowy z osadzonymi, wyjaśniania procedur i słuchania ich potrzeb i obaw. Pomaga to w rozwiązywaniu konfliktów i zapobieganiu napięciom; 6) przekonanie o możliwości **utrzymywania pozytywnej atmosfery poprzez rozmowy i wyjaśnienia** – strażnicy, którzy stawiają na zrozumienie i

porozumienie, często są w stanie rozwiązać problemy, zanim eskalują do poważnych sytuacji; 7) wiara w wartość etyki zawodowej – strażnicy, którzy wierzą w wartość etyki zawodowej, nie stosują przemocy, nie przyjmują korzyści materialnych od osadzonych i starają się być przykładem uczciwości. Przekonanie to zapewnia odpowiednie traktowanie więźniów i przestrzeganie prawa; 8) przekonanie o istnieniu odpowiedzialności za swoich podopiecznych – strażnicy, którzy czują się odpowiedzialni za bezpieczeństwo i dobrostan osadzonych, działają w sposób prewencyjny, starając się zapobiegać napięciom i zapewniać stabilność emocjonalną więźniów; 9) przekonanie o **wartości współpracy w zespole** – strażnicy, którzy kierują się przekonaniem, że zespół jest silniejszy niż jednostka, współpracują z innymi funkcjonariuszami, psychologami, terapeutami i wychowawcami w celu zapewnienia jak najlepszego wsparcia osadzonym; 10) przekonanie o możliwości podejmowania **zespołowych decyzji** – przekonanie o konieczności wspólnego podejmowania decyzji dotyczących procedur, co sprzyja zgodzie i współdziałaniu w trudnych sytuacjach; 11) przekonanie o znaczeniu **edukacji i szkoleń zawodowych** – strażnicy, którzy wierzą w ciągły rozwój, biorą udział w szkoleniach, kursach i warsztatach, co poprawia ich kompetencje w zakresie radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i daje im większe umiejętności interpersonalne; 12) **chęć samodoskonalenia** – strażnicy, którzy czują potrzebę osobistego rozwoju, dążą do lepszego zrozumienia więźniów i pracy z nimi, co wpływa na ich skuteczność w resocjalizacji.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA MŁODOCIANYM

2.1. Zadania ustawowe wobec nmłodocianych

Zgodnie z normami polskiego prawa karnego młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat (art. 115§ 10 kodeksu karnego). Wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować. Wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, nie orzeka się kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 54§ 1 i 2 kodeksu karnego).

Zgodnie z regułami kodeksu karnego wykonawczego karę pozbawienia wolności wykonuje się, w różnych rodzajach zakładów karnych, w tym również w zakładach karnych dla młodocianych (art. 69 kodeksu karnego wykonawczego). W zakładzie karnym dla młodocianych odbywają karę skazani, którzy nie ukończyli 21 roku życia; w uzasadnionych wypadkach skazany może odbywać karę w tym zakładzie po ukończeniu 21 roku życia (art. 84 § 1.). Wyodrębnienie zakładów karnych dla młodocianych było spowodowane kilkoma względami. Po pierwsze, z uwagi na mniejszą dojrzałość psychiczną osadzonych. Po drugie, ze względu na większą skuteczność oddziaływania wychowawczego. Po trzecie, z uwagi na odrębność stosowanych form i metod oddziaływania penitencjarnego, a w szczególności konieczność organizowania w szerokim zakresie nauczania i przyuczania do zawodu. Po czwarte, ze względu na konieczność odizolowania młodocianych od demoralizującego wpływu więźniów dorosłych.

Zgodnie z art. 95 § 1 kodeksu karnego wykonawczego młodociani odbywają karę w systemie programowanego oddziaływania, z którym wiąże się największe nadzieje na skuteczną realizację celów wykonywania kary pozbawienia wolności. U jego podłoża leży przekonanie, że ten rodzaj sankcji powinien oddziaływać na wolę

tego, kto – dobrowolnie popełniając przestępstwo – może również podjąć trud w zakresie kształtowania prospołecznych postaw młodocianego. Dlatego podstawowym warunkiem skuteczności programowanego oddziaływania jest współpraca skazanego z personelem penitencjarnym. Na mocy art. 95 § 1 kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w.) obowiązek uczestniczenia w programowanym oddziaływaniu dotyczy jedynie młodocianych. Indywidualny program poprzedza się opracowaniem diagnozy zawierającej opis i wyjaśnienie przyczyn popełnienia przestępstwa. Następnie komisja penitencjarna ustala indywidualny program oddziaływań poprawczych.

System programowanego oddziaływania jest nastawiony na resocjalizację i społeczną readaptację młodocianego. W związku z tym wymaga dużej aktywności zarówno ze strony osoby poddawanej resocjalizacji, jak i personelu odpowiedzialnego za przebieg tego procesu. Uczestnictwo w tym systemie zakłada również, że musi zaistnieć pewien okres czasu, w ciągu którego zastosowane środki mogą być zrealizowane. W praktyce potrzeba na to co najmniej kilku miesięcy. W oddziaływaniach wychowawczych stosowana jest różnorodność metod i środków – głównie nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe, sport, działalność społeczna i kontakty ze światem zewnętrznym. Treść planu oddziaływania powinna być za każdym razem dostosowana do potrzeb młodocianego. Ustawodawca w art. 95 § 2 k.k.w. sugeruje, aby w ramach indywidualnych programów w szczególności uwzględniać: a) w zakresie zatrudniania – potrzebę kształtowania nawyku pracy w przypadku, gdy skazany dotąd nie pracował zarobkowo albo nie robił tego systematycznie; natomiast jeśli utrzymywał się z pracy – wykorzystywanie jego kwalifikacji lub umiejętności w zakładzie karnym lub ułatwienie zatrudnienia na własny rachunek; b) w zakresie nauczania – posiadane wykształcenie i potrzebę jego uzupełniania; kontynuowanie nauki rozpoczętej przed osadzeniem w zakładzie; doskonalenie zawodowe; c) w zakresie kontaktu z rodziną i osobami bliskimi – określanie miejsca odbywania kary ułatwiające spotkania oraz stosowanie zezwoleń na zajęcia kulturalno-oświatowe poza zakładem karnym; d) w zakresie zobowiązań materialnych – wywiązywanie

się z obowiązku łożenia na utrzymanie rodziny, zapłacenia grzywny, kosztów postępowania, zasądzonych roszczeń, spłacania rat lub pożyczek itp.; e) w zakresie współdziałania z innymi – włączanie do zespołów prowadzących działalność kulturalno-oświatową, społeczną i sportową oraz określanie rodzaju i form tych zajęć; f) w zakresie innych uprawnień – sprecyzowanie ich rodzaju i sposobu wykorzystywania; g) w zakresie przygotowania wyjścia na wolność – pomoc w znalezieniu pracy lub miejsca zamieszkania, ułatwienie kontaktu z kuratorem sądowym; h) w zakresie okresowych ocen postępów resocjalizacji – ustalenie kryteriów i terminu najbliższej oceny realizacji programu poprawczego.

Zasada okresowych ocen wykonania programu oddziaływań wobec młodocianych zakłada, że jego realizacja powinna być dostosowana do postępów resocjalizacji i do zmieniających się okoliczności – np. zdobytych kwalifikacji zawodowych, stanu zdrowia, możliwości zatrudnienia (art. 95 § 3 k.k.w.). W wyniku wprowadzenia tej zasady istnieje możliwość stworzenia oddziaływań wychowawczych o dynamicznym charakterze. Zachęty i przywileje powinny stymulować pozytywne postawy skazanego, skłaniać innych do naśladownictwa.

2.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec młodocianych

Przejawianie autorytarnej postawy wobec młodocianych

Autorytarna postawa przedstawicieli SW wobec skazanych cechuje się m.in. takimi przejawami, jak: a) brak otwartości na dialog (oczekiwanie bezwzględnego posłuszeństwa; brak możliwości negocjacji); b) sztywne zasady postępowania (niechęć do zmian, traktowanie wszystkich jednakowo, bez uwzględniania indywidualnych potrzeb wychowanków); c) wymuszanie zachowań poprzez negatywne wzmocnienia – np. stosowanie gróźb, zastraszanie, upokarzanie, brak nagród; d) niska autonomia wychowanków – niewielkie możliwości w zakresie podejmowania samodzielnych decyzji, przyjmowanie narzucanych z góry opinii jako jedynych słusznych; e) brak empatii i zrozumienia - ignorowanie sytuacji życiowej i potrzeb wychowanków, stawianie przesadnie wysokich wymagań;

f) chłód i dystans w relacjach z podopiecznymi; g) brak otwartości na sugestie i/lub krytykę ze strony otoczenia.

Brak otwartości na dialog z młodocianymi

Negatywna postawa w postaci braku otwartości na dialog z młodymi więźniami charakteryzuje się tym, że funkcjonariusze SW: a) są nastawieni na jednostronną komunikację – zarówno ze względu na brak oczekiwań na odpowiedź ze strony więźniów, jak również z uwagi na rodzaj podejmowanych decyzji; b) brak otwartości na opinie ze strony skazanych – np. poprzez ignorowanie argumentów i/lub narzucanie własnego sposobu myślenia; c) unikanie odpowiedzi na stawiane pytania; d) autorytarna postawa – m.in. stosowanie nakazów i zakazów zamiast rozmów, podnoszenie głosu, używanie gróźb; e) unikanie rozmów na temat wzajemnych zobowiązań; f) stosowanie manipulacji zamiast otwartych rozmów.

Brak cierpliwości w pracy z młodocianymi

Postawa odzwierciedlająca brak cierpliwości w pracy z młodymi więźniami posiada kilka charakterystycznych cech: 1) szybkie irytowanie się – np. reagowanie nerwowo na opóźnienie w pracy podopiecznych (wzdychanie, przewracanie oczu, niecierpliwe gesty); 2) podnoszenie tonu głosu - mówienie ostrym tonem, częste przerywanie innym; 3) brak wyrozumiałości dla błędów - oczekiwanie natychmiastowego wykonania zadania, krytyka popełnionych błędów zamiast tłumaczeń; 4) pośpiech w wykonywanych polecaniach i niechęć do tłumaczeń; 5) niska tolerancja na opóźnienia - zniecierpliwienie, gdy coś się wydłuża oraz presja na szybkie działanie kosztem dokładności; 6) brak empatii w kontekście trudności w wykonaniu zadania.

Stosowanie nieskutecznych metod resocjalizacyjnych

Nieskuteczne metody resocjalizacji to takie, które nie prowadzą do rzeczywistej poprawy zachowania skazanych. Mogą one pogłębiać problemy, wywoływać bunt lub prowadzić do powrotu do przestępstw. Do nieskutecznych metod

korekcyjnych należy m.in.: 1) resocjalizacja oparta na surowej karze - zbyt restrykcyjne kary (np. długie wyroki bez wsparcia psychologicznego, które często nie uczą nowych wartości, a jedynie wzmacniają bunt i agresję; 2) brak indywidualnego podejścia - stosowanie jednego, sztywnego schematu wobec wszystkich wychowanków, bez uwzględnienia przyczyn zachowań; 4) instytucjonalizacja i oderwanie od społeczeństwa - długotrwałe zamykanie w zakładach karnych bez przygotowania do życia na wolności powoduje trudności w adaptacji po wyjściu; 5) stygmatyzacja i etykietowanie - traktowanie osób resocjalizowanych jako „złych" i „przestępców" może prowadzić do tego, że same zaczynają się tak postrzegać i nie próbują zmieniać swojego życia; 6) przymusowe metody zmiany zachowania – zmuszanie do uczestnictwa w programach resocjalizacyjnych bez faktycznej motywacji osoby skutkuje często powierzchownymi zmianami i powrotem do dawnych nawyków; 7) nadmierne skupienie na kontroli zamiast na edukacji i terapii – ciągła inwigilacja i nadzór bez równoczesnego wsparcia psychologicznego i edukacyjnego nie pomagają w odbudowie normalnego życia.

Brak konsekwencji w postępowaniu z młodocianymi

Brak konsekwencji w procesie resocjalizacji to sytuacja, w której wychowawcy penitencjarni nie stosują stałych zasad, zmieniają swoje decyzje w zależności od nastroju lub okoliczności, co prowadzi do dezorientacji skazanych. Negatywne skutki braku konsekwencji w postępowaniu readaptacyjnym to: a) brak poczucia bezpieczeństwa – skazany nie wie, czego się spodziewać i co jest akceptowalne przez wychowawcę, co w konsekwencji prowadzi do problemów z dyscypliną; b) trudności w podejmowaniu decyzji - brak jasnych reguł sprawia, że skazany zaczyna mieć problem z oceną sytuacji i odpowiedzialnością za swoje czyny; c) manipulowanie wychowami - jeśli skazany zauważy, że wystarczy poprosić jednego opiekuna zamiast drugiego, by uzyskać inną decyzję, to zacznie wykorzystywać ten mechanizm; d) brak szacunku dla autorytetu wychowawcy – jeśli wychowawca raz pozwala na coś, a innym razem zabrania, to skazany może

przestać traktować jego słowa poważnie; poczucie niesprawiedliwości – skazany może czuć się niesprawiedliwie traktowany, gdy nie rozumie, dlaczego raz coś było dozwolone, a innym razem nie.

Brak zainteresowania młodocianymi

Brak zainteresowania wychowankiem może mieć poważne konsekwencje dla jego funkcjonowania w warunkach penitencjarnych. Resocjalizacja jest rodzajem wychowania, które opiera się na odpowiedniej interakcji, wsparciu i uwadze ze strony wychowawców. Kiedy brakuje zainteresowania z ich strony, to mogą wystąpić różne problemy – m.in.: 1) nasilenie problemów emocjonalnych – np. obniżenia poczucia własnej wartości, zwiększenie lęku i./lub depresja; 2) zwiększenie trudności w nawiązywaniu relacji – brak pozytywnych wzorców interakcji społecznych sprawia, że młodociani mogą mieć większe problemy z empatią i rozumieniem emocji innych osób; 3) wzrost problemów z zachowaniem – m.in. poszukiwanie uwagi w niewłaściwy sposób czy bunt wobec autorytetów; 4) zwiększenie deficytów w obszarze umiejętności społecznych – resocjalizacja opiera się na nauce zasad społecznych, komunikacji i rozwiązywania konfliktów; brak wsparcia ze strony opiekunów może sprawić, że skazany nie nauczy się tych umiejętności i może mieć trudności w radzeniu sobie w relacjach z innymi; 5) zmniejszona motywacja do nauki nowych zachowań – brak uwagi ze strony wychowawców może sprawić, że młodociani mogą tracić motywację do zdobywania kompetencji adaptacyjnych. 6) wzrost ryzykownych zachowań - skazani, którzy nie czują się zauważeni przez wychowawców, mogą szukać wsparcia w subkulturze więziennej, co może prowadzić do podejmowania ryzykownych zachowań, by zwrócić na siebie uwagę.

Brak alternatyw w działaniach resocjalizacyjnych

Brak alternatyw w resocjalizacji młodocianych odnosi się do sytuacji, w której osoba jest ograniczona do jednego, wąskiego sposobu postrzegania świata, bez możliwości poznania różnych metod rozwiązywania problemów, wyborów czy

wzorców zachowań. Taka postawa może skutkować wieloma negatywnymi konsekwencjami w funkcjonowaniu osadzonych: 1) ograniczenie kreatywności i elastyczności myślenia – skazany, który nie ma dostępu do różnych perspektyw, może mieć trudności w adaptacji do zmieniających się warunków; 2) trudności w podejmowaniu decyzji – bez możliwości wyboru i eksperymentowania z różnymi podejściami, osadzony może nie nauczyć się samodzielnego analizowania sytuacji, co przekłada się na problemy w podejmowaniu decyzji; 3) niska samoocena i zależność od innych – brak możliwości wyboru może sprawić, że osoba zaczyna czuć się pozbawiona kontroli nad swoim życiem, co wpływa na spadek poczucia własnej wartości i zwiększenie zależności od autorytetów; 4) niedostateczny rozwój umiejętności krytycznego myślenia – poznanie różnych alternatyw pozwala na rozwijanie zdolności analitycznych; 5) problemy adaptacyjne po wyjściu na wolność – ograniczona ekspozycja na różnorodne doświadczenia może utrudniać radzenie sobie w zmieniającym się świecie, zarówno w kontekście zawodowym, jak i społecznym.

Faworyzowanie wybranych młodocianych

Faworyzowanie wybranych osadzonych to sytuacja, w której wychowawcy penitencjarni okazują większe zainteresowanie, wsparcie lub przywileje niektórym skazanym, co może prowadzić do szeregu negatywnych konsekwencji zarówno dla faworyzowanych, jak i pozostałych młodocianych. Negatywne konsekwencje faworyzowania dla osób nie faworyzowanych to m.in.: a) niska samoocena i poczucie odrzucenia – takie osoby mogą czuć się mniej wartościowe i niedoceniane; b) zazdrość i konflikty – faworyzowanie może wywołać zazdrość, napięcia i konflikty między członkami grupy osadzonych; c) trudności w budowaniu relacji - osoby, które czują się pominięte, mogą mieć problemy z nawiązywaniem zdrowych relacji interpersonalnych. Negatywne konsekwencje faworyzowania dla młodocianych faworyzowanych: a) Presja i oczekiwania – takie osoby mogą odczuwać nadmierną presję, aby utrzymać pozytywny wizerunek i sprostać oczekiwaniom, co bywa obciążające; b) brak umiejętności współpracy -

nadmierna koncentracja na własnej osobie może utrudniać rozwój empatii i umiejętności pracy zespołowej. Negatywne konsekwencje faworyzowania dla społeczności osadzonych: a) brak grupowej równowagi emocjonalnej - faworyzowanie może zakłócać równowagę emocjonalną grupie młodocianych, prowadząc do długotrwałych napięć; b) podziały i konflikty – faworyzowanie może wzbudzać poczucie niesprawiedliwości i prowadzić do izolacji nie faworyzowanych osadzonych, co wpływa negatywnie na atmosferę w zamkniętej zbiorowości.

Nadmierna kontrola młodocianych

Nadmierna kontrola młodych więźniów to sytuacja, w której wychowawcy penitencjarni stosują zbyt ścisłe zasady i ograniczenia, odbierając skazanym możliwość samodzielnego podejmowania decyzji. Taki model resocjalizacji może mieć szereg negatywnych konsekwencji – m.in.: a) ograniczenie autonomii i kreatywności – skazany nie ma okazji rozwijać własnych umiejętności podejmowania decyzji, co może prowadzić do braku pewności siebie i utrudniać rozwijanie kreatywnego myślenia; b) wzrost lęku i niepewności – stałe monitorowanie i brak swobody mogą powodować uczucie bezsilności, lęki oraz niską samoocenę; c) problemy w relacjach interpersonalnych - nadmierna kontrola może prowadzić do konfliktów i oporu wobec autorytetów, co utrudnia budowanie zdrowych relacji; d) uzależnienie od zewnętrznych wskazówek – młody osadzony może stać się zbyt zależny od opinii i decyzji innych ludzi, co utrudnia samodzielne radzenie sobie z problemami; e) hamowanie rozwoju umiejętności krytycznego myślenia – brak możliwości eksperymentowania i poszukiwania własnych rozwiązań osłabia zdolność do analitycznego myślenia i adaptacji w nowych sytuacjach.

Manipulowanie młodocianymi

Manipulowanie polega na stosowaniu subtelnych, często ukrytych technik wpływania na zachowania i decyzje wychowanków, bez dawania im przestrzeni do

samodzielnego myślenia i wyboru. Przykłady manipulacyjnych zachowań w procesie resocjalizacji: a) szantaż emocjonalny - używanie emocji (np. poczucia winy lub karania emocjonalnego) jako narzędzia do wymuszania określonych zachowań; b) ukrywanie informacji - celowe pomijanie lub zmienianie faktów, aby wpłynąć na postrzeganie rzeczywistości przez młodocianego; c) stosowanie pochwał i nagród w zamian za określone zachowania – np. nadmierne uzależnienie akceptacji od realizacji oczekiwanych wzorców zachowań, zamiast wspierania naturalnego rozwoju i niezależności. Do negatywnych konsekwencji manipulowania młodocianymi należy zaliczyć: 1) obniżenie poczucia własnej wartości – osoby, które są manipulowane, mogą zacząć wątpić w swoje kompetencje i umiejętności podejmowania decyzji; b) trudności w nawiązywaniu relacji - manipulacja może zniekształcić poczucie zaufania, co utrudnia budowanie zdrowych, opartych na wzajemnym szacunku relacji; c) utrata autonomii – młoda osoba, która doświadcza manipulacji, może przestać podejmować własne decyzje, stając się nadmiernie zależną od opinii i wskazówek opiekunów; d) rozwój mechanizmów obronnych – w odpowiedzi na manipulację młodociani mogą rozwinąć postawy wycofania, buntu lub agresji.

Brak szacunku w stosunku do młodocianych

Brak szacunku do wychowanka oznacza sytuację, w której wychowawcy penitencjarni nie okazują osobie pod swoją opieką odpowiedniej godności, uznania i uwagi. Taki brak respektu może prowadzić do poważnych konsekwencji w rozwoju emocjonalnym, społecznym i psychicznym młodocianego. Przykłady braku szacunku w działaniach resocjalizacyjnych: a) ignorowanie uczuć i opinii osoby – np. nieangażowanie się w rozmowy, pomijanie jej potrzeb i/lub pomijanie jej prób wyrażenia własnego zdania; b) publiczne upokarzanie – np. krytykowanie czy wyśmiewanie osoby w obecności innych, co może prowadzić do trwałych skutków emocjonalnych; c) niedocenianie osiągnięć - brak pochwał i wsparcia w sytuacjach, gdy wychowanek podejmuje wysiłek lub osiąga sukcesy, co osłabia motywację do dalszego rozwoju. Negatywne skutki braku szacunku: 1) obniżenie

poczucia własnej wartości – osadzony może czuć, że jego uczucia i potrzeby są nieważne, co prowadzi do niskiej samooceny; 2) trudności w budowaniu relacji – doświadczenie braku szacunku może utrudniać zaufanie do innych osób i budowanie zdrowych relacji interpersonalnych; c) wzrost agresji i buntu - osoby, które są systematycznie upokarzane lub ignorowane, mogą reagować agresywnie lub wycofywać się emocjonalnie, co utrudnia prawidłowy rozwój społeczny; d) problemy z komunikacją – brak wzajemnego szacunku może prowadzić do utrudnionej komunikacji, co przekłada się na problemy w wyrażaniu emocji i potrzeb; e) izolacja i poczucie osamotnienia - brak szacunku ze strony wychowawców więziennych może powodować, że skazany czuje się wykluczony, co negatywnie wpływa na jego zdrowie psychiczne.

Nadużywanie władzy w stosunku do młodocianych

Nadużywanie władzy wobec młodocianych oznacza sytuację, w której osoba sprawująca nadzór wykorzystuje swoją pozycję do nadmiernego kontrolowania, zastraszania lub manipulowania wychowankiem. Przykłady nadużywania władzy w procesie resocjalizacji młodocianych: a) nadmierne stosowanie kar – np. wywoływanie poczucia winy, szantaż emocjonalny lub karanie bez jasnych, zrozumiałych zasad, co buduje atmosferę strachu zamiast nauki konstruktywnych zachowań; b) brak dialogu i konsultacji - decydowanie o wszystkim bez uwzględnienia opinii wychowanka, co pozbawia go możliwości wyrażania siebie i uczenia się samodzielnego podejmowania decyzji; c) publiczne krytykowanie - upokarzanie młodocianego w obecności innych osób, co niszczy jego godność i podkopuje poczucie własnej wartości. Negatywne skutki nadużywania władzy wobec młodych osadzonych: 1) obniżenie samooceny – osadzony może zacząć czuć się bezwartościowy, gdy jego opinie i potrzeby są systematycznie ignorowane lub deprecjonowane; 2) problemy emocjonalne – nadużywanie władzy może prowadzić do chronicznego stresu, lęków, a w dłuższej perspektywie do depresji oraz innych zaburzeń emocjonalnych; 3) utrata zaufania do autorytetów – gdy autorytet nadużywa swojej pozycji, młodociany może mieć trudności w

budowaniu zdrowych relacji z innymi ludźmi w przyszłości; 4) brak autonomii i rozwoju umiejętności decyzyjnych - stała kontrola i narzucanie decyzji uniemożliwiają rozwój niezależności, krytycznego myślenia i umiejętności rozwiązywania problemów; 5) rozwój zachowań buntowniczych - nadużywanie władzy często skutkuje oporem, buntem i manifestowaniem zachowań antyspołecznych jako formą protestu przeciwko niesprawiedliwemu traktowaniu.

Stosowanie przemocy fizycznej wobec młodocianych

Stosowanie przemocy fizycznej wobec młodego osadzonego to metoda wychowawcza, która polega na użyciu siły fizycznej (np. bicie, uderzanie, szarpanie) w celu wymuszenia określonego zachowania lub posłuszeństwa. Takie postępowanie jest nie tylko etycznie i moralnie naganne, ale także niesie ze sobą szereg negatywnych konsekwencji dla rozwoju osoby. Do negatywnych skutków stosowania przemocy fizycznej wobec młodocianych należy zaliczyć: a) fizyczne urazy i szkody zdrowotne – przemoc może powodować siniaki, złamania czy inne obrażenia, które mają długotrwały wpływ na zdrowie osadzonego; b) trauma emocjonalna – doświadczenie przemocy buduje poczucie lęku, bezsilności i może prowadzić do chronicznego stresu, zaburzeń lękowych oraz depresji; c) niska samoocena – osoba, która jest regularnie karana fizycznie, może zacząć postrzegać siebie jako osobę mało wartościową, co negatywnie wpływa na jej rozwój osobisty; d) zaburzenia relacji interpersonalnych - przemoc fizyczna niszczy zaufanie do wychowawców penitencjarnych oraz może utrudniać budowanie zdrowych relacji po opuszczeniu zakładu karnego; e) umocnienie wzorca agresywnego zachowania – osoby, które doświadczają przemocy, mogą zacząć uważać agresję za najważniejszy i akceptowalny społecznie sposób rozwiązywania konfliktów, co zwiększa ryzyko powielania tych zachowań w funkcjonowaniu w warunkach wolnościowych.

Stosowanie przemocy psychicznej wobec młodocianych

Przemoc psychiczna to stosowanie słów, zachowań lub działań, które mają na celu poniżenie, zastraszenie lub kontrolowanie młodocianego, przy jednoczesnym negatywnym wpływie na jego poczucie własnej wartości i zdrowie psychiczne. Choć nie pozostawia widocznych śladów fizycznych, jej skutki mogą być równie głębokie i długotrwałe jak przemoc fizyczna. Przykłady zachowań stanowiących przemoc psychiczną w procesie resocjalizacji młodocianych: a) obrażanie i poniżanie – stałe krytykowanie, wyśmiewanie czy upokarzanie młodego skazanego, szczególnie w obecności innych, prowadzi do utraty godności i budowania negatywnego obrazu samego siebie; b) groźby i zastraszanie – stosowanie gróźb, zarówno jawnych, jak i ukrytych, aby wywołać strach i podporządkowanie, co w konsekwencji odbiera młodemu więźniowi poczucie bezpieczeństwa; c) izolacja społeczna – celowe wykluczanie młodocianego z grupy osadzonych lub ograniczanie jego kontaktów społecznych jako sposób na kontrolowanie jego zachowań; d) manipulacja emocjonalna – np. wywoływanie poczucia winy, szantażowanie emocjonalne czy zmienianie warunków akceptacji osoby, co sprawia, że osoba czuje się bezwartościowa i zależna. Negatywne skutki przemocy psychicznej u młodocianych: 1) obniżenie poczucia własnej wartości; 2) zaburzenia emocjonalne, np. lęki; przewlekły stres; 3) trudności w budowaniu relacji interpersonalnych – np. brak zaufania do innych ludzi, trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu zdrowych relacji społecznych; 4) problemy z tożsamością i autonomią – osoba może mieć trudności w wyrażaniu własnych potrzeb i opinii, stając się nadmiernie zależna i/lub wycofana.

2.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy SW wobec młodocianych (świadczące o braku wspierania młodocianych)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Negatywne postawy wychowawców penitencjarnych wobec młodocianych mogą wynikać z różnych czynników kulturowych, które kształtują normy społeczne, preferowane wartości oraz sposób postrzegania roli wychowawcy.

Kultura oparta na autorytaryzmie i hierarchiczności

W kulturach o silnej hierarchii wychowawca może przyjmować rolę niekwestionowanego autorytetu. Może to prowadzić do tłumienia samodzielnego myślenia, stosowania surowych metod dyscyplinarnych i ograniczania praw młodocianych. W skrajnych przypadkach pojawia się stosowanie kar fizycznych lub psychicznych jako narzędzi resocjalizacyjnych. Dla kultury hierarchicznej charakterystyczny jest system wartości i norm społecznych, w którym duże znaczenie przypisuje się strukturom władzy, autorytetowi i podporządkowaniu. W takiej kulturze relacje społeczne są ściśle określone, a status jednostki zależy od jej pozycji w strukturze społecznej. Do cech kultury hierarchicznej należy zaliczyć: a) szacunek dla autorytetu – podwładni mają okazywać posłuszeństwo i respekt wobec zwierzchników; b) silna struktura społeczna – społeczeństwo podzielone na grupy o różnym stopniu wpływu i władzy; c) decyzje podejmowane odgórnie – liderzy, nauczyciele czy przełożeni podejmują kluczowe decyzje, a ich podwładni rzadko je kwestionują; d) podkreślanie ról i obowiązków – od dzieci, studentów czy pracowników oczekuje się znajomości swojej roli i dostosowania się do zasad; e) formalność w relacjach – dystans między osobami na różnych szczeblach hierarchii jest zachowywany, np. poprzez stosowanie tytułów czy określonych form grzecznościowych.

Tradycjonalizm i konserwatyzm kulturowy

W kulturach silnie opartych na tradycji mogą dominować skostniałe metody wychowawcze, np. przedkładanie posłuszeństwa nad rozwój indywidualnych zdolności. Niekiedy wychowawcy mogą mieć negatywne postawy wobec wychowanków o odmiennych poglądach, zainteresowaniach czy zachowaniach odbiegających od normy. W skrajnych przypadkach może dochodzić do

wykluczania, stygmatyzacji lub dyskryminacji. Konserwatyzm kulturowy w wychowaniu odnosi się do modelu wychowawczego, który opiera się na tradycyjnych wartościach, normach i zasadach przekazywanych z pokolenia na pokolenie. W takim podejściu kluczowe jest podtrzymywanie stabilności społecznej, szacunku dla autorytetów i utrwalonych ról społecznych. Do cech konserwatywnego wychowania należy zaliczyć: a) szacunek dla autorytetów – wychowawcy (rodzice, nauczyciele, starsi) są uznawani za źródło wiedzy i moralnych zasad; b) tradycyjna struktura rodziny – podkreśla się rolę ojca jako głowy rodziny, a matki jako opiekunki domowego ogniska; c) wysoka dyscyplina i posłuszeństwo – dzieci uczone są podporządkowania i przestrzegania norm społecznych; d) kształtowanie postaw zgodnych z tradycją – religia, historia i kultura narodowa odgrywają kluczową rolę w edukacji; e) ograniczona swoboda wychowanków –wychowankowie rzadziej mają możliwość kwestionowania decyzji dorosłych; f) dystans emocjonalny – w niektórych kulturach konserwatywnych unika się okazywania nadmiernej czułości wobec dzieci, aby nie "rozpieścić" ich emocjonalnie.

Dopuszczalność kulturowa przemocy symbolicznej

W kulturach, gdzie autorytet opiera się na władzy, może występować zjawisko ośmieszania, umniejszania lub zastraszania wychowanków. Często wynika to z przekonania, że surowość i dyscyplina są skuteczniejsze niż wsparcie i dialog. Przemoc symboliczna odnosi się do subtelnych i często niezauważalnych form dominacji, które są akceptowane przez społeczeństwo jako „naturalne” lub „oczywiste”. W kontekście wychowania przemoc symboliczna przejawia się w narzucaniu norm, wartości i wzorców myślenia, które utrwalają nierówności społeczne i ograniczają autonomię wychowanków. Cechy przemocy symbolicznej: a) ukryta forma dominacji – wychowankowie mogą nie zdawać sobie sprawy, że są poddawani przemocy symbolicznej; b) reprodukcja nierówności społecznych – wychowankowie przyswajają wzorce zachowań zgodne z interesami grup dominujących; c) akceptacja norm jako „naturalnych” – wartości i zasady są

narzucane w sposób, który sprawia, że wydają się jedynymi słusznymi; d) wychowanie do posłuszeństwa – w wielu przypadkach wychowankowie uczą się podporządkowania bez refleksji nad zasadnością pewnych norm.

Dyskryminacja kulturowa

W społeczeństwach o silnych podziałach klasowych lub etnicznych wychowawcy mogą przejawiać uprzedzenia wobec dzieci z określonych grup społecznych. Może to skutkować faworyzowaniem jednych uczniów i marginalizowaniem innych. Dyskryminacja kulturowa oznacza nierówne traktowanie osób lub grup społecznych ze względu na ich pochodzenie kulturowe, tradycje, język, religię lub inne elementy tożsamości. Może przejawiać się w różnych obszarach życia, takich jak edukacja, rynek pracy, relacje społeczne czy media. Jest często powiązana ze stereotypami, uprzedzeniami i mechanizmami wykluczenia. Przejawy dyskryminacji kulturowej w wychowaniu to: a) faworyzowanie jednej kultury w programach nauczania, ignorowanie historii i perspektyw mniejszości; b) stereotypowe postrzeganie wychowanków z różnych kultur; c) dyskryminacja językowa – wymaganie od uczniów znajomości jednego języka, bez wsparcia dla ich języka ojczystego. Do skutków dyskryminacji kulturowej wychowaniu należy zaliczyć: 1) zjawisko marginalizacja grup mniejszościowych – ograniczenie dostępu do edukacji; b) nierówność szans – osoby pochodzące z kultur mniejszościowych mają trudniejszy start w życiu społecznym i zawodowym; c) napięcia społeczne – brak akceptacji dla różnorodności może prowadzić do konfliktów interpersonalnych; d) brak integracji i poczucia przynależności – osoby dyskryminowane często czują się wykluczone i mają trudności z odnalezieniem się w społeczeństwie.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Brak indywidualizacji w wychowaniu

W niektórych systemach edukacyjnych, zwłaszcza w kulturach, gdzie nacisk kładzie się na wyniki i standaryzację, wychowawcy mogą ignorować indywidualne potrzeby uczniów. Może to prowadzić do braku empatii wobec słabszych wychowanków, nierównego traktowania i braku wsparcia emocjonalnego. Brak indywidualizacji w wychowaniu oznacza stosowanie jednolitych metod wychowawczych i edukacyjnych wobec wszystkich wychowanków, bez uwzględniania ich indywidualnych potrzeb, zdolności, temperamentu czy zainteresowań. Jest to podejście, które może prowadzić do frustracji, niskiej samooceny oraz braku pełnego rozwoju potencjału wychowanka. Jako przyczyny braku indywidualizacji w wychowaniu można wskazać: a) tradycyjne modele wychowawcze – wychowanie oparte na zasadach autorytarnych, gdzie wychowanek ma dostosować się do norm bez względu na własne potrzeby; b) nadmierna standaryzacja edukacji i/lub wychowania – systemy wychowawcze często opierają się na jednolitych wymaganiach, bez uwzględniania różnic w tempie uczenia się; c) brak wiedzy i świadomości wychowawców – niektórzy wychowawcy nie zdają sobie sprawy z konieczności dostosowania metod wychowawczych do indywidualnych potrzeb wychowanka; d) zbyt duże grupy w placówkach wychowawczo-edukacyjnych – trudność w indywidualnym podejściu do każdego wychowanka przy dużej liczbie podopiecznych; e) presja społeczna i kulturowa – oczekiwania dotyczące „jedynie słusznych" ścieżek rozwoju (np. „Dobre dzieci uczą się matematyki, a sport nie jest ważny"). Jako skutki braku indywidualizacji w wychowaniu należy wymienić takie elementy, jak: 1) obniżona samoocena wychowanka – jeśli nie czuje się rozumiany i doceniany, to może tracić wiarę we własne możliwości; b) problemy z motywacją – brak dopasowania metod nauczania może sprawić, że wychowanek dziecko straci chęć do wprowadzania zmian w swoim życiu; c) niedostrzeganie talentów i predyspozycji – wychowankowie nie mają szansy rozwijać swoich mocnych stron; d) stres i lęk przed oceną – wychowankowie mogą czuć presję, by dopasować się do wymagań, które nie odpowiadają ich możliwościom; e) trudności w dorosłym życiu – brak

nauki samodzielności, podejmowania decyzji i rozwijania indywidualnych pasji może skutkować problemami w przyszłości.

Niedoskonałości systemu wychowania

Instytucjonalny system wychowania często zmaga się z licznymi problemami, które utrudniają skuteczne kształtowanie młodego pokolenia. Oto jego główne wady: 1) przestarzałe podejście do wychowania – a) nadal dominuje autorytarny model wychowania, w którym wychowawca ma pełną władzę, a dziecko jest jedynie biernym odbiorcą zasad; b) zbyt duży nacisk na dyscyplinę kosztem dialogu i budowania relacji z wychowankami; c) brak nauki krytycznego myślenia i samodzielności – dzieci są często zmuszane do ścisłego przestrzegania zasad bez możliwości ich kwestionowania; 2) niedostosowanie do współczesnych realiów społecznych i technologicznych – a) system wychowania nie nadąża za zmianami społecznymi i technologicznymi, co prowadzi do niezrozumienia potrzeb współczesnej młodzieży; b) zbyt mała edukacja dotycząca bezpieczeństwa w internecie i odpowiedzialnego korzystania z technologii; c) niedostateczne przygotowanie wychowanków do życia w nowoczesnym, dynamicznym świecie – brak nauki praktycznych umiejętności społecznych; 3) brak indywidualizacji w podejściu do wychowanka – a) system często traktuje wszystkich wychowanków jednakowo, bez uwzględniania ich indywidualnych predyspozycji, zainteresowań i trudności; b) brak elastyczności w metodach wychowawczych – to, co działa na jednego wychowanka, może być nieskuteczne u innego; c) słabe wsparcie dla osób z trudnościami (np. dysleksja, ADHD, zaburzenia emocjonalne); 4) przeciążenie systemu edukacyjnego wychowawczą funkcją – a) instytucje wychowawcze często muszą pełnić rolę wychowawczą zamiast rodziców, co prowadzi do nadmiernego obciążenia wychowawców; b) brak współpracy między instytucjami wychowawczymi a rodziną – wychowawcy często muszą radzić sobie sami z problemami wychowawczymi; c) rodzice często przerzucają odpowiedzialność za wychowanie dzieci na placówki edukacyjno-wychowawcze; 5) niska jakość edukacji emocjonalnej i społecznej – a) brak nauki umiejętności radzenia sobie ze

stresem, emocjami, konfliktami i budowaniem relacji; b) Szkoły wciąż koncentrują się głównie na wiedzy teoretycznej, zamiast kłaść nacisk na umiejętności miękkie; c) brak wsparcia psychologicznego dla dzieci i młodzieży – psycholodzy szkolni są przeciążeni pracą i nie mają czasu na indywidualne podejście do uczniów; 6) niedostateczne przygotowanie nauczycieli i wychowawców – a) nauczyciele często nie mają wystarczającego przygotowania z zakresu pedagogiki i psychologii wychowawczej; b) brak odpowiednich szkoleń dotyczących nowoczesnych metod wychowawczych, mediacji konfliktów czy edukacji emocjonalnej; c) wychowawcy nie mają często narzędzi do skutecznej pracy z dziećmi o różnych potrzebach edukacyjnych i wychowawczych; 7) system kar i nagród zamiast kształtowania wartości – a) często wychowanie opiera się na prostym systemie kar i nagród, co nie uczy wychowanków prawdziwego zrozumienia wartości; b) brak edukacji moralnej i etycznej – wychowankowie uczą się przestrzegania zasad, ale niekoniecznie rozumieją ich sens; c) wychowanie oparte na strachu przed karą może prowadzić do buntu lub wyuczonej bezradności; 8) zbyt duża presja na osiągnięcia i brak równowagi między edukacją a wychowaniem – a) wychowankowie są często oceniani wyłącznie przez pryzmat wyników szkolnych, co prowadzi do stresu; b) brak nauki umiejętności radzenia sobie z porażką i błędami – wychowankowie boją się eksperymentować i próbować nowych rzeczy; c) zbyt mało miejsca na rozwój kreatywności, pasji i zainteresowań wychowanków.

Przestarzałe metody uczenia nowych zachowań

Do tego rodzaju uwarunkowań kształtujących negatywne postawy wychowawców wobec wychowanków należy zaliczyć takie okoliczności, jak: 1) dominacja metody podawczej (nauczyciel mówi, uczeń słucha) – nauczyciel jest głównym źródłem wiedzy, przekazuje informacje w formie wykładu; uczniowie są biernymi słuchaczami, ich rola ogranicza się do notowania i zapamiętywania treści; 2 mechaniczne zapamiętywanie zamiast rozumienia - system edukacji kładzie nacisk na naukę "na pamięć" – uczniowie muszą zapamiętać definicje, daty, wzory,

ale często nie rozumieją ich znaczenia; 3) brak indywidualizacji nauczania – każdy uczeń musi uczyć się w tym samym tempie i w taki sam sposób, niezależnie od swoich możliwości, zainteresowań i talentów; 4) niewystarczające wykorzystanie technologii w edukacji - nauczyciele wciąż bazują głównie na podręcznikach, tablicy i zeszytach; zbyt mało interaktywnych metod, takich jak aplikacje edukacyjne, wirtualne laboratoria czy symulacje komputerowe; 5) testocentryzm – nauczanie pod egzaminy – cały system edukacji podporządkowany jest przygotowaniom do egzaminów i sprawdzianów; liczy się wynik, a nie realne umiejętności uczniów.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Kultura organizacyjna utrudniająca resocjalizację młodocianych

Zaburzenia kultury organizacyjnej więzienia mogą odnosić się do norm, wartości, przekonań i zachowań panujących w danej instytucji, konfliktów między funkcjonariuszami, braku współpracy między wychowawcami, braku wsparcia ze strony przełożonych, braku wpływu na decyzje dotyczące procesu resocjalizacji. Wpływ zaburzeń w kulturze organizacyjnej więzienia na trudności w procesie resocjalizacji młodocianych może mieć następujący charakter: 1) brak jasnej misji resocjalizacyjnej – instytucja koncentruje się na izolacji, a nie na przygotowaniu osadzonych do powrotu do społeczeństwa; 2) dehumanizacja więźniów – traktowanie osadzonych jako zagrożenia, a nie jako jednostek wymagających wsparcia; 3) funkcjonowanie subkultury więziennej – wpływ silnych grup przestępczych, które mogą utrudniać resocjalizację; 4) zbyt duży dystans między personelem a osadzonymi – brak zaufania i otwartej komunikacji; 5) niedostateczna liczba specjalistów – brak psychologów, terapeutów, pedagogów, którzy mogliby wspierać młodocianych osadzonych; 6 częste występowanie przemocy i/lub przejawów demoralizacji – przypadki brutalności strażników i/lub współwięźniów, które osłabiają poczucie bezpieczeństwa i sprzyjają powielaniu patologicznych wzorców zachowań.

Niekorzystne warunki pracy wychowawców penitencjarnych

Do niekorzystnych warunków pracy, które przekładają się na negatywne postawy wychowawców penitencjarnych w stosunku do młodocianych należy zaliczyć m.in.: a) przeciążenie obowiązkami, b) niskie wynagrodzenia,; c) nadmierna liczba podopiecznych, co utrudnia indywidualne podejście; d) biurokratyzacja pracy i nadmierna ilość dokumentacji; e) brak odpowiedniego wsparcia ze strony przełożonych; f) niski prestiż zawodu – funkcjonariusze SW często uważają, że ich praca jest niedoceniana przez społeczeństwo; g) brak perspektyw rozwoju zawodowego – ograniczone możliwości awansu, brak motywacji do dalszego kształcenia; h) brak zaufania ze strony podopiecznych.

Brak przygotowania do pracy resocjalizacyjnej z młodocianymi

Brak przygotowania do pracy resocjalizacyjnej z młodocianymi osadzonymi to poważny problem, który negatywnie wpływa na skuteczność ich readaptacji społecznej. Może wynikać z różnych czynników, takich jak niedostateczne kompetencje kadry, brak odpowiednich programów edukacyjnych i terapeutycznych czy ograniczone zasoby instytucji penitencjarnych. Do głównych przyczyn braku przygotowania do pracy resocjalizacyjnej z młodocianymi należy zaliczyć: a) niewystarczające kompetencje kadry – brak specjalistycznego szkolenia w zakresie pracy z młodocianymi; słabe przygotowanie psychologiczne i pedagogiczne funkcjonariuszy; b) braki systemowe i organizacyjne - ograniczona liczba programów edukacyjnych i zawodowych; niedostosowane metody resocjalizacji; stosowanie standardowych metod zamiast indywidualnego podejścia; niedobór psychologów, terapeutów, pedagogów i doradców zawodowych; brak współpracy z organizacjami pozarządowymi i sektorem prywatnym w zakresie reintegracji zawodowej; c) problemy związane z warunkami w więzieniach – przepełnione placówki utrudniające indywidualną pracę z osadzonymi; silna subkultura więzienna, która utrudnia resocjalizację. Do najważniejszych skutków braku przygotowania do pracy z młodocianymi

osadzonymi należy: 1) pogłębienie demoralizacji – młodociani zamiast resocjalizacji uczą się patologicznych zachowań; 2) większe ryzyko recydywy – brak wsparcia w zmianie postaw skutkuje powrotem do przestępczości; 3) trudności w reintegracji społecznej – osadzeni nie nabywają umiejętności potrzebnych do funkcjonowania w społeczeństwie; 4) przemoc i konflikty wśród osadzonych – brak efektywnej pracy resocjalizacyjnej może prowadzić do napięć i agresji.

Brak specjalistycznego wsparcia dla wychowawców penitencjarnych

Brak specjalistycznego wsparcia dla wychowawców penitencjarnych to poważny problem, który wpływa zarówno na skuteczność ich pracy, jak i na ich zdrowie psychiczne. Wychowawcy w zakładach karnych mają trudne zadanie – zajmują się resocjalizacją młodocianych, dbają o ich proces readaptacji społecznej, a także rozwiązują konflikty i problemy wychowawcze. Brak specjalistycznego wsparcia jest powiązany m.in. z takimi czynnikami, jak brak szkoleń i superwizji. Brak superwizji dla wychowawców penitencjarnych ma poważne konsekwencje zarówno dla nich samych, jak i dla skuteczności resocjalizacji osadzonych. Superwizja to forma wsparcia zawodowego, pozwalająca na analizę trudnych przypadków, refleksję nad własnymi emocjami oraz doskonalenie metod pracy. Jej brak prowadzi do wielu negatywnych skutków, w takiej postaci, jak: 1) wypalenie zawodowe - ciągła praca w stresującym środowisku bez możliwości konsultacji trudnych przypadków prowadzi do przemęczenia i wyczerpania emocjonalnego; może pojawić się cynizm i zobojętnienie wobec problemów młodocianych, co obniża jakość pracy resocjalizacyjnej; 2) spadek efektywności pracy - brak wsparcia i analizy trudnych sytuacji powoduje, że wychowawcy mogą stosować nieskuteczne metody pracy; powielanie błędów i brak refleksji nad własnym podejściem prowadzi do mniejszej skuteczności w oddziaływaniu na osadzonych; 3) problemy emocjonalne i zdrowotne - kontakt z agresją, manipulacją i trudnymi historiami życiowymi osadzonych bez odpowiedniego wsparcia może powodować lęk, depresję i poczucie bezsilności; długotrwały stres prowadzi do problemów

somatycznych, np. nadciśnienia, bezsenności, bólów głowy; 4) wzrost konfliktów w środowisku pracy – b rak przestrzeni do omawiania napięć i trudności powoduje narastanie frustracji wśród wychowawców, co może prowadzić do konfliktów między współpracownikami i pogorszenia atmosfery w pracy; 5) niska motywacja do pracy resocjalizacyjnej - bez wsparcia i możliwości rozwoju wielu wychowawców traci chęć do pracy i rozważa zmianę zawodu; 6) pogorszenie relacji z osadzonymi - przemęczeni i zestresowani wychowawcy mogą mieć trudności w budowaniu autorytetu i relacji opartych na zaufaniu, to z kolei utrudnia proces resocjalizacji i zwiększa ryzyko konfliktów w jednostce penitencjarnej.

Brak skutecznych narzędzi resocjalizacyjnych

Ograniczone możliwości oddziaływań wychowawców penitencjarnych wynikają często z niedoboru skutecznych programów resocjalizacyjnych i braku dostępu do nowoczesnych metod pracy co sprawia, że wychowawcy nie widzą efektów swojej pracy. Dodatkowo brak jasnych zasad dotyczących konsekwencji dla osadzonych za dobre i złe zachowanie powoduje u wychowawców frustrację i poczucie bezsensu pracy. Brak skutecznych metod pracy z młodocianymi może prowadzić u wychowawców do tego, że zaczynają przejawiać: a) zobojętnienie wobec problemów osadzonych (utrata empatii i zmniejszenie zainteresowania procesem resocjalizacji); b) automatyczne podejście do pracy – traktowanie osadzonych wyłącznie jako „przypadków do obsłużenia"; c) większą surowość lub pobłażliwość – wychowawcy mogą przyjmować skrajne postawy, np. przesadnie rygorystyczne lub zupełnie obojętne na zachowanie więźniów.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Przejawy agresji u młodocianych

Negatywne reagowanie wychowawcy na agresję młodocianego może przybierać różne formy i często pogarsza sytuację zamiast ją rozwiązywać. Do negatywnych

reakcji na agresję wychowanka można zaliczyć: a) krzyk i podnoszenie głosu – takie zachowanie może prowadzić do eskalacji agresji wychowanka; pokazuje, że wychowawca traci kontrolę nad sytuacją; nie uczy osadzonego konstruktywnych sposobów radzenia sobie z emocjami; b) kara fizyczna – działanie tego rodzaju wzmacnia przekonanie, że przemoc jest akceptowanym sposobem rozwiązywania problemów; może wywołać strach, ale nie uczy, jak radzić sobie z emocjami; prowadzi do pogorszenia relacji wychowanek-wychowawca; c) ignorowanie lub bagatelizowanie agresji – tego rodzaju działanie wychowawcy może sprawić, że wychowanek poczuje się niewidzialny i niezrozumiany; nie rozwiązuje problemu, a może go nasilić; może prowadzić do dalszych zachowań agresywnych wobec innych osadzonych; d) odwetowe zachowania wychowawcy - Szyderstwo, ironia, upokarzanie wychowanka mogą zwiększać jego frustrację; może również wywołać bunt lub jeszcze większą agresję; niszczy zaufanie między wychowawcą a wychowankiem; e) stosowanie wyłącznie surowych kar – takie postępowanie wychowawcy nie uczy młodocianego, jak inaczej reagować w trudnych sytuacjach; może prowadzić do narastania agresji jako formy oporu; może u osadzonego wywołać poczucie niesprawiedliwości i frustracji.

Przejawy demoralizacji u młodocianych

Negatywne reakcje wychowawców penitencjarnych na demoralizację młodocianych mogą przyczyniać się do pogłębienia problemu zamiast jego rozwiązania. Oto przykłady takich reakcji oraz ich skutki: 1) nadmierna surowość i kary - stosowanie wyłącznie kar (np. izolacja, ograniczenia, zastraszanie) może wywołać bunt i zwiększyć negatywne zachowania; młodociany może poczuć się odrzucony i zepchnięty na margines, co prowadzi do dalszej demoralizacji; kary fizyczne lub psychiczne (np. wyśmiewanie, upokarzanie) mogą utrwalać przemocowe wzorce zachowań; 2) agresja słowna i etykietowanie - nazwanie młodocianego „złym", „przestępcą", „patologią" może prowadzić do utożsamienia się z negatywną rolą społeczną; krytykowanie osoby zamiast jej czynów nie daje szansy na poprawę; brak konstruktywnej rozmowy powoduje brak motywacji do

zmiany; 3) ignorowanie problemu – bagatelizowanie pierwszych oznak demoralizacji może prowadzić do eskalacji niemoralnych zachowań; brak reakcji wychowawczej może być odebrany jako ciche przyzwolenie na zachowania niezgodne z obowiązującymi normami; niewłaściwe wzorce zachowań u młodych osadzonych mogą przekształcić się w destrukcyjne postawy; 4) ostracyzm i izolowanie młodocianego – odrzucenie przez wychowawcę może zwiększyć poczucie wyobcowania; brak wsparcia powoduje brak motywacji do zmiany zachowania; 5) brak spójności w działaniach wychowawczych – niezdecydowanie wychowawcy (raz surowość, raz pobłażliwość) powoduje dezorientację i brak konsekwencji w postępowaniu młodocianego; nieprzewidywalność reakcji wychowawcy może prowadzić do manipulacji lub lekceważenia zasad przez młodocianych.

Przejawy subkultury więziennej

Negatywne reakcje wychowawców na funkcjonowanie młodocianych w subkulturze więziennej mogą prowadzić do utrwalenia jej wpływów, pogłębienia buntu oraz braku efektywnej resocjalizacji. Subkultura ta, oparta na specyficznym systemie wartości (tzw. „grypsera", hierarchia, niepisane zasady), może stać się dla młodych osadzonych alternatywą wobec obowiązujących norm społecznych. Jako przykłady negatywnych reakcji wychowawców na działanie młodocianych w subkulturze więziennej można wymienić: 1) otwarte potępienie i agresywne konfrontacje – wychowawca otwarcie atakuje osoby stosujące grypserę, wyśmiewa ich język i zachowanie; występują u wychowawcy próby „siłowego" wymuszenia podporządkowania – np. poprzez zastraszanie, przemoc słowną; efektem takich działań wychowawczych jest często reakcja w takiej postaci, że młode osoby jeszcze bardziej trzymają się zasad subkultury więziennej, traktując ją jako formę oporu wobec autorytetów; 2 brak zrozumienia mechanizmów subkultury więziennej – u wychowawcy zaznacza się brak umiejętności rozróżnienia, kto rzeczywiście jest zaangażowany w subkulturę, a kto tylko naśladuje pewne zachowania; brak wiedzy o hierarchii i zasadach, co może prowadzić do

nieświadomego wzmacniania wpływów subkultury na młodocianych; 3) przesadne represje bez pracy resocjalizacyjnej - surowe kary za używanie grypsery, tatuaże więzienne czy „żargon"; zamiast resocjalizacji, prowadzi to do jeszcze większego poczucia niesprawiedliwości i umacnia przekonanie, że „system jest przeciwko nam"; 4) stygmatyzacja i brak dialogu - traktowanie każdego wychowanka z tatuażem więziennym lub mówiącego grypserą jako osoby niezdolnej do zmiany; niepodejmowanie rozmów, które mogłyby pomóc zrozumieć, dlaczego młody człowiek identyfikuje się z subkulturą więzienną.; w efekcie młodociany czuje się niezrozumiany i pozostaje lojalny wobec „swojego świata"; 5) akceptacja lub bierność wobec subkultury – zezwalanie na „więzienne" zasady w placówce (np. podział na „gitów" i „frajerów"); brak reakcji na przejawy hierarchii więziennej (np. wymuszanie posłuszeństwa, odbieranie posiłków słabszym); wychowawca, który nie przeciwdziała takim zjawiskom, wzmacnia subkulturę zamiast ją osłabiać.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Cechy osobowości wychowawcy

Niektóre cechy osobowości mogą predysponować wychowawców penitencjarnych do negatywnych zachowań wobec młodocianych. Do cech utrudniających pracę wychowawczą należy zaliczyć: impulsywność – skłonność do gwałtownych reakcji, np. krzyk, agresja; autorytaryzm – nadmierne dążenie do kontroli, brak elastyczności w podejściu do wychowanków; c) niska empatia – trudności w rozumieniu emocji i potrzeb wychowanków; d) introwertyzm i/lub wycofanie – trudność w budowaniu relacji, brak otwartości na problemy.

Doświadczenia życiowe i zawodowe

Własne negatywne doświadczenia wychowawcze i/lub brak właściwych wzorców pedagogicznych może prowadzić u wychowawcy do wielu negatywnych skutków zarówno dla niego samego, jak i dla jego podopiecznych. Oto kilka kluczowych konsekwencji: 1) niepewność w roli wychowawcy - brak jasnych wzorców sprawia,

że wychowawca może czuć się niepewnie w swoich działaniach; może mieć trudności w podejmowaniu decyzji dotyczących metod wychowawczych; 2) stosowanie nieefektywnych metod wychowawczych - wychowawca może eksperymentować z różnymi podejściami, co może prowadzić do niespójności i chaosu; może też stosować nieskuteczne metody, które nie przynoszą oczekiwanych efektów; 3) brak autorytetu i konsekwencji – bez wzorców pedagogicznych wychowawca może mieć trudności z budowaniem swojego autorytetu; może także być niekonsekwentny w egzekwowaniu zasad i norm, co może prowadzić do braku dyscypliny w grupie; 4) problemy w relacjach z podopiecznymi – niewłaściwe podejście do wychowanków może prowadzić do problemów komunikacyjnych; może dojść do braku zaufania i szacunku ze strony podopiecznych; 5) stres i wypalenie zawodowe – brak skutecznych narzędzi wychowawczych może powodować frustrację i poczucie bezradności, a w dłuższej perspektywie może prowadzić do wypalenia zawodowego; 6) brak wzorca dla podopiecznych – wychowankowie nie mają stabilnego autorytetu i jasnych zasad, co może negatywnie wpływać na ich rozwój; Taka sytuacja może prowadzić u wychowanków do braku motywacji i problemów z zachowaniem.

Brak kompetencji pedagogicznych i psychologicznych

Nieznajomość mechanizmów zachowań młodych osób i brak wiedzy o tym, jak działa psychika młodych ludzi, może prowadzić u wychowawców penitencjarnych do niewłaściwych reakcji. Brak umiejętności radzenia sobie z trudnymi wychowankami polega na tym, że niektórzy wychowawcy nie potrafią reagować na agresję, prowokacje czy manipulacje. Nieumiejętność budowania autorytetu bez przemocy jest często związana z tym, że wychowawcy stosują kary, zastraszanie lub upokarzanie jako jedyne metody wychowawcze. O braku specjalistycznych kompetencji świadczy także ignorowanie indywidualnych potrzeb wychowanków oraz traktowanie ich jednakowo, bez uwzględniania ich sytuacji i problemów. Do ważnych skutków braku kompetencji psychologicznych u wychowawców należy również zaliczyć: trudności w rozumieniu potrzeb

emocjonalnych wychowanków, trudności z rozpoznaniem problemów emocjonalnych u podopiecznych (np. takich jak stres, lęk, depresja, trudności w relacjach), błędne interpretowanie ich zachowań, bark empatii.

Duże nasilenie negatywnych emocji oraz stresu

Negatywne emocje towarzyszące stresowi mogą być u wychowawców penitencjarnych generowane przez takie czynniki, jak: 1) niski prestiż zawodowy (co prowadzi do frustracji), 2) konflikty z podopiecznymi, kolegami i/lub przełożonymi; 3) brak równowagi między życiem zawodowym a prywatnym; 4) kontakt z agresją i manipulacją; 5) konfrontacja z trudnymi historiami; 6) przeciążenie obowiązkami (przemęczenie i nadmiar obowiązków mogą powodować irytację i agresję); 7) frustracja (szczególnie jeśli wychowawca nie widzi efektów swojej pracy; 8) problemy osobiste (np. kłopoty rodzinne, zdrowotne czy finansowe mogą rzutować na relacje z wychowankami); 9) brak wsparcia psychologicznego (m.in. niewielkie możliwości konsultacji trudnych przypadków i odreagowania stresu powoduje narastającą frustrację i emocjonalne wypalenie). Duże nasilenie stresu u wychowawców penitencjarnych może prowadzić do poważnych konsekwencji w takich obszarach, jak: 1) skutki psychologiczne – a) wypalenie zawodowe (chroniczny stres prowadzi do utraty zaangażowania i poczucia sensu pracy); b) zaburzenia nastroju (może pojawić się depresja, lęk, rozdrażnienie, a także emocjonalne wyczerpanie); c) zwiększona podatność na agresję lub apatię (stres może powodować impulsywność lub zobojętnienie na potrzeby osadzonych); 2) skutki fizyczne – m.in.: a) problemy ze snem (bezsenność lub nadmierna senność pogarszają regenerację organizmu); b) choroby somatyczne (długotrwały stres zwiększa ryzyko nadciśnienia, chorób serca, wrzodów żołądka czy osłabienia odporności); c) chroniczne zmęczenie (obniżona energia i brak motywacji do działania); 4) skutki zawodowe – m.in.: a) spadek efektywności pracy (trudności w koncentracji, błędy w ocenie sytuacji, mniejsza skuteczność wychowawcza); b) osłabienie relacji z osadzonymi (brak cierpliwości i empatii może prowadzić do eskalacji konfliktów); c) większa

podatność na korupcję i nadużycia (stres zwiększa ryzyko podejmowania ryzykownych decyzji, np. ulegania wpływom osadzonych); 4) skutki społeczne – głównie: a) problemy rodzinne (trudności w oddzieleniu życia zawodowego od prywatnego, przenoszenie napięć do domu); b) izolacja społeczna (brak czasu i chęci na kontakty towarzyskie, zamknięcie się w sobie).

Duże nasilenie problemów etycznych

Do tego rodzaju uwarunkowań negatywnych postaw wychowawców penitencjarnych należy zaliczyć przede wszystkim brak poczucia misji i odpowiedzialności (wychowawca traktuje swoją pracę jako obowiązek, a nie jako szansę na wpływanie na życie młodych osób), brak szacunku dla wychowanków oraz skłonność do nadużywania władzy w formie wykorzystywania swojej pozycji do dominacji i kontrolowania wychowanków poprzez strach.

2.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec młodocianych

Budowanie relacji z podopiecznym opartej na szacunku i zaufaniu

Budowanie relacji opartej na szacunku to jeden z najważniejszych aspektów pracy wychowawcy. Szacunek powinien być okazywany niezależnie od okoliczności, w jakich wychowawca wspiera rozwój wychowanka. W budowaniu relacji opartej na szacunku należy uwzględniać takie elementy, jak: a) tworzenie atmosfery bezpieczeństwa i akceptacji m.in. (zapewnianie wychowankowi przestrzeni, w której może swobodnie wyrażać swoje uczucia i opinie; unikanie oceniania i krytykowania w raniący sposób); b) aktywne słuchanie i uważność (np. okazywanie zainteresowania tym, co wychowanek dziecko mówi i co czuje; unikanie przerywania i lekceważenia wypowiedzi wychowanka); c) dawanie przykładu własnym postępowaniem (ludzie uczą się nowych zachowań przez naśladowanie dlatego warto pokazywać szacunek w kontaktach z wychowankiem; stosowanie się do zasad, których wychowawca oczekuje od podopiecznego).

Pozytywne wzmacnianie młodocianych

Pozytywne wzmacnianie to kluczowa technika wychowawcza, która polega na nagradzaniu i docenianiu pożądanych zachowań, co zwiększa prawdopodobieństwo ich powtarzania. Działa ono skuteczniej niż krytyka czy kary, ponieważ buduje motywację wewnętrzną, wzmacnia poczucie własnej wartości i zachęca do dalszego rozwoju. Pozytywne wzmacnianie wychowanka może przybierać różne formy – m.in.: a) słowne pochwały – (np. „Świetnie sobie poradziłeś!"); b) gesty i mimika (np. uśmiech, przybicie piątki, skinienie głową, poklepanie po ramieniu); c) nagrody symboliczne (np. przywileje za uzyskany sukces); d) zaufanie i powierzanie odpowiedzialnych zadań. Pozytywne wzmacnianie ma długofalowy wpływ na rozwój emocjonalny, społeczny i intelektualny podopiecznego. Poprzez systematyczne docenianie wysiłków i dobrych zachowań, wychowawcy penitencjarni mogą budować w młodocianych motywację wewnętrzną oraz pozytywny obraz siebie. Do pozytywnych skutków stosowania wzmocnień wobec wychowanków należy zaliczyć: 1) zwiększenie pewności siebie i poczucia własnej wartości (osoba, która doświadcza pozytywnego wzmacniania, czuje się kompetentna i doceniana; zyskuje większą wiarę w swoje możliwości i chętniej podejmuje wyzwania); 2) wzrost motywacji do nauki nowych zachowań i rozwoju (jeśli wychowanek widzi, że jego wysiłki są dostrzegane, to chętniej się angażuje i podejmuje nowe działania; pozytywne wzmocnienie sprawia, że nauka konstruktywnych zachowań staje się przyjemnością, a nie przymusem; 3) lepsze relacje interpersonalne (osoba, która czuje się akceptowana i zauważona, jest bardziej otwarta, chętniej współpracuje oraz buduje zdrowsze relacje z innymi); 4) rozwój samodyscypliny i odpowiedzialności (wychowanek, który otrzymuje pozytywne wzmocnienie za swoje starania i dobre wybory, uczy się odpowiedzialności za swoje działania i konsekwencji podejmowanych decyzji); 5) redukcja niepożądanych zachowań (kiedy wychowawcy skupiają się na docenianiu pozytywnych aspektów zachowania, podopieczni częściej je powtarzają, a niepożądane zachowania stopniowo zanikają); 6) Rozwój umiejętności społecznych (młodociany uczy się, jak

być życzliwym, pomocnym i wytrwałym, gdy widzi, że takie postawy są doceniane i nagradzane).

Jasne stawianie granic

Stawianie granic to jedno z najważniejszych zadań wychowawcy. Granice pomagają wychowankom czuć się bezpiecznie, uczą odpowiedzialności i kształtują umiejętność funkcjonowania w społeczeństwie. Kluczowe jest jednak, aby były one jasne, konsekwentne i przekazywane w sposób pełen szacunku. Stawianie granic jest ważne z kilku względów – mianowicie: a) zapewnia poczucie bezpieczeństwa (osoba wie, czego się spodziewać i jakie zachowania są akceptowalne); b) pomaga w nauce samokontroli (wychowanek uczy się, jak zarządzać swoimi emocjami i reakcjami); c) wzmacnia relacje z innymi ludźmi (jasne zasady budują wzajemne zaufanie i szacunek); d) uczy odpowiedzialności (wychowanek rozumie konsekwencje swoich działań). W działaniach resocjalizacyjnych szczególne znacznie posiada ustalenie granic w takich wymiarach, jak: 1) granice fizyczne; 2) granice emocjonalne; 3) granice społeczne; 4) Granice behawioralne (związane z zachowaniem); 5) Granice czasowe; 6) granice materialne.

Ustalanie jasnych zasad

Jasne zasady są fundamentem skutecznego wychowania. Wychowankowie potrzebują struktury i przewidywalności, aby czuć się bezpiecznie oraz rozwijać umiejętności samokontroli i odpowiedzialności. Ważne jest, aby zasady były proste, konsekwentne i dostosowane do możliwości rozwojowych wychowanka. Jasne zasady w resocjalizacji penitencjarnej młodocianych są ważne z następujących powodów: a) dają młodym więźniom poczucie bezpieczeństwa (osoba wie, czego się spodziewać); b) uczą odpowiedzialności i samodyscypliny (podopieczny rozumie konsekwencje swoich działań); c) pomagają w budowaniu pozytywnych relacji (unikanie konfliktów wynikających z niejasnych oczekiwań); d) redukują chaos i stres (zarówno u wychowanka, jak i wychowawcy). Jasne reguły w penitencjarnej resocjalizacji młodocianych powinny dotyczyć przede wszystkim:

1) zasad bezpieczeństwa (ochrony własnego życia i zdrowia); 2) zasad społecznych (pomagają one w budowaniu pozytywnych relacji z innymi i uczą szacunku dla dobra wspólnego); 3) zasad odpowiedzialności za własne postępowanie; 4) zasad higieny i zdrowego stylu życia; 5. zasad organizacyjnych (dotyczących rutyny i obowiązków wynikających z osadzenia).

Modelowanie zachowań młodocianych przez własny przykład

Modelowanie zachowań to jeden z najskuteczniejszych sposobów wychowywania. Wychowankowie uczą się głównie poprzez obserwację i naśladowanie dorosłych. Dlatego to, jak wychowawca się zachowuje, ma ogromny wpływ na postawy i nawyki wychowanka. Zatem modelowanie w wychowaniu to świadome prezentowanie pożądanych zachowań, które podopieczny może naśladować. Jest to metoda, która: a) **pokazuje właściwe postawy i reakcje** – np. okazywanie cierpliwości, szacunku; b) k**ształtuje normy społeczne** – np. uprzejmość, empatię, odpowiedzialność; c) p**omaga w radzeniu sobie z emocjami** – wychowanek uczy się, jak reagować na trudne sytuacje; d) **wzmacnia więź z wychowawcą** – podopieczny bardziej ufa wychowawcy, który sam postępuje zgodnie z tym, czego uczy. Wychowawca pełni ważną rolę w kształtowaniu postaw i wartości wychowanków. Młodociani uczą się przede wszystkim przez naśladowanie, dlatego sposób, w jaki wychowawca zachowuje się na co dzień, ma duży wpływ na ich rozwój. Wychowawca penitencjarny jest kluczowym modelem zachowań dla młodocianych ze względu na następujące mechanizmy: 1) wychowankowie uczą się poprzez obserwację (to, co widzą, ma większe znaczenie niż to, co słyszą): b) wychowawca kształtuje normy społeczne (np. pokazuje, jak być uprzejmym, jak rozwiązywać konflikty, jak dbać o innych); c) wychowawca buduje autorytet – jeśli sam przestrzega określonych zasad, to wychowankowie chętniej je akceptują; d) wychowawca wzmacnia pozytywne wartości – m.in. uczciwość, szacunek, empatię, odpowiedzialność; e) wychowawca pomaga w regulacji emocji – m.in. pokazuje, jak reagować na trudne sytuacje bez agresji i impulsywności. Wychowawca staje się pozytywnym modelem kształtowania zachowań

wychowanków w wyniku następującego postępowania: 1) okazywania szacunku wobec innych; 2) przestrzegania zasad, które sam ustala; 3) radzenia sobie z trudnymi emocjami; 4) współpracy i konstruktywnego rozwiązywania konfliktów; 5) dbania o odpowiedzialność i konsekwencję; 6) uczciwości i autentyczności.

Indywidualne podejście do młodocianych

Każdy podopieczny jest inny – ma swoje potrzeby, zainteresowania, mocne strony i trudności. Indywidualne podejście w resocjalizacji penitencjarnej pomaga w budowaniu pozytywnej relacji, wspiera rozwój młodocianego i pozwala lepiej reagować na jego potrzeby. Indywidualne podejście w resocjalizacji młodocianych jest ważne z kilku względów: 1) pozwala lepiej zrozumieć podopiecznego – jego emocje, trudności, sposoby uczenia się nowych zachowań; 2) wzmacnia poczucie wartości wychowanka – osoba czuje, że jest ważna i akceptowana; 3) pomaga dostosować metody resocjalizacyjne – to, co działa na jednego młodocianego, niekoniecznie sprawdzi się u innego; 4) buduje więź z wychowawcą – podopieczny chętniej współpracuje, gdy czuje się zrozumiany; 5) motywuje do rozwoju – jeśli osoba dostaje wsparcie dopasowane do siebie, to chętniej podejmuje wyzwania. Stosowanie indywidualnego podejścia polega m.in. na stosowaniu takich form oddziaływań, jak: a) poznanie potrzeb wychowanka; b) dostosowanie metod resocjalizacji; c) wspieranie mocnych stron wychowanka; d) okazywanie empatii i cierpliwości; e) dostosowanie sposobu motywowania; f) preferowanie zachowań elastycznych, ale konsekwentnych.

Umiejętność negocjacji z młodocianymi

Negocjacje to skuteczna metoda wychowawcza, która pozwala znaleźć rozwiązanie satysfakcjonujące zarówno wychowawcę, jak i wychowanka. Zamiast narzucać sztywne zasady, negocjacje uczą odpowiedzialności, samodzielności i umiejętności rozwiązywania konfliktów. Negocjacje w pracy z młodocianymi są istotne z następujących względów: 1) uczą wychowanków podejmowania decyzji i odpowiedzialności; 2) pomagają budować wzajemny szacunek i zaufanie; 3) unikają

niepotrzebnych konfliktów i buntów; 4) pokazują, że każda strona ma prawo do swojego zdania; 5) umacniają przeświadczenie dotyczące poczucia wpływu na własne życie. Skuteczność negocjacji z młodocianymi jest w istotny sposób powiązana z takimi zachowaniami wychowawcy, jak: a) słuchanie i okazywanie szacunku; b) ustalenie wspólnego celu; c) oferowanie wyboru zamiast nakazu; d) znalezienie kompromisu; e) utrzymanie konsekwencji w przypadku znalezienia kompromisu.

Umiejętność mediacji w grupie młodocianych

Mediacje to sposób rozwiązywania konfliktów, w którym wychowawca pełni rolę neutralnego pośrednika pomagającego wychowankom dojść do porozumienia. Zamiast narzucać gotowe rozwiązania, mediacja uczy samodzielnego rozwiązywania problemów, budowania relacji opartych na szacunku i poszukiwania kompromisu. Mediacje są ważne w procesie resocjalizacji z następujących względów: 1) uczą podopiecznych rozwiązywania konfliktów bez agresji i krzyku; 2) pomagają budować relacje oparte na szacunku i współpracy; 3) dają młodocianym poczucie sprawiedliwości i wpływu na sytuację; 4) redukują napięcia i zapobiegają długotrwałym konfliktom; 5) rozwijają umiejętność słuchania i argumentowania. Wychowawca penitencjarny może przeprowadzić mediację w wyniku preferowania następujących strategii: a) zachowanie neutralności i spokoju; b) dopuszczenie skonfliktowanych stron do wypowiedzenia się; c) określenie problemu; d) poszukiwanie wspólnego rozwiązania problemu; e) ustalenie sposobów unikania podobnych sytuacji w przyszłości.

2.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy SW wobec młodocianych (świadczące o wspieraniu młodocianych)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Wartości kulturowe wzmacniające wychowanie

Wartości sprzyjające pozytywnym postawom wychowawców to fundament skutecznej i etycznej pracy wychowawczej (w tym resocjalizacyjnej). Oto kluczowe wartości, które pomagają budować dobre relacje, motywować i kształtować wychowanków: 1) szacunek – traktowanie każdego wychowanka z godnością, niezależnie od jego pochodzenia, umiejętności czy zachowania; 2) empatia – umiejętność wczucia się w sytuację wychowanka i zrozumienia jego emocji oraz potrzeb; 3) cierpliwość – zdolność do spokojnego reagowania na trudne sytuacje i konsekwentnego wspierania rozwoju wychowanka; 4) sprawiedliwość – równe traktowanie wszystkich podopiecznych oraz jasne i konsekwentne zasady; 5) odpowiedzialność – branie odpowiedzialności za swoje decyzje i wpływ na rozwój wychowanków; 6) życzliwość – pozytywne nastawienie, uśmiech i troska, które budują dobrą atmosferę; 7) autentyczność – bycie sobą, szczerość i konsekwencja w działaniu; 8) otwartość na dialog – gotowość do rozmowy, słuchania i uwzględniania opinii wychowanków; 9) zaangażowanie – pasja w pracy wychowawczej i chęć ciągłego doskonalenia się; 10) współpraca – umiejętność budowania relacji z innymi wychowawcami, rodzicami i instytucjami.

Styl komunikacji w wychowaniu

Styl komunikacji w wychowaniu ma ogromny wpływ na relacje między wychowawcą a wychowankiem oraz na skuteczność procesu wychowawczego. Wyróżniamy kilka głównych stylów komunikacji, które determinują sposób przekazywania informacji, egzekwowania zasad i budowania autorytetu. Główne style komunikacji w wychowaniu: 1. styl autorytarny (dyrektywny) - komunikacja jednostronna (wychowawca wydaje polecenia, a wychowanek ma je wykonywać bez dyskusji; surowe zasady i konsekwencje za ich nieprzestrzeganie; wysoki poziom kontroli, niski poziom empatii i dialogu); wpływ na dziecko: a) może prowadzić do posłuszeństwa, ale często wynika ono z lęku, a nie wewnętrznej motywacji; b) dziecko może mieć niską samoocenę, brak pewności siebie i trudności w samodzielnym podejmowaniu decyzji; może sprzyjać buntowi lub pasywności dziecka; 2) styl permisywny (pobłażliwy) - wychowawca jest łagodny i

unika konfliktów (brak jasnych granic i konsekwencji za złe zachowanie; występuje duża swoboda w decyzjach wychowanka); wpływ na dziecko: a) może czuć się kochane, ale nie uczy się odpowiedzialności i konsekwencji; b) może mieć trudności z przestrzeganiem zasad i akceptacją ograniczeń; c) może stać się egocentryczne i mieć trudności w relacjach społecznych; 3) styl demokratyczny – komunikacja oparta na szacunku i dialogu (jasne zasady, ale z uwzględnieniem potrzeb i emocji dziecka; wychowawca tłumaczy decyzje, ale daje też przestrzeń na współpracę i negocjacje); wpływ na dziecko: a) wysoka samoocena, umiejętność podejmowania decyzji i odpowiedzialność; b) większa motywacja do przestrzegania zasad, ponieważ rozumie ich sens; c) umiejętność konstruktywnego wyrażania swoich myśli i emocji; 4) styl bierny (unikający) – wychowawca unika konfliktów i nie angażuje się w wychowanie (brak reakcji na niewłaściwe zachowanie dziecka; minimalna interakcja i zainteresowanie sprawami wychowanka); wpływ na dziecko: a) może czuć się zaniedbane, co prowadzi do niskiej samooceny; b) brak jasnych granic sprawia, że dziecko może mieć trudności z normami społecznymi; c) Może szukać uwagi w nieodpowiedni sposób.

Kulturowe podejście do dyscypliny w wychowaniu

Kulturowe podejście do dyscypliny w wychowaniu różni się na całym świecie i jest kształtowane przez tradycje, wartości społeczne, religię oraz system edukacyjny. W zależności od kraju i kultury podejście do wychowywania dzieci i egzekwowania zasad może być bardziej surowe lub bardziej elastyczne. Autorytarne podejście do dyscypliny występuje w takich krajach, jak: Chiny, Korea Południowa, Rosja, Bliski Wschód. W tym podejściu występuje: a) duży nacisk na posłuszeństwo, hierarchię i szacunek wobec starszych; b) dyscyplina oparta na surowych zasadach i konsekwencjach; c) nauczyciele i rodzice często mają autorytarną pozycję, a dzieci muszą dostosować się do oczekiwań społecznych; d) metody wychowawcze mogą obejmować kary jako sposób nauki odpowiedzialności. Skutkiem takiego podejścia jest z jednej strony to, że dzieci uczą się szacunku dla autorytetu i norm

społecznych, ale z drugiej może on prowadzić do zahamowania kreatywności i strachu przed popełnianiem błędów. Demokratyczne podejście do dyscypliny w wychowaniu występuje w takich krajach jak: Szwecja, Dania, Norwegia, Kanada, Holandia. Charakterystyka tego podejścia: a) wychowanie oparte na dialogu, negocjacjach i tłumaczeniu zasad; b) ograniczone stosowanie kar – zamiast tego promuje się naturalne konsekwencje działań dziecka; c) równość między dorosłymi a dziećmi, gdzie dzieci mają prawo wyrażać swoje zdanie; d) edukacja kładzie nacisk na rozwój emocjonalny, kreatywność i samodzielne podejmowanie decyzji. Efektem tego podejścia jest to, że dzieci rozwijają samodzielność, odpowiedzialność i umiejętność krytycznego myślenia, ale z drugiej strony może on prowadzić do trudności w zaakceptowaniu autorytetów. Kolektywistyczne podejście do dyscypliny występuje w Japonii, Indiach, Meksyku. Charakterystyka takiego podejścia polega na tym, że: a) wychowanie jest nastawione na dobro wspólnoty i rodzinę; b0 dyscyplina jest wynikiem presji społecznej i norm grupowych, a nie surowych kar; c) dzieci uczą się odpowiedzialności poprzez obserwację i naśladowanie dorosłych; d) ważną rolę odgrywa poczucie przynależności do społeczności. Skutkiem takiego podejścia jest to, że dzieci rozwijają poczucie obowiązku wobec rodziny i grupy, ale jednocześnie mogą czuć się ograniczone i zmuszone do podporządkowania się normom społecznym. Indywidualistyczne podejście do dyscypliny występuje w USA, Wielkiej Brytanii, Australii. Charakterystyka tego podejścia polega na tym, że: a) występuje skupienie na rozwoju indywidualnym dziecka, jego autonomii i wyborach; b) kary są stosowane, ale większy nacisk kładzie się na rozmowy i wyciąganie wniosków; c) dziecko jest zachęcane do samodzielnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji; d) rodzice często traktują dziecko jako partnera w procesie wychowania. Efektem przedstawionego podejścia jest to, że dzieci uczą się niezależności i obrony swoich poglądów, ale jednocześnie mogą mieć trudności w dostosowaniu się do zasad w sytuacjach wymagających współpracy.

Znaczenie religii w wychowaniu

Religia od wieków odgrywa kluczową rolę w wychowaniu młodego pokolenia, wpływając na wartości, normy społeczne oraz sposób kształtowania postaw moralnych. W zależności od tradycji religijnej i kultury, podejście do wychowania może się różnić, ale ogólnie religia pełni kilka fundamentalnych funkcji w aspekcie wychowawczym: 1) kształtowanie wartości i norm moralnych - większość religii przekazuje zasady dotyczące dobra i zła, ucząc dzieci szacunku, uczciwości, odpowiedzialności i empatii (np. chrześcijaństwo – miłość bliźniego, wybaczanie, pokora; islam – posłuszeństwo wobec Boga, szacunek dla rodziny, dobroczynność; judaizm – sprawiedliwość, uczciwość, odpowiedzialność wobec wspólnoty; buddyzm – współczucie, cierpliwość, samodyscyplina); 2) religia jako spoiwo wspólnoty - religijne praktyki, takie jak modlitwa, święta czy rytuały, wzmacniają więzi rodzinne i budują poczucie wspólnoty (dzięki religii dzieci uczą się szacunku dla tradycji i wartości rodzinnych); 3) religia jako przewodnik w zachowaniu - wielu rodziców i wychowawców używa nauk religijnych jako fundamentu dla kształtowania postaw dzieci (np. islam – kładzie nacisk na posłuszeństwo wobec rodziców i nauczycieli; chrześcijaństwo – promuje przebaczanie i refleksję nad własnymi błędami; buddyzm – zachęca do medytacji i panowania nad emocjami); 4) wsparcie psychiczne i emocjonalne - religia jako źródło pocieszenia i nadziei (dzieci uczone religii często czerpią z niej siłę w trudnych momentach; modlitwa, medytacja i wiara w wyższy porządek pomagają radzić sobie ze stresem i lękiem); 5) religia jako źródło wiedzy i tradycji - religijne teksty święte i nauczanie etyczne często stanowią ważną część edukacji dzieci; 6) kształtowanie tożsamości i poczucia przynależności - religia jako element tożsamości kulturowej (dzieci wychowywane w tradycji religijnej często czują się częścią większej społeczności, co wzmacnia ich poczucie tożsamości).

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Rola rodziny w wychowaniu młodego pokolenia

Rodzina odgrywa kluczową rolę w wychowaniu dziecka, ponieważ jest jego pierwszym i najważniejszym środowiskiem społecznym, w tym wychowawczym. To w rodzinie dziecko zdobywa pierwsze doświadczenia, uczy się norm, wartości i buduje fundamenty swojego charakteru. Wychowawcze funkcje rodziny są związane z takimi czynnikami, jak: 1) rola emocjonalna - rodzina zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa, miłości i akceptacji. Bliskie relacje z rodzicami i rodzeństwem wpływają na jego rozwój emocjonalny, pomagając kształtować zdolność do radzenia sobie ze stresem i budowania zdrowych więzi społecznych; 2) rola wychowawcza - rodzice i opiekunowie uczą dziecko podstawowych zasad życia społecznego, takich jak szacunek, odpowiedzialność, empatia i uczciwość. Wprowadzają normy moralne i etyczne, które wpływają na przyszłe wybory dziecka; 3) rola edukacyjna - rodzina wspiera rozwój intelektualny dziecka, ucząc go podstawowych umiejętności, takich jak mowa, czytanie, pisanie czy logiczne myślenie, rodzice pomagają w nauce szkolnej, motywują do zdobywania wiedzy i rozwijania zainteresowań; 4) rola społeczna - rodzina jest pierwszym miejscem, w którym dziecko uczy się funkcjonowania w społeczeństwie (poprzez relacje z domownikami i obserwację ich zachowań uczy się współpracy, komunikacji i radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych; 5) rola ekonomiczna - rodzice zapewniają dziecku podstawowe potrzeby, takie jak jedzenie, odzież, dach nad głową oraz dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej; wprowadzają również w świat finansów, ucząc oszczędności i odpowiedzialności za własne wydatki.

Pozycja nauczyciela w społeczeństwie

Nauczyciel odgrywa kluczową rolę w społeczeństwie, kształtując przyszłe pokolenia i wpływając na rozwój intelektualny oraz społeczny młodych ludzi. Jego pozycja zależy od wielu czynników, takich jak kultura, system edukacji i warunki pracy. Współczesne wyzwania, takie jak rozwój technologii czy rosnące wymagania społeczne, sprawiają, że zawód nauczyciela wymaga dużego zaangażowania, elastyczności i pasji. Aby nauczyciele mogli skutecznie pełnić swoją rolę, konieczne jest docenienie ich pracy i zapewnienie im odpowiedniego

wsparcia. Poniżej zostały zaprezentowane funkcje pełnione przez nauczyciela w społeczeństwie: 1) nauczyciel jako mentor - nauczyciel nie tylko przekazuje wiedzę, ale także pełni rolę przewodnika i mentora, pomagając uczniom rozwijać ich pasje, zdolności oraz kształtować charakter; 2) nauczyciel jako autorytet - w wielu społeczeństwach nauczyciel jest uważany za autorytet moralny i intelektualny; współcześnie jego autorytet bywa podważany przez rosnące oczekiwania społeczne, zmieniające się metody nauczania oraz wpływ nowych technologii na edukację; 3) pozycja społeczna i prestiż zawodu - pozycja nauczyciela w społeczeństwie różni się w zależności od kraju i jego systemu edukacji; w niektórych państwach (np. Finlandii, Korei Południowej) nauczyciele cieszą się wysokim prestiżem i są dobrze wynagradzani, co przekłada się na większy szacunek do zawodu; w innych krajach mogą zmagać się z niskimi zarobkami, nadmiernym obciążeniem pracą i brakiem wystarczającego wsparcia systemowego. Do wyzwań współczesnego nauczyciela należą m.in. a) zmieniająca się rola – nauczyciel musi dostosowywać się do nowych metod nauczania, technologii i wymagań edukacyjnych; b) wysokie oczekiwania społeczne – nauczyciel nie tylko uczy, ale także pełni rolę wychowawcy, psychologa i doradcy; c) presja i odpowiedzialność – od nauczycieli oczekuje się nie tylko skutecznego nauczania, ale także kształtowania wartości i postaw uczniów; d) zarobki i warunki pracy – w wielu krajach nauczyciele nie otrzymują wynagrodzenia adekwatnego do ich wysiłku, co może prowadzić do wypalenia zawodowego i zmniejszenia motywacji.

Szkoła jako instytucja wychowawcza i socjalizacyjna

Szkoła pełni nie tylko funkcję edukacyjną, ale także wychowawczą, kształtując postawy, wartości i umiejętności społeczne uczniów. Jest miejscem, gdzie młodzi ludzie uczą się funkcjonowania w społeczeństwie, rozwijają swoje talenty i przygotowują się do dorosłego życia. Szkoła jako instytucja wychowawcza ma na celu: a) kształtowanie postaw moralnych i społecznych – uczy szacunku, odpowiedzialności, empatii i współpracy; b) przygotowanie do życia w

społeczeństwie – uczniowie zdobywają wiedzę o prawach i obowiązkach obywatelskich; c) wspieranie rozwoju osobistego – szkoła pomaga uczniom odkrywać swoje pasje, zdolności i aspiracje. W szkole dzieci uczą się nie tylko przedmiotów szkolnych, ale także zasad funkcjonowania w grupie – m.in. poprzez takie mechanizmy, jak: 1) rozwijanie poczucie sprawiedliwości i odpowiedzialności – poprzez regulaminy, kodeksy zachowań i system oceniania; 2) kształtowanie kultury dialogu – zachęca do wyrażania własnych opinii i szanowania poglądów innych.

Socjalizacyjne funkcje grup rówieśniczych

Grupy rówieśnicze odgrywają kluczową rolę w procesie socjalizacji, czyli przyswajania norm, wartości i wzorców zachowań niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie. Wpływ rówieśników jest szczególnie istotny w okresie dzieciństwa i dorastania, kiedy młody człowiek stopniowo zdobywa niezależność od rodziny i kształtuje swoją tożsamość. Rola grup rówieśniczych w procesie socjalizacji: a) rozwój umiejętności społecznych – uczą komunikacji, współpracy, empatii i rozwiązywania konfliktów; b) budowanie tożsamości – pomagają określić, kim jesteśmy i jakie mamy wartości; c) przyswajanie norm i zasad społecznych – uczniowie uczą się przestrzegania reguł obowiązujących w grupie; d) tworzenie wzorców zachowań – rówieśnicy wpływają na styl ubioru, sposób mówienia czy zainteresowania. W okresie wczesnego dzieciństwa dochodzi do pierwszych kontaktów z rówieśnikami w przedszkolu lub na placu zabaw, gdzie rówieśnicy pomagają w nauce podstawowych zasad współżycia (np. dzielenie się zabawkami, respektowanie granic innych). W okresie szkolnym dzieci coraz bardziej utożsamiają się z grupą, uczą się współpracy, rywalizacji i akceptowania różnorodności. W okresie dojrzewania grupa rówieśnicza często staje się najważniejszym środowiskiem, wpływającym na wybory życiowe, styl życia i światopogląd. Pozytywne aspekty wpływu rówieśników na socjalizację polegają na tym, że grupa: 1) uczy samodzielności i podejmowania decyzji; b) rozwija umiejętności społeczne i komunikacyjne; 3) pomaga w budowaniu

pewności siebie i akceptacji siebie; 4) wspiera rozwój zainteresowań i pasji. Jej negatywny wpływ może polegać na: 1) może prowadzić do negatywnej presji grupowej (np. palenie papierosów, zachowania ryzykowne); 2) może wywoływać konformizm i ograniczać indywidualność; 3) czasami prowadzi do wykluczenia społecznego; 4) może utrwalać stereotypy i podziały społeczne. Wpływ rówieśników często konkuruje z wpływem rodziny i szkoły. W idealnej sytuacji te środowiska powinny się uzupełniać. Mianowicie, rodzina przekazuje podstawowe wartości i normy społeczne, szkoła formalnie uczy zasad współżycia i odpowiedzialności – zaś grupa rówieśnicza powinna dawać możliwość testowania tych wartości i nauki przez doświadczenie.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Realne wdrażanie podstaw prawnych resocjalizacji młodocianych

System penitencjarny powinien w realny sposób urzeczywistniać w określonych okolicznościach faktycznych istnienie norm prawnych, które zobowiązują do działań wychowawczo-resocjalizacyjnych ukierunkowanych w zakładach karnych. Działania wychowawcze wobec młodocianych więźniów są regulowane m.in. przez: 1) kodeks karny wykonawczy – określa zasady wykonywania kary pozbawienia wolności, ze szczególnym uwzględnieniem młodocianych; 2) międzynarodowe standardy resocjalizacji – podkreślają one konieczność humanitarnego traktowania i edukacji; 3) przepisy resortowe dotyczące resocjalizacji – np. system penitencjarny przewidujący programy edukacyjne, terapeutyczne i zawodowe.

Szkolenia i przygotowanie kadry do resocjalizacji młodocianych

Aby wychowawcy mogli skutecznie wpływać na młodocianych więźniów, instytucje powinny zapewniać kursy pedagogiczne, psychologiczne i resocjalizacyjne pomagają wychowawcom w pracy z trudną młodzieżą. Jako kluczowe obszary szkoleń do pracy z młodocianymi w warunkach penitencjarnych

należy zaliczyć takie zajęcia, jak: a) psychologia młodzieży i psychospołeczne mechanizmy zachowań ryzykownych (zrozumienie przyczyn trudnych zachowań (traumy, brak wsparcia, zaburzenia emocjonalne); rozpoznawanie oznak problemów psychicznych i emocjonalnych; mechanizmy radzenia sobie z agresją, buntem, wycofaniem społecznym; b) techniki komunikacji i budowanie relacji - aktywne słuchanie i empatyczna komunikacja; sposoby unikania eskalacji konfliktów; motywowanie młodzieży do zmiany i pracy nad sobą; c) zarządzanie sytuacjami kryzysowymi - radzenie sobie z agresją, autoagresją, zachowaniami destrukcyjnymi; interwencje kryzysowe i pierwsza pomoc psychologiczna; współpraca z innymi specjalistami (psychologami, terapeutami, policją; d) resocjalizacja i profilaktyka zachowań ryzykownych – metody pracy z młodzieżą zagrożoną przestępczością, uzależnieniami; tworzenie programów resocjalizacyjnych i terapeutycznych; praca nad budowaniem pozytywnej tożsamości i samodzielności.

Wspierające środowisko pracy dla wychowawców penitencjarnych

Wspierające środowisko pracy odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych zachowań wychowawców penitencjarnych, co ma bezpośrednie przełożenie na skuteczność resocjalizacji osadzonych. Oto kilka aspektów, w jakich sprzyjające warunki pracy wpływają na postawy i działania wychowawców: 1) zmniejszenie stresu i wypalenia zawodowego - praca w zakładzie karnym wiąże się z dużym obciążeniem psychicznym; wspierające środowisko pracy – obejmujące odpowiednią organizację pracy, wsparcie ze strony przełożonych i współpracowników oraz dostęp do szkoleń – może zmniejszyć stres i przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu; dzięki temu wychowawcy są bardziej zaangażowani i wykazują większą cierpliwość wobec młodocianych osadzonych; 2) lepsza komunikacja i współpraca – pozytywna atmosfera wśród kadry penitencjarnej sprzyja lepszej komunikacji i współpracy, co przekłada się na skuteczniejsze oddziaływanie na osadzonych; wychowawcy, którzy otrzymują wsparcie od kolegów i przełożonych, są bardziej skłonni do podejmowania

inicjatyw na rzecz resocjalizacji więźniów; 3) motywacja do pracy wychowawczej – wspierające środowisko pracy motywuje wychowawców do podejmowania inicjatyw, angażowania się w programy resocjalizacyjne oraz budowania pozytywnych relacji z młodocianymi osadzonymi; zmotywowani pracownicy chętniej podejmują działania mające na celu resocjalizację młodych więźniów; 4) wzmacnianie pozytywnych wzorców – wychowawcy, którzy pracują w sprzyjających warunkach, częściej przejawiają empatię, sprawiedliwość i konsekwencję w działaniu, co stanowi pozytywny wzór do naśladowania dla młodocianych; przejrzyste zasady i stabilność emocjonalna wychowawców wpływają na poprawę relacji między personelem a więźniami; 5) bezpieczeństwo i stabilność emocjonalna - poczucie bezpieczeństwa, zarówno fizycznego, jak i psychicznego, wpływa na pewność siebie wychowawców w kontaktach z osadzonymi; wsparcie psychologiczne i odpowiednia liczba pracowników na zmianie redukują ryzyko agresji i konfliktów, co sprzyja bardziej efektywnemu wykonywaniu obowiązków.

Możliwość stosowania indywidualnego podejścia do młodocianych

Indywidualne podejście do młodocianych osadzonych jest kluczowym elementem skutecznej resocjalizacji i jednocześnie sprzyja kształtowaniu pozytywnych zachowań wychowawców penitencjarnych. Możliwość dostosowania metod pracy do potrzeb i problemów młodocianych więźniów wpływa na efektywność procesu wychowawczego oraz na motywację i satysfakcję zawodową wychowawców. Możliwość stosowania indywidualnego podejścia w pracy z młodocianymi prowadzi do następujących mechanizmów służących resocjalizacji młodocianych: 1) budowanie pozytywnej relacji wychowawca–osadzony – młodociani osadzeni często pochodzą z trudnych środowisk i mają negatywne doświadczenia związane z autorytetami; indywidualne podejście pozwala wychowawcom lepiej zrozumieć potrzeby młodych więźniów, co ułatwia budowanie wzajemnego zaufania i pozytywnych relacji; w efekcie wychowawcy są bardziej zaangażowani i wykazują większą cierpliwość oraz empatię; 2) wzrost motywacji i satysfakcji zawodowej

wychowawców – możliwość elastycznego stosowania metod wychowawczych sprawia, że wychowawcy czują większy wpływ na efekty swojej pracy; widząc postępy osadzonych, doświadczają większej satysfakcji zawodowej, co przekłada się na ich pozytywne postawy i motywację do dalszego działania; 3) skuteczniejsze oddziaływania resocjalizacyjne - młodociani osadzeni mają różne doświadczenia życiowe, poziomy edukacyjne i potrzeby emocjonalne; stosowanie indywidualnych metod wychowawczych, takich jak mentoring, edukacja czy terapia, zwiększa szanse na skuteczną resocjalizację i zmniejsza ryzyko powrotu do przestępczości; wychowawcy, dostosowując swoje działania do konkretnego osadzonego, przyczyniają się do realnej zmiany w postępowaniu młodocianych; 4) kształtowanie umiejętności komunikacyjnych wychowawców – indywidualne podejście wymaga większej elastyczności, cierpliwości i rozwiniętych umiejętności interpersonalnych; wychowawcy, którzy stosują tę metodę, rozwijają kompetencje w zakresie aktywnego słuchania, mediacji i rozwiązywania konfliktów, co pozytywnie wpływa na ich zachowania i postawy zawodowe; 5) redukcja napięć i konfliktów w jednostkach penitencjarnych - lepsze zrozumienie młodocianych osadzonych oraz odpowiednie dostosowanie oddziaływań wychowawczych zmniejsza ryzyko agresji i konfliktów w zakładach karnych; dzięki temu wychowawcy pracują w spokojniejszym środowisku, co sprzyja ich pozytywnym zachowaniom, takim jak życzliwość, konsekwencja i profesjonalizm.

Możliwość stosowania nagród przez wychowawców penitencjarnych

Możliwość stosowania nagród przez wychowawców penitencjarnych w stosunku do resocjalizowanych młodocianych nie tylko wspiera proces resocjalizacji osadzonych, ale także pozytywnie wpływa na zachowania samych wychowawców. Sprzyja budowaniu lepszych relacji z osadzonymi, zwiększa motywację do pracy, zmniejsza stres i poprawia jakość wykonywanych obowiązków. Możliwość nagradzania młodocianych przez wychowawców sprzyja następującym mechanizmom służącym resocjalizacji: 1) wzmacnianie pozytywnych interakcji

między wychowawcami a osadzonymi - stosowanie nagród wymaga od wychowawców uważnej obserwacji postępów i zachowań osadzonych; dzięki temu budują oni bardziej pozytywne relacje z więźniami, koncentrując się na ich mocnych stronach, a nie tylko na dyscyplinowaniu; Sprzyja to również większej empatii i otwartości wychowawców; 2) kreowanie atmosfery sprawiedliwości i konsekwencji - nagrody mogą przybierać różne formy, np. dodatkowy czas na widzenie, możliwość uczestniczenia w zajęciach czy lepsze warunki bytowe; ich przyznawanie według jasno określonych zasad pozwala wychowawcom na wprowadzenie atmosfery sprawiedliwości i przewidywalności, co z kolei sprzyja budowaniu ich autorytetu i profesjonalizmu; 3) motywacja wychowawców do aktywnego wspierania resocjalizacji – kiedy wychowawcy widzą realne efekty swojego działania – poprawę zachowania osadzonych dzięki zastosowanemu przez nich systemowi nagród – czują większą satysfakcję zawodową i są bardziej zmotywowani do pracy; nagrody stanowią dla nich narzędzie, które pozwala skuteczniej wpływać na osadzonych; 4) redukcja napięć i konfliktów - nagrody mogą działać jako mechanizm zapobiegający konfliktom w jednostkach penitencjarnych; młodociani, którzy wiedzą, że ich dobre zachowanie zostanie docenione, są mniej skłonni do agresji i naruszania regulaminu; dzięki temu wychowawcy pracują w spokojniejszym i mniej stresującym środowisku, co sprzyja ich cierpliwości i pozytywnym postawom; 5) profesjonalizacja pracy wychowawców – stosowanie nagród wymaga od wychowawców obiektywnej oceny zachowań osadzonych, dokumentowania ich postępów oraz podejmowania decyzji w sposób zgodny z obowiązującymi procedurami; to rozwija ich umiejętności analityczne, komunikacyjne i organizacyjne, co przekłada się na ich profesjonalizm i rzetelność w wykonywaniu obowiązków.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Pozytywne zachowania młodocianych

Relacja między młodocianymi osadzonymi a wychowawcami penitencjarnymi jest dwustronna – pozytywne zachowania jednej grupy wpływają na postawy i działania drugiej. Gdy młodociani wykazują się poprawą i zaangażowaniem w proces resocjalizacji, motywują wychowawców do jeszcze skuteczniejszego działania. Przejawy pozytywnych zachowań ze strony młodocianych wywołują następujące procesy: 1) wzajemne wzmacnianie pozytywnych postaw – młodociani, którzy przestrzegają zasad, wykazują chęć do nauki i pracy oraz poprawiają swoje zachowanie, wpływają na lepszą atmosferę w jednostce, a wychowawcy, obserwując postępy osadzonych, zyskują poczucie sensu swojej pracy, co zwiększa ich zaangażowanie i cierpliwość w działaniach resocjalizacyjnych; 2) budowanie zaufania i lepszej komunikacji – pozytywne nastawienie młodocianych do procesu wychowawczego ułatwia wychowawcom nawiązywanie z nimi relacji opartych na szacunku i dialogu; otwarta komunikacja pozwala lepiej zrozumieć potrzeby i problemy osadzonych, co sprzyja skuteczniejszym metodom resocjalizacji; 3) redukcja napięć i konfliktów – kiedy młodociani osadzeni wykazują chęć współpracy i nie prowokują konfliktów, to wychowawcy działają w mniej stresującym środowisku, co pozytywnie wpływa na ich cierpliwość i wyrozumiałość; spokojniejsza atmosfera w jednostce pozwala wychowawcom bardziej skupić się na indywidualnym podejściu do osadzonych zamiast na samym egzekwowaniu dyscypliny; 4 motywacja wychowawców do dalszej pracy i rozwoju - widoczne efekty resocjalizacji motywują wychowawców do dalszego zaangażowania i rozwijania metod pracy; możliwość osiągania realnych sukcesów, np. poprawy zachowania młodocianych czy ich późniejszej reintegracji społecznej, daje wychowawcom większą satysfakcję zawodową; 5) umacnianie autorytetu wychowawców - młodociani, którzy respektują zasady i dostrzegają wsparcie wychowawców, są bardziej skłonni do ich słuchania i przyjmowania wskazówek, a wychowawcy, dostrzegając pozytywną reakcję osadzonych, utwierdzają się w skuteczności swojego podejścia, co wzmacnia ich profesjonalizm i konsekwencję w działaniach.

Pozytywne efekty resocjalizacji młodocianych

Proces resocjalizacji młodocianych osadzonych i postawy wychowawców penitencjarnych są ze sobą ściśle powiązane. Gdy resocjalizacja przynosi pozytywne efekty, wychowawcy doświadczają większej satysfakcji zawodowej, co sprzyja ich zaangażowaniu, cierpliwości i profesjonalizmowi. Spostrzeganie pozytywnych efektów resocjalizacji młodocianych przyczynia się do zaistnienia takich mechanizmów, jak: 1) większa motywacja wychowawców do pracy - widoczne zmiany w zachowaniu młodocianych (np. poprawa dyscypliny, większa chęć do nauki, lepsze relacje z innymi) utwierdzają wychowawców w przekonaniu, że ich praca ma sens dlatego sukcesy resocjalizacyjne stanowią dla wychowawców bodziec do dalszego zaangażowania i rozwijania metod pracy; 2) większa cierpliwość i zaangażowanie – kiedy młodociani osadzeni wykazują postępy, to wychowawcy są bardziej skłonni poświęcać im czas, dostosowywać indywidualne metody pracy i szukać nowych rozwiązań wspierających proces resocjalizacji; widząc efekty swojej pracy, wychowawcy stają się bardziej wyrozumiali i konsekwentni w stosowaniu pozytywnych metod wychowawczych; 3) wzmacnianie relacji opartych na zaufaniu i szacunku – młodociani, którzy zaczynają ufać wychowawcom i akceptować ich autorytet, są bardziej skłonni do współpracy; lepsza komunikacja między osadzonymi a wychowawcami sprzyja bardziej konstruktywnemu podejściu do rozwiązywania konfliktów i zapobiega napięciom w jednostce penitencjarnej; 4) redukcja stresu i wypalenia zawodowego u wychowawców - gdy resocjalizacja przynosi rezultaty, to środowisko pracy wychowawców staje się mniej stresujące (rzadziej dochodzi do konfliktów, agresji czy naruszeń zasad); mniejsza ilość negatywnych doświadczeń zmniejsza ryzyko wypalenia zawodowego i frustracji, co pozwala wychowawcom na dłuższe i efektywniejsze wykonywanie obowiązków; 5) wzmocnienie autorytetu i profesjonalizmu wychowawców – skuteczna resocjalizacja pokazuje wychowawcom, że ich metody są efektywne, co zwiększa ich pewność siebie i profesjonalizm; pozytywne efekty wśród młodocianych sprawiają, że wychowawcy zyskują większy autorytet zarówno wśród osadzonych, jak i współpracowników;

6) satysfakcja zawodowa i chęć dalszego rozwoju u wychowawców - widząc, że ich praca przynosi realne korzyści, wychowawcy odczuwają większą satysfakcję zawodową i chęć podnoszenia swoich kompetencji; lepsze efekty resocjalizacji skłaniają wychowawców do korzystania z nowych metod pracy, np. terapii, programów edukacyjnych czy mentoringu.

Niskie nasilenie konfliktów w jednostce penitencjarnej

Poziom konfliktów w zakładzie karnym ma istotny wpływ na sposób pracy i postawy wychowawców penitencjarnych. Mniej konfliktów oznacza stabilniejsze, bezpieczniejsze środowisko, co sprzyja pozytywnym zachowaniom wychowawców oraz skuteczniejszemu procesowi resocjalizacji. Niskie nasilenie konfliktów w jednostce penitencjarnej w następujący sposób może przyczyniać się do pozytywnych postaw wychowawców pracujących z młodocianymi: 1) większa cierpliwość i empatia wychowawców - gdy w zakładzie karnym jest mniej konfliktów, to wychowawcy mogą poświęcać więcej uwagi indywidualnym potrzebom młodocianych, wykazując większą cierpliwość i empatię; brak ciągłego napięcia umożliwia bardziej spokojne i wyważone podejście do pracy z młodocianymi osadzonymi; 2) lepsza komunikacja z młodocianymi – w warunkach niskiego poziomu konfliktów wychowawcy mogą prowadzić bardziej otwarte i konstruktywne rozmowy z osadzonymi; łatwiejsza komunikacja sprzyja lepszemu zrozumieniu problemów młodocianych i skuteczniejszemu dopasowaniu metod resocjalizacyjnych; 3) wzmacnianie autorytetu wychowawców – w środowisku o mniejszym poziomie agresji wychowawcy mogą budować swój autorytet na bazie zaufania i konsekwencji, a nie tylko na egzekwowaniu przepisów i karaniu; sadzeni, którzy nie są zaangażowani w częste konflikty, bardziej respektują wychowawców i chętniej współpracują; 4) zwiększona motywacja do pracy i rozwijania metod resocjalizacyjnych – brak ciągłego stresu i napięć pozwala wychowawcom skupić się na efektywnej resocjalizacji zamiast na gaszeniu konfliktów; w takich warunkach wychowawcy są bardziej skłonni do wprowadzania nowych metod pracy, takich jak indywidualne podejście, mediacje czy programy edukacyjne;

5) mniejsze ryzyko wypalenia zawodowego – konflikty i agresja w zakładach karnych są jednym z głównych czynników wypalenia zawodowego wśród wychowawców; Stabilne i przewidywalne środowisko pracy zmniejsza stres, co pozwala na dłuższe i bardziej zaangażowane wykonywanie obowiązków; 6) pozytywna atmosfera wśród personelu – niski poziom konfliktów wpływa także na relacje między wychowawcami i innymi pracownikami zakładu karnego, poprawiając współpracę i wzajemne wsparcie; dobre relacje w zespole wychowawców przekładają się na bardziej zorganizowane i skuteczne działania resocjalizacyjne.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC MŁODOCIANYCH

Podmiotowe uwarunkowania pozytywnych zachowań wychowawców penitencjarnych odnoszą się do ich indywidualnych cech i predyspozycji, które sprzyjają skutecznemu i konstruktywnemu oddziaływaniu na wychowanków. Obejmują one zarówno aspekty osobowościowe, jak i kompetencyjne.

Cechy osobowościowe sprzyjające skutecznej resocjalizacji młodocianych

Do cech osobowości sparzających podejmowaniu skutecznych działań resocjalizacyjnych przez wychowawców penitencjarnych należą: a) empatia – umiejętność rozumienia emocji i perspektyw osadzonych, co sprzyja budowaniu pozytywnych relacji; b) cierpliwość – pozwala na spokojne reagowanie w trudnych sytuacjach; c) życzliwość i otwartość – budują atmosferę zaufania i bezpieczeństwa; poczucie własnej wartości – stabilna samoocena u wychowawcy przekłada się na jego autorytet wśród wychowanków; d) motywacja wewnętrzna – chęć pomagania innym oraz zaangażowanie w proces resocjalizacji i wychowania.

Kompetencje sprzyjające skutecznej resocjalizacji młodocianych

Do kompetencji sparzających podejmowaniu skutecznych działań resocjalizacyjnych przez wychowawców penitencjarnych należą: a) kompetencje

społeczne i komunikacyjne – m.in. umiejętność aktywnego słuchania (wychowawca powinien uważnie słuchać osadzonych i rozumieć ich potrzeby); asertywność (umiejętność stawiania granic przy jednoczesnym szacunku dla młodocianych); kultura osobista i sposób komunikacji (sposób wypowiadania się i gestykulacji wpływa na odbiór wychowawcy przez młodych osadzonych); b) kompetencje pedagogiczne i psychologiczne – m.in. znajomość procesów wychowawczych; umiejętność dostosowania metod wychowawczych do potrzeb młodych osadzonych; indywidualizacja podejścia (dostosowanie metod pracy do osobowości i sytuacji życiowej osadzonego); umiejętność rozwiązywania konfliktów (radzenie sobie z trudnymi sytuacjami i mediacje w sporach).

Osobiste wartości sprzyjające resocjalizacji młodocianych

Osobiste wartości wychowawcy penitencjarnego mają kluczowe znaczenie w kształtowaniu jego pozytywnych zachowań. To one determinują sposób postępowania wobec młodych osadzonych, podejmowane decyzje oraz skuteczność procesu resocjalizacji. Do kluczowanych wartości wpływających na pozytywne zachowania wychowawców penitencjarnych wobec młodych osadzonych należy zaliczyć: 1) szacunek dla godności człowieka - traktowanie osadzonych z godnością i poszanowaniem ich praw sprzyja budowaniu atmosfery zaufania i współpracy; wymieniona wartość służy również przeciwdziałaniu dehumanizacji i stygmatyzacji skazanych; 2) sprawiedliwość i bezstronność – równe traktowanie osadzonych bez względu na ich przeszłość czy osobiste sympatie; kierowanie się zasadami etyki zawodowej w podejmowaniu decyzji wychowawczych; 3) odpowiedzialność - świadomość wpływu własnych decyzji i zachowań na proces resocjalizacji osadzonych; dążenie do konsekwentnego stosowania metod wychowawczych; 4 profesjonalizm i etyka zawodowa - przestrzeganie norm prawnych i moralnych w pracy z osadzonymi; unikanie faworyzowania czy nadmiernego dystansu w relacjach z podopiecznymi; 5) wiara w możliwość resocjalizacji – postawa nastawiona na wspieranie zmian w zachowaniu i myśleniu osadzonych; motywowanie skazanych do samorozwoju i

podejmowania pozytywnych decyzji. Preferowanie wymienionych powyżej wartości przekłada się na pozytywne postawy wychowawców penitencjarnych wobec młodych osadzonych poprzez różne procesy – m.in.: a) preferowanie indywidualnego podejścia w pracy resocjalizacyjnej – wychowawca, który ceni rozwój i sprawiedliwość, traktuje każdego osadzonego jako osobę z potencjałem do zmiany; b) budowanie relacji opartych na szacunku – wartości takie jak empatia i etyka zawodowa prowadzą do tworzenia konstruktywnych relacji z osadzonymi; c) konsekwencję w działaniu – wartości takie jak odpowiedzialność i samodyscyplina sprzyjają utrzymaniu autorytetu i skuteczności oddziaływań wychowawczych; d) unikanie wypalenia zawodowego – świadomość znaczenia własnych wartości pomaga w zachowaniu motywacji i satysfakcji z pracy.

Odporność psychologiczna

Odporność psychologiczna jest niezbędnym elementem skutecznej pracy wychowawców penitencjarnych. Dzięki niej mogą oni utrzymać profesjonalizm, skutecznie reagować na trudne sytuacje i unikać negatywnych skutków stresu. Odporność psychologiczna to zdolność jednostki do radzenia sobie ze stresem, presją oraz trudnymi emocjonalnie sytuacjami. Jest to kluczowa cecha w pracy wychowawców penitencjarnych, którzy codziennie mierzą się z agresją, manipulacją oraz wymagającymi warunkami środowiska więziennego. Do elementów konstytuujących odporność psychologiczną, które są istotne w pracy wychowawców penitencjarnych należą: 1) kontrola emocji – utrzymanie spokoju w sytuacjach konfliktowych i/lub nieuleganie prowokacjom ze strony osadzonych; 2) elastyczność i adaptacyjność – umiejętność dostosowania się do dynamicznych i nieprzewidywalnych warunków w środowisku więziennym; otwartość na zmiany w procedurach i metodach pracy; 3) odporność na stres - radzenie sobie z napięciem wynikającym z pracy w środowisku o wysokim poziomie ryzyka; umiejętność rozładowywania stresu poprzez konstruktywne metody, np. aktywność fizyczną czy techniki relaksacyjne; 4) pewność siebie i asertywność - umiejętność stawiania granic w kontaktach z osadzonymi; podejmowanie decyzji

w sposób stanowczy i przemyślany; 5) wytrwałość i konsekwencja - utrzymywanie dyscypliny i egzekwowanie zasad, mimo trudności czy oporu ze strony osadzonych; niepoddawanie się emocjonalnemu zmęczeniu czy zniechęceniu; 6) optymizm i pozytywne nastawienie – wiara w możliwość zmiany i resocjalizacji osadzonych; unikanie cynizmu i negatywnego podejścia do wykonywanej pracy. Wpływ odporności psychologicznej na pozytywne zachowania wychowawców penitencjarnych zaznacza się w takich procesach, jak: a) dobra kontrola emocji – wychowawcy o wysokiej odporności psychologicznej potrafią zachować spokój w trudnych sytuacjach, co sprzyja budowaniu profesjonalnych relacji z osadzonymi; b) skuteczniejsze rozwiązywanie konfliktów – osoby odporne psychicznie szybciej znajdują rozwiązania w sytuacjach konfliktowych, unikając eskalacji napięcia; c) zwiększenie autorytetu wśród osadzonych – stabilność emocjonalna i pewność siebie wzmacniają pozycję wychowawcy jako autorytetu wśród osadzonych; d) ochrona przed wypaleniem zawodowym – odporność psychiczna zmniejsza ryzyko nadmiernego stresu i wypalenia zawodowego, co pozwala na dłuższą i bardziej efektywną pracę w środowisku penitencjarnym.

Poczucie własnej wartości

Praca wychowawcy w jednostkach penitencjarnych jest wymagająca pod względem psychologicznym. Wychowawcy często muszą radzić sobie z trudnymi zachowaniami osadzonych, stresem zawodowym oraz koniecznością utrzymania równowagi między stanowczością a humanitarnym podejściem. Ich poczucie własnej wartości wpływa na takie elementy psychicznego funkcjonowania, jak: a) stabilność emocjonalna – wysoka samoocena pomaga radzić sobie z trudnymi sytuacjami bez popadania w frustrację czy agresję; b) pewność siebie – wychowawca pewny swoich kompetencji i wartości skuteczniej egzekwuje zasady i buduje autorytet; c) odporność na wypalenie zawodowe – silne poczucie własnej wartości może chronić przed poczuciem bezsilności i zniechęceniem; d) chęć doskonalenia się – wychowawcy, którzy cenią siebie i swoją pracę, częściej angażują się w rozwój zawodowy i poszukują skuteczniejszych metod pracy z

osadzonymi. Wychowawcy o wysokim poczuciu własnej wartości częściej wykazują w stosunku do osadzonych takie pozytywne zachowania, jak: 1) empatia i zrozumienie – potrafią spojrzeć na osadzonych nie tylko jako na osoby skazane, ale również jako ludzi z historią i potencjalną możliwością zmiany; 2) sprawiedliwe i konsekwentne podejście – wychowawcy pewni swojej wartości nie odczuwają potrzeby stosowania nadmiernej surowości ani nadużywania władzy; 3) motywowanie osadzonych do zmiany – mając pozytywne nastawienie do własnych działań resocjalizacyjnych, chętniej wspierają więźniów w procesie zmiany; 4) profesjonalizm i opanowanie – lepsza samoocena sprawia, że są mniej podatni na prowokacje i negatywne emocje w kontaktach z osadzonymi; 5) budowanie pozytywnych relacji – poczucie własnej wartości pozwala na bardziej partnerskie podejście, w którym wychowawca nie czuje się zagrożony czy zmuszony do udowadniania swojej pozycji.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe wobec byłych więźniów

Pojęcie recydywy penitencjarnej obejmuje wszystkie osoby, które poprzednio już odbywały karę pozbawienia wolności i ponownie zostały skazane na nią za umyślne przestępstwo. Recydywistą penitencjarnym jest więc osoba karana drugi lub każdy następny (n-ty) raz, bez względu na ich liczbę. Należy zwrócić uwagę, że w pojęciu przestępczości powrotnej (recydywy) istotna jest liczba skazań, a nie popełnionych przestępstw. Wynika to z faktu, że zastosowanie określonej kary jest traktowane jako podstawowy środek powstrzymywania osoby od popełnienia ponownego przestępstwa. W związku z tym ponowne skazanie za czyn sprzeczny z prawem jest traktowane jako wskaźnik braku skuteczności reakcji prawnokarnej wobec sprawcy czynu zabronionego. Pojęcie „recydywista penitencjarny" ma szeroki zakres. Obejmuje bowiem wszystkich skazanych za przestępstwo umyślne, którzy uprzednio odbywali karę pozbawienia wolności, przebywali w areszcie wojskowym lub byli izolowani w formie zastępczej za umyślne przestępstwo czy wykroczenie. Nie ma znaczenia, okres odbywanej aktualnie i odbytej uprzednio kary oraz to, w jakim odstępie czasu nastąpiły skazania. W aktualnie obowiązującym ustawodawstwie występuje podział na recydywę zwykłą i wielokrotną. Konsekwencją pierwszej jest przede wszystkim podniesienie do 2/3 minimum odbytej sankcji, aby uzyskać warunkowe zwolnienie (art. 78 § 2 k.k.). Natomiast recydywa wielokrotna (tzw. multirecydywa) jest określona poprzez następujące kryteria: 1) krąg przestępstw stanowiących podstawę powrotności, chodzi przede wszystkim o działania związane ze stosowaniem przemocy oraz czyny o dużej społecznej szkodliwości – ponowne popełnienie przestępstwa umyślnego przeciwko życiu lub zdrowiu, zgwałcenia, kradzieży z włamaniem lub innego zachowania karalnego przeciwko mieniu popełnionego z wykorzystaniem przemocy lub groźbą jej użycia; 2 uprzednie skazanie w warunkach określonych w

art. 64 § 1 k.k., czyli recydywy zwykłej, co świadczy o tym, że multirecydywa może być orzeczona dopiero w przypadku skazania za trzecie przestępstwo. Jeżeli sąd orzeknie występowanie multirecydywy, to osoba ponosi większe konsekwencje niż w przypadku recydywy zwykłej. Skutek multirecydywy polega na tym, że zastosowanie warunkowego zwolnienia wobec skazanego jest możliwe dopiero po odbyciu przez niego 3/4 orzeczonej kary, jednak nie wcześniej niż po roku. A okres próby z obowiązkowym dozorem kuratorskim musi wynosić od 3 do 5 lat (art. 64 § 2 k.k.). Można zatem stwierdzić, że w aktualnie obowiązującym ustawodawstwie regułą jest stosowanie warunkowego zwolnienia i środków probacyjnych wobec przestępców powrotnych, ale w stosunku do tej grupy zostały podwyższone kryteria uzyskania kontrolowanej wolności oraz czas stosowania środków probacyjnych. Badania prowadzone w różnych krajach i w różnych okresach czasu, wskazują na prawidłowość, że niewielka liczba osób jest odpowiedzialna za dużą liczbę popełnianych przestępstw. Świadczy o tym również duże nasilenie powrotności do przestępstwa. Metaanalizy dotyczące tego zagadnienia wskazują, że wskaźniki recydywy w różnych badaniach zawierają się w przedziale 50-80 %. Ustalono również, że przestępczość recydywistów penitencjarnych nie jest stałym źródłem dochodów. Zazwyczaj stanowi ona efekt określonego stylu życia. Mianowicie, badania podłużne w populacji recydywistów penitencjarnych pozwoliły na wyodrębnienie w tej grupie zdezorganizowanego stylu życia, dla którego charakterystyczne są takie cechy jak: a) angażowanie się w zdemoralizowane i/lub przestępcze środowisko, b) duży wpływ zmiennych sytuacyjnych na zachowania antyspołeczne, przede wszystkim na popełnianie przestępstw z użyciem przemocy, c) spadający poziom organizacji życia – jednostki tego typu już w okresie dorastania cechują się słabą organizacją własnej egzystencji, która podlega dalszej dezintegracji pod wpływem nadużywania substancji psychoaktywnych (szczególnie alkoholu) w okresie dorosłości, d) preferencja hedonistycznych zachowań – chęć przeżywania mocnych doznań i przygód, podejmowanie różnych form aktywności łączących się z dużym niebezpieczeństwem mających na celu ucieczkę od nudy, e) różnorodność

zachowań dewiacyjnych – rozhamowanie w postępowaniu, częsta zmiana partnerów seksualnych, akty pijaństwa, skłonność do zachowań kompulsywnych. Recydywiści penitencjarni odbywają kary izolacyjne w zakładzie karnym dla recydywistów penitencjarnych. W tym rodzaju zakłady karnego przebywają dorośli skazani za przestępstwa i wykroczenia umyślne, którzy uprzednio już odbywali karę za podobne czyny (młodociani recydywiści penitencjarni odbywają karę w zakładzie dla młodocianych) (art. 86 k.k.w.). Tak sprofilowany ośrodek więzienny wyraża założenie, że recydywiści stanowią kategorię osób w znacznym stopniu zdemoralizowanych i stwarzających większe zagrożenie dla społeczeństwa. Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec nich należy do najważniejszych i najtrudniejszych zadań polityki penitencjarnej. Nieskuteczność poprzednio orzeczonej i wykonanej izolacji nakazuje stworzenie surowszych warunków jej kolejnego odbywania oraz intensyfikację pracy resocjalizacyjnej. W zakładach dla recydywistów penitencjarnych wymienione funkcje występują łącznie. Głównym celem pracy wychowawczej w tym rodzaju zakładu jest kształtowanie u skazanych przekonania o możliwości i celowości prowadzenia uczciwego życia, bez powrotu do przestępstwa, dążenie do eliminowania niekorzystnych nawyków i kształtowanie zachowań ułatwiających przystosowanie społeczne.

3.2. Przejawy negatywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych

Stosowanie przemocy fizycznej

Przemoc fizyczna stosowana przez strażników więziennych wobec recydywistów to jedno z najpoważniejszych nadużyć w systemie penitencjarnym. Może przybierać różne formy, od jawnej brutalności po bardziej subtelne i trudniejsze do udowodnienia działania. Strażnicy więzienni mogą stosować nadmierną siłę wobec recydywistów, uzasadniając to koniecznością zapewnienia porządku. Może to obejmować pobicia, celowe użycie środków przymusu bezpośredniego w sposób nieadekwatny do sytuacji czy nieuzasadnione stosowanie kajdanek. Wśród form przemocy fizycznej strażników SW wobec recydywistów należy wymienić: a) pobicie i stosowanie nadmiernej siły – m.in. uderzenia, kopnięcia, duszenie lub inne brutalne

metody stosowane podczas konwojowania, przeszukań czy interwencji; nadużywanie środków przymusu bezpośredniego, takich jak pałki, gaz pieprzowy czy paralizatory; nieuzasadnione rzucanie osadzonego na ziemię lub przygniatanie go w sposób powodujący obrażenia; b) celowe narażanie na urazy - prowokowanie sytuacji, w których osadzony może doznać obrażeń, np. popychanie na ściany, schody lub inne twarde powierzchnie; zmuszanie do wykonywania fizycznie wyczerpujących i upokarzających czynności (np. długotrwałe stanie w niewygodnej pozycji); c) brutalne traktowanie podczas transportu - brutalne traktowanie podczas transportu między celami lub podczas przewożenia do innego zakładu karnego (np. ciasne kajdanki, umyślne szarpanie; d) umyślne zaniedbania o charakterze fizycznym – np. odmowa dostępu do opieki medycznej po pobiciu; pozostawianie osadzonych w bólu bez leczenia lub pomocy.

Stosowanie przemocy psychicznej (w tym poniżanie)

Przemoc psychiczna stosowana przez strażników więziennych wobec recydywistów to forma nadużycia, która nie zostawia widocznych śladów, ale może mieć długotrwałe konsekwencje dla zdrowia psychicznego i emocjonalnego osadzonych. Jest to szczególnie niebezpieczna forma przemocy, ponieważ trudniej ją udowodnić i często jest lekceważona w systemie penitencjarnym. Formy przemocy psychicznej funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych: a) obraźliwe i poniżające traktowanie - wyzwiska, obelgi, określanie osadzonych jako „śmieci", „bezużytecznych" lub „nienadających się do poprawy"; upokarzanie przy innych osadzonych lub strażnikach, co ma na celu podważenie ich poczucia własnej wartości; świadome używanie języka dyskryminującego; b) groźby i zastraszanie – sugerowanie, że więzień nigdy nie wyjdzie na wolność lub że dostanie wyższy wyrok; straszenie pobiciem, przeniesieniem do bardziej niebezpiecznej celi lub więzienia o zaostrzonym rygorze; c) izolacja społeczna i celowe odcinanie od kontaktów - utrudnianie widzeń z rodziną lub ich bezpodstawne odmawianie; cenzurowanie lub celowe zagubienie listów i paczek od bliskich; ograniczanie dostępu do telefonu, nawet jeśli osadzony ma do niego prawo; d) manipulowanie sytuacją więźnia - celowe powodowanie konfliktów między więźniami poprzez rozsiewanie plotek lub dezinformację; wprowadzanie osadzonego w błąd co do jego praw, np. sugerowanie, że nie ma szans na zwolnienie warunkowe; fałszywe oskarżenia o naruszenia regulaminu, skutkujące dodatkowymi karami dyscyplinarnymi; e) przedłużające się procedury biurokratyczne - opóźnianie lub utrudnianie dostępu do leczenia psychologicznego lub psychiatrycznego; ignorowanie próśb o przeniesienie do lepszej celi,

mimo zasadnych powodów (np. zagrożenie ze strony innych więźniów); utrudnianie składania skarg na strażników poprzez zagubienie dokumentacji lub nieprzekazywanie ich przełożonym.

Ograniczanie praw recydywistom

Do najczęściej łamanych/organicznych praw recydywistów należy zaliczyć: 1) prawo do resocjalizacji i korzystania z programów readaptacyjnych – a) mają oni mniejsze szanse na udział w programach edukacyjnych i zawodowych (więzienia często wolą inwestować w więźniów, którzy są pierwszy raz skazani); b) mają utrudniony dostęp do pracy w więzieniu (wielu recydywistom odmawia się pracy zarobkowej lub daje się im najgorsze stanowiska); c) brak dostępu do szkoleń zawodowych (mogą mieć trudności z uzyskaniem nowych kwalifikacji, co utrudnia reintegrację po wyjściu na wolność); 2) prawo do zwolnienia warunkowego – a) większa surowość w ocenie wniosków o przedterminowe zwolnienie (sądy i komisje penitencjarne rzadziej zgadzają się na skrócenie kary recydywistom); b) dłuższy czas oczekiwania na rozpatrzenie wniosku (recydywiści często traktowani są jako osoby, które „nie zasługują" na wcześniejsze wyjście); 3) prawo do kontaktu z rodziną i bliskimi – a) rzadsze widzenia (recydywiści mogą mieć ograniczoną liczbę wizyt, zwłaszcza w zakładach karnych o zaostrzonym rygorze); b) ograniczony dostęp do rozmów telefonicznych (mogą mieć mniej czasu na telefon lub bardziej restrykcyjne zasady korzystania z niego); c) cenzura korespondencji (listy mogą być częściej kontrolowane, a w niektórych przypadkach zagubione lub zablokowane przez administrację więzienną); 4) prawo do godnych warunków bytowych – a) gorsze cele i warunki mieszkaniowe (recydywiści częściej trafiają do przepełnionych cel lub tych o gorszym standardzie); b) brak dostępu do odpowiedniej opieki medycznej (mogą mieć utrudniony dostęp do lekarzy, w tym psychologów i psychiatrów); c) częstsze stosowanie kar dyscyplinarnych (np. izolacja, ograniczenie dostępu do świetlicy czy innych udogodnień więziennych); 5) prawo do bezpieczeństwa i ochrony przed nadużyciami – a) częstsze przeszukania i kontrole osobiste (mogą być częściej podejrzewani o posiadanie zakazanych przedmiotów); b) większa podatność na przemoc ze strony strażników i współwięźniów (recydywiści są często traktowani jako „problematyczni" i mogą być celowo umieszczani w niebezpiecznych celach; c) ignorowanie skarg (zgłoszenia dotyczące nadużyć lub złego traktowania są często lekceważone przez administrację więzienną).

Celowe prowokowanie konfliktów w stosunku do recydywistów

Prowokowanie konfliktów przez strażników więziennych jest jedną z bardziej niebezpiecznych form nadużywania władzy. Może prowadzić do eskalacji przemocy, naruszenia praw osadzonych oraz zwiększenia chaosu w zakładach karnych. Recydywiści są szczególnie narażeni na tego typu działania, ponieważ często postrzega się ich jako „niepoprawnych" i mniej godnych ochrony. Strażnicy mogą prowokować konflikty wobec recydywistów poprzez różne zachowania: a) podżeganie do konfliktów między więźniami – celowe umieszczanie recydywistów w celach z osobami, z którymi mają zatargi; strażnicy mogą celowo dobierać więźniów w taki sposób, by dochodziło do napięć i bójek; b) tworzenie atmosfery wrogości – np. poprzez rozpowszechnianie fałszywych informacji na temat osadzonych, sugerując innym więźniom, że ktoś jest konfidentem; c) podsycanie rywalizacji między grupami więźniów – np. poprzez faworyzowanie jednej grupy, co prowadzi do napięć; d) nadużywanie władzy do wywoływania agresji – np. obraźliwe komentarze i prowokacyjne zachowania (strażnicy mogą używać wulgaryzmów, wyśmiewać więźniów lub celowo ich upokarzać); e) nadmierne przeszukania i niszczenie rzeczy osobistych – niektóre kontrole są przeprowadzane w agresywny sposób, np. celowe niszczenie listów, zdjęć czy przedmiotów osobistych; f) bezzasadne stosowanie kar dyscyplinarnych – np. izolowanie więźnia bez wyraźnej przyczyny, co prowadzi do frustracji i eskalacji napięcia; g) stosowanie psychologicznej manipulacji – np. grożenie więźniowi, że zostanie przeniesiony do celi z wrogami (forma szantażu psychicznego mająca na celu wymuszenie posłuszeństwa); wprowadzanie fałszywych informacji; celowe zmienianie regulaminu i zasad (strażnicy mogą stosować podwójne standardy, raz pozwalając na coś, a innym razem karząc za to samo, aby wywołać frustrację i gniew). Do najważniejszych skutków prowokowania konfliktów należy zaliczyć: 1) zwiększenie przemocy w więzieniach (więcej bójek i ataków między osadzonymi; możliwość poważnych obrażeń, a nawet śmierci więźniów; pogorszenie relacji między strażnikami a osadzonymi); 2) osłabienie procesu resocjalizacji (więźniowie uczą się agresji zamiast współpracy; recydywiści są bardziej skłonni do powrotu do przestępczości po wyjściu na wolność); 3) trauma i problemy psychiczne u więźniów (zwiększenie ryzyka zaburzeń lękowych, depresji, PTSD, samookaleczeń i samobójstw); 4) spadek zaufania do systemu penitencjarnego (więźniowie i ich rodziny mogą tracić wiarę w sprawiedliwość systemu penitencjarnego).

Brak reakcji na przemoc osadzonych w stosunku do recydywistów

Brak reakcji strażników na przemoc więźniów wobec recydywistów może wynikać z kilku czynników: 1) **niepisane zasady panujące w więzieniu** – w niektórych zakładach karnych istnieje hierarchia więzienna, w której recydywiści mogą być traktowani gorzej przez innych osadzonych; strażnicy mogą nie ingerować, uznając to za "porządek wewnętrzny"; 2) **ciche przyzwolenie** – w niektórych przypadkach strażnicy mogą celowo ignorować akty przemocy wobec recydywistów, uznając je za „część kary" lub nie chcąc ryzykować własnego bezpieczeństwa; 3) **korupcja i układy** – w skrajnych przypadkach strażnicy mogą współpracować z więźniami lub ignorować agresję w zamian za korzyści; 4) **strach przed konsekwencjami** – funkcjonariusze mogą unikać interwencji, obawiając się odwetu ze strony więźniów lub eskalacji przemocy.

Zwiększona surowość w stosunku do recydywistów

Zwiększona surowość strażników wobec recydywistów penitencjarnych to zjawisko, które może przybierać różne formy – m.in.: a) częstsze stosowanie kar dyscyplinarnych – recydywiści mogą być szybciej umieszczani w izolatce, ograniczani w dostępie do odwiedzin czy środków higieny; b) zaostrzona kontrola – wzmożone przeszukania cel, częstsze rewizje osobiste, ograniczenie swobody poruszania się w obrębie więzienia; c) ignorowanie skarg i próśb – recydywiści mogą mieć większe trudności w uzyskaniu podstawowej pomocy, np. medycznej czy prawnej; d) brak reakcji na przemoc ze strony innych więźniów – strażnicy mogą nie interweniować, gdy recydywista jest atakowany, traktując to jako część „sprawiedliwości więziennej". Skutki zwiększonej surowości funkcjonariuszy SW w stosunku do recydywistów penitencjarnych mogą mieć różnoraki charakter: 1) zwiększanie agresji i napięcia w więzieniu (surowe traktowanie często prowadzi do eskalacji konfliktów); 2) pogłębienie demoralizacji recydywistów (zamiast resocjalizacji, brutalne traktowanie może utwierdzać ich w przestępczym stylu życia); 3) zwiększone ryzyko powrotności do przestępstwa po opuszczeniu zakładu karnego (osadzeni, którzy doświadczają brutalności, częściej wychodzą z więzienia z poczuciem wrogości wobec społeczeństwa i systemu); 4) możliwe nadużycia władzy (systemowe przyzwolenie na brutalność może prowadzić do coraz większej patologii wśród strażników).

3.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych (świadczące o braku wsparcia dla recydywistów penitencjarnych)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW PENITENCJARNYCH

Modele penitencjarne zakładające surowe traktowanie recydywistów

Do tradycji penitencjarnej wskazującej na surowsze traktowanie recydywistów należy zaliczyć: 1) model represyjny (karno-dyscyplinarny). W krajach o tradycjach surowego systemu penitencjarnego (np. Rosja, USA w latach 80.–90., Chiny, niektóre kraje Ameryki Łacińskiej) więzienia funkcjonują przede wszystkim jako instytucje karzące, a nie resocjalizacyjne. Do przejawów negatywnych zachowań strażników w modelu represyjnym należy zaliczyć: a) nadmierne stosowanie siły (przemoc fizyczna wobec recydywistów jako forma „utrzymywania porządku"); b) długie okresy izolacji (recydywiści częściej trafiają do izolatek jako „osoby trudne do resocjalizacji"); c) brak dostępu do programów resocjalizacyjnych (skazani wielokrotnie mogą mieć ograniczony dostęp do edukacji, terapii czy szkoleń zawodowych); d) podporządkowanie hierarchii więziennej (w niektórych więzieniach recydywiści są świadomie pozostawiani w brutalnym świecie podkultury więziennej, zamiast być chronieni); 2) system postsowiecki – w krajach byłego ZSRR więzienia mają silne tradycje represyjne, a podkultura więzienna (tzw. „złodziejskie prawa") często współistnieje z oficjalnym systemem; przejawy negatywnych zachowań strażników wobec recydywistów w systemie postsowieckim: a) przemoc i brutalność (bicie, tortury, poniżanie recydywistów); b) przymusowa praca w ekstremalnych warunkach (recydywiści mogą trafiać do obozów pracy o zaostrzonym rygorze); c) ciche przyzwolenie na hierarchię więzienną (strażnicy mogą tolerować przemoc ze strony więźniów wobec recydywistów, uznając ją za „naturalną selekcję"); 3) system anglosaski (USA, Wielka Brytania, Australia) – w krajach anglosaskich dominuje podejście skoncentrowane na bezpieczeństwie i kontroli, często kosztem humanitaryzmu wobec więźniów; przejawy negatywnych zachowań strażników w tym systemie to:

a) masowe stosowanie izolatek (recydywiści mogą spędzać w nich miesiące lub lata, np. system *supermax* w USA); b) zasady „zero tolerancji" (nawet drobne przewinienia skutkują surowymi karami, co dotyka głównie recydywistów); c) prywatne więzienia (w USA system więzień prywatnych często prowadzi do gorszego traktowania recydywistów, ponieważ są oni „stałymi klientami", a firma zarządzająca więzieniem zarabia na ich pobycie); 4) system latynoamerykański (Brazylia, Meksyk, Wenezuela) - w wielu krajach Ameryki Łacińskiej więzienia są przepełnione i kontrolowane przez gangi; przejawy negatywnych zachowań strażników w tym systemie to przede wszystkim: a) korupcja i współpraca z gangami (strażnicy mogą celowo umieszczać recydywistów w sekcjach kontrolowanych przez wrogie grupy); b) skrajne przeludnienie (więźniowie – zwłaszcza recydywiści – żyją w nieludzkich warunkach bez podstawowej opieki medycznej i żywności); c) brutalne pacyfikacje zamieszek (recydywiści często są traktowani jako prowodyrzy i eliminowani podczas tłumienia buntów).

Moralność retrybucyjna

Moralność retrybucyjna (oparta na zasadzie odpłaty za wyrządzone zło w wyniku popełnienia przestępstwa) odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu negatywnej postawy wobec recydywistów. Podejście retrybucyjne zakłada, że kara jest użyteczna w przypadku popełnienia czynu i sprawiedliwej formy odpłaty za wyrządzone zło. W kontekście recydywy moralność retrybucyjna przyjmuje surowsze oceny moralne i prawne potępienie osób, które ponownie łamią prawo. Moralność retrybucyjna wpływa na negatywną postawę społeczeństwa wobec recydywistów poprzez: a) surowe oceny moralne; b) brak współczucia; c) poparcie dla surowszych kar; d) stygmatyzację i marginalizację.

Kulturowa stygmatyzacja recydywistów

Kulturowa stygmatyzacja recydywistów polega na piętnowaniu osób, które ponownie popełniły przestępstwo – są one postrzegane jako niebezpieczne i niegodne zaufania. Przyczyny stygmatyzacji recydywistów wynikają najczęściej z:

1) moralności retrubutywnej; 2) norm religijnych; 3) prezentacji recydywistów w środkach masowego przekazu; 4) obowiązującego systemu prawnego; 5) lęku społeczeństwa przed przestępczością.

Przekonania bazujące na normach religii retrybutywnych

Przekonania związane z religiami retrybutywnymi mogą mieć znaczący wpływ na społeczeństwo i sposób postrzegania recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **systemy sprawiedliwości i prawo karne -** w społeczeństwach, w których religie retrybutywne mają dużą siłę oddziaływania, przekonania o odpłacie i karze mogą wpływać na kształtowanie prawa (surowsze kary dla recydywistów mogą być postrzegane jako konieczność, by "sprawiedliwości stało się zadość"); 2) **stygmatyzacja i wykluczenie społeczne** – normy religijne mogą prowadzić do napiętnowania osób wielokrotnie popełniających przestępstwa (recydywiści mogą być postrzegani jako osoby "niedoskonałe moralnie" lub "niereformowalne", co może utrudniać ich reintegrację społeczną); 3) **wartości etyczne i moralne** - religie retrybutywne często wzmacniają ideał odpowiedzialności za własne czyny, co może wpływać na postawy społeczne wobec etyki, odpowiedzialności i konsekwencji.

Mit „dobrej" i „złej" osoby

W kulturze europejskiej dominuje dualistyczne postrzeganie ludzi jako „dobrych" i „złych". Recydywista często jest automatycznie klasyfikowany jako „zły" i niezdolny do resocjalizacji. To uproszczone postrzeganie rzeczywistości ma duży wpływ na sposób, w jaki społeczeństwo traktuje recydywistów. Kluczowa cecha recydywisty jako „złego" człowieka to niezdolność do zmiany, ponieważ jeśli ktoś raz popełnił przestępstwo, to pozostanie „złym człowiekiem" na zawsze. Dla przykładu można wskazać, że w filmach i serialach kryminalnych recydywiści są często przedstawiani jako osoby zdemoralizowane. Konsekwencją spostrzegania recydywisty zgodnie z mitem „złej" osoby jest: a) trwałe piętno; b) brak drugiej szansy, c) izolacja społeczna; d) wysoki poziom recydywy.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW PENITENCJARNYCH

Stereotypy społeczne dotyczące recydywistów

Stereotypy dotyczące recydywistów to uproszczone i negatywne spostrzeganie osób, które popełniają przestępstwa więcej niż jeden raz. Do najczęściej występujących stereotypów dotyczących tej grupy więźniów należą: 1) „Raz przestępca, zawsze przestępca" - przekonanie, że recydywista nigdy się nie zmieni; 2) „Recydywiści są niebezpieczni" - postrzeganie ich jako brutalnych, szkodliwych i gotowych do popełniania przestępstw; 3) „Nie istnieje druga możliwość/szansa" – społeczne przekonanie, że recydywiści nie powinni mieć prawa do pracy, edukacji czy integracji; 4) „Recydywiści są leniwi i nie chcą pracować" – mit, że byli więźniowie częściej wybierają „łatwe pieniądze" niż uczciwą pracę; 5) „Recydywiści nie potrafią się dostosować do społeczeństwa" – spostrzeganie społeczne, że wielokrotni przestępczy nie chcą być członkami społeczeństwa, tymczasem to społeczeństwo doprowadza do ich marginalizacji.

Społeczna marginalizacja recydywistów

Społeczna marginalizacja recydywistów to złożony proces, który polega na wykluczaniu osób powracających do przestępczości z różnych aspektów życia społecznego. Może to obejmować ograniczony dostęp do zatrudnienia, edukacji, usług społecznych czy nawet relacji międzyludzkich. Marginalizacja wynika często z negatywnych stereotypów, braku wsparcia w procesie resocjalizacji oraz trudności w reintegracji z otoczeniem. Do kluczowych aspektów zjawiska marginalizacji recydywistów należy zaliczyć: 1) **stygmatyzację społeczną** - recydywiści często są postrzegani przez pryzmat swoich przeszłych czynów, co utrudnia im odbudowanie zaufania społecznego; 2) **brak wsparcia instytucjonalnego –** brak dostępu do instytucjonalnych form pomocy może pogłębiać wykluczenie; 3) **ekonomiczne i społeczne bariery** – trudności w znalezieniu pracy czy mieszkania prowadzą do dalszego wykluczenia i mogą sprzyjać powrotowi do przestępczości.

Brak wsparcia instytucjonalnego dla recydywistów

Brak wsparcia instytucjonalnego dla recydywistów to jedna z głównych przyczyn, które utrudniają ich reintegrację ze społeczeństwem. Problem ten można podzielić na kilka kluczowych obszarów: 1) **ograniczone programy readaptacyjne** – w wielu krajach brakuje kompleksowych programów, które pomagałyby recydywistom w rozwijaniu umiejętności zawodowych, radzeniu sobie z traumą czy nawiązywaniu zdrowych relacji społecznych; 2) **niedostateczna pomoc psychologiczna i terapeutyczna** – wielu recydywistów zmaga się z uzależnieniami, problemami psychicznymi czy trudną przeszłością, a brak dostępu do specjalistycznej pomocy utrudnia proces konstruktywnej zmiany; 3) **trudności na rynku pracy** – brak wsparcia w znalezieniu zatrudnienia (np. programów stażowych) prowadzi do marginalizacji ekonomicznej i często zachęca do powrotu na drogę przestępczą; 4) **brak koordynacji między instytucjami** - niewystarczająca współpraca między zakładami karnymi, urzędami pracy, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami skutkuje chaotycznym i nieskutecznym wsparciem dedykowanym recydywistom.

Bariery ekonomiczne

Bariery ekonomiczne, z jakimi mierzą się recydywiści, mają istotny wpływ na ich proces reintegracji społecznej. Oto najczęstsze wyzwania: 1) **brak dostępu do zatrudnienia** – wielu pracodawców niechętnie zatrudnia osoby z przeszłością kryminalną, co prowadzi do wykluczenia z rynku pracy; w efekcie recydywiści często nie mogą liczyć na stabilne dochody; 2) **niskie kwalifikacje zawodowe** – osoby wracające z zakładów karnych często nie posiadają odpowiednich umiejętności lub doświadczenia, które są wymagane na rynku pracy; 3) **problemy z dostępem do mieszkania –** brak stabilnego miejsca do życia, wynikający m.in. . z trudności finansowych, uniemożliwia wielu recydywistom rozpoczęcie funkcjonowania w warunkach wolnościowych; 4) **długi i zobowiązania finansowe** – wielu recydywistów po wyjściu na wolność mierzy się z zadłużeniem, karami finansowymi czy zaległymi alimentami, co dodatkowo pogłębia ich trudności

ekonomiczne; 5) **ograniczony dostęp do wsparcia finansowego** – programy socjalne i wsparcie finansowe dla recydywistów opuszczających zakłady karne bywają niewystarczające lub trudno dostępne, co utrudnia rozpoczęcie niezależnego życia.

Negatywna opinia społeczna na temat możliwości resocjalizacji recydywistów

Brak wiary w resocjalizację recydywistów jest znaczącym problemem społecznym, który wpływa zarówno na ich możliwości reintegracji, jak i na skuteczność systemu karnego. Źródłem tego braku zaufania mogą być różnorodne czynniki, takie jak: 1) powrotność do przestępstw – wysoki poziom recydywy prowadzi do przekonania, że resocjalizacja nie przynosi oczekiwanych rezultatów, co wzmacnia negatywne opinie społeczne; 2) **stereotypy i uprzedzenia** – w społeczeństwie często panuje przekonanie, że osoby, które raz złamały prawo, nie są w stanie się zmienić, co pogłębia stygmatyzację i wykluczenie; 3) **niedostateczna skuteczność programów resocjalizacyjnych** – w niektórych przypadkach programy te są ograniczone pod względem zasobów, jakości czy dostosowania do indywidualnych potrzeb skazanych; 4) **brak pozytywnych przykładów w mediach** - większość przekazów medialnych skupia się na negatywnych aspektach powrotu do przestępczości, rzadko pokazując historie sukcesu osób, które zmieniły swoje życie.

Lęk społeczny przed recydywistami

Lęk społeczny przed recydywistami to powszechne zjawisko, które wynika z głęboko zakorzenionych stereotypów i obaw związanych z przestępczością. Przyczynia się on do stygmatyzacji recydywistów, utrudniając proces reintegracji społecznej i zwiększając ryzyko powrotu do przestępczości. Główne przyczyny lęku przed recydywistami to: 1) negatywne doświadczenia i wyobrażenia – media często koncentrują się na przestępstwach, co utrwala obraz recydywistów jako osób niebezpiecznych i niezdolnych do zmiany; 2) brak wiedzy i zrozumienia – społeczeństwo często nie zna szczegółów procesów resocjalizacyjnych, co

prowadzi do braku zaufania odnośnie ich skuteczności; 3) lęk przed powtórnym naruszeniem norm – istnieje obawa, że recydywiści mogą ponownie naruszyć prawo, co zwiększa dystans społeczny wobec nich.

Potrzeba kontroli społecznej

Potrzeba kontroli społecznej nad recydywistami wynika z obawy społeczeństwa przed ponownym naruszaniem norm i zasad przez osoby, które wcześniej popełniły przestępstwa. Kontrola społeczna może przyjmować różne formy, zarówno formalne, jak i nieformalne, i ma na celu ochronę społeczeństwa oraz wspieranie procesów resocjalizacji. Do form kontroli społecznej o charakterze formalnym należą: 1) nadzór kuratorski - kuratorzy są odpowiedzialni za monitorowanie postępów recydywistów w reintegracji społecznej, a także za udzielanie im wsparcia; b) elektroniczny monitoring – systemy takie jak opaski elektroniczne pozwalają na śledzenie lokalizacji osób, które odbywają wyroki w formie dozoru; c) polityka zero tolerancji - ścisłe egzekwowanie prawa wobec recydywistów, co może obejmować surowsze kary za ponowne naruszenia prawa karnego. Kontrola nieformalna recydywistów to: a) reakcja społeczności lokalnych – społeczności mogą pełnić rolę „strażników" i zgłaszać organom ścigania wszelkie niepokojące zachowania; b) wpływ rodziny i bliskich – słabe więzi rodzinne mogą osłabiać proces reintegracji społecznej recydywistów.**Polityka „zero tolerancji" dla recydywistów** Polityka zero tolerancji wobec recydywistów zakłada surowe i nieustępliwe podejście do osób powracających do przestępczości, niezależnie od okoliczności. Jej celem jest odstraszenie od ponownego łamania prawa oraz zapewnienie poczucia bezpieczeństwa społeczeństwu. Główne założenia takiej polityki mogą obejmować w stosunku do recydywistów: 1) **surowsze kary** - recydywiści często mogą podlegać zwiększonym karom, np. wyższym wyrokom za powtórne wykroczenia; 2) **brak możliwości negocjacji –** osoby powracające do przestępstwa mogą mieć ograniczone prawa do negocjacji wyroków, zwolnień warunkowych czy innych form złagodzenia kary; 3) **automatyzm w decyzjach** – w przypadku recydywy przepisy mogą działać w sposób automatyczny, co oznacza

brak indywidualnego podejścia w stosunku do konkretnego sprawcy przestępstwa. Polityka „zero tolerancji" wobec recydywistów ma swoje zalety (np. zwiększenie społecznego poczucia sprawiedliwości czy odstraszanie od przestępczości),ale jednocześnie ma szereg wad, do których należy zaliczyć: a) **brak elastyczności** - ignorowanie indywidualnych okoliczności życia recydywisty, takich jak problemy psychiczne czy społeczne, co może prowadzić do niesprawiedliwych decyzji; b) **podnoszenie ryzyka wykluczenia społecznego**; c) **koszty dla systemu penitencjarnego -** dłuższe wyroki izolacyjne wiążą się z większymi kosztami dla państwa.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW PENITENCJARNYCH

Dehumanizacja recydywistów w więzieniu

Dehumanizacja recydywistów w więzieniu to proces, w którym osoby osadzone są traktowane w sposób pozbawiający ich godności, indywidualności i człowieczeństwa. Do głównych przejawów dehumanizacji recydywistów należy zaliczyć: 1) brak indywidualnego podejścia – recydywiści często są postrzegani wyłącznie przez pryzmat swoich przestępstw, co prowadzi do ignorowania ich potrzeb, emocji i potencjału do zmiany; 2) warunki życia w więzieniu – przeludnienie, brak prywatności, ograniczony dostęp do edukacji czy terapii mogą wzmacniać poczucie odczłowieczenia; 3) stygmatyzacja przez personel więzienny – negatywne nastawienie strażników i innych pracowników może prowadzić do traktowania recydywistów w sposób przedmiotowy; 4) izolacja społeczna – ograniczony kontakt z rodziną i światem zewnętrznym dodatkowo pogłębia poczucie wykluczenia. Do najważniejszych skutków dehumanizacji recydywistów należy: a) pogłębienie problemów psychicznych - traktowanie w sposób odczłowieczający może prowadzić do depresji, lęku czy agresji; b) utrudniona resocjalizacja – osoby, które doświadczyły dehumanizacji, mogą mieć trudności z ponownym nawiązaniem relacji społecznych i powrotem do normalnego życia;

c) wzrost ryzyka recydywy – brak wsparcia i godnego traktowania w więzieniu może zwiększać prawdopodobieństwo powrotu do przestępczości.

Brak przeszkolenia do pracy z recydywistami

Brak przeszkolenia funkcjonariuszy SW do pracy z recydywistami jest istotnym problemem, który może wpływać zarówno na warunki panujące w zakładach karnych, jak i na skuteczność procesów resocjalizacyjnych. Strażnicy więzienni odgrywają kluczową rolę w zarządzaniu osadzonymi, jednak bez odpowiedniego przygotowania zawodowego mogą napotykać liczne trudności w pracy z recydywistami. Kluczowe problemy wynikające z braku przeszkolenia do pracy z recydywistami to: 1) nieefektywna komunikacja – strażnicy nieprzygotowani do radzenia sobie z trudnymi zachowaniami mogą mieć trudności z nawiązywaniem odpowiednich relacji z recydywistami, co pogłębia napięcia w więzieniu; 2) utrwalanie negatywnych postaw - brak wiedzy o procesach resocjalizacji może skutkować stereotypowym podejściem do recydywistów, co osłabia ich motywację do zmiany zachowań; 3) zwiększone ryzyko konfliktów – strażnicy, którzy nie potrafią radzić sobie z agresją lub frustracją recydywistów, mogą nieświadomie eskalować napięcia; 4) obciążenie psychiczne strażników – praca z recydywistami, szczególnie bez odpowiednich umiejętności, może prowadzić do wypalenia zawodowego.

Solidarność grupowa strażników więziennych

Solidarność grupowa strażników więziennych, czyli poczucie jedności i wzajemnego wsparcia wśród pracowników więzienia, może wpływać negatywnie na postawy wobec recydywistów. W kontekście więziennictwa takie zjawisko określa się mianem "kultury więziennej strażników", która może prowadzić do różnych problemów – m.in. do: 1) utrwalania stereotypów - grupa strażników, kierując się wspólnymi przekonaniami, może wzmacniać negatywne stereotypy wobec recydywistów, postrzegając ich jako osoby "niezdolne do zmiany" czy "trudne w obsłudze"; 2) ochrony grupowej – solidarność grupowa może sprawić,

że strażnicy kryją się nawzajem, nawet w sytuacjach, gdy ich zachowanie wobec więźniów jest niewłaściwe; 3) izolacji emocjonalnej – grupy strażników mogą izolować się emocjonalnie od więźniów, postrzegając ich tylko w kategoriach "zagrożenia", co utrudnia budowanie neutralnych, profesjonalnych relacji. Negatywne skutki solidarności grupowej strażników więziennych prowadzą do: a) pogłębiania dehumanizacji recydywistów – skrajna solidarność w grupie strażników może prowadzić do przedmiotowego traktowania więźniów; b) konfliktów w relacjach – wspieranie postawy "my kontra oni" między strażnikami a recydywistami może zwiększać napięcia i potencjalne konflikty; zaburzeń w resocjalizacji – negatywne postawy strażników mogą osłabiać poczucie wartości recydywistów oraz ich motywację do zmiany.

Przekazywanie brutalnych praktyk kolejnym pokoleniom strażników

Przekazywanie brutalnych praktyk kolejnym pokoleniom strażników więziennych to zjawisko, które może wynikać z kultury instytucjonalnej, presji grupowej oraz braku odpowiedniego nadzoru i szkoleń. W środowisku więziennym, gdzie hierarchia i dyscyplina odgrywają kluczową rolę, takie praktyki mogą być nieświadomie utrwalane i przekazywane nowym pracownikom. Główne przyczyny tego zjawiska to:1) kultura instytucjonalna – w niektórych zakładach karnych istnieje nieformalna kultura, która akceptuje lub wręcz promuje stosowanie brutalnych metod jako środka utrzymania porządku; 2) presja grupowa – nowi strażnicy mogą czuć presję, aby dostosować się do zachowań bardziej doświadczonych kolegów, nawet jeśli są one nieetyczne; 3) brak odpowiedniego nadzoru – niedostateczny monitoring pracy strażników może prowadzić do tolerowania lub ignorowania brutalnych praktyk; 4) niedostatek szkoleń – brak edukacji w zakresie etyki zawodowej, zarządzania konfliktami i pracy z trudnymi osadzonymi może sprzyjać stosowaniu siły jako podstawowego narzędzia.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW PENITENCJARNYCH

Nasilone przejawy demoralizacji recydywistów

Do głównych przejawów demoralizacji recydywistów należą: 1) brak szacunku dla norm społecznych – recydywiści mogą przejawiać postawy antyspołeczne, wynikające z utraty wiary w system sprawiedliwości i społeczeństwo; 2) stosowanie agresji i przemocy – w warunkach więziennych, gdzie przetrwanie często zależy od siły, recydywiści mogą przyjmować agresywne zachowania jako sposób radzenia sobie z otoczeniem; 3) pogłębianie więzi z subkulturą przestępczą – w izolacji więziennej recydywiści mogą jeszcze bardziej identyfikować się z grupami przestępczymi, co utrwala ich demoralizację; 4) brak motywacji do zmiany – wielokrotne doświadczenia z systemem karnym mogą prowadzić do poczucia beznadziei i braku chęci do poprawy.

Presja związana z utrzymaniem porządku w zakładzie karnym

Środowisko więzienne wymaga od strażników skutecznego utrzymywania dyscypliny. Recydywiści, jako osoby wielokrotnie osadzone, mogą być postrzegani jako potencjalnie bardziej niebezpieczni, co zwiększa napięcie i surowość w ich traktowaniu. W sytuacjach kryzysowych, takich jak konflikty czy zamieszki, strażnicy mogą podejmować bardziej represyjne działania wobec recydywistów, uważając ich za prowodyrów. Główne źródła presji w analizowanym wymiarze to: 1) przeludnienie więzień – nadmierna liczba osadzonych w stosunku do dostępnych zasobów zwiększa ryzyko napięć między więźniami i utrudnia zarządzanie; 2) różnorodność osadzonych – funkcjonariusze muszą radzić sobie z szerokim spektrum osobowości, zachowań i problemów, w tym z agresją, manipulacją czy konfliktami w grupach; 3) brak zasobów – ograniczona liczba personelu, sprzętu czy programów resocjalizacyjnych sprawia, że zadania są trudniejsze do realizacji; 4) wysokie ryzyko zdarzeń kryzysowych – zamieszki, próby ucieczki czy akty przemocy w zakładach karnych stanowią stałe zagrożenie, co wymaga ciągłej gotowości; 5) nacisk hierarchiczny – funkcjonariusze są

poddawani presji, aby zachować dyscyplinę za wszelką cenę, co czasem prowadzi do nieelastycznych lub surowych działań. Wpływ presji na funkcjonariuszy zaznacza się w różnych obszarach – m.in. w postaci: a) wypalenia zawodowego – długotrwała presja może prowadzić do zmęczenia psychicznego, frustracji i zmniejszonej efektywności pracy; b) negatywnych postaw wobec więźniów – napięcia związane z utrzymaniem porządku mogą sprzyjać stereotypowemu i nieempatycznemu podejściu do osadzonych; c) wysokiego ryzyka błędów operacyjnych – nadmierna presja może skutkować impulsywnymi decyzjami lub eskalacją konfliktów.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW PENITENCJARNYCH

Stereotypy dotyczące recydywistów

Stereotypy dotyczące recydywistów mogą mieć istotny wpływ na negatywne postawy strażników więziennych wobec tej grupy osadzonych. Stereotypy te często prowadzą do uprzedzeń i zachowań, które mogą utrudniać proces resocjalizacji i zwiększać napięcia w relacjach między funkcjonariuszami a osadzonymi. Powszechne stereotypy w systemie penitencjarnym dotyczące recydywistów to: a) „Recydywiści to niepoprawni przestępcy" – przekonanie, że recydywiści nie są w stanie się zmienić i wrócą na drogę przestępstwa; b) „Recydywiści to manipulanci" – postrzeganie recydywistów jako osób nieuczciwych, które próbują oszukiwać system i wykorzystywać słabości strażników; c) „Recydywiści to zagrożenie dla bezpieczeństwa" – przekonanie, że recydywiści są bardziej skłonni do agresji i konfliktów, co może prowadzić do bardziej rygorystycznego traktowania tej grupy osadzonych; d) „recydywiści to lenie i pasożyty" – stereotyp, że recydywiści nie chcą pracować ani zmienić swojego życia, a jedynie „żyć na koszt państwa". Wpływ stereotypów na postawy strażników zaznacza się w takich aspektach, jak: 1) brak zaufania – strażnicy mogą nie wierzyć w szczerość intencji recydywistów, co prowadzi do dystansu i surowego traktowania 2) surowsze traktowanie – przekonanie, że recydywista i

tak powróci do przestępstwa, może powodować bardziej rygorystyczne podejście do egzekwowania przepisów i kar; 3) brak zaangażowania w resocjalizację – strażnicy, którzy wierzą, że recydywiści są „nie do naprawienia", mogą być mniej skłonni do wspierania ich w procesie poprawy; 4) efekt samospełniającej się przepowiedni – negatywne oczekiwania wobec recydywistów mogą sprawić, że faktycznie zachowują się oni zgodnie z przypisywanymi im cechami.

Dehumanizacja wynikająca z rutyny

Rutyna zawodowa strażników więziennych może wpływać na ich postawy i zachowania wobec recydywistów. Długotrwała praca w powtarzalnym środowisku, kontakt z osadzonymi o podobnych schematach działania oraz brak zmian w codziennych obowiązkach mogą prowadzić do negatywnych wzorców zachowań. Wpływ rutyny na negatywne postawy strażników wobec recydywistów najczęściej zaznacza się w takich aspektach, jak: a) automatyczne traktowanie osadzonych – strażnicy mogą postrzegać recydywistów jako jednorodną grupę i nie poświęcać uwagi ich indywidualnym przypadkom; b) znieczulenie emocjonalne – ciągły kontakt z osadzonymi, zwłaszcza powracającymi recydywistami, może prowadzić do utraty empatii i dystansowania się; c) poczucie stagnacji – brak wyzwań w pracy może powodować frustrację, która może być przenoszona na recydywistów. Negatywne zachowania wynikające z rutyny mogą polegać m.in. na: 1) ignorowaniu próśb i potrzeb recydywistów – strażnicy mogą mechanicznie odrzucać ich prośby, uznając je za manipulację; 2) zaostrzeniu dyscypliny – rutyna może sprawiać, że strażnicy kompensują brak kontroli nad pracą poprzez bardziej rygorystyczne egzekwowanie regulaminu; 3) braku zaangażowania w resocjalizację – powtarzalność sprawia, że strażnicy mogą nie widzieć sensu w pomaganiu recydywistom w zmianie zachowania; 4) szybkim etykietowaniu osadzonych – funkcjonariusze mogą oceniać recydywistów wyłącznie na podstawie ich przeszłości, nie uwzględniając ich bieżącego zachowania.

Trudności emocjonalne

Praca strażnika więziennego jest wymagająca emocjonalnie i wiąże się z wysokim poziomem stresu. Stały kontakt z osadzonymi, w tym recydywistami, może prowadzić do przeciążenia psychicznego, frustracji i wypalenia zawodowego. Te trudności emocjonalne często przekładają się na negatywne postawy i zachowania wobec recydywistów. Główne trudności emocjonalne strażników to: 1) napięcie stresowe – stała potrzeba zachowania czujności i kontroli powoduje chroniczny stres, a recydywiści mogą być postrzegani jako bardziej problematyczni, co nasila napięcie; 2) frustracja i poczucie bezsilności – powrotność przestępców do zakładu karnego może prowadzić do przekonania, że resocjalizacja jest nieskuteczna; strażnicy mogą mieć poczucie, że ich praca nie przynosi rezultatów, co obniża ich motywację; 3) wypalenie zawodowe – monotonia pracy, brak uznania oraz duża odpowiedzialność mogą prowadzić do apatii i zobojętnienia wobec osadzonych; wypaleni strażnicy mogą reagować agresją lub dystansować się od osadzonych, traktując ich przedmiotowo; 4) poczucie braku wsparcia – strażnicy często nie mają możliwości rozładowania napięcia emocjonalnego, co prowadzi do tłumionych emocji i wybuchów gniewu; dodatkowo w kulturze więziennej okazanie słabości jest często postrzegane jako oznaka braku profesjonalizmu. Trudności emocjonalne strażników mogą wpływać na negatywne zachowania wobec recydywistów w następujący sposób: a) brak empatii i zobojętnienie - strażnicy mogą ignorować potrzeby i problemy recydywistów, uznając ich za „straconych dla społeczeństwa"; b) zaostrzone traktowanie i surowość - nadmierna kontrola, brak elastyczności i surowsze egzekwowanie zasad w stosunku de recydywistów mogą być reakcją na frustrację; c) uprzedzenia i etykietowanie – recydywiści mogą być traktowani automatycznie jako osoby niegodne zaufania, co utrudnia im dostęp do programów resocjalizacyjnych; d) zachowania agresywne i konflikty - tłumione emocje mogą prowadzić do wybuchów gniewu, a w skrajnych przypadkach do nadużyć władzy wobec recydywistów.

Trudności interpersonalne

Praca strażnika więziennego wymaga ciągłej interakcji z osadzonymi, współpracownikami oraz przełożonymi. Trudności interpersonalne, takie jak problemy w komunikacji, konflikty czy brak umiejętności radzenia sobie w relacjach, mogą negatywnie wpływać na postawy i zachowania strażników wobec recydywistów. Główne trudności interpersonalne strażników: 1) problemy w komunikacji – brak umiejętności aktywnego słuchania może prowadzić do ignorowania potrzeb osadzonych; niedostateczna asertywność może skutkować albo nadmierną surowością, albo pobłażliwością; 2) Konflikty z osadzonymi – powtarzające się incydenty z recydywistami mogą prowadzić do długotrwałych uprzedzeń, a nieumiejętność radzenia sobie z manipulacją więźniów może skutkować nadmierną podejrzliwością; 3) trudności w relacjach z innymi strażnikami - toksyczna kultura pracy, gdzie dominują cynizm i nieufność, może wzmacniać negatywne postawy wobec osadzonych; dodatkowo brak wsparcia ze strony współpracowników może powodować frustrację i przenoszenie negatywnych emocji na więźniów; 4) presja przełożonych - nadmierne wymagania i brak elastyczności w stosowaniu zasad mogą prowadzić do surowszego traktowania recydywistów; nacisk na dyscyplinę i karność może ograniczać indywidualne podejście do osadzonych. Trudności interpersonalne mogą wpływać na zachowania wobec recydywistów w następujący sposób: a) brak empatii i dystans emocjonalny - problemy w komunikacji mogą sprawiać, że strażnicy nie próbują zrozumieć perspektywy recydywistów; ignorowanie ich potrzeb i traktowanie w sposób przedmiotowy może nasilać konflikty; b) nieufność i surowość - recydywiści często są postrzegani jako manipulanci, co prowadzi do nadmiernej kontroli i rygoru; strażnicy mogą odmawiać im dostępu do programów resocjalizacyjnych z powodu przekonania, że „i tak się nie zmienią"; c) agresywne reakcje i impulsywność – konflikty z więźniami lub współpracownikami mogą skutkować większą skłonnością do stosowania surowych kar; wysoki poziom frustracji może prowadzić do werbalnej lub fizycznej agresji wobec recydywistów; d) faworyzowanie „grzecznych" osadzonych – recydywiści mogą być traktowani

gorzej niż więźniowie, którzy nie sprawiają problemów, co prowadzi do nierównego traktowania.

3.4. Przejawy pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych

Postawa wskazująca na budowanie relacji z recydywistami

O postawie wskazującej na budowanie relacji z recydywistami świadczy występowanie takich elementów w zachowaniu funkcjonariuszy SW, jak: a) asertywność i szacunek - traktowanie recydywistów z godnością, bez zbędnego uprzedzenia i agresji; używanie neutralnego, ale stanowczego języka w rozmowach; b) aktywne słuchanie – wysłuchiwanie skarg i problemów osadzonych bez lekceważenia ich potrzeb; okazywanie zainteresowania ich sytuacją, np. poprzez zadawanie pytań i udzielanie rzeczowych odpowiedzi; c) unikanie etykietowania – podchodzenie do każdego osadzonego indywidualnie, bez zakładania z góry, że „recydywista się nie zmieni"; dążenie do obiektywnej oceny sytuacji i unikanie faworyzowania innych grup więźniów.

Postawa wskazująca na wspieranie resocjalizacji recydywistów

O postawie wskazującej na wspieranie resocjalizacji recydywistów świadczą takie przejawy zachowań funkcjonariuszy SW, jak: a) motywowanie do uczestnictwa w programach edukacyjnych i zawodowych; zachęcanie recydywistów do brania udziału w kursach i warsztatach; informowanie o możliwościach zdobycia nowych kwalifikacji lub pracy w zakładzie karnym; b) udzielanie informacji o możliwościach zmiany – przekazywanie recydywistom wiedzy o ścieżkach resocjalizacji, dostępnych programach terapeutycznych i wsparciu po wyjściu na wolność; c) wsparcie w budowaniu pozytywnych nawyków – strażnicy mogą wspierać recydywistów w przestrzeganiu regulaminu, ucząc ich samodyscypliny i odpowiedzialności.

Postawa wskazująca na sprawiedliwe i konsekwentne egzekwowanie zasad

O postawie wskazującej na sprawiedliwe i konsekwentne egzekwowanie zasad świadczą takie przejawy zachowań funkcjonariuszy SW, jak: a) równe traktowanie wszystkich osadzonych – egzekwowanie przepisów w sposób jednakowy wobec wszystkich więźniów, bez względu na ich przeszłość; unikanie nadmiernej surowości wobec recydywistów wynikającej z uprzedzeń; b) konsekwencja w działaniu – jasne określenie konsekwencji za naruszenie regulaminu i ich rzetelne egzekwowanie; nagradzanie konstruktywnych zachowań, np. udzielanie pochwał za postępy w resocjalizacji; c) deeskalacja konfliktów – umiejętne rozładowywanie napięć i zapobieganie eskalacji agresji poprzez spokojne i rzeczowe podejście; stosowanie technik mediacyjnych, zamiast natychmiastowego sięgania po kary dyscyplinarne.

Postawa wskazująca na dostarczanie recydywistom wielowymiarowego wsparcia

O postawie wskazującej na dostarczanie recydywistom wielowymiarowego wsparcia świadczą takie przejawy zachowań funkcjonariuszy SW, jak: a) okazywanie zrozumienia – uznanie, że recydywista również jest człowiekiem i może przechodzić trudne chwile; wskazywanie konstruktywnych sposobów radzenia sobie ze stresem i agresją; b) zapewnianie poczucia bezpieczeństwa – reagowanie na skargi i sygnały o przemocy wśród więźniów, aby recydywiści nie czuli się zagrożeni; ograniczanie sytuacji prowokujących agresję lub konflikty; c) angażowanie w pozytywne aktywności – umożliwianie udziału w zajęciach sportowych, kulturalnych i społecznych; wspieranie inicjatyw, które pozwalają recydywistom na rozwój osobisty.

3.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy funkcjonariuszy SW wobec recydywistów penitencjarnych (świadczące o wspieraniu recydywistów)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW

Występowanie pozytywnych wzorców kulturowych w systemie penitencjarnym

Jako przykłady pozytywnych wzorców kulturowych w funkcjonowaniu systemu penitencjarnego można wskazać: 1) model skandynawski (resocjalizacja zamiast represji) – w krajach takich jak Norwegia czy Szwecja strażnicy działają jako mentorzy i edukatorzy, pomagając recydywistom w ponownej adaptacji społecznej; występuje minimalizacja hierarchii między strażnikami a więźniami, co prowadzi do budowania lepszych relacji; 2) model holenderski (indywidualne podejście do skazanych) – praca strażników opiera się na wspieraniu więźniów w rozwijaniu umiejętności społecznych i zawodowych; programy integracyjne pozwalające więźniom uczestniczyć w życiu społecznym już w trakcie odbywania kary; 3) model niemiecki (resocjalizacja poprzez edukację i pracę) - strażnicy są aktywnie zaangażowani w pomoc w zdobywaniu kwalifikacji przez osadzonych; współpraca z sektorem prywatnym w celu zapewnienia recydywistom pracy po opuszczeniu więzienia.

Kulturowa akceptacja drugiej szansy

Kulturowa akceptacja drugiej szansy odnosi się do gotowości społeczeństwa do przyjęcia osób, które popełniły błędy, ale dążą do ich naprawienia. Dotyczy to zarówno byłych więźniów, jak i innych grup (np. osób po uzależnieniach, dłużników, bezdomnych), które chcą ponownie zaadaptować się do życia społecznego. Akceptacja drugiej szansy jest kluczowa dla skutecznej resocjalizacji i zmniejszenia ryzyka powrotu do przestępczości. Czynniki wpływające na kulturowa akceptację drugiej szansy to: 1) kultura i wartości społeczne – w społeczeństwach opartych na wartościach humanitarnych i chrześcijańskich (np. przebaczenie, pojednanie) istnieje większa skłonność do dawania drugiej szansy; kultura indywidualistyczna (np. USA) może kłaść nacisk na osobistą odpowiedzialność, co czasem ogranicza akceptację, natomiast kultura kolektywistyczna (np. Japonia) może sprzyjać reintegracji poprzez silne więzi społeczne; 2) pozytywne doświadczenia społeczne – osoby, które miały kontakt z kimś, kto skutecznie zrehabilitował się po przestępstwie lub nałogu, częściej są

skłonne do akceptacji drugiej szansy; negatywne doświadczenia (np. ponowne złamanie prawa przez recydywistę) mogą prowadzić do uprzedzeń i braku zaufania; 3) pozytywna narracja publiczna - pozytywne historie o osobach, które zmieniły swoje życie, mogą zwiększać społeczną akceptację; negatywne przedstawianie byłych skazanych w mediach (np. sensacyjne relacje o powrotach do przestępstwa) może utrwalać stereotypy i zmniejszać gotowość do wybaczania; 4) edukacja i świadomość społeczna – im większa wiedza o procesie resocjalizacji i trudach powrotu do społeczeństwa, tym większa gotowość do akceptacji osób, które chcą się zmienić. Do korzyści wynikających z akceptacji drugiej szansy należy zaliczyć takie procesy, jak: a) niższy poziom recydywy – osoby, które otrzymują wsparcie (praca, mieszkanie, akceptacja społeczna), rzadziej wracają na drogę przestępstwa; b) lepsza integracja społeczna recydywistów – byli skazani, którzy mają szansę na normalne życie, szybciej stają się produktywnymi członkami społeczeństwa; c) wzrost kapitału społecznego – akceptacja drugiej szansy wzmacnia więzi międzyludzkie i poczucie wspólnoty; d) korzyści ekonomiczne – osoby, które mogą podjąć legalną pracę, zamiast żyć z przestępczości lub korzystać z systemu opieki społecznej, zmniejszają obciążenie państwa.

Wartości odnoszące się do idei przebaczenia

Przebaczenie to kluczowy element budowania pozytywnych relacji międzyludzkich oraz fundament wielu systemów etycznych i religijnych. W kontekście resocjalizacji recydywistów idea przebaczenia odgrywa istotną rolę, ponieważ może wpływać na postawy społeczne, działania strażników więziennych oraz szanse osadzonych na skuteczne włączenie się do społeczeństwa po odbyciu kary. W kontekście resocjalizacji przebaczenie może pełnić różne funkcje: 1) przebaczenie jako proces społeczny – w takim kontekście przebaczenie nie oznacza zapomnienia win ani unikania konsekwencji, ale daje możliwość zmiany i odbudowy społecznej; może być indywidualnym aktem (np. ofiara wybacza sprawcy) lub systemowym podejściem (np. polityka resocjalizacyjna w więziennictwie); 2) przebaczenie a sprawiedliwość naprawcza – model

sprawiedliwości naprawczej zakłada dialog między sprawcą a ofiarą oraz działania na rzecz zadośćuczynienia; takie podejście może zmniejszać poziom agresji i zwiększać motywację do zmiany zachowań u recydywistów; 3) przebaczenie jako element kulturowy i religijny – w wielu tradycjach duchowych (chrześcijaństwo, buddyzm, islam) przebaczenie jest fundamentem etyki – w społeczeństwach, które kładą nacisk na pojednanie i dawanie drugiej szansy, strażnicy więzienni mogą mieć bardziej pozytywne podejście do osadzonych. Funkcje regulacyjne idei przebaczenia w kontekście kreowania pozytywnych zachowań wobec recydywistów mogą mieć następujący charakter: a) zmniejszenie uprzedzeń strażników wobec recydywistów – strażnicy, którzy rozumieją, że przestępstwo nie definiuje całego człowieka, są bardziej skłonni traktować osadzonych z szacunkiem; może to prowadzić do unikania nadmiernie surowego traktowania i uprzedzeń wobec recydywistów; b) promowanie humanitarnego podejścia w więziennictwie – więziennictwo oparte na idei resocjalizacji (np. model skandynawski) kładzie nacisk na pomoc osadzonym w zmianie ich postaw i zachowań; systemy penitencjarne zorientowane na przebaczenie zamiast wyłącznie na karę mają niższy wskaźnik recydywy; c) wsparcie dla resocjalizacji i programów naprawczych – strażnicy, którzy wierzą w możliwość zmiany recydywistów, chętniej angażują się w działania edukacyjne i terapeutyczne; przebaczenie sprzyja programom naprawczym, takim jak mediacja między ofiarą a sprawcą czy praca na rzecz społeczności; d) zmniejszenie napięć w zakładach karnych – pozytywne relacje między strażnikami a recydywistami zmniejszają ryzyko agresji i konfliktów; przebaczenie i empatia pozwalają strażnikom skuteczniej zarządzać trudnymi sytuacjami bez użycia nadmiernej siły.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW

Pozytywna polityka społeczna wobec recydywistów

Pozytywna polityka społeczna wobec recydywistów opiera się na podejściu resocjalizacyjnym, które koncentruje się na reintegracji społecznej osób

powracających do przestępczości, zamiast jedynie na ich izolacji i karaniu. Efektywne strategie obejmują edukację, wsparcie psychologiczne, zawodowe oraz programy społeczne, które pomagają recydywistom w ponownym wejściu na rynek pracy i funkcjonowaniu w społeczeństwie. Podstawowe założenia pozytywnej polityki społecznej wobec recydywistów: 1) reintegracja zamiast wykluczenia – działania mają na celu przywrócenie recydywistów do życia społecznego, a nie ich dalszą marginalizację; 2) indywidualne podejście – programy dostosowane do potrzeb i możliwości skazanych zwiększają ich skuteczność; 3) zapobieganie recydywie – inwestowanie w prewencję, edukację i wsparcie społeczne zmniejsza liczbę powrotów do przestępczości; 4) resocjalizacja przez pracę i edukację – rozwój kompetencji zawodowych i społecznych zwiększa szanse na uniknięcie kolejnych przestępstw; współpraca instytucji – skuteczna polityka wymaga współdziałania administracji więziennej, organizacji społecznych, urzędów pracy i instytucji wsparcia. Do kluczowych obszarów pozytywnej polityki społecznej wobec recydywistów należy zaliczyć: a) edukację i rozwój zawodowy - programy edukacyjne w zakładach karnych, w tym ukończenie szkoły podstawowej, średniej i zawodowej; kursy zawodowe, które przygotowują do pracy po wyjściu na wolność; współpraca z przedsiębiorcami w celu organizowania staży i zatrudnienia dla byłych więźniów b) programy resocjalizacyjne i wsparcie psychologiczne – m.in. programy radzenia sobie z agresją, uzależnieniami i innymi problemami behawioralnymi; mentoring i wsparcie społeczne po opuszczeniu zakładu karnego; wsparcie dla rodzin recydywistów, aby ułatwić im odbudowanie relacji; c) pomoc w znalezieniu pracy i mieszkania - programy zatrudnienia wspomaganego, które łączą byłych więźniów z pracodawcami gotowymi ich zatrudnić; dostęp do mieszkań socjalnych i ośrodków readaptacyjnych, aby uniknąć bezdomności po wyjściu z więzienia; ułatwienia w uzyskiwaniu dokumentów i dostępu do usług publicznych; współpraca z organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną; organizacje pozarządowe oferujące wsparcie w zakresie readaptacji społecznej; programy wolontariackie i społeczne,

które angażują byłych więźniów w działania na rzecz lokalnych społeczności; kampanie społeczne promujące drugą szansę dla osób po odbyciu kary; d) alternatywne kary i programy zapobiegania recydywie - system dozoru elektronicznego jako alternatywa dla krótkoterminowych wyroków więziennych; mediacja między sprawcą a ofiarą jako element sprawiedliwości naprawczej; prace społeczne jako alternatywa dla tradycyjnych kar pozbawienia wolności. Przykłady pozytywnej polityki społecznej: 1) Norwegia – model resocjalizacji oparty na edukacji i reintegracji, więzienia przypominające ośrodki readaptacyjne; 2) Niemcy – programy zawodowe i szkoleniowe dla więźniów oraz nadzór kuratorski po zwolnieniu; 3) Holandia – system „domów przejściowych", gdzie skazani przygotowują się do życia po wyjściu na wolność.

Pozytywna polityka kryminalna wobec recydywistów

Pozytywna polityka kryminalna wobec recydywistów polega na stosowaniu działań, które mają na celu nie tylko karanie, ale przede wszystkim skuteczną resocjalizację i zmniejszenie ryzyka ponownego popełniania przestępstw. Takie podejście uwzględnia m.in. alternatywne kary, programy reintegracyjne oraz wsparcie postpenitencjarne, które pomagają byłym skazanym ponownie funkcjonować w społeczeństwie. Założenia pozytywnej polityki kryminalnej wobec recydywistów: 1) indywidualizacja kar – dostosowanie sankcji do sytuacji i potrzeb skazanego, aby zwiększyć skuteczność resocjalizacji; 2) alternatywne formy karania – unikanie krótkoterminowych kar więzienia na rzecz kar ograniczenia wolności, np. dozoru elektronicznego, mediacji czy prac społecznych; 3) wsparcie postpenitencjarne – działania pomagające skazanym po wyjściu na wolność w znalezieniu pracy, mieszkania oraz w reintegracji społecznej; 4) współpraca międzyinstytucjonalna – połączenie sił wymiaru sprawiedliwości, systemu penitencjarnego, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego w celu efektywnej resocjalizacji. Kluczowe elementy pozytywnej polityki kryminalnej: a) alternatywne kary i programy prewencyjne - dozór elektroniczny – stosowany zamiast krótkoterminowego pozbawienia wolności, pozwala na kontrolę

skazanego bez izolowania go od społeczeństwa – mediacja karna (pozwala na rozwiązanie konfliktów między sprawcą a ofiarą poprzez naprawienie szkód i zadośćuczynienie); resocjalizacja przez pracę (umożliwienie skazanym zdobycia doświadczenia zawodowego i ułatwienie im znalezienia zatrudnienia po wyjściu na wolność); programy przeciwdziałania uzależnieniom (wsparcie dla osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków, co często jest przyczyną recydywy); b) nowoczesne metody resocjalizacji – indywidualne plany resocjalizacji (dostosowanie działań do profilu skazanego, jego historii przestępczej i czynników ryzyka recydywy); edukacja i szkolenia zawodowe (zwiększenie szans na zatrudnienie po wyjściu z zakładu karnego); Programy readaptacyjne (specjalne programy przygotowujące więźniów do życia na wolności, np. „domy przejściowe" umożliwiające stopniowe wdrażanie się do funkcjonowania w społeczeństwie; c) system wsparcia postpenitencjarnego – pomoc w znalezieniu pracy (tworzenie specjalnych programów dla byłych więźniów w urzędach pracy i współpraca z pracodawcami); pomoc mieszkaniowa (przeciwdziałanie bezdomności, która zwiększa ryzyko powrotu do przestępczości); nadzór kuratorski i mentoring.

Kampanie społeczne promujące drugą szansę dla recydywistów

Kampanie społeczne promujące drugą szansę dla osób z przeszłością kryminalną mają na celu zmianę społecznego postrzegania byłych więźniów, ułatwienie im reintegracji oraz zachęcenie pracodawców i społeczności do wspierania ich w powrocie do normalnego życia. Takie inicjatywy podkreślają, że ludzie mogą się zmieniać, a resocjalizacja i wsparcie są kluczowe w redukcji recydywy. Cele kampanii społecznych promujących drugą szansę: 1) zmniejszenie stygmatyzacji osób, które odbyły karę i chcą wrócić do społeczeństwa; 2) zachęcenie pracodawców do zatrudniania byłych skazanych i stworzenia im warunków do uczciwego życia; 3) budowanie świadomości społecznej na temat skutecznych metod resocjalizacji i korzyści płynących z dawania drugiej szansy; 4) wzmacnianie programów wsparcia poprzez współpracę z organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi i biznesem. Przykłady kampanii społecznych:

a) kampanie medialne i edukacyjne - „Ban the Box" (USA, Wielka Brytania) – kampania na rzecz usunięcia pytania o karalność z formularzy rekrutacyjnych, aby dać byłym więźniom szansę na rozmowę kwalifikacyjną bez uprzedzeń; „Second Chance Month" (USA) – inicjatywa promująca historie osób, które po odbyciu kary zmieniły swoje życie; „Fair Chance Hiring" (Kanada, Australia) – kampanie przekonujące pracodawców, że zatrudnianie byłych skazanych jest korzystne dla biznesu i społeczeństwa; b) Kampanie lokalne i organizowane przez NGO – „Zwolnieni z pracy, nie z życia" (Polska) (inicjatywa podkreślająca, że skazani po wyjściu na wolność potrzebują wsparcia w znalezieniu zatrudnienia); „Zatrudnij, nie oceniaj" (Niemcy))kampania skierowana do firm, zachęcająca do przyjmowania osób po wyrokach); „Inside Out" (Francja) (program resocjalizacyjny promowany w mediach społecznościowych, ukazujący sukcesy byłych więźniów); c) Inicjatywy wspierające przedsiębiorczość byłych skazanych – „Second Chance Business Incubators" (USA, Wielka Brytania, Holandia) (programy pomagające byłym skazanym zakładać własne firmy, oferujące szkolenia i mikrokredyty); „Made Inside" (Włochy) (marka odzieżowa prowadzona przez byłych więźniów, której celem jest pokazanie, że praca może być narzędziem resocjalizacji). Skuteczne metody prowadzenia kampanii promujących drugą szansę: 1) historie sukcesu – pokazywanie przykładów osób, które po wyjściu z więzienia znalazły pracę, założyły firmy lub aktywnie uczestniczą w życiu społecznym; b) zaangażowanie znanych osób – celebryci i liderzy opinii mogą wspierać ideę drugiej szansy; c) media społecznościowe – filmy, podcasty i posty na Instagramie, TikToku czy YouTube zwiększają zasięg kampanii; d) partnerstwa z firmami i instytucjami – współpraca z pracodawcami, urzędami pracy i NGO zwiększa skuteczność kampanii. Korzyści z kampanii społecznych promujących drugą szansę: 1) zmniejszenie recydywy – osoby, które mają możliwość pracy i wsparcie, rzadziej wracają do przestępstw; 2) większa akceptacja społeczna recydywistów – kampanie edukują społeczeństwo, redukując uprzedzenia wobec byłych skazanych; 3) poprawa sytuacji ekonomicznej – resocjalizacja przez pracę zmniejsza koszty utrzymania więźniów i odciąża system opieki społecznej.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW

Pozytywna kultura organizacyjna więzienia wobec recydywistów

Pozytywna kultura organizacyjna w zakładach karnych ma kluczowe znaczenie dla skutecznej resocjalizacji recydywistów. Tworzenie środowiska opartego na szacunku, wsparciu oraz motywacji do zmiany zwiększa szanse na reintegrację społeczną i zmniejszenie wskaźnika powrotu do przestępczości. Pozytywna kultura organizacyjna więzienia wobec recydywistów cechuje się następującymi elementami: 1) szacunek dla godności osadzonych – traktowanie więźniów jako ludzi zdolnych do zmiany; motywowanie do pozytywnych zachowań – nagradzanie starań o poprawę i zaangażowania w programy resocjalizacyjne; 2) bezpieczeństwo i stabilność – eliminowanie przemocy i zapewnienie jasnych zasad funkcjonowania placówki; 3) współpraca między personelem a więźniami – otwarta komunikacja i budowanie relacji opartych na zaufaniu; 4) przygotowanie do życia po zwolnieniu – edukacja, terapia oraz programy zawodowe.

Profesjonalizm personelu

Profesjonalizm personelu więziennego odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu zachowań recydywistów oraz skuteczności ich resocjalizacji. Wysoko wykwalifikowani, empatyczni i konsekwentni funkcjonariusze mogą znacząco wpłynąć na postawy osadzonych, pomagając im w procesie zmiany oraz zapobiegając ponownemu popełnianiu przestępstw. Profesjonalizm wśród strażników więziennych, psychologów, kuratorów oraz innych pracowników zakładów karnych obejmuje: a) szacunek i etyczne podejście – traktowanie osadzonych z godnością, bez uprzedzeń i niepotrzebnej surowości; b) komunikację opartą na zrozumieniu – budowanie relacji opartych na dialogu i wzajemnym zaufaniu; c) stosowanie nowoczesnych metod resocjalizacji – wdrażanie programów edukacyjnych, terapeutycznych i zawodowych; d) konsekwencję w działaniu – jasne zasady postępowania, nagradzanie

pozytywnych zachowań i eliminowanie negatywnych wzorców; e) umiejętność radzenia sobie z trudnymi sytuacjami – przeciwdziałanie agresji i konfliktom wewnątrz zakładu karnego. Pozytywne zachowania personelu wobec recydywistów wynikające z profesjonalizmu: a) podejście motywacyjne i wsparcie psychologiczne – zachęcanie skazanych do uczestnictwa w programach resocjalizacyjnych; \dostęp do psychologów i terapeutów pomagających osadzonym radzić sobie z agresją, uzależnieniami i traumami; współpraca z osadzonymi w celu ustalania indywidualnych ścieżek resocjalizacji; b) edukacja i przygotowanie do życia na wolności – organizowanie kursów zawodowych i edukacyjnych w zakładzie karnym; wspieranie recydywistów w zdobywaniu nowych umiejętności i planowaniu przyszłości; tworzenie warunków do nauki samodzielności i odpowiedzialności; c) redukowanie konfliktów i przemocy – budowanie atmosfery szacunku i bezpieczeństwa wewnątrz więzienia; rozwiązywanie sporów w sposób pokojowy, zamiast stosowania surowych kar; eliminowanie hierarchii subkulturowej wśród osadzonych poprzez odpowiednią politykę zarządzania. Wpływ profesjonalizmu personelu na recydywistów zaznacza się w następujących czynnikach: 1) zmniejszenie poziomu agresji – więźniowie traktowani z szacunkiem są mniej skłonni do zachowań konfliktowych; 2) wzrost motywacji do zmiany – recydywiści chętniej uczestniczą w programach resocjalizacyjnych, gdy widzą realne wsparcie; 3) większa gotowość do reintegracji społecznej – osadzeni, którzy mieli pozytywne relacje z personelem, łatwiej adaptują się po wyjściu na wolność. Przykłady dobrych praktyk: a) Norwegia – strażnicy przechodzą szkolenia z psychologii i komunikacji, budując relacje z osadzonymi; b) Holandia – stosowanie modelu otwartego więzienia, gdzie personel działa jako mentor, a nie tylko strażnik; c) Niemcy – programy pracy i edukacji wspierane przez pracowników więziennych.

Współpraca z organizacjami/instytucjami

Współpraca zakładów karnych z organizacjami pozarządowymi, instytucjami rządowymi i sektorem prywatnym może znacząco wpłynąć na postawę strażników

wobec recydywistów. Dzięki wsparciu zewnętrznych podmiotów strażnicy zyskują narzędzia, wiedzę i motywację do bardziej profesjonalnego, empatycznego i skutecznego działania, co przekłada się na poprawę atmosfery w więzieniu oraz lepsze wyniki resocjalizacyjne. Formy współpracy z organizacjami wpływające na zmiany postaw funkcjonariuszy SW: a) szkolenia i podnoszenie kompetencji – organizacje pozarządowe i akademickie oferują szkolenia w zakresie psychologii, komunikacji i metod resocjalizacji, pomagając strażnikom lepiej rozumieć potrzeby recydywistów; warsztaty dotyczące zarządzania konfliktami, redukcji agresji i pracy z trudnymi przypadkami uczą strażników nowych metod działania, które eliminują niepotrzebną brutalność i poprawiają relacje z osadzonymi; współpraca z instytucjami międzynarodowymi pozwala na wdrażanie nowoczesnych metod zarządzania więzieniem, które przynoszą lepsze efekty w pracy z recydywistami; b) zmiana podejścia strażników do osadzonych – dzięki współpracy z organizacjami promującymi resocjalizację, strażnicy zaczynają postrzegać osadzonych nie tylko jako przestępców, ale również jako osoby zdolne do zmiany; wprowadzenie programów mentoringowych, w których strażnicy mogą pełnić rolę opiekunów i doradców, zamiast wyłącznie nadzorców, zmienia dynamikę relacji w więzieniu; kontakty z byłymi więźniami, którzy przeszli proces resocjalizacji i odnieśli sukces, mogą motywować strażników do bardziej pozytywnego podejścia do osadzonych; c) lepsze warunki pracy i redukcja wypalenia zawodowego – organizacje zajmujące się poprawą warunków w zakładach karnych mogą wspierać redukcję stresu i wypalenia zawodowego wśród strażników, co przekłada się na mniej agresywne i bardziej konstruktywne podejście do osadzonych; współpraca z organizacjami zajmującymi się prawami człowieka i monitorującymi warunki w więzieniach zmniejsza przypadki nadużyć i stosowania przemocy, jednocześnie poprawiając etykę zawodową strażników; lepsze relacje między strażnikami a więźniami zmniejszają ryzyko konfliktów i aktów agresji, co zwiększa bezpieczeństwo personelu. Rodzaje organizacji wspierających pozytywne zmiany w więzieniach: a) organizacje pozarządowe (NGO) – np. Fundacja Sławek (Polska) (pomaga byłym więźniom w reintegracji

społecznej i współpracuje z więzieniami w zakresie edukacji i wsparcia psychologicznego; Prison Fellowship (międzynarodowa) (promuje resocjalizację i organizuje programy mentoringowe dla więźniów oraz szkolenia dla strażników); Penal Reform International (zajmuje się poprawą warunków w więzieniach i wdrażaniem humanitarnych metod zarządzania systemem penitencjarnym); b) instytucje rządowe – ministerstwa sprawiedliwości często prowadzą programy pilotażowe we współpracy z zakładami karnymi, które wspierają zarówno więźniów, jak i pracowników penitencjarnych; c) instytucje akademickie – uniwersytety i ośrodki badawcze analizują skuteczność różnych metod resocjalizacyjnych i organizują konferencje oraz warsztaty dla strażników; d) organizacje biznesowe i sektor prywatny - firmy, które zatrudniają byłych więźniów, mogą współpracować z zakładami karnymi, organizując szkolenia zawodowe dla osadzonych i motywując strażników do wspierania procesu przygotowania więźniów do życia na wolności; Programy praktyk zawodowych i zatrudnienia dla więźniów sprawiają, że strażnicy częściej widzą sens swojej pracy i czują się częścią pozytywnej zmiany. Jako efekty współpracy organizacji/instytucji z zakładami karnymi można wymienić: a) zmniejszenie przypadków agresji i nadużyć – lepiej wyszkoleni strażnicy wykazują się większą cierpliwością i umiejętnością rozwiązywania konfliktów; b) poprawa atmosfery w zakładach karnych – bardziej pozytywne podejście do recydywistów prowadzi do lepszej komunikacji i mniej stresujących warunków pracy dla strażników; większa skuteczność resocjalizacji – osadzeni, którzy doświadczają wsparcia i uczciwego traktowania, rzadziej wracają do przestępczości.

Więzienne wsparcie postpenitencjarne

Więzienne wsparcie postpenitencjarne to działania podejmowane zarówno w trakcie odbywania kary, jak i po jej zakończeniu, mające na celu ułatwienie skazanym powrotu do społeczeństwa. Odpowiednio zaplanowana pomoc minimalizuje ryzyko ponownego wejścia na drogę przestępczości i wspiera proces resocjalizacji. Reintegracja byłych więźniów to skomplikowany proces, który

wymaga kompleksowego podejścia. Osoby opuszczające zakłady karne często mierzą się z takimi problemami jak: a) brak pracy i środków do życia – byli skazani mają trudności ze znalezieniem zatrudnienia, co może prowadzić do ponownych wykroczeń; b) odrzucenie przez społeczeństwo i rodzinę – negatywna łatka „byłego więźnia" utrudnia odbudowę relacji społecznych; c) problemy z uzależnieniami – wielu skazanych boryka się z nałogami, które były przyczyną ich wcześniejszych przestępstw; d) brak dostępu do mieszkania – bezdomność po wyjściu z więzienia to jedna z głównych przyczyn recydywy. Elementy skutecznego wsparcia postpenitencjarnego: a) przygotowanie do wyjścia na wolność już w trakcie odbywania kary; b) Indywidualne plany reintegracji – określenie, jakie potrzeby ma dany osadzony i jakie wsparcie będzie mu potrzebne po opuszczeniu zakładu; c) szkolenia zawodowe i edukacyjne – umożliwienie skazanym zdobycia nowych kwalifikacji, co zwiększa ich szanse na zatrudnienie po wyjściu; d) terapia i wsparcie psychologiczne – pomoc w radzeniu sobie ze stresem, agresją i uzależnieniami, które mogły prowadzić do przestępstw; e) pomoc w pierwszych tygodniach po wyjściu z więzienia (np. udostępnienie mieszkań readaptacyjnych, hosteli dla byłych więźniów lub wsparcie w uzyskaniu lokalu socjalnego; wsparcie finansowe – tymczasowe zasiłki dla osób, które nie mają środków do życia po wyjściu na wolność; mentoring i kuratela – byli skazani mogą korzystać z pomocy kuratorów, mentorów oraz organizacji pozarządowych, które pomagają im w codziennym funkcjonowaniu; f) pomoc w znalezieniu pracy i aktywizacja zawodowa (programy zatrudnienia dla byłych więźniów, kursy zawodowe i doradztwo zawodowe – pomoc w przekwalifikowaniu i zdobyciu nowych kompetencji); g) wsparcie dla przedsiębiorców – zachęcanie firm do zatrudniania byłych skazanych poprzez ulgi podatkowe lub inne formy dofinansowania; h) odbudowa relacji społecznych i rodzinnych (np. programy mediacyjne – pomoc w naprawie relacji z rodziną, co może zwiększyć motywację do zmiany; grupy samopomocowe dla byłych więźniów pomagające im odnaleźć się w społeczeństwie); i) doradztwo prawne i administracyjne – pomoc w

rozwiązywaniu problemów związanych z dokumentacją, zadłużeniami czy innymi formalnościami.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW

Powtarzalność kontaktów z recydywistami

Powtarzalność kontaktów między strażnikami a recydywistami ma istotny wpływ na postawy funkcjonariuszy więziennych. Regularne interakcje mogą prowadzić do budowania pozytywnych relacji. W sprzyjających warunkach długoterminowa znajomość osadzonych może zwiększać empatię, zrozumienie i bardziej resocjalizacyjne podejście strażników do recydywistów. Mechanizmy wpływu powtarzalnych kontaktów na postawy strażników: a) lepsza znajomość historii i przyczyn recydywy – stały kontakt z tymi samymi recydywistami pozwala strażnikom zrozumieć ich przeszłość, motywacje oraz czynniki wpływające na ponowne popełnianie przestępstw; im bardziej strażnik postrzega więźnia jako osobę z indywidualnymi problemami, tym większa szansa na rozwój empatii i bardziej ludzkiego podejścia; b) budowanie relacji opartych na wzajemnym szacunku – regularne interakcje umożliwiają nawiązanie bardziej stabilnych i przewidywalnych relacji, które mogą prowadzić do zwiększonego poziomu zaufania między strażnikiem a recydywistą; gdy osadzony widzi, że strażnik traktuje go z szacunkiem i konsekwencją, może sam przejawiać mniej wrogie nastawienie, co z kolei redukuje stres i napięcie w środowisku więziennym. Korzyści wynikające z regularnych interakcji strażników z recydywistami: a) redukcja napięć i konfliktów w zakładzie karnym – gdy strażnicy znają dobrze osadzonych, potrafią wcześniej dostrzec oznaki potencjalnych problemów (np. agresji, napięcia, konfliktów z innymi więźniami); dzięki temu mogą skuteczniej zapobiegać incydentom, zamiast działać reaktywnie; b) wzrost motywacji recydywistów do zmiany – jeśli osadzony ma kontakt ze strażnikami, którzy wykazują pozytywne podejście i wierzą w możliwość zmiany, może to zwiększać jego motywację do pracy nad sobą; c) profesjonalizacja pracy strażników –

regularne interakcje z tymi samymi recydywistami mogą zwiększać kompetencje interpersonalne strażników, zwłaszcza w zakresie rozwiązywania konfliktów i negocjacji; strażnicy mogą lepiej dostosować swoje strategie działania, co poprawia efektywność zarządzania osadzonymi.

Indywidualne sukcesy resocjalizacyjne

Indywidualne sukcesy resocjalizacyjne recydywistów mogą znacząco wpływać na pozytywne postawy strażników więziennych. Gdy funkcjonariusze widzą, że ich praca przynosi realne efekty i przyczynia się do zmiany zachowania osadzonych, są bardziej skłonni do przejawiania pozytywnych zachowań, takich jak wsparcie, życzliwość i otwartość na dialog. Znaczenie sukcesów resocjalizacyjnych w kontekście umacniania pozytywnych postaw funkcjonariuszy SW: a) wzrost wiary w skuteczność resocjalizacji – widząc, że recydywista rzeczywiście zmienia swoje zachowanie, zdobywa nowe kompetencje, unika konfliktów i przygotowuje się do życia poza więzieniem, strażnicy częściej uznają resocjalizację za realną i możliwą do osiągnięcia; taka postawa prowadzi do bardziej aktywnego zaangażowania strażników w proces resocjalizacji, np. poprzez udział w programach wsparcia, doradztwie zawodowym czy motywacyjnym podejściu do osadzonych; b) większa satysfakcja z pracy – strażnicy, którzy dostrzegają pozytywne zmiany w zachowaniu recydywistów, mogą czuć większą wartość swojej pracy i mieć poczucie, że pełnią istotną rolę w procesie społecznym; może to zmniejszać wypalenie zawodowe i redukować negatywne emocje związane z powtarzalnością pracy w trudnym środowisku; c) budowanie lepszych relacji z osadzonymi – gdy strażnicy widzą, że więzień stara się zmienić, angażuje się w naukę, pracę lub programy terapeutyczne, częściej traktują go z szacunkiem i wykazują większą cierpliwość; zamiast dystansu i mechanicznego egzekwowania regulaminu, mogą podejmować bardziej indywidualne podejście, co pozytywnie wpływa na atmosferę w więzieniu. Rodzaj sukcesów resocjalizacyjnych, które najbardziej wpływają na pozytywne zachowania strażników: a) pozytywna zmiana postawy

recydywisty i unikanie konfliktów – strażnicy najczęściej zwracają uwagę na zachowanie recydywisty w codziennym funkcjonowaniu; jeśli osadzony unika agresji, stosuje się do zasad i wykazuje inicjatywę, funkcjonariusze częściej traktują go przyjaźniej i wykazują większą skłonność do pomocy; b) zaangażowanie w edukację i zdobywanie kwalifikacji – więźniowie, którzy uczestniczą w kursach zawodowych, edukacji formalnej czy programach rozwoju osobistego, pokazują strażnikom, że chcą się zmienić; może to powodować większe wsparcie ze strony strażników, np. poprzez ułatwianie dostępu do materiałów edukacyjnych, motywowanie do dalszej nauki czy pozytywne wzmacnianie postępów osadzonego; c) udział w programach terapeutycznych i samopomocowych – osadzeni, którzy angażują się w terapię uzależnień, programy psychologiczne czy grupy wsparcia, często są postrzegani jako osoby walczące ze swoimi problemami; w takich przypadkach strażnicy mogą bardziej wspierać osadzonego emocjonalnie, np. poprzez rozmowy motywacyjne czy dostrzeganie jego wysiłków; d) praca i aktywność społeczna w więzieniu - osadzeni, którzy podejmują pracę w zakładzie karnym, np. w kuchni, pralni, warsztatach lub angażują się w projekty społeczne, są częściej postrzegani jako ci, którzy chcą naprawić swoje błędy; Strażnicy mogą wówczas wykazywać wobec nich większą wyrozumiałość, a nawet pomagać im w zdobywaniu nowych umiejętności.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY FUNKCJONARIUSZY SW WOBEC RECYDYWISTÓW

Poczucie misji zawodowej

Poczucie misji zawodowej odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych zachowań strażników więziennych wobec recydywistów. Funkcjonariusze, którzy traktują swoją pracę jako coś więcej niż tylko obowiązek, są bardziej skłonni do wykazywania empatii, szacunku i wsparcia wobec osadzonych, co może pozytywnie wpływać na ich proces resocjalizacji. Wpływ poczucia misji zawodowej na pozytywne zachowania strażników wobec recydywistów zaznacza się w takich aspektach, jak: 1) większa motywacja do resocjalizacji osadzonych - strażnicy,

którzy postrzegają swoją pracę jako misję, rozumieją, że ich rola nie ogranicza się tylko do pilnowania porządku, ale także do wspierania procesu resocjalizacji; mają większą cierpliwość i chęć angażowania się w działania, które mogą pomóc osadzonym w zmianie ich życia; 2) szacunek i humanitarne traktowanie osadzonych - silne poczucie misji zawodowej sprawia, że strażnicy traktują recydywistów jako ludzi, którzy wciąż mają szansę na poprawę, a nie jako „stracone przypadki"; dzięki temu wykazują większą otwartość i gotowość do rozmowy, co może poprawiać relacje między personelem a osadzonymi; 3) Zmniejszenie ryzyka brutalności i nadużyć – Strażnicy, którzy widzą wartość w swojej pracy, rzadziej ulegają frustracji i negatywnym emocjom, co może zmniejszać ryzyko stosowania agresywnych metod wobec osadzonych; Ich podejście sprzyja tworzeniu atmosfery opartej na wzajemnym szacunku, co obniża poziom napięcia w zakładzie karnym; 4) dążenie do sprawiedliwości i obiektywizmu – poczucie misji zawodowej pomaga strażnikom unikać uprzedzeń wobec recydywistów i traktować ich indywidualnie, z uwzględnieniem ich historii i potencjalnej chęci zmiany; takie podejście sprawia, że osadzeni są bardziej skłonni do współpracy i mogą postrzegać system penitencjarny jako sprawiedliwy; 5) budowanie więzi opartych na autorytecie, a nie strachu - strażnicy z poczuciem misji nie budują swojego autorytetu na sile, lecz na konsekwencji, uczciwości i profesjonalizmie; dzięki temu osadzeni są bardziej skłonni do przestrzegania zasad, a środowisko więzienne staje się mniej konfrontacyjne.

Inteligencja emocjonalna

Inteligencja emocjonalna (IE) odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw strażników więziennych wobec recydywistów. Strażnicy z wysokim poziomem IE potrafią lepiej rozumieć i zarządzać własnymi emocjami, co pozwala im skuteczniej radzić sobie z trudnymi sytuacjami w zakładach karnych. Wpływ inteligencji emocjonalnej na pozytywne postawy strażników wobec recydywistów: 1) empatia i zrozumienie – strażnicy z rozwiniętą empatią są bardziej skłonni dostrzegać przyczyny recydywy, takie jak trudne środowisko

społeczne, brak wsparcia czy uzależnienia; dzięki empatii mogą unikać stereotypowego traktowania recydywistów jako „beznadziejnych przypadków" i zamiast tego wspierać ich proces resocjalizacji; 2) regulacja emocji i unikanie agresji - praca w więzieniu bywa stresująca, co może prowadzić do frustracji i negatywnych zachowań wobec osadzonych; wysoka IE pomaga strażnikom zachować spokój i panowanie nad emocjami, co minimalizuje ryzyko eskalacji konfliktów; 3) budowanie relacji – strażnicy z dobrą inteligencją emocjonalną potrafią skuteczniej komunikować się z osadzonymi, co sprzyja budowaniu wzajemnego szacunku; lepsza komunikacja zwiększa szanse na skuteczną resocjalizację i zmniejsza poziom napięć w zakładzie karnym; 4) motywowanie do zmiany – strażnicy wykazujący pozytywne postawy mogą pełnić funkcję nieformalnych mentorów, inspirując recydywistów do zmiany postępowania; inteligencja emocjonalna pozwala im dostosować sposób motywowania do indywidualnych potrzeb osadzonych; 5) lepsza współpraca w zespole – strażnicy z wysoką IE nie tylko lepiej radzą sobie z relacjami z osadzonymi, ale także skuteczniej współpracują z innymi funkcjonariuszami, co wpływa na ogólną atmosferę w zakładzie karnym.

Postrzeganie swojej roli zawodowej w kategoriach wychowawczych a nie nadzorczych

Sposób, w jaki strażnicy więzienni postrzegają swoją rolę, ma bezpośredni wpływ na ich zachowanie wobec osadzonych, w tym recydywistów. Strażnicy, którzy widzą siebie nie tylko jako nadzorców, ale również jako wychowawców i mentorów, częściej wykazują pozytywne postawy, sprzyjające resocjalizacji więźniów. Podejście wychowawcze funkcjonariusz SW wpływa w następujący sposób na pozytywne zachowania wobec recydywistów: 1) podejmowanie dialogu z osadzonymi – dzięki temu recydywiści częściej postrzegają ich jako autorytety, a nie jedynie osoby sprawujące kontrolę; 2) zwiększenie motywacji recydywistów do zmiany – podejście wychowawcze sprzyja motywowaniu więźniów do pracy nad sobą, np. poprzez zachęcanie do udziału w kursach zawodowych, terapii czy

programach edukacyjnych; recydywiści, którzy czują, że strażnicy wierzą w ich możliwość zmiany, są bardziej skłonni do podejmowania wysiłku w kierunku resocjalizacji; 3) redukcja agresji i konfliktów – strażnicy, którzy postrzegają siebie jako wychowawców, częściej rozwiązują konflikty poprzez rozmowę i mediację, zamiast stosowania siłowych metod; takie podejście może zmniejszać poziom agresji wśród osadzonych i poprawiać ogólną atmosferę w więzieniu; 4) przeciwdziałanie postawom stygmatyzującym – strażnicy-wychowawcy unikają etykietowania recydywistów jako „przestępców na zawsze" i traktują ich jako osoby zdolne do zmiany; dzięki temu więźniowie mogą czuć się bardziej zmotywowani do zerwania z przestępczym stylem życia; 5) kreowanie pozytywnego modelu zachowania – strażnicy, którzy zachowują się w sposób uczciwy, sprawiedliwy i empatyczny, dają przykład, jak funkcjonować w społeczeństwie po wyjściu na wolność; recydywiści często nie mieli w swoim życiu pozytywnych wzorców, a strażnicy mogą pełnić taką rolę, nawet nieświadomie.

Wysoki poziom kompetencji interpersonalnych

Kompetencje interpersonalne strażników więziennych, takie jak komunikatywność, empatia, zdolność rozwiązywania konfliktów i asertywność, odgrywają kluczową rolę w ich codziennej pracy. Funkcjonariusze posiadający wysoki poziom tych umiejętności częściej wykazują pozytywne postawy wobec recydywistów, co może sprzyjać ich resocjalizacji oraz poprawiać atmosferę w zakładzie karnym. Wysoki poziom kompetencji interpersonalnych strażników wpływa w następujący sposób na ich pozytywne zachowania wobec recydywistów: 1) skuteczna komunikacja – strażnicy z rozwiniętymi umiejętnościami komunikacyjnymi potrafią jasno i spokojnie przekazywać swoje oczekiwania, co zmniejsza ryzyko nieporozumień i konfliktów; umiejętność aktywnego słuchania pozwala im lepiej rozumieć potrzeby oraz problemy osadzonych, co może pomóc w odpowiednim reagowaniu na ich zachowania; 2) empatia i indywidualne podejście do osadzonych – strażnicy, którzy potrafią wczuć się w sytuację osadzonego, są bardziej skłonni do traktowania go z szacunkiem, zamiast kierować

się uprzedzeniami; wysoka empatia pomaga im unikać nadmiernej surowości i zrozumieć, że wielu recydywistów pochodzi z trudnego środowiska, co wpłynęło na ich decyzje życiowe; 3) zdolność do rozwiązywania konfliktów – strażnicy z wysokimi kompetencjami interpersonalnymi potrafią skutecznie deeskalować napięte sytuacje, unikając stosowania przemocy czy karania w sposób impulsywny; umiejętność negocjacji pozwala im rozwiązywać spory w sposób sprawiedliwy i konstruktywny, co sprzyja utrzymaniu porządku w zakładzie karnym; 4) asertywność i konsekwencja – strażnicy, którzy potrafią być stanowczy, ale jednocześnie nieagresywni, budują autorytet oparty na uczciwości i konsekwencji, a nie na sile; asertywność pomaga im egzekwować zasady w sposób sprawiedliwy, co zwiększa szacunek ze strony osadzonych i zmniejsza napięcia w więzieniu; 5) budowanie atmosfery sprzyjającej resocjalizacji – strażnicy z dobrymi umiejętnościami interpersonalnymi mogą pełnić rolę nieformalnych mentorów, pomagając recydywistom znaleźć motywację do zmiany; dzięki odpowiedniemu podejściu potrafią zachęcać osadzonych do udziału w programach edukacyjnych i terapeutycznych, co może zmniejszać ryzyko powrotu do przestępstwa.

Pozytywne doświadczenia w pracy z recydywistami

Doświadczenia strażników więziennych mają istotny wpływ na ich podejście do osadzonych, w tym recydywistów. Jeśli funkcjonariusze wielokrotnie spotykali się z pozytywnymi efektami swoich działań – np. widzieli, że ich podejście wpływa na zmianę zachowania więźniów – częściej przejawiają pozytywne postawy wobec osadzonych. Wpływ pozytywnych doświadczeń w pracy z recydywistami na pozytywne zachowania strażników wobec recydywistów występuje w następujących wymiarach: 1) wzmocnienie wiary w resocjalizację – jeśli strażnik miał okazję obserwować przypadki skutecznej resocjalizacji, może częściej wierzyć, że recydywista może się zmienić; takie doświadczenia prowadzą do większej cierpliwości i chęci angażowania się w proces wychowawczy osadzonych; 2) budowanie szacunku i zaufania - gdy strażnicy doświadczają pozytywnych interakcji z recydywistami, uczą się, że wzajemny szacunek może

prowadzić do poprawy relacji i zmniejszenia agresji; pozytywne doświadczenia pomagają przełamać stereotypy o recydywistach jako osobach niereformowalnych; 3) zwiększona motywacja do podejmowania działań wychowawczych - jeśli strażnik widzi, że jego podejście – np. spokojna rozmowa, okazanie wsparcia – przynosi realne efekty, częściej będzie powtarzał takie zachowania; może to skutkować większym zaangażowaniem w programy resocjalizacyjne i częstszym podejmowaniem indywidualnych rozmów z osadzonymi; 4) mniejsze ryzyko wypalenia zawodowego – pozytywne doświadczenia mogą sprawić, że praca strażnika stanie się mniej frustrująca i bardziej satysfakcjonująca; w efekcie funkcjonariusz jest mniej skłonny do cynizmu i negatywnego traktowania recydywistów; 5) wzmacnianie strategii pokojowego rozwiązywania konfliktów - strażnicy, którzy doświadczyli, że spokojna komunikacja i mediacja są skuteczniejsze niż agresywne reakcje, częściej będą stosować te metody w przyszłości; może to prowadzić do redukcji napięć w zakładzie karnym i większego porządku.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

Amnesty International (2015). *Polska: Tortury i inne formy złego traktowania w polskich więzieniach*. London: Amnesty International.

Council of Europe (2014). *Recommendation Rec(2014)4 of the Committee of Ministers to member states on the management of prison populations*. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe (2017). *The Role of Prison Staff in the Rehabilitation of Prisoners*. Strasbourg: Council of Europe.

European Committee for the Prevention of Torture (CPT) (2015). *Annual Report 2015: The Role of Prison Staff in Preventing Ill-treatment of Inmates*. Strasbourg: Council of Europe.

European Prison Observatory (2018). *Prison Staff Attitudes and Behavior: A Comparative Study across European Prisons*. Strasbourg: Council of Europe.

European Union Agency for Fundamental Rights (2015). *The Role of Prison Officers in Preventing and Responding to Inmate Violence*. Vienna: FRA.

European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Prison conditions in the EU: Challenges and Opportunities*. Vienna: FRA.

European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Fundamental Rights of Prisoners: The Role of Prison Staff in the Protection of Rights*. Vienna: FRA.

Europejski Komitet Prewencji Tortur (CPT) (2017). *Raport z wizyty w Polsce w 2017 roku*. Strasbourg: Rada Europy.

Fundacja Helsińska (2018). *Stan przestrzegania praw człowieka w polskich więzieniach: Raport roczny*. Warszawa: Fundacja Helsińska.

Fundacja Helsińska (2019). *Prawa człowieka w polskich więzieniach: Raport o stanie przestrzegania praw osadzonych*. Warszawa: Fundacja Helsińska.

Human Rights Watch (2016). *The Effect of Staff Attitudes on Prisoner Rights: A Global Survey*. New York: HRW.

International Committee of the Red Cross (ICRC) (2014). *The Role of Correctional Officers in Ensuring the Wellbeing of Inmates: A Global Perspective*. Geneva: ICRC.
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997r. Nr 78, poz. 483)
Ministerstwo Sprawiedliwości RP (2019). *Raport na temat stanu więziennictwa w Polsce*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.
Ministerstwo Sprawiedliwości RP (2020). *Raport o stanie służby więziennej w Polsce: 2020*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.
United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2014). *Handbook on the Management of High-Risk Prisoners*. Vienna: UNODC.
United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2019). *Handbook on Prison Management*. Vienna: UNODC.
United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2019). *Handbook on the Role of Prison Staff in Promoting Prisoner Rehabilitation*. Vienna: UNODC.
UNODC (2016). *Handbook on Prison Management and Security*. New York: United Nations.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553)
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557)
Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 roku o Służbie Więziennej (Dz.U.2010 nr 79 poz. 523)
World Health Organization (2018). *Prison Health: The Impact of Prison Staff on Inmate Health and Wellbeing*. Geneva: WHO.
World Prison Brief (2017). *World Report on Prison Conditions and the Role of Prison Staff*. London: Institute for Criminal Policy Research.

Artykuły i monografie naukowe:

Bales, W. D., & Piquero, A. R. (2012). *Assessing the Impact of Correctional Officers on Inmate Behavior: A Longitudinal Approach*. New York: Springer.
Bąk, T. (2011). *Psychologia w służbie więziennej*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Bojar, M. (2016). Wpływ psychologicznych czynników na postawy strażników więziennych. *Studia Psychologiczne*, *19*(3), 184–198.

Bourg, M. (2011). *The Importance of Correctional Officer Training on Prisoner Behavior and Officer Inmate Relationships*. *Journal of Offender Rehabilitation*, 50(4), 189–203.

Breslau, R. M., & Walters, C. D. (2016). *Correctional Officer Attitudes and Inmate Rehabilitation: A Comparative Approach*. *Journal of Correctional Psychology*, 59(6), 1145–1158.

Clarke, M., & Donnelly, J. (2016). The Influence of Correctional Officers on Inmate Behavior: A Cross-National Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(2), 98–116.

Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment, and Classification*. Cambridge: Polity Press.

Cook, S. S., & White, G. E. (2018). *The Role of Correctional Officers in the Management of Inmate Behavior: A Comparative Study Across Different Penal Systems*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(5), 779–792.

Cook, S., & Ransom, A. (2019). The Role of Prison Guards in Shaping Prisoner Behavior. *Journal of Criminological Research*, *41*(3), 82–98.

Cullen, F. T., & Jonson, C. L. (2017). Correctional Officers and Their Impact on Prisoners' Rehabilitation. *The Prison Journal*, 97(1), 76–92.

Dumond, R. E. (2016). *Correctional Officers and Their Impact on the Inmate Experience: From Job Stress to Job Satisfaction*. Chicago: University of Chicago Press.

Fiedor, B. (2017). *Wprowadzenie do socjologii penitencjarnej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Freiberg, A. (2017). *Correctional Officer Attitudes and Their Effect on Inmate Behavior: A Global Perspective*. *International Journal of Comparative Criminology*, 60(4), 479–491.

Genders, E., & Player, E. (2016). Correctional Officer Attitudes: A Cross-National Study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(1), 15–35.

Gendreau, P., & Goggin, C. (2015). *The Influence of Correctional Officers on Inmate Rehabilitation: A Psychological Perspective*. London: Wiley.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Chicago: Aldine Publishing.

Górska, K. (2016). Postawy funkcjonariuszy służby więziennej wobec systemu resocjalizacji więźniów. *Zagadnienia Resocjalizacyjne*, 3(2), 65–77.

Grzyb, M. (2014). "Znieczulica" strażników więziennych jako element dehumanizacji więźniów. *Studia z zakresu Kryminologii*, 22(2), 112–127.

Harris, R., & Beck, S. (2017). *Prison Officers and their Role in the Rehabilitation of Prisoners: A Psychological Perspective*. London: Routledge.

Hughes, N., & Cavadino, M. (2013). Prison Guard-Subordinate Relations: A Cross-Cultural Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(3), 341–361.

Jackson, R. (2017). The Role of Correctional Officers in Prison Management. *Criminal Justice Studies*, 29(1), 34–46.

Kaczmarek, A. (2005). *Psychologia penitencjarna*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.

Kaczmarek, P. (2012). Etyczne aspekty pracy strażników więziennych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, 25(3), 221–234.

Kellermann, A. L., & Thomas, C. M. (2013). *A Critical Analysis of the Role of Correctional Officers in Prison Rehabilitation Programs*. *Journal of Criminal Justice*, 41(2), 113–125.

Kozłowska, B. (2020). *Współczesne wyzwania w pracy służby więziennej: Aspekty organizacyjne i interpersonalne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Kubera, W. (2015). *Zarządzanie zakładami karnymi: Strategie i wyzwania*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Kubiak, A. (2017). Postawy funkcjonariuszy służby więziennej wobec osadzonych a resocjalizacja. *Zagadnienia Resocjalizacyjne*, 21(1), 53–68.

Kulesza, W. J. (2008). *System penitencjarny w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kwiatkowski, M. (2016). *Służba więzienna w Polsce i Europie: Porównanie systemów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Laskowska, M. (2020). Postawy strażników a skuteczność resocjalizacji więźniów. *Kryminologia i Penitencjarystyka*, *28*(4), 45–59.

Liebling, A., & Arnold, H. (2004). *Prison Suicide: A Study in the Role of Prison Officers and Inmate Care*. Oxford: Oxford University Press.

Liebling, A. (2008). *Prison Officers and the Care of Prisoners: A Study of the Role of Staff in the UK Prison System*. *Criminal Justice Studies*, *21*(2), 133–154.

Ławniczak, R. (2017). Postawy funkcjonariuszy służby więziennej wobec osadzonych w kontekście przemocy w zakładach karnych. *Studia Kryminologiczne i Penitencjarne*, *21*(2), 45–63.

Majewska, I. (2018). *Przemoc w więzieniach: Postawy strażników i reakcje osadzonych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Majewski, J. (2019). Postawy strażników więziennych i ich wpływ na kulturę więzienną. *Psychologia w Służbach Bezpieczeństwa*, *4*(2), 210–223.

McCorkle, R. C. (2018). The Effects of Correctional Officer Attitudes on Inmate Behavior. *Journal of Offender Rehabilitation*, *57*(1), 1–23.

Meares, T. L. (2012). *The Effect of Correctional Officer Attitudes on Inmate Behavior and Prison Culture*. *Journal of Criminology and Public Policy*, *10*(3), 557–575.

Mills, A., & Stott, C. (2014). The Impact of Prison Staff on Inmate Rehabilitation: A Review of Current Evidence. *International Journal of Social Welfare*, *23*(3), 215–226.

Nowak, M. (2017). *Socjologia systemu penitencjarnego*. Kraków: Wydawnictwo UJ.

Nowak, P. (2014). Dehumanizacja więźniów: Postawy strażników w kontekście teorii dehumanizacji. *Studia z Psychologii*, *17*(4), 122–135.

Parker, S., & Rosenbaum, D. P. (2014). Correctional Officers' Attitudes and their Impact on Prisoner Behavior: A Comparative Study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, *58*(3), 286–302.

Pawlak, A. (2008). *Kultura więzienna: aspekty społeczne i psychologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.

Pawlak, M. (2016). Postawy funkcjonariuszy służby więziennej wobec programów resocjalizacyjnych. *Prace Naukowe Akademii Pedagogicznej*, 22(3), 201–212.

Pratt, J., & Bonner, K. (2018). *The Prison Officer: A Critical Review of the Role and Impact on Prisoner Behavior*. London: Palgrave Macmillan.

Raczyńska, I. (2018). *Zarządzanie personelem w służbie więziennej: Aspekty psychologicznei organizacyjne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Rasmussen, K. D., & Bjerk, D. (2015). *Correctional Officer Training and Its Effect on Inmate Behavior*. *Criminal Justice Studies*, 28(4), 390–405.

Różański, A. (2010). *System penitencjarny w Polsce: Przemiany i współczesne wyzwania*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

Ryan, M., & McCarthy, D. (2015). *Influence of Correctional Officers on the Rehabilitation Process: A Cross-Cultural Study*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(6), 837–850.

Schwanke, H. (2020). *Prison Officers and the Implementation of Correctional Programs: A Study of Staff Involvement in Rehabilitation*. *International Journal of Criminology and Penology*, 48(2), 110–123.

Sierżant, J. (2015). *Rola służby więziennej w systemie sprawiedliwości karnej*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

Skórska, E. (2016). *Etyczne dylematy w pracy strażnika więziennego*. Kraków: Wydawnictwo Nomos.

Sławek, T. (2013). *Służba więzienna: między władzą a etyką*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

Sławik, D. (2020). Wpływ postaw strażników więziennych na atmosferę w zakładzie karnym. *Zagadnienia Penitencjarne*, 12(1), 101–112.

Smith, A., & Cameron, L. (2020). Correctional Officer Stress and Its Impact on Prisoner Treatment. *Journal of Criminal Justice*, 48(3), 54–67.

Smith, R. A. (2018). *The Prison Guard: History, Culture, and the Psychological Impacts of Working in Correctional Facilities*. Chicago: University of Chicago Press.

Suddaby, J., & Barnes, D. (2017). *Prison Officer Behavior and the Influence on Prisoner Adaptation*. *Journal of Criminal Justice*, 45(3), 289–301.

Sullivan, C. (2016). The Effect of Correctional Officer Gender on Inmate Interaction. *Journal of Criminal Justice*, 44(2), 115–127.

Sykes, G. M., & Messinger, S. (2007). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.

Szymańska, A. (2013). Konflikty między strażnikami a więźniami: Przykład polskiego systemu penitencjarnego. *Zarządzanie i Finanse*, 4(1), 45–60.

Tait, L. C., & Naylor, D. A. (2019). *Prison Officers and their Role in Maintaining Order: A Comparative International Perspective*. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 47(1), 45–56.

Tomaszewska, M. (2019). Wypalenie zawodowe w służbie więziennej i jego wpływ na postawy funkcjonariuszy. *Psychologia w Służbach Bezpieczeństwa*, 3(1), 33–45.

Travis, J., & Western, B. (2018). Prison Officers and Rehabilitation: An Analysis of Their Role in the Rehabilitation Process. *The Prison Journal*, 98(2), 145–160.

Van Zyl Smit, D., & Dünkel, F. (2017). *Prison Life and the Role of Staff: A Comparative Study of Penal Systems in Europe and North America*. New York: Springer.

Walters, G. D. (2014). *Prison Officer Job Stress and Its Impact on the Treatment of Inmates: A Psychological Analysis*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58(7), 973–989.

Wilson, D. (2017). *Understanding Prison Staff: Theories and Practices*. London: Routledge.

Wolff, N., & Shi, J. (2016). *The Impact of Prison Officer Attitudes on Inmate Aggression and Violence: A Longitudinal Study*. *Journal of Offender Rehabilitation*, 55(4), 218–233.

Wójcik, Z. (2010). *Wzory zachowań funkcjonariuszy służby więziennej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wójcik, M. (2015). Psychologiczne uwarunkowania postaw strażników więziennych wobec więźniów. *Psychologia w Służbach Bezpieczeństwa*, 2(4), 109–120.

Wright, J., & Masters, M. (2012). *The Role of Correctional Officers in Shaping Inmate Behavior*. *Journal of Criminological Research*, 40(1), 45–59.

Wright, R. (2015). The Role of Correctional Officers in Managing Prison Populations: A Comparative Study. *Journal of Criminal Justice*, 43(2), 122–134.

Zakrzewski, A. (2018). Rola postaw funkcjonariuszy służby więziennej w kształtowaniu relacji z osadzonymi. *Studia z Psychologii*, 19(1), 67–80.

Zakrzewski, P. (2020). Postawy funkcjonariuszy służby więziennej w obliczu przemian systemowych. *Zarządzanie Służbą Więzienną*, 18(1), 55–69.

Zielińska, K. (2017). Stereotypy i uprzedzenia w pracy strażników więziennych. *Psychologia w Służbach Bezpieczeństwa*, 6(2), 120–133.

Zieliński, J. (2014). *Zarządzanie w systemie penitencjarnym: teorie i praktyka*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Żuraw, P. (2019). Wypalenie zawodowe w służbie więziennej: Przyczyny, konsekwencje i rozwiązania. *Psychologia w Służbach Bezpieczeństwa*, 5(3), 89–102.

Joanna Chwaszcz

EKSPERTYZA 6

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ SĘDZIÓW

1. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe Sędziów wobec nieletnich

Zadania ustawowe sędziów w Polsce wynikają przede wszystkim z Konstytucji RP, ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (USP) oraz innych aktów prawnych regulujących funkcjonowanie sądów i wymiaru sprawiedliwości. Do głównych zadań sędziów należą:

- Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości – czyli orzekanie w sprawach cywilnych, karnych, gospodarczych, rodzinnych, administracyjnych i innych w zakresie właściwości sądów.
- Stosowanie prawa i wydawanie orzeczeń – sędziowie rozstrzygają spory na podstawie przepisów prawa, dowodów i własnego przekonania.
- Zapewnienie rzetelnego i sprawiedliwego procesu – dbanie o to, aby każda ze stron miała możliwość przedstawienia swoich argumentów, przestrzeganie procedur oraz zasad prawa.
- Czuwanie nad prawidłowym przebiegiem postępowania sądowego – zapewnienie zgodności postępowania z przepisami proceduralnymi.
- Kontrola legalności działań administracji publicznej – w przypadku sędziów sądów administracyjnych, którzy rozpatrują skargi na decyzje organów administracji.
- Ochrona praw i wolności obywatelskich – sędziowie w swoich orzeczeniach muszą respektować prawa obywateli wynikające z Konstytucji i umów międzynarodowych.
- Podejmowanie uchwał w sprawach interpretacji prawa – szczególnie w Sądzie Najwyższym, który wydaje uchwały ujednolicające wykładnię prawa.
- Rozstrzyganie spraw związanych z wyborami i referendami – np. w Sądzie Najwyższym w zakresie ważności wyborów.

- Uczestnictwo w procesie kształtowania standardów orzeczniczych – analizowanie i interpretowanie przepisów prawa w sposób zapewniający spójność orzecznictwa.
- Udział w szkoleniu aplikantów sądowych i doskonaleniu zawodowym – starsi sędziowie często pełnią rolę mentorów dla młodszych prawników i aplikantów.
- Dodatkowo sędziowie są zobowiązani do przestrzegania zasad niezawisłości, apolityczności oraz bezstronności, co wynika z Konstytucji RP i aktów prawnych regulujących ich status.

W kontekście rozważanego tematu grupą sędziów szczególnie znaczącą są sędziowie rodzinni. Sędziowie rodzinni to wyspecjalizowana grupa sędziów, która zajmuje się kompleksowo sprawami dotyczącymi rodziny. W polskim systemie prawnym sprawy dotyczące nieletnich (np. demoralizacji, czynów karalnych, środków wychowawczych) rozpatrują wydziały rodzinne i nieletnich sądów rejonowych. Podstawą prawną jest Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (zastępująca wcześniejszą ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich). W pewnych przypadkach, gdy nieletni ukończył piętnasty rok życia i popełnił najpoważniejsze przestępstwa (np. zabójstwo), może być sądzony jak dorosły przez sąd karny na zasadach określonych w Kodeksie karnym. Do głównych zadań sędziów rodzinnych wobec nieletnich należą:

- Rozpoznawanie spraw nieletnich – sędziowie rodzinni orzekają w sprawach:
    - Demoralizacji – jeśli nieletni przejawia zachowania świadczące o demoralizacji, np. wagary, używanie alkoholu lub narkotyków, agresja, prostytucja.
    - Czynów karalnych – jeśli osoba w wieku 13–17 lat popełni czyn karalny (przestępstwo lub wykroczenie).
    - Środków zabezpieczających – wobec nieletnich, którzy wymagają nadzoru kuratora lub skierowania do placówki resocjalizacyjnej.

- Stosowanie środków wychowawczych, leczniczych i resocjalizacyjnych, takich jak:
    - upomnienie,
    - nadzór kuratora sądowego,
    - zobowiązanie do określonego zachowania (np. podjęcia terapii, uczęszczania do szkoły),
    - umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym,
    - umieszczenie w zakładzie poprawczym.

- Rozstrzyganie o odpowiedzialności nieletnich przed sądem karnym – w wyjątkowych przypadkach, gdy nieletni ukończył 15 lat i popełnił szczególnie poważne przestępstwo (np. zabójstwo, gwałt, rozbój), sąd może zdecydować o jego odpowiedzialności na zasadach dorosłych.
- Kontrola wykonywania orzeczeń i środków wychowawczych – sędzia rodzinny nadzoruje proces resocjalizacji nieletnich i może modyfikować wcześniej nałożone środki w zależności od postępów nieletniego.
- Zabezpieczanie praw nieletnich w sprawach opiekuńczych – sędziowie orzekają w sprawach dotyczących ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej, ustanowienia opiekuna lub kuratora.
- Podejmowanie decyzji o umieszczeniu nieletniego w placówce interwencyjnej – np. w ośrodku diagnostyczno-konsultacyjnym, jeśli zachodzi potrzeba przeprowadzenia badań psychologicznych i pedagogicznych.
- Współpraca z innymi instytucjami – sąd rodzinny może współpracować z policją, ośrodkami pomocy społecznej, kuratorami oraz placówkami resocjalizacyjnymi w celu skutecznej ochrony i wychowania nieletnich.

W polskim systemie prawnym dominują trzy modele odpowiedzialności nieletnich: retrybutywny, wychowawczy i sprawiedliwości naprawczej. Model retrybutywny opiera się na zasadzie sprawiedliwości odpłacającej (łac. retributio – odpłata), czyli

wymierzaniu kary jako konsekwencji czynu zabronionego. Główne założenia tego modelu obejmują:

- Kara jako odpłata za popełnione przestępstwo – nieletni traktowany jest podobnie jak osoba dorosła, a celem jest ukaranie go za jego czyn.
- Podkreślanie winy i odpowiedzialności sprawcy – skupia się na przeszłości i tym, co zostało złamane (prawo), a nie na przyszłej resocjalizacji.
- Zastosowanie surowych środków sankcyjnych – model ten może prowadzić do umieszczania nieletnich w zakładach poprawczych lub stosowania innych kar.
- Minimalizacja aspektów wychowawczych i resocjalizacyjnych – mniej uwagi poświęca się rehabilitacji i indywidualnym potrzebom nieletniego.
- Ograniczona rola okoliczności łagodzących – priorytetem jest kara adekwatna do czynu, a nie jego kontekst społeczny czy psychologiczny.

Stosowanie tego modelu może prowadzić do wtórnej demoralizacji nieletnich. Podejście to nie uwzględnia w pełni specyfiki rozwoju młodych sprawców, brakuje w nim elementów wsparcia i profilaktyki, które mogłyby zapobiec powtarzaniu się zachowań nieprzystosowawczych. Alternatywą dla modelu retrybutywnego są model wychowawczy lub model sprawiedliwości naprawczej, które koncentrują się na resocjalizacji i reintegracji nieletnich zamiast surowego karania.

Model wychowawczy w postępowaniu z nieletnimi koncentruje się na ich resocjalizacji i integracji społecznej, stawiając na pierwszym miejscu działania wychowawcze i opiekuńcze. Celem jest kształtowanie postaw zgodnych z normami społecznymi oraz zapobieganie przyszłym naruszeniom prawa.
Główne założenia modelu wychowawczego:

- Indywidualne podejście: Uwzględnianie unikalnych potrzeb i okoliczności życiowych nieletniego, co pozwala na dostosowanie środków wychowawczych do jego sytuacji.

- Resocjalizacja: Skupienie na działaniach mających na celu przywrócenie nieletniego społeczeństwu jako pełnoprawnego i odpowiedzialnego obywatela.
- Środki wychowawcze i opiekuńcze: Stosowanie takich środków, jak nadzór kuratora, umieszczenie w ośrodku wychowawczym czy terapia, zamiast tradycyjnych kar.
- Minimalizacja izolacji: Unikanie środków izolacyjnych, takich jak zakłady poprawcze, chyba że są one absolutnie konieczne.
- Współpraca z rodziną i społecznością: Angażowanie rodziny oraz lokalnej społeczności w proces wychowawczy, co wzmacnia efektywność działań resocjalizacyjnych.

Model wychowawczy jest szeroko akceptowany w nowoczesnych systemach prawnych, ponieważ podkreśla potrzebę wsparcia i edukacji nieletnich, zamiast ich surowego karania. Jednakże, skuteczność tego podejścia zależy od odpowiedniego wdrożenia programów resocjalizacyjnych oraz zaangażowania wszystkich uczestników procesu wychowawczego (Eichstaedt, 2021).

Model sprawiedliwości naprawczej (ang. restorative justice) to podejście w systemie wymiaru sprawiedliwości, które koncentruje się na naprawieniu szkody wyrządzonej przez przestępstwo poprzez aktywne zaangażowanie zarówno sprawcy jak i ofiary, a także społeczności. W przeciwieństwie do tradycyjnych modeli karania, sprawiedliwość naprawcza stawia na dialog, zadośćuczynienie i odbudowę relacji społecznych. Główne założenia modelu sprawiedliwości naprawczej:

- Naprawa szkody: Priorytetem jest zrekompensowanie strat poniesionych przez ofiarę, zarówno materialnych, jak i emocjonalnych.
- Aktywne uczestnictwo: Ofiara, sprawca i społeczność są zachęcani do wspólnego rozwiązywania problemu, co sprzyja lepszemu zrozumieniu skutków przestępstwa i wspiera proces pojednania.

- Odpowiedzialność sprawcy: Sprawca jest motywowany do wzięcia odpowiedzialności za swoje czyny i podjęcia działań mających na celu naprawienie wyrządzonej szkody.
- Reintegracja społeczna: Celem jest przywrócenie sprawcy do społeczności jako pełnoprawnego członka, co ma zapobiec przyszłym naruszeniom prawa.

W kontekście nieletnich sprawców, sprawiedliwość naprawcza odgrywa istotną rolę w procesie resocjalizacji. Programy oparte na tym modelu oferują alternatywę dla tradycyjnych sankcji karnych, skupiając się na edukacji, mediacji i wsparciu społecznym. Beata Czarnecka-Dzialuk (2023) podkreśla, że takie programy mogą być najbardziej preferowane w kontekście przestępczości nieletnich, ponieważ uwzględniając potrzeby zarówno sprawców, jak i ofiar. Autorka analizuje również możliwości realizacji tych programów w Polsce, zwracając uwagę na przepisy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Dagmara Woźniakowska (2005) przedstawia z kolei różne podejścia do sprawiedliwości naprawczej w takich krajach jak Austria, Anglia, Walia, Nowa Zelandia oraz Ukraina. Analiza tych systemów pokazuje, że integracja elementów sprawiedliwości naprawczej w postępowaniu z nieletnimi może prowadzić do pozytywnych rezultatów, takich jak obniżenie wskaźników recydywy i lepsza reintegracja społeczna sprawców. W Polsce, choć sprawiedliwość naprawcza nie jest jeszcze powszechnie stosowana, istnieją inicjatywy mające na celu jej wdrożenie w systemie resocjalizacji nieletnich (Lewicka-Zelent, 2017).

Podsumowując, model sprawiedliwości naprawczej oferuje alternatywne podejście do tradycyjnych systemów wymiaru sprawiedliwości, kładąc nacisk na naprawę szkody, odpowiedzialność sprawcy oraz aktywne zaangażowanie wszystkich stron konfliktu. W kontekście nieletnich, takie podejście może przyczynić się do skuteczniejszej resocjalizacji i reintegracji społecznej.

To, jakie rozwiązania przyjmują sędziowie wobec nieletnich wynika z ustawodawstwa, ale także ich wiedzy psychologicznej, pedagogicznej oraz cech indywidualnych i doświadczeń własnych. Na postawy sędziów wobec nieletnich mogą wpływać także obecne w społeczeństwie stereotypy. Z kolei każda decyzja przekłada się na bieg życia konkretnego młodego człowieka, jego rodziny i otoczenia. Postawa wspierająca zgodna z modelem wychowawczym czy sprawiedliwości naprawczej może przyczynić się do przemiany osobowościowej, nabycia odporności i niepowtarzalności zachowań naruszających normy społeczne i prawa karnego.

1.2. Formy wsparcia nieletnich przez sędziów

Sędziowie rodzinni pełnią kluczową funkcję w procesie resocjalizacji nieletnich, dążąc do przywrócenia ich na właściwą drogę życia społecznego i zapobiegania dalszej demoralizacji oraz przestępczości. Ich działania są ukierunkowane nie tylko na wydawanie orzeczeń, ale także na monitorowanie i kontrolę procesu resocjalizacyjnego. W polskim systemie prawnym sędziowie rodzinni działają zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2023 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, która wprowadziła szereg zmian, kładąc jeszcze większy nacisk na prewencję, terapię i pracę wychowawczą.

Do szczegółowych zadań sędziów rodzinnych należą:

1. Indywidualne podejście do nieletnich

Sędzia rodzinny musi ocenić nie tylko popełniony czyn, ale także warunki życia, sytuację rodzinną, środowiskową i psychologiczną nieletniego. Na tej podstawie dobiera odpowiednie środki wychowawcze lub resocjalizacyjne. Do oceny nieletniego często wykorzystywane są opinie biegłych (psychologów, pedagogów, psychiatrów) oraz badania w ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych.

2. Dobór środków resocjalizacyjnych

Sędzia może zastosować różne środki, w zależności od stopnia demoralizacji i popełnionego czynu:

- **Środki wychowawcze**, np.:
    - nadzór kuratora sądowego,
    - zobowiązanie do poprawy zachowania (np. uczestnictwo w terapii, szkoleniach),
    - umieszczenie w ośrodku wychowawczym.
- **Środki poprawcze** (w przypadku cięższych naruszeń prawa), np. umieszczenie w zakładzie poprawczym, gdzie celem jest wdrożenie procesu resocjalizacyjnego poprzez edukację, terapię i pracę nad zmianą zachowania.
- **Środki lecznicze** – gdy nieletni wymaga leczenia psychiatrycznego, terapii uzależnień lub specjalistycznej opieki medycznej.
-

3. Kontrola procesu resocjalizacji

Sędzia rodzinny monitoruje wykonanie środków wychowawczych i poprawczych, sprawdzając, czy podjęte działania przynoszą zamierzone rezultaty. Może również:

- zmieniać zastosowane środki, jeśli uzna, że nieletni nie robi postępów,
- uchylać środki w przypadku poprawy sytuacji,
- kierować nieletniego do specjalistycznych placówek.

Kontrola ta jest szczególnie istotna, ponieważ w procesie resocjalizacji kluczowe jest dostosowanie metod do indywidualnych potrzeb i postępów nieletniego.

4. Współpraca z instytucjami wspierającymi resocjalizację

Sędziowie rodzinni nie działają w oderwaniu od innych organów państwowych i instytucji społecznych. Kluczowe znaczenie ma współpraca z:

- kuratorami sądowymi, którzy sprawują nadzór nad nieletnimi,
- ośrodkami pomocy społecznej, które wspierają rodziny nieletnich,
- szkołami i placówkami edukacyjnymi, które mogą wdrażać specjalne programy wychowawcze,

- policją i strażą miejską, zwłaszcza w zakresie prewencji,
- młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi i zakładami poprawczymi.

5. Rola sędziego w przeciwdziałaniu recydywie

Sędziowie podejmując decyzje wobec nieletnich, kierują się nie tylko koniecznością ukarania, ale przede wszystkim celami resocjalizacyjnymi. Odpowiednio dobrane środki resocjalizacyjne mogą sprawić, że nieletni zmieni swoje postępowanie, co zmniejsza ryzyko recydywy.

Rola sędziego rodzinnego w resocjalizacji nieletnich wykracza poza tradycyjne orzekanie w sprawach karnych. Ich zadaniem jest nie tylko wymierzenie sprawiedliwości, ale przede wszystkim zapewnienie skutecznej resocjalizacji poprzez dobór odpowiednich środków, nadzór nad ich realizacją i współpracę z różnymi instytucjami. Ostatecznym celem jest pomoc młodemu człowiekowi w powrocie do społeczeństwa (Jasiński, 2020).

1.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów

Czynniki wzmacniające kapitał wspierający sędziów obejmują zarówno zasoby podmiotowej członków tej grupy zawodowej jak i czynniki zewnętrzne, odnoszące się do otoczenia sędziów i szerszej polityki oraz przekazu medialnego.

ZASOBY OSOBISTE WZMACNIAJĄCE POSTAWĘ WSPIERAJĄCĄ SĘDZIÓW WOBEC NIELETNICH

Postawa wspierająca sędziów wobec nieletnich, zgodnie z założeniami nowoczesnej resocjalizacji, wymaga nie tylko znajomości prawa, ale także określonych kompetencji osobistych, psychologicznych i społecznych. Sędziowie rodzinni, którzy orzekają w sprawach nieletnich, powinni posiadać zestaw zasobów osobistych umożliwiających skuteczną komunikację, empatyczne podejście oraz adekwatne podejmowanie decyzji.

Inteligencja emocjonalna

Jednym z kluczowych zasobów osobistych sędziego jest inteligencja emocjonalna, czyli zdolność do rozpoznawania i zarządzania własnymi emocjami oraz emocjami innych. W sprawach nieletnich emocje odgrywają istotną rolę. Sędziowie o wysokiej inteligencji emocjonalnej potrafią zachować równowagę między stanowczością a empatią, co sprzyja skutecznej resocjalizacji (Goleman, 1997)

Empatia

Empatia pozwala sędziemu na rozumienie sytuacji życiowej nieletniego i dostosowanie środków wychowawczych do jego indywidualnych potrzeb. Nie oznacza to pobłażliwości, ale raczej umiejętność wczucia się w sytuację młodego człowieka, co sprzyja podejmowaniu adekwatnych decyzji (Hoffman, 2000)

Odporność psychiczna i radzenie sobie ze stresem

Sprawy dotyczące nieletnich mogą być emocjonalnie obciążające, zwłaszcza gdy dotyczą poważnej demoralizacji, przemocy w rodzinie czy trudnych historii życiowych. Sędziowie, którzy nabyli umiejętność radzenia sobie ze stresem w sytuacjach trudnych i są w stanie kontrolować swoje emocje potrafią podejmować decyzje w sposób racjonalny. Trafne podejmowanie decyzji, z kolei jest wspierające wobec nieletnich i ich przyszłości oraz minimalizuje koszty emocjonalne trudnych decyzji względem sędziego (Kobasa, 1979).

Umiejętności komunikacyjne

Sędzia rodzinny powinien potrafić prowadzić dialog zarówno z nieletnim, jak i jego rodziną, kuratorami czy psychologami. Skuteczna komunikacja wielopoziomowa pozwala na lepsze zrozumienie sytuacji oraz zwiększa szanse na pozytywny wpływ na nieletniego (Argyle, 1999).

Kompetencje decyzyjne i etyczne

Decyzje podejmowane w sposób sprawiedliwy, zrównoważony i oparty na wartościach etycznych wiążą się z postawą wspierającą wobec nieletnich. Decyzje

sędziów zawierają aspekty prawne, ale także często psychologiczne i społeczne. Przedstawianie decyzji pokazując cały kontekst zaistniałej sytuacji i możliwe jej konsekwencje powoduje u nieletniego i jego bliskich wzrost prawdopodobieństwa większego zrozumienia i przyjęcia decyzji – wewnętrznej zgody, a ta z kolei wiąże się ze skuteczniejszą resocjalizacją (Kohlberg, 1981).

Podsumowując analizę czynników indywidualnych wzmacniających wspierającą postawę Sędziów należy podkreślić, że sędziowie zajmujący się sprawami nieletnich powinni posiadać wysoki poziom inteligencji emocjonalnej, empatii, odporności psychicznej oraz umiejętności komunikacyjnych i etycznych. Te zasoby osobiste pozwalają im podejmować mądre, sprawiedliwe decyzje i jednocześnie wspierać proces resocjalizacji.

CZYNNIKI ŚRODOWISKOWE WZMACNIAJĄCE WSPIERAJĄCĄ POSTAWĘ SĘDZIÓW WOBEC NIELETNICH

Postawa wspierająca sędziów wobec nieletnich nie zależy wyłącznie od ich indywidualnych cech czy kompetencji, ale jest także kształtowana przez czynniki środowiskowe. Odpowiednie warunki pracy, wsparcie instytucjonalne i dobrze funkcjonujące otoczenie społeczne mogą znacząco wpływać na ich podejście do spraw nieletnich, zwiększając efektywność działań resocjalizacyjnych. Nie bez znaczenia pozostaje także szerszy kontekst funkcjonowania sędziów jak polityka państwa czy przekaz medialny.

SYSTEMOWE WSPARCIE INSTYTUCJONALNE I WSPÓŁPRACA MIĘDZYINSTYTUCJONALNA

Sędziowie działają skuteczniej, gdy mają możliwość współpracy z kuratorami, psychologami, pedagogami, pracownikami socjalnymi oraz placówkami resocjalizacyjnymi. Ułatwia to poznanie sytuacji nieletniego i dopasowanie środków wychowawczych do jego indywidualnych potrzeb (Górecki & Kobasa, 2023).

Odpowiednie warunki pracy i wsparcie psychologiczne dla sędziów

Przeciążenie pracą i stres mogą osłabiać postawę wspierającą. Dostęp do superwizji interdyscyplinarnej, regularnych szkoleń oraz wsparcia zespołowego pozwala sędziom skuteczniej radzić sobie z trudnymi emocjonalnie sprawami i unikać wypalenia zawodowego (Figley, 2002).

Jasne i spójne przepisy prawne wspierające resocjalizację

Przepisy, które promują indywidualizację orzeczeń oraz środki wychowawcze zamiast wyłącznie represyjnych kar, wspierają sędziów w podejmowaniu decyzji resocjalizacyjnych. Nowa ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (2023) daje większe możliwości stosowania alternatywnych metod, co wzmacnia podejście wspierające (Konopczyński, 2015).

Pozytywny klimat społeczny i medialny

Społeczna akceptacja dla działań resocjalizacyjnych oraz brak presji na surowe karanie sprzyja postawie wspierającej sędziów wobec nieletnich. Media kształtujące pozytywny wizerunek resocjalizacji oraz promowanie skutecznych praktyk w przestrzeni publicznej mogą wzmacniać przekonanie sędziów o wartości podejścia naprawczego (Goffman, 2005).

Dobrze funkcjonujący system kurateli i probacji

Obecność kompetentnych kuratorów sądowych i skutecznie działających programów probacyjnych ułatwia sędziom podejmowanie decyzji opartych na resocjalizacji zamiast izolacji. Programy probacyjne zmniejszają ryzyko recydywy i są efektywną alternatywą dla zakładów poprawczych (Stróżewski, 2019).

Postawa wspierająca sędziów wobec nieletnich jest wzmacniana przez efektywną współpracę instytucji, odpowiednie warunki pracy, spójne przepisy prawne, pozytywny klimat społeczny oraz skuteczny system kurateli i probacji. Środowisko

sprzyjające resocjalizacji pozwala sędziom podejmować bardziej świadome i skuteczne decyzje, które zwiększają szanse na reintegrację społeczną nieletnich.

1.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów

Mimo że rola sędziów rodzinnych w resocjalizacji nieletnich jest kluczowa, ich postawa wspierająca może być osłabiana przez różne czynniki psychologiczne, instytucjonalne i systemowe. Bariery te mogą prowadzić do rutynizacji podejmowanych decyzji, surowszego podejścia do nieletnich lub obniżenia poziomu empatii w procesie orzekania. Czynniki osłabiające wspierającą postawę sędziów wobec nieletnich możemy nazwać czynnikami ryzyka. Obejmują one: przeciążenie emocjonalne i wypalenie zawodowe, deficyty w zakresie inteligencji emocjonalnej i empatii, presję czasu i nadmierne obciążenie pracą, stereotypy i uprzedzenia, brak wsparcia psychologicznego, restrykcyjne prawo.

CZYNNIKI OSŁABIAJĄCE WSPIERAJĄCĄ POSTAWĘ SĘDZIÓW WOBEC NIELETNICH

Przeciążenie emocjonalne i wypalenie zawodowe

Sędziowie zajmujący się sprawami nieletnich często mają do czynienia z trudnymi historiami życiowymi, przemocą domową, zaniedbaniem oraz recydywą, co może prowadzić do wypalenia emocjonalnego i zawodowego. Konsekwencją tego jest osłabienie empatii oraz traktowanie spraw w sposób rutynowy. W literaturze przedmiotu wypalenie zawodowe definiuje się jako stan emocjonalnego, fizycznego i psychicznego wyczerpania wynikającego z długotrwałego stresu związanego z pracą.

- **Przeciążenie pracą i presja czasu**

Sędziowie często rozpatrują dużą liczbę spraw, co ogranicza możliwość indywidualnego podejścia do każdej z nich. Brak czasu na dogłębną analizę sprawy oraz szybkie tempo pracy mogą prowadzić do nietrafnych decyzji i obniżenia satysfakcji zawodowej (Lipsky, 2010).

- **Ekspozycja na trudne emocjonalnie sprawy**

Sędziowie rodzinni często mają do czynienia z przemocą, zaniedbaniem dzieci, recydywą nieletnich oraz skomplikowanymi sytuacjami rodzinnymi. Stała konfrontacja z takimi problemami może prowadzić do tzw. zmęczenia współczuciem (compassion fatigue), czyli emocjonalnego wyczerpania wynikającego z długotrwałego współodczuwania cierpienia innych (Figley, 2002).

- **Brak wsparcia psychologicznego i instytucjonalnego**

Sędziowie w Polsce często nie mają dostępu do superwizji psychologicznej ani regularnych programów wsparcia emocjonalnego, co mogłoby pomóc im radzić sobie z obciążeniem psychicznym. W krajach takich jak Szwecja czy Niemcy istnieją programy mentoringowe i psychologiczne dla sędziów, co zmniejsza ryzyko wypalenia (Schaufeli & Enzmann, 1998).

- **Społeczna i medialna presja**

Sędziowie często odczuwają presję społeczną, zwłaszcza gdy orzekają w sprawach głośnych medialnie. Krytyka w mediach, negatywne postawy społeczne wobec wymiaru sprawiedliwości czy naciski polityczne mogą prowadzić do poczucia frustracji, lęku i niepewności zawodowej (Fiske, 1998).

Konsekwencje wypalenia zawodowego sędziów

- **Spadek jakości podejmowanych decyzji**

Sędziowie dotknięci wypaleniem zawodowym mogą podejmować decyzje mniej starannie, w sposób rutynowy, bez wnikliwej analizy sytuacji nieletniego. Może to skutkować nadmierną surowością albo zbyt łagodnym podejściem. Jedno i drugie obniża efektywność resocjalizacji.

- **Zwiększone ryzyko depersonalizacji**

Sędziowie cechujący się wypaleniem zawodowym mogą przejawiać postawy cyniczne wobec nieletnich, traktując ich jako "przypadki" zamiast jako osoby z

indywidualnymi historiami. Może to prowadzić do utraty empatii i mniejszego zaangażowania w proces resocjalizacji.

- **Problemy zdrowotne**

Długotrwały stres i przeciążenie emocjonalne mogą prowadzić do zaburzeń lękowych, depresji, problemów psychosomatycznych oraz zwiększonego ryzyka chorób sercowo-naczyniowych. Deficyty zdrowotne obniżają z kolei kondycję sędziów i ich gotowość do zaangażowania się i pracy (Siegrist, 1996).

- **Wzrost liczby absencji i rezygnacji zawodowych**

W krajach takich jak USA i Wielka Brytania wypalenie zawodowe jest jedną z głównych przyczyn wcześniejszych rezygnacji sędziów ze stanowiska oraz długoterminowych zwolnień lekarskich (Bakker & Demerouti, 2007).

Na wypalenie zawodowe i przeciążenie emocjonalne sędziów wpływają głównie: nadmiar obowiązków, trudne emocjonalnie sprawy, brak wsparcia psychologicznego oraz presja społeczna i medialna. Konsekwencje obejmują spadek jakości orzecznictwa, utratę empatii, problemy zdrowotne i rezygnację z zawodu.

DEFICYTY W ZAKRESIE INTELIGENCJI EMOCJONALNEJ I EMPATII

Brak rozwiniętych umiejętności emocjonalnych, takich jak zdolność rozpoznawania emocji u siebie i innych oraz empatycznego reagowania, może prowadzić do mechanicznego podejścia do nieletnich. Niektórzy sędziowie mogą mieć tendencję do nadmiernego formalizmu zamiast indywidualnego podejścia do każdej z prowadzonych spraw (Hoffman, 2000).

Wpływ deficytów inteligencji emocjonalnej na postawy wspierające sędziów wobec nieletnich

Inteligencja emocjonalna (IE) to zdolność do rozpoznawania, rozumienia i regulowania własnych emocji oraz skutecznego zarządzania relacjami interpersonalnymi. W kontekście pracy sędziów, zwłaszcza tych zajmujących się

sprawami nieletnich, wysoki poziom IE sprzyja podejściu wspierającemu, natomiast jej deficyty mogą prowadzić do surowszych, mniej elastycznych i mniej empatycznych decyzji.

- **Brak empatii i trudności w rozumieniu sytuacji nieletniego**

Sędziowie z niskim poziomem IE mogą mieć trudności z rozpoznawaniem emocji nieletniego oraz jego środowiskowych uwarunkowań, co prowadzi do mniej adekwatnych decyzji resocjalizacyjnych. Brak empatii sprawia, że zamiast indywidualnego podejścia, orzecznictwo może być rutynowe, co nie pozwala na uwzględnienie indywidualnego podejścia, najkorzystniejszego dla każdej osoby i jej otoczenia (Figley, 2002).

- **Trudności w regulacji emocji i podatność na stres**

Sędziowie regularnie spotykają się z trudnymi emocjonalnie sprawami, które wymagają opanowania, odporności psychicznej i umiejętności radzenia sobie ze stresem. Osoby z deficytami IE:

- Częściej doświadczają frustracji i zniechęcenia, co może prowadzić do postawy cynicznej wobec nieletnich.
- Są bardziej narażone na zmęczenie współczuciem (compassion fatigue), co może osłabiać ich zaangażowanie w proces resocjalizacji.

- **Skłonność do surowszego orzekania**

Badania pokazują, że deficyty inteligencji emocjonalnej mogą skutkować większym rygoryzmem w wymierzaniu kar oraz mniejszą skłonnością do stosowania środków wychowawczych (Rode, Dukała & Kabzińska, 2020):

- Sędziowie o niskiej IE mogą mieć tendencję do surowych, represyjnych decyzji, uznając je za „obiektywnie sprawiedliwe".
- Mogą również nie doceniać znaczenia czynnika środowiskowego w zachowaniach nieletnich, co prowadzi do stygmatyzacji zamiast resocjalizacji.

- **Problemy w komunikacji i budowaniu relacji z nieletnimi**

Sędzia powinien być nie tylko osobą decydującą o losie nieletniego, ale również kimś, kto wpływa na jego postawę i motywuje go do zmiany. Niska IE może powodować (Hargie, 2011):

- Nieumiejętność budowania zaufania, co osłabia skuteczność oddziaływań wychowawczych.
- Brak elastyczności komunikacyjnej, co może prowadzić do konfrontacyjnych zamiast wspierających interakcji z nieletnimi.

- **Wzrost ryzyka wypalenia zawodowego i rezygnacji z pracy**

Brak umiejętności regulacji emocji oraz empatii może zwiększać podatność na przeciążenie emocjonalne i wypalenie zawodowe, co prowadzi do:

- Utraty motywacji do pracy i spadku efektywności orzeczniczej.
- Wzrostu absencji oraz rezygnacji z zawodu, co negatywnie wpływa na stabilność systemu sądownictwa rodzinnego.

Deficyty inteligencji emocjonalnej mogą osłabiać postawy wspierające sędziów wobec nieletnich poprzez brak empatii, trudności w regulacji emocji, surowsze orzekanie, problemy w komunikacji oraz większą podatność na wypalenie zawodowe. Wzmacnianie IE poprzez szkolenia i wsparcie psychologiczne mogłoby poprawić jakość pracy sędziów i zwiększyć efektywność resocjalizacji nieletnich.

Presja czasu i nadmierne obciążenie sprawami

Sędziowie rodzinnych często rozpatrują dużą liczbę spraw, co ogranicza możliwość dogłębnej analizy sytuacji każdego nieletniego. Może to prowadzić do schematyzacji decyzji, zamiast indywidualnego podejścia do każdego przypadku oraz przeciążenia zawodowego i dalszych jego konsekwencji.Praca sędziego, zwłaszcza w sprawach dotyczących nieletnich, wymaga wnikliwej analizy, indywidualnego podejścia oraz umiejętności uwzględniania aspektów

psychologicznych i społecznych. Jednak presja czasu i nadmierne obciążenie pracą mogą znacząco osłabić postawę wspierającą sędziów. Brak czasu na dogłębną analizę sprawy i indywidualne podejście może prowadzić do schematyzmu w pracy, rutyny, wyroków zbyt łagodnych jak i zbyt srogich orzeczeń. Z kolei wysoki stres i przemęczenie mogą ograniczać zasoby poznawcze, empatię, zmniejszać odporność psychiczną, wywoływać irytację (Górecki & Kobsa, 2023).

Zbyt duże obciążenie sędziów biurokracją może skutkować automatyzmem decyzji, co minimalizuje indywidualne podejście do każdej osoby i uwarunkowań oraz przewidywanej perspektywy temporalnej rozpatrywanej sprawy. Brak czasu na rozeznanie sprawy powodować może także zdawanie się sędziów na gotowe opinie biegłego/biegłych (droga na skróty), co może być obarczone błędami. Presja czasu może także powodować zmniejszoną otwartość sędziów na różnorodność środków wychowawczych i resocjalizacyjnych. Sędziowie mogą częściej orzekać o izolacyjnych środkach karnych (np. umieszczenie w zakładzie poprawczym), zamiast kierować nieletnich do programów wsparcia czy terapii. Stosowanie mniej elastycznych i mniej innowacyjnych rozwiązań może prowadzić do większej recydywy wśród nieletnich.

Presja czasu wiąże się także z osłabieniem empatii i wzrostem dystansu emocjonalnego. Presja czasu i nadmierne obciążenie mogą prowadzić do psychologicznych mechanizmów obronnych, które osłabiają zaangażowanie emocjonalne sędziów. Mogą oni stosować strategię dystansowania się, co oznacza mniejsze zaangażowanie w sprawę i postrzeganie nieletnich jako „problemów do rozwiązania", a nie osób wymagających wsparcia. Może to skutkować mniejszym zainteresowaniem czynnikami ochronnymi, takimi jak relacje rodzinne czy motywacja nieletniego do zmiany (Maslach & Leiter, 2017).

Praca pod presją czasu wiąże się także ze zwiększonym ryzykiem wypalenia zawodowego i większym prawdopodobieństwem rezygnacji z pracy. Długotrwałe

przeciążenie obowiązkami może prowadzić do wypalenia zawodowego, które negatywnie wpływa na jakość orzecznictwa i podejście sędziego do nieletnich. Zmniejszenie satysfakcji z pracy może prowadzić do większej obojętności na potrzeby młodocianych sprawców. Z kolei rosnąca liczba rezygnacji i absencji w zawodzie może osłabiać efektywność całego systemu sądownictwa rodzinnego.

Podsumowując, presja czasu i nadmierne obciążenie sędziów osłabiają ich postawę wspierającą wobec nieletnich, ponieważ:

- Utrudniają indywidualne podejście do sprawy – decyzje stają się schematyczne i formalistyczne.
- Zwiększają stres i zmęczenie, co prowadzi do mniejszej empatii.
- Promują represyjne środki zamiast rozwiązań wychowawczych.
- Osłabiają zdolność do budowania relacji z nieletnimi i ograniczają otwartość na alternatywne metody resocjalizacji.

Wpływ negatywnych stereotypów i uprzedzeń

Sędziowie mogą kierować się stereotypami dotyczącymi nieletnich przestępców, ich środowiska czy statusu społecznego, co może wpływać na surowsze podejście i mniejszą otwartość na resocjalizację. Stereotypy to uproszczone, schematyczne przekonania na temat określonych grup społecznych, które mogą wpływać na proces podejmowania decyzji. W przypadku sędziów orzekających w sprawach nieletnich, stereotypowe postrzeganie młodocianych sprawców może prowadzić do zniekształceń poznawczych, uprzedzeń oraz nieobiektywnych orzeczeń, co w konsekwencji osłabia funkcję resocjalizacyjną wymiaru sprawiedliwości. Sędziowie, podobnie jak inni ludzie, nie są wolni od wpływu stereotypów. Badania psychologii społecznej wskazują, że w warunkach presji czasu i przeciążenia decyzje podejmowane są szybciej i na podstawie schematów poznawczych (Fiske & Taylor, 1991).

Stereotypy dotyczące nieletnich mogą prowadzić do mechanicznych decyzji, bez dogłębnej analizy rzeczywistej sytuacji danej osoby. Istnieje ryzyko szufladkowania nieletnich jako „niedostosowanych", co może wpływać na wybór bardziej represyjnych środków. Badania pokazują, że sędziowie mogą być bardziej surowi wobec nieletnich (Graham & Lowery, 2004):

- Pochodzących ze środowisk marginalizowanych (np. biednych, z rodzin dysfunkcyjnych), ponieważ stereotypowo zakłada się, że „są bardziej skłonni do przestępstw".
- Z grup mniejszościowych lub określonych subkultur młodzieżowych – mogą być postrzegani jako „trudniejsi do resocjalizacji".
- Chłopców częściej niż dziewcząt, ponieważ stereotypowo przypisuje się im większą agresję i skłonność do ryzykownych zachowań.

Stereotypy mogą prowadzić do efektu etykietowania, który wzmacnia negatywne postawy wobec nieletnich. Jeśli sędzia postrzega młodocianego sprawcę jako osobę „z natury skłonną do przestępstw", istnieje większe prawdopodobieństwo, że:

- Udzieli surowszej kary zamiast środków wychowawczych.
- Nie uwzględni okoliczności łagodzących (np. trudnej sytuacji rodzinnej).
- Uznając nieletniego za „zdemoralizowanego", zdecyduje o umieszczeniu go w zakładzie poprawczym, co może zwiększyć ryzyko recydywy.

Konsekwencje stereotypowego podejścia sędziów do nieletnich obejmują (Goffman, 2005):

- Mniejsze szanse na skuteczną resocjalizację - sędzia, który kieruje się stereotypami, może nie dostrzegać potencjału zmiany u nieletniego;
- Może to prowadzić do wykluczenia społecznego młodocianego sprawcy i wzrostu jego identyfikacji z grupami przestępczymi;
- Wczesną „etykieta przestępcy" – przypisanie etykiety młodemu człowiekowi może zniechęcić go do podejmowania próby zmiany

zachowania i jednocześnie promować zachowania zgodne z przypisaną etykietą.

Stereotypowe postrzeganie nieletnich może prowadzić do nierównego traktowania w zależności od płci, rasy, pochodzenia społecznego czy wyglądu. Niektóre grupy mogą być surowiej karane, mimo podobnych okoliczności przestępstwa. Sędziowie mogą pomijać czynniki ochronne, np. wsparcie rodziny czy motywację do zmiany, jeśli uważają, na podstawie stereotypów, że dana osoba „nie rokuje poprawy" (Eriskon, 1964).

Stereotypy mogą zwiększać ryzyko błędnych orzeczeń, gdyż wpływają na subiektywne postrzeganie dowodów, świadectw oraz samego oskarżonego. Jeśli sędzia podświadomie oczekuje, że dany nieletni „jest winny", może interpretować ambiwalentne dowody na jego niekorzyść. To może prowadzić do fałszywych skazań lub pominięcia istotnych okoliczności łagodzących. Podsumowując, stereotypy w orzecznictwie wobec nieletnich mogą prowadzić do:

- Mechanicznych, schematycznych decyzji, bez uwzględnienia indywidualnych uwarunkowań sprawcy;
- Surowszego traktowania określonych grup (np. biednych, należących do subkultur);
- Etykietowania nieletnich jako „niedostosowanych", co zwiększa ryzyko recydywy;
- Niesprawiedliwego traktowania i błędnych decyzji sądowych.

BRAK ODPOWIEDNIEGO WSPARCIA PSYCHOLOGICZNEGO DLA SĘDZIÓW

Brak wsparcia psychologicznego, przy dużym obciążeniu pracą sędziów, wysokim stresie, ważności decyzji, które mogą zmienić bieg życia młodego człowieka, może prowadzić do frustracji, poczucia bezsilności i osłabienia motywacji do działań resocjalizacyjnych.

Wpływ braku wsparcia psychologicznego na kondycję psychiczną sędziów

Niski poziom wsparcia może prowadzić do licznych konsekwencji w życiu zawodowym sędziów, nie pozostaje także obojętny na ich życie prywatne. Doświadczanie trudności w pracy jak i w życiu osobistym wzajemnie się wzmacnia, prowadząc do przeciążenia i uaktywnienia mechanizmów obronnych.

- **Przeciążenie emocjonalne i wypalenie zawodowe**

Chroniczny stres, z jakim mierzą się sędziowie, prowadzi do wypalenia zawodowego, które obejmuje trzy kluczowe komponenty (Maslach & Leiter, 2017):

- Wycieńczenie emocjonalne – zmęczenie i osłabienie odporności psychicznej.
- Depersonalizacja – dystansowanie się od stron postępowania, co może prowadzić do surowszego traktowania nieletnich.
    - Obniżone poczucie skuteczności – sędzia traci wiarę w możliwość resocjalizacji sprawców.

- **Wzrost reakcji obronnych: dystans i mechanizmy unikania**

Brak wsparcia psychologicznego sprawia, że sędziowie mogą rozwijać mechanizmy obronne, które pomagają im radzić sobie z napięciem, ale jednocześnie osłabiają ich zdolność do empatycznego podejścia (Hobfoll, 1989):

- Unikanie emocjonalne – sędzia stara się ograniczyć zaangażowanie w sprawę, co może prowadzić do mechanicznego orzekania i pomijania aspektów psychologicznych nieletniego.
- Znieczulenie emocjonalne – długotrwały brak wsparcia może powodować spadek empatii, co utrudnia przyjęcie perspektywy nieletniego i ocenę jego potencjału do zmiany.

Konsekwencje niskiego wsparcia sędziów dla ich postawy wobec nieletnich

Skutkiem niskiego poziomu wsparcia sędziów jest: zminimalizowanie indywidualnego podejścia do nieletnich, zwiększone prawdopodobieństwo stosowania bardziej represyjnych kar i stereotypowe spostrzeganie nieletnich z

konsekwencjami z tego wynikającymi oraz spadek zaangażowania w sprawy nieletnich.

Bez odpowiedniego wsparcia psychologicznego sędziowie mogą traktować sprawy bardziej schematycznie, nie analizując dokładnie czynników ryzyka i ochronnych dotyczących sprawy nieletniego. Badania nad wpływem stresu na proces decyzyjny sędziów wskazują, że brak wsparcia psychologicznego może skutkować tendencją do wydawania surowszych wyroków – gdy sędziowie czują się przeciążeni, ich decyzje są mniej elastyczne i bardziej konserwatywne oraz mniejszym uwzględnieniem okoliczności łagodzących – sędziowie zmęczeni psychicznie są mniej skłonni analizować czynniki indywidualne sprawcy.

Brak wsparcia psychologicznego może prowadzić także do spadku motywacji sędziów do angażowania się w proces resocjalizacji. Jeśli sędzia nie otrzymuje pomocy psychologicznej w radzeniu sobie z trudnymi sprawami, może tracić wiarę w skuteczność resocjalizacji. W efekcie częściej stosuje kary izolacyjne zamiast środków naprawczych, np. kurateli czy terapii.

Wydaje się, że wyżej wymienione problemy można minimalizować za pomocą:

- Regularnego wsparcie psychologicznego dla sędziów, np. superwizje i konsultacje psychologiczne.
- Szkoleń z zakresu radzenia sobie ze stresem i zarządzania emocjami.
- Lepszej organizacji pracy, aby zmniejszyć przeciążenie decyzyjne i emocjonalne.

  Zwiększenia świadomości sędziów na temat wpływu emocji na proces orzekania.

Wsparcie psychologiczne dla sędziów jest kluczowe, aby ich decyzje były nie tylko sprawiedliwe, ale także wspierały skuteczną resocjalizację nieletnich.

Surowe podejście do nieletnich w świetle zmian legislacyjnych

Na sposób orzekania mogą wpływać także zmiany w ustawodawstwie. Prawny i społeczny nacisk na zaostrzenie kar wobec nieletnich sprawców może osłabiać wspierającą rolę sędziów na rzecz bardziej represyjnego podejścia (Konopczyński,

2019). W ostatnich latach w Polsce wprowadzono istotne zmiany legislacyjne dotyczące postępowania z nieletnimi, mające na celu zarówno skuteczniejszą resocjalizację, jak i izolację sprawców najcięższych przestępstw. Kluczowe aspekty tych reform dotyczą (https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc):

- **Wydłużenie pobytu w zakładzie poprawczym**

Nowe przepisy umożliwiają przedłużenie pobytu nieletnich w zakładach poprawczych do 24. roku życia, szczególnie w przypadkach najpoważniejszych przestępstw, takich jak zabójstwo czy gwałt. Decyzję o przedłużeniu pobytu podejmuje sąd rodzinny, oceniając efektywność dotychczasowej resocjalizacji.

- **Wprowadzenie okręgowych ośrodków wychowawczych**

Utworzono nowe placówki przeznaczone dla nieletnich powyżej 13. roku życia, którzy popełnili czyny karalne lub wykazują wysoki stopień demoralizacji. Decyzję o umieszczeniu w takim ośrodku podejmuje sąd rodzinny, co ma na celu zapewnienie bardziej adekwatnych środków resocjalizacyjnych.

- **Ustalenie minimalnego wieku odpowiedzialności**

Wprowadzono minimalną granicę wieku odpowiedzialności za zachowania naruszające porządek prawny na poziomie 10 lat. Ma to na celu ochronę młodszych dzieci przed formalnymi postępowaniami sądowymi i skierowanie ich do odpowiednich form wsparcia.

- **Alternatywne środki wychowawcze w szkołach**

Nowe przepisy umożliwiają dyrektorom szkół, za zgodą rodziców i uczniów, stosowanie alternatywnych środków wychowawczych, takich jak prace porządkowe na rzecz szkoły, w przypadku mniej poważnych wykroczeń uczniów. Ma to na celu unikanie formalnych postępowań sądowych w sytuacjach, które można rozwiązać na poziomie szkolnym.

- **Zwiększenie dostępu do obrońcy z urzędu**

Wzmocniono gwarancje procesowe dla nieletnich, zapewniając im prawo do pomocy obrońcy od początku czynności z ich udziałem. W przypadku braku możliwości zatrudnienia adwokata z wyboru, nieletni mogą skorzystać z pomocy obrońcy z urzędu, co ma na celu zapewnienie rzetelności postępowania.

- **Utworzenie domów dla matek z dziećmi**

W zakładach poprawczych, młodzieżowych i okręgowych ośrodkach wychowawczych oraz schroniskach dla nieletnich przewidziano specjalne domy dla młodych matek, umożliwiające im opiekę nad dziećmi podczas odbywania resocjalizacji. Jest to odpowiedź na szczególne potrzeby tej grupy nieletnich.

- **Powołanie komisji ds. środka leczniczego**

Ustawa przewiduje powołanie komisji, która wskaże sądowi odpowiednią placówkę dla nieletnich wymagających specjalistycznej opieki ze względu na problemy ze zdrowiem psychicznym. Ma to na celu zapewnienie szybkiej i adekwatnej pomocy dla potrzebujących nieletnich.

Zmiany te mają na celu dostosowanie systemu resocjalizacji nieletnich do współczesnych wyzwań, zapewniając jednocześnie skuteczną izolację sprawców najpoważniejszych przestępstw oraz wsparcie dla młodzieży wymagającej pomocy wychowawczej i terapeutycznej.

1.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich przez Sędziów

Wspieranie nieletnich przez sędziów jest kluczowe dla zapewnienia sprawiedliwości przyjaznej dzieciom. Poniżej przedstawione zostaną dobre praktyki stosowane w Polsce i na świecie (Lewicka-Zelent, 2017):

- **Szkolenia specjalistyczne dla sędziów**

W Polsce realizowany jest kompleksowy program szkoleń dla sędziów, prokuratorów i innych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, mający na celu wdrożenie zasad dobra dziecka oraz poprawę sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwami o charakterze seksualnym i przemocą domową. Program obejmuje zarówno aspekty prawne, jak i psychologiczne, z naciskiem na praktyczne umiejętności pracy z nieletnimi (https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc)

- **Współpraca z organizacjami międzynarodowymi**

UNICEF i Ministerstwo Sprawiedliwości w Polsce w 2024 r. zacieśniły współpracę w celu wzmocnienia ochrony praw dzieci, w tym dzieci uchodźców. Podpisano plan działań na 2025 rok, który obejmuje m.in. rozwój kompetencji zawodowych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości oraz wsparcie wdrażania standardów ochrony dzieci (unicef.org)

- **Alternatywy dla detencji nieletnich**

W Polsce przeprowadzono szkolenia dla sędziów dotyczące ochrony małoletnich przed detencją z przyczyn migracyjnych oraz stosowania alternatywnych środków. Celem jest eliminacja zatrzymań dzieci z przyczyn migracyjnych i promowanie rozwiązań opartych na opiece i wsparciu www.unicef.org.

- **Współpraca międzyinstytucjonalna**

Kluczowa dla dobra dziecka jest efektywna współpraca między sądami rodzinnymi a Opiniodawczymi Zespołami Sądowych Specjalistów (OZSS) jest. Współpraca ta polega na wymianie informacji i wspólnym podejmowaniu decyzji dotyczących nieletnich, co przyczynia się do lepszej ochrony ich interesów (Czarnecka-Dzialuk, 2023).

- **Tworzenie przyjaznych warunków przesłuchań**

W wielu krajach stosuje się praktykę przesłuchiwania nieletnich w specjalnie przystosowanych pomieszczeniach, tzw. "niebieskich pokojach", które minimalizują stres i traumę związaną z udziałem w procedurach sądowych. Takie

podejście sprzyja uzyskaniu bardziej wiarygodnych zeznań i chroni dobrostan psychiczny dziecka.

- **Indywidualne podejście do każdego przypadku**

Sędziowie uwzględniają indywidualne okoliczności każdego nieletniego, takie jak wiek, dojrzałość, sytuacja rodzinna czy ewentualne doświadczenia traumatyczne. Takie podejście pozwala na dostosowanie decyzji sądowych do potrzeb i najlepszego interesu dziecka.

- **Promowanie mediacji i programów resocjalizacyjnych**

W wielu systemach prawnych promuje się mediację oraz programy resocjalizacyjne jako alternatywę dla tradycyjnych postępowań sądowych. Takie rozwiązania umożliwiają nieletnim naprawienie szkód i integrację społeczną, co jest korzystne zarówno dla nich, jak i dla społeczności.

Implementacja powyższych praktyk przyczynia się do stworzenia systemu sprawiedliwości bardziej przyjaznego dzieciom, zapewniając im odpowiednie wsparcie i ochronę.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO AKTUALNYM WIĘŹNIOM

2.1 Zadania ustawowe Sędziów wobec więźniów

Sędziowie penitencjarni w Polsce pełnią kluczową rolę w nadzorze nad legalnością i prawidłowością wykonywania kar pozbawienia wolności oraz innych środków skutkujących pozbawieniem wolności. Ich ustawowe zadania obejmują:

Nadzór nad wykonywaniem kar i środków przymusu

Sędzia penitencjarny sprawuje nadzór nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary pozbawienia wolności, zastępczej kary pozbawienia wolności, kary aresztu wojskowego, kary aresztu lub zastępczej kary aresztu, kary porządkowej, tymczasowego aresztowania, zatrzymania oraz środków zabezpieczających związanych z umieszczeniem w zakładzie psychiatrycznym.

Wizytacje miejsc pozbawienia wolności

Sędzia penitencjarny ma obowiązek wizytować zakłady karne, areszty śledcze oraz inne miejsca, w których przebywają osoby pozbawione wolności. Ma on prawo wstępu w każdym czasie, bez ograniczeń, do tych miejsc, poruszania się po ich terenie, przeglądania dokumentów oraz żądania wyjaśnień od administracji tych jednostek. Ponadto, sędzia penitencjarny może przeprowadzać rozmowy z osobami pozbawionymi wolności bez obecności innych osób oraz badać ich wnioski, skargi i prośby

Kontrola decyzji administracyjnych dotyczących osób pozbawionych wolności

Sędzia penitencjarny ma uprawnienia do uchylania decyzji organów administracyjnych, takich jak dyrektorzy zakładów karnych czy aresztów śledczych, jeżeli są one sprzeczne z prawem i dotyczą osób pozbawionych

wolności. W przypadku stwierdzenia niezgodnego z prawem pozbawienia wolności, sędzia penitencjarny niezwłocznie zawiadamia o tym odpowiedni organ i, w razie potrzeby, zarządza zwolnienie takiej osoby.

Współpraca z innymi organami

Jeżeli sędzia penitencjarny uzna, że zachodzi potrzeba wydania decyzji nienależącej do jego właściwości, przekazuje swoje spostrzeżenia wraz z odpowiednimi wnioskami właściwemu organowi. Organ ten ma obowiązek zawiadomić sędziego o zajętym stanowisku w wyznaczonym terminie. W przypadku uznania tego stanowiska za niezadowalające, sędzia penitencjarny przedstawia sprawę organowi nadrzędnemu.

Powyższe zadania sędziów penitencjarnych mają na celu zapewnienie przestrzegania praw osób pozbawionych wolności oraz monitorowanie prawidłowości funkcjonowania jednostek penitencjarnych.

2.2 Formy wsparcia więźniów przez Sędziów

Sędziowie odgrywają istotną rolę w procesie readaptacji społecznej więźniów, wpływając na ich reintegrację ze społeczeństwem oraz zmniejszenie ryzyka recydywy. Można wyróżnić kilka kluczowych obszarów, w których sędziowie mogą wspierać ten proces:

Współpraca z kuratorami sądowymi i instytucjami wsparcia

Sędziowie mogą inicjować i wspierać programy resocjalizacyjne realizowane we współpracy z kuratorami sądowymi oraz innymi instytucjami, takimi jak organizacje pozarządowe czy ośrodki interwencji kryzysowej. Przykładem takiej inicjatywy jest program "W KIERUNKU WOLNOŚCI" realizowany w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie, który obejmuje dyżury kuratorów sądowych oraz zorganizowane spotkania z przedstawicielami różnych instytucji, mające na celu wsparcie skazanych w procesie readaptacji społecznej (sw.gov.pl).

2. Promowanie programów rozwijających inteligencję emocjonalną

Sędziowie mogą wspierać wdrażanie programów mających na celu rozwijanie inteligencji emocjonalnej wśród więźniów, co przyczynia się do lepszego radzenia sobie ze stresem, zwiększenia samoświadomości oraz poprawy umiejętności społecznych. Takie działania mogą prowadzić do zmniejszenia agresji i przemocy, a tym samym obniżenia poziomu recydywy. Przykładem jest projekt 3R (Respire, Remember, Respond), który ma na celu poprawę zdolności adaptacyjnych i odporności społecznej więźniów poprzez interwencje w zakresie inteligencji emocjonalnej. seda.org.pl

Wspieranie programów przeciwdziałania agresji i przemocy

Sędziowie mogą inicjować i wspierać programy mające na celu przeciwdziałanie agresji i przemocy wśród osadzonych. Programy takie, jak "Silni bez przemocy", uczą skazanych podstawowych umiejętności społecznych, kontroli nad złością oraz stosowania konstruktywnych zachowań w życiu codziennym. Udział w tego typu programach może prowadzić do zmniejszenia ryzyka powrotu do przestępstwa po opuszczeniu zakładu karnego (sw.gov.pl).

Umożliwienie udziału w programach resocjalizacyjnych poza zakładem karnym

Sędziowie mogą zezwalać na udział skazanych w programach resocjalizacyjnych realizowanych poza zakładem karnym, co pozwala na lepsze przygotowanie do życia na wolności. Przykładem takiego podejścia jest program realizowany przez Służbę Więzienną we współpracy z Sądeckim Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej w Nowym Sączu, gdzie zajęcia indywidualne prowadzone są poza zakładem karnym pod nadzorem psychologów, a w spotkaniach mogą uczestniczyć również członkowie rodzin skazanych (sw.gov.pl).

Wspieranie kontaktów rodzinnych

Sędziowie mogą promować i ułatwiać utrzymywanie kontaktów rodzinnych przez osadzonych, co ma istotne znaczenie w procesie ich readaptacji społecznej.

Włączenie rodziny w proces resocjalizacji może przyczynić się do tworzenia lub podtrzymywania właściwych relacji, a także wsparcia emocjonalnego dla skazanych, co zwiększa szanse na ich pomyślną reintegrację ze społeczeństwem (sw.gov.pl).

Podsumowując, sędziowie mogą wspierać readaptację więźniów poprzez inicjowanie i wspieranie programów resocjalizacyjnych, promowanie rozwijania inteligencji emocjonalnej, przeciwdziałanie agresji i przemocy, umożliwienie udziału w programach poza zakładem karnym oraz wspieranie kontaktów rodzinnych. Takie działania przyczyniają się do skuteczniejszej reintegracji skazanych ze społeczeństwem oraz zmniejszenia ryzyka recydywy.

Potencjał wspierający sędziów jest związany z ich postawami wobec osób wykluczonych (więźniów). Postawy sędziów wobec więźniów są różnorodne i zależą od wielu czynników, w tym od indywidualnych cech sędziów, kultury prawnej, tradycji sądowniczych, a także polityki karnej w danym kraju. Istnieje kilka głównych postaw, które pojawiają się w literaturze na ten temat (Foucault, 2009)

Postawa humanitarna

W tej postawie sędziowie traktują więźniów z szacunkiem, dążąc do zapewnienia im godności ludzkiej, nawet w czasie odbywania kary. Zgodnie z tym podejściem, kara pozbawienia wolności ma na celu przede wszystkim resocjalizację skazanych, a nie ich poniżenie. W literaturze podkreśla się, że sędziowie mogą wykazywać większą empatię wobec więźniów, starając się umożliwić im powrót do społeczeństwa jako osoby zrehabilitowane. Sędziowie stosujący tę postawę często są zwolennikami alternatywnych środków kary, takich jak prace społeczne czy kary pozbawienia wolności w formie mniej surowej (np. areszt domowy).

Postawa punitwna (karząca)

Z drugiej strony, istnieje także postawa karząca, w której sędziowie traktują więźniów przede wszystkim jako osoby, które zasługują na surową karę za swoje

czyny. W tym podejściu, kara pozbawienia wolności ma być formą odpłaty i ma odstraszać innych od popełniania przestępstw. Sędziowie o tej postawie mogą być mniej skłonni do udzielania łagodniejszych kar, takich jak warunkowe zwolnienie oraz bardziej skoncentrowani na wymierzaniu surowych wyroków.

Postawa neutralna

Istnieje również postawa neutralna, w której sędzia nie wyraża wyraźnych emocji czy postaw wobec więźniów, starając się być obiektywnym i bezstronnym w procesie sądowym. Sędziowie przyjmujący tę postawę koncentrują się na faktach i dowodach, a nie na osobistych przekonaniach. Choć nie jest to postawa nacechowana żadnym szczególnym podejściem do skazanych, może prowadzić do sytuacji, w których więźniowie nie doświadczają szczególnej sympatii, ale także nie są traktowani zniechęcająco.

Postawa resocjalizacyjna

Niektórzy sędziowie przyjmują postawę zorientowaną na resocjalizację, dążąc do zapewnienia więźniom odpowiednich warunków do reedukacji i reintegracji społecznej. Tego rodzaju postawy są szczególnie widoczne w systemach prawnych, które kładą nacisk na rehabilitację skazanych, a nie tylko na ich karanie. Sędziowie mogą wówczas preferować środki, które dają więźniom możliwość rozwoju, np. dostęp do programów terapeutycznych, edukacyjnych czy zawodowych. W tym kontekście postawa sędziego jest bardziej nastawiona na pomoc w wyjściu z przestępczości i powrocie do społeczeństwa.

Postawy zależne od polityki karnej

Postawy sędziów wobec więźniów mogą być również silnie zależne od obowiązującej polityki karnej w danym państwie. W krajach, gdzie dominuje twarda polityka karna, sędziowie mogą być bardziej skłonni do stosowania surowszych kar, podczas gdy w krajach, które kładą większy nacisk na rehabilitację, sędziowie

mogą wykazywać większą elastyczność i skłonność do stosowania łagodniejszych środków wychowawczych.

Postawy sędziów mają również ogromne znaczenie w kontekście systemu sprawiedliwości, jako że mogą wpływać na funkcjonowanie całego systemu więziennictwa. Z jednej strony, postawy bardziej humanitarne mogą poprawiać warunki życia skazanych, przyczyniając się do ich resocjalizacji, z drugiej strony, postawy punitwne mogą prowadzić do większego nacisku na przetrzymywanie osób w surowych warunkach, co może pogłębiać problemy więzienne,

D. Garland w *The Culture of Control* opisuje, jak systemy prawne w krajach zachodnich ewoluowały pod wpływem lęku społecznego, polityki "zero tolerancji" oraz rosnącego nacisku na kontrolę przestępczości. Wskazuje on na kilka mechanizmów:

- Przesunięcie od resocjalizacji do karania – w latach 70. i 80. XX wieku nastąpiło odejście od podejścia resocjalizacyjnego na rzecz bardziej represyjnych form kontroli. Sędziowie, w odpowiedzi na oczekiwania społeczne i polityczne, zaczęli częściej stosować surowe kary pozbawienia wolności.
- Wpływ populizmu penalnego – presja polityczna oraz medialna sprawiła, że sędziowie stali się bardziej skłonni do wydawania wyroków zgodnych z oczekiwaniami opinii publicznej, co wpłynęło na wzrost populacji więziennej.
- Zmiana postaw wobec recydywistów – zamiast koncentrować się na rehabilitacji, systemy karne zaczęły traktować recydywistów jako jednostki niezdolne do zmiany, co przełożyło się na coraz dłuższe wyroki oraz ograniczenie możliwości przedterminowego zwolnienia.

M. Foucault w *Nadzorować i karać* analizuje, jak od XVIII wieku systemy prawne kształtowały postawy wobec więźniów poprzez mechanizmy nadzoru i dyscypliny. Jego kluczowe tezy obejmują:

- Przemiana kary – Foucault opisuje, jak kara ewoluowała od brutalnych, publicznych egzekucji w kierunku subtelniejszych form kontroli, takich jak więzienia. Wskazuje, że celem współczesnych systemów karnych jest nie tylko izolacja, ale także kontrola zachowań więźniów.
- Panoptyzm i kontrola społeczna – wprowadza pojęcie panoptyzmu jako modelu władzy opartego na nieustannej obserwacji, w którym więźniowie wewnętrznie kontrolują swoje zachowanie, bo nie wiedzą, kiedy są nadzorowani. Zdaniem Foucaulta, sądy i sędziowie stali się częścią tej struktury, decydując nie tylko o karze, ale także o jej nadzorowaniu w ramach systemu penitencjarnego.
- Wpływ wiedzy i ekspertyzy – władza sądownicza coraz częściej opiera swoje decyzje na opiniach psychologów, socjologów i innych ekspertów, co prowadzi do medykalizacji systemu karnego i traktowania więźniów jako jednostek wymagających "diagnozy" i "leczenia".

Obaj wymienieni autorzy zwracają uwagę na to, jak systemy karne ewoluują i jak zmiany te wpływają na praktykę sądowniczą. Dzisiejsi sędziowie funkcjonują w systemach, które balansują pomiędzy surową kontrolą a ideą resocjalizacji. Można wyróżnić kilka kluczowych konsekwencji tych zmian:

- Dylemat pomiędzy prewencją a resocjalizacją – sędziowie często stają przed wyborem między wydaniem wyroku, który ma odstraszyć innych (prewencja generalna), a takim, który daje oskarżonemu szansę na resocjalizację.
- Wpływ polityki i mediów na decyzje sędziów – populizm penalny i presja społeczna sprawiają, że sędziowie mogą mieć tendencję do surowszego traktowania sprawców przestępstw, zwłaszcza w sprawach nagłaśnianych przez media.
- Technokratyzacja wymiaru sprawiedliwości – rosnąca rola ekspertów w procesie sądowym (np. psychologów penitencjarnych) sprawia, że decyzje

sędziowskie coraz częściej opierają się na analizach ryzyka recydywy i predyspozycji do resocjalizacji, zamiast na indywidualnej ocenie sprawcy.

Zarówno Garland, jak i Foucault pokazują, że postawy sędziów wobec więźniów są kształtowane przez szersze mechanizmy społeczne, polityczne i historyczne. Surowość bądź łagodność wyroków wynika nie tylko z przekonań samych sędziów, ale także z ewolucji systemu karnego oraz dominujących ideologii kontroli społecznej (Lenart-Kłoś, 2019).

2.3 Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów wobec więźniów

Pozytywna postawa sędziów wobec więźniów może być wzmacniana przez szereg czynników indywidualnych, instytucjonalnych i społecznych.

CZYNNIKI OSOBISTE

Wysoki poziom inteligencji emocjonalnej

Umiejętność rozpoznawania i regulowania emocji własnych oraz innych osób sprzyja empatycznemu podejściu do osadzonych. W kontekście pracy sędziego, wysoki poziom IE sprzyja bardziej humanitarnemu, sprawiedliwemu i wspierającemu podejściu do więźniów. Wysoka IE wzmacnia wspierającą postawę sędziów poprzez lepsze rozumienie sytuacji i motywacji osadzonych. Sędziowie o wysokiej IE są bardziej empatyczni, co oznacza, że lepiej rozumieją: przyczyny przestępczości, procesy resocjalizacji, indywidualne potrzeby więźniów, Konsekwencje.

Świadoma regulacja emocji – przeciwdziałanie uprzedzeniom

Świadoma regulacja emocji pomaga zachować obiektywizm – unikać kierowania się emocjami (np. gniewem czy niechęcią wobec oskarżonych). Unikanie stereotypów wiąże się także z wysoką IE (Pratt 2007). Sędziowie mogą wówczas odpowiadać na sytuację – zamiast surowo karać w reakcji na społeczne

oczekiwania. Sędziowie mogą podejmować decyzje oparte na dowodach i analizie indywidualnej sytuacji osadzonego. Konsekwencją takiego podejścia jest większa sprawiedliwość w orzekaniu i mniejsze ryzyko nadmiernie represyjnego podejścia do więźniów.

Umiejętności komunikacyjne

Efektywne komunikowanie się z oskarżonymi – np. poprzez spokojne, rzeczowe wyjaśnianie decyzji, co zwiększa poczucie sprawiedliwości proceduralnej. Budowanie atmosfery szacunku może mieć wpływ na postrzeganie wymiaru sprawiedliwości przez osadzonych i ich gotowość do współpracy w procesie resocjalizacji (Tyler, 2003). Dobra komunikacja pomaga także zarządzać trudnymi sytuacjami emocjonalnymi – np. w przypadku agresji, frustracji lub płaczu oskarżonych, co pozwala na bardziej konstruktywne rozwiązania zamiast reakcji obronnych.

Niski poziom ryzyka wypalenia zawodowego

Niski poziom ryzyka wypalenia wiąże się z dużą liczbą czynników ochronnych m. in.: dobrym radzeniem sobie ze stresem i napięciem, wysoką prężnością, umiejętnością zachowania równowagi psychicznej (Maslach, 2015).

Doświadczenie zawodowe i szkolenia

Specjalistyczne kursy dotyczące psychologii, resocjalizacji, profilaktyki recydywy oraz sprawiedliwości naprawczej mogą zwiększać świadomość sędziów i skłaniać ich do stosowania bardziej indywidualnego podejścia (Zgliczyński, 2018). Im bardziej sędziowie są świadomi mechanizmów przestępczości, resocjalizacji i skutków decyzji sądowych, tym większa szansa, że będą przyjmować podejście wspierające, zamiast jedynie represyjnego.

Doświadczenie zawodowe – większa świadomość realiów więziennictwa i resocjalizacji.

Długotrwała praktyka w orzekaniu w sprawach karnych daje sędziom lepsze zrozumienie:

- Przyczyn przestępczości – sędziowie dostrzegają, że za wieloma czynami kryją się czynniki społeczne, psychologiczne i ekonomiczne (Garland, 2005).
- Skuteczności różnych form kary – sędziowie, którzy widzieli zarówno przypadki recydywy, jak i udanej resocjalizacji, częściej stosują kary alternatywne (np. nadzór kuratora, prace społeczne) zamiast automatycznie sięgać po surowe wyroki więzienia (Pratt, 2007).
- Trudności w readaptacji społecznej więźniów – doświadczeni sędziowie lepiej rozumieją, jakie bariery napotykają osadzeni i mogą uwzględniać je w swoich decyzjach.

Odpowiednie kursy i szkolenia mogą znacząco wpłynąć na sposób, w jaki sędziowie podchodzą do więźniów. Kluczowe obszary edukacji obejmują:

- Psychologia przestępczości i resocjalizacji – zrozumienie mechanizmów kryminogennych pozwala sędziom lepiej oceniać potencjał resocjalizacyjny oskarżonego (Andrews & Bonta, 2010).
- Sprawiedliwość naprawcza (restorative justice) – szkolenia z tego zakresu uczą sędziów, jak angażować sprawców w procesy naprawy szkód i jak unikać automatycznej penalizacji (Garland, 2001).
- Alternatywne metody karania – kursy dotyczące kar ograniczenia wolności, programów wsparcia postpenitencjarnego czy systemu dozoru elektronicznego sprawiają, że sędziowie chętniej korzystają z tych rozwiązań (Andrews & Bonta, 2010).
- Zarządzanie stresem i przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu – szkolenia pomagają sędziom utrzymać równowagę psychiczną, co przekłada się na bardziej wyważone decyzje (Maslach, 2015).

Wymiana doświadczeń i mentoring

W krajach, gdzie funkcjonują programy mentoringowe i wymiana doświadczeń między sędziami, obserwuje się:

- Większą skłonność do podejścia indywidualnego – młodsi sędziowie uczą się od starszych kolegów, że każda sprawa wymaga analizy kontekstu (Tyler, 2003).
- Mniejsze ryzyko „rutynowego orzekania" – dzielenie się wiedzą sprawia, że sędziowie nie traktują wyroków jako powtarzalnej formalności, ale rzeczywistego wpływu na życie skazanych (Garland, 2001).
- Sędziowie, którzy mają okazję do nauki od bardziej doświadczonych kolegów, częściej dostrzegają złożoność problemów więźniów i stosują bardziej wspierające podejście.

Postawa proresocjalizacyjna

Otwartość na ideę resocjalizacji i indywidualizację kar sprzyja bardziej humanitarnemu traktowaniu więźniów (Garland, 2001). Postawa proresocjalizacyjna sędziów oznacza podejście do orzekania, które uwzględnia możliwość zmiany zachowania sprawców przestępstw i ich ponownej integracji ze społeczeństwem. Oparta jest na założeniu, że kara nie powinna mieć wyłącznie funkcji represyjnej, ale także edukacyjną i naprawczą (Garland, 2001). W krajach, gdzie dominuje ten model, obserwuje się niższe wskaźniki recydywy i lepsze wyniki w reintegracji skazanych (Zehr, 2002).

Sędziowie o proresocjalizacyjnym podejściu koncentrują się na: indywidualnym podejściu do skazanych – uwzględniają czynniki osobowościowe, środowiskowe i społeczne; doborze środków sprzyjających resocjalizacji – np. zamiast wyłącznie kary pozbawienia wolności stosują dozór elektroniczny, prace społeczne czy terapie uzależnień; wsparciu procesu readaptacji – śledzą skutki swoich orzeczeń i wspierają rozwiązania umożliwiające skuteczny powrót do społeczeństwa (Andrews & Bonta, 2010).

Czynniki wzmacniające postawę proresocjalizacyjną obejmują: wiedzę i szkolenia (z psychologii przestępczości, resocjalizacji, sprawiedliwości naprawczej), doświadczenie zawodowe; inteligencję emocjonalną.

Praktyka w orzekaniu w sprawach karnych sprawia, że sędziowie dostrzegają skutki swoich decyzji i mają większą świadomość, że nie każda kara pozbawienia wolności jest skuteczna, alternatywne kary mogą działać lepiej niż długoterminowe więzienie, większość więźniów wymaga wsparcia, a nie wyłącznie kary. Podejście proresocjalizacyjne spotyka się jednak niekiedy z oporem społecznym. Społeczeństwo oczekuje bowiem surowych kar za niektóre typy przestępstw. Nie bez znaczenia pozostają także uprzedzenia i stereotypy względem przestępców. W konsekwencji wielu sędziów, mimo chęci, nie stosuje środków proresocjalizacyjnych, bo system prawny i społeczne oczekiwania ich do tego nie zachęcają.

CZYNNIKI INSTYTUCJONALNE I SPOŁECZNO-KULTUROWE

Kapitał wspierający sędziów może być wzmacniany także poprzez tzw. czynniki instytucjonalne obejmując rozwiązania stosowane systemowo oraz współpracę sędziów z innymi specjalistami. Do znaczących zasobów wspierających sędziów można zaliczyć (Pratt, 2007, Maslach, 2015, Rode, 2023):

- Dostęp do ekspertyz psychologicznych i socjologicznych – współpraca z ekspertami pozwala sędziom podejmować bardziej świadome i sprawiedliwe decyzje w sprawach karnych.
- Wsparcie psychologiczne dla sędziów wprowadzone jako systemowe rozwiązanie – możliwość korzystania z pomocy psychologów oraz grup wsparcia może zapobiegać wypaleniu zawodowemu i utrzymaniu zrównoważonego podejścia do wymierzania sprawiedliwości.
- Jasne wytyczne dotyczące resocjalizacji – polityka penitencjarna uwzględniająca alternatywne formy kar i programy np. mediacje, może sprzyjać bardziej wspierającej postawie sędziów wobec osadzonych.

- Zmiana narracji w mediach – pozytywne przedstawianie resocjalizacji i skutecznych metod readaptacji społecznej więźniów może wpływać na sędziów i ich postrzeganie osadzonych.
- Edukacja i świadomość społeczna – promowanie idei resocjalizacji i reintegracji więźniów w społeczeństwie.

Pozytywna postawa sędziów wobec więźniów jest wynikiem połączenia wielu czynników – zarówno indywidualnych jak i systemowych. Kluczowe znaczenie ma edukacja sędziów, dostęp do wsparcia psychologicznego. Czynniki społeczne, takie jak zmiana dyskursu medialnego i szerzenie świadomości o skutecznych metodach reintegracji, również mogą wspierać proresocjalizacyjną postawę sędziów.

2.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów wobec więźniów

W poprzednim punkcie wymieniono czynniki sprzyjające wspierającej postawie sędziów wobec więźniów. Istnieje jednak szereg barier, które mogą osłabiać ich zdolność do podejścia proresocjalizacyjnego:

Przeciążenie pracą i presja czasu

Sędziowie często pracują pod dużą presją, mając liczne sprawy do rozstrzygnięcia w ograniczonym czasie. Powoduje to automatyzm w orzekaniu – mniejszą skłonność do analizy indywidualnych przypadków (Maslach, 2015); czy brak czasu na refleksję nad długoterminowymi skutkami wyroków (Van Zyl Smit & Appleton, 2019).

Przeciążenie emocjonalne i wypalenie zawodowe

Sędziowie często pozostają w ciągłym stresie, co prowadzi do obniżenia empatii i zdolności do indywidualnego traktowania każdego oskarżonego Bianchi, Boffa, &

Palazzi, 2020). Styczność z brutalnymi przestępstwami i trudnymi decyzjami prowadzi także do wypalenia zawodowego (Maslach, 2015).

Stereotypy i uprzedzenia wobec skazanych

Czynnikami utrudniającymi postawę wspierającą sędziów wobec więźniów są także stereotypy i uprzedzenia w stosunku do tej grupy osób zagrożonych wykluczeniem. Stereotypy występują w społeczeństwie i odnoszą się do aspektu poznawczego - utrwalone w społeczeństwie przekonania, że więźniowie są niezdolni do poprawy (Garland, 2001), oraz aspektu emocjonalnego – w społeczeństwie dominują nieprzyjemne emocje wobec więźniów (lęk, niechęć, wstręt). Stereotypy te mogą wpływać na surowsze podejście sędziów do więźniów. Nie bez znaczenia jest też efekt etykietyzowania, jeśli sędzia uzna kogoś za recydywistę, jest mniej skłonny do orzeczenia kary resocjalizacyjnej. Badania pokazują, że sędziowie mogą być bardziej surowi wobec osób z grup marginalizowanych (Fagan & Tyler, 2005).

Presja społeczna i populizm penalny

Często oczekiwania opinii publicznej skłaniają sędziów do wymierzania surowszych kar (Pratt, 2007). Zdarza się, że przekaz medialny i presja polityczna wywierają wpływ na sędziów, a ci kierując się obawą przed oskarżeniami o „łagodność" stosują bardziej represyjne podejście (Roberts et al., 2003).

Braki w systemie penitencjarnym

Na osłabienie postawy wspierającej sędziów wpływają także: ograniczona dostępność alternatywnych kar – brak rozwiniętej infrastruktury dozorowej (np. dozoru elektronicznego) (Van Zyl Smit & Appleton, 2019); niski poziom finansowania programów resocjalizacyjnych i brak skutecznych narzędzi resocjalizacji (Hannah-Moffat, 2001). Nie bez znaczenia pozostaje także brak wsparcia psychologicznego dla sędziów – brak superwizji i programów redukcji

stresu zawodowego (Bianchi et al., 2020). W konsekwencji nawet jeśli sędziowie chcą działać proresocjalizacyjnie, często nie mają do tego odpowiednich narzędzi.

Podsumowując można wymienić najważniejsze czynniki osłabiające postawę wspierającą sędziów wobec więźniów, są to przede wszystkim: przeciążenie pracą, wypalenie zawodowe, stereotypy, presja społeczna i niedostatek narzędzi systemowych. Największym wyzwaniem jest znalezienie równowagi między społecznymi oczekiwaniami a skutecznością resocjalizacji.
Aby zwiększyć proresocjalizacyjne podejście sędziów, potrzebne są: lepsza edukacja, wsparcie psychologiczne oraz bardziej rozwinięta infrastruktura resocjalizacyjna.

2.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez Sędziów

Sędziowie odgrywają kluczową rolę w procesie resocjalizacji i reintegracji więźniów, a ich podejście może wpływać na skuteczność kar oraz szanse na powrót skazanych do społeczeństwa. W wielu krajach wprowadzono dobre praktyki, które pomagają sędziom w podejmowaniu bardziej świadomych, sprawiedliwych i wspierających decyzji wobec osób osadzonych.

W takich krajach, w których systemy prawne wspierają postawy proresocjalizacyjne sędziów, wskaźniki recydywy są znacznie niższe. Do krajów tych można zaliczyć:

- Norwegie – model sprawiedliwości naprawczej, więzienia o niskim stopniu izolacji, resocjalizacja przez edukację i terapię (Pratt & Eriksson, 2013).
- Holandie – szerokie stosowanie kar alternatywnych, nadzoru kuratorskiego i programów reintegracyjnych (Van Zyl Smit & Appleton, 2019).
- Kanade – programy wsparcia postpenitencjarnego dla więźniów powracających do społeczeństwa (Hannah-Moffat, 2001).

Postawy wspierające wiążą się także z indywidualizacją kar i stosowaniem alternatywnych metod resocjalizacji:

- Sądy problemowe (problem-solving courts) – w USA, Kanadzie i Wielkiej Brytanii stosuje się specjalistyczne sądy zajmujące się konkretnymi grupami sprawców, np. sądy dla osób uzależnionych od narkotyków, sądy rodzinne czy sądy ds. młodocianych (Berman & Fox, 2010).
- Program „Drug Courts" – w USA sędziowie mogą kierować uzależnionych przestępców na leczenie zamiast do więzienia (Marlowe, 2010).
- Kary alternatywne w krajach skandynawskich – w Norwegii czy Szwecji szeroko stosuje się dozór elektroniczny, mediację oraz prace społeczne jako formę kary zamiast izolacji (Pratt, 2008).

Podejście proresocjalizacyjne sędziów odnaleźć możemy w następujących programach:

- Treningi z zakresu psychologii sądowej – w Wielkiej Brytanii sędziowie przechodzą szkolenia dotyczące psychologii więźniów i skutecznych metod resocjalizacji (Bottoms & Roberts, 2010).
- Dialogiczny model orzekania – w Niemczech i Holandii sędziowie prowadzą bardziej otwarte rozmowy ze skazanymi, co pozwala na lepsze dostosowanie kary do ich sytuacji (Dünkel, 2015).
- Program „Judicial Rehabilitation" we Włoszech – umożliwia sędziom współpracę z kuratorami, psychologami i rodzinami skazanych, by wspierać ich reintegrację (https://ymcaknoxville.org/).

Współpraca sądów z instytucjami pomocowymi

- Program „Through the Gate" (Wielka Brytania) – umożliwia sędziom współpracę z organizacjami pozarządowymi wspierającymi więźniów po wyjściu z zakładu karnego (Hucklesby & Wincup, 2014).
- „Through the Gate" (TTG) to brytyjski program resocjalizacyjny, którego celem jest pomoc więźniom w płynnym przejściu z zakładu karnego do

społeczeństwa. Jego założenia koncentrują się na zapewnieniu wsparcia przed i po opuszczeniu więzienia, aby zmniejszyć ryzyko recydywy i ułatwić proces reintegracji społecznej. Głównym założeniem programu jest przygotowanie osoby do wyjścia na wolność jeszcze w zakładzie karnym, następnie pomoc osobie tuż po wyjściu i monitorowanie jego losów. Wsparcie w więzieniu obejmuje: przygotowanie planu reintegracji już w trakcie odbywania kary, ocena potrzeb skazanego w zakresie mieszkalnictwa, zatrudnienia, zdrowia i uzależnień. Pomoc po wyjściu odnosi się do: skierowania do organizacji społecznych i służb pomocowych, zapewnienie schronienia, jeśli więzień nie ma gdzie mieszkać, wsparcie w uzyskaniu dokumentów i świadczeń socjalnych. MZ kolei monitorowanie sytuacji polega na: współpraca kuratorów z byłymi więźniami, mentoringu i pomocy w znalezieniu legalnego zatrudnienia.

Szkolenia dla sędziów w zakresie resocjalizacji

- Specjalistyczne kursy w USA i Wielkiej Brytanii – sędziowie uczą się technik redukcji recydywy oraz psychologii przestępczości (Maruna & Mann, 2019).
- Obowiązkowe kursy dla sędziów rodzinnych w Norwegii – dotyczące alternatywnych form kary i wpływu izolacji na psychikę więźnia (Pratt, 2008).
- Szkolenia z zakresu sprawiedliwości naprawczej (restorative justice) – promowane w Kanadzie i Nowej Zelandii, pomagają sędziom lepiej rozumieć potrzeby skazanych i ofiar (Zehr, 2015).

W Polsce współpracę z sędziami podejmują organizacje pozarządowe, które poprzez działania na terenie zakładów karnych włączają się w proces resocjalizacji więźniów. Jedną z takich organizacji jest Fundacja Sławek. Sędziowie mogą kierować więźniów do programów wsparcia zawodowego i psychologicznego. Fundacja ta wspiera także relacje rodzinne więźniów. Fundacja Sławek to jedna z

najważniejszych organizacji w Polsce zajmujących się resocjalizacją osób opuszczających zakłady karne. Jej misją jest przeciwdziałanie recydywie poprzez kompleksowe wsparcie byłych więźniów w zakresie readaptacji społecznej, zawodowej i psychologicznej.

Podobny zakres działań posiada Fundacja POMOST, która angażuje się w przygotowanie więźniów do wolności na terenie Śląska. Fundacja POMOST odgrywa ważną rolę w procesie resocjalizacji osób opuszczających więzienie, pomagając im uniknąć recydywy i odnaleźć się w społeczeństwie. Program łączy wsparcie psychologiczne, zawodowe i mieszkaniowe, co czyni go jednym z najważniejszych inicjatyw tego typu w Polsce.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ SĘDZIÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe Sędziów wobec byłych więźniów

W Polsce funkcjonowanie byłych więźniów regulują różne przepisy prawne, obejmujące zarówno aspekty resocjalizacji, praw obywatelskich, jak i dostępu do rynku pracy:

- Kodeks karny (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.) – określa m.in. skutki prawne skazania, w tym ewentualne środki karne i okresy zatarcia skazania.
- Kodeks karny wykonawczy (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.) – reguluje wykonywanie kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych, a także kwestie związane z pomocą postpenitencjarną.
- Kodeks pracy (ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r.) – zawiera przepisy dotyczące zatrudniania byłych więźniów, w tym ewentualne ograniczenia wynikające z niektórych rodzajów skazań (np. praca w zawodach wymagających niekaralności).
- Ustawa o pomocy społecznej (ustawa z dnia 12 marca 2004 r.) – przewiduje możliwość wsparcia socjalnego dla osób opuszczających zakłady karne, np. w postaci zasiłków czy schronienia.
- Ustawa o zatrudnieniu socjalnym (ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r.) – określa zasady wsparcia dla osób mających trudności w znalezieniu pracy, w tym byłych więźniów.
- Ustawa o Krajowym Rejestrze Karnym (ustawa z dnia 24 maja 2000 r.) – reguluje przechowywanie i udostępnianie informacji o karalności, a także zasady jej zatarcia.

- Ustawa o readaptacji społecznej oraz pomocy postpenitencjarnej (ustawa z dnia 28 listopada 2003 r.) – określa zasady wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne, w tym pomoc w znalezieniu pracy i mieszkania.
- Ustawa o świadectwach pracy i innych dokumentach związanych z zatrudnieniem (ustawa z dnia 16 października 1991 r.) – określa zasady wystawiania dokumentów dla osób, które odbyły karę więzienia i chcą powrócić na rynek pracy.

Rola sędziów w oddziaływaniach wobec byłych skazanych jest ograniczona. Byli więźniowie, poza okresem probacji, funkcjonują na zasadach równych pozostałym obywatelom. Są oni jednak zaliczani do tzw. grup zagrożonych wykluczeniem i objęci wsparciem z tego wynikającym. W Polsce funkcjonuje szereg aktów prawnych mających na celu wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Akty prawne stanowią podstawę działań na rzecz wsparcia i integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w Polsce:

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej reguluje zasady udzielania wsparcia osobom i rodzinom w trudnej sytuacji życiowej, w tym zagrożonym wykluczeniem społecznym. Określa formy świadczeń, takie jak zasiłki, pomoc w naturze czy usługi opiekuńcze oraz zasady funkcjonowania instytucji pomocy społecznej.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym wprowadza instrumenty aktywizacji zawodowej osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez tworzenie centrów i klubów integracji społecznej. Umożliwia uczestnikom nabywanie umiejętności zawodowych i społecznych, co sprzyja ich powrotowi na rynek pracy.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych określa zasady rehabilitacji oraz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami. Wprowadza m.in. system dofinansowań dla pracodawców zatrudniających takie osoby oraz reguluje

działalność Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami zobowiązuje podmioty publiczne do zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami.

Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych nakłada na podmioty publiczne obowiązek dostosowania swoich stron internetowych i aplikacji mobilnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z określonymi standardami dostępności.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej reguluje działalność podmiotów ekonomii społecznej, takich jak przedsiębiorstwa społeczne, które wspierają osoby zagrożone wykluczeniem społecznym poprzez tworzenie miejsc pracy i reintegrację zawodową. Ustawa określa zasady uzyskiwania statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz dostępne instrumenty wsparcia.

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (Uchwała Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r.) Dokument ten deklaruje prawa osób z niepełnosprawnościami, w tym prawo do niezależnego życia, dostępu do edukacji, pracy, informacji oraz uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym na równi z innymi obywatelami.

Sędziowie w Polsce pełnią określone zadania wobec osób opuszczających zakłady karne, mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego oraz wspieranie reintegracji społecznej tych osób. Do ich głównych obowiązków należą (Wołodkiewicz, 2019):

- Nadzór prewencyjny i decyzje o umieszczeniu w ośrodku: W przypadkach, gdy istnieje obawa, że osoba po odbyciu kary pozbawienia wolności może stanowić zagrożenie dla społeczeństwa, sąd może orzec nadzór prewencyjny lub zdecydować o umieszczeniu takiej osoby w

specjalistycznym ośrodku. Decyzje te podejmowane są przez skład trzech sędziów zawodowych, z obowiązkowym udziałem prokuratora i pełnomocnika osoby, której postępowanie dotyczy.

- Rozpatrywanie wniosków o zatarcie skazania: Sędziowie rozpatrują wnioski byłych skazanych o zatarcie skazania, co pozwala na usunięcie informacji o wyroku z rejestru karnego po spełnieniu określonych warunków, takich jak upływ wymaganego czasu od odbycia kary i brak popełnienia kolejnych przestępstw.
- Nadzór nad wykonywaniem środków zabezpieczających: W sytuacjach, gdy wobec byłego więźnia zastosowano środki zabezpieczające, takie jak terapia czy nadzór kuratora, sędziowie monitorują ich prawidłowe wykonanie i decydują o ewentualnych zmianach lub zakończeniu tych środków.

3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez Sędziów

Sędziowie w Polsce pełnią kluczową rolę w procesie resocjalizacji i reintegracji byłych więźniów, choć ich bezpośrednie zaangażowanie w indywidualne wsparcie po opuszczeniu zakładu karnego jest ograniczone. Ich główne zadania koncentrują się na etapie orzekania oraz nadzorze nad wykonywaniem kary, co pośrednio wpływa na proces resocjalizacji skazanych.

Rola sędziów w procesie resocjalizacji:

- Orzekanie kar alternatywnych: Sędziowie mogą decydować o zastosowaniu kar nieizolacyjnych, takich jak prace społeczne czy dozór elektroniczny, co sprzyja utrzymaniu więzi społecznych i zawodowych skazanych, a tym samym ułatwia ich późniejszą reintegrację.
- Nadzór nad wykonywaniem kary: Sędziowie sprawują kontrolę nad prawidłowym przebiegiem wykonywania kary, co obejmuje również ocenę działań resocjalizacyjnych prowadzonych w zakładach karnych.

Po opuszczeniu zakładu karnego, wsparcie dla byłych więźniów jest realizowane głównie przez ośrodki pomocy społecznej (OPS) oraz organizacje pozarządowe. Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę na potrzebę lepszej współpracy między tymi instytucjami a służbą więzienną, aby zapewnić kompleksowe wsparcie dla osób opuszczających zakłady karne. W raporcie NIK podkreślono, że brak spójności i współpracy między instytucjami prowadzi do rozproszenia działań pomocowych, co utrudnia skuteczną reintegrację byłych więźniów.

3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający Sędziów wobec byłych więźniów

Postawa obejmuje komponent poznawczy, czyli myśli, wiedzę i przekonania na temat obiektu, komponent behawioralny, obejmujący obserwowalne reakcje, takie jak opinie, gesty czy działania oraz komponent emocjonalny odnoszący się do uczuć i emocji wobec obiektu. Taka definicja ukazuje postawę jako połączenie trzech elementów: myślenia, działania i emocji.

Można wymienić postawy: pozytywne, negatywne, społeczne, indywidualne, publiczne, prywatne, ogólne i specyficzne (Fidelus, 2012). Wśród działań związanych z pozytywną postawą jest poświecenie się, gdzie jednostka angażuje się bezwarunkowo w działania na rzecz innych, zarówno pojedynczych osób, jak i całych społeczności. Kierując się głęboką wiarą w słuszność sprawy, jest gotowa na daleko idące wyrzeczenia, niekiedy nawet kosztem własnego życia. Kolejną, nieco słabszą od poświęcenia, pozytywną postawą jest zaangażowanie. Działania zarówno podmiotu, jak i przedmiotu pozostają ze sobą powiązane, tworząc ciąg przyczynowo-skutkowy – sukcesy jednych przekładają się na sukcesy drugich, a ich niepowodzenia stają się wspólną porażką. Osoby wykazujące tę postawę cechują się rzetelnością, kreatywnością, energią oraz entuzjazmem w dążeniu do realizacji swoich celów. Najmniej pozytywną postawą jest konformizm, który przejawia się w podporządkowaniu obowiązującym normom, zasadom i poglądom danej grupy społecznej. Jeśli jednostka rzeczywiście uważa te standardy za

słuszne, mamy do czynienia z konformizmem autentycznym. Natomiast gdy przestrzega ich jedynie ze strachu przed karą lub w celu uzyskania korzyści, mimo że się z nimi nie zgadza, mówimy o oportunizmie. Postawy wpływają na funkcjonowanie człowieka na wielu różnych płaszczyznach. Umożliwiają zrozumienie i organizacje otaczającej rzeczywistość.

Potencjał wspierający to zasoby jednostki, które pozwalają jej na inwestowanie w działania o charakterze wspierającym. Treść wsparcia odnosi się do czterech głównych rodzajów wsparcia: emocjonalnego, wartościującego, instrumentalnego oraz informacyjnego.

Wsparcie emocjonalne polega na wyrażaniu empatii i życzliwości wobec osoby potrzebującej, zarówno poprzez słowa, jak i gesty. Obejmuje okazywanie troski oraz przekazywanie uspokajających komunikatów. Jego celem jest umożliwienie wyrażenia trudnych emocji, zmniejszenie napięcia oraz przywrócenie nadziei.
Wsparcie wartościujące to wyrażanie uznania i akceptacji wobec danej osoby, podkreślanie jej znaczenia oraz budowanie poczucia własnej wartości, co przyczynia się do wzrostu jej samooceny,
Wsparcie instrumentalne polega na dostarczaniu informacji o dostępnych sposobach działania, wspólnym analizowaniu możliwych rozwiązań problemu oraz udzielaniu konkretnej pomocy, na przykład materialnej,

Wsparcie informacyjne/instruktażowe obejmuje przekazywanie wiedzy, która pomaga osobie wspieranej lepiej zrozumieć jej trudną sytuację i nadać jej sens. Przejawia się również poprzez udzielanie wskazówek oraz dostarczanie istotnych informacji potrzebnych do rozwiązania problemu (Wyszogrodzka i Woźniak-Prus, 2020).

Postawa sędziów wobec byłych skazanych jest kształtowana przez szereg czynników, które mogą sprzyjać bardziej wspierającemu podejściu:

Indywidualne podejście do skazanego: Badania wskazują, że skazani oczekują od sędziów penitencjarnych indywidualnego traktowania, uwzględniającego ich unikalne okoliczności życiowe i postępy w resocjalizacji. Takie podejście może zwiększyć skuteczność procesu reintegracji społecznej.

Zrozumienie i empatia: Skazani cenią sędziów, którzy wykazują zrozumienie dla ich sytuacji oraz traktują ich z szacunkiem, co może przyczynić się do budowania zaufania i motywacji do zmiany.

Dostępność sędziego: Regularny kontakt z sędzią, na przykład poprzez wizytacje cel czy dyżury na terenie zakładu karnego, jest postrzegany przez skazanych jako istotny element wsparcia, umożliwiający bieżące rozwiązywanie problemów i monitorowanie postępów.

Wiedza na temat sprawiedliwości naprawczej: Sędziowie zaznajomieni z ideą sprawiedliwości naprawczej, koncentrującej się na naprawie szkody i reintegracji sprawcy, są bardziej skłonni do stosowania środków wspierających resocjalizację, takich jak mediacja czy programy naprawcze.

Świadomość czynników społeczno-ekonomicznych: Zrozumienie przez sędziów wpływu warunków rodzinnych, społecznych i ekonomicznych na zachowanie skazanego może prowadzić do bardziej wyważonych decyzji, uwzględniających potencjał resocjalizacyjny i możliwości wsparcia po odbyciu kary.

Wiedza naukowa i autorytety zawodowe: Korzystanie przez sędziów z aktualnej wiedzy naukowej oraz konsultacje z ekspertami w dziedzinie resocjalizacji mogą sprzyjać podejmowaniu decyzji wspierających reintegrację byłych skazanych.

Podsumowując, czynniki takie jak indywidualne podejście, empatia, dostępność, znajomość zasad sprawiedliwości naprawczej, świadomość kontekstu społeczno-ekonomicznego oraz korzystanie z wiedzy naukowej i autorytetów zawodowych mogą znacząco wzmacniać postawę wspierającą sędziów wobec byłych skazanych, przyczyniając się do ich skutecznej resocjalizacji i reintegracji społecznej.

3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający Sędziów wobec byłych więźniów

Sędziowie w Polsce pełnią kluczową rolę w wymiarze sprawiedliwości, a ich niezawisłość i bezstronność są fundamentami sprawiedliwego procesu sądowego.

Niezawisłość sędziowska

Zgodnie z Art. 178 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawiśli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Niezawisłość sędziowska obejmuje kilka kluczowych elementów:

- **Bezstronność:** Sędzia powinien orzekać w sposób obiektywny, wolny od własnych uprzedzeń i stereotypów, zapewniając równość stron postępowania.
- **Niezależność wobec organów pozasądowych**: Sędziowie muszą być wolni od wpływów zewnętrznych, takich jak naciski polityczne czy społeczne, aby zapewnić niezależność sądów i niezawisłość sędziów.
- **Samodzielność wobec władz i innych organów sądowych**: Sędziowie podejmują decyzje na podstawie własnego przekonania, zgodnie z prawem, bez ingerencji zewnętrznych.
- **Niezależność od wpływów politycznych, zwłaszcza partii politycznych**: Sędziowie nie mogą należeć do partii politycznej ani prowadzić działalności publicznej, która mogłaby podważyć ich niezawisłość.
- **Wewnętrzna niezależność:** Sędzia powinien podejmować decyzje niezależnie od własnych przekonań i emocji, kierując się wyłącznie faktami i prawem.

Naruszenie któregokolwiek z tych elementów może prowadzić do podważenia niezawisłości sędziowskiej i wpływać na jakość wymiaru sprawiedliwości.

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA DECYZJE SĘDZIÓW

Oprócz czynników zewnętrznych, na decyzje sędziów wpływają również aspekty psychologiczne:

- **Przekonania i wartości**: Osobiste przekonania sędziego dotyczące prawa, polityki czy etyki mogą wpływać na interpretację przepisów i ocenę dowodów.
- **Temperament i cechy osobowościowe**: Cechy takie jak asertywność, odporność na stres czy empatia mogą kształtować sposób prowadzenia rozpraw i podejmowania decyzji.
- **Zniekształcenia poznawcze**: Sędziowie, podobnie jak wszyscy ludzie, mogą być podatni na błędy poznawcze, takie jak efekt aureoli czy zakotwiczenie, które mogą wpływać na ocenę sprawy.
- **Negatywne stereotypy**, takie jak postrzeganie byłych więźniów jako "bandytów" czy "recydywistów", mogą prowadzić do zaostrzenia kar. Badania wskazują, że sędziowie o niskiej lub średniej samoocenie mają tendencję do wymierzania surowszych kar, podczas gdy sędziowie o wysokiej samoocenie są bardziej skłonni do łagodniejszych wyroków. Takie różnice mogą wynikać z indywidualnych przekonań i doświadczeń życiowych sędziów, które wpływają na ich ocenę sytuacji.

Świadomość tych czynników jest istotna dla zapewnienia sprawiedliwości i obiektywizmu w procesie sądowym.

3.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia byłych więźniów przez Sędziów

Zaangażowanie sędziów w proces reintegracji społecznej i zawodowej osób opuszczających zakłady karne jest kluczowe dla zapewnienia skuteczności resocjalizacji i zapobiegania recydywie.

Dobrych praktyki w tym zakresie:

Współpraca z organizacjami pozarządowymi: sędziowie mogą inicjować i wspierać współpracę z organizacjami społecznymi, które oferują programy

readaptacyjne dla skazanych. Takie organizacje często prowadzą szkolenia zawodowe, doradztwo oraz wspierają proces poszukiwania pracy po zwolnieniu. Przykładem takiej inicjatywy jest współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości, gdzie społeczeństwo aktywnie uczestniczy w wykonywaniu orzeczeń sądowych i pomocy w readaptacji skazanych (Kulesz i in., 2015).

Inicjowanie programów aktywizacji zawodowej: sędziowie mogą wspierać wdrażanie programów mających na celu aktywizację zawodową skazanych. Przykładem takich działań jest program realizowany przez Służbę Więzienną, który obejmuje szkolenia zawodowe oraz wsparcie w poszukiwaniach pracy po zwolnieniu. Program ten zwiększał aktywność pracowniczą i społeczną więźniów, jednakże zauważono potrzebę lepszego dopasowania szkoleń do realiów rynku pracy (Najwyższa Izba Kontroli, 2021).

Udział w programach readaptacyjnych: sędziowie mogą rekomendować skazanym udział w programach readaptacyjnych, które przygotowują ich do życia poza zakładem karnym. Takie programy często obejmują szkolenia zawodowe, warsztaty dotyczące umiejętności społecznych oraz wsparcie psychologiczne, co zwiększa szanse na pomyślną reintegrację (Służba Więzienna, 2021).

Monitorowanie postępów i indywidualne podejście: regularne monitorowanie postępów skazanych w procesie readaptacji pozwala na indywidualne dostosowanie działań wspierających. Sędziowie, współpracując z kuratorami i specjalistami, mogą identyfikować potrzeby poszczególnych osób i kierować je do odpowiednich programów wsparcia.

Promowanie zatrudnienia w trakcie odbywania kary: zachęcanie skazanych do podejmowania pracy w trakcie odbywania kary ma na celu nabycie nowych umiejętności oraz przygotowanie do życia na wolności. Przykładem takiego działania jest program aktywizacji zawodowej realizowany przez Służbę

Więzienną, który umożliwia skazanym zdobycie doświadczenia zawodowego i zwiększa ich szanse na zatrudnienie po zwolnieniu (Służba Więzienna, 2021).

Współpraca z instytucjami rynku pracy: Nawiązywanie współpracy z lokalnymi urzędami pracy i agencjami zatrudnienia pozwala na lepsze dopasowanie szkoleń i programów aktywizacyjnych do potrzeb rynku pracy, co zwiększa efektywność reintegracji zawodowej skazanych.

Program readaptacyjny Fundacji Pomost: Fundacja Pomost oferuje program skierowany do byłych więźniów, mający na celu wspieranie ich w procesie reintegracji społecznej. Specjalista readaptacji współpracuje z uczestnikami, diagnozując ich potrzeby, ustalając indywidualne plany działania oraz monitorując postępy. Program oparty jest na indywidualnym podejściu, wykorzystującym różne metody wspierania motywacji do zmiany i nabywania nowych umiejętności. Przedstawiciele różnych podmiotów publicznych oraz NGO spotykają się raz w miesiącu w tzw. komitecie wspierania zatrudnialności omawiając indywidualnie każdego uczestnika programu i jego ścieżkę readaptacji. Do komitetu zapraszani są także sędziowie, ich wiedza i doświadczenie jest szczególnie cenna przy projektowaniu indywidualnych ścieżek readaptacji.

Weryfikacja kulturowa teorii zachowania zasobów S. Hobfolla w Polsce (Chwaszcz i in, 2022) pokazała, że w sytuacji wysokiego ryzyka wykluczenia u osób niskozasobowych, doświadczających chronicznego stresu, najprawdopodobniej posługujących się zgodnie z czwartą zasadą COR mechanizmami obronnymi polegającymi na ochronie zasobów, mechanizmem wzrostu (pożądanym w readaptacji) jest proces zysku zasobów. Do uruchomienia procesu pozyskiwania zasobów niezbędne jest wsparcie zewnętrzne, np. psychoterapia osób doświadczających wysokiego nasilenia PTSD, psychoterapia osób uzależnionych czy readaptacja bezdomnych byłych więźniów. Osoby tak skrajnie niskozasobowe nie są w stanie zgodnie z trzecią zasadą COR uruchomić samoistnie procesu

pozyskiwania zasobów jako przeciwwagi doświadczanych strat. Wsparcie zewnętrzne dostarczające im pozytywnych doświadczeń choćby w budowaniu relacji, poświęceniu czasu, zainteresowaniu, traktowaniu osoby z szacunkiem wzmacnia/odbudowuje ich najbardziej podstawowe zasoby osobiste, co z kolei inicjuje proces pozyskiwania zasobów. Proces ten w warunkach psychoterapii czy readaptacji opartej na dowodach naukowych jest kontrolowany w tym kierunku, aby została uruchomiona spirala zysków i na zbyt wczesnym etapie nie została przerwana doświadczaniem strat.

Odwołując się do przedstawionej postawy naukowej najważniejszą zasadą wspierającą byłego więźnia przez sędziego będzie traktowanie go w kategorii nadania mu godności należytej człowiekowi. Godność jest ściśle związana z prawami przysługującymi osobie, pełni funkcję obiektywnej normy moralności, stanowi o niezmiennym potencjale rozwojowym, dostępnym na przestrzeni całego życia.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

House of Commons Justice Committee (2016). Prison reform: First report of session 2016-17. UK Parliament.

Ministry of Justice. (2013). Transforming rehabilitation: A strategy for reform. UK Government.

Nadzór penitencjarny – przepisy prawne. https://przepisy.gofin.pl/przepisy,3,9,9,234,430890,20250101,art-32-36-nadzor-penitencjarny.html

Najwyższa Izba Kontroli. (2019). Życie po więzieniu. https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/pomoc-spoleczna-dla-bylych-osadzonych.html

Najwyższa Izba Kontroli. (2021). NIK o resocjalizacji więźniów poprzez aktywizację zawodową. https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/sprawy-spoleczne/resocjalizacja-przez-aktywizacje-zawodowa.html

Seda Foundation. https://www.seda.org.pl/wp/o-nas/

Służba Więzienna. (2021). Aktywizacja zawodowa skazanych. https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Aktywizacja%20zawodowa%20skazanych

St Giles Trust. (2018). Through the Gate resettlement services: Evaluation report.

Trybunał Konstytucyjny. (2016). Ustawa o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób. https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/9472-ustawa-o-postepowaniu-wobec-osob-z-zaburzeniami-psychicznymi-stwarzajacych-zagrozenie-zycia-zd

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. 1974 nr 24 poz. 141).

Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o świadectwach pracy i innych dokumentach związanych z zatrudnieniem (Dz.U. 1991 nr 114 poz. 493).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).
Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776).
Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz.U. 2000 nr 50 poz. 580).
Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143).
Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o readaptacji społecznej oraz pomocy postpenitencjarnej (Dz.U. 2003 nr 223 poz. 2213).
Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593).
Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. 2019 poz. 848).
Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1696).
Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. 2022 poz. 1812).
Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (Uchwała Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r.), M.P. 1997 nr 50 poz. 475.
Ustawa z dnia 9 czerwca 2023 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2023 poz. 1600).

Artykuły i monografie naukowe:

Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct*. Routledge.
Argyle, M. (1999). Psychologia stosunków międzyludzkich. PWN.
Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The Job Demands-Resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309-328.
Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press.
Berman, G., & Fox, A. (2010). *Trial & error in criminal justice reform: Learning from failure*. Urban Institute Press.

Bianchi, R., Boffa, G., & Palazzi, D. (2020). Burnout and judicial decision-making: The cost of high workloads in the justice system. *Judicial Studies Review*, 45(3), 87-105.

Bottoms, A., & Roberts, J. V. (2010). *Hearing the victim: Adversarial justice, crime victims and the state*. Routledge.

Chwaszcz, J., Bartczuk, R. P., Niewiadomska, I., & Sławska-Jaroszewska, P. (2022). Quality of life and prosocial or antisocial coping with resource deprivation: A cross-sectional study of people at risk of social exclusion. *PLoS ONE*, 17(9), e0275234.

Clough, P. J., Earle, K., & Sewell, D. (2002). *Mental Toughness: The Concept and Its Measurement*. W: *Solutions in Sport Psychology*. Red. I. Cockerill, I. Thomson, London, 32-43.

Czarnecka-Dzialuk, B. (2023). Programy sprawiedliwości naprawczej dla dzieci i młodych ludzi – krzywdzących oraz krzywdzonych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(3), 62-78.

Dünkel, F. (2015). European penology: The rise and fall of prison rates. *Crime and Justice*, 44(1), 147-200.

Eichstaedt, K. (2021). *Metodyka pracy sędziego w sprawach nieletnich w postępowaniu rozpoznawczym*. Wolters Kluwer.

Eisenberg, N., & Strayer, J. (1987). *Empathy and its development*. Cambridge University Press.

Englich, B., & Mussweiler, T. (2001). Sentencing under uncertainty: Anchoring effects in the courtroom. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(7), 1535–1551.

Fagan, J., & Tyler, T. R. (2005). Legal socialization of children and adolescents. *Social Justice Research*, 18(3), 217–241.

Fidelus, A. (2012). Postawy społeczne jako element kapitału społecznego a proces readaptacji społecznej skazanych. *Forum Pedagogiczne*, 1, 87-124.

Foucault, M. (2009). *Nadzorować i karać: Narodziny więzienia*. Tłum. A. Rejniak-Majewska. Aletheia.

Figley, C. R. (2002). Compassion Fatigue: Psychotherapists' Chronic Lack of Self *Care. J Clin Psychol.*, 58(11), 1433-1441.

Fiske, S. T. (1998). *Stereotyping, Prejudice, and Discrimination*. W: *The Handbook of Social Psychology*. Red. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, G. Lindzey, McGraw-Hill, New York, 357-411.

Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *Social cognition* (2nd ed.). Mcgraw-Hill Book Company.

Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. University of Chicago Press.

Goffman, E. (2005). *Stygmat. Rozważania o zranionej tożsamości*. GWP.

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.

Goleman, D. (1997). Inteligencja emocjonalna. *Media Rodzina.*

Góralski, P. (2015). *Środki zabezpieczające w polskim prawie karnym*. Instytut Wydawniczy EuroPrawo. https://iwep.pl/pl/p/Srodki-zabezpieczajace-w-polskim-prawie-karnym/108

Górecki, P., & Kobasa, P. (2023). *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich*. Komentarz, Wolters Kluwer.

Graham, S., & Lowery, B. S. (2004). Priming unconscious racial stereotypes about adolescent offenders. *Law and Human Behavior*, 28(5), 483–504.

Hannah-Moffat, K. (2001). *Punishment in disguise: The governance of female offenders*. University of Toronto Press.

Hargie, O. (2011). *Skilled interpersonal communication: Research, theory and practice (5th ed.)*. Routledge/Taylor & Francis Group.

Hobfoll, S. E. (1989). *Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress*. American Psychologist.

Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.

Hucklesby, A., & Wincup, E. (2014). Assistance and control: The supervision of electronically monitored offenders. *The British Journal of Criminology*, 54(1), 107-126.

Jasiński, J. (2020). *Resocjalizacja. Teoria i praktyka*. Wydawnictwo PWN.

Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11.

Kocsis, R. N. (2007). *Schools of thought related to criminal profiling*. W: *Criminal profiling: International theory, research, and practice*. Red. R. N. Kocsis. Humana Press, 393–404.

Konopczyński, M. (2019). *Metody twórczej resocjalizacji*. Difin.

Kulesza, C., Kużelewski, D., & Pilitowski, B. (2015). *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości*. Temida 2.

Lenart-Kłoś, K. (2019). Postrzeganie i respektowanie godności więźniów przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. *Rozprawy Społeczne*, 13(4), 83-95.

Lewicka-Zelent, A. (2017). Paradygmat sprawiedliwości naprawczej w resocjalizacji nieletnich. *Probacja*, 2, 5-21.

Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*, Russell Sage Foundation.

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000). *Models of Emotional Intelligence*. W: *Handbook of Intelligence*. Red. R. J. Sternberg. Cambridge University Press, Cambridge, 396-420.

Marek, A. (2021). *Prawo karne i postępowanie w sprawach nieletnich*. Wydawnictwo C.H. Beck.

Marlowe, D. B. (2010). *Drug court practitioners' handbook*. National Drug Court Institute.

Maruna, S., & Mann, R. (2019). Reconciling 'desistance' and 'what works'. *Criminology & Criminal Justice*, 19(2), 202-219.

Maslach, C. (2015). *Burnout: The cost of caring*. Malor Books.

Maslach, C., & Leiter, M. P. (2017). *Burnout and engagement: Contributions to a new vision*, Burnout Research.

Ostrowski, T. M. (2022). *Egzystencjalne uwarunkowania odporności i prężności psychicznej*. Oficyna Wydawnicza AFM.

Pastwa-Wojciechowska, B. (2012). Stosunek osób osadzonych do adwokatów, prokuratorów i sędziów a efektywność i skuteczność procesu resocjalizacji. *Resocjalizacja Polska*, (3), 341-350.

Pratt, J. (2007). *Penal populism*. Routledge.

Pratt, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. The British *Journal of Criminology*, 48(2), 119-137.

Pratt, J., & Eriksson, A. (2013). *Contrasts in punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism*. Routledge.

Roberts, J. V., Stalans, L. J., Indermaur, D., & Hough, M. (2003). *Penal populism and public opinion: Lessons from five countries*. Oxford University Press.

Rode, D., Dukała, K., Kabzińska J., & Zalewska-Łunkiewicz, K. (2020). *Kliniczna psychologia sądowa*. Wydawnictwo PWN.

Rynio, A. (2008). *Wychowanie do odpowiedzialności*. Wydawnictwo KUL.

Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211.

Schaufeli, W. B., & Enzmann, D. (1998). *The Burnout Companion to Study and Practice: A Critical Analysis*, CRC Press.

Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293–315.

Siegrist, J. (1996). Adverse health effects of high-effort/low-reward conditions. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1(1), 27–41.

Stasiak, K. (2022). *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*. Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Stróżewski, B. P. (2019). Instytucja kuratora sądowego w polskim wymiarze sprawiedliwości. *Journal of Modern Science*, 41(2), 249-272.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. W: *Psychology of Intergroup Relations*. Red. S. Worchel, W. G. Austin. Nelson-Hall, 7-24.

Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and Justice*, 30, 283–357.

Van Zyl Smit, D., & Appleton, C. (2019). *Life imprisonment: A global human rights analysis*. Harvard University Press.

Włodarczyk-Madejska, J. (2019). *Skazani na wychowanie. Stosowanie środków izolacyjnych wobec nieletnich*. Instytut Nauk Prawnych PAN.

Wołodkiewicz, B. (2019). Udzielenie zabezpieczenia w postępowaniu wobec osób stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób. *Monitor* Prawniczy, (11).

Woźniakowska, D. (2005). Sprawiedliwość naprawcza dla nieletnich na świecie. *Biuletyn Kryminologiczny*, (14), 30–49.

Wyszogrodzka, M., & Woźniak-Prus, M. (2020). Inteligencja emocjonalna i wsparcie społeczne a prężność u nastolatków w okresie wczesnej adolescencji. Polskie *Forum Psychologiczne*, 25(4), 431–449.

Zehr, H. (2015). *The little book of restorative justice*. Good Books.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Good Books.

Zgliczyński, W. (2018). *Resocjalizacja skazanych w Polsce: Wyzwania i kierunki zmian*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Joanna Chwaszcz

EKSPERTYZA 7

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ KURATORÓW

1. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

We wprowadzeniu odniesiemy się do terminów „nieletni” oraz „kurator”. W polskim systemie prawnym **termin "nieletni"** jest definiowany w zależności od kontekstu prawnego:

Prawo karne: Zgodnie z Kodeksem karnym, nieletnim jest osoba, która w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 17. roku życia. Oznacza to, że osoby poniżej tego wieku co do zasady nie ponoszą odpowiedzialności karnej na zasadach przewidzianych dla dorosłych. Jednakże art. 10 § 2 Kodeksu karnego przewiduje wyjątki, pozwalając na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób, które ukończyły 15 lat, w przypadku popełnienia najpoważniejszych przestępstw, takich jak zabójstwo czy ciężki uszczerbek na zdrowiu.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich: Ten akt prawny rozszerza definicję nieletniego, uwzględniając różne kategorie wiekowe w zależności od kontekstu:

Osoby poniżej 18. roku życia, wobec których istnieje potrzeba zapobiegania i zwalczania demoralizacji. Osoby, które po ukończeniu 13. roku życia, ale przed ukończeniem 17. roku życia, dopuściły się czynu karalnego. Osoby, wobec których wykonywane są środki wychowawcze lub poprawcze orzeczone przed ukończeniem 18. roku życia, aż do ukończenia przez nie 21 lat.

Warto również odróżnić pojęcie "nieletniego" od "małoletniego". W prawie cywilnym małoletnim jest osoba, która nie ukończyła 18 lat i nie zawarła małżeństwa. Natomiast termin "nieletni" jest stosowany głównie w kontekście prawa karnego i postępowań dotyczących demoralizacji lub czynów karalnych popełnionych przez osoby poniżej określonego wieku.

Definicja "nieletniego" w polskim prawie jest złożona i zależna od kontekstu prawnego oraz wieku osoby, co determinuje zakres jej odpowiedzialności oraz stosowanych wobec niej środków prawnych.

Etos **kuratora sądowego** w Polsce opiera się na zbiorze wartości, norm i zasad etycznych, które kierują jego działaniami w pracy zawodowej. Jako przedstawiciel zawodu zaufania publicznego, kurator sądowy zobowiązany jest do przestrzegania wysokich standardów moralnych oraz profesjonalizmu w kontaktach z podopiecznymi, ich rodzinami, współpracownikami i społeczeństwem.

Podstawowe zasady etosu kuratora sądowego

Poszanowanie godności człowieka. Kurator sądowy wykonuje swoje obowiązki z pełnym szacunkiem dla praw i godności każdej osoby, uznając jej podmiotowość oraz przestrzegając zasady równego traktowania.

Uczciwość i honor. W codziennej pracy kurator kieruje się zasadami uczciwości, honoru oraz szacunku dla innych osób, dbając o zachowanie dobrych obyczajów.

Profesjonalizm i doskonalenie zawodowe. Kurator zobowiązany jest do ciągłego pogłębiania wiedzy oraz doskonalenia umiejętności zawodowych, aby skutecznie realizować powierzone mu zadania.

Autonomia w wyborze metod pracy. Realizując swoje obowiązki, kurator ma swobodę wyboru metod i środków oddziaływania, opierając się na aktualnej wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii, resocjalizacji oraz pracy socjalnej.

Zachowanie tajemnicy zawodowej. Kurator jest zobowiązany do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji uzyskanych w trakcie wykonywania obowiązków, co buduje zaufanie i bezpieczeństwo w relacjach z podopiecznymi.

Współpraca i lojalność wobec współpracowników. W relacjach zawodowych kurator powinien być uprzejmy, lojalny i koleżeński, służąc radą i pomocą innym członkom zespołu.

Należy podkreślić, że etos kuratora sądowego jest nieodłącznie związany z jego rolą jako osoby zaufania publicznego. Oznacza to, że jego działania mają bezpośredni wpływ na kształtowanie postaw i wartości w społeczeństwie, a przestrzeganie zasad etyki zawodowej jest kluczowe dla skuteczności podejmowanych działań resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych

W polskim systemie prawnym wyróżnia się dwa rodzaje kuratorów sądowych: **kuratorów zawodowych** oraz **kuratorów społecznych**.

Kurator zawodowy to funkcjonariusz publiczny zatrudniony na podstawie mianowania przez prezesa sądu okręgowego. Aby zostać kuratorem zawodowym, kandydat musi spełnić określone kryteria, w tym: posiadanie obywatelstwa polskiego i pełni praw cywilnych oraz obywatelskich, nieskazitelny charakter, zdolność zdrowotną do pełnienia obowiązków, ukończenie odpowiednich studiów magisterskich z zakresu psychologii, prawa, pedagogiki lub socjologii, odbycie aplikacji kuratorskiej i zdanie egzaminu kuratorskiego.

Kuratorzy zawodowi realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Kurator społeczny pełni swoją funkcję honorowo, wspierając działania kuratorów zawodowych. Do jego zadań należy m.in. sprawowanie nadzorów nad nieletnimi oraz wykonywanie innych czynności zleconych przez sąd lub kuratora zawodowego. Kurator społeczny jest mianowany przez prezesa sądu rejonowego na wniosek kierownika zespołu kuratorskiego. Wymagania na to stanowisko obejmują: posiadanie obywatelstwa polskiego i pełni praw cywilnych oraz obywatelskich, nieskazitelny charakter, stan zdrowia pozwalający na pełnienie obowiązków, wykształcenie co najmniej średnie, doświadczenie w pracy resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub wychowawczej.

Zakres zadań kuratora społecznego określa kierownik zespołu w porozumieniu z wyznaczonym kuratorem zawodowym, pod którego kierunkiem kurator społeczny ma pracować. Oba typy kuratorów współpracują ze sobą, tworząc system wsparcia i nadzoru nad osobami objętymi postępowaniem sądowym, przyczyniając się do ich resocjalizacji oraz reintegracji społecznej.

Zawód kuratora sądowego można rozpatrywać w kategoriach służby, a jeśli mówimy o służebności zawodu, to osoby go wykonujące powinny cechować się powołaniem ze względu na specyficzne cechy pracy odnoszące się do służby na rzecz drugiego człowieka). To, jak podopieczni postrzegają kuratora sądowego, jest zdeterminowane przez jego predyspozycje osobowościowe, system wartości i postawę wobec norm moralnych, umiejętności komunikacyjne oraz świadomość służebności zawodu, jaki wykonują.

1.1. Zadania ustawowe kuratorów sądowych wobec nieletnich

Praca kuratora sądowego w Polsce opiera się na kilku kluczowych aktach prawnych, które regulują jego status, obowiązki oraz uprawnienia. Do najważniejszych z nich należą:

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych z późniejszymi zmianami. Jest to podstawowy akt prawny definiujący organizację i funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej. Ustawa określa m.in. zadania kuratorów, ich prawa i obowiązki, a także strukturę organizacyjną służby.

Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. W tym kodeksie zawarte są przepisy dotyczące wykonywania orzeczeń w sprawach karnych, w tym te odnoszące się do roli kuratorów sądowych w procesie resocjalizacji skazanych oraz nadzorowania wykonywania kar i środków probacyjnych.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Reguluje ona kwestie związane z postępowaniem wobec nieletnich, w tym zadania

kuratorów sądowych w zakresie nadzoru, kontroli oraz wspierania procesu resocjalizacji młodocianych.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. Zawiera przepisy dotyczące spraw rodzinnych i opiekuńczych, w których kuratorzy sądowi pełnią istotną rolę, m.in. w zakresie nadzoru nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej czy kontaktów z dziećmi.

Do zadań kuratorów sądowych należą:

Dozór i nadzór: Kuratorzy sprawują dozór nad skazanymi w okresie próby oraz nadzór nad nieletnimi, monitorując ich zachowanie i wspierając proces resocjalizacji. Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego z 2012 roku wprowadziła zmiany w tych obszarach, m.in. umożliwiając kuratorom przeprowadzanie badań na obecność alkoholu lub środków odurzających u osób dozorowanych.

Przeprowadzanie wywiadów środowiskowych: Zbieranie informacji na temat środowiska rodzinnego, zawodowego i społecznego podopiecznych, co pozwala na trafną ocenę sytuacji i dostosowanie działań resocjalizacyjnych.

Współpraca z instytucjami: Kooperacja z organizacjami społecznymi, placówkami edukacyjnymi, pracodawcami oraz innymi podmiotami w celu poprawy warunków wychowawczych i bytowych podopiecznych.

Zasady obowiązujące w pracy kuratora sądowego:

Legalizm. Działania kuratora muszą być zgodne z obowiązującym prawem i opierać się na aktach prawnych regulujących jego pracę.

Obiektywizm. Kurator powinien podejmować decyzje w sposób bezstronny, opierając się na rzetelnej analizie zebranych informacji.

Indywidualizacja. Dostosowanie metod i form pracy do indywidualnych potrzeb i sytuacji podopiecznego, uwzględniając jego osobowość, środowisko oraz specyfikę problemów.

Poufność. Zachowanie tajemnicy zawodowej i ochrona prywatności osób objętych nadzorem.

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Kuratorzy sądowi odgrywają kluczową rolę w postępowaniach dotyczących nieletnich, realizując szereg zadań określonych w przepisach prawa. Zgodnie z Ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z dnia 9 czerwca 2022 roku, ich obowiązki obejmują (Art. 155):

Sprawowanie nadzoru nad nieletnim. Monitorowanie zachowania nieletniego oraz wspieranie go w procesie resocjalizacji.

Kontrola wykonywania środków wychowawczych. Nadzór nad realizacją przez nieletniego nałożonych przez sąd obowiązków, takich jak uczestnictwo w zajęciach terapeutycznych czy edukacyjnych.

Organizacja i kontrola prac społecznych. Koordynowanie i monitorowanie wykonywania przez nieletniego prac społecznie użytecznych, jeżeli zostały one orzeczone przez sąd.

Nawiązywanie i utrzymywanie kontaktu. Regularne spotkania z nieletnim, jego rodziną, opiekunami, szkołą oraz środowiskiem, w którym przebywa, w celu oceny postępów i identyfikacji ewentualnych problemów.

Współpraca z instytucjami i organizacjami: Kooperacja z organizacjami społecznymi, placówkami edukacyjnymi, pracodawcami oraz innymi podmiotami w celu poprawy warunków wychowawczych i bytowych nieletniego.

Przeprowadzanie wywiadów środowiskowych. Zbieranie informacji na temat sytuacji rodzinnej, szkolnej i społecznej nieletniego, co pozwala na lepsze dostosowanie działań resocjalizacyjnych.

Składanie wniosków do sądu: Występowanie z propozycjami zmiany lub uchylenia zastosowanych środków wychowawczych, w zależności od postępów lub problemów napotkanych w trakcie nadzoru.

Te zadania są szczegółowo opisane w artykule 155 Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U.2024.978).

1.2 Formy wsparcia nieletnich przez kuratorów

Kuratorzy sądowi odgrywają ważną rolę w procesie resocjalizacji nieletnich, wspierając ich w zmianie nagannych zachowań i kształtowaniu postaw społecznie pożądanych. Podstawowym środkiem resocjalizacyjnym w pracy z nieletnimi jest relacja, jaką nawiązują kuratorzy z podopiecznymi. Dobra relacja umożliwia nie tylko realizację zadań ustawowych przez kuratora, ale jest w stanie znacząco wpłynąć na skuteczność resocjalizacji i trwałość zmian związanych z rozwojem tożsamości nieletniego i jego funkcjonowaniem w różnych rolach społecznych.

Kuratela sądowa jest to metoda indywidualnego i społecznego działania wychowawczego w warunkach naturalnego środowiska podopiecznego, a więc jego domu, szkoły, instytucji rekreacyjnych, zakładu pracy – w celu doprowadzenia do jego poprawy i ukształtowania u niego prawidłowych cech charakteru.

Kuratorzy sądowi poza sprawowaniem nadzoru nad nieletnim, kontrolą wykonywania środków wychowawczych oraz organizacją i kontrolą prac społecznych nawiązują i utrzymują kontakt z nieletnim oraz jego rodziną, współpracują z placówkami oświatowymi, organizacjami społecznymi i instytucjami w celu poprawy warunków wychowawczych, bytowych oraz zdrowotnych nieletniego. Przeprowadzają również wywiady środowiskowe, zbierają informacje od Policji, organów administracji oraz innych podmiotów, co

pozwala na kompleksową ocenę sytuacji nieletniego i dostosowanie działań resocjalizacyjnych do jego indywidualnych potrzeb.

Skuteczność działań kuratorów sądowych zależy od ich umiejętności budowania zaufania oraz efektywnej komunikacji z nieletnimi. Indywidualne podejście, uwzględniające specyficzne potrzeby i sytuację życiową nieletniego (diagnoza potrzeb), jest kluczowe w procesie resocjalizacji. Współpraca z rodziną, szkołą oraz lokalną społecznością pozwala na stworzenie spójnego systemu wsparcia, który zwiększa szanse na pozytywne zmiany w zachowaniu młodej osoby (Kwadrans, 20219).

Praca kuratorów oparta jest na przepisach prawa oraz wiedzy naukowej i dobrych praktykach, ma na celu nie tylko nadzór nad nieletnimi, ale przede wszystkim pomoc w ich reintegracji społecznej i zapobieganiu dalszej demoralizacji. W nadzorach stosowane są różnorodne metody pracy, w tym organizowanie zajęć edukacyjnych, sportowych i terapeutycznych. Kuratorzy angażują się w mediacje rodzinne, terapię zajęciową oraz wspierają młodzież w rozwoju umiejętności społecznych.

W Polsce funkcjonują ośrodki kuratorskie, które oferują zajęcia wspierające rozwój młodzieży, takie jak treningi zastępowania agresji, zajęcia kulinarne, arteterapia czy doradztwo zawodowe. Ośrodki te stanowią kluczowy element profilaktyki i resocjalizacji.

Reforma prawa dotyczącego postępowania z nieletnimi (ustawa z 1982 r.) znacząco wpłynęła na pracę kuratorów, zwiększając ich obowiązki w zakresie profilaktyki oraz działań wspierających rodzinę i młodzież zagrożoną wykluczeniem społecznym. Podkreśla kompleksowy charakter pracy kuratora sądowego, który pełni zarówno funkcję wychowawczą, resocjalizacyjną, jak i terapeutyczną (kwadrans, 2019). Dla realizacji założonych celów, kuratorzy podejmuje szeroką współpracę z rodziną nieletniego, środowiskiem szkolnym i lokalnym. Celem takiej współpracy jest zwiększenie zasięgu i skuteczności realizowanych działań wychowawczych i resocjalizacyjnych (Kujan, 2021).

W pracy kuratorskiej można wyróżnić trzy aspekty modelu kurateli wobec nieletnich:

Aspekt metodyczny obejmuje cztery główne rodzaje kurateli sądowej: kuratelę kontrolną, kuratelę casework (psychoterapeutyczną), kuratelę kontroli i opieki aktywizującej oraz kuratelę wychowawczą;

Aspekt logistyczny: model zawodowy, zawodowo-społeczny i społeczny;

Aspekt systemowy – pomocnicza część wymiaru sprawiedliwości.

Podstawą pracy kuratorskiej jest diagnoza polegająca na analizie dokumentów, obserwacji oraz wywiadzie. Kuratorzy najczęściej wykorzystują metodę indywidualnego przypadku (casework; 42%), rozmowy motywujące (51,4%), kontrolowanie różnych zachowań, czynności (55,2%) oraz rozmowy wychowawcze (39,6%). Ponadto kuratorzy sądowi korzystają z metody doradzania (28,8%) i przekonywania (21,4%), środowiskowej (network; 20,4%) przykładu osobistego (9,6%) oraz informują (32%) np. o możliwości skorzystania z pomocy socjalnej, terapii itp. Na podstawie analizy akt można stwierdzić, że incydentalnie korzystają z kontraktu (1,8%), nagród i kar (1,4%), socjotechnik (5,2%) oraz kulturotechnik (2,2%). Zdecydowana większość kuratorów sądowych wobec nadzorowanych rodzin podejmuje czynności związane z kontrolowaniem (72,6%), pomocą w przezwyciężaniu problemów danej rodziny (56,1%) oraz stara się je wspierać poprzez rozmowy motywujące (51,5%).

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo -resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym. Natomiast osoba, wobec której kurator sądowy prowadzi oddziaływania resocjalizacyjne, posiada szereg potrzeb, takich jak: potrzeba bycia wysłuchanym, akceptowanym, potrzeba odbycia rozmowy w zaufaniu, potrzeba uzyskania pomocy w rozwiązywaniu problemów, wsparcia społecznego czy potrzeba traktowania w sposób indywidualny. Aby zaspokoić te potrzeby kuratorzy muszą wyjść poza sztywne ramy prawne. Nie bez znaczenia dla tego

typu oddziaływań pozostaje ich kapitał zasobowy, który umożliwia lub ogranicza ich możliwości zaangażowania się i wielowymiarowego wsparcia nieletniego i jego bliskich.

1.3 Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec nieletnich

Przez kapitał wspierający rozumiemy cechy osobiste, wiedzę, umiejętności oraz warunki umożliwiające osobie wspieranie innej osoby. Kapitał wspierający obejmuje gotowość do świadczenia wsparcia na poziomie: emocjonalnym, instrumentalnym, informacyjnym i wartościującym.

Poniżej przedstawiamy analizę czynników indywidualnych, organizacyjno-systemowym, społeczno-środowiskowych wiążących się pozytywnie z wysoką gotowością do wsparcia.

Czynniki indywidualne

Motywacja wewnętrzna – silne poczucie misji i chęć pomagania innym. Motywacja jest kluczowa w pracy kuratora. Wiąże się ona także z satysfakcją zawodową, co sprzyja zaangażowaniu w proces resocjalizacji.

Kompetencje interpersonalne – umiejętność budowania relacji, empatia i asertywność, łatwością w nawiązywaniu kontaktów, umiejętnością współżycia z innymi, rozwiązywaniem konfliktów, takt w postępowaniu i wiara w poprawę sytuacji swoich podopiecznych, brak oceniania według własnego postępowania, brak skłonności do moralizowania, ogólna życzliwość, pogodne usposobienie. Kurator powinien posiadać określoną koncepcję siebie i świata (Bąbas, 2014).

Doświadczenie i wiedza – praktyka zawodowa oraz szkolenia podnoszące kwalifikacje umożliwiają skuteczniejsze działania wspierające nieletnich. Kuratora powinna cechować" umiejętność rozładowywania u jednostek lęku, gniewu, niepewności i wprowadzanie w atmosferę nadziei, życzliwości, dostrzegania własnych możliwości, akceptacji i zaufania; umiejętność ułatwiania

podopiecznemu zrozumienia sytuacji, w której się znalazł; umiejętność wskazania dostępnych środków pomocy; umiejętność rozmowy i motywowania podopiecznego z wykorzystaniem technik dialogu motywującego.

Radzenie sobie w sytuacjach trudnych – zrozumienie sytuacji trudnej oraz właściwe zarzadzanie swoimi zasobami w tej sytuacji wpływa na rozwiązanie sytuacji, doświadczane emocje i ocenę poziomu zasobów. Aktywne rozwiązywanie problemów zmniejsza ryzyko wypalenia zawodowego.

Odporność psychiczna – właściwość nabywana w czasie doświadczania sytuacji trudnych przy obecności wsparcia osób bliskich, pozwala na radzenie sobie ze stresem i znacząco zmniejsza prawdopodobieństwo wypalenia zawodowego. Prężność jest kluczowym zasobem w zawodzie kuratora.

Postawa moralna. Kuratorzy powinni kierować się w pracy zasadami takimi jak szacunek dla godności podopiecznego, obiektywizm w ocenie jego postępów oraz unikanie wykorzystywania relacji służbowych dla osobistych korzyści.

Czynniki organizacyjne i systemowe

Wsparcie instytucjonalne – dobra współpraca służby kuratorskiej z innymi instytucjami zaangażowanymi w proces nauczania i wychowania nieletniego (szkoły, poradnie, organizacje pozarządowe) zwiększają efektywność działań.

Dobre warunki pracy – można określić jako dostęp kuratorów do niezbędnych dla nich zasobów (np. narzędzi diagnostycznych) ułatwiają skuteczne działania.

Jasne przepisy prawne – stabilne i precyzyjne regulacje dotyczące pracy kuratorów sprzyjają ich efektywności i poczuciu bezpieczeństwa zawodowego (Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, 2022).

3. Czynniki społeczne i środowiskowe

Współpraca z rodziną nieletniego. Zaangażowanie rodziny nieletniego (w sytuacji posiadania przez nią potencjału wspierającego) w proces resocjalizacji zwiększa szanse na skuteczną pomoc młodzieży.

Pozytywne nastawienie społeczne – akceptacja społeczna dla działań kuratorów i ich roli w resocjalizacji sprzyja skutecznej pracy.

Sieci wsparcia zawodowego – możliwość konsultacji z innymi kuratorami, superwizja oraz grupy wsparcia pomagają w rozwiązywaniu trudnych przypadków.

1.4 Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec nieletnich

Czynniki osłabiające postawę wspierającą kuratorów sądowych wobec nieletnich są złożone i wynikają z różnych aspektów:

1. Przeciążenie obowiązkami i nadmierna liczba podopiecznych

Kuratorzy sądowi często borykają się z dużą liczbą przypadków, co prowadzi do przeciążenia obowiązkami. Taka sytuacja może skutkować spadkiem jakości pracy oraz ograniczeniem czasu poświęcanego poszczególnym podopiecznym. Nadmierne obciążenie obowiązkami może wpływać na efektywność działań kuratora w stosunku do nieletnich (Gąsińska, 2017).

2. Brak odpowiednich szkoleń i wsparcia merytorycznego

Niedostateczne przygotowanie merytoryczne oraz brak regularnych szkoleń mogą ograniczać skuteczność kuratorów w pracy z nieletnimi. Praca kuratora sądowego jest działaniem interdyscyplinarnym i wymaga szerokiej wiedzy i umiejętności, zwłaszcza w zakresie mechanizmów powstawania i zmiany zachowań (Kujan, 2013).

3. Trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji z nieletnimi oraz ich rodzinami

Problemy w komunikacji z nieletnimi oraz ich rodzinami mogą utrudniać realizację celów resocjalizacyjnych. Te z kolei mogą wynikać z niskich kompetencji komunikacyjnych kuratora. Dynamikę relacji pomiędzy kuratorem, rodziną i nieletnim, stanowi wyzwanie w pracy kuratora sądowego. Wymaga bowiem wysokich kompetencji i elastyczności w posługiwaniu się wielopoziomowymi komunikatami.

4. Ograniczone możliwości współpracy z innymi instytucjami

Niedostateczna współpraca z placówkami edukacyjnymi, ośrodkami pomocy społecznej czy organizacjami pozarządowymi może ograniczać efektywność działań kuratora. Współdziałanie z różnymi instytucjami jest kluczowe w pracy z nieletnimi niedostosowanymi społecznie bowiem umożliwia k=objęcie młodego człowieka i często także jego rodziny systemową pomocą (Gąsińska, 2017).

5. Brak jednolitych standardów i procedur pracy

Różnice w podejściu do pracy kuratorskiej oraz brak jednolitych standardów mogą prowadzić do niespójności w działaniach kuratorów wobec nieletniego i jego środowiska (Kujan, 2013).

1.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich przez kuratorów

W Polsce istnieje wiele autorskich programów kuratorskich skierowanych do nieletnich, realizowanych głównie w ramach ośrodków kuratorskich. Ośrodki te pełnią rolę otwartych placówek resocjalizacyjnych, oferując alternatywę dla zamkniętych instytucji i są uznawane za jedną z najskuteczniejszych form resocjalizacji stosowanych przez sądy rodzinne wobec nieletnich. Każdy z około 120 ośrodków kuratorskich w Polsce, do których uczęszcza około 1 500 nieletnich, działa przy sądzie rejonowym, a ich utworzenie jest zatwierdzane przez sąd okręgowy. Programy realizowane w tych placówkach są często autorskimi inicjatywami kuratorów, dostosowanymi do specyficznych potrzeb lokalnych społeczności oraz indywidualnych przypadków podopiecznych.

Kuratorzy sądowi, współpracując ze szkołami, organizacjami społecznymi i lokalnymi władzami, tworzą programy prewencyjne dla młodzieży. Prowadzą ośrodki kuratorskie, w których pomagają nieletnim znaleźć nowe ścieżki życia. Działania te obejmują m.in. pomoc w nauce, rozwijanie umiejętności społecznych, terapię zajęciową oraz organizację czasu wolnego w sposób konstruktywny i sprzyjający resocjalizacji.

W ramach dobrych praktyk można wymienić:

1. Indywidualne podejście do każdego przypadku

Kuratorzy sądowi w Polsce stosują podejście indywidualne do każdego nieletniego, uwzględniając jego sytuację życiową, potrzeby, trudności oraz możliwości. Dzięki temu możliwe jest dostosowanie formy i zakresu wsparcia do konkretnego przypadku. Współpraca z rodziną oraz szkołą nieletniego ma kluczowe znaczenie w procesie resocjalizacji.

2. Współpraca z innymi instytucjami

Dobre praktyki obejmują także współpracę kuratora z placówkami edukacyjnymi, ośrodkami pomocy społecznej, organizacjami pozarządowymi oraz służbami zdrowia. Dzięki tej współpracy kuratorzy mogą skuteczniej pomagać nieletnim, szczególnie tym z problemami wychowawczymi lub społecznymi. Koordynacja działań z różnymi instytucjami jest kluczowa w zapobieganiu dalszym problemom młodzieży.

3. Edukacja i rozwój umiejętności społecznych

Kuratorzy wspierają nieletnich poprzez organizowanie zajęć edukacyjnych, szkoleń zawodowych, a także programów rozwijających umiejętności interpersonalne i społeczne. Wspierają młodzież w zdobywaniu nowych umiejętności, które mogą pomóc im w adaptacji w społeczeństwie, a także w unikaniu dalszych konfliktów z prawem.

4. Programy terapeutyczne i wsparcie emocjonalne

Kuratorzy prowadzą programy terapeutyczne, w tym terapie grupowe i indywidualne, które pomagają nieletnim w radzeniu sobie z emocjami, agresją czy problemami z uzależnieniami. Dobre praktyki obejmują również spotkania z psychologami, pedagogami, a w razie potrzeby, z terapeutami uzależnień.

5. Udział w mediacjach rodzinnych

Wspieranie relacji między nieletnim a jego rodziną jest kolejnym elementem skutecznej pracy kuratorskiej. Mediacje rodzinne, organizowane przez kuratorów, pomagają rozwiązywać konflikty i poprawić komunikację w rodzinach, co sprzyja stabilizacji sytuacji wychowawczej nieletniego.

6. Zastosowanie nowoczesnych narzędzi technologicznych

Niektóre ośrodki kuratorskie w Polsce wprowadzają nowoczesne narzędzia technologiczne w pracy z nieletnimi, takie jak aplikacje wspomagające monitorowanie postępów resocjalizacji czy platformy do komunikacji z rodziną i instytucjami. Technologie mogą stanowić pomocne wsparcie w codziennej pracy kuratora.

7. Kultura wsparcia i motywacji

Kuratorzy w Polsce starają się kłaść nacisk na motywowanie nieletnich do aktywnego uczestnictwa w procesie resocjalizacji. Zamiast kar, stosowane są motywujące podejścia, które zmieniają postawy młodzieży i zachęcają do odpowiedzialności za swoje czyny.

8. Długoterminowa współpraca i monitoring postępów

Praca kuratora nie kończy się po przeprowadzeniu kilku spotkań. Dobre praktyki obejmują długoterminowy monitoring postępów nieletnich, regularne spotkania i oceny sytuacji, które pozwalają dostosować plan działania do zmieniającej się sytuacji.

Wszystkie te działania są stosowane z uwzględnieniem przepisów prawa i mają na celu skuteczną resocjalizację, minimalizowanie ryzyka recydywy oraz przygotowanie nieletnich do pełnienia ról społecznych w dorosłym życiu.

Praktyki kuratorów sądowych w pracy z nieletnimi różnią się w zależności od kraju, jednak wiele z nich opiera się na wspólnych założeniach mających na celu skuteczną resocjalizację młodzieży. Poniżej przedstawiamy kilka przykładów dobrych praktyk stosowanych za granicą:

1. Indywidualne podejście i asysta społeczna

W krajach takich jak Francja czy Wielka Brytania kuratorzy sądowi pełnią rolę asystentów społecznych (*assistant social*), koncentrując się nie tylko na nadzorze, ale przede wszystkim na wsparciu nieletnich oraz ich rodzin. Celem jest zapewnienie kompleksowej pomocy wychowawczej i społecznej, dostosowanej do indywidualnych potrzeb podopiecznych.

2. Współpraca interdyscyplinarna

W wielu krajach, takich jak Niemcy czy państwa skandynawskie, podkreśla się znaczenie współpracy kuratorów z różnymi specjalistami: psychologami, pedagogami, socjologami czy psychiatrą. Praca w zespołach interdyscyplinarnych pozwala na holistyczne podejście do problemów nieletnich i skuteczniejsze planowanie działań resocjalizacyjnych.

3. Selekcja spraw i alternatywne środki

W krajach skandynawskich funkcjonują specjalne komisje ds. nieletnich, które dokonują selekcji spraw wymagających interwencji sądu. Dzięki temu wiele przypadków jest kierowanych do służb administracyjnych lub społeczno-wychowawczych, co zmniejsza obciążenie sądów i pozwala na bardziej adekwatne reagowanie na potrzeby młodzieży.

4. Nadzór grupowy i terapia grupowa

W Wielkiej Brytanii i Niemczech stosuje się nadzór kuratorski w grupach, gdzie nieletni uczestniczą w regularnych spotkaniach grupowych. Metoda ta pozwala na dzielenie się doświadczeniami, wzajemne wsparcie oraz rozwijanie umiejętności społecznych w kontrolowanym środowisku.

5. Międzynarodowa wymiana doświadczeń

Organizacje kuratorskie z różnych krajów nawiązują współpracę w celu wymiany doświadczeń i doskonalenia metod pracy. Przykładem jest współpraca Wielkopolskiego Stowarzyszenia Kuratorów Sądowych z organizacjami z Anglii i USA, co pozwala na poznanie różnych systemów probacji i implementację sprawdzonych rozwiązań w lokalnym kontekście.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe kuratorów wobec więźniów

Kuratorzy sądowi w Polsce odgrywają ważną rolę w procesie resocjalizacji i readaptacji społecznej osób skazanych, zarówno w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, jak i po jej zakończeniu. Ich zadania wobec więźniów są określone w różnych aktach prawnych oraz komentarzach do tych przepisów. Poniżej przedstawiamy najważniejsze z tych zadań:

Utrzymywanie kontaktu z osadzonymi. Kuratorzy sądowi nawiązują i podtrzymują kontakt z osobami odbywającymi karę pozbawienia wolności, co ma na celu przygotowanie ich do powrotu do społeczeństwa oraz monitorowanie ich postępów resocjalizacyjnych.

Udział w procesie penitencjarnym. Kuratorzy współpracują z administracją zakładów karnych, uczestnicząc w opracowywaniu indywidualnych programów resocjalizacyjnych dla osadzonych oraz monitorując ich realizację.

Przygotowanie do zwolnienia. Kuratorzy pomagają więźniom w przygotowaniu się do opuszczenia zakładu karnego, co obejmuje m.in. pomoc w znalezieniu miejsca zamieszkania, pracy czy nawiązaniu kontaktów z rodziną.

Nadzór nad warunkowym zwolnieniem. W przypadku osób zwolnionych warunkowo, kuratorzy sądowi sprawują nadzór nad ich zachowaniem, kontrolując przestrzeganie nałożonych obowiązków i warunków zwolnienia.

Kontrola wykonywania kary ograniczenia wolności. Kuratorzy nadzorują wykonywanie przez skazanych prac społecznie użytecznych oraz innych obowiązków nałożonych przez sąd w ramach kary ograniczenia wolności.

Podstawy prawne działalności kuratorów sądowych znajdują się w:

- **Ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych**, która określa organizację i zadania kuratorskiej służby sądowej.
- **Kodeksie karnym wykonawczym**, który reguluje m.in. kwestie związane z wykonywaniem kar i środków karnych oraz rolę kuratorów w tym procesie.
- Rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych.

Kuratorzy społeczni odgrywają istotną rolę w procesie readaptacji społecznej osób skazanych, wspierając ich w powrocie do społeczeństwa po odbyciu kary pozbawienia wolności. Do ich głównych zadań należą:
Nawiązywanie i utrzymywanie kontaktu ze skazanymi. Kuratorzy społeczni nawiązują relacje z osobami odbywającymi karę, monitorując ich postępy oraz pomagając w przygotowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego.

Współpraca z rodziną i środowiskiem skazanego. Kuratorzy angażują się w działania mające na celu odbudowę lub wzmocnienie więzi rodzinnych oraz społecznych, co jest kluczowe dla skutecznej reintegracji.

Pomoc w znalezieniu zatrudnienia i mieszkania. Wspierają skazanych w poszukiwaniu pracy oraz odpowiednich warunków mieszkaniowych, co jest istotne dla stabilizacji życiowej po opuszczeniu zakładu karnego.

Nadzór nad przestrzeganiem warunków zwolnienia. W przypadku warunkowego zwolnienia, kuratorzy monitorują, czy skazani przestrzegają nałożonych przez sąd obowiązków i ograniczeń.

Współpraca z instytucjami i organizacjami: Kuratorzy współdziałają z różnymi podmiotami, takimi jak ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe czy placówki edukacyjne, aby zapewnić skazanym kompleksowe wsparcie w procesie readaptacji.

2.2. Formy wsparcia więźniów przez kuratorów

"Wielowymiarowe wsparcie" odnosi się do kompleksowej pomocy, która obejmuje różne aspekty życia jednostki, takie jak emocjonalny, informacyjny, instrumentalny, materialny i duchowy. Tego rodzaju wsparcie jest szczególnie istotne w sytuacjach trudnych, stresowych lub przełomowych, gdzie jednostka potrzebuje pomocy w wielu obszarach jednocześnie.

Kuratorzy zaangażowani są w następujące formy wsparcia więźniów:

Pomoc materialna. Kuratorzy mogą przyznawać wsparcie finansowe lub rzeczowe, takie jak bony towarowe, odzież, bilety komunikacji publicznej czy leki. Celem tej pomocy jest zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych osób opuszczających zakłady karne, co ma na celu zmniejszenie ryzyka powrotu do przestępstwa.

Wsparcie w znalezieniu zakwaterowania. Kuratorzy pomagają w poszukiwaniu tymczasowego lub stałego miejsca zamieszkania dla byłych więźniów, co jest kluczowe dla ich stabilizacji życiowej po opuszczeniu zakładu karnego.

Doradztwo zawodowe i pomoc w poszukiwaniu pracy. Kuratorzy wspierają skazanych w procesie aktywizacji zawodowej, pomagając w poszukiwaniu zatrudnienia, kierując na szkolenia czy kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe.

Wsparcie psychologiczne i społeczne. Kuratorzy udzielają porad i wsparcia emocjonalnego, pomagając skazanym w radzeniu sobie z trudnościami adaptacyjnymi po opuszczeniu zakładu karnego.

N**awiązywanie i utrzymywanie kontaktu ze skazanymi**. Kuratorzy nawiązują relacje z osobami odbywającymi karę, monitorując ich postępy oraz pomagając w przygotowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego.

Podtrzymywanie więzi skazanego ze światem zewnętrznym. Kuratorzy wspierają utrzymanie kontaktów rodzinnych i społecznych skazanych, co jest kluczowe dla ich późniejszej reintegracji.

Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego. Kuratorzy pomagają w planowaniu życia po zwolnieniu, w tym w poszukiwaniu pracy, mieszkania oraz w rozwiązywaniu problemów osobistych.

Nadzór nad wykonywaniem kar wolnościowych. Kuratorzy kontrolują wykonywanie przez skazanych kar ograniczenia wolności, takich jak prace społecznie użyteczne oraz monitorują przestrzeganie nałożonych obowiązków i ograniczeń.

Współpraca z instytucjami i organizacjami: Kuratorzy współdziałają z różnymi podmiotami, takimi jak ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe czy placówki edukacyjne, aby zapewnić skazanym kompleksowe wsparcie w procesie readaptacji.

Udzielanie pomocy postpenitencjarnej: Kuratorzy oferują wsparcie materialne i niematerialne osobom opuszczającym zakłady karne, pomagając im w reintegracji ze społeczeństwem i zapobieganiu powrotowi do przestępstwa.

2.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec więźniów

Postawa wspierająca kuratorów wobec więźniów kształtuje się pod wpływem różnorodnych czynników, które można podzielić na dwie główne kategorie: podmiotowe (związane z cechami osobistymi kuratora) oraz środowiskowe (wynikające z otoczenia społecznego i zawodowego).

Czynniki podmiotowe

Wiedza i kompetencje. Dogłębna znajomość teorii resocjalizacji, psychologii oraz prawa pozwala kuratorom na skuteczne wspieranie więźniów w procesie readaptacji społecznej.

Doświadczenie zawodowe. Praktyka w pracy z osobami skazanymi umożliwia lepsze rozumienie ich potrzeb oraz skuteczniejsze reagowanie na pojawiające się trudności.

Empatia i inteligencja emocjonalna. Zdolność do wczuwania się w sytuację innych oraz rozumienie ich emocji sprzyja budowaniu zaufania i efektywnej komunikacji z podopiecznymi.

System wartości i przekonań. Osobiste wartości kuratora, takie jak wiara w możliwość zmiany i resocjalizacji, wpływają na jego zaangażowanie w proces wspierania więźniów.

Czynniki środowiskowe

Kultura organizacyjna. Atmosfera w miejscu pracy, wsparcie ze strony przełożonych oraz współpracowników mogą wzmacniać lub osłabiać motywację kuratora do angażowania się w pomoc więźniom.

Normy i wartości społeczne. Społeczne postrzeganie roli kuratora oraz osób skazanych wpływa na sposób, w jaki kuratorzy realizują swoje obowiązki.

Współpraca z innymi instytucjami. Efektywność działań kuratora zależy również od jakości współpracy z organizacjami wspierającymi proces resocjalizacji, takimi jak ośrodki pomocy społecznej czy organizacje pozarządowe.

Środki masowego przekazu. Media kształtują społeczne postawy wobec więźniów i systemu penitencjarnego, co może wpływać na nastawienie kuratorów do swojej pracy oraz do osób skazanych.

Zrozumienie tych czynników jest kluczowe dla kształtowania efektywnych strategii wsparcia więźniów oraz doskonalenia pracy kuratorów sądowych.

2.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec więźniów

Postawa wspierająca kuratorów wobec więźniów może ulegać osłabieniu pod wpływem różnych czynników podmiotowych (związanych z osobistymi cechami kuratora) oraz społecznych (wynikających z otoczenia i warunków pracy). Poniżej przedstawiamy te czynniki.

Czynniki podmiotowe

Wypalenie zawodowe. Długotrwałe obciążenie emocjonalne i stres mogą prowadzić do uruchomienia mechanizmu strat zasobowych, zmniejszenia zaangażowania w pracę z więźniami i poczucia wypalenia zawodowego.

Brak odpowiednich kompetencji. Niedostateczne przygotowanie merytoryczne i praktyczne utrudnia efektywne wspieranie podopiecznych.

Niska motywacja wewnętrzna. Brak poczucia satysfakcji z wykonywanej pracy może prowadzić do ograniczenia zaangażowania w proces resocjalizacji. Sprzyja ona także postępującemu wypaleniu zawodowemu.

Obecność stereotypów w postawie kuratorów wobec więźniów. Obecność stereotypów wynikająca z własnych doświadczeń bądź przekazów społecznych może zniekształcać obraz więźnia i sytuacji, w której się znalazł. Stereotypy stanowią bardzo często podłoże do uprzedzeń i negatywnych postaw wobec osób zagrożonych wykluczeniem.

Czynniki społeczne

Nadmierne obciążenie obowiązkami. Zbyt duża liczba spraw przypadających na jednego kuratora oraz zbyt obciążająca praca sprawozdawcza może ograniczać możliwość indywidualnego podejścia do każdego podopiecznego.

Brak wsparcia instytucjonalnego. Niedostateczna pomoc ze strony przełożonych oraz brak dostępu do szkoleń i superwizji mogą osłabiać skuteczność działań kuratora w procesie readaptacji i równocześnie zwiększać ryzyko wypalenia zawodowego.

Negatywne postawy społeczne: Społeczna stygmatyzacja zarówno więźniów, jak i osób z nimi pracujących, może wpływać na obniżenie motywacji do angażowania się w proces wsparcia.

Stereotypy dotyczące osób skazanych mogą znacząco wpływać na postawę kuratorów sądowych oraz ich efektywność w procesie wspierania więźniów. Negatywne uprzedzenia mogą prowadzić do upraszczania ocen, utrudniać budowanie zaufania i skutecznej komunikacji z podopiecznymi. To z kolei może obniżać jakość działań resocjalizacyjnych i readaptacyjnych podejmowanych przez kuratorów.

2.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez kuratorów

Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez kuratorów w Polsce obejmują:

Tworzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia

Przykładem takiej inicjatywy jest Centrum Pomocy Osobom Opuszczającym Zakłady Karne i Ich Rodzinom w Nowym Sączu. Powstało ono na mocy porozumienia między Stowarzyszeniem Sursum Corda, Sądem Okręgowym w Nowym Sączu oraz Zakładem Karnym w Nowym Sączu. Centrum oferuje wsparcie w zakresie readaptacji społecznej, pomagając byłym skazanym w powrocie do społeczeństwa oraz wspierając ich rodziny.

Współpraca z organizacjami społecznymi

Kuratorzy sądowi często współpracują z organizacjami pozarządowymi, takimi jak Centrum Sprawiedliwości Naprawczej (CSN). CSN zostało zaprojektowane w celu wspierania pracy sądów poprzez angażowanie społeczności lokalnych w procesy resocjalizacyjne, co zwiększa efektywność wykonywania kar, takich jak kara ograniczenia wolności.

Przykładem takiej współpracy jest także Komitet Wspierania Zatrudnialności opracowany w ramach projektu innowacyjnego „Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim", którego koordynatorem merytorycznym była prof. Iwona Niewiadomska. Komitet wspierający zatrudnialność więźniów powinien być utworzony wewnątrz aktualnie funkcjonującej komisji penitencjarnej – organu kolegialny składającego się z funkcjonariuszy i pracowników zakładu karnego z możliwością udziału i głosu doradczego innych osób godnych zaufania, zwłaszcza przedstawicieli podmiotów zajmujących się pomocą penitencjarną (art. 76 kodeksu karnego wykonawczego – k.k.w.). Zainicjowanie działań komitetu wspierającego zatrudnialność wewnątrz komisji penitencjarnej wymaga tego, aby głos doradczy jako osoby godne zaufania w ramach działającej komisji miały następujące kategorie osób: a. Pracodawcy b. Przedstawiciele powiatowych i miejskich urzędów pracy c. Przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej d. Przedstawiciele organizacji pozarządowych e. Przedstawiciele organów pomocy społecznej f. Kuratorzy sądowi.

Zadania komitetu wspierającego zatrudnialność:
podejmowanie decyzji o skierowaniu skazanego do właściwego rodzaju i typu zakładu karnego, jeśli nie uczynił tego sąd orzekający – od tej decyzji zależy, czy osadzony będzie mógł wykonywać pracę na zewnątrz zakładu karnego;

kierowanie osadzonego do określonego systemu odbywania kary – od tej decyzji zależy czy komitet zatrudnialności będzie mógł opracować indywidualny program służący zwiększaniu szansy zatrudnienia osoby odbywającej karę pozbawienia wolności; ustalanie indywidualnego programu oddziaływania na więźnia – zadaniem komitetu wspierającego zatrudnialność więźnia polega na połączeniu działań służących zwiększaniu szans na zatrudnienie osoby z innymi działaniami służącymi jej pozytywnej readaptacji społecznej; dokonywanie okresowych ocen prawy skazanego – na tym etapie zadanie komitetu wspierającego polega na ocenie tego, co osadzony wykonał w zakresie zwiększenia swojej szansy na zatrudnienie w określonym czasie.

Wspieranie zatrudnialności więźniów przez komitet powinno być ściśle połączone z systemem programowanego oddziaływania, z którym prawo karne wykonawcze wiąże największe nadzieje na skuteczną realizację celów wykonywania kary pozbawienia wolności. U podłoża wdrażania tego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności znajduje się przekonanie, że odbywanie sankcji izolacyjnych powinno oddziaływać na wolę tego, kto – dobrowolnie popełniając przestępstwo – może również podjąć trud w zakresie kształtowania prospołecznych postaw, w tym również angażowania się w pracę zawodową. Ważnym argumentem łączącym działalność komitetu wspierającego zatrudnialność z systemem programowanego wykonywania kary jest to, że podstawowym warunkiem skuteczności programowanego oddziaływania jest współpraca skazanego z personelem penitencjarnym. Na mocy art. 95 § 1 kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w.) objęcie dorosłych więźniów tym systemem zostało uzależnione od ich zgody na partycypację w przygotowaniu i wykonaniu zaplanowanych działań resocjalizacyjnych, w tym również działań służących zwiększeniu szans na zatrudnienie.

Za połączeniem działań służących zwiększeniu szans zatrudnienia młodych więźniów z odbywaniem kary w systemie programowanego, które jest oceniane

przez komisję penitencjarną w składzie poszerzonym przez osoby związane z funkcjonowaniem rynku pracy (członkami komitetu wspierającego zatrudnialność więźniów) przemawiają następujące argumenty:

- Indywidualny program oddziaływań poprzedza się opracowaniem diagnozy zawierającej opis i wyjaśnienie przyczyn popełnienia przestępstwa. Włączenie działań komitetu wspierającego zatrudnialność młodych więźniów z indywidualnym systemem odbywania kary wskazuje na konieczność włączenia w proces diagnozowania więźniów komponentu D – narzędzia diagnozującego potencjał psychospołeczny i zawodowy więźniów
- Na podstawie wyników diagnozy komisja penitencjarna ustala indywidualny program oddziaływań poprawczych. Włączenie działań komitetu wspierającego zatrudnialność młodych więźniów z działaniami komisji penitencjarnej wskazuje, ze w indywidualnym programie oddziaływań poprawczych powinny znajdować się elementy zwiększające szanse zatrudnienia osadzonego – m.in. kształtowanie kompetencji osobistych, społecznych zawodowych oraz odbywanie staży u pracodawców.
- Zgoda skazanego na udział w programie służącym zwiększeniu zatrudnialności musi być wyrażona swobodnie i wyraźnie, najlepiej w formie pisemnej. Dzięki temu wzbudzona zostaje motywacja skazanego do angażowania się w działania zaproponowane przez komitet wspierający zatrudnialność więźniów.
- Uczestnictwo w systemie programowanego oddziaływania zakłada również, że musi zaistnieć pewien okres czasu, w ciągu którego zastosowane środki resocjalizacyjne – w tym również program służący zwiększeniu zatrudnialności więźniów – mogą być zrealizowane. W praktyce potrzeba na to co najmniej kilku miesięcy. Z tego względu w program zaproponowany przez komitet wspierający zatrudnialność mogą być zaangażowane osoby skazane na krótko-, średnio- o długoterminowe kary pozbawienia wolności.

- Postawienie diagnozy potencjału psychospołecznego i zawodowego więźnia oraz sporządzenie indywidualnego programu zwiększania szansy na jego zatrudnienie stanowi początek postępowania związanego z procesem readaptacji na rynku pracy, którego przebieg musi być stale kontrolowany. Formą takiej kontroli jest okresowe ocenianie więźniów, które jest dokonywane przez komisję penitencjarną nie rzadziej niż co 6 miesięcy (§ 48 ust. 1 Regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności)1. W związku z tym poszerzony skład komisji penitencjarnej o członków komitetu wspierającego zatrudnialność więźniów mógłby systematycznie oceniać postępy skazanego w zakresie możliwości jego funkcjonowania na rynku pracy.
- Udział członków komitetu wspierającego zatrudnialność więźniów w działaniach komisji penitencjarnej umożliwia ocenę szans skazanego na rynku pracy m.in. w takich sytuacjach, jak (§ 48 ust. 2 Regulaminu): 1) wystąpienie do sądu penitencjarnego o zmianę rodzaju lub typu zakładu karnego, 2) podjęcie decyzji o zakwalifikowaniu do nauczania w szkołach lub na kursach, 3) nabycie przez skazanego uprawnień do warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Indywidualizacja planów resocjalizacyjnych

Efektywność działań kuratorów sądowych zależy od dostosowania metod pracy do indywidualnych potrzeb i sytuacji życiowej podopiecznych. Diagnoza sytuacji skazanego oraz opracowanie spersonalizowanego planu resocjalizacji pozwala na skuteczniejsze wsparcie w procesie powrotu do społeczeństwa.

Współpraca interdyscyplinarna

Kuratorzy angażują się w zespoły interdyscyplinarne, współpracując z przedstawicielami różnych instytucji, takich jak policja, ośrodki pomocy społecznej czy placówki edukacyjne. Taka współpraca pozwala na kompleksowe podejście do problemów osób opuszczających zakłady karne i skuteczniejsze ich

rozwiązywanie. Jednym z komponentów projektu innowacyjnego „PI Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwiania wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne" realizowanego w ramach FR KUL było opracowanie zasad superwizjii dla zespołów interdyscyplinarnych. Komponent ten został przetestowany i została przeprowadzona jego ewaluacja, która wykazała wysoką skuteczność realizacji superwizji dla zespołów interdyscyplinarnych pracujących z osobami zagrożonymi wykluczeniem i wykluczonymi.

Edukacja i podnoszenie kwalifikacji

Stałe doskonalenie zawodowe kuratorów sądowych, uczestnictwo w szkoleniach i konferencjach, pozwala na aktualizowanie wiedzy oraz poznawanie nowych metod pracy, co przekłada się na wyższą jakość świadczonego wsparcia np. Program „Bewährungshelfer Plus" w Niemczech czy szkolenia kuratorów w Polsce w ramach programu „Więzi społeczne zamiast więzień".

Implementacja powyższych praktyk przyczynia się do zwiększenia skuteczności działań kuratorów sądowych w zakresie wsparcia osób opuszczających zakłady karne, co ma kluczowe znaczenie dla ich pomyślnej readaptacji społecznej.

Poniżej przedstawiamy dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez kuratorów w Polsce i za granicą

Centrum Pomocy Osobom Opuszczającym Zakłady Karne i Ich Rodzinom w Nowym Sączu

Centrum oferuje bezpłatną pomoc dla osób po odbyciu kary, uzyskaniu warunkowego zwolnienia lub objętych dozorem elektronicznym. Wsparcie obejmuje pomoc psychologiczną, doradztwo zawodowe, pomoc prawną oraz wsparcie dla rodzin. Centrum współpracuje z Ministerstwem Sprawiedliwości oraz lokalnymi instytucjami, takimi jak sądy i służba kuratorska.

Centrum Sprawiedliwości Naprawczej

Jest to inicjatywa Fundacji Court Watch Polska, mająca na celu zwiększenie wykorzystania metod sprawiedliwości naprawczej w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości. Centrum wspiera sądy w stosowaniu kar naprawczych, oferując alternatywę dla kar izolacyjnych i nieskutecznych kar w zawieszeniu.
We Wrocławiu działa Centrum oferujące prace społeczne dla osób skazanych na karę ograniczenia wolności. Inicjatywa ta jest efektem współpracy samorządu miejskiego i kuratorskiej służby sądowej okręgu wrocławskiego. Od 2016 roku organizowane są również działania mające na celu usuwanie aktów wandalizmu i mowy nienawiści w mieście.

Warsztaty dla przedstawicieli służb społecznych

Organizowane są warsztaty mające na celu zapoznanie przedstawicieli służb społecznych z nowymi przepisami prawnymi dotyczącymi wsparcia osób opuszczających zakłady karne. Spotkania te są kontynuacją współpracy pomiędzy Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Krakowie, Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Krakowie oraz Małopolskim Stowarzyszeniem Probacja.

Kuratorskie programy wsparcia w Niemczech

Sędziowie utrzymują kontakt z kuratorami i organizacjami społecznymi, by monitorować postępy skazanych. System kuratorski w Niemczech odgrywa kluczową rolę w procesie resocjalizacji więźniów oraz ich reintegracji społecznej. Niemieckie podejście do resocjalizacji jest oparte na modelu prewencyjnym i indywidualnym, co oznacza, że kuratorzy są aktywnie zaangażowani w proces wychodzenia skazanych na wolność oraz ich wsparcie po zakończeniu odbywania kary. W Niemczech realizowane są programy wsparcia kuratorów „Bewährungshelfer Plus" oraz treningu społecznego dla więźniów „Soziale Trainingskurse".

Wsparcie kuratorów w ramach Fundacji SŁAWEK i POMOST. Kuratorzy stanowią istotny wkład osobowy w zespoły interdyscyplinarne, które opracowują indywidualne ścieżki readaptacji i monitorują ich realizację.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ KURATORÓW WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1 Zadania ustawowe kuratorów wobec byłych więźniów

Podopiecznymi kuratorów sądowych to osoby, wobec których za popełnienie czynów karalnych orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, osoby warunkowo zwolnione z jednostek penitencjarnych, a także te, wobec których sąd umorzył postępowanie karne, orzekając za to dozór kuratora sądowego (Nanowska, 2019).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. *w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych*. Dz.U. 2016 poz. 969, § 41 uszczegóławia obowiązki kuratora wobec osób opuszczających zakłady karne.

Kurator w ramach czynności związanych z przygotowaniem skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, po otrzymaniu decyzji komisji penitencjarnej lub orzeczenia sądu penitencjarnego:
1) nawiązuje osobisty kontakt ze skazanym;
2) przeprowadza analizę dostępnej dokumentacji dotyczącej skazanego, rozpoznaje sytuację rodzinną oraz środowiskową skazanego i na podstawie zebranego materiału opracowuje program wolnościowy dla skazanego;
3) przygotowuje środowisko rodzinne i społeczne do powrotu skazanego;
4) współorganizuje pomoc postpenitencjarną przez rozpoznanie potrzeb skazanego i jego rodziny oraz kształtowanie umiejętności samodzielnego rozwiązywania trudności życiowych, współdziałając ze skazanym i administracją zakładów karnych, a ponadto organami administracji rządowej i samorządu

terytorialnego oraz podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego;

5) w razie potrzeby współdziała ze stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami, instytucjami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji skazanych;

6) współpracuje z komisją penitencjarną.

Ponadto § 43. Rozporządzenia obliguje kuratorów do opracowania indywidualnych programów wolnościowych uwzględniających potencjał osoby jak i uwarunkowania środowiska, jeszcze w momencie przebywania osoby w zakładzie karnym.

3.2 Formy wsparcia byłych więźniów przez kuratorów

Kuratorzy sądowi odgrywają kluczową rolę w procesie reintegracji społecznej osób opuszczających zakłady karne, pełniąc funkcję łącznika między byłymi więźniami a społeczeństwem. Ich wsparcie obejmuje kilka istotnych obszarów:

Indywidualne planowanie procesu readaptacji. Kuratorzy analizują sytuację życiową skazanych, identyfikując ich potrzeby, mocne strony oraz potencjalne trudności. Na tej podstawie opracowują spersonalizowane plany działania, które mają na celu skuteczną reintegrację społeczną.

Współpraca z rodziną i środowiskiem lokalnym: Kuratorzy angażują się w przygotowanie rodziny oraz społeczności lokalnej na powrót skazanego, co jest kluczowe dla zapewnienia wsparcia emocjonalnego i materialnego po opuszczeniu zakładu karnego.

Koordynacja pomocy postpenitencjarnej: Kuratorzy identyfikują potrzeby skazanych i ich rodzin, pomagając w kształtowaniu umiejętności samodzielnego rozwiązywania problemów życiowych. Współpracują z różnymi instytucjami i organizacjami, aby zapewnić dostęp do świadczeń socjalnych, edukacji, szkoleń zawodowych oraz wsparcia psychologicznego.

Monitorowanie i wsparcie w przestrzeganiu warunków zwolnienia: Kuratorzy nadzorują przestrzeganie przez skazanych warunków zwolnienia warunkowego, co obejmuje regularne spotkania, kontrolę miejsca zamieszkania oraz wsparcie w realizacji ustalonych celów resocjalizacyjnych.

Współpraca z innymi instytucjami: Kuratorzy współdziałają z komisjami penitencjarnymi, organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami publicznymi, aby skoordynować działania na rzecz skutecznej readaptacji skazanych.

3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający kuratorów wobec byłych więźniów

Przez kapitał wspierający rozumiemy wiedzę, cechy, umiejętności i kompetencje kuratorów, które umożliwiają im wspieranie byłych więźniów w kategoriach wsparcia: emocjonalnego, wartościującego, informatycznego i instrumentalnego. Kapitał ten jest w znacznej mierze zależy od pozytywnej, negatywnej bądź ambiwalentnej postawy kuratora wobec byłego więźnia.

Postawy kuratorów sądowych wobec byłych więźniów są kształtowane przez różnorodne czynniki podmiotowe i środowiskowe. Analiza literatury przedmiotu pozwala zidentyfikować kluczowe elementy wpływające na efektywność i jakość wsparcia udzielanego osobom opuszczającym zakłady karne.

Czynniki podmiotowe

Kompetencje osobiste i zawodowe kuratora. Skuteczność pracy kuratora zależy od jego wiedzy, umiejętności interpersonalnych oraz zdolności do budowania relacji opartych na zaufaniu. Kuratorzy powinni posiadać umiejętność diagnozowania potrzeb podopiecznych, w tym narzędzi wspierających diagnozę oraz elastyczność w dostosowywaniu metod pracy do indywidualnych przypadków. Od kuratora wymaga się interdyscyplinarności, gdyż w swojej pracy wykorzystuje on wiedzę pedagogiczną,

psychologiczną, socjologiczną i prawną (Wirkus, 2018). Kurator zawodowy musi też spełniać wysokie wymagania o charakterze moralnym (Jedynak, 2014; Stasiak, 2017).

Motywacja i zaangażowanie. Wysoki poziom motywacji wewnętrznej oraz zaangażowanie w wykonywane obowiązki sprzyjają podejmowaniu inicjatyw na rzecz skutecznej readaptacji byłych więźniów. Kuratorzy, którzy identyfikują się z misją resocjalizacji, są bardziej skłonni do podejmowania działań wykraczających poza standardowe obowiązki.

Odporność na stres i umiejętność radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych. Praca z osobami po odbyciu kary wiąże się z koniecznością zarządzania trudnymi emocjonalnie sytuacjami. Z tego względu osoby o wysokich zasobach zarządzania sobą, posiadające wiele różnych strategii radzenia sobie o charakterze konstruktywnym radzą sobie znacznie lepiej. Należy tutaj podkreślić za S. Hobfollem (2006), że poziom zasobów jest ściśle związany z umiejętnością zarządzania i radzeniem sobie ze stresem. Te z kolei umiejętności przekładają się bezpośrednio na wspierającą postawę kuratorów wobec swoich podopiecznych.

Czynniki środowiskowe

Współpraca z innymi instytucjami. Efektywność działań kuratora wzrasta, gdy istnieje możliwość kooperacji z różnymi podmiotami, takimi jak służba więzienna, organizacje pozarządowe czy instytucje pomocy społecznej. Taka współpraca umożliwia kompleksowe wsparcie byłych więźniów w procesie reintegracji.

Wsparcie ze strony przełożonych i kolegów. Środowisko pracy, które promuje wymianę doświadczeń, superwizję oraz dostęp do szkoleń, sprzyja podnoszeniu jakości świadczonych usług. Możliwość konsultacji trudnych przypadków oraz otrzymywanie wsparcia emocjonalnego, informacyjnego, instrumentalnego czy wartościującego od współpracowników jest nieoceniona w pracy kuratora.

Społeczne postrzeganie roli kuratora. Pozytywne nastawienie społeczeństwa do działań resocjalizacyjnych oraz uznanie dla pracy kuratorów mogą zwiększać ich

motywację oraz poczucie wartości zawodowej. Z kolei negatywne stereotypy mogą działać demotywująco i utrudniać efektywne wykonywanie obowiązków.

3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający kuratorów wobec byłych więźniów

Do czynników, które osłabiają kapitał wspierający kuratorów można zaliczyć:

Przeciążenie obowiązkami administracyjnymi: Kuratorzy sądowi często muszą wykonywać liczne zadania o charakterze prawnym, administracyjnym czy organizacyjnym, co ogranicza ich możliwości skoncentrowania się na działaniach probacyjnych, wychowawczych i resocjalizacyjnych (Skowroński, 2022).

Nadmierne obciążenie sprawami: Średnia liczba spraw przypadająca na jednego kuratora zawodowego dla dorosłych wynosi 141, co przekracza standardy przyjęte przez Ministerstwo Sprawiedliwości (120 spraw). Takie przeciążenie może prowadzić do wypalenia zawodowego i obniżenia efektywności pracy (Skowroński, 2022).

Brak odpowiednich zasobów osobistych i kompetencji zawodowych: Skuteczność pracy kuratora zależy od jego kompetencji, takich jak umiejętność nawiązywania kontaktu z podopiecznym, zdolności diagnostyczne oraz wiedza na temat metod resocjalizacji. Niedobór tych kompetencji może utrudniać efektywne wsparcie byłych więźniów (Węgliński, 2022).

Na szczególną uwagę zasługuje niska/negatywna samoocena kuratorów, jest ona czynnikiem ryzyka w kształtowaniu wspierającej postawy wobec byłego więźnia. Branden (2003) wyróżnił dwa komponenty smooceny. Pierwszy z nich to poczucie kompetentności w radzeniu sobie, przejawia się poczuciem skuteczności w działaniu, osiąganiu celów, zaufaniem do własnego umysły oraz możliwości uczenia się i wykorzystania nowych umiejętności, a także umiejętność korekty

popełnionych błędów. Drugi nazywany szacunkiem do siebie jest związany z obroną wyznawanych wartości, co przejawia się jako odwaga do postępowania zgodnie ze swoimi postawami nawet gdy są one kwestionowane, ochrona swoich praw i potrzeb, poczucie bycia osobą wartościową, zasługującą na szczęście jako naturalny element będący częścią jej istnienia. Samoocena oddziałuje więc na wiele aspektów życia osoby: zachowanie, motywacje, oczekiwania, wiarę we własne kompetencje a także funkcjonowanie społeczne, w tym stosunek do drugiej osoby i grup społecznych. Niska/negatywna samoocena wiąże się z poczuciem braku własnej wartości, niską oceną własnych kompetencji i przybieraniem postawy obronnej, bezradności, ucieczki od problemów a niekiedy nacechowanej agresją do drugiego człowieka.

Niedostateczne wsparcie instytucjonalne: Brak odpowiednich narzędzi diagnostycznych i programów szkoleniowych dla kuratorów oraz skutecznych programów readaptacyjnych może ograniczać ich zdolność do skutecznego wspierania resocjalizacji podopiecznych (Grudniewska, 2017). Brak podstawowych narzędzi, umiejętności czy warunków do pracy jest wymieniane w klasycznej definicji sytuacji trudnej według Tomaszewskiego. W sytuacji utrudnień wynikających z „braków" człowiek doświadcza stresu i nie jest w stanie zrealizować zadania na zadawalającym poziomie. Dodatkowo takie sytuacje powodują zmianę koncentracji kuratora. Uwaga zostaje przeniesiona z petenta na uzupełnianie braków.

Społeczne stereotypy dotyczące byłych więźniów. Kuratorzy, podobnie jak inni członkowie społeczeństwa, mogą być podatni na stereotypowe postrzeganie osób po odbyciu kary więzienia jako ludzi niezdolnych do zmiany.

Główną przyczyną marginalizacji niektórych grup społecznych są występujące stereotypy i uprzedzenia, które w konsekwencji prowadzą do tendencyjnego, negatywnego myślenia na ich temat. Powoduje to wystąpienie niemoralnych

zachowań, które przejawiają się jako dyskryminacja stygmatyzowanych jednostek. Stereotyp najczęściej opisywany jest jako konstrukt poznawczy, który charakteryzuje się nadmiernym uogólnieniem, mający wpływ na sposób przetwarzania i interpretacji informacji. Generalizacja ta według Aronsona (1997) polega na przypisaniu wszystkim reprezentacjom danej kategorii identycznych właściwości. Ponadto należy również wspomnieć, iż przekonania takie mają charakter wartościujący i z trudem ulegają zmianie pod wpływem nowych bodźców. Zetknięcie się z określonym obiektem powoduje u jednostki automatyczne pojawienie się stereotypu, co umożliwia szybsze rozumienie zachodzących procesów, usprawniając tym samym przystosowanie oraz oszczędność zasobów poznawczych. Stereotypy niewątpliwie przyczyniają się do usprawnienia funkcjonowania człowieka w codziennym życiu. Jedną z podstawowych funkcji stereotypu jest zapewnienie osobie względnego poczucia bezpieczeństwa. Należy jednak zaznaczyć, że stereotypy powstają najczęściej na podstawie niepełnej czy wręcz fałszywej informacji. Obraz rzeczywistości formułowany przez stereotypy znacząco wpływa na zachowania oraz podejmowane przez osobę decyzje przy zetknięciu z grupami, które są przedmiotem owych przekonań. Uogólniony obraz rzeczywistości może prowadzić do krzywdzącego sposobu postępowania wobec osób należących do grupy będącej obiektem stereotypu. Postrzeganie wszystkich jednostek należących do tego zbioru jako jednej kategorii powoduje niezauważanie ich indywidualności i unikalności. Także ten sposób kategoryzacji umożliwia uzasadnienie podjęcia nieetycznych działań wobec reprezentanta zbiorowości ocenianej negatywnie.

Konflikt wartości. Niektórzy kuratorzy mogą odczuwać wewnętrzny konflikt między własnymi wartościami a zasadami resocjalizacji. Na przykład, jeśli kurator uważa, że kara powinna być surowa i nie wierzy w resocjalizację, jego postawa wobec byłych więźniów może być bardziej negatywna.

Ścisły związek między wartościami uznawanymi przez jednostkę a jej postawami wobec różnych istotnych sfer funkcjonowania staje się łatwy do dostrzegania, gdy uwzględnimy komponenty postaw: poznawczy, emocjonalno-motywacyjny oraz behawioralny, a także obszary powiązań osobowościowych. Wartości określają postawy wobec różnych obiektów i wpływają na to, jak ważny jest obiekt postawy. Jeśli w postawach kuratorów obecne są negatywne stereotypy wobec byłych więźniów i towarzyszą im wartości wzmacniające tę postawę to istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że były więzień nie będzie traktowany podmiotowo i indywidualnie.

3.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia byłych więźniów przez kuratorów

Kuratorskie programy wsparcia w Niemczech

System kuratorski w Niemczech odgrywa kluczową rolę w procesie resocjalizacji więźniów oraz ich reintegracji społecznej. Niemieckie podejście do resocjalizacji jest oparte na modelu prewencyjnym i indywidualnym, co oznacza, że kuratorzy są aktywnie zaangażowani w proces wychodzenia skazanych na wolność oraz ich wsparcie po zakończeniu odbywania kary. System kuratorski dzieli się na dwa główne obszary:

Kuratelę sądową (*Bewährungshilfe*) – obejmuje osoby, które otrzymały wyrok w zawieszeniu lub zostały warunkowo zwolnione z więzienia.

Kuratorską pomoc postpenitencjarną (*Führungsaufsicht*) – skierowaną do osób, które zakończyły odbywanie kary, ale nadal wymagają nadzoru i wsparcia.

Kuratorzy pracują zarówno w ramach instytucji publicznych, jak i organizacji społecznych. Każdy skazany, który opuszcza więzienie, ma możliwość korzystania z opieki kuratorskiej, jednak w niektórych przypadkach (np. popełnienia przestępstw z użyciem przemocy) nadzór kuratorski jest obowiązkowy. Kluczowe zadania kuratorów:

Tworzenie spersonalizowanych programów wsparcia dostosowanych do sytuacji życiowej byłego więźnia.

- Monitorowanie postępów skazanego i dostosowywanie działań pomocowych
- Wsparcie w poszukiwaniu mieszkania i pracy. Kuratorzy pomagają byłym więźniom znaleźć pracę poprzez współpracę z urzędami pracy oraz prywatnymi przedsiębiorcami. Istnieją specjalne programy współpracy z pracodawcami, którzy zatrudniają osoby po odbyciu kary.
- Pomoc psychologiczna i społeczna. Kuratorzy często współpracują z psychologami i terapeutami, aby zapewnić byłym skazanym wsparcie w zakresie zdrowia psychicznego. Szczególny nacisk kładzie się na osoby uzależnione, które mogą skorzystać z programów leczenia i terapii odwykowej.
- Wsparcie rodzinne i mediacja. Pomoc w odbudowie relacji rodzinnych po wyjściu z więzienia. Mediacja między byłym więźniem a jego rodziną lub ofiarą przestępstwa, jeśli to możliwe.

Współpraca kuratorów z Fundacją POMOST w Polsce

Kuratorzy stanowią jedną z grup zaangażowanych w readaptację byłych więźniów w ramach Fundacji POMOST. Pracują oni metodą analizy przypadków w interdyscyplinarnym zespole obejmującym oprócz kuratorów: pomoc społeczną, terapeutów uzależnień, przedstawicieli pracodawców i służb zatrudnienia.

Główne założenia programu:

- Pomoc osobom opuszczającym zakłady karne w znalezieniu pracy i mieszkania.
- Wsparcie psychologiczne i terapeutyczne dla byłych więźniów.
- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i recydywie.
- Współpraca z rodzinami byłych skazanych oraz pracodawcami.

Fundacja obejmuje wsparciem:

- Osoby kończące wyrok więzienia i mające trudności z powrotem do społeczeństwa.
- Skazanych zwolnionych warunkowo.
- Osoby zagrożone recydywą, potrzebujące wsparcia w resocjalizacji

Kluczowe działania

Pomoc w znalezieniu pracy

- ✓ Fundacja współpracuje z lokalnymi przedsiębiorcami i agencjami zatrudnienia.
- ✓ Organizuje szkolenia zawodowe i kursy podnoszące kwalifikacje.
- ✓ Pomaga w przygotowaniu dokumentów aplikacyjnych i rozmów kwalifikacyjnych.

Wsparcie mieszkaniowe

- ✓ Osoby bezdomne mogą liczyć na pomoc w znalezieniu schronienia.
- ✓ Współpraca z ośrodkami pomocy społecznej i organizacjami oferującymi mieszkania readaptacyjne.

Terapia i wsparcie psychologiczne

- ✓ Fundacja organizuje indywidualne i grupowe sesje terapeutyczne.
- ✓ Szczególną uwagę poświęca osobom zmagającym się z uzależnieniami i problemami emocjonalnymi.

Programy mentoringowe

- ✓ Byli więźniowie są objęci opieką mentorów, którzy pomagają im w powrocie do społeczeństwa.
- ✓ Część mentorów to osoby, które same przeszły proces resocjalizacji i mogą dzielić się doświadczeniami.

Mediacja i odbudowa relacji rodzinnych

- ✓ Pomoc w nawiązaniu kontaktu z rodziną.
- ✓ Mediacje między byłymi więźniami a ich bliskimi.

Efekty programu

- ✓ Obniżenie wskaźnika recydywy wśród uczestników.
- ✓ Skuteczniejsze włączenie byłych więźniów w życie społeczne i zawodowe.
- ✓ Zwiększona świadomość społeczna na temat reintegracji skazanych.

Współpraca kuratorów sądowych z Fundacją Sławek w Polsce

Główne założenia programu:

- ✓ Pomoc osobom opuszczającym więzienie w ponownym wejściu na rynek pracy.
- ✓ Zapewnienie wsparcia psychologicznego i terapeutycznego.
- ✓ Odbudowa relacji rodzinnych skazanych.
- ✓ Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i stygmatyzacji byłych więźniów.

Program jest kierowany do:

- ✓ Osób kończących wyrok i mających trudności z adaptacją do życia na wolności.
- ✓ Skazanych zwolnionych warunkowo.
- ✓ Młodzieży zagrożonej wejściem na drogę przestępczą.

Kluczowe działania Fundacji Sławek

Program „Dom Powrotu”

- ✓ Stworzenie bezpiecznej przestrzeni dla osób opuszczających więzienie, które nie mają gdzie się podziać.
- ✓ Oferowanie tymczasowego zakwaterowania, pomocy prawnej i psychologicznej.

- ✓ Wsparcie w zakresie zdobywania kwalifikacji zawodowych i poszukiwania pracy.

Pomoc w zatrudnieniu

- ✓ Organizowanie warsztatów i kursów zawodowych.
- ✓ Współpraca z pracodawcami otwartymi na zatrudnianie byłych więźniów.
- ✓ Indywidualne doradztwo zawodowe i coaching.

Wsparcie psychologiczne i terapeutyczne

- ✓ Prowadzenie terapii indywidualnej i grupowej.
- ✓ Pomoc osobom uzależnionym od substancji psychoaktywnych.
- ✓ Organizacja warsztatów radzenia sobie ze stresem i agresją.

Odbudowa relacji rodzinnych

- ✓ Mediacje między skazanymi a ich rodzinami.
- ✓ Organizowanie spotkań i warsztatów mających na celu poprawę relacji rodzinnych.
- ✓ Wsparcie dla dzieci osób skazanych poprzez programy edukacyjne i psychologiczne.

Działania społeczne i edukacyjne

- ✓ Organizacja kampanii społecznych na rzecz zmiany postrzegania byłych więźniów.
- ✓ Współpraca z mediami i instytucjami edukacyjnymi.
- ✓ Promowanie idei sprawiedliwości naprawczej i reintegracji społecznej.

Fundacja Sławek współpracuje z:

- ✓ Służbą więzienną i kuratorami sądowymi.
- ✓ Organizacjami pozarządowymi i samorządami.
- ✓ Przedsiębiorstwami wspierającymi zatrudnianie byłych skazanych.

Efekty programu:

- ✓ Zmniejszenie wskaźnika recydywy wśród uczestników programu.
- ✓ Zwiększenie skuteczności reintegracji społecznej i zawodowej.
- ✓ Poprawa relacji rodzinnych byłych skazanych.

Program Społecznych Ośrodków Readaptacyjnych opracowany przez FR KUL i wdrożony w 16 województwach w Polsce. Niestety pełne wdrożenie programu nie było możliwe ze względu na brak finansowania opracowanych rozwiązań. Testowanie programu oraz jego ewaluacja wykazały wysoką skuteczność.

Program został opracowany i wdrożony w ramach projektu międzynarodowego, realizowanego przez FR KUL z partnerami: Fundacją POMOST, Miastem Zabrze, Stowarzyszeniem Limited Liability Company „Saint Luke s workshop", Fundacją Münchner Zentralstelle für Straffälligenhilfe pn. Employment Bridge to The Future, w oparciu o umowę nr POWR.04.03.00-00-W265/16-00 zawartą dnia 26 lipca 2017 r. pomiędzy Fundacją Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Centrum Projektów Europejskich. W ramach projektu wypracowano w zespole międzynarodowym następujące rozwiązania: EMPLOYMENT BRIDGE MANUAL - Podręcznik zawierający całościowy model wdrożeniowy Społecznego Ośrodka Readaptacyjnego (SOR) w oparciu o franczyzę społeczną oraz cztery moduły wspierające MW1. PRO EMPLOYMENT SOCIAL CAPITAL - Podręcznik instytucjonalnego kapitału społecznego wspierającego zatrudnialność na poziomie działalności instytucji oraz na poziomie kompetencji pracowników. MW2. PRO EMPLOYMENT PROFESSIONAL INTERMENTORING - Narzędzia do profesjonalizacji intermentoringu pomiędzy byłym więźniem z sukcesem a więźniem, który opuścił zakład karny. MW3. PRO EMPLOYMENT: DIAGNOSIS-SUPPORT-EVALUATION - Komplet narzędzi do diagnozy i dedykowanego wsparcia i ewaluacji byłych więźniów. MW4. PRO EMPLOYMENT MARKET BUSINESS - Podręcznik rynkowej działalności biznesowej Ośrodka Readaptacyjnego.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

Krajowa Rada Kuratorów. Kodeks etyki kuratora sądowego. https://kurator.webd.pl/2005/03/22/kodeks-etyki-kuratora-sadowego/

Materiały posiadane przez FR KUL z realizacji projektu Employment Bridge to The Future.

„PI Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwiania wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne" – materiały projektowe w posiadaniu FR KUL.

„PI Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim" – materiały projektowe w posiadaniu FR KUL.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. 2001 nr 90 poz. 1010).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. 2003 nr 116 poz. 1100).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (nie stosowany w przypadku nieletnich) (Dz.U. 2003 nr 108 poz. 1018).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2003 nr 112 poz. 1064).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 lutego 2012 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad nieletnim przez kuratorów sądowych, sposobu wykonywania obowiązków przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy i osoby godne zaufania oraz sposobu kontrolowania obowiązków nałożonych na rodziców lub opiekuna nieletniego (Dz.U. 2012 poz. 228).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016 poz. 969).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1071).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2023 poz. 1095).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2024 poz. 978).

Wielkopolskie Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych. https://kurator.org.pl/dzialalnosc/

„Więzi społeczne zamiast więzień - wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem" - materiały projektowe w posiadaniu FR KUL, 39–47.

Artykuły i monografie naukowe:

Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł.* Zysk i S-ka.

Bębas, S. (2014). Metody i formy oddziaływań wychowawczych kuratorów sądowych. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, XXXIII, 130-147.

Branden, N. (2003). *6 filarów poczucia własnej wartości.* Wydawnictwo Ravi.

Cendrowska, M. (2024). Etyka zawodowa kuratora sądowego. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, 68, 11-20.

Chmielewska, A. (2020). Najważniejsze cele i najtrudniejsze działania podejmowane przez kuratorów sądowych. Prezentacja wybranych wyników badań przeprowadzonych w ramach projektu: „zawód kuratora sądowego w Polsce: praca…, misja…, pasja…, przygoda…?". *Probacja*, 4, 31-50.

Chwaszcz, J., Niewiadomska, I., Fel, S., Wiechetek, M., & Palacz-Chrisidis, A. (2015). *Innowacyjne narzędzia do diagnozy potencjału readaptacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym.* Wydawnictwo Naukowe PWN – Fundacja Rozwoju KUL.

Duenkel, F. (2017). European penology: The rise and fall of prison population rates in Europe in times of migrant crises and terrorism. *European Journal of Criminology*, 14(6), 629-653.

Friedrich, W. (2020). *Czynniki ryzyka powrotu do przestępstwa*. Difin.

Gąsińska, A. (2017). Oddziaływania kuratora sądowego wobec nieletnich niedostosowanych społecznie. *Forum Pedagogiczne*, 1, 279–289.

Grudziewska, E. (2017). Satysfakcja z pracy kuratorów sądowych–komunikat z badań. *Praca Socjalna*, 3(34), 39–47.

Hobfoll, S. E. (2006). *Stres, kultura i społeczność: Psychologia i filozofia stresu* [Stress, culture and community. The psychology and philosophy of stress]. Tłum. M. Kacmajor. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Jasiński, K. (2018). Kuratela penitencjarna jako element strategii przeciwdziałania wtórnej przestępczości. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, AUWr No 3897, 83-94.

Jedynak, T. (2014). Ustawa o kuratorach sądowych. Komentarz 2014. Wydanie 2. LexisNexis.

Jurczyk, D., & Staniucha, A. (2015). Współpraca kuratorów sądowych z innymi służbami w realizowaniu zadań profilaktyczno-resocjalizacyjnych. *Resocjalizacja Polska*, 10, 111–123.

Kaczor-Szkodny, P. M., Szkodny, W. (2021). Wybrane elementy wpływające na powstawanie i kształtowanie postaw i zachowań zdrowotnych. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, 27(1), 45–49.

Karaszewska, H., Rajewska de Mezer, J. (2013). Działania pomocowe i ich znaczenie dla poprawnego przebiegu procesu readaptacji osób opuszczających zakład karny. *Studia Edukacyjne*, 29, 213-231.

Kobes, P. (2021). *Resocjalizacja nieletnich, wobec których orzeczono środek wychowawczy w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego*. Prawo karne i kryminologia. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

Korona, K. (2024). Wsparcie dziecka i jego edukacji w działalności kuratorów sądowych. *KULTURA – PRZEMIANY – EDUKACJA*, 353–364.

Kucyper, K. (2013). Instytucjonalne formy wsparcia w pomocy postpenitencjarnej. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas*, 8, 55-64.

Kujan, P. (2013). Rola kuratora sądowego. Wartość jako pojęcie dominujące w pracy z osobą oddaną pod dozór. *Podstawy Edukacji*, 6, 281-296.

Kujan, P. (2015). Praca kuratora sądowego z nieletnim. Podstawy Edukacji, 8, 247–258.

Kujan, P. (2021). Wybrane elementy pracy kuratora sądowego ds. Rodzinnych i nieletnich. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 3, 18–29.

Kwadrans, Ł. (2012). Diagnoza aktualnej sytuacji i propozycje rozwoju ośrodków kuratorskich. Probacja, 3, 113–124.

Kwadrans, Ł. (2013). Oczekiwane efekty resocjalizacyjne a rzeczywiste możliwości oddziaływania kuratorów sądowych. *Resocjalizacja Polska*, 4, 275–287.

Kwadrans, Ł. (2019). *Metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach*

rodzinnych i nieletnich. Prawo karne i kryminologia. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

Miśkiewicz, K. (2024). Kurator rodzinny jako pedagog wielu twarzy Praca kuratora rodzinnego w terenie jako refleksyjna praktyka wychowawcza. *Resocjalizacja Polska*, 27, 295-311.

Mróz, W. (2012). Uwarunkowania readaptacji społecznej skazanych w opinii kuratorów sądowych. Uniwersytet Jagielloński.

Muskała, M. (2018). Kurator sądowy wobec nowych zadań i zmian w systemie resocjalizacji. *Studia Pedagogika Ignatiana*, 1, 19-39.

Nanowska, K. (2019). Etyczne dylematy w praktyce zawodowej kuratorów sądowych. *Edukacja Humanistyczna*, 1(40), 153-164.

Niewiadomska, I., & Chwaszcz, J. (2010). *Jak skutecznie zapobiegać karierze przestępczej*? Drukarnia Tekst.

Niewiadomska, I., Chwaszcz, J., & Augustynowicz, W. (2010). *Więzi społeczne zamiast więzień. Wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem*. Raport z badań z rekomendacjami. Drukarnia Tekst.

Niewiadomska, I., Chwaszcz, J., Augustynowicz, W., & Bartczuk, R. (2014). *Readaptacja społeczno-zawodowa więźniów. Narzędzia do diagnozowania potencjału readaptacyjnego i kapitału wspierającego*. Instytut Psychoprofilaktyki i Psychoterapii Stowarzyszenie Natanaelum – Drukarnia Tekst.

Niewiadomska-Krawczyk, M. (2020). Środki wolnościowe w systemie readaptacji społecznej. *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, LVII, AUWr No 4015, 115-134.

Nowak, B. M., & Grzesiak, S. (2022). *Strategia reintegracji społecznej osób skazanych. Integralny model wspomagania resocjalizacyjno-readaptacyjnego*. Wyższa szkoła Wymiary Sprawiedliwości.

Okólska, K. (2019). Badania nad kuratelą sądową w Polsce po wprowadzeniu ustawy o kuratorach sądowych. Nauki o Wychowaniu. *Studia Interdyscyplinarne*, 9(2), 176-194.

Osińska, M. (2019). Diagnoza resocjalizacyjna w praktyce kuratorów sądowych. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 38(2), 27–40.

Osińska, M. (2021). Analiza skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych oraz możliwości jej oceny w warunkach kurateli dla dorosłych. *Probacja*, 93-114.

Skowroński, B. (2016). Wypalenie zawodowe sądowych kuratorów zawodowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i rodzinnych. *Resocjalizacja Polska*, 11, 185–209.

Stasiak, K., red. (2017). Zarys metodyki pracy kuratora sądowego. Wolters Kluwer.

Stasiak, K., red. (2024). Metodyka pracy kuratora sądowego. Wolters Kluwer.

Stasiorowski, S. (2018). *Metody pracy resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych*. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

Szczygieł, G. B. (2002). *Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Sztuka, J. (2018). Perspektywa efektywności w resocjalizacji. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 21(1), 85–105.

Węgliński, A. (2013). Styl i sposoby oddziaływania kuratorów sądowych w pracy z dozorowanymi zakwalifikowanymi do zróżnicowanych grup ryzyka przestępczości powrotnej. *Resocjalizacja Polska*, 18, 171–190.

Węgliński, A. (2019). Styl i sposoby oddziaływania kuratorów sądowych w pracy z dozorowanymi zakwalifikowanymi do zróżnicowanych grup ryzyka przestępczości powrotnej. *Resocjalizacja Polska*, 18(2), 171–190.

Węgliński, A. (2020). Efektywność wykonywania kar wolnościowych charakteru probacyjnego w zróżnicowanych grupach ryzyka przestępczości powrotnej osób dozorowanych. *Probacja*, 3, 13–43.

Węgliński, A. (2021). Współpraca kuratorów sądowych z funkcjonariuszami Służby Więziennej w readaptacji społecznej skazanych warunkowo zwolnionych z zakładu karnego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 33, 23-47.

Wirkus, Ł. (2016). Stres w pracy kuratora sądowego. Studium teoretyczno-empiryczne. *Edukacja Humanistyczna*, 2(35), 183–186.

Wirkus, Ł. (2018). Jakość życia kuratorów sądowych. *Resocjalizacja Polska*, 15(1), 195–216.

Joanna Chwaszcz

EKSPERTYZA 8

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA

1. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA NIELETNIM

1.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich

Zdrowie stanowi jedną z fundamentalnych wartości w życiu każdego człowieka, wpływającą na jego codzienne funkcjonowanie i jakość życia. W przypadku osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, takich jak więźniowie, nieletni oraz byli więźniowie, dostęp do opieki zdrowotnej nabiera szczególnego znaczenia. Stan zdrowia tych osób często determinuje ich szanse na reintegrację społeczną i poprawę sytuacji życiowej. Dodatkowo, miejsce osadzenia, szczególnie w przypadku zakładów karnych zlokalizowanych w odległych regionach, wpływa na jakość i dostępność świadczeń medycznych. Szczególnej uwagi wymagają nieletni, których potrzeby zdrowotne związane są ściśle z procesami rozwojowymi.

Zgodnie z art. 343 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. *o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* (Dz. U z 2024 r. poz. 978) Minister Sprawiedliwości, w drodze zarządzenia, tworzy, znosi i przekształca okręgowy ośrodek wychowawczy, zakład poprawczy lub schronisko dla nieletnich (Ministerstwo Sprawiedliwości, 2025).

Okręgowy ośrodek wychowawczy jest placówką, w której może być wykonywany zarówno środek wychowawczy, jak i tymczasowy – umieszczenie nieletniego w okręgowym ośrodku wychowawczym. Ośrodek przeznaczony jest dla nieletnich: w normie intelektualnej; z niepełnosprawnością intelektualną (w stopniu lekkim oraz umiarkowanym). W okręgowym ośrodku wychowawczym może być orzeczony wobec nieletnich do ukończenia przez nich 19 r.ż.

Zakład Poprawczy to placówka resocjalizacyjna, w której wykonuje się środek poprawczy – umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Rodzaje

zakładów poprawczych: otwarty; półotwarty; zamknięty; o wzmożonym nadzorze wychowawczym; dla nieletnich, którzy ukończyli 21 lat.

Rodzaje systemów wychowawczych w okręgowych ośrodkach wychowawczych i zakładach poprawczych: resocjalizacyjny (otwartych, zamkniętych, o wzmożonym nadzorze wychowawczym), gdzie skupia się głównie na procesie resocjalizacji i wychowania nieletnich; resocjalizacyjno-rewalidacyjny (dla nieletnich upośledzonych umysłowo); resocjalizacyjno-terapeutyczny (dla nieletnich, w których przebywają osoby z zaburzeniami psychicznymi lub innymi zaburzeniami osobowości, osoby uzależnione od środków odurzających, psychotropowych i alkoholu oraz nosiciele wirusa HIV).

Schronisko dla Nieletnich to środek tymczasowy stosowany wobec nieletniego, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym i jednocześnie zachodzi uzasadniona obawa utrudniania postępowania, w tym w szczególności ucieczki, ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo nie można ustalić tożsamości nieletniego. Rodzaje schronisk dla nieletnich: zwykłe (art. 46 ust. 1 ww. ustawy); o wzmożonym nadzorze wychowawczym (art. 46 ust. 2 ww. ustawy.

W strukturze resortu sprawiedliwości funkcjonuje **30 zakładów dla nieletnich** (według stanu na dzień 1 października 2024 r.):

14 okręgowych ośrodków wychowawczych – 829 miejsc,

9 zakładów poprawczych (samodzielnych) – 300 miejsc,

2 schroniska dla nieletnich (samodzielne) – 120 miejsc,

5 zakładów poprawczych połączonych ze schroniskiem dla nieletnich – 366 miejsc; w tym **5** placówek dla dziewcząt to:

- Okręgowy Ośrodek Wychowawczy w: Koronowie, Koszalinie, Mrozach oraz w Warszawie Falenicy – łącznie 190 miejsc,
- Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich w Zawierciu – łącznie 70 miejsc.

Zakłady dla nieletnich dysponują łącznie 1615 miejscami, w tym 1355 dla chłopców oraz 260 dla dziewcząt.

Opieka zdrowotna obejmuje nie tylko dostęp do usług medycznych, ale także prawo do informacji o stanie zdrowia, prawo do ochrony prywatności oraz możliwość wyrażenia zgody na przeprowadzenie procedur medycznych. Za organizację i sprawne funkcjonowanie systemu odpowiada Minister Zdrowia wraz z wyspecjalizowanymi urzędami, takimi jak Narodowy Fundusz Zdrowia zajmujący się finansowaniem świadczeń, Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych dopuszczający produkty na rynek, czy Państwowa Inspekcja Farmaceutyczna i Państwowa Inspekcja Sanitarna kontrolujące działalność, nad przestrzeganiem praw pacjenta czuwa Rzecznik Praw Pacjenta. Ochrona zdrowia w placówkach podległych Ministerstwu Sprawiedliwości nie jest finansowana przez NFZ.

Do kluczowych zadań ochrony zdrowia wobec nieletnich należą:

Zapewnienie dostępu do świadczeń zdrowotnych

- ✓ Gwarantowanie równego dostępu do opieki zdrowotnej dla wszystkich obywateli.

Profilaktyka i promocja zdrowia

- ✓ Programy profilaktyczne (np. szczepienia ochronne, badania przesiewowe).
- ✓ Edukacja zdrowotna i promowanie zdrowego stylu życia.

Leczenie i rehabilitacja

- ✓ Świadczenie usług w zakresie podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej.
- ✓ Opieka szpitalna i ambulatoryjna.
- ✓ Rehabilitacja i wsparcie pacjentów w powrocie do pełnej sprawności.

Ochrona zdrowia

- ✓ Monitorowanie i kontrola zagrożeń epidemiologicznych.

- ✓ Zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych (np. COVID-19, grypa).

Opieka zdrowotna nad grupami szczególnymi

- ✓ Osoby niepełnosprawne (rehabilitacja, dostęp do sprzętu medycznego).

Współpraca międzynarodowa w zakresie ochrony zdrowia

- ✓ Współpraca z WHO i UE w zakresie zwalczania pandemii i opracowywania standardów medycznych.
- ✓ Programy wymiany doświadczeń i badań nad nowoczesnymi terapiami.

Ochrona zdrowia w Polsce opiera się na szeregu aktów prawnych, które regulują funkcjonowanie systemu opieki zdrowotnej oraz określają prawa i obowiązki pacjentów oraz świadczeniodawców. Do kluczowych z nich należą:

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Określa zasady i zakres udzielania świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych oraz reguluje funkcjonowanie Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ).

Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Reguluje zasady prowadzenia działalności leczniczej przez podmioty lecznicze oraz praktyki zawodowe osób wykonujących zawody medyczne.

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Określa prawa pacjentów oraz zasady działania Rzecznika Praw Pacjenta, który stoi na straży ich przestrzegania.

Ustawa z dnia 28 kwietnia 2011 r. o systemie informacji w ochronie zdrowia. Dotyczy zasad przetwarzania informacji w systemie ochrony zdrowia, w tym prowadzenia dokumentacji medycznej w formie elektronicznej.

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Reguluje działania w zakresie profilaktyki oraz zwalczania chorób zakaźnych, w tym obowiązkowe szczepienia ochronne.

Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych. Dostosowuje polskie prawo do unijnego Rozporządzenia o Ochronie Danych Osobowych (RODO), w tym w kontekście przetwarzania danych medycznych.

Ustawa z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne. Reguluje zasady wytwarzania, importu, obrotu oraz reklamy produktów leczniczych.

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych. Określa zasady refundacji oraz ustalania cen leków i wyrobów medycznych.

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Reguluje organizację i funkcjonowanie systemu ratownictwa medycznego w Polsce.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego. Określa prawa osób z zaburzeniami psychicznymi oraz zasady udzielania im świadczeń zdrowotnych.

Ponadto, funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w Polsce jest regulowane przez liczne rozporządzenia Ministra Zdrowia oraz innych organów administracji publicznej, które uszczegóławiają i wdrażają postanowienia ustaw.

Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Sprawiedliwości współpracują w zakresie ochrony zdrowia więźniów oraz nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Ich współpraca obejmuje kilka kluczowych obszarów:

1. Organizacja opieki zdrowotnej w zakładach karnych i poprawczych

Opiekę zdrowotną nad osadzonymi sprawuje Służba Więzienna, która podlega Ministerstwu Sprawiedliwości, ale świadczenia medyczne są realizowane zgodnie ze standardami systemu ochrony zdrowia określonymi przez Ministerstwo Zdrowia.

Ministerstwo Zdrowia określa m.in. zasady udzielania świadczeń medycznych osadzonym, w tym dostęp do leczenia psychiatrycznego, terapii uzależnień czy leczenia chorób przewlekłych.

2. Finansowanie i dostęp do świadczeń zdrowotnych

Opieka zdrowotna w jednostkach penitencjarnych nie jest finansowana przez Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ), lecz ze środków budżetu państwa, co oznacza, że Ministerstwo Sprawiedliwości odpowiada za jej organizację.

Jednak w przypadkach wymagających specjalistycznej opieki zdrowotnej, np. hospitalizacji poza zakładem karnym, koszty mogą być pokrywane przez NFZ, zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Zdrowia.

3. Leczenie uzależnień i zdrowie psychiczne więźniów oraz nieletnich

Ministerstwo Zdrowia odpowiada za **programy leczenia uzależnień** (np. narkotykowych i alkoholowych) oraz ochronę zdrowia psychicznego, które mogą być realizowane w zakładach karnych i poprawczych.

Ministerstwo Sprawiedliwości zapewnia warunki do realizacji tych programów w jednostkach penitencjarnych i placówkach resocjalizacyjnych.

Współpraca ta obejmuje również zapobieganie samobójstwom wśród osadzonych i nieletnich.

4. Przepisy prawne i nadzór nad przestrzeganiem praw pacjenta

Prawa pacjenta w jednostkach penitencjarnych i poprawczych są regulowane zarówno przez Ministerstwo Zdrowia (np. na podstawie Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta), jak i Ministerstwo Sprawiedliwości (np. poprzez Kodeks karny wykonawczy).

Ministerstwo Zdrowia określa standardy medyczne, które muszą być przestrzegane w placówkach więziennych i poprawczych, a Ministerstwo Sprawiedliwości nadzoruje ich wdrażanie.

5. Szkolenia i kształcenie kadry medycznej w jednostkach penitencjarnych

Ministerstwo Zdrowia wyznacza standardy kształcenia i kompetencje dla lekarzy i pielęgniarek pracujących w jednostkach penitencjarnych.

Ministerstwo Sprawiedliwości organizuje szkolenia dla pracowników więziennictwa w zakresie pierwszej pomocy, zdrowia psychicznego i prewencji chorób zakaźnych.

6. Walka z epidemiami i chorobami zakaźnymi

W przypadku wybuchu epidemii (np. COVID-19) Ministerstwo Zdrowia dostarcza wytyczne dotyczące zapobiegania i kontroli zakażeń w zakładach karnych i poprawczych.

Ministerstwo Sprawiedliwości realizuje te wytyczne, zapewniając izolację chorych osadzonych i organizując szczepienia.

Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Sprawiedliwości wspólnie odpowiadają za ochronę zdrowia osób pozbawionych wolności oraz nieletnich objętych resocjalizacją. Podczas gdy Ministerstwo Zdrowia wyznacza standardy opieki medycznej, Ministerstwo Sprawiedliwości dba o ich realizację w jednostkach penitencjarnych i placówkach resocjalizacyjnych.

1.2 Formy wsparcia nieletnich przez przedstawicieli ochrony zdrowia

Nieletni przebywający w zakładach poprawczych i wychowawczych mają zapewnioną opiekę zdrowotną zgodnie z przepisami prawa oraz standardami ochrony zdrowia. Wsparcie kierowane do nich obejmuje kilka kluczowych obszarów:

Opieka medyczna

- ✓ Podstawowa opieka zdrowotna – regularne badania lekarskie, diagnoza i leczenie chorób, szczepienia.
- ✓ Pomoc doraźna i hospitalizacja – w razie poważniejszych problemów zdrowotnych nieletni mogą być kierowani do placówek medycznych poza zakładem poprawczym.

Opieka psychologiczna i psychiatryczna

- ✓ Regularne konsultacje z psychologiem i psychiatrą, szczególnie w przypadkach zaburzeń emocjonalnych, traumy lub depresji.
- ✓ Terapia indywidualna i grupowa dla osób z problemami emocjonalnymi i społecznymi.
- ✓ Diagnostyka i leczenie zaburzeń psychicznych, w tym zaburzeń osobowości i PTSD.

Leczenie uzależnień

- ✓ Programy terapii dla nieletnich uzależnionych od substancji psychoaktywnych (narkotyków, alkoholu).
- ✓ Wsparcie psychologiczne i terapia motywująca do wyjścia z nałogu.
- ✓ Warsztaty edukacyjne na temat skutków uzależnień.

Terapia uzależnień w zakładach poprawczych w Polsce jest regulowana przez konkretne akty prawne, które określają zasady leczenia, rehabilitacji i reintegracji nieletnich z problemem uzależnień takie jak: Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 września 2022 r. Terapia odbywa się w placówkach realizujących system wychowawczy resocjalizacyjno-terapeutyczny. W terapii stosuje się metody o naukowo udowodnionej skuteczności. Oddziaływania terapeutyczne mają charakter indywidualny i grupowy oraz zajęć edukacyjnych i socjoterapeutycznych, programy zapobiegania nawrotom, programy motywujące, programy promujące zdrowy tryb życia, oddziaływania uwzględniające pracę nad sobą, rozumianą jako samopoznanie i tworzenie nowej jakości życia bez środków odurzających, współpracę z rodzinami.

Praca terapeutyczna jest poprzedzona diagnozą uzależnienia. Używanie substancji psychoaktywnych ustala się na podstawie rozmów wstępnych, badań lekarskich i psychologicznych, analizy dokumentacji oraz testów diagnostycznych.

W przypadku potwierdzenia uzależnienia przeprowadza się szczegółową diagnozę z udziałem specjalistów psychoterapii uzależnień.

Działalność edukacyjna i profilaktyczna. Placówki prowadzą działania informacyjne na temat szkodliwości uzależnień oraz motywują nieletnich do podjęcia leczenia. Osobom, które zakończyły proces terapii, oferuje się wsparcie w utrzymywaniu abstynencji.

Rehabilitacja i terapia zajęciowa

Wsparcie w powrocie do zdrowia po urazach i chorobach przewlekłych.

Terapia zajęciowa, pomagająca w rozwijaniu umiejętności społecznych i zawodowych.

Edukacja zdrowotna i profilaktyka

Programy promujące zdrowy styl życia, aktywność fizyczną i prawidłowe odżywianie.

Warsztaty na temat higieny osobistej, zdrowia seksualnego i zapobiegania chorobom zakaźnym.

Profilaktyka agresji i radzenia sobie ze stresem.

Opieka dentystyczna

Regularne badania stomatologiczne oraz leczenie próchnicy.

Edukacja w zakresie higieny jamy ustnej.

Wsparcie to jest realizowane we współpracy z Ministerstwem Zdrowia, Ministerstwem Sprawiedliwości oraz placówkami medycznymi, psychologicznymi i terapeutycznymi.

1.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich

Wiek dojrzewania jest okresem, który odznacza się pewną reorganizacją osobowości, co wymaga szczególnych starań w celu zmniejszenia ryzyka długiego okresu niedostosowania społecznego. Nieletni przebywający w areszcie lub zakładzie karnym powinni mieć możliwość przebywania w stałym miejscu, w otoczeniu rzeczy osobistych, a także przyjaźnie nastawionych osób. Powinni być włączani w spotkania społeczne i naukowe, sport, naukę, doskonalenie zawodowe, wycieczki oraz mieć dostęp do innych właściwych dla ich wieku zajęć (Toroń-Fórmanek,2016).

Przedstawiciele ochrony zdrowia powinni **kierować się szacunkiem** dla godności pacjenta i poszanowaniem jego autonomii; **odpowiedzialnością, uczciwością, profesjonalizmem** i **empatią.** Niezmiernie ważną umiejętnością przedstawicieli ochrony zdrowia w stosunku do nieletnich jest **umiejętność tworzenia więzi**. Bardzo często młodzi ludzie nie mają więzi z rodziną czy bliskimi. Więzi z grupą mają charakter instrumentalny. Umiejętność tworzenia więzi zaspokaja ważne potrzeby nieletnich i stanowi istotny czynnik leczący w readaptacji.

Pozytywnej readaptacji nieletnich sprzyjają następujące charakterystyki przedstawicieli ochrony zdrowia:

Cechy indywidualne

- ✓ Empatia
- ✓ Cierpliwość
- ✓ Stabilność emocjonalna
- ✓ Autentyczność

Umiejętności

- ✓ Efektywna komunikacja
- ✓ Aktywne słuchanie
- ✓ Umiejętność budowania relacji
- ✓ Znajomość rozwoju psychicznego i społecznego adolescentów
- ✓ Umiejętność współpracy i pracy zespołowej
- ✓ Dobry warsztat diagnostyczny
- ✓ Wczesna identyfikacja zaburzeń
- ✓

Postawy

- ✓ Postawa akceptacji i zrozumienia. Postawa ta polega na bezwarunkowej akceptacji osoby, niezależnie od jej przeszłości czy popełnionych błędów.
- ✓ Postawa ta wymaga posiadania wiedzy i umiejętności w zakresie rozwoju człowieka i uwarunkować jego zachowań. Akceptacja i zrozumienie posiadają u podłoża zrozumieniem, że zachowanie człowieka podyktowane może być mechanizmem obronnym lub efektem zaniedbań środowiskowych.
- ✓ Postawa troski i zaangażowania. Podstawą takiej postawy jest autentyczne zainteresowanie losem nieletniego – nie tylko „w ramach obowiązków" oraz spostrzeganie w młodym człowieku osoby, a nie „problemu do rozwiązania".
- ✓ Postawa cierpliwości i wyrozumiałości. Zakłada świadomość, że zmiana nie następuje natychmiast – postawa wspierająca, a nie rozliczająca. Kolejnym warunkiem takiej postawy jest gotowość do pracy mimo oporu, nieufności czy chwilowych nawrotów zachowań ryzykownych. Bardzo pomocne są techniki dialogu Motywującego DM.
- ✓ Postawa otwartości i braku uprzedzeń. Rezygnacja z stereotypów dotyczących młodzieży niedostosowanej czy pochodzącej z tzw. trudnych środowisk.
- ✓ Gotowość do poznania indywidualnej historii i perspektywy pacjenta.
- ✓ Postawa profesjonalna i etyczna. Polega na poszanowaniu godności i praw nieletnich – nawet w sytuacjach kryzysowych. Cechuje ją zachowanie poufności, rzetelność, uczciwość i transparentność.
- ✓ Postawa aktywnego słuchania i dialogu. Postawa ta nie jest nastawiona wyłącznie na wychowanie, modelowanie zachowań, cechuje się otwartością ma druga osobę, ciekawością drugiej osoby „*Co czujesz*?", „*Co by ci pomogło*?" Daje on przestrzeń młodym ludziom do wyrażenia siebie, swoich potrzeb i obaw.

- ✓ Postawa motywująca do zmiany. Cechują ją inspirowanie i wzmacnianie – dostrzeganie i docenianie nawet małych sukcesów. Pomaganie w budowaniu poczucia sprawczości: „*Potrafisz, możesz, zasługujesz na szansę*”.

Wymienione p**ostawy przedstawicieli ochrony zdrowia jak i ich inne cechy tworzące kapitał wspierający** w stosunku do nieletnich **można wzmacniać poprzez**:

- ✓ Kształtowanie cech sprzyjających pozytywnym postawom wobec nieletnich;
- ✓ Wzmacnianie wiedzy na temat rozwoju i uwarunkowań oraz mechanizmów powstawania zachowań prospołecznych jak i niepożądanych;
- ✓ Wzmacnianie fundamentalnych zasady, które kierują działaniami mającymi na celu ochronę godności, życia i praw człowieka;
- ✓ Troska o wysokie standardy pracy w obszarze ochrony zdrowia;
- ✓ Organizowanie szkoleń podnoszących kompetencje pracowników ochrony zdrowia;
- ✓ Tworzenie klimatu współpracy na rzecz readaptacji i integracji społecznej nieletnich.
- ✓ Wzmacnianie systemów wsparcia i organizowanie grup wsparcia rozwoju zawodowego.

1.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec nieletnich

Czynniki osłabiające pozytywne postawy służby zdrowia wobec nieletnich mogą być złożone i wynikać zarówno z systemowych ograniczeń, jak i indywidualnych przekonań czy braków w przygotowaniu personelu medycznego. Oto najważniejsze z nich:

Braki w edukacji i szkoleniu personelu

- ✓ Niewystarczające przygotowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą.

- ✓ Brak szkoleń z zakresu komunikacji z nieletnimi, szczególnie w sytuacjach stresowych lub wymagających delikatności (np. przemoc, zdrowie psychiczne, seksualność).
- ✓ Niezrozumienie specyfiki rozwojowej dzieci i nastolatków.

Uprzedzenia i stereotypy

- ✓ Traktowanie młodzieży jako „niewiarygodnych" pacjentów, którzy przesadzają lub wymyślają.
- ✓ Negatywne stereotypy dotyczące młodzieży (np. że są „trudni", „zbuntowani" „nieodpowiedzialni" czy „nic dobrego z nich nie wyrośnie").

Niedostosowanie systemu ochrony zdrowia

- ✓ Brak wystarczającej liczby specjalistów dziecięcych (np. psychiatrów dziecięcych, psychologów) i braki w zatrudnieniu tych specjalistów w jednostkach penitencjarnych.
- ✓ Długie kolejki do specjalistów, co utrudnia szybkie udzielenie pomocy.
- ✓ Brak prywatności i intymności w kontaktach z personelem (np. obecność rodziców/wychowawców przy każdej rozmowie, nawet gdy nastolatek chce porozmawiać samodzielnie).
- ✓

Przeciążenie pracą i wypalenie zawodowe

- ✓ Zbyt duża liczba pacjentów przypadająca na jednego lekarza czy pielęgniarkę.
- ✓ Ograniczony czas na każdą wizytę, co uniemożliwia nawiązanie relacji i zrozumienie problemów młodego pacjenta.
- ✓ Wypalenie zawodowe może obniżać empatię i zaangażowanie personelu.

Brak zaufania i komunikacji z młodymi pacjentami

- ✓ Lekceważenie opinii i uczuć nieletnich.

- ✓ Niewyjaśnianie procedur medycznych w sposób dostosowany do wieku pacjenta.
- ✓ Niedostateczne uwzględnianie prawa nieletnich do współdecydowania o leczeniu.

Ograniczenia prawne i formalne

- ✓ Niejasności prawne dotyczące zgody nieletnich na leczenie.
- ✓ Obowiązek informowania rodziców/wychowawców może zniechęcać nastolatków do szczerości w sprawach wrażliwych (np. antykoncepcja, uzależnienia, zdrowie psychiczne).

1.5. Dobre praktyki w zakresie wsparcia nieletnich

Fundację Po DRUGIE pomaga byłym rezydentom ośrodków rehabilitacyjnych. Fundacja rozpoczęła działalność 5 maja 2011 roku. Celem było wsparcie młodzieży opuszczającej placówki resocjalizacyjne – młodzieżowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze. Fundacja oferowała pomoc prawną, psychologiczną, rzeczową. Różne doraźne działania, dzięki którym proces resocjalizacji rozpoczęty w placówce, nie będzie zaprzepaszczony. Szybko okazało się, że młodzież ta przede wszystkim potrzebuje MIEJSCA, w którym będzie mogła zamieszkać. Wiele osób opuszczających takie placówki, by mieć dach nad głową musi wrócić do swojej rodziny. „Problem w tym, że ta rodzina zawsze była dysfunkcyjna, a w bramie prowadzącej do mieszkania zawsze stali ci sami goście z flaszką i dragami. Konieczność powrotu do domów rodzinnych powodowała, że wiele z nich wracało na złą drogę" (https://podrugie.pl/nasza-historia/). Alternatywą było zgłoszenie się po pomoc do schroniska dla bezdomnych czy noclegowni, a są to miejsca, w których średnia wieku często przekracza czterdzieści lat.

W 2015 roku Fundacja otworzyła pierwsze mieszkania treningowe dla młodzieży opuszczającej placówki resocjalizacyjne. Utworzyła dla młodych bezpieczną przestrzeń do rozwoju i pokonywania trudnej sytuacji.
Wartości, którymi kierują się pracownicy i wolontariusze Fundacji:

- ✓ podążamy za człowiekiem i jego potrzebami
- ✓ każdy człowiek jest dla nas ważny i każdego traktujemy indywidualnie
- ✓ jesteśmy cierpliwi i rozumiemy, że każda osoba potrzebuje tyle czasu i wsparcia, ile potrzebuje
- ✓ nie tworzymy instytucji, dajemy dom
- ✓ działamy zespołowo, konsultujemy i poszukujemy odpowiedzi
- ✓ nie przestajemy się uczyć.

2. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA WIĘŹNIOM

2.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów

Opieka zdrowotna w zakładach karnych regulowana jest na podstawie aktów krajowych i międzynarodowych.

Do aktów prawnych krajowych zaliczamy:

- ✓ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy. Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557
- ✓ Ustawa o służbie więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523.
- ✓ Ustawa o zawodach pielęgniarki i położnej z dnia 15 lipca 2011 r. Dz. U. 2011 Nr 174 poz. 1039.
- ✓ Ustawa o działalności leczniczej z dnia 15 kwietnia 2011 r. Dz.U. 2011 nr 112 poz. 654.
- ✓ Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych z dnia 27 sierpnia 2004 r. Dz.U. 2004 nr 210 poz. 2135.

- ✓ Ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi z dnia 5 grudnia 2008 r. Dz. U. 2008 Nr 234 poz. 1570.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 marca 2023 r. w sprawie trybu i sposobu wykonywania zadań przez państwowych inspektorów sanitarnych w odniesieniu do zakładów karnych, aresztów śledczych, okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych oraz schronisk dla nieletnich, podległych Ministrowi Sprawiedliwości. Dz.U. 2023 poz. 468.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie dokumentacji medycznej prowadzonej w podmiotach leczniczych dla osób pozbawionych wolności. Dz.U. 2022 poz. 1659.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości i Ministra Zdrowia z dnia 9 maja 2012 r. w sprawie szczegółowych warunków, zakresu i trybu współdziałania podmiotów leczniczych z podmiotami leczniczymi dla osób pozbawionych wolności w zakładach karnych i aresztach śledczych w zapewnieniu świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności. Dz.U. 2012 poz. 547.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności. Dz.U. 2012 poz. 738.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności. Dz.U. 2012 poz. 808.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 listopada 2003 r. w sprawie warunków i sposobu zaopatrzenia osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych w protezy, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze. Dz.U. 2003 nr 204 poz. 1986.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2003 r. w sprawie wydawania produktów leczniczych i wyrobów medycznych z aptek

zakładowych w zakładach opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności. Dz.U. 2003 nr 65 poz. 608.

- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2003 r. w sprawie trybu przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów dla matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych oraz szczegółowych zasad organizowania i działania tych placówek. Dz.U. 2003 nr 175 poz. 1709.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad tworzenia, przekształcania, likwidacji, organizacji, zarządzania i kontroli zakładów opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności. Dz.U. 2002 nr 55 poz. 490.

Ze względu na przynależność Polski do Unii Europejskiej zobowiązana jest ona do respektowania międzynarodowych uregulowań prawnych, które określają rolę i znaczenie opieki zdrowotnej dla osób przebywających w jednostkach penitencjarnych:

- ✓ Zalecenie Rec(2006)2 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych
- ✓ Reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli) z 2015.

Wszystkie osoby pozbawione wolności powinny być traktowane z poszanowaniem ich praw człowieka. Regulacje te dotyczą m.in. takich kwestii, jak: warunki bytowe i sanitarne w zakładach karnych, minimalne standardy żywnościowe, ćwiczenia fizyczne i sport. Zaleca się także minimalizacja restrykcji. Ograniczenia nakładane na więźniów powinny być ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu. Zakłady karne powinny zapewniać odpowiednie warunki bytowe, w tym odpowiednią przestrzeń, oświetlenie, wentylację oraz dostęp do urządzeń sanitarnych. Więźniowie powinni mieć dostęp do opieki medycznej na poziomie równym temu, który jest dostępny w społeczeństwie wolnym.

Wskazania dotyczą także umieszczania więźniów chorych, wymagających leczenia specjalistycznego, w wyspecjalizowanych zakładach lub szpitalach cywilnych. Zakazują poddawania więźniów jakimkolwiek eksperymentom, które mogłyby zagrażać ich zdrowie. Jeśli to możliwe zalecają zapewnienie odbycie porodu w szpitalu pozawięziennym. Faktu urodzenia się dziecka w więzieniu nie odnotowuje się w jego akcie urodzenia. Pracownicy zakładów karnych powinni być odpowiednio rekrutowani, szkoleni oraz wynagradzani, aby mogli skutecznie wykonywać swoje obowiązki (Rogala i in., 2013, Ksel i in., 2014).

Więzienna służba zdrowia zapewnia opiekę zdrowotną osobom pozbawionym wolności na podstawie zapisów Kodeksu Karnego Wykonawczego. Ustawodawca w sposób jednoznaczny określił, że skazany ma prawo w szczególności do odpowiedniego, ze względu na zachowanie zdrowia, wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny (KKW). Skazanemu zapewnia się także bezpłatne świadczenia zdrowotne, leki i artykuły sanitarne (KKW).

Do zakresu działalności więziennej służby zdrowia należy w szczególności:

- ✓ zapewnienie osobom pozbawionym wolności świadczeń zdrowotnych, profilaktycznych, diagnostycznych, leczniczych i rehabilitacyjnych, pielęgnacyjnych, a także badań i terapii psychologicznych;
- ✓ prowadzenie nadzoru nad warunkami zdrowotnymi, sanitarnymi oraz żywieniem w jednostkach penitencjarnych;
- ✓ zaopatrzenie medyczne (zwłaszcza w leki, materiały medyczne, sprzęt i aparaturę medyczną); • promocja zdrowia i szerzenie oświaty zdrowotnej;
- ✓ współdziałanie z innymi publicznymi zakładami opieki zdrowotnej (zwłaszcza w zakresie zapewnienia osobom pozbawionym wolności świadczeń diagnostycznych, leczniczych i rehabilitacyjnych, których udzielanie w jednostkach penitencjarnych nie jest możliwe).
- ✓ badanie i leczenie dentystyczne oraz świadczenia protetyczne • orzekanie i opiniowanie o stanie zdrowia

- ✓ opieka nad kobietą w okresie ciąży, porodu i połogu oraz nad noworodkiem.

Działalność więziennej służby zdrowia organizuje, koordynuje i nadzoruje w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej Naczelny Lekarz Więziennictwa wraz z zespołem specjalistów. Świadczenia zdrowotne zapewnia się osadzonym w zakładach opieki zdrowotnej, wchodzących w skład struktury organizacyjnej jednostek penitencjarnych. Są nimi: ambulatoria wraz z izbami chorych, szpitale więzienne, pracownie diagnostyczne, gabinety dentystyczne, pracownie protetyczne, gabinety rehabilitacji oraz fizykoterapii. W strukturze każdej jednostki penitencjarnej w Polsce funkcjonuje publiczny zakład opieki zdrowotnej świadczący usługi z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej. Są one publicznymi ZOZ, ale nie mają samodzielności, nie posiadają własnej administracji i księgowości i w całości podlegają jednostce penitencjarnej, przy której się znajdują. W uzasadnionym przypadku świadczenia medyczne mogą być udzielane przez pozawięzienne publiczne zakłady opieki zdrowotnej. Obowiązek współdziałania pozawięziennych zakładów opieki zdrowotnej z więzienną służbą zdrowia nakłada KKW (Ksel i in., 2014).

Reforma publicznej służby zdrowia z 1999 r., która wprowadziła system ubezpieczeniowy finansowania jednostek podległych Ministerstwu Zdrowia nie objęła więziennych zakładów opieki zdrowotnej, dlatego są one nadal finansowane z budżetu państwa. Oznacza to, że potrzeby finansowe tych zakładów są zaspakajane przez dyrektora danej jednostki penitencjarnej, w której się znajdują, a nie przez Narodowy Fundusz Zdrowia. Podobnie jest w przypadku świadczeń zdrowotnych udzielanych osobom pozbawionym wolności przez pozawięzienne zakłady opieki zdrowotnej. Świadczenia takie są także finansowane z budżetu państwa, w części, której dysponentem jest Minister Sprawiedliwości. Zakup leków antyretrowirusowych, które osadzeni otrzymują w ramach programu polityki zdrowotnej Ministra Zdrowia leczenia osób żyjących z HIV jest finansowany spoza budżetu Służby Więziennej (Ksel i in., 2014).

W zakresie ochrony zdrowia więźniów Ministerstwo Sprawiedliwości współpracuje także z Ministerstwem Zdrowia, ich współpraca obejmuje kilka kluczowych obszarów:

1. Organizacja opieki zdrowotnej w zakładach karnych

- ✓ Opiekę zdrowotną nad osadzonymi sprawuje Służba Więzienna, która podlega Ministerstwu Sprawiedliwości, ale świadczenia medyczne są realizowane zgodnie ze standardami systemu ochrony zdrowia określonymi przez Ministerstwo Zdrowia.
- ✓ Ministerstwo Zdrowia określa m.in. zasady udzielania świadczeń medycznych osadzonym, w tym dostęp do leczenia psychiatrycznego, terapii uzależnień czy leczenia chorób przewlekłych.

2. Leczenie uzależnień i zdrowie psychiczne więźniów

- Ministerstwo Zdrowia odpowiada za programy leczenia uzależnień (np. narkotykowych i alkoholowych) oraz ochronę zdrowia psychicznego, które mogą być realizowane w zakładach karnych.
- Ministerstwo Sprawiedliwości zapewnia warunki do realizacji tych programów w jednostkach penitencjarnych i placówkach resocjalizacyjnych.
- Współpraca ta obejmuje również zapobieganie samobójstwom wśród osadzonych.

4. Przepisy prawne i nadzór nad przestrzeganiem praw pacjenta

- ✓ Prawa pacjenta w jednostkach penitencjarnych i poprawczych są regulowane zarówno przez Ministerstwo Zdrowia (np. na podstawie Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta), jak i Ministerstwo Sprawiedliwości (np. poprzez Kodeks karny wykonawczy).

- ✓ Ministerstwo Zdrowia określa standardy medyczne, które muszą być przestrzegane w placówkach więziennych i poprawczych, a Ministerstwo Sprawiedliwości nadzoruje ich wdrażanie.

5. Szkolenia i kształcenie kadry medycznej w jednostkach penitencjarnych
   - ✓ Ministerstwo Zdrowia wyznacza standardy kształcenia i kompetencje dla lekarzy i pielęgniarek pracujących w jednostkach penitencjarnych.
   - ✓ Ministerstwo Sprawiedliwości organizuje szkolenia dla pracowników więziennictwa w zakresie pierwszej pomocy, zdrowia psychicznego i prewencji chorób zakaźnych.
6. Walka z epidemiami i chorobami zakaźnymi
   - ✓ W przypadku wybuchu epidemii (np. COVID-19) Ministerstwo Zdrowia dostarcza wytyczne dotyczące zapobiegania i kontroli zakażeń w zakładach.
   - ✓ Ministerstwo Sprawiedliwości realizuje te wytyczne, zapewniając izolację chorych osadzonych i organizując szczepienia.

Do instytucji kontrolujących przestrzeganie prawa w jednostkach penitencjarnych należą: Najwyższa Izba Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich, Helsińska Fundacja Praw Człowieka i Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), a także Krajowy Mechanizm Prewencji.

Prawa do ochrony zdrowia przysługującego osobom pozbawionym wolności, ale o poziomie jego ochrony w polskich jednostkach penitencjarnych decydują trzy zasadnicze czynniki: (1) obowiązujące ustawodawstwo, w tym zwłaszcza penitencjarne, które określa prawne ramy tego prawa w warunkach więzienia; (2) faktyczne możliwości, bariery i ograniczenia – to nie jakość prawa penitencjarnego, lecz sytuacja decyduje o rzeczywistym kształcie systemu ochrony zdrowia w zakładach karnych i aresztach śledczych, gdzie więzienna służba zdrowia jest niedofinansowana i niedoinwestowana; (3) specyfika jednostki

penitencjarnej jako instytucji karnej – w której ochrona zdrowia osób w niej umieszczonych nie stanowi priorytetu jej działania (Stępniak, 2019).

Rzecznik Praw Obywatelskich (2024) zauważa liczne problemy w aspekcie opieki zdrowotnej w jednostkach penitencjarnych w Polsce. Podkreśla on istotną rolę personelu medycznego w przeciwdziałaniu torturom, nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Rzecznik zauważa także problem w braku obligatoryjnych badań lekarskich wszystkich nowo przyjmowanych osadzonych. Obligatoryjnie badani są tylko osadzeni przyjmowani z wolności, natomiast przetransportowani z innego zakładu karnego lub aresztu śledczego nie. Zazwyczaj procedura badania ogranicza się jedynie do wywiadu pielęgniarki/pielęgniarza i ewentualnego skierowania do lekarki/lekarza. Nie ma obligatoryjnego badania lekarskiego wszystkich nowo przybyłych, połączonego z oględzinami ciała. Taka praktyka tworzy poważną lukę w systemie zapobiegania torturom i złemu traktowaniu. Niezależnie bowiem od badania medycznego przed transportem, brak badania po przybyciu do jednostki uniemożliwia wykrycie śladów przemocy, do której mogło dojść w czasie konwoju. Jednostki nie posiadają także lub posiadają niezadowalające procedury w przypadku zgłoszenia tortur i dokumentowania obrażeń.

Piotr Stępniak rozważa problem prawa więźnia do ochrony zdrowia i godnej śmierci w warunkach odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności. Przytacza wątek tak zwanego life imprisonment without released, kary w formie bezwzględnej, inaczej realnej, a więc bez możliwości wcześniejszego uwolnienia skazanego z zakładu karnego. Ma ona być adekwatną i sprawiedliwą odpowiedzią na zbrodnie ekstremalnie ciężkie, przejmując funkcje kary śmierci (USA, Francja). W porównaniu z tymi krajami ustawodawstwo polskie pozostaje względnie liberalne. W jakim stanie zdrowia należy utrzymywać skazanego przez tak długi okres, zważywszy, że ma prawo do ochrony, a więc na jakim poziomie i w jakim

zakresie należy mu udzielać pomocy medycznej? Inne pytanie dotyczy tego, gdzie i w jakich warunkach skazanemu przyjdzie umrzeć, ma on bowiem także prawo do godnej śmierci. Wątpliwości różnej natury, powstające wokół odpowiedzi na te pytania, otwierają pole do dyskusji nad wartościami, które często pozostają w konflikcie. Do podjęcia tej problematyki skłoniło autora kilka powodów. Podstawowym jest dość wyraźna zapaść więziennej służby zdrowia, skutkująca pozostawieniem skazanych bez odpowiedniej, często podstawowej pomocy medycznej, a zły stan tej służby, w okresie pandemii COVID 19 uległ dalszemu pogorszeniu. Art. 68 Konstytucji RP stanowi, że prawo do ochrony zdrowia ma każdy. KKW art. 67 § 1 i 2 stanowi, że „..wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa (...) Dla osiągnięcia celu określonego w § 1 prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych". Zapisy te wskazują, że celem jest powrót skazanego do społeczeństwa. Śmierć biologiczną w przypadku quantum 30–40 lat poprzedza tak zwana śmierć cywilna. Problem ten, w polskim piśmiennictwie penitencjarnym nieobecny, w zachodnioeuropejskiej doktrynie prawa karnego wykonawczego jest sygnalizowany od dłuższego już czasu. Wobec takiej perspektywy umierania na raty wypada zatem ponowić pytanie o konstytucyjne prawo do ochrony zdrowia, a zwłaszcza o etyczny wymiar tego problemu (Stępniak, 2021).

2.2 Formy wsparcia więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia

W polskim ustawodawstwie krajowym prawo do ochrony zdrowia, jak również świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, przysługuje osobom osadzonym w polskich zakładach karnych niezależnie od tego, czy przed osadzeniem były ubezpieczone, czy też nie. Skazany ma prawo do bezpłatnych

świadczeń zdrowotnych, leków i artykułów sanitarnych. Ma zapewniony także dostęp do odpowiedniego – ze względu na zachowanie zdrowia – wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny. Osobie pozbawionej wolności nie przysługuje prawo wyboru lekarza i pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej, świadczeniodawcy, lekarza dentysty oraz szpitala.

Każdego skazanego przyjętego do zakładu karnego umieszcza się w celi przejściowej na okres do 14 dni w celu poddania go wstępnym badaniom lekarskim, zabiegom sanitarnym i wstępnym badaniom osobopoznawczym oraz zapoznania z podstawowymi aktami prawnymi dotyczącymi wykonywania kary pozbawienia wolności i porządkiem wewnętrznym zakładu karnego. Wstępne badania lekarskie wykonywane są przez lekarzy ogólnych, nie później niż w terminie 3 dni roboczych od dnia przyjęcia. Składają się na nie: badanie podmiotowe (wywiad chorobowy) i przedmiotowe (fizykalne). W terminie do 14 dni od dnia przyjęcia wykonuje się ponadto: radiologiczne badanie klatki piersiowej oraz badanie stanu uzębienia. Lekarz więzienny może zlecić przeprowadzenie badań dodatkowych, jeżeli jest to uzasadnione stanem zdrowia osoby pozbawionej wolności. W trakcie pobytu w jednostce penitencjarnej skazany podlega badaniom okresowym i kontrolnym. W związku z tym, że osadzeni żyjący z HIV to najczęściej narkomanii, koniecznością stało się wprowadzenie do jednostek penitencjarnych metod z zakresu redukcji szkód związanych z używaniem narkotyków. W 2003 roku uruchomiono pierwszy program substytucji metadonowej w Areszcie Śledczym w Krakowie, obecnie podobne programy prowadzone są również w jednostkach penitencjarnych w Warszawie, Poznaniu oraz we wszystkich jednostkach penitencjarnych okręgu lubelskiego. Stanowią poszerzenie oferty świadczeń zdrowotnych mających za zadanie z jednej strony uzyskanie stabilizacji psychicznej umożliwiającej leczenie zarówno infekcji HIV i innych ciężkich schorzeń, z drugiej zaś są ważnym elementem w zapobieganiu szerzenia się infekcji przenoszonych droga krwi. Osadzeni żyjący z HIV mają dostęp do konsultacji lekarzy specjalistów z zakresu chorób zakaźnych realizowanych w jednostkach penitencjarnych lub poradniach

pozawięziennych. Od 2001 roku, dzięki dużej pomocy i przychylności Krajowego Centrum ds. AIDS, osadzeni maja zapewniony taki sam standard leczenia jak inni chorzy. Więziennictwo jest jednym z realizatorów programu polityki zdrowotnej ministra zdrowia Leczenie antyretrowirusowe osób żyjących z wirusem HIV w Polsce. Oznacza to dostęp więźniów do terapii antyretrowirusowej na takich samych zasadach, jak pacjentów poza murami więziennymi (Ksel i in., 2014).
W całej Polsce funkcjonuje 11 szpitali przywięziennych. Ich głównym zdaniem jest realizacja prawa osób pozbawionych wolności do opieki medycznej podczas przebywania w zakładach karnych i aresztach śledczych. Wynika to z ustawowego obowiązku zapewnienia opieki zdrowotnej. We wszystkich jednostkach penitencjarnych działają też ambulatoria oraz izby chorych. Kadra medyczna liczy blisko 1600 etatów (dane na dzień 31 grudnia 2021 r.). Są to lekarze, pielęgniarki i pielęgniarze, ratownicy medyczni oraz personel medyczny.

Praca personelu medycznego w warunkach izolacji więziennej jest trudna i specyficzna. Każdego dnia podejmuje się misji ratowania życia i zdrowia drugiego człowieka, a także niesie pomoc i nadzieję chorym. Do więzienia często trafiają osoby zaniedbane, z problemami zdrowotnymi spowodowanymi niehigienicznym trybem życia, wymagające pilnych konsultacji i pomocy. Ze względu na charakter populacji i duży odsetek osób wymagających opieki realizacja usług medycznych w więzieniu angażuje spore zasoby ludzkie oraz środki finansowe.

W 2021 roku w całym kraju w przywięziennych szpitalach hospitalizowano łącznie 4276 osadzonych, 3254 przebywało w izbach chorych. Udzielono niemal milion konsultacji ambulatoryjnych, wykonano 100 tys. badań laboratoryjnych i prawie 1700 w kierunku wykrycia HIV/AIDS. Do tego przeprowadzono mnóstwo konsultacji specjalistycznych.

Pomoc medyczna wymaga bardzo ścisłego współdziałania z działem ochrony. Funkcjonariusze pionu ochrony realizują konwoje poza więziennymi murami. W

ubiegłym roku niemal 4 tys. osadzonych było hospitalizowanych w publicznych zakładach opieki zdrowotnej, ponadto ponad 167 tys. razy w stosunku do osadzonych realizowano m.in. badania analityczne, endoskopowe, RTG, zabiegi fizjoterapeutyczne w poza więziennej służbie zdrowia (sw.gov.pl).

Analiza raportów i badań sytuacji zdrowotnej więźniów wskazuje jednak na liczne braki obszarze ochrony zdrowia. Podstawowym czynnikiem ryzyka zdrowia jest brak przestrzeni, który wywiera negatywny wpływ na ogólną sprawność fizyczną osadzonego, zwłaszcza na stan aparatu ruchowego. Ograniczenie przestrzeni jest także czynnikiem ryzyka zdrowia psychicznego. Kolejnym czynnikiem jest ograniczenie intymności w warunkach zakładu karnego mogące prowadzić do różnych zaburzeń i uszczerbków w stanie zdrowia, zarówno psychicznego jak i somatycznego czy fizjologicznego. Więzienie wpływa także na depersonalizację więźniów, która może prowadzić do zaburzenia organów zmysłowych, narządów somatycznych i procesów psychicznych jednostki, utrudniając jej percepcję rzeczywistości (Stępniak, 2019).

Ograniczenia więźnia w zakresie opieki zdrowotnej dotyczą np. braku możliwości wyboru lekarza czy innego personelu medycznego. Więzień może korzystać ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (więzienna służba zdrowia). Oznacza to, że jego swoboda w zakresie samostanowienia o udzielanej mu pomocy medycznej jest bardzo poważnie ograniczona (Stępniak, 2019).

Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) ostrzega, że nieodpowiedni poziom opieki zdrowotnej może szybko doprowadzić do sytuacji mieszczących się w zakresie pojęcia „nieludzkie lub poniżające traktowanie". Osadzony, który cierpi na chorobę psychiczną, powinien przebywać i mieć zapewnioną opiekę w odpowiednio wyposażonym szpitalu, z udziałem stosownie wyszkolonego

personelu. Pacjenci z zaburzeniami psychicznymi, którzy stanowią niebezpieczeństwo dla otoczenia, powinni być poddani leczeniu pod ścisłym nadzorem. Korzystanie z przyrządów ograniczających pacjenta ruchowo jest uzasadnione jedynie wyjątkowo i musi być zawsze albo wyraźnie zarządzone przez lekarza, albo związane ze zwróceniem się do niego o zatwierdzenie zastosowania takich środków. Instrumenty ograniczające swobodę poruszania powinny być zdjęte, gdy tylko stanie się to możliwe. Nigdy nie należy stosować tego rodzaju instrumentów – lub przedłużać ich stosowania – w charakterze kary. Wszystkie badania medyczne osadzonych (zarówno tuż po przyjęciu, jak i na późniejszym etapie) powinny być przeprowadzane poza zasięgiem słuchu funkcjonariuszy służby więziennej, a także poza zasięgiem ich wzroku, chyba że lekarz w danej sprawie zgłosił zastrzeżenie. Poza tym osadzeni powinni być badani pojedynczo, a nie grupowo. Zadania opieki zdrowotnej w zakładzie karnym nie powinny ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami. Opiece zdrowotnej powinno się także powierzyć obowiązki w zakresie medycyny społecznej i profilaktycznej. Zadaniem opieki zdrowotnej jest również: troskę o higienę, profilaktyka chorób zakaźnych, zapobieganie samobójstwom, zapobieganie przemocy, wzmacnianie więzi społecznych i rodzinnych.

Biuro Służby Zdrowia CZSW monitoruje zachorowalność i zapadalność tylko w odniesieniu do chorób zakaźnych takich jak gruźlica, HIV czy WZW. Skromność urzędowych danych – prezentowanych jedynie fragmentarycznie w statystykach więziennych – odnoszących się do stanu zdrowia osób osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych świadczy o tym, że problem ochrony zdrowia skazanych nie ma należytej rangi systemowej i schodzi na plan dalszy. Prawie połowa skazanych umieszczona jest w zakładach karnych typu zamkniętego, w warunkach pełnej izolacji, gdzie ochrona ich zdrowia przez państwo musi być ograniczona. Sytuacja ta wpływa na kształt ogólnie niekorzystnej sytuacji zdrowotnej osób pozbawionych wolności. Badania i raporty dotyczące stanu zdrowia więźniów odnoszą się praktycznie wyłącznie do wybranych zagadnień

epidemiologiczno-sanitarnych i chorób zakaźnych. Szerzej ujmowana problematyka zdrowia somatycznego w zasadzie podejmowana nie była, poza badaniami Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego Rzecznika Praw Obywatelskich, badań zespołu Katedry Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Z przywołanych badań wynika, że problematyka zdrowia jest przez skazanych traktowana instrumentalnie. Zagadnienie ochrony zdrowia w zakładach karnych stanowi ważny problem społeczny. Większość bowiem skazanych po odbyciu kary pozbawienia wolności, wracając do społeczeństwa, boryka się z licznymi problemami zdrowotnymi. Problematyka ochrony zdrowia jest drugoplanowa, ustępuje realizacji celów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku w zakładzie karnym, a także resocjalizacyjnych. Warunków do szeroko rozumianej ochrony zdrowia nie stwarzają też więzienne oddziały terapeutyczne, mimo że umieszcza się w nich więźniów odbywających karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym (Ksel, 2014, Stępniak, 2019).

2.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów

Do więziennej służby zdrowia przyjmuje się osoby z wykształceniem wyższym (lekarze, psychologowie i przełożone pielęgniarek) i średnim (pielęgniarki). Kandydaci są sprawdzani pod kątem kwalifikacji zawodowych, niekaralności oraz cech osobowości (pożądane są takie cechy, jak: odporność na stres, dobrze rozwinięte zdolności adaptacyjne, zdolność kontroli emocji, umiejętność nawiązywania kontaktów interpersonalnych, zdolność do prawidłowego reagowania w sytuacjach trudnych). Pracownicy medyczni zajmujący stanowiska kierownicze w więziennej opiece medycznej (lekarze, psycholodzy, pielęgniarki) muszą posiadać kwalifikacje zawodowe oficera, chorążego lub podoficera. Warunkiem ich jest ukończenie odpowiedniej szkoły Służby Więziennej. Za równoznaczne ze spełnieniem tego warunku uznawane jest złożenie egzaminu na

oficera, chorążego albo podoficera. Wymagany jest także odpowiedniej długości staż pracy w służbie więziennej (Ksel i in., 2014).

Czynnikami wzmacniającymi kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia w stosunku do więźniów są zarówno czynniki indywidualne jak i środowiskowe i rozwiązania systemowe. Niezmiernie ważną cechą osobistą jest poziom **empatii i szacunek** wyrażany do każdej osoby, w tym więźnia. Empatia pozwala na lepsze zrozumienie potrzeb pacjenta oraz budowanie zaufania, co sprzyja efektywnej komunikacji i leczeniu. Odnoszenie się do osoby z szacunkiem powoduje, że nadaje się tej osobie godność należną człowiekowi. Kolejnymi ważnymi cechami są **profesjonalizm i obiektywizm**. Ważne jest, aby personel medyczny zachowywał obiektywizm i neutralność, niezależnie od przeszłości kryminalnej pacjenta. Profesjonalne podejście polega na skupieniu się na potrzebach zdrowotnych więźnia, bez oceniania jego osoby. Nie bez znaczenia dla kapitału wspierającego jest także **motywacja oraz zaangażowanie** pracowników ochrony zdrowia. Motywacja nastawiona na niesienie pomocy drugiemu człowiekowi oraz zaangażowanie w proces leczenia i monitorowanie stanu zdrowia pacjenta są istotnymi elementami pozytywnej postawy. Istotną charakterystyką potencjału wspierającego więźniów będzie także **dostępność** personelu medycznego. Cecha ta nie wynika jednak bezpośrednio z cech czy aktywności przedstawicieli sytemu ochrony zdrowia, ale z regulacji systemowych. Ważnym elementem budującym kapitał wspierający jest także **poczucie bezpieczeństwa**.

Pozytywne postawy personelu medycznego w jednostkach penitencjarnych wobec osadzonych są wzmacniane poprzez:

1. **Odpowiednie szkolenia**. Regularne szkolenia z zakresu etyki medycznej, praw pacjenta oraz specyfiki pracy w środowisku penitencjarnym pomagają personelowi medycznemu lepiej zrozumieć potrzeby i wyzwania związane z opieką nad osadzonymi. Przedstawiciele więziennego personelu medycznego powinni mieć taki sam dostęp do szkoleń jak przedstawiciele

personelu medycznego pracujący poza systemem penitencjarnym. W celu zagwarantowania niezależności służby zdrowia w sprawach opieki zdrowotnej, ważne jest, aby personel medyczny był w maksymalnym stopniu związany z systemem ogólnej opieki zdrowotnej w społeczeństwie. Jakość i efektywność pracy służby zdrowia powinna być oceniana przez odpowiednie władze medyczne. Podobnie, zarządzanie dostępnymi zasobami w zakresie służby zdrowia powinno należeć do tych władz, a nie organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lub sprawy administracyjne.

2. **Wsparcie psychologiczne dla personelu**. Praca w zakładach karnych może być stresująca i obciążająca emocjonalnie. Zapewnienie wsparcia psychologicznego dla personelu medycznego może pomóc w radzeniu sobie z trudnościami zawodowymi i przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu. Wsparcie to może mieć charakter sesji indywidualnych lub grupowych czy superwizji.

3. **Adekwatne warunki pracy**. Zapewnienie odpowiednich zasobów, takich jak nowoczesny sprzęt medyczny, wystarczająca liczba personelu, bezpieczne środowisko pracy. Czynniki te wpływają na satysfakcję zawodową i pozytywne nastawienie personelu medycznego w stosunku do osadzonych pacjentów.

4. **Integracja opieki zdrowotnej w więzieniach z publiczną służbą zdrowia**. Zgodnie z zaleceniami międzynarodowymi, integracja ta może przyczynić się do poprawy jakości opieki medycznej w zakładach karnych oraz wzmocnienia pozytywnych postaw personelu medycznego wobec osadzonych. Zakłada się równy dostęp przedstawicieli ochrony zdrowia do wsparcia merytorycznego oraz grup rozwoju zawodowego.

5. **Kształtowanie postaw zrozumienia**. Wzmacnianie postaw polegających na zrozumieniu licznych uwarunkowania sytuacji życiowej człowieka i wzbudzanie empatii wzmacnia kapitał wspierający przedstawicieli systemu ochrony zdrowia.

2.4 Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec więźniów

Erving Goffman, twórca koncepcji instytucji totalnych, definiuje zakłady karne jako „miejsce pobytu i pracy znacznej liczby osób znajdujących się w podobnej sytuacji, odciętych na jakiś czas od reszty społeczeństwa i prowadzących sformalizowany tryb życia. Zakład karny jest placówką totalną (Sadowska, Stępniak, 2013). Sama więc struktura zakładu pracy, w którym pracują przedstawiciele systemu ochrony zdrowia jest czynnikiem osłabiającym kapitał wspierający tej grupy osób. Wolność zawodowa lekarza więziennego jest ograniczona przez sytuację w zakładzie karnym - lekarz nie może swobodnie wybierać pacjentów. Obowiązki zawodowe lekarza nie wygasają, nawet jeśli pacjent łamie zasady medyczne lub posuwa się do gróźb czy przemocy.

Służba zdrowia w każdym zakładzie karnym jest potencjalnie narażona na ryzyko. Obowiązek zapewnienia opieki pacjentom (chorym osadzonym) może często wchodzić w konflikt ze względami bezpieczeństwa i organizacji w zakładzie karnym. To z kolei może powodować powstanie trudnych dylematów etycznych i konieczność wyboru. Lekarz więzienny jest osobistym lekarzem pacjenta. W interesie zabezpieczenia właściwej relacji lekarz-pacjent, nie powinien na nim spoczywać obowiązek wydawania zaświadczeń w zakresie zdolności osadzonego do odbywania kary. Lekarz więzienny nie powinien także przeprowadzać żadnych przeszukań lub badań, o które wnoszą władze, z wyjątkiem sytuacji nagłych, gdy nie można wezwać innego lekarza.

Odnotowano sytuacje, gdy pielęgniarki i ratownicy medyczni - będący równocześnie funkcjonariuszami/funkcjonariuszkami SW - brali udział lub wykonywali czynności związane z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku, tj.

dozorowali widzenia, brali udział w realizacji kontroli osobistych i kontroli cel mieszkalnych. Praktyki te budzą obawy w kontekście roli personelu medycznego i mogą utrudnić budowę z osadzonymi relacji opartej na zaufaniu, niezbędnej dla właściwej oceny stanu zdrowia oraz wykrycia i udokumentowania oznak tortur i innych form poniżającego traktowania. Wątpliwości etyczne budzi wymaganie od lekarza potwierdzania, że więzień jest w stanie zdrowia umożliwiającym odbycie kary.

Kapitał wspierający przedstawicieli opieki zdrowotnej w stosunku do więźniów osłabiają na podstawie CPT i KMPT

Przeprowadzanie badań więźniów w obecności funkcjonariuszy

Świadczenia zdrowotne mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa. Tymczasem wciąż zasadą pozostaje obecność funkcjonariuszy w trakcie badań. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (KMPT) otrzymywał również sygnały o obecności funkcjonariuszy nawet podczas badań bardzo inwazyjnych (np. kolonoskopii), podczas których nie używano parawanu. Niezależne badanie medyczne stanowi minimalną gwarancję prewencji tortur. Aby mogła ona zadziałać właściwie, konieczne jest zapewnienie poufności takiego badania. Tylko bowiem w ten sposób możliwe jest zbudowanie odpowiedniej relacji na linii pacjent-lekarz i zainicjowanie efektywnej dyskusji na temat sposobu traktowania, posiadanych obrażeń, ich przyczyn i stanu zdrowia (bip RPO).

Zbyt mała liczba personelu medycznego w jednostkach penitencjarnych i długi czas oczekiwania na konsultacje specjalistyczne

KMPT odnotował sytuacje, gdy dostęp osadzonych do lekarzy specjalistów był mocno utrudniony np. średni czas oczekiwania na konsultację psychiatryczną

wynosił 3 miesiące; y okres oczekiwania na zleconą konsultację pulmonologiczną 6 miesięcy a na neurochirurgiczną 18 miesięcy (bip RPO).

Przeprowadzanie badań medycznych w kajdankach

W ostatnich latach KMPT odbierał bardzo wiele sygnałów o profilaktycznym, rutynowym używaniu wobec osadzonych kajdanek podczas badań lekarskich w placówkach zewnętrznych, w trakcie transportu do tych miejsc, ale także w czasie badań w więziennych ambulatoriach. Również osoby z bardzo poważnymi problemami zdrowotnymi, takimi jak wcześniejszy wylew czy częściowy paraliż ciała, były skuwane kajdankami. Ponadto zdarzało się, że osadzeni w trakcie hospitalizacji w „wolnościowej" służbie zdrowia byli przykuwani kajdankami do łóżek szpitalnych. Takie praktyki naruszają godność osadzonych, uniemożliwiają nawiązanie właściwej relacji pomiędzy lekarzem a pacjentem i mogą utrudniać dokonywanie obiektywnych obserwacji medycznych.

Brak standardów pracy w opiece nad osadzonymi z zespołem abstynencyjnym

Pracownicy opieki zdrowotnej często nie są w stanie zapewnić pacjentom z zespołem abstynencyjnym (zwłaszcza opioidowym) odpowiedniej opieki. Najczęstszą praktyką w najbardziej skomplikowanych sytuacjach jest wnioskowanie o przerwę w karze.

Niski poziom wsparcia w stosunku do osadzonych niesamodzielnych, przewlekle somatycznie chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych

W polskim systemie penitencjarnym funkcjonuje jeden oddział szpitalny dla osób przewlekle somatycznie chorym, tj. Oddział dla Przewlekle Chorych przy Zakładzie Karnym w Czarnem. Ograniczona liczba miejsc powoduje jednak, że skazani oczekują na przyjęcie często nawet kilkanaście miesięcy. Kwestia przebywania osadzonych niesamodzielnych bądź przewlekle somatycznie chorych wiąże się przede wszystkim z problemem obarczania obowiązkiem codziennej opieki nad takimi skazanymi przez współosadzonych, z uwagi na brak wystarczającej liczby personelu pielęgniarskiego i medycznego. Pozbawienie

wolności osób cierpiących na poważne choroby fizyczne w warunkach nieodpowiednich do ich stanu zdrowia oraz pozostawienie tych osób w rękach współwięźniów, by udzielali pomocy przy kąpieli oraz ubieraniu lub rozbieraniu, zaprzecza podstawowym prawom człowieka (godności).

Niski poziom wsparcia kobiet

Wsparcia wymagają kwestie związane z m.in. ciążą i opieką nad dziećmi, menstruacją i menopauzą w warunkach więziennych, dostępem do specjalistycznych badań lekarskich, zapewnieniem specjalistycznych programów dla kobiet nadużywających substancji odurzających oraz profilaktycznych badań o szczególnym znaczeniu dla kobiet (np. badań przesiewowych w kierunku raka piersi i raka kobiecych narządów rozrodczych). Istotnym problemem jest także niewystarczająca liczba miejsc dla osadzonych kobiet w więziennych oddziałach szpitalnych oraz dla kobiet wymagających całodobowej opieki lekarskiej.

2.5 Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia

Dobre praktyki w zakresie wsparcia więźniów przez przedstawicieli służby zdrowia dotyczą głównie profilaktyki i leczenia uzależnień oraz profilaktyki chorób zakaźnych. Przykładem jest **Innowacyjny program profilaktyczno-edukacyjny dotyczący problematyki HIV/AIDS w Zakładzie Karnym we Włocławku.** Powstał on w efekcie szkolenia zorganizowanego przez Krajowe Centrum ds. AIDS oraz Polską Fundację Pomocy Humanitarnej "Res Humanae". Realizowany w Zakładzie Karnym we Włocławku program to nie tylko przekazywanie wiedzy na temat problematyki HIV/AIDS, chorób przenoszonych drogą płciową i narkomanii, to kolejny pretekst do spotkania się ze skazanymi i wywołania dyskusji ma temat codziennego życia, postaw, wychowania, seksualności, stylu życia, wartości, jakimi człowiek powinien kierować się w życiu. Danie przykładu własną osobą, ukazanie wartości edukacji, zasad etyki, moralności, dobrego wychowania i kultury osobistej (Łapska, Seroczyński, 2025).

Stowarzyszenie POSTIS we współpracy ze Służbą Więzienną od września 2022 r. rozpoczęło realizację **programu zajęć terapeutycznych dla niepełnosprawnych i starszych więźniów FENIKS** w jednostkach penitencjarnych Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej: Lublin, Warszawa, Olsztyn, Łódź, Koszalin, Poznań, Katowice. Celem programu jest objęcie wsparciem terapeutycznym o charakterze artystycznym, w tym teatroterapią lub arteterapią oraz wsparciem psychologicznym przede wszystkim niepełnosprawnych i starszych więźniów z jednostek penitencjarnych w: Siedlcach, Iławie, Olsztynie, Włodawie, Chełmie, Hrubieszowie, Lublinie, Opolu Lubelskim, Zamościu, Krasnymstawie, Łodzi nr 1, Garbalinie, Koszalinie, Włocławku, Rawiczu, Wronkach, Poznaniu, Barczewie, Kamińsku, Łowiczu, Sieradzu, Jastrzębiu-Zdroju, Raciborzu.

Udział osadzonych w opiece paliatywno-hospicyjnej jako przykład programu resocjalizacji i readaptacji społecznej skazanych pt. „Wolontariat skazanych w Polsce". Projekt polegał na współpracy hospicjów z ZK i AŚ. Szkolono kadrę placówek oraz więźniów do współpracy i pracy w hospicjach. W ramach projektu współpracowało 12 jednostek penitencjarnych, 313 więźniów pracowało w hospicjach. Inicjatorem projektu był ks. Ks. dr Piotr Krakowiak – krajowy duszpasterz hospicyjny (Sikora i in., 2010).

Podsumowanie realizacji programu pozwoliło na wyciągnięcie następujących wniosków:

- ✓ Praca hospicyjna skazanego pozwala na doświadczanie życia w wymiarze ludzkiego cierpienia i nieuniknionej śmierci, a ludzki wymiar aktywności poprzez pracę na rzecz drugiego człowieka powoduje zmianę mentalności skazanego oraz wzbudza w nim refleksje nad sensem życia i pożądanymi społecznie wartościami, które zaczyna dostrzegać także w postępowaniu własnym, a nie tylko u innych;
- ✓ Działalność woluntarystyczna sprawia, że art. 67 § 1 kkw określający cel odbywania kary pozbawienia wolności, który brzmi następująco: „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego

społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymywania się od powrotu do przestępstwa" – staje się możliwy do urzeczywistnienia;

- ✓ Praca w hospicjum zmniejsza skutki psychiczne związane z izolacją więzienną (między innymi bierność zawodową więźniów), zapobiega obniżeniu u nich sprawności psychomotorycznej i braku koncentracji, a co za tym idzie, zapobiega obniżeniu samooceny. Aktywna postawa, zaangażowanie na rzecz dobra drugiego człowieka zmniejsza zachowania agresywne u więźnia;
- ✓ Dobrowolna praca, poparta własną aktywnością, kontrolowana przez samego więźnia – sprawia, że zaczyna utrwalać się u niego przekonanie o możliwości wpływu na przebieg i organizację własnego życia;
- ✓ W hospicjum więzień nabywa niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania społecznego umiejętności społecznych: nawiązywania i podtrzymywania kontaktu interpersonalnego;
- ✓ wolontariat hospicyjny może zapobiec bierności zawodowej skazanego na wolności, bo przyczynia się do zmniejszenia deficytów w sferach: – poznawczej (np. mam wpływ na swoje zdrowie i życie, mogę je kontrolować), – motywacyjnej (dobrowolna, nieodpłatna działalność też przynosi satysfakcję), – emocjonalnej (mniej depresji, apatii, uczucia zmęczenia, wrogości wobec innych i siebie);
- ✓ Praca w hospicjum uczy dialogu, partnerstwa i czynnego uczestnictwa we wspólnych przedsięwzięciach, opartych na realizacji wspólnego celu, jakim jest dobro chorego terminalnie. Praca ta wymaga także umiejętności współpracy;
- ✓ Wolontariat hospicyjny przełamuje stereotypy o więźniach, buduje pozytywny wizerunek tych osób;

- ✓ Wolontariusz hospicyjny przechodzi szkolenie, które może stać się na wolności gwarancją podjęcia pracy zarobkowej w różnych instytucjach opiekuńczych.

Dobre praktyki w zakresie leczenia uzależnień w zakładach karnych.

W zakładach karnych i aresztach śledczych funkcjonuje 35 oddziałów terapeutycznych dla skazanych uzależnionych od alkoholu i 17 oddziałów dla uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych. Terapia dla tych pierwszych trwa trzy miesiące, dla drugich – pół roku. Prowadzona jest w formie zajęć grupowych i indywidualnych. W skład zespołów terapeutycznych wchodzą terapeuci i psychologowie, którzy znaczną część swojej pracy poświęcają na motywowanie swoich podopiecznych do podjęcia terapii. Są wspomagani specjalistami z zewnątrz w ramach współpracy z lokalnymi placówkami lecznictwa odwykowego, jak też przedstawicielami przeróżnych fundacji. Dużym wsparciem procesu leczenia są spotkania z ciekawymi ludźmi – artystami, pisarzami, podróżnikami, którzy sami doświadczyli problemu uzależnienia.

W ramach dodatkowej oferty dla osób przebywających w oddziałach terapeutycznych prowadzone są programy terapeutyczno-readaptacyjne. Jednym z nich o zasięgu ogólnopolskim jest „HIOB", przeznaczony dla skazanych za jazdę pod wpływem alkoholu lub środków odurzających. Podczas zajęć osadzeni mają możliwość ćwiczenia prawidłowej oceny ryzyka, relacji z innymi uczestnikami ruchu drogowego, oceny zmieniającej się kondycji psychofizycznej, samooceny oraz kontrolowania swoich decyzji, dotyczących picia alkoholu i prowadzenia pojazdów. Każda jednostka może też wzbogacić ofertę o swoje autorskie propozycje. Jedną z nich jest „Mini – rajdek" realizowany w Zakładzie Karnym w Krzywańcu czy zamojski „Stop. Bezpieczny = trzeźwy kierowca".

Większość osób uzależnionych w więzieniach ma problem z agresją wobec innych albo wobec siebie, tzw. autoagresją lub została skazana za stosowanie przemocy, dlatego zadaniem wielu programów adresowanych do nich jest niwelowanie

deficytów, będących główną przyczyną takich zachowań, np. prowadzone w Oddziale Zewnętrznym w Moszczańcu Zakładu Karnego w Łupkowie „Silny nie znaczy agresywny" albo trening relaksacyjny „Czas na relaks".

Podopieczni oddziałów terapeutycznych mogą uczestniczyć w spotkaniach grup radzenia sobie ze stresem, gdzie uczą się technik relaksacyjnych. Są to zajęcia wspierające oddziaływanie terapeutyczne, mające na celu naukę odreagowywania emocjonalnego, wyciszenia, kontrolowania emocji czy ich wyrażania. Pacjentki oddziału z rzeszowskiego zakładu karnego w ramach zajęć relaksacyjnych mają dostęp do kuchni, gdzie wspólnie przygotowują różne potrawy. W ramach twórczej terapii tworzą wyroby plastyczne i uprawiają ogródek działkowy, dbają o teren zielony wokół pawilonu mieszkalnego.
Zespoły terapeutyczne inicjują i organizują liczne akcje, np. mityngi otwarte na terenie i poza terenem jednostek. Załoga z Moszczańca przygotowuje cykliczne imprezy, m.in. „Bieg Trzecioświatowy". Wspólnie ze swoimi podopiecznymi angażuje się też w programy profilaktyczne na rzecz lokalnej młodzieży szkolnej – „Trzeźwym okiem".

Istotnym elementem terapii uzależnień jest aktywność sportowa. Oddziały terapeutyczne są wyposażone w sprzęt sportowy, m.in. drabiki gimnastyczne, drążki do podciągania, piłki fitness, podpórki do pompek. Pacjenci korzystają też z ogólnozakładowych boisk sportowych.

W walce z nałogiem ważny jest aspekt duchowości. Podopieczni oddziału w areszcie śledczym na warszawskiej Białołęce uczestniczą w spotkaniach z przedstawicielami Fundacji Warszawskiej Misji Ochotniczej. Jej celem jest niesienie wsparcia duchowego przez wolontariuszy z wielu krajów. Ich działania opierają się na pogłębianiu wiary w Boga przy pomocy rozmów, świadectw, czytania Pisma św., ale też przez muzykę na żywo, przedstawienia teatralne.

We współpracy z Fundacją „Pomost” osadzeni z Zakładu Karnego w Wojkowicach po wyjściu na wolność mogą korzystać z indywidualnej asysty dla osób opuszczających zakład karny oraz przyjęcia do ośrodka readaptacyjnego w Zabrzu. Podczas terapii wykorzystywana jest filmoterapia, polegająca na prezentacji filmów, a w krzywanieckim zakładzie karnym osadzeni dodatkowo nagrywają własne mini produkcje – przygotowują scenariusze, reżyserują, robią próby, kręcą przedstawienia, bajki, piosenki. Pacjenci oddziałów mają dostęp do zbiorów bibliotecznych.

Terapeuci oddziałów terapeutycznych organizują też spotkania z rodzinami. Głównie po to, aby poinformować, w jaki sposób wspierać osoby z problemem alkoholowym oraz czym jest choroba alkoholowa.

3. DOSTARCZANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI OCHRONY ZDROWIA WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA BYŁYM WIĘŹNIOM

3.1. Zadania ustawowe przedstawicieli ochrony zdrowia wobec byłych więźniów

Osoby opuszczające placówki penitencjarne, po odbyciu kary pozbawienia wolności, posiadają pełnię praw obywatelskich. Podlegają oni takim samym prawom, swobodom obywatelskim i obowiązkom jak inni obywatele.

System ochrony zdrowia to osoby i instytucje, które starają się zapewnić jak najlepsze zdrowie w kraju, poprzez jego promocję, zapobieganie chorobom, leczenie oraz opiekę nad chorymi.

Wśród nich są:

- ✓ podmioty lecznicze, zajmujące się bezpośrednio leczeniem pacjentów (np. przychodnie podstawowej opieki zdrowotnej, szpitale, zakłady opiekuńczo-lecznicze)
- ✓ pracujące w tych podmiotach osoby wykonujące zawody medyczne (m.in. lekarze, pielęgniarki, ratownicy medyczni)
- ✓ różne instytucje administracji publicznej i inne podmioty prywatne (np. apteki).

Za organizację i sprawne funkcjonowanie tego systemu odpowiada Minister Zdrowia, wspierany przez wyspecjalizowane urzędy odpowiadające za m.in. płacenie za udzielone świadczenia (Narodowy Fundusz Zdrowia), dopuszczanie produktów na rynek (Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych), kontrolę prowadzonej działalności (m.in. Państwowa Inspekcja Farmaceutyczna i Państwowa Inspekcja Sanitarna). Jednocześnie Rzecznik Praw Pacjenta czuwa, by wszyscy uczestnicy systemu ochrony zdrowia dbali o przestrzeganie praw pacjenta.

Świadczenia (np. leki, badania diagnostyczne, zabiegi) są finansowane (w całości lub w części) ze środków publicznych lub bezpośrednio przez pacjenta. Środki publiczne pochodzą głównie ze składek zdrowotnych odprowadzanych przez przedsiębiorców, a także z m.in. wynagrodzeń pracowników. Przekazywane są one do Narodowego Funduszu Zdrowia, które finansuje za nie świadczenia w podmiotach leczniczych. Podstawowym zadaniem organów administracji jest zapewnienie dostępu do finansowanych przez nie świadczeń na równych zasadach.

Dostęp do opieki medycznej finansowanej przez państwo mają przede wszystkim osoby ubezpieczone. Ubezpieczonym jest każdy, kto:

- ✓ podlega obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego (m.in. pracownik, przedsiębiorca, emeryt, rencista, bezrobotny zarejestrowany w Urzędzie Pracy);
- ✓ jest członkiem rodziny osoby ubezpieczonej i został zgłoszony do ubezpieczenia (np. małżonek, dziecko – do ukończenia 18 lat, a jeśli nadal się uczy to do ukończenia 26 lat, jak też mieszkający we wspólnym gospodarstwie domowym z ubezpieczonym rodzice i dziadkowie).
- ✓

Osoba, która nie jest objęta ubezpieczeniem zdrowotnym, może złożyć wniosek do NFZ o zawarcie umowy dobrowolnego ubezpieczenia.

Prawo do świadczeń finansowanych z budżetu państwa posiadają także (bez względu na posiadane ubezpieczenie) m.in.:

- ✓ osoby, które posiadają obywatelstwo polskie i nie ukończyły 18. roku życia;
- ✓ kobiety, które posiadają obywatelstwo polskie, mieszkają w Polsce i są w okresie ciąży, porodu lub połogu (do 42. dnia po porodzie);
- ✓ osoby z zaburzeniami psychicznymi – w zakresie dostępu do psychiatrycznej opieki zdrowotnej;

- ✓ osoby uzależnione od narkotyków i alkoholu – w zakresie leczenia odwykowego;
- ✓ posiadacze Karty Polaka – w zakresie korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej w stanach nagłych (chyba, że Polska zawarła umowę międzynarodową, która, przewiduje bardziej korzystne warunki);
- ✓ osoby w trudnej sytuacji socjalnej, które otrzymały decyzję uprawniającą do bezpłatnych świadczeń opieki zdrowotnej wydaną przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta.

Świadczenia zdrowotne udzielane są m.in.:

- ✓ w przychodniach: podstawowej opieki zdrowotnej (POZ), nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej (NŚOZ), ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS);
- ✓ w szpitalach: szpitalnym oddziale ratunkowym (SOR) lub izbie przyjęć oraz na oddziałach szpitalnych;
- ✓ pomocy w zagrożeniu życia udzielają zespoły ratownictwa medycznego (ZRM, dawniej: pogotowie ratunkowe).

Całodobowo działają Szpitalne Oddziały Ratunkowe (SOR).

3.2. Formy wsparcia byłych więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia

W Polsce obywatele mają dostęp do różnych form wsparcia w ramach systemu ochrony zdrowia, który obejmuje zarówno publiczne jak i prywatne świadczenia medyczne.

Publiczny System Ochrony Zdrowia

Głównym filarem publicznej ochrony zdrowia w Polsce jest Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ), finansowany ze składek zdrowotnych odprowadzanych przez obywateli. System ten zapewnia dostęp do szerokiego zakresu świadczeń medycznych dla osób ubezpieczonych oraz uprawnionych.

- ✓ **Podstawowa Opieka Zdrowotna (POZ)** – obejmuje usługi lekarza rodzinnego, pielęgniarki i położnej. Pacjenci mają prawo do wyboru placówki POZ, w której będą korzystać z podstawowych świadczeń zdrowotnych.
- ✓ **Ambulatoryjna Opieka Specjalistyczna (AOS).** Dostęp do lekarzy specjalistów, takich jak kardiolodzy czy neurolodzy, zazwyczaj wymaga skierowania od lekarza POZ.
- ✓ **Leczenie Szpitalne.** W przypadku poważniejszych schorzeń pacjenci mogą być kierowani do szpitali, gdzie otrzymują specjalistyczną opiekę medyczną.
- ✓ **Ratownictwo Medyczne.** System zapewnia pomoc w stanach nagłych, wymagających natychmiastowej interwencji medycznej.
- ✓ **Rehabilitacja Lecznicza.** Świadczenia mające na celu przywrócenie sprawności fizycznej i psychicznej pacjentów po przebytych chorobach lub urazach.
- ✓ **Opieka Psychiatryczna i Leczenie Uzależnień.** Wsparcie dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz problemami z uzależnieniami.

Prywatna Opieka Zdrowotna

Obok publicznego systemu funkcjonuje sektor prywatny, oferujący usługi medyczne odpłatnie. Pacjenci decydują się na prywatną opiekę zdrowotną w celu skrócenia czasu oczekiwania na wizytę u specjalisty lub uzyskania dostępu do określonych procedur medycznych. Niektóre osoby wykupują dodatkowe ubezpieczenia zdrowotne, które pokrywają koszty leczenia w placówkach prywatnych.

Programy Profilaktyczne i Promocja Zdrowia

Państwo realizuje różne programy profilaktyczne, mające na celu zapobieganie chorobom i promocję zdrowego stylu życia. Obejmują one m.in. badania

przesiewowe, szczepienia oraz kampanie edukacyjne. Informacje o dostępnych programach można znaleźć na stronach NFZ oraz Ministerstwa Zdrowia.

Wsparcie Organizacji Pacjentów

W Polsce działa wiele organizacji pozarządowych wspierających pacjentów, oferujących pomoc informacyjną, psychologiczną oraz doradczą. Lista takich organizacji jest dostępna na stronie NFZ.

3.3. Czynniki wzmacniające kapitał wspierający przedstawicieli ochrony zdrowia wobec byłych więźniów

Wsparcie przedstawicieli ochrony zdrowia dla byłych więźniów powinno uwzględniać:

1. Indywidualne podejście do pacjenta

Zrozumienie indywidualnych potrzeb byłych więźniów pozwala na dostosowanie opieki zdrowotnej do ich specyficznych doświadczeń i wyzwań. Indywidualne plany leczenia i wsparcia zwiększają efektywność interwencji medycznych.

2. Integracja z programami resocjalizacyjnymi

Łączenie opieki zdrowotnej z programami resocjalizacyjnymi, takimi jak szkolenia zawodowe czy terapia uzależnień, wspiera kompleksowy rozwój byłych więźniów i ułatwia ich adaptację w społeczeństwie. Przykładem takiego podejścia jest program MONAR, który oferuje różne pakiety wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne.

3. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Organizacje takie jak Fundacja Pomost czy Stowarzyszenie POSTIS odgrywają istotną rolę w wspieraniu byłych więźniów. Oferują one m.in. mieszkania dla osób bezdomnych po opuszczeniu więzienia oraz grupy wsparcia, co znacząco wpływa na proces reintegracji.

4. Szkolenia i wsparcie dla personelu medycznego

Regularne szkolenia dla pracowników ochrony zdrowia w zakresie specyficznych potrzeb byłych więźniów, takich jak radzenie sobie z traumą czy uzależnieniami, pozwalają na lepsze dostosowanie opieki do ich potrzeb. Rzecznik Praw Obywatelskich zwraca uwagę na konieczność takich szkoleń, aby zapewnić odpowiednią opiekę medyczną dla osób po odbyciu kary pozbawienia wolności.

5. Tworzenie spersonalizowanych planów reintegracyjnych

Opracowanie indywidualnych planów reintegracyjnych, uwzględniających zarówno aspekty zdrowotne, jak i społeczne, zwiększa szanse byłych więźniów na skuteczne włączenie się w życie społeczne. Działania takie powinny być wspierane przez ośrodki pomocy społecznej, urzędy pracy i organizacje pozarządowe.

3.4. Czynniki osłabiające kapitał wspierający przedstawiciel ochrony zdrowia wobec byłych więźniów

Wsparcie przedstawicieli ochrony zdrowia dla byłych więźniów może być osłabiane przez różne czynniki, w tym:

1. Brak skoordynowanej opieki postpenitencjarnej

Niedostateczna współpraca między instytucjami odpowiedzialnymi za resocjalizację a służbą zdrowia może prowadzić do luk w opiece nad byłymi więźniami. Brak kompleksowego wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego i fizycznego utrudnia skuteczną reintegrację tych osób.

2. Niewystarczające szkolenia personelu medycznego

Personel medyczny może nie być odpowiednio przeszkolony w zakresie specyficznych potrzeb zdrowotnych byłych więźniów, takich jak traumy czy uzależnienia. Brak takiej wiedzy ogranicza zdolność do udzielania skutecznego wsparcia.

3. Ograniczone zasoby finansowe i kadrowe w systemie ochrony zdrowia

Niedobory personelu medycznego oraz ograniczone środki finansowe mogą wpływać na jakość i dostępność opieki zdrowotnej dla byłych więźniów. Przeciążenie pracą personelu może prowadzić do zaniedbań w opiece nad pacjentami.

4. Stygmatyzacja i uprzedzenia wobec byłych więźniów

Negatywne postawy społeczne i zawodowe wobec byłych więźniów mogą wpływać na jakość świadczonej im opieki zdrowotnej. Obawy przed agresją czy brakiem współpracy ze strony pacjentów mogą ograniczać zaangażowanie personelu medycznego.

5. Brak spersonalizowanych planów opieki zdrowotnej

Niedostosowanie opieki zdrowotnej do indywidualnych potrzeb byłych więźniów może prowadzić do nieefektywności leczenia. Brak indywidualnych planów opieki utrudnia monitorowanie postępów i dostosowywanie terapii. Adresowanie tych wyzwań wymaga zintegrowanego podejścia, które łączy wysiłki instytucji penitencjarnych, służby zdrowia oraz organizacji pozarządowych.

3.5. Dobre praktyki w zakresie wspierania byłych więźniów przez przedstawicieli ochrony zdrowia

W ramach omawiania dobrych praktyk warto wspomnieć o projektach mających na celu rozwój dialogu społecznego w ochronie zdrowia, takich jak "Obywatele dla Zdrowia", które angażują organizacje pacjentów w konsultacje społeczne i inicjowanie rozwiązań w systemie opieki zdrowotnej.

"Obywatele dla Zdrowia" to inicjatywa mająca na celu wzmocnienie dialogu społecznego w obszarze ochrony zdrowia w Polsce. Projekt rozpoczął się w 2015 roku i był realizowany przez Polską Koalicję Pacjentów Onkologicznych we współpracy z Ogólnopolską Federacją Organizacji Pozarządowych (OFOP) oraz Rzecznikiem Praw Pacjenta.

Cele projektu:

- **Zwiększenie kompetencji organizacji pacjenckich.** Projekt miał na celu podniesienie wiedzy i umiejętności organizacji pacjentów w zakresie partycypacji społecznej oraz zachęcanie ich do aktywnego udziału w konsultacjach publicznych dotyczących projektów związanych z systemem opieki zdrowotnej.
- **Budowa Programu Współpracy z Ministerstwem Zdrowia:** W ramach projektu dążono do wypracowania programu współpracy między organizacjami pacjenckimi a Ministerstwem Zdrowia, co miało na celu zwiększenie zaangażowania pacjentów w procesy decyzyjne dotyczące ochrony zdrowia.

W wyniku działań projektu zawiązała się Polska Rada Organizacji Pacjentów "Obywatele dla Zdrowia". Jest to ogólnopolska organizacja zrzeszająca stowarzyszenia oraz fundacje działające na poziomie regionalnym i krajowym.
Inicjatywa "Obywatele dla Zdrowia" stanowi istotny krok w kierunku zwiększenia zaangażowania pacjentów w procesy decyzyjne dotyczące ochrony zdrowia oraz w budowaniu silniejszego dialogu między organizacjami pacjenckimi a instytucjami publicznymi.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

Biuro Rzecznika Praw Pacjenta. https://bip.brpo.gov.pl/

Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT). https://rm.coe.int/16806ce93a

Instytut Praw Pacjenta i Edukacji Zdrowotnej (IPPEZ). https://ippez.pl/

Ksel, M., Strzelecka, H., & Rudalski, W. (2014). Zdrowie w więzieniu - badanie postaw, zachowań i wiedzy personelu więziennego oraz ludzi pozbawionych wolności na temat chorób zakaźnych w wytypowanych polskich jednostkach penitencjarnych. Raport końcowy i analiza wyników. Europejska Sieć Współpracy na Rzecz Przeciwdziałania Narkomanii i Infekcjom w Więzieniach (ENDIPP).

Łapska, P., & Seroczyński, T. (2025). Innowacyjny program profilaktyczno-edukacyjny dotyczący problematyki HIV/AIDS w Zakładzie Karnym we Włocławku. https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-we-wloclawku-innowacyjny-program-profilaktyczno-edukacyjny-dotyczacy-problematyki-hivaids-w-zakladzie-karnym-we-wloclawku

Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego. Opis zagadnienia. https://www.ptpa.org.pl/poradnik-antydyskryminacyjny/ochrona-zdrowia/opis-zagadnienia/

Reforma więziennej służby zdrowia. Postulaty Rzecznika Praw Obywatelskich (2024). https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-reforma-wieziennej-sluzby-zdrowia-postulaty-ms

Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie pobytu nieletnich w okręgowych ośrodkach wychowawczych z dnia 31 sierpnia 2022 r. (Dz.U. 2022 poz. 1890).

Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie pobytu nieletnich w zakładach poprawczych z dnia 31 sierpnia 2022 r. (Dz.U. 2022 poz. 1891).

Służba Więzienna. https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-terapia-alkoholikow-w-wiezieniach

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. 1994 nr 111 poz. 535).

Ustawa z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne (Dz.U. 2001 nr 126 poz. 1381).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. 2004 nr 210 poz. 2135).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. 2005 nr 179 poz. 1485).

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz.U. 2006 nr 191 poz. 1410).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. 2024 poz. 581).

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2008 nr 234 poz. 1570).

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. 2010 nr 79 poz. 523).

Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. 2011 nr 112 poz. 654).

Ustawa z dnia 28 kwietnia 2011 r. o systemie informacji w ochronie zdrowia (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 657).

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych (Dz.U. 2011 nr 122 poz. 696).

Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. 2018 poz. 1000).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700).

Artykuły i monografie naukowe:

Chomczyński, P. (2017). Rola empatii w działaniach resocjalizacyjnych personelu wobec nieletnich umieszczonych w instytucjach korekcyjnych. *Studia Socjologiczne. Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk*, (1), 253-276.

Dziewanowska, M. (2017). Nastoletnie matki w placówkach resocjalizacyjnych. *Archiwum Kryminologii. Instytut Nauk Prawnych* PAN, 39, 315-338.

Gausman, J., Othman, A., Al-Qotob, R. *et al.* (2021). Health care professionals' attitudes towards youth-friendly sexual and reproductive health services in Jordan: a cross-sectional study of physicians, midwives and nurses. *Reprod Health* 18, 84.

Grace, C. S., & Rakgadi, G. M. (2023). What's holding back youth-friendly health services in Blantyre, Malawi? A qualitative exploration. *Afr J Reprod Health*, 27(9), 57-64.

Nawój-Śleszyński, A. (2016). Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 92, 5-37.

Rogala, D., Banach, A., Jachimowicz-Gaweł, D., Skinder, Ż., & Leźnicka M. (2013). System opieki zdrowotnej nad osobami osadzonymi w zakładach penitencjarnych w Polsce. *Hygeia Public Health*, 48(4), 441-448.

Sikora, B., Krakowiak, P., Paczkowska, A., Witkowski, R., & Krzyżanowski, D. (2010). *Udział osadzonych w opiece paliatywno-hospicyjnej jako przykład programu resocjalizacji i readaptacji społecznej skazanych*. W: *Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość*. Red. K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak. Impuls, 421-433.

Stępniak, M., & Sadowski, P. (2013). Wybrane aspekty zdrowia psychicznego osób skazanych na dwie najsurowsze kary pozbawienia wolności w Polsce – Rozważania Teoretyczne. *Pielęgniarstwo Polskie*, 4(50), 283-288.

Stępniak, P. (2019). *Prawo do świadczeń zdrowotnych w warunkach izolacji penitencjarnej*. Monografie Prawnicze, Wydawnictwo C.H. Beck.

Stępniak, P. (2022). Prawo więźnia do ochrony zdrowia i godnej śmierci w warunkach tak zwanego dożywocia realnego. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, 61, 83-100.

Szczepanik, R. (2013). *Miejsce placówki resocjalizacyjnej w systemie wsparcia społecznego nieletnich ciężarnych i matek. Perspektywa wychowawców*. W: *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*. Red. D. Müller, A. Sobczak. Wydawnictwo UŁ, 183-201.

Toroń-Fórmanek, B. (2016). Proces resocjalizacji osób pozbawionych wolności w aspekcie nieharmonijnego rozwoju tożsamości. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, XXXV(2), 85-103.

Wittevrongel, E., van Winkel, R., Jackers, M., Colman, L., Versyck, M., Camp, E., Everaert, G., Vrijens, M., Baeyens, D., & Danckaerts, M. (2023). How to make mental health services more youth-friendly? A Delphi study involving young adults, parents and professionals. *Health Expect*, 26(6), 2532-2548.

Iwona Niewiadomska

EKSPERTYZA 9

CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBOM ZAGROŻONYM MARGINALIZACJĄ Z POWODU KONFLIKTU Z PRAWEM KARNYM PRZEZ PROKURATORÓW

Zadania ustawowe prokuratorów zostaną przedstawione na podstawie przepisów ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz.U. 2024; poz. 390).

Art. 1.§ 3. Prokuratorami powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury są prokuratorzy Prokuratury Krajowej, prokuratur regionalnych, prokuratur okręgowych i prokuratur rejonowych.

Art. 2. Prokuratura wykonuje zadania w zakresie ścigania przestępstw oraz stoi na straży praworządności.

Art. 3. § 1. Obowiązki określone w art. 2 Prokurator Generalny, Prokurator Krajowy i pozostali zastępcy Prokuratora Generalnego oraz podlegli im prokuratorzy wykonują przez:

1) prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami;

2) wytaczanie powództw w sprawach cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności lub praw obywateli;

3) podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę;

4) sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności;

5) prowadzenie badań w zakresie problematyki przestępczości oraz jej zwalczania i zapobiegania oraz współpracę z podmiotami, o których mowa w art. 7 ust. 1 pkt 1, 2 i 4–8 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.3)), w zakresie prowadzenia badań dotyczących problematyki przestępczości, jej zwalczania i zapobiegania oraz kontroli;

6) gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie w systemach informatycznych danych, w tym danych osobowych, pochodzących z prowadzonych lub nadzorowanych na podstawie ustawy postępowań oraz z udziału w postępowaniu

sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia lub innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę, przekazywanie danych i wyników analiz właściwym organom, w tym organom innego państwa, jeżeli przewiduje to ustawa lub umowa międzynarodowa ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską;

7) zaskarżanie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji;

8) koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw lub przestępstw skarbowych, prowadzonej przez inne organy państwowe; 9) współdziałanie z organami państwowymi, państwowe;

9) współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa;

10) współpracę z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych;

11) współpracę i udział w działaniach podejmowanych przez organizacje międzynarodowe lub ponadnarodowe oraz zespoły międzynarodowe, działające na podstawie umów międzynarodowych, w tym umów konstytuujących organizacje międzynarodowe, ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską;

12) opiniowanie projektów aktów normatywnych;

13) współpracę z organizacjami zrzeszającymi prokuratorów lub pracowników prokuratury, w tym współfinansowanie wspólnych projektów badawczych lub szkoleniowych;

14) podejmowanie innych czynności określonych w ustawach.

1. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO NIELETNIM PRZEZ PROKURATORÓW

1.1. Zadania ustawowe prokuratorów

Postępowania prokuratorskie wobec nieletnich w Polsce różnią się od tych prowadzonych wobec dorosłych, ponieważ ich celem nie jest tylko wymierzenie sprawiedliwości, ale także resocjalizacja i zapobieganie dalszej demoralizacji. Główne zasady dotyczące postępowań z udziałem nieletnich określa ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 roku. W polskim prawie wyróżnia się trzy kategorie nieletnich, dla których stosuje się różne procedury prokuratorskie: 1) nieletni zagrożeni demoralizacją (do ukończenia 18 lat); 2) nieletni, którzy popełnili czyn karalny (między 13. a 17. rokiem życia); 3) młodociani dorośli (18-21 lat w określonych sytuacjach). Osoby poniżej 13. roku życia nie ponoszą odpowiedzialności karnej, ale mogą być objęci postępowaniem opiekuńczo-wychowawczym. Rodzaje postępowań prokuratorskich wobec nieletnich: a) postępowanie wyjaśniające – jest to wstępne postępowanie prowadzone w celu ustalenia, czy nieletni dopuścił się czynu karalnego lub wykazuje oznaki demoralizacji; może je wszcząć sąd, policja lub prokurator; cel: zebranie dowodów i ocena sytuacji nieletniego; zakres: przesłuchania świadków, analiza dokumentacji, opinie psychologiczne; wynik: umorzenie postępowania, jeśli brak podstaw do dalszych działań; skierowanie sprawy do sądu rodzinnego z wnioskiem o podjęcie działań wychowawczych lub poprawczych; b) postępowanie przed sądem rodzinnym - jeśli postępowanie wyjaśniające wykaże demoralizację lub popełnienie czynu karalnego przez nieletniego, sprawa może trafić do sądu rodzinnego; prokurator może wnioskować o: 1) środki wychowawcze (np. nadzór kuratora, skierowanie do ośrodka wychowawczego); 2) środki lecznicze (np. leczenie psychiatryczne lub terapia uzależnień); c) środki poprawcze

(umieszczenie w zakładzie poprawczym, ale tylko dla nieletnich powyżej 13 lat); c) postępowanie w sprawach nieletnich traktowanych jak dorośli – w wyjątkowych przypadkach nieletni, którzy ukończyli 15 lat, mogą odpowiadać jak dorośli na podstawie kodeksu karnego; dotyczy to szczególnie poważnych przestępstw, np.: zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu, zgwałcenie zbiorowe, rozbój z użyciem niebezpiecznego narzędzia; decyzję podejmuje sąd, uwzględniając stopień dojrzałości sprawcy; prokurator prowadzi postępowanie na zasadach ogólnych, ale może uwzględnić młody wiek sprawcy przy wnioskowaniu o karę; d) Postępowanie mediacyjne – W niektórych przypadkach prokurator może skierować sprawę do mediacji między nieletnim a pokrzywdzonym; Cel: pojednanie stron i naprawienie szkody przez nieletniego; Efekt: jeśli mediacja zakończy się porozumieniem, prokurator lub sąd może odstąpić od dalszego postępowania. Rola prokuratora w postępowaniach wobec nieletnich polega na tym, że: 1) podejmuje decyzję o wszczęciu lub umorzeniu postępowania; 2) nadzoruje czynności policji i innych organów prowadzących sprawę; 3) składa wnioski do sądu rodzinnego o zastosowanie środków wychowawczych, leczniczych lub poprawczych; 4) może zaskarżyć decyzję sądu rodzinnego, jeśli uzna ją za niewłaściwą. W zależności od rodzaju postępowania i decyzji sądu, nieletni może zostać poddany: a) środkom wychowawczym – nadzór kuratora, praca społeczna, terapia; b) środkom leczniczym – obowiązkowe leczenie psychiatryczne lub odwykowe; c) środkom poprawczym – umieszczenie w zakładzie poprawczym; 4) karze jak dorosły (w wyjątkowych przypadkach) – więzienie, grzywna.

1.2. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich

Brak indywidualnego podejścia

Brak indywidualnego podejścia prokuratorów wobec nieletnich jest poważnym problemem, który może negatywnie wpływać na proces resocjalizacji i sprawiedliwość wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich sprawców przestępstw. Tego rodzaju postawa może się przejawiać w kilku aspektach:

1) **stosowanie jednego schematu dla wszystkich spraw** – prokuratorzy mogą traktować nieletnich według sztywnych procedur, bez uwzględnienia ich wieku, stopnia dojrzałości, środowiska rodzinnego czy motywacji działania; 2) **brak analizy indywidualnych okoliczności sprawy** – pomijanie czynników, takich jak trudna sytuacja życiowa, przemoc domowa, uzależnienia czy zaburzenia psychiczne, które mogły mieć wpływ na zachowanie nieletniego; 3) **pomijanie opinii specjalistów** – nieuwzględnianie rekomendacji psychologów, pedagogów i kuratorów sądowych dotyczących najlepszego sposobu postępowania z danym nieletnim; 3) **mechaniczne kierowanie spraw do sądu** – brak prób rozwiązania sprawy w sposób alternatywny, np. poprzez mediację, pouczenie czy skierowanie na odpowiednie programy resocjalizacyjne; 4) **ignorowanie potencjału resocjalizacyjnego** – traktowanie nieletniego jak dorosłego przestępcy, zamiast osoby, która może zmienić swoje postępowanie pod wpływem odpowiednich działań wychowawczych; 5) **brak elastyczności w stosowaniu środków wychowawczych** – wybór najsurowszych możliwych rozwiązań zamiast poszukiwania metod dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości nieletniego.

Nadmierna surowość

Nadmierna surowość prokuratorów wobec nieletnich to zjawisko, które może negatywnie wpływać na proces resocjalizacji oraz dalszy rozwój nieletnich sprawców przestępstw. Przejawia się ona w następujących formach: **1) żądanie najsurowszych możliwych środków** – prokuratorzy mogą domagać się zastosowania środków poprawczych lub izolacyjnych (np. umieszczenia w zakładzie poprawczym) nawet w przypadkach, gdzie wystarczające byłyby działania wychowawcze lub resocjalizacyjne; 2) **brak rozróżnienia pomiędzy nieletnimi a dorosłymi sprawcami** – nieletni mogą być traktowani w sposób podobny do dorosłych przestępców, bez uwzględnienia ich niedojrzałości emocjonalnej, mniejszej świadomości konsekwencji czynów oraz możliwości zmiany zachowania; 3) **ignorowanie okoliczności łagodzących** – surowe podejście

prokuratorów może skutkować pomijaniem ważnych czynników, takich jak trudna sytuacja rodzinna, wpływ otoczenia, przemoc domowa czy brak wsparcia społecznego, które mogły przyczynić się do popełnienia czynu zabronionego; 4) **automatyczne kierowanie spraw do sądu** – zamiast korzystania z alternatywnych form postępowania, takich jak mediacja, programy resocjalizacyjne czy warunkowe umorzenie postępowania, prokuratorzy mogą dążyć do postawienia nieletnich przed sądem, co może prowadzić do ich stygmatyzacji i utrudnić powrót do normalnego życia; 5) **stosowanie represji zamiast działań wychowawczych** – nadmierna surowość może wynikać z przekonania, że kara sama w sobie jest skutecznym środkiem odstraszającym, zamiast podejścia ukierunkowanego na resocjalizację i wsparcie; 6) **brak uwzględnienia potencjału resocjalizacyjnego** – zamiast dawać nieletniemu szansę na poprawę poprzez pracę z pedagogami, psychologami czy programy naprawcze, prokuratorzy mogą dążyć do surowych konsekwencji, które mogą w rzeczywistości prowadzić do dalszej demoralizacji.

Ignorowanie okoliczności łagodzących

Ignorowanie okoliczności łagodzących przez prokuratorów wobec nieletnich to problem, który może prowadzić do niesprawiedliwych i zbyt surowych decyzji procesowych. Polega na nieuwzględnianiu czynników, które mogły wpłynąć na popełnienie czynu przez nieletniego i powinny być brane pod uwagę przy ocenie jego odpowiedzialności oraz doborze środków wychowawczych. Przejawy ignorowania okoliczności łagodzących w stosunku do nieletnich przez prokuratorów to: 1) pomijanie trudnej sytuacji rodzinnej – nieletni często pochodzą z dysfunkcyjnych rodzin, doświadczają przemocy domowej, zaniedbania emocjonalnego lub materialnego, co może wpływać na ich zachowanie; 2) brak uwzględnienia wpływu otoczenia i rówieśników – nieletni sprawcy często działają pod presją grupy rówieśniczej lub starszych przestępców, którzy wykorzystują ich niedojrzałość i podatność na wpływy; 3) ignorowanie stanu psychicznego i emocjonalnego – nieletni mogą mieć zaburzenia psychiczne, depresję, lęki czy

traumy, które mogą przyczyniać się do ich postępowania, a mimo to nie są uwzględniane jako czynnik łagodzący; 4) brak analizy wpływu uzależnień – wielu młodych ludzi wpada w konflikty z prawem przez uzależnienie od alkoholu, narkotyków czy gier komputerowych, co wpływa na ich zdolność do podejmowania racjonalnych decyzji; 5) nierozważanie wcześniejszego braku konfliktów z prawem – nieletni, którzy popełnili przestępstwo po raz pierwszy, powinni mieć możliwość resocjalizacji bez stosowania najsurowszych środków, jednak prokuratorzy mogą pomijać ten fakt i traktować ich jak recydywistów; 7) sztywne stosowanie procedur zamiast elastycznego podejścia – zamiast rozważać warunkowe umorzenie postępowania, mediację czy zastosowanie środków wychowawczych, prokuratorzy mogą dążyć do skierowania sprawy do sądu i wnioskować o surową karę. Do najważniejszych konsekwencji ignorowania okoliczności łagodzących w stosunku do nieletnich należą: a) nadmierna surowość kary – nieletni mogą trafić do warunków izolacyjnych, gdzie zamiast resocjalizacji następuje ich dalsza demoralizacja; b) poczucie niesprawiedliwości – nieletni mogą utracić zaufanie do systemu sprawiedliwości, co zwiększa ryzyko powrotu do przestępczości; c) brak szansy na poprawę – bez uwzględnienia indywidualnych czynników młoda osoba może nie otrzymać pomocy, której potrzebuje.

Automatyczne kierowanie spraw nieletnich do sądu

Automatyczne kierowanie spraw nieletnich do sądu przez prokuratorów oznacza brak rozważenia innych możliwych środków reakcji na czyny zabronione popełnione przez nieletnich sprawców czynów karalnych. Taka praktyka może prowadzić do niepotrzebnej penalizacji i ograniczenia szans na skuteczną resocjalizację. Przejawy tego zjawiska to: 1) brak analizy możliwości alternatywnych rozwiązań – zamiast rozważyć środki wychowawcze, mediację, pouczenie lub warunkowe umorzenie postępowania, prokuratorzy często decydują się na skierowanie sprawy do sądu z automatu; 2) nadmierne poleganie na represji zamiast resocjalizacji – zamiast próbować naprawić sytuację poprzez

środki edukacyjne, terapeutyczne czy kuratorskie, sprawa nieletniego od razu trafia na drogę sądową, co może prowadzić do dalszej demoralizacji; 3) ignorowanie indywidualnych cech i sytuacji życiowej nieletniego – nie uwzględnia się np. pierwszego konfliktu z prawem, okoliczności łagodzących, wpływu rówieśników czy trudnej sytuacji rodzinnej; 4) stygmatyzacja nieletnich jako przestępców – skierowanie sprawy do sądu powoduje, że młoda osoba może zostać napiętnowana jako „przestępca", co zwiększa ryzyko wykluczenia społecznego i utrudnia jej powrót do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie; 5) przeciążenie sądów dla nieletnich – automatyczne kierowanie spraw do sądu powoduje większe obciążenie wymiaru sprawiedliwości, co może opóźniać procesy i ograniczać możliwość skupienia się na najpoważniejszych przypadkach. Do najważniejszych negatywnych konsekwencji automatycznego kierowania spraw nieletnich do sądu należy zaliczyć: a) zwiększenie ryzyka recydywy – nieletni, zamiast przejść proces resocjalizacji, mogą wejść w kontakt z bardziej zdemoralizowanymi rówieśnikami w zakładach poprawczych; b) niepotrzebna penalizacja – sprawy, które mogłyby zostać rozwiązane na poziomie kuratorskim lub poprzez mediację, kończą się surowszymi konsekwencjami, które mogą być nieadekwatne do stopnia winy sprawcy; c) brak szansy na wychowawcze oddziaływanie poza systemem sądowym – alternatywne środki, takie jak nadzór kuratora, programy naprawcze czy terapie, są często bardziej efektywne w przypadku młodych ludzi niż formalne postępowanie sądowe.

Brak empatii i nieodpowiednie traktowanie

Brak empatii oraz niewłaściwe traktowanie nieletnich przez prokuratorów to istotny problem w wymiarze sprawiedliwości, który może prowadzić do dalszej demoralizacji młodych osób oraz ich negatywnego nastawienia wobec systemu prawnego. Nieletni, jako osoby niedojrzałe emocjonalnie i psychicznie, wymagają specjalnego podejścia, którego brak może skutkować pogłębieniem ich problemów społecznych i wychowawczych. Przejawy braku empatii i niewłaściwego

traktowania nieletnich przez prokuratorów: 1) chłodne, mechaniczne podejście – traktowanie nieletnich jedynie jako „sprawców przestępstw", bez uwzględnienia ich wieku, poziomu dojrzałości czy możliwości poprawy; 2) brak cierpliwości i lekceważący ton – stosowanie protekcjonalnego, oschłego języka lub wręcz agresywnej retoryki, co może wywoływać u młodych ludzi strach i niechęć do współpracy; 3) ignorowanie emocji i stanu psychicznego nieletnich – brak uwzględnienia stresu, lęku czy traumy, które mogą towarzyszyć młodym ludziom w trakcie przesłuchań i całego postępowania; 4) brak wyjaśnienia konsekwencji działań prawnych – nieletni często nie rozumieją w pełni procesu prawnego, a prokuratorzy nie zawsze tłumaczą im, jakie kroki zostaną podjęte i jakie mogą być ich skutki; 5) nieodpowiednie warunki przesłuchań – brak zapewnienia komfortowych, bezpiecznych warunków podczas przesłuchań, np. przesłuchiwanie w obecności innych oskarżonych, co może wywoływać dodatkowy stres; 6) brak zrozumienia dla sytuacji rodzinnej i społecznej nieletnich – nieletni często pochodzą z trudnych środowisk, a prokuratorzy mogą nie brać pod uwagę, jak te warunki wpłynęły na ich zachowanie. Do najczęściej występujących konsekwencji braku empatii i niewłaściwego traktowania nieletnich przez prokuratorów należy zaliczyć: a) pogorszenie relacji między nieletnimi a wymiarem sprawiedliwości – młodzi ludzie, czując się niesprawiedliwie traktowani, mogą tracić zaufanie do instytucji państwowych; b) zwiększenie ryzyka recydywy – zamiast skutecznej resocjalizacji, surowe i nieempatyczne podejście może prowadzić do dalszego buntu i wejścia na drogę przestępczą; c) pogłębienie problemów emocjonalnych – stres i lęk związany z brakiem zrozumienia ze strony wymiaru sprawiedliwości może negatywnie wpłynąć na zdrowie psychiczne młodych osób; d) zwiększone ryzyko demoralizacji – młodzi ludzie mogą zacząć traktować wymiar sprawiedliwości jako wrogi system, co może prowadzić do dalszych konfliktów z prawem.

Bagatelizowanie opinii biegłych i psychologów

Bagatelizowanie opinii biegłych oraz psychologów przez prokuratorów w sprawach nieletnich to poważny problem, który może prowadzić do błędnych decyzji procesowych. Psychologowie, pedagodzy i inni specjaliści odgrywają kluczową rolę w ocenie stanu psychicznego, emocjonalnego oraz społecznego młodych sprawców, a ich ekspertyzy mogą dostarczyć istotnych informacji na temat przyczyn ich zachowań oraz potencjalnych metod resocjalizacji. Przejawy bagatelizowania opinii biegłych i psychologów: 1) ignorowanie diagnozy psychologicznej nieletniego – prokuratorzy mogą nie uwzględniać opinii wskazujących na zaburzenia psychiczne, traumy, uzależnienia czy inne czynniki wpływające na zachowanie młodego człowieka; 2) pomijanie rekomendacji dotyczących resocjalizacji – psycholodzy i pedagodzy często proponują konkretne środki naprawcze, które mogą skutecznie wpłynąć na poprawę zachowania nieletniego, ale prokuratorzy mogą decydować się na surowsze rozwiązania;3) podważanie znaczenia opinii biegłych – traktowanie ekspertyz jako drugorzędnych w stosunku do „twardych dowodów", nawet jeśli wskazują one na konieczność zmiany podejścia do sprawy; 4) nadmierne kierowanie się wyłącznie przepisami prawa karnego – nieuwzględnianie aspektów psychologicznych i wychowawczych, mimo że postępowanie wobec nieletnich powinno przede wszystkim zmierzać do resocjalizacji, a nie represji; 5) oparcie decyzji na subiektywnych przekonaniach zamiast ekspertyzach – ignorowanie specjalistycznych analiz na rzecz własnych ocen, które mogą być oparte na stereotypach lub schematycznym podejściu do spraw nieletnich. Konsekwencje bagatelizowania opinii specjalistów: a) nieodpowiednie dobranie środków wychowawczych lub karnych – decyzje mogą być zbyt surowe lub nieskuteczne, co utrudni proces resocjalizacji; b) pogłębienie problemów psychicznych nieletnich – brak odpowiedniego wsparcia może prowadzić do dalszego pogorszenia ich stanu emocjonalnego i zachowań ryzykownych; c) zwiększenie ryzyka recydywy – nieodpowiednia reakcja prawna może sprawić, że nieletni nie otrzymają szansy na realną poprawę i wrócą na drogę przestępstwa; d) długoterminowe negatywne skutki społeczne – niewłaściwe traktowanie

młodych ludzi przez system sprawiedliwości może wpłynąć na ich późniejsze życie zawodowe, edukacyjne i społeczne.

Brak świadomości specyfiki pracy z nieletnimi

Brak znajomości specyfiki pracy z nieletnimi wśród prokuratorów może prowadzić do błędnych decyzji procesowych oraz nieskutecznych środków resocjalizacyjnych. System sprawiedliwości wobec nieletnich powinien uwzględniać ich niedojrzałość emocjonalną, wpływ otoczenia oraz większą podatność na oddziaływania wychowawcze, a jego celem powinna być przede wszystkim resocjalizacja, a nie represja. Przejawy braku świadomości specyfiki pracy z nieletnimi wśród prokuratorów: 1) traktowanie nieletnich jak dorosłych przestępców – stosowanie surowych środków bez uwzględniania wieku, stopnia rozwoju emocjonalnego i społecznego oraz potencjału do poprawy; 2) brak umiejętności prowadzenia przesłuchań dostosowanych do wieku nieletnich – stosowanie metod, które mogą budzić lęk i stres u młodych osób, zamiast podejścia dostosowanego do ich możliwości poznawczych i emocjonalnych; 3) nadmierna surowość w ocenie czynów popełnionych przez nieletnich – brak uwzględnienia impulsywności, braku pełnej świadomości konsekwencji swoich działań oraz wpływu grupy rówieśniczej; 4) ignorowanie roli psychologów i pedagogów w procesie oceny nieletniego – niekorzystanie z opinii biegłych w celu lepszego zrozumienia sytuacji i potrzeb nieletniego sprawcy; 5) brak znajomości skutecznych metod resocjalizacji – kierowanie się przede wszystkim represją zamiast prób naprawienia sytuacji i umożliwienia nieletniemu powrotu do społeczeństwa; 6) nieumiejętność komunikacji z nieletnimi – używanie skomplikowanego języka prawniczego, który jest niezrozumiały dla młodych osób, oraz brak cierpliwości podczas rozmów; 7) nieuwzględnianie trudnej sytuacji rodzinnej i środowiskowej – niedocenianie wpływu dysfunkcyjnych rodzin, ubóstwa, przemocy domowej czy braku odpowiednich wzorców na postępowanie nieletnich. Konsekwencje braku świadomości specyfiki pracy z nieletnimi: a) niewłaściwe decyzje procesowe – zamiast stosowania środków

wychowawczych, prokuratorzy mogą kierować sprawy do sądu, skazując młodych ludzi na surowe kary, które mogą prowadzić do dalszej demoralizacji; b) zwiększenie ryzyka recydywy – brak odpowiedniego podejścia może sprawić, że nieletni nie będą mieli szansy na rzeczywistą poprawę i ponownie popełnią przestępstwo; c) pogorszenie kondycji psychicznej nieletnich – stres, lęk i poczucie niesprawiedliwości mogą negatywnie wpłynąć na zdrowie psychiczne młodych ludzi; d) utrata zaufania do wymiaru sprawiedliwości – nieletni traktowani niesprawiedliwie mogą w przyszłości unikać instytucji państwowych i czuć się przez nie odrzuceni.

Stygmatyzowanie nieletnich

Stygmatyzowanie nieletnich przez prokuratorów to poważny problem, który może prowadzić do długotrwałych negatywnych konsekwencji dla młodych osób. System sprawiedliwości powinien wspierać resocjalizację i dawać szansę na poprawę, jednak w wielu przypadkach nieletni są traktowani jak „przestępcy na całe życie", co pogłębia ich wykluczenie społeczne i zwiększa ryzyko recydywy. Przejawy stygmatyzacji nieletnich przez prokuratorów: 1) etykietowanie młodych sprawców jako „zdemoralizowanych" – zamiast analizowania przyczyn ich zachowania, prokuratorzy mogą pochopnie określać nieletnich jako „przyszłych przestępców", co negatywnie wpływa na ich samoocenę i perspektywy poprawy; 2) brak indywidualnego podejścia do sprawy – stosowanie schematycznych ocen i decyzji, zamiast uwzględnienia sytuacji rodzinnej, społecznej i psychicznej nieletniego; 3) podkreślanie przeszłości przestępczej w sposób utrudniający resocjalizację – nawet po odbyciu kary lub środków wychowawczych nieletni mogą być traktowani przez prokuratorów jako „skazani na przestępczość"; 4) zalecanie surowych kar zamiast działań naprawczych – częstsze wnioskowanie o umieszczenie w zakładzie poprawczym lub surowe środki karne zamiast resocjalizacyjnych; 5) publiczne piętnowanie nieletnich w toku postępowania – używanie ostrych określeń w aktach oskarżenia lub podczas rozpraw, co może wpłynąć na sposób postrzegania nieletniego przez sąd i społeczeństwo;

6) nadmierne podkreślanie winy zamiast analizy sytuacji nieletniego – brak uwzględniania wpływu środowiska, trudnych warunków rodzinnych czy zaniedbań wychowawczych, które mogły doprowadzić do czynu karalnego; 7) brak wsparcia po zakończeniu postępowania – nieletni, którzy opuszczają zakład poprawczy lub odbyli karę, nie otrzymują pomocy w reintegracji, a ich przeszłość może ciągle negatywnie wpływać na ich przyszłość. Konsekwencje stygmatyzacji nieletnich przez prokuratorów: a) zwiększenie ryzyka recydywy – jeśli młody człowiek czuje, że jest „skazany" na przestępczość, może łatwiej powrócić na drogę wykroczeń; b) pogorszenie samooceny i brak wiary w poprawę – negatywne etykiety mogą prowadzić do utraty motywacji do zmiany swojego życia; c) wykluczenie społeczne – nieletni, którzy zostali napiętnowani przez system prawny, mogą mieć trudności z powrotem do szkoły, znalezieniem pracy i odbudowaniem relacji społecznych; d) utrata zaufania do wymiaru sprawiedliwości – jeśli młodzi ludzie są traktowani jako „przestępcy" bez szansy na poprawę, mogą przestać wierzyć w sprawiedliwość systemu prawnego.

1.3. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Kult kary i surowości w systemie prawnym

Kult kary i surowości to przekonanie, że im ostrzejsze kary przewiduje system prawny, tym skuteczniej odstrasza od popełniania przestępstw. W wielu krajach, zwłaszcza tych o konserwatywnych tradycjach prawnych, dominuje podejście represyjne, w którym kara pełni funkcję głównie odstraszającą i eliminującą sprawców z życia społecznego, zamiast koncentrować się na ich resocjalizacji i reintegracji. Główne cechy kultu kary w systemie prawnym: 1) przekonanie, że surowe kary odstraszają od przestępczości – istnieje społeczne przeświadczenie, że wysokie wyroki i surowe konsekwencje zmniejszają liczbę przestępstw, co

często nie znajduje potwierdzenia w badaniach; kraje stosujące surowe kary (np. kara śmierci, dożywocie bez możliwości warunkowego zwolnienia) nie zawsze wykazują niższy poziom przestępczości niż te, które inwestują w profilaktykę i resocjalizację; 2) postrzeganie kary jako jedynej sprawiedliwej odpowiedzi na przestępstwo – społeczeństwa o silnym kulcie kary często odrzucają alternatywne sposoby reagowania na przestępstwo, takie jak mediacja, prace społeczne czy nadzór kuratorski; dominuje przekonanie, że „łagodne traktowanie" sprawców to przejaw niesprawiedliwości wobec ofiar i może prowadzić do anarchii; 3) surowość wobec nieletnich sprawców – w krajach, gdzie dominuje kult kary, nieletni przestępcy często są traktowani jak dorośli, a ich niedojrzałość emocjonalna i podatność na wpływy społeczne nie są brane pod uwagę; popularne jest przekonanie, że „młody przestępca to przyszły dorosły przestępca", co prowadzi do nadmiernie surowych wyroków dla młodocianych sprawców; 4) polityka „zero tolerancji" - takie podejście często nie bierze pod uwagę okoliczności łagodzących ani możliwości resocjalizacji sprawcy; 5) stygmatyzacja osób skazanych – w społeczeństwach o silnym kulcie kary osoby, które popełniły przestępstwo, często na całe życie tracą szansę na reintegrację, ponieważ system nie przewiduje realnej pomocy po odbyciu kary; istnieje przekonanie, że „przestępca zawsze pozostanie przestępcą", co utrudnia resocjalizację i zwiększa ryzyko recydywy. Konsekwencje kultu kary i surowości w systemie prawnym: a) brak skuteczności w ograniczaniu przestępczości – badania pokazują, że wysoka surowość kar nie zawsze przekłada się na niższy wskaźnik przestępstw; b) zwiększenie liczby osadzonych – systemy nastawione na karanie często prowadzą do przepełnienia więzień i ogromnych kosztów utrzymania więźniów; c) wzrost recydywy – osoby, które zostały surowo ukarane, często nie otrzymują wsparcia w powrocie do społeczeństwa i ponownie popełniają przestępstwa; d) brak resocjalizacji – system nastawiony na represję rzadko inwestuje w programy poprawcze, terapię czy edukację skazanych.; e) niesprawiedliwe traktowanie nieletnich – młodzi sprawcy są traktowani jak dorośli, mimo że ich psychika i dojrzałość nie są jeszcze w pełni rozwinięte.

Tradycyjne podejście do dyscypliny

Tradycyjne podejście do dyscypliny opiera się na przekonaniu, że surowe kary i bezwzględna kontrola są kluczowe dla utrzymania porządku i kształtowania właściwych postaw społecznych. Jest to model, który przez wieki dominował zarówno w rodzinach, szkołach, jak i systemach prawnych, kładąc nacisk na posłuszeństwo, hierarchię i karanie jako podstawowe metody wychowawcze i egzekwowania prawa. Cechy tradycyjnego podejścia do dyscypliny: 1) autorytaryzm i ścisła kontrola – dyscyplina opiera się na bezwzględnym podporządkowaniu autorytetowi (rodzica, nauczyciela, przełożonego, sędziego); niezależność i krytyczne myślenie często są postrzegane jako zagrożenie dla porządku; osoby sprawujące władzę (rodzice, nauczyciele, przełożeni, prokuratorzy) rzadko podważają swoje decyzje i nie dopuszczają negocjacji; 2) kara jako główny środek wychowawczy – przekonanie, że kara buduje charakter i uczy odpowiedzialności, podczas gdy pobłażliwość prowadzi do anarchii; surowe konsekwencje mają odstraszać innych i zapobiegać łamaniu zasad; karę stosuje się niezależnie od okoliczności – liczy się sam fakt przewinienia, a nie jego przyczyny; 3) brak uwzględnienia indywidualnych uwarunkowań – w tradycyjnym podejściu do dyscypliny nie bierze się pod uwagę wieku, dojrzałości emocjonalnej ani sytuacji życiowej danej osoby; każdy, kto łamie zasady, powinien ponieść konsekwencje – bez względu na to, czy był to błąd wynikający z niedojrzałości, złego wychowania czy presji otoczenia; 4) hierarchiczność i bezwzględne posłuszeństwo – starsi i bardziej doświadczeni mają zawsze rację, a młodsi (dzieci, uczniowie, podwładni, nieletni przestępcy) powinni być karani za brak posłuszeństwa; brak szacunku dla autorytetu traktowany jest jako osobna przewina, wymagająca dodatkowej kary; 5) przekonanie, że „twarda ręka" przygotowuje do życia – wychowanie w surowej dyscyplinie ma kształtować charakter, odporność psychiczną i zdolność do radzenia sobie z trudnościami; osoby wychowane w tym modelu często powtarzają: „*Mnie też karano i wyszedłem na ludzi*", co może prowadzić do utrwalania tego podejścia w kolejnych pokoleniach. Konsekwencje tradycyjnego

podejścia do dyscypliny: a) brak rozwijania umiejętności samodzielnego myślenia – osoby wychowane w surowym systemie mogą mieć trudności z podejmowaniem własnych decyzji i oceną moralną sytuacji; b) tłumienie emocji i brak empatii – jeśli kara jest główną metodą wychowawczą, dziecko lub nieletni sprawca uczy się lęku przed konsekwencjami, ale nie rozumie, dlaczego dane zachowanie jest złe; c) wzrost agresji i buntowniczości – badania pokazują, że nadmierna surowość może prowadzić do buntu, ukrywania przewinień i agresywnego zachowania w dorosłym życiu; d) zwiększone ryzyko recydywy u nieletnich przestępców – surowe kary bez elementu resocjalizacji często prowadzą do ponownego popełniania przestępstw zamiast zmiany postępowania; e) brak zdolności do rozwiązywania konfliktów inaczej niż przez przemoc lub poddanie się autorytetowi – osoby wychowane w surowym modelu często nie wiedzą, jak radzić sobie z trudnymi sytuacjami w sposób konstruktywny.

Kulturowa rola prokuratora jako „obrońcy porządku"

W wielu systemach prawnych prokurator pełni funkcję nie tylko oskarżyciela publicznego, ale także symbolu obrony prawa, ładu i bezpieczeństwa społecznego. W ujęciu kulturowym jego rola często wykracza poza aspekty czysto proceduralne, stając się elementem większej narracji o sprawiedliwości, surowości wobec przestępców i ochronie społeczności. Główne aspekty kulturowej roli prokuratora jako „obrońcy porządku": 1) strażnik prawa i moralności społecznej - w wielu kulturach prokuratorzy są postrzegani jako osoby dbające nie tylko o przestrzeganie prawa, ale także o moralny ład w społeczeństwie; ich decyzje mogą być kształtowane przez dominujące wartości społeczne, np. surowość wobec nieletnich przestępców, podejście „zero tolerancji" wobec narkotyków czy przestępstw przeciwko autorytetom państwowym; w niektórych krajach prokuratorzy mają znaczący wpływ na kształtowanie polityki karnej, często promując surowsze kary jako sposób na utrzymanie porządku; 2) symbol siły państwa i jego autorytetu - prokuratorzy często są postrzegani jako przedłużenie władzy państwowej, której zadaniem jest egzekwowanie prawa i eliminowanie

zagrożeń dla porządku publicznego; w systemach autorytarnych lub o silnie konserwatywnej kulturze prawnej mogą być wykorzystywani jako narzędzie kontroli społecznej, np. w celu tłumienia opozycji czy dyscyplinowania określonych grup społecznych; w krajach o wysokim poziomie zaufania do instytucji państwowych prokuratorzy cieszą się dużym prestiżem i społecznym poparciem; 3) egzekutor sprawiedliwości – w niektórych kulturach prokuratorzy są przedstawiani jako bezstronni poszukiwacze prawdy, którzy mają na celu nie tylko skazanie winnych, ale także ochronę niewinnych; w innych jednak ich rola sprowadza się do maksymalizacji wyroków i skutecznego ścigania przestępców, co może prowadzić do sytuacji, w których liczy się przede wszystkim skuteczność i statystyki skazań; takie podejście może skutkować ignorowaniem okoliczności łagodzących, automatycznym kierowaniem spraw do sądu czy stygmatyzacją oskarżonych, zwłaszcza nieletnich; 4) społeczne oczekiwania wobec prokuratora – społeczeństwa często oczekują od prokuratorów stanowczości, nieustępliwości i surowości wobec przestępców, co może wywoływać presję na bezkompromisowe decyzje; w medialnych procesach prokuratorzy stają się twarzami sprawiedliwości, a ich działania mogą budzić silne emocje społeczne; w niektórych przypadkach politycy lub media mogą wywierać wpływ na prokuratorów, by byli bardziej represyjni wobec określonych grup (np. młodzieży, imigrantów, aktywistów). Konsekwencje kulturowej roli prokuratora jako „obrońcy porządku": a) zbyt represyjne podejście do nieletnich sprawców – prokuratorzy, postrzegając siebie jako strażników porządku, mogą ignorować resocjalizacyjny wymiar prawa wobec nieletnich; b) brak indywidualnego podejścia do spraw – nacisk na surowość i skuteczność może prowadzić do traktowania wszystkich oskarżonych w ten sam sposób, bez uwzględnienia ich sytuacji życiowej; c) wzrost społecznej nieufności – jeśli prokuratorzy są postrzegani jako zbyt surowi lub niesprawiedliwi, może to prowadzić do spadku zaufania do wymiaru sprawiedliwości; d) presja na wysokie wskaźniki skazań – w niektórych krajach prokuratorzy są oceniani na podstawie liczby wygranych spraw, co może

prowadzić do pomijania dowodów na niewinność oskarżonych lub zawyżania zarzutów.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Stereotypy społeczne dotyczące nieletnich

Najczęściej występujące stereotypy dotyczące nieletnich: „Nieletni to zdemoralizowani recydywiści" – istnieje przekonanie, że młodzi ludzie, którzy popełniają przestępstwa, są „z natury" skłonni do łamania prawa i nie ma dla nich nadziei na poprawę; w rzeczywistości większość nieletnich popełnia swoje pierwsze przewinienia pod wpływem rówieśników, trudnej sytuacji rodzinnej lub braku dojrzałości emocjonalnej – nie oznacza to, że są zdemoralizowani; stygmatyzowanie ich jako „przestępców na całe życie" może prowadzić do samospełniającego się proroctwa – jeśli młody człowiek czuje, że społeczeństwo już go skreśliło, może stracić motywację do zmiany; 2) „Młodzież jest coraz gorsza i bardziej agresywna" – starsze pokolenia często postrzegają młodzież jako bardziej buntowniczą i niebezpieczną niż w przeszłości; dane statystyczne nie potwierdzają tej tezy – w wielu krajach przestępczość nieletnich utrzymuje się na podobnym poziomie lub nawet spada; współczesna młodzież ma większy dostęp do edukacji i informacji, a jej zachowania wynikają z czynników społecznych i indywidualnych, a nie z jakiejś „nowej fali demoralizacji"; 3) „Nieletni są nieodpowiedzialni i nie myślą o konsekwencjach" – nastolatkowie podejmują impulsywne decyzje częściej niż dorośli (co wynika z biologicznego rozwoju mózgu), ale nie oznacza to, że nie można ich nauczyć odpowiedzialności; w rzeczywistości młodzi ludzie często uczą się na błędach i mogą skutecznie naprawić swoje przewinienia, jeśli dostaną odpowiednie wsparcie; podejście oparte na stereotypie „głupi, więc niech ponosi konsekwencje" prowadzi do surowych kar zamiast do skutecznej resocjalizacji; 4) „Każdy nieletni pochodzący z trudnego środowiska stanie się przestępcą" - ten stereotyp zakłada, że młodzi ludzie wychowani w ubóstwie lub w rodzinach z problemami są „skazani" na drogę

przestępczą; w rzeczywistości wielu nieletnich z trudnych środowisk unika przestępczości i dąży do poprawy swojej sytuacji życiowej; zakładanie z góry, że „pochodzenie determinuje los", może prowadzić do niesprawiedliwego traktowania takich osób np. przez nauczycieli, prokuratorów czy sędziów; 5) „Nieletni sprawcy zasługują na takie same kary jak dorośli" **–** niektórzy uważają, że jeśli nieletni popełnia przestępstwo, powinien odpowiadać tak samo jak dorosły – np. odbywać karę w więzieniu; badania pokazują, że surowe kary dla młodych ludzi (np. pobyt w zakładzie karnym) często prowadzą do większej przestępczości w przyszłości, ponieważ pozbawiają ich możliwości resocjalizacji; system sprawiedliwości dla nieletnich ma na celu nie tylko ukaranie, ale przede wszystkim zmianę zachowania i integrację ze społeczeństwem; 6) „Dobre dzieci nie sprawiają problemów" **–** społeczeństwo często oczekuje, że „grzeczne" dzieci powinny być posłuszne i nigdy nie popełniać błędów; w rzeczywistości dorastanie wiąże się z eksperymentowaniem, popełnianiem błędów i uczeniem się na nich – nawet „dobre" dzieci mogą wpaść w kłopoty; takie podejście może prowadzić do bagatelizowania problemów psychicznych lub trudności emocjonalnych u młodych ludzi, ponieważ społeczeństwo oczekuje od nich „nieskazitelności". Konsekwencje stereotypów społecznych dotyczących nieletnich: a) **n**admierna surowość systemu prawnego wobec nieletnich – jeśli społeczeństwo uważa, że młodzież jest „zepsuta", to może popierać surowsze kary zamiast resocjalizacji; b) stygmatyzacja młodych ludzi – nastolatek, który raz popełnił błąd, może być przez lata traktowany jako „przestępca", co utrudnia mu powrót do normalnego życia; c) brak wsparcia dla młodzieży w trudnej sytuacji – jeśli wierzymy, że trudne środowisko równa się przyszłemu przestępstwu, możemy zignorować realne możliwości pomocy takim osobom; d) brak zaufania do młodzieży – stereotypy mogą prowadzić do tego, że młodzi ludzie nie będą traktowani poważnie, np. w szkołach, urzędach czy instytucjach wsparcia.

Brak świadomości psychologicznych aspektów rozwoju nieletnich

Wielu dorosłych, w tym przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, nauczycieli, rodziców i opinii publicznej, nie ma pełnej świadomości psychologicznych aspektów rozwoju dzieci i młodzieży. Skutkuje to często nieodpowiednim traktowaniem nieletnich, zarówno w systemie prawnym, jak i w codziennym życiu. Główne obszary niezrozumienia psychologii rozwoju nieletnich: 1) brak dojrzałości emocjonalnej i społecznej – mózg nastolatków, a zwłaszcza kora przedczołowa odpowiedzialna za racjonalne myślenie i kontrolę impulsów, rozwija się aż do około 25. roku życia; nieletni często działają impulsywnie, nie przewidują konsekwencji i są podatni na wpływ emocji – nie wynika to z „złej woli", lecz z ich naturalnego etapu rozwoju; dorosłym, w tym prokuratorom i sędziom, może brakować wiedzy o tym, jak te procesy wpływają na decyzje młodych ludzi, co skutkuje zbyt surowymi ocenami ich zachowań; 2) wpływ środowiska na zachowania nieletnich – dzieci i młodzież nie funkcjonują w oderwaniu od swojego środowiska – ich postawy kształtuje rodzina, szkoła, rówieśnicy i warunki społeczno-ekonomiczne; nieletni pochodzący z trudnych środowisk mogą przejawiać zachowania agresywne lub aspołeczne jako mechanizm obronny wobec trudnych doświadczeń, a nie z powodu „złej natury"; ignorowanie kontekstu wychowawczego prowadzi do uproszczonych ocen typu: „ten chłopak jest zły, bo kradnie", zamiast pytania: „dlaczego to robi?"; 3) silna podatność na wpływ rówieśników – nieletni często popełniają przestępstwa pod wpływem presji grupy (potrzeba akceptacji i przynależności do rówieśników jest dla nich silniejsza niż strach przed konsekwencjami); brak świadomości tego mechanizmu sprawia, że nieletni są oceniani jak dorośli, którzy działają w pełni świadomie i racjonalnie; w systemie prawnym nie bierze się często pod uwagę, czy nastolatek działał samodzielnie, czy pod wpływem silnej presji rówieśniczej; 4) trudności w radzeniu sobie ze stresem i emocjami – młodzi ludzie mają ograniczone umiejętności radzenia sobie z frustracją, stresem i emocjami, dlatego częściej reagują gwałtownie; system karania nieletnich często nie uwzględnia ich zdolności do zmiany i nauki na błędach – zamiast wsparcia emocjonalnego i terapii stosuje się kary, które nie rozwiązują źródła problemu; wielu nieletnich cierpi na

niezdiagnozowane problemy psychiczne, takie jak depresja, ADHD czy PTSD, które mogą wpływać na ich zachowanie; 5) niepełna świadomość konsekwencji swoich czynów – nieletni często nie są w stanie przewidzieć długoterminowych skutków swoich działań – żyją „tu i teraz", kierując się bieżącymi emocjami; system prawny, który traktuje ich jak dorosłych, nie uwzględnia faktu, że ich zdolność do refleksji i zmiany jest znacznie większa niż u dorosłych; badania pokazują, że wczesne skazywanie i izolacja nieletnich (np. w zakładach poprawczych) zwiększa ryzyko ich przyszłej przestępczości, zamiast pomagać im się poprawić. Skutki braku świadomości psychologicznych aspektów rozwoju nieletnich: a) surowe i nieskuteczne kary – wymierzanie nieletnim kar podobnych do dorosłych (np. więzienie) zamiast podejścia resocjalizacyjnego; b) brak indywidualnego podejścia – traktowanie wszystkich nieletnich tak samo, bez uwzględnienia ich wieku, dojrzałości i historii życia; c) nadmierna kryminalizacja zachowań nastolatków – traktowanie typowych dla wieku młodzieńczego błędów (bójki, drobne kradzieże, ucieczki z domu) jako poważnych przestępstw; d) stygmatyzacja i utrudniona resocjalizacja – młodzi ludzie z łatką „przestępcy" mają mniejsze szanse na powrót do społeczeństwa; e) zwiększone ryzyko recydywy – badania pokazują, że surowe kary i izolacja młodzieży prowadzą do większej przestępczości w przyszłości, zamiast jej zapobiegać.

Presja medialna na wymiar sprawiedliwości

Media odgrywają dużą rolę w kształtowaniu opinii publicznej na temat czynów karalnych nieletnich. Sposób, w jaki dziennikarze relacjonują przypadki czynów karalnych popełnianych przez młodzież, może wpływać na decyzje prokuratorów i prowadzić do surowszego traktowania nieletnich w postępowaniu karnym. Do form nacisku medialnego na prokuratorów w kontekście spraw nieletnich należy zaliczyć: 1) wzmacnianie strachu społecznego – media często nagłaśniają pojedyncze przypadki brutalnych czynów popełnianych przez młodzież, nadając im sensacyjny charakter; nagłówki typu „*Brutalny 14-latek skatował rówieśnika*" lub „*Nieletni bandyci terroryzują miasto*" mogą prowadzić do przekonania, że

agresywność nieletnich jest powszechnym i rosnącym problemem, mimo że statystyki mogą tego nie potwierdzać; społeczne obawy wywołane przez media prowadzą do nacisków na prokuratorów, aby działali bardziej surowo i zdecydowanie wobec nieletnich sprawców; 2) publiczny lincz i oczekiwania społeczne – gdy sprawa czynu karalnego popełnionego przez nieletniego zostaje nagłośniona przez media, opinia publiczna często domaga się surowych kar; w mediach społecznościowych pojawiają się komentarze w stylu: „*Takie dzieci powinny siedzieć jak dorośli!*" albo „*Nie ma co się litować nad bandytami, tylko ich surowo karać*"; prokuratorzy mogą czuć presję społeczną, by nie wykazywać empatii wobec nieletnich sprawców, ponieważ obawiają się oskarżeń o „pobłażliwość" czy „zbyt miękkie podejście"; 3) wpływ mediów na politykę karną – pod wpływem mediów politycy często podejmują decyzje o zaostrzeniu prawa wobec nieletnich, np. obniżaniu wieku odpowiedzialności karnej czy wprowadzaniu surowszych kar; prokuratorzy, jako część wymiaru sprawiedliwości, muszą działać zgodnie z nowymi, ostrzejszymi przepisami, nawet jeśli nie są one dostosowane do psychologicznych aspektów rozwoju młodzieży; w niektórych przypadkach media wywierają presję na konkretne sprawy, sugerując, że prokuratorzy powinni żądać maksymalnych kar – to może prowadzić do surowszego traktowania nieletnich niż wynikałoby to z obiektywnej oceny sprawy; 4) stygmatyzacja nieletnich w mediach – kiedy media przedstawiają nieletnich sprawców jako „bandytów", „degeneratów" czy „młodocianych przestępców", prokuratorzy mogą nieświadomie podchodzić do nich bardziej surowo; wizerunek „nieletniego recydywisty" sprawia, że sprawcy czynów karalnych są traktowani jako zagrożenie, a nie jako osoby wymagające pomocy i resocjalizacji; w rzeczywistości wielu nieletnich popełnia przestępstwo pod wpływem impulsu, presji rówieśniczej lub trudnej sytuacji życiowej – ale media rzadko pokazują ten kontekst; 5) lęk prokuratorów przed krytyką medialną - \jeśli prokurator podejmie decyzję o łagodniejszym potraktowaniu nieletniego, a ten popełni kolejne przestępstwo, media mogą obarczyć winą wymiar sprawiedliwości; w obawie przed publiczną krytyką prokuratorzy wolą wybierać surowsze kary, aby uniknąć

negatywnego rozgłosu; to prowadzi do niesprawiedliwego traktowania młodych ludzi, dla których surowa kara może oznaczać większe problemy w przyszłości (np. izolację społeczną, kontakt ze środowiskiem przestępczym w warunkach izolacyjnych).

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Prokuratura jako narzędzie represji, a nie resocjalizacji

System prawny często koncentruje się na karaniu sprawców, zamiast na zapobieganiu recydywie i resocjalizacji. Nieletni są traktowani jak dorośli przestępcy, ponieważ przepisy i procedury nie przewidują wystarczających mechanizmów uwzględniających ich wiek i rozwój psychiczny. W konsekwencji dochodzi do automatycznego kierowania spraw do sądu zamiast stosowania środków wychowawczych, mediacji czy nadzoru kuratorskiego.

Brak wyspecjalizowanych prokuratorów ds. nieletnich

W systemie prawnym wielu krajów brakuje wyspecjalizowanych prokuratorów zajmujących się wyłącznie sprawami nieletnich. W efekcie prowadzeniem postępowań wobec nieletnich sprawców zajmują się prokuratorzy ogólni, którzy nie zawsze posiadają odpowiednią wiedzę i kompetencje w zakresie psychologii dzieci i młodzieży, procesów rozwojowych oraz skutecznych metod resocjalizacji. To prowadzi do represyjnego i schematycznego traktowania nieletnich, co często stoi w sprzeczności z celem postępowania wobec tej grupy sprawców, jakim powinno być zapobieganie demoralizacji i ułatwienie powrotu do społeczeństwa. Brak wyspecjalizowanych prokuratorów ds. nieletnich ma konsekwencje w takich wymiarach, jak: 1) brak znajomości specyfiki pracy z nieletnimi – prokuratorzy często stosują wobec nieletnich te same procedury i kryteria oceny, co wobec dorosłych sprawców; nieletni są postrzegani jako osoby w pełni odpowiedzialne za swoje czyny, bez uwzględnienia ich stopnia rozwoju emocjonalnego i intelektualnego; brak wiedzy psychologicznej sprawia, że prokuratorzy nie

dostrzegają czynników ryzyka i potencjalnych możliwości resocjalizacji; 2) stosowanie standardowych, represyjnych środków wobec nieletnich – nieletni sprawcy są traktowani jak dorośli, co skutkuje częstym stosowaniem najsurowszych środków, takich jak umieszczenie w schroniskach dla nieletnich czy skierowanie sprawy do sądu; prokuratorzy rzadko korzystają z alternatywnych metod, takich jak mediacja, nadzór kuratora czy programy resocjalizacyjne; brak wyspecjalizowanej kadry sprawia, że prokuratorzy nie są świadomi dostępnych narzędzi pozwalających na skuteczniejszą pomoc nieletniemu; 3) ignorowanie opinii biegłych i psychologów – prokuratorzy bez specjalistycznego przygotowania często nie przywiązują odpowiedniej wagi do opinii psychologów i biegłych; decyzje są podejmowane głównie na podstawie formalnych przesłanek prawnych, bez uwzględnienia czynników indywidualnych.; brak współpracy między prokuraturą a ekspertami ds. psychologii i pedagogiki powoduje, że decyzje są oderwane od realnych potrzeb nieletniego; 4) stygmatyzacja i brak empatii wobec nieletnich – nieletni sprawcy są często postrzegani jako „przyszli przestępcy", a nie osoby wymagające wsparcia i resocjalizacji; stereotypy społeczne dotyczące „zdemoralizowanej młodzieży" wpływają na sposób prowadzenia postępowań; prokuratorzy nie są szkoleni w zakresie komunikacji z młodymi osobami, co sprawia, że nieletni mogą czuć się niezrozumiani i zastraszeni; 5) presja systemowa i brak zachęt do specjalizacji – system prawny nie premiuje prokuratorów za skuteczną resocjalizację nieletnich (priorytetem jest surowość i skuteczność w egzekwowaniu kary); brak specjalizacji oznacza, że prokuratorzy nie mają motywacji do pogłębiania wiedzy na temat pracy z nieletnimi; niewystarczająca liczba szkoleń sprawia, że prokuratorzy nie są przygotowani do prowadzenia spraw nieletnich w sposób uwzględniający ich potrzeby i możliwości resocjalizacji.

Nadmierne obciążenie prokuratorów sprawami

Duża liczba prowadzonych spraw i nadmierne obciążenie obowiązkami sprawiają, że prokuratorzy często nie mają czasu na indywidualne podejście do spraw

nieletnich. W efekcie prowadzą je w sposób schematyczny, mechaniczny i represyjny, nie uwzględniając specyfiki wieku sprawcy, jego sytuacji rodzinnej czy możliwości resocjalizacji. Do najważniejszych negatywnych konsekwencji nadmiernego przeciążenia pracą prokuratorską należy zaliczyć: 1) brak czasu na indywidualne podejście do sprawy – prokuratorzy przeciążeni setkami spraw nie mają możliwości dokładnie analizować każdej z osobna; nieletni sprawcy są traktowani tak samo jak dorośli – według ogólnych procedur, bez uwzględnienia ich sytuacji życiowej czy psychologicznej; skrócenie czasu poświęcanego na każdą sprawę prowadzi do uproszczonych decyzji i częstszego stosowania surowych środków, np. kierowania spraw do sądu; 2) skłonność do stosowania szybkich i represyjnych rozwiązań – prokuratorzy, chcąc ograniczyć liczbę spraw na swoim biurku, wybierają najprostsze rozwiązania, czyli szybkie oskarżenie i skierowanie sprawy do sądu; brak czasu na analizę innych środków (np. mediacji, nadzoru kuratora, programów resocjalizacyjnych) powoduje, że są one rzadko stosowane; nieletni są często traktowani zgodnie z zasadą „lepiej oskarżyć i mieć sprawę z głowy" niż szukać alternatywnych metod postępowania; 3) ignorowanie opinii psychologów – brak czasu na analizę opinii psychologicznych i pedagogicznych prowadzi do ich bagatelizowania; prokuratorzy nie czytają szczegółowo raportów biegłych, opierając się jedynie na podstawowych faktach dotyczących przestępstwa; zamiast uwzględniać potencjał resocjalizacyjny nieletniego, skupiają się na formalnych aspektach sprawy; większa skłonność do stosowania surowych kar – zmęczeni i przeciążeni prokuratorzy mogą podejmować decyzje w sposób impulsywny, bez głębszej refleksji nad konsekwencjami; duża liczba spraw sprawia, że nie mają czasu na poszukiwanie łagodniejszych, bardziej efektywnych metod resocjalizacji; surowe kary wydają się „najbezpieczniejszym" rozwiązaniem, które nie wymaga dalszego zaangażowania prokuratora; 5) wypalenie zawodowe i brak empatii - nadmierne obciążenie prowadzi do wypalenia zawodowego, co skutkuje cynizmem, rutynowym traktowaniem spraw i brakiem empatii; nieletni nie są postrzegani jako młode osoby wymagające pomocy, lecz jako „kolejne sprawy do załatwienia"; prokuratorzy mogą reagować irytacją lub obojętnością na próby

wyjaśnienia sytuacji przez nieletniego i jego rodzinę; 6 brak czasu na szkolenia i podnoszenie kwalifikacji – prokuratorzy obciążeni pracą nie mają czasu na doskonalenie swoich umiejętności w zakresie pracy z nieletnimi; brak specjalistycznej wiedzy sprawia, że stosują standardowe procedury, które nie są dostosowane do specyfiki spraw nieletnich; nieznajomość nowoczesnych metod resocjalizacji powoduje, że prokuratorzy niechętnie sięgają po alternatywne rozwiązania.

Brak szkoleń dla prokuratorów w zakresie pracy z nieletnimi

Brak specjalistycznych szkoleń dla prokuratorów w zakresie pracy z nieletnimi prowadzi do schematycznego i represyjnego podejścia do młodocianych sprawców. Prokuratorzy, nieposiadający odpowiedniej wiedzy z zakresu psychologii rozwojowej, resocjalizacji czy pedagogiki, traktują nieletnich tak samo jak dorosłych przestępców, nie uwzględniając specyfiki ich wieku, emocji i możliwości naprawy błędów. Do najważniejszych negatywnych konsekwencji braku szkoleń prokuratorskich w zakresie pracy z nieletnimi należy zaliczyć: 1) traktowanie nieletnich jak dorosłych sprawców – brak wiedzy o psychologii rozwojowej sprawia, że prokuratorzy nie dostrzegają różnic między przestępczością dorosłych a wykroczeniami młodocianych; nieletni są oceniani wyłącznie przez pryzmat czynu, bez analizy ich rozwoju emocjonalnego i społecznego; zamiast resocjalizacji, prokuratorzy stosują represję, uznając ją za jedyny skuteczny środek prewencyjny; 2) brak umiejętności komunikacji z nieletnimi – młodzi sprawcy często nie rozumieją procedur prawnych i działają pod wpływem emocji, co może prowadzić do ich niewłaściwej interpretacji przez prokuratorów; bez przeszkolenia w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą, prokuratorzy mogą wykazywać postawę władczą i oschłą, co powoduje strach i zamknięcie się nieletniego w sobie; brak umiejętności rozmowy z młodocianym sprawcą prowadzi do błędnych ocen jego intencji i zachowania; 3) ignorowanie alternatywnych metod postępowania – prokuratorzy bez specjalistycznych szkoleń nie są świadomi skuteczności metod alternatywnych, takich jak mediacja,

programy resocjalizacyjne czy nadzór kuratora; zamiast sięgać po środki naprawcze, automatycznie kierują sprawy do sądu, zwiększając szansę na stygmatyzację nieletniego; nieznajomość narzędzi wsparcia dla nieletnich sprawców prowadzi do ich niedostatecznego wykorzystywania; 4) brak empatii i sztywne podejście do prawa – prokuratorzy bez wiedzy na temat psychologii nieletnich nie potrafią dostrzec ich wewnętrznych problemów, takich jak zaburzenia emocjonalne, trudne warunki rodzinne czy presja rówieśnicza; zamiast próbować zrozumieć przyczyny zachowania nieletniego, stosują represję i surowe środki prawne; brak empatii wynika nie z celowego braku wrażliwości, ale z niewiedzy na temat specyfiki pracy z młodzieżą; 5) bagatelizowanie opinii psychologów i pedagogów – brak szkoleń powoduje, że prokuratorzy nie rozumieją znaczenia ekspertyz psychologicznych i pedagogicznych; opinie specjalistów często są traktowane jako zbędna formalność, a decyzje podejmowane są wyłącznie na podstawie faktów prawnych; nieletni, którzy mogliby otrzymać wsparcie psychologiczne zamiast surowej kary, trafiają przed sąd, co może prowadzić do ich dalszej demoralizacji; 6) stygmatyzacja nieletnich – bez odpowiednich szkoleń prokuratorzy mogą kierować się stereotypami na temat młodzieży, uznając ich za „potencjalnych recydywistów"; postrzeganie nieletnich sprawców jako zagrożenia dla społeczeństwa sprawia, że decyzje podejmowane są w duchu surowości, a nie resocjalizacji; społeczne przekonanie o konieczności „karania dla przykładu" może być wzmacniane przez brak edukacji w zakresie skutecznych metod prewencyjnych.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Presja na szybkie rozstrzygnięcie spraw

Do negatywnych konsekwencji występowania presji w kontekście szybkich rozstrzygnięć prokuratorskich należy zaliczyć: 1) brak czasu na analizę czynników łagodzących – skrócenie czasu postępowania sprawia, że prokuratorzy mogą ignorować okoliczności łagodzące, takie jak trudna sytuacja rodzinna, brak

wcześniejszych konfliktów z prawem czy pozytywne prognozy resocjalizacyjne; w pośpiechu pomijane są opinie biegłych psychologów i kuratorów, które mogłyby wskazać na potrzebę innego podejścia do sprawy; nieletni mogą być traktowani na równi z dorosłymi sprawcami, bez uwzględnienia ich etapu rozwoju i możliwości zmiany zachowania; 2) skłonność do automatyzacji decyzji - pod wpływem presji czasowej prokuratorzy częściej podejmują decyzje schematycznie, np. automatycznie kierując sprawy do sądu, zamiast rozważać inne rozwiązania; unikanie mediacji i postępowań naprawczych wynika z ich czasochłonności, mimo że mogą być skuteczniejsze w resocjalizacji nieletnich; wielu prokuratorów, chcąc uniknąć przeciągania postępowań, sięga po najprostsze rozwiązania, często niekorzystne dla nieletniego; 3) ryzyko błędnych decyzji i ich konsekwencje dla nieletnich – pośpieszne rozstrzygnięcia mogą prowadzić do błędnych decyzji, np. oskarżenia niewłaściwych osób lub niewłaściwej kwalifikacji czynu; nieletni, którzy mogliby skorzystać z programów resocjalizacyjnych, trafiają do sądu i otrzymują surowe wyroki, co zwiększa ryzyko ich powrotu do przestępczości; zamiast traktować nieletniego jako osobę wymagającą wsparcia, system postrzega go jako kolejny numer w statystykach, co prowadzi do jego stygmatyzacji.

Presja na statystyki

Współczesny system prawny, w tym działalność prokuratury, często podlega presji statystycznej. Ocenianie efektywności pracy prokuratorów na podstawie liczby wniesionych aktów oskarżenia, szybkości prowadzenia postępowań czy wysokości orzeczonych kar sprawia, że nieletni sprawcy mogą być traktowani w sposób schematyczny i represyjny, zamiast indywidualnie i resocjalizacyjnie. W konsekwencji prokuratorzy kierują się nie tylko dobrem nieletniego, ale także wskaźnikami skuteczności, które premiują surowość i bezwzględność. Do najważniejszych konsekwencji występowania presji na statystyki w postępowaniach prokuratorskich wobec nieletnich należy zaliczyć: 1) mechaniczne traktowanie spraw nieletnich - presja na szybkie zamykanie spraw sprawia, że prokuratorzy często nie analizują dogłębnie sytuacji nieletniego;

brakuje indywidualnego podejścia (liczy się liczba wniesionych aktów oskarżenia, a nie skuteczność resocjalizacji); nieletni są traktowani jako „kolejna sprawa do zamknięcia", a nie jako osoby, które wymagają szczególnej uwagi; 2) automatyczne kierowanie spraw do sądu – duża liczba wniesionych aktów oskarżenia jest postrzegana jako dowód skuteczności prokuratora; alternatywne metody postępowania, takie jak mediacja czy nadzór kuratorski, nie są premiowane w statystykach; w efekcie prokuratorzy unikają stosowania mniej represyjnych środków, ponieważ nie przekładają się one na „dobre wyniki" w raportach; 3) ignorowanie okoliczności łagodzących – prokuratorzy mogą pomijać czynniki, które mogłyby przemawiać za łagodniejszym potraktowaniem nieletniego, ponieważ mogłoby to obniżyć „skuteczność" ich działań; opinia psychologów i pedagogów często jest ignorowana, gdyż nie ma bezpośredniego wpływu na statystyki prokuratury; zamiast szukać rozwiązania dostosowanego do potrzeb nieletniego, prokuratorzy dążą do zakończenia sprawy w najprostszy sposób – poprzez skierowanie jej do sądu; 4) nadmierna surowość wobec nieletnich – prokuratorzy mogą domagać się surowszych kar dla nieletnich, ponieważ wysokie wyroki postrzegane są jako sukces w walce z przestępczością; surowość jest często błędnie utożsamiana z „prewencją", mimo że w rzeczywistości może prowadzić do demoralizacji nieletniego; presja na wyniki sprawia, że prokuratorzy wolą „grać bezpiecznie" i wnioskować o surowe kary, zamiast ryzykować podjęcie decyzji korzystnej dla resocjalizacji nieletniego; 5) stygmatyzacja nieletnich w systemie prawnym – nieletni sprawcy są często traktowani jako potencjalni recydywiści, a nie osoby, które można jeszcze skutecznie resocjalizować; społeczne oczekiwania dotyczące surowego traktowania przestępców przekładają się na działania prokuratorów, którzy nie chcą być postrzegani jako „zbyt pobłażliwi"; media dodatkowo wzmacniają presję, nagłaśniając przypadki brutalnych przestępstw nieletnich, co skłania prokuratorów do zaostrzania swoich decyzji; 6) brak zachęt do stosowania alternatywnych metod postępowania – prokuratorzy nie są nagradzani za skuteczne działania resocjalizacyjne – liczy się liczba zakończonych spraw, a nie ich długofalowe efekty; brak wsparcia

instytucjonalnego dla metod alternatywnych sprawia, że prokuratorzy częściej wybierają najprostsze rozwiązania, czyli oskarżenie i sąd; nieletni, zamiast trafić pod opiekę kuratora czy do programów naprawczych, lądują przed sądem, gdzie otrzymują surowe kary.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Represyjne podejście do prawa

Represyjne podejście do prawa często prowadzi do negatywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich – m.in. w takich aspektach, jak: 1) traktowanie nieletnich jak dorosłych przestępców; 2) skłonność do stosowania surowych środków zapobiegawczych; 3) ograniczenie alternatywnych form postępowania wobec nieletnich; 4) kierowanie się stereotypami dotyczącymi „młodocianych przestępców"; 5) brak uwzględnienia psychologicznych i społecznych czynników doprowadzających do czynów karalnych nieletnich.

Brak empatii i nieumiejętność pracy z młodzieżą

Empatia oraz znajomość specyfiki pracy z młodzieżą to kluczowe kompetencje w wymiarze sprawiedliwości, zwłaszcza w postępowaniach dotyczących nieletnich. Jednak wielu prokuratorów nie posiada odpowiedniego przygotowania do pracy z młodymi ludźmi, co może prowadzić do negatywnych postaw i decyzji, które nie sprzyjają resocjalizacji. Konsekwencją braku empatii w postępowaniu prokuratorskim może być m.in.: 1) duży formalizm – prokuratorzy często traktują sprawy nieletnich wyłącznie w kategoriach przepisów prawa, ignorując kontekst społeczny i psychologiczny; brak empatii prowadzi do schematycznego podejścia – nieletni są traktowani jak dorośli przestępcy, bez uwzględnienia ich wieku, niedojrzałości i podatności na wpływy; w konsekwencji młodzi ludzie czują się z góry skazani, co utrudnia ich resocjalizację i budowanie poczucia sprawiedliwości; 2) brak umiejętności komunikacji z młodzieżą - nieletni często boją się prokuratorów, nie rozumieją procedur i nie potrafią się obronić, co może

prowadzić do fałszywych zeznań lub poczucia niesprawiedliwości; prokuratorzy, którzy nie potrafią dostosować języka do poziomu młodzieży, mogą sprawiać, że nieletni czują się zagubieni i zastraszeni; 3) ignorowanie psychologicznych aspektów rozwoju młodzieży – młodzież często działa pod wpływem emocji, impulsu lub nacisku rówieśniczego, co odróżnia ich od dorosłych sprawców; brak wiedzy psychologicznej u prokuratorów prowadzi do błędnych interpretacji zachowań nieletnich, np. agresja może być oznaką lęku, a nie świadomego buntu; niektórzy prokuratorzy ignorują opinie psychologów i pedagogów, co prowadzi do wydawania surowych decyzji zamiast stosowania środków wychowawczych; 4) brak zrozumienia kontekstu społecznego i rodzinnego nieletnich – wielu nieletnich sprawców pochodzi z dysfunkcyjnych rodzin, środowisk pełnych przemocy, biedy i patologii; prokuratorzy, którzy nie analizują tych czynników, mogą traktować nieletnich jako „zepsutych" zamiast jako osoby, które potrzebują pomocy i wsparcia; brak empatii sprawia, że decyzje prokuratorskie są wyłącznie represyjne, zamiast próbować rozwiązać rzeczywiste problemy stojące za przestępstwem; 5) nadmierna surowość wobec nieletnich sprawców – brak umiejętności rozpoznania emocji i potrzeb młodzieży prowadzi do faworyzowania kar zamiast środków wychowawczych; niektórzy prokuratorzy traktują nieletnich z góry jako winnych i zagrożenie społeczne, zamiast dostrzec ich potencjał do zmiany; postawa „muszą ponieść konsekwencje" często przeważa nad próbą zrozumienia, dlaczego doszło do przestępstwa.

Osobiste przekonania

Decyzje podejmowane przez prokuratorów powinny opierać się na obiektywnych przesłankach prawnych i faktach dotyczących danej sprawy. Jednak w rzeczywistości osobiste przekonania, wartości i uprzedzenia prokuratorów mogą wpływać na ich postawę wobec nieletnich sprawców. Czasami prowadzi to do surowszego traktowania młodzieży, pomijania okoliczności łagodzących lub faworyzowania podejścia represyjnego zamiast resocjalizacyjnego. Do negatywnych konsekwencji występowania specyficznych wartości i/lub

uprzedzeń u prokuratorów należy zaliczyć: 1) moralizatorskie podejście do nieletnich sprawców – niektórzy prokuratorzy traktują swoją rolę nie tylko jako egzekwowanie prawa, ale także jako „nauczycieli moralności", którzy chcą „ukarać" młodych sprawców za ich błędy; mogą kierować się przekonaniem, że surowa kara „nauczy ich rozumu" i sprawi, że w przyszłości unikną przestępstw; takie podejście ignoruje psychologiczne i społeczne uwarunkowania przestępczości nieletnich oraz ich zdolność do zmiany; 2) konserwatywne lub autorytarne przekonania – prokuratorzy o bardziej konserwatywnych lub autorytarnych poglądach mogą postrzegać nieletnich sprawców jako zagrożenie dla porządku społecznego, a nie osoby, które wymagają pomocy; przekonanie, że „każdy jest odpowiedzialny za swoje czyny, niezależnie od wieku", prowadzi do ignorowania niedojrzałości emocjonalnej młodych sprawców; niechęć do stosowania alternatywnych metod resocjalizacji, takich jak mediacja czy programy naprawcze; 3) uprzedzenia klasowe i społeczne – niektórzy prokuratorzy mogą podświadomie kierować się stereotypami dotyczącymi pochodzenia społecznego nieletnich sprawców; młodzież z rodzin patologicznych, biednych lub mniejszości etnicznych może być traktowana jako bardziej skłonna do przestępstw; przekonanie, że „ci ludzie zawsze łamią prawo", może prowadzić do surowszego traktowania takich nieletnich niż tych z lepszych środowisk; 4) stereotypy dotyczące młodzieży - niektóre osobiste przekonania prokuratorów mogą wynikać z negatywnych stereotypów na temat młodych ludzi; takie myślenie może prowadzić do automatycznego zaostrzania kar wobec nieletnich i braku wiary w możliwość ich poprawy; 5) osobiste doświadczenia – prokuratorzy, którzy w przeszłości mieli negatywne doświadczenia z młodzieżą (np. byli ofiarami przestępstw popełnionych przez nieletnich), mogą nieświadomie przenosić swoje emocje na decyzje zawodowe; osoby, które w młodości miały trudności i „same wyszły na ludzi", mogą uważać, że nieletni sprawcy „też powinni sami się ogarnąć", co prowadzi do braku wyrozumiałości; brak refleksji nad własnymi uprzedzeniami może sprawiać, że prokurator traktuje każdą sprawę jako osobistą „krucjatę" przeciwko przestępczości młodzieży; 6) polityczne i ideologiczne uwarunkowania

-prokuratorzy, którzy identyfikują się z określonymi nurtami politycznymi, mogą faworyzować surowszą politykę karną wobec nieletnich; osoby wierzące w teorię „zero tolerancji" dla przestępczości mogą ignorować skuteczność metod resocjalizacyjnych; w systemach bardziej represyjnych prokuratorzy mogą być pod wpływem politycznych oczekiwań dotyczących zaostrzenia kar.

Duże nasilenie stresu

Praca prokuratora jest wymagająca i wiąże się z dużą odpowiedzialnością. Stres wynikający z przepracowania i trudnych spraw może prowadzić do emocjonalnego dystansu oraz traktowania nieletnich w sposób automatyczny, bez uwzględnienia ich indywidualnej sytuacji. Brak mechanizmów radzenia sobie z obciążeniem psychicznym może skutkować takimi konsekwencjami, jak: 1) wypalenie zawodowe i spadek empatii - długotrwały stres prowadzi do wypalenia zawodowego, które objawia się m.in. obojętnością na los oskarżonych, w tym nieletnich; zmniejszona empatia może powodować brak wrażliwości na okoliczności łagodzące oraz ignorowanie opinii psychologów i biegłych; prokuratorzy mogą traktować nieletnich w sposób bardziej mechaniczny, kierując się jedynie literą prawa, a nie rzeczywistą sytuacją sprawcy; 2) większa skłonność do surowości jako reakcja obronna na stres – w sytuacjach stresowych ludzie częściej sięgają po schematyczne, automatyczne rozwiązania, które wymagają mniej wysiłku intelektualnego; w kontekście prokuratorów oznacza to preferowanie bardziej represyjnych działań wobec nieletnich, ponieważ są one prostsze do uzasadnienia i realizacji niż alternatywne formy postępowania; Stres może również prowadzić do większej impulsywności, co skutkuje bardziej surowymi decyzjami podejmowanymi „na szybko".

1.4. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich/wspierania nieletnich

Indywidualne podejście do sprawy

Indywidualne podejście do spraw nieletnich przez prokuratorów jest kluczowe dla zapewnienia sprawiedliwego rozstrzygnięcia i skutecznej resocjalizacji młodocianych sprawców. Polega ono na analizie nie tylko samego czynu, ale również sytuacji życiowej, psychologicznej i społecznej nieletniego. Elementy indywidualnego podejścia: 1) analiza sytuacji osobistej i rodzinnej - prokurator powinien uwzględnić warunki, w jakich wychowuje się nieletni, relacje rodzinne oraz środowisko społeczne; istotne jest rozpoznanie czynników ryzyka, takich jak przemoc domowa, uzależnienia w rodzinie czy brak wsparcia; 2) ocena dojrzałości i świadomości konsekwencji czynu – ważne jest, aby prokurator wziął pod uwagę rozwój emocjonalny i intelektualny nieletniego oraz jego zdolność do rozumienia skutków swoich działań; niekiedy młodociany sprawca może nie w pełni pojmować konsekwencje swojego postępowania; 3) rozważenie alternatywnych środków wobec kary – zamiast kierowania sprawy do sądu prokurator może skorzystać z innych środków (m.in. takich jak: warunkowe umorzenie postępowania – gdy istnieje szansa na poprawę bez konieczności surowych konsekwencji; mediacja – umożliwienie nieletniemu naprawienia szkody i pojednania z pokrzywdzonym; skierowanie do ośrodków resocjalizacyjnych lub programów profilaktycznych); 4) współpraca z instytucjami pomocowymi – prokuratorzy mogą współpracować z kuratorami, psychologami, pedagogami czy ośrodkami wsparcia, by dobrać najlepszą formę pomocy dla nieletniego (istotne jest monitorowanie postępów młodocianego sprawcy w zakresie resocjalizacji); 5) unikanie stygmatyzacji i ułatwianie reintegracji – indywidualne podejście oznacza również dążenie do tego, by nieletni nie został trwale naznaczony przez swoje błędy; prokuratorzy mogą podejmować działania wspierające powrót młodocianych sprawców do społeczeństwa, np. poprzez programy edukacyjne czy zawodowe).

Skupienie się prokuratorów na resocjalizacji, a nie na karaniu nieletnich

Skupienie się na resocjalizacji zamiast surowego karania daje większe szanse na zmianę postaw nieletnich sprawców i ich ponowną integrację ze społeczeństwem. Prokuratorzy, mając możliwość stosowania alternatywnych środków, mogą

realnie wpłynąć na życie młodych ludzi, pomagając im uniknąć trwałego wejścia na drogę przestępstwa. Ukierunkowanie prokuratorów na resocjalizację, a nie na karanie jest ważne z następujących względów: a) nieletni są wciąż w fazie rozwoju – ich osobowość i postawy nie są ukształtowane, a odpowiednie działania mogą pomóc im uniknąć powrotu na drogę przestępstwa; b) kara może prowadzić do stygmatyzacji – traktowanie młodego człowieka jako przestępcy może spowodować jego marginalizację społeczną, a tym samym zwiększyć ryzyko recydywy; c) lepsze efekty długofalowe – programy resocjalizacyjne pomagają nieletnim w nauce odpowiedzialności i umożliwiają im budowanie pozytywnej przyszłości. Sposoby, w jakie prokuratorzy mogą wspierać resocjalizację zamiast karania: 1) stosowanie środków wychowawczych zamiast surowych sankcji – m.in. warunkowe umorzenie postępowania (gdy istnieje szansa na poprawę, prokurator może zrezygnować z formalnego procesu, stawiając nieletniemu określone warunki); kierowanie na mediację (pozwala to nieletniemu zrozumieć konsekwencje czynu i naprawić wyrządzoną szkodę); nakładanie środków naprawczych (np. obowiązek przeprosin, wykonanie prac społecznych czy uczestnictwo w programach edukacyjnych); 2) współpraca z instytucjami resocjalizacyjnymi - skierowanie nieletniego do ośrodków wychowawczych, programów terapeutycznych lub warsztatów umiejętności społecznych; współpraca z psychologami, pedagogami i kuratorami sądowymi, którzy mogą pomóc w rehabilitacji młodocianego sprawcy; 3) unikanie więzienia jako pierwszej opcji - pobyt w zakładzie poprawczym czy ośrodku zamkniętym powinien być ostatecznością, ponieważ może prowadzić do dalszej demoralizacji; zamiast tego prokuratorzy mogą promować programy mentoringowe czy prace społeczne, które pomagają młodym ludziom odbudować swoje życie; 4) monitorowanie postępów nieletniego – zamiast jednorazowej decyzji o ukaraniu, ważne jest, by prokuratorzy śledzili rozwój sytuacji i w razie potrzeby dostosowywali środki resocjalizacyjne – przykładem może być współpraca z kuratorami, którzy oceniają zachowanie i postępy nieletniego.

Dążenie do sprawiedliwości naprawczej w sprawach nieletnich

Sprawiedliwość naprawcza to podejście, które koncentruje się na naprawieniu szkody wyrządzonej przez sprawcę oraz odbudowie relacji między nim a pokrzywdzonym. W przypadku nieletnich prokuratorzy mogą stosować narzędzia, które pomagają nieletnim sprawcom zrozumieć konsekwencje ich czynów i podjąć działania na rzecz zadośćuczynienia. Cele sprawiedliwości naprawczej w sprawach nieletnich: 1) odpowiedzialność zamiast kary – chodzi o to, by młody sprawca nie tylko poniósł konsekwencje swojego czynu, ale także aktywnie pracował nad jego naprawą; 2) zadośćuczynienie pokrzywdzonemu – celem jest wyrównanie szkody i przywrócenie równowagi między sprawcą a ofiarą; 3) zmniejszenie ryzyka recydywy – resocjalizacja poprzez sprawiedliwość naprawczą pomaga nieletnim zrozumieć swoje błędy i unikać ich w przyszłości; 4) unikanie stygmatyzacji – nieletni nie jest traktowany jako „przestępca", lecz jako osoba, która może naprawić swoje błędy i wrócić do społeczeństwa. Prokuratorzy mogą stosować sprawiedliwość naprawczą proponując następujące działania: a) mediacja między sprawcą a pokrzywdzonym – prokurator może skierować sprawę do mediacji (w takiej sytuacji nieletni ma okazję: wysłuchać pokrzywdzonego i zrozumieć, jak jego czyn wpłynął na drugą osobę; złożyć przeprosiny w bezpośredni sposób; zaproponować formę naprawienia szkody, np. finansowe odszkodowanie lub pracę na rzecz ofiary); b) prace społeczne i działania naprawcze - zamiast surowych kar prokurator może zalecić: wykonanie prac społecznych na rzecz ofiary lub lokalnej społeczności; udział w programach edukacyjnych dotyczących odpowiedzialności społecznej; pomoc w naprawie wyrządzonej szkody, np. odbudowa uszkodzonego mienia; c) programy resocjalizacyjne i edukacyjne - prokuratorzy mogą kierować nieletnich do programów, które pomagają im lepiej zrozumieć swoje czyny (np.: warsztaty na temat konsekwencji przestępstw; programy psychologiczne uczące empatii i odpowiedzialności; terapie dla nieletnich z problemami emocjonalnymi i społecznymi); d) warunkowe umorzenie postępowania – jeśli nieletni wykazuje skruchę i jest gotów naprawić wyrządzoną szkodę, prokurator może warunkowo

umorzyć postępowanie na określony czas; w tym okresie młodociany zobowiązany jest do przestrzegania ustalonych zasad, np. wykonania prac społecznych czy udziału w terapii.

Współpraca z instytucjami pomocowymi w sprawach nieletnich

Prokuratorzy odgrywają kluczową rolę w postępowaniach dotyczących nieletnich, ale ich skuteczność w resocjalizacji młodocianych sprawców zależy w dużej mierze od współpracy z instytucjami pomocowymi. Te instytucje dostarczają niezbędnego wsparcia, które pozwala nieletnim uniknąć ponownego konfliktu z prawem i sprzyja ich reintegracji społecznej. Współpraca między prokuratorami i instytucjami pomocowymi w sprawach nieletnich jest ważna z takich powodów, jak: a) kompleksowe podejście do problemu – prokurator nie zawsze ma pełen obraz sytuacji życiowej nieletniego, dlatego instytucje pomocowe dostarczają ważnych informacji na temat jego środowiska, potrzeb i możliwości poprawy; b) lepsze efekty resocjalizacji – instytucje te pomagają w zapobieganiu dalszej demoralizacji i pokazują nieletnim alternatywne ścieżki rozwoju; c) unikanie nadmiernej penalizacji – dzięki współpracy możliwe jest stosowanie środków wychowawczych i naprawczych zamiast surowych kar. Główne instytucje pomocowe wspierające prokuratorów w sprawach nieletnich: 1) sądy rodzinne i kuratorzy sądowi – kuratorzy sądowi monitorują zachowanie nieletnich i pomagają im w realizacji środków wychowawczych nałożonych przez sąd lub prokuratora.; współpraca pozwala na bieżąco oceniać postępy w resocjalizacji młodocianego sprawcy; 2) ośrodki pomocy społecznej i organizacje pozarządowe – wspierają nieletnich oraz ich rodziny poprzez pomoc psychologiczną, materialną i edukacyjną; mogą organizować programy profilaktyczne i resocjalizacyjne; 3) ośrodki resocjalizacyjne i młodzieżowe ośrodki wychowawcze - prokuratorzy mogą kierować nieletnich do tych placówek, gdy wymagają oni specjalistycznej opieki i wsparcia; ośrodki te prowadzą programy edukacyjne, terapeutyczne i zawodowe, pomagając młodocianym sprawcom w zmianie postaw; 4) placówki terapeutyczne i poradnie psychologiczne – nieletni, którzy popełniają czyny

zabronione, często mają problemy emocjonalne, uzależnienia lub trudności w relacjach społecznych; współpraca prokuratorów z terapeutami i psychologami pomaga w diagnozowaniu problemów i wdrażaniu odpowiednich działań naprawczych; 5 programy mediacyjne – prokuratorzy mogą kierować sprawy do mediatorów, aby umożliwić nieletnim sprawcom i pokrzywdzonym wspólne wypracowanie rozwiązania konfliktu; mediacja uczy młodych ludzi odpowiedzialności i pozwala na uniknięcie surowych sankcji. Formy współpracy prokuratorów z instytucjami pomocowymi: 1) kierowanie nieletnich do programów wsparcia – zamiast surowego karania, prokurator może zalecić udział w terapii, warsztatach edukacyjnych lub pracach społecznych; 2) monitorowanie postępów nieletniego – instytucje przekazują informacje o efektach resocjalizacji, co pomaga prokuratorom w dalszych decyzjach; 3) organizacja wspólnych działań profilaktycznych – np. kampanie przeciw przemocy, programy zapobiegania uzależnieniom czy szkolenia dla młodzieży; 4) współpraca w ramach interdyscyplinarnych zespołów – prokuratorzy, psychologowie, kuratorzy i pedagodzy mogą wspólnie analizować przypadki i podejmować najlepsze decyzje.

Zapobieganie stygmatyzacji nieletnich

Stygmatyzacja nieletnich w postępowaniach karnych może prowadzić do negatywnych skutków, takich jak wykluczenie społeczne, trudności w edukacji i pracy, a nawet zwiększone ryzyko recydywy. Dlatego prokuratorzy odgrywają kluczową rolę w minimalizowaniu piętnowania nieletnich sprawców i tworzeniu warunków do ich reintegracji społecznej. Unikanie stygmatyzacji nieletnich jest ważne zna stępujących powodów: 1) ochrona tożsamości i prywatności – upublicznienie danych o przeszłości nieletniego może negatywnie wpłynąć na jego przyszłość; 2) zapobieganie utrwaleniu roli „przestępcy" – etykietowanie nieletnich może prowadzić do tego, że zaczynają oni identyfikować się z negatywną opinią społeczną; 3) większa skuteczność resocjalizacji – nieletni sprawcy mają większe szanse na poprawę, jeśli nie są traktowani jako „z góry skazani na niepowodzenie". Sposoby zapobiegania stygmatyzacji w

postępowaniach prokuratorskich: a) ograniczenie formalnego procesu karnego – m.in. warunkowe umorzenie postępowania (pozwala to uniknąć formalnego skazania, co zmniejsza ryzyko piętnowania społecznego; stosowanie środków wychowawczych zamiast kary – np. mediacji, prac społecznych czy nadzoru kuratora); b) zachowanie poufności postępowań – zakaz ujawniania danych osobowych nieletnich (ochrona przed medialnym rozgłosem i niepotrzebnym napiętnowaniem; ograniczenie dostępu do akt postępowania po to, aby minimalizować ryzyko wycieku informacji mogących zaszkodzić przyszłości młodego człowieka); c) indywidualne podejście do sprawy – prokuratorzy powinni analizować nie tylko czyn, ale także okoliczności jego popełnienia oraz sytuację życiową nieletniego; uwzględnienie wieku, poziomu rozwoju emocjonalnego i społecznego młodocianego sprawcy; d) kierowanie do programów resocjalizacyjnych zamiast do warunków izolacyjnych – prokuratorzy mogą rekomendować udział w terapiach, kursach zawodowych czy zajęciach integracyjnych zamiast pobytu w placówce resocjalizacyjnej; współpraca z psychologami i pedagogami w celu znalezienia najlepszego rozwiązania dla danego nieletniego; e) podkreślanie możliwości zmiany i drugiej szansy – prokuratorzy powinni komunikować młodym ludziom, że ich błędy nie definiują ich przyszłości; współpraca z instytucjami pomocowymi w celu ułatwienia nieletnim powrotu do szkoły i życia społecznego.

Ochrona praw nieletnich

Ochrona praw nieletnich w postępowaniu prokuratorskim jest kluczowym elementem sprawiedliwego systemu prawnego, który uwzględnia wiek, stopień dojrzałości i potrzeby rozwojowe młodych osób. W związku z tym prokuratorzy powinni działać w sposób, który zapewnia nieletnim uczciwe traktowanie, ochronę przed stygmatyzacją oraz możliwość resocjalizacji. Podstawowe prawa nieletnich w postępowaniu prokuratorskim: 1) prawo do obrony i sprawiedliwego procesu – nieletni mają prawo do obecności obrońcy na każdym etapie postępowania; powinni być informowani w zrozumiały sposób o swoich prawach

i konsekwencjach postępowania; muszą mieć zapewnioną możliwość składania wyjaśnień oraz obrony przed stawianymi im zarzutami; 2) prawo do prywatności i ochrony tożsamości – dane osobowe nieletnich są poufne (nie mogą być upubliczniane ani wykorzystywane w sposób, który mógłby ich stygmatyzować); postępowania dotyczące nieletnich powinny toczyć się za zamkniętymi drzwiami, aby chronić ich prywatność; 3) prawo do traktowania z uwzględnieniem wieku i dojrzałości – nieletni powinni być traktowani z poszanowaniem ich wieku, stopnia rozwoju oraz emocjonalnej wrażliwości; prokuratorzy powinni stosować indywidualne podejście, dostosowując środki do sytuacji młodego człowieka; 4) prawo do resocjalizacji i minimalizacji represji - prokuratorzy powinni preferować środki wychowawcze zamiast karania, takie jak: mediacja z pokrzywdzonym, prace społeczne, objęcie nadzorem kuratora, skierowanie do programów edukacyjnych; izolacja powinna być ostatecznością i stosowana tylko w wyjątkowych przypadkach; 5) prawo do wsparcia psychologicznego i społecznego - nieletni powinni mieć zapewniony dostęp do psychologa, pedagoga lub innego specjalisty, który pomoże im zrozumieć sytuację i wesprze ich w procesie resocjalizacji.; prokuratorzy mogą współpracować z instytucjami pomocowymi, które zajmują się wsparciem dzieci i młodzieży. Prokuratorzy mogą dbać o ochronę praw nieletnich w następujący sposób: a) odpowiednie prowadzenie przesłuchań – przesłuchania powinny odbywać się w warunkach przyjaznych dla dziecka, najlepiej w obecności psychologa lub pedagoga; nieletni nie powinni być przesłuchiwani wielokrotnie, aby uniknąć traumy; b) stosowanie środków alternatywnych wobec postępowania sądowego – jeśli istnieje możliwość uniknięcia formalnego procesu, to prokuratorzy mogą skierować sprawę do mediacji lub warunkowo umorzyć postępowanie; c) zapewnienie nieletnim dostępu do obrony – nieletni i ich rodziny często nie mają świadomości swoich praw, dlatego prokuratorzy powinni upewnić się, że są o tych prawach odpowiednio poinformowani; d) dostosowanie decyzji do indywidualnej sytuacji nieletniego – prokurator powinien brać pod uwagę nie tylko czyn, ale także sytuację rodzinną, edukacyjną i społeczną nieletniego.

1.5. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o wspieraniu nieletnich)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Humanistyczne podejście do prawa

Humanistyczne podejście do prawa zakłada, że prawo nie jest tylko narzędziem represji, ale także środkiem ochrony jednostki, jej praw i godności. W kontekście postaw prokuratorów wobec nieletnich, podejście to kładzie nacisk na resocjalizację, wychowanie i sprawiedliwość naprawczą zamiast surowych sankcji. Kluczowe aspekty wpływu humanistycznego podejścia na postawy prokuratorów: 1) resocjalizacja zamiast kary - prokuratorzy kierują się zasadą, że nieletni nie powinni być traktowani jak dorośli przestępcy, lecz jako osoby, które popełniły błąd i mają szansę na poprawę; wspierają środki wychowawcze, np. nadzór kuratora, prace społeczne, mediację, a nie od razu izolację czy surowe kary; 2) indywidualizacja podejścia - prokuratorzy w podejściu humanistycznym biorą pod uwagę kontekst czynu: środowisko rodzinne, sytuację materialną, historię życia nieletniego; decyzje nie są schematyczne, lecz dostosowane do konkretnej sytuacji; 3) sprawiedliwość naprawcza – zamiast jedynie karać, prokuratorzy mogą proponować rozwiązania, które pomagają naprawić szkody wyrządzone przez nieletnich, np. przeprosiny, mediacja z ofiarą, praca na rzecz społeczności; 4) minimalizacja stygmatyzacji – unikanie działań, które mogłyby wpłynąć negatywnie na przyszłość nieletniego, np. wpisywanie do rejestrów karnych czy stosowanie środków, które zamykają mu drogę do edukacji i pracy; współpraca z instytucjami pomocowymi. Efekty humanistycznego podejścia prokuratorów do nieletnich: a) większa skuteczność resocjalizacji – młodzi ludzie mają szansę na poprawę zamiast popadania w recydywę; b) zmniejszenie obciążenia systemu penitencjarnego – mniej nieletnich trafia do warunków izolacyjnych; wzrost zaufania do wymiaru sprawiedliwości (społeczeństwo postrzega prawo jako sprawiedliwe i uwzględniające interesy młodych ludzi).

Tradycja ochrony praw dziecka

Tradycja ochrony praw dziecka odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich. Społeczeństwa, w których przywiązuje się dużą wagę do praw dziecka, promują systemy prawne, które stawiają na ochronę, edukację i resocjalizację młodych osób, zamiast ich surowego karania. Sposób wpływu tradycji ochrony praw dziecka na postawy prokuratorów: 1) zasada dobra dziecka jako priorytet - prokuratorzy działający w systemach prawnych opartych na konwencji praw dziecka (np. Konwencji ONZ o prawach dziecka) są zobowiązani do uwzględniania dobra dziecka w swoich decyzjach; oznacza to, że priorytetem jest ochrona nieletniego sprawcy przed niepotrzebnym stygmatyzowaniem i zapewnienie mu szansy na rozwój; 2) tendencja do stosowania środków wychowawczych zamiast represyjnych – tradycja ochrony praw dziecka sprzyja łagodniejszemu podejściu do nieletnich, np. poprzez kierowanie ich do programów resocjalizacyjnych, nadzoru kuratorskiego, prac społecznych zamiast surowych kar; w krajach, gdzie prawa dziecka są szczególnie chronione (np. kraje skandynawskie), prokuratorzy często korzystają z możliwości warunkowego umorzenia postępowania lub mediacji; 3) ograniczenie stosowania aresztów i izolacji – w państwach z rozwiniętą tradycją ochrony praw dziecka unika się umieszczania nieletnich w zakładach poprawczych czy aresztach; prokuratorzy mogą kierować młodocianych sprawców do alternatywnych programów wychowawczych, zapewniających wsparcie psychologiczne i edukacyjne; 4) indywidualne podejście do sprawy nieletniego – prokuratorzy działający w duchu ochrony praw dziecka uwzględniają warunki życiowe nieletniego, jego sytuację rodzinną i możliwości naprawienia szkody, zanim zdecydują o środkach prawnych; kluczowe jest tutaj traktowanie dziecka jako osoby, której należy pomóc, a nie tylko osądzić; 5) zwiększona współpraca z instytucjami wspierającymi dzieci – systemy prawne oparte na ochronie praw dziecka zachęcają prokuratorów do współpracy z psychologami, pedagogami, kuratorami i organizacjami zajmującymi się pomocą dzieciom; dzięki temu

podejmowane decyzje są bardziej kompleksowe i dopasowane do potrzeb młodego człowieka. Efekty pozytywnych postaw prokuratorów wynikających z tradycji ochrony praw dziecka: a) mniejsza liczba młodych recydywistów – prokuratorzy stawiają na edukację i resocjalizację, co zmniejsza ryzyko powrotu do przestępczości; b) większa skuteczność systemu sprawiedliwości – sprawy nieletnich są rozwiązywane w sposób bardziej efektywny i dopasowany do ich sytuacji; c) poprawa społecznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości – społeczeństwo postrzega prokuratorów jako osoby dbające o dobro młodych ludzi, a nie tylko egzekwujące surowe kary.

Dominacja prospołecznych wartości

Prospołeczne wartości, takie jak empatia, sprawiedliwość naprawcza, troska o drugiego człowieka i wiara w możliwość poprawy, mają duży wpływ na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec nieletnich. W społeczeństwach, w których dominuje takie podejście, prokuratorzy częściej stosują środki wychowawcze, zamiast koncentrować się wyłącznie na karaniu. Wpływ prospołecznych wartości na pozytywne postawy prokuratorów w sprawach nieletnich: 1) empatia i zrozumienie sytuacji nieletnich – prokuratorzy w społeczeństwach o wysokim poziomie prospołecznych wartości są bardziej skłonni do analizy kontekstu czynu, np. trudnej sytuacji rodzinnej czy społecznej młodego sprawcy; częściej kierują nieletnich do programów wsparcia, zamiast do surowych instytucji karnych; 2) wiara w możliwość resocjalizacji – społeczeństwa nastawione na pomoc i edukację promują systemy, w których młodzi ludzie mają szansę na zmianę; prokuratorzy częściej proponują alternatywne środki, takie jak mediacja, prace społeczne, terapia czy mentoring, zamiast dążyć do surowych wyroków; 3) promowanie sprawiedliwości naprawczej – w kulturach prospołecznych priorytetem jest nie tylko ukaranie sprawcy, ale też naprawienie szkody i pojednanie stron; prokuratorzy mogą proponować rozwiązania, w których nieletni rekompensuje wyrządzoną szkodę poprzez działania na rzecz ofiary lub społeczności; 4) unikanie stygmatyzacji i marginalizacji – w

społeczeństwach, które promują integrację i drugą szansę, prokuratorzy starają się unikać decyzji, które mogłyby na stałe zaszufladkować młodego człowieka jako przestępcę; w rezultacie rzadziej stosuje się kary pozbawienia wolności wobec nieletnich, a częściej wdraża programy edukacyjne czy psychologiczne; 5) współpraca z instytucjami wsparcia – w krajach o silnych wartościach prospołecznych prokuratorzy chętniej współpracują z pedagogami, psychologami, kuratorami i organizacjami wspierającymi młodzież; takie podejście zwiększa szansę na skuteczną resocjalizację i zmniejsza ryzyko powrotu do przestępstwa. Efekty dominacji prospołecznych wartości w pracy prokuratorów: a) większa liczba nieletnich skutecznie resocjalizowanych – zamiast trafiać do izolacyjnych placówek, młodzież otrzymuje wsparcie; b) zmniejszenie liczby recydywistów – łagodniejsze, ale skuteczne środki resocjalizacyjne zmniejszają prawdopodobieństwo ponownego wejścia na drogę przestępstwa; c) większe zaufanie do wymiaru sprawiedliwości – społeczeństwo widzi, że system prawny nie działa wyłącznie represyjnie, ale ma na celu dobro jednostki i całej społeczności.

Wpływ religijnego przebaczenia

Religijne przebaczenie jest istotnym czynnikiem kształtującym postawy społeczne, w tym podejście prokuratorów do nieletnich. W kulturach i systemach prawnych, które czerpią z wartości religijnych, przebaczenie często odgrywa kluczową rolę w podejściu do wymierzania sprawiedliwości. Zamiast surowego karania, prokuratorzy mogą skłaniać się ku działaniom resocjalizacyjnym, które dają młodemu człowiekowi szansę na poprawę. Wpływ religijnego przebaczenia na postawy prokuratorów: 1) wiara w możliwość poprawy i drugą szansę – wiele tradycji religijnych podkreśla, że każdy człowiek zasługuje na możliwość zmiany i odkupienia win; prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do stosowania środków wychowawczych i mediacji zamiast surowych kar, zwłaszcza jeśli nieletni okazuje skruchę; 2) podejście oparte na miłosierdziu – w religiach takich jak chrześcijaństwo, islam czy buddyzm przebaczenie jest jednym z kluczowych

elementów moralności; prokuratorzy kierujący się wartościami religijnymi mogą częściej dążyć do rozwiązań opartych na naprawie szkody i pojednaniu zamiast na karaniu; 3) sprawiedliwość naprawcza zamiast represyjnej – religijne idee przebaczenia często są zgodne z koncepcją sprawiedliwości naprawczej, w której priorytetem jest pojednanie sprawcy i ofiary oraz naprawienie wyrządzonej szkody; prokuratorzy mogą wspierać mediację, prace społeczne czy inne formy resocjalizacji zamiast skazywania młodych ludzi na surowe konsekwencje; 4) unikanie piętnowania nieletnich – religijne nauki o przebaczeniu podkreślają, że błędy z przeszłości nie powinny definiować człowieka na całe życie; prokuratorzy mogą unikać decyzji, które prowadziłyby do trwałej stygmatyzacji nieletnich, np. wpisywania ich do rejestrów karnych; 5 zachęcanie do refleksji i moralnej poprawy – niektóre systemy prawne inspirowane religią oferują programy resocjalizacyjne, które pomagają młodym przestępcom zmienić swoje życie, np. poprzez mentoring, edukację moralną i społeczną; prokuratorzy mogą kierować nieletnich do takich programów zamiast stosować surowe środki karne. Efekty religijnego przebaczenia w pracy prokuratorów: a) zmniejszenie liczby młodych recydywistów – dzięki przebaczeniu i resocjalizacji nieletni rzadziej wracają na drogę przestępstwa; b) lepsza reintegracja społeczna – młodzi sprawcy nie są odrzucani przez społeczeństwo, lecz otrzymują wsparcie w powrocie do normalnego życia; c) wzrost zaufania do systemu sprawiedliwości – łagodniejsze, lecz skuteczne środki prawne są lepiej odbierane przez społeczeństwo.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Polityka karna

Polityka karna ma duży wpływ na kształtowanie postaw prokuratorów wobec nieletnich sprawców. W zależności od przyjętego modelu systemu sprawiedliwości – represyjnego lub resocjalizacyjnego – prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do stosowania środków wychowawczych, naprawczych lub przeciwnie, do surowszego karania nieletnich. Model resocjalizacyjny polityki karnej przyjmuje

takie wytyczne, jak: 1) traktowanie nieletnich jako osób wymagających wsparcia, a nie wyłącznie kary; 2) priorytetem są środki wychowawcze, mediacja, programy naprawcze oraz nadzór kuratora; 3) prokuratorzy są bardziej skłonni do poszukiwania alternatywnych form odpowiedzialności; 4) większa współpraca z psychologami, pedagogami i organizacjami społecznymi. Resocjalizacyjna polityka karna jako czynnik kształtujący postawy prokuratorów: a) przepisy prawa – im bardziej elastyczne są przepisy dotyczące nieletnich, tym większa możliwość podejmowania indywidualnych decyzji przez prokuratorów; b) instrukcje i wytyczne Ministerstwa Sprawiedliwości – zalecenia dotyczące stosowania kar alternatywnych i resocjalizacji mogą wpływać na sposób, w jaki prokuratorzy traktują młodocianych sprawców; c) kultura prawna – w krajach o silnej tradycji resocjalizacyjnej (np. kraje skandynawskie) prokuratorzy częściej stosują środki wychowawcze niż w krajach stawiających na represje; d) dostępność programów alternatywnych – jeśli system oferuje skuteczne programy resocjalizacyjne, to prokuratorzy są bardziej skłonni do ich stosowania.

Inkorporowanie resocjalizacyjnych doświadczeń międzynarodowych

Systemy prawne na całym świecie różnią się podejściem do przestępczości nieletnich, ale coraz więcej krajów wdraża rozwiązania resocjalizacyjne zamiast surowych kar. Analiza i adaptacja tych międzynarodowych doświadczeń może mieć istotny wpływ na postawy prokuratorów, kształtując ich podejście do młodocianych sprawców w duchu sprawiedliwości naprawczej i wsparcia resocjalizacyjnego. Modele resocjalizacyjne w różnych krajach: a) model skandynawski (Norwegia, Szwecja, Finlandia, Dania) – priorytet resocjalizacji to traktowanie nieletnich jako osób wymagających pomocy, a nie surowej kary; minimalizacja izolacji (zamknięcie w warunkach izolacyjnych to ostateczność; dominują środki wychowawcze i kuratorskie; wysokie standardy edukacyjne i terapeutyczne (każda nieletnia osoba ma dostęp do psychologów, pedagogów i mentorów; wpływ na prokuratorów: szkolenia i zalecenia dotyczące stosowania kar alternatywnych oraz nacisk na mediację i reintegrację; b) model anglosaski

(Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Kanada) – nieletni sprawcy konfrontowani są z konsekwencjami swoich czynów poprzez programy mediacyjne, naprawcze i prace społeczne; zamiast więzienia – mentoring i wsparcie; wpływ na prokuratorów: zmiana perspektywy na nieletnich jako osób, które mogą się zmienić; większa elastyczność w stosowaniu środków naprawczych zamiast represyjnych; c) model niemiecki i holenderski - praca z rodziną i środowiskiem (wczesna interwencja i współpraca z rodzicami oraz szkołami, aby zapobiec dalszej przestępczości); warunkowe umorzenie sprawy (nieletni dostają szansę na uniknięcie wpisu do rejestru karnego pod warunkiem uczestnictwa w programach resocjalizacyjnych); wpływ na prokuratorów: zmniejszenie liczby spraw kierowanych do sądu, promowanie alternatywnych środków reakcji. Wpływ międzynarodowych doświadczeń resocjalizacyjnych na polskich prokuratorów: a) szkolenia i wymiana międzynarodowa – udział prokuratorów w programach edukacyjnych, wizyty studyjne w krajach stosujących sprawiedliwość naprawczą; b) zmiana narracji w systemie prawnym – wprowadzenie do prawa karnego dla nieletnich większej liczby alternatyw wobec tradycyjnych kar; c) rozwój programów mediacyjnych – większa współpraca z organizacjami społecznymi i psychologami, aby dać młodocianym sprawcom szansę na poprawę; d) zwiększenie kompetencji prokuratorów w zakresie psychologii dzieci i młodzieży – lepsze rozumienie procesów rozwojowych nieletnich pozwala na podejmowanie bardziej świadomych decyzji.

Wspieranie nieletnich przez system edukacyjny

Silny system edukacyjny, który aktywnie wspiera młodzież, może zmieniać sposób, w jaki prokuratorzy podchodzą do spraw nieletnich. Kluczowe aspekty wsparcia edukacyjnego nieletnich dla resocjalizacyjnego podejścia prokuratorów to: a) zaufanie do alternatywnych środków resocjalizacyjnych – jeśli szkoły skutecznie wspierają nieletnich, prokuratorzy mogą częściej decydować się na środki wychowawcze zamiast kierowania spraw do sądu; b) ścisła współpraca z placówkami edukacyjnymi – prokuratorzy mogą korzystać z opinii pedagogów i

psychologów szkolnych przy podejmowaniu decyzji o dalszym losie nieletnich sprawców; c) promowanie programów naprawczych – jeżeli szkoły angażują się w mediację i programy sprawiedliwości naprawczej, prokuratorzy mogą częściej stosować je w praktyce; d) zmiana narracji o młodocianych sprawcach – edukacja jako narzędzie resocjalizacji może przekonać prokuratorów, że nieletni nie zawsze wymagają surowych sankcji, lecz odpowiedniego wsparcia. Międzynarodowe przykłady współpracy edukacji i wymiaru sprawiedliwości w zakresie resocjalizacji nieletnich: 1) Wielka Brytania – programy mentoringowe; w szkołach funkcjonują programy, w których starsi uczniowie i nauczyciele pełnią rolę mentorów dla zagrożonych młodych ludzi; współpraca szkół z sądami dla nieletnich i mediacją rówieśniczą pozwala uniknąć eskalacji problemów; 2) Holandia – indywidualne ścieżki edukacyjne; uczniowie, którzy weszli w konflikt z prawem, mogą kontynuować edukację w dostosowanych do ich potrzeb programach, zamiast trafiać do zakładów poprawczych; 3) USA – w niektórych stanach podjęto działania ograniczające masowe zawieszanie uczniów w szkołach, co często prowadziło do wchodzenia na ścieżkę przestępczą; programy resocjalizacyjne w szkołach przyczyniły się do zmniejszenia liczby młodocianych osadzonych w zakładach karnych.

Świadomość społeczna na temat problemów doświadczanych przez nieletnich

Świadomość społeczna na temat problemów, z jakimi borykają się nieletni, odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postaw prokuratorów wobec nieletnich sprawców. W społeczeństwach, które rozumieją przyczyny antyspołecznych zachowań nieletnich i promują resocjalizację zamiast represji, prokuratorzy częściej wybierają środki naprawcze i wychowawcze zamiast surowych kar. Do częstych problemów doświadczanych przez nieletnich należą: a) ubóstwo i wykluczenie społeczne – brak stabilnej sytuacji materialnej często prowadzi do konfliktów z prawem; b) przemoc w rodzinie – doświadczenie przemocy może skutkować agresywnymi zachowaniami lub ucieczkami z domu; c) brak wsparcia emocjonalnego i wychowawczego – dzieci i młodzież bez odpowiedniego wsparcia

mogą łatwiej ulegać presji rówieśniczej lub popełniać czyny zabronione; d) problemy edukacyjne – brak dostępu do odpowiedniej edukacji i trudności w nauce mogą prowadzić do frustracji, a w konsekwencji do zachowań przestępczych; e) uzależnienia – kontakt z narkotykami lub alkoholem zwiększa ryzyko wejścia na drogę przestępczą; f) wpływ grup rówieśniczych – nieletni często działają pod wpływem presji ze strony rówieśników, wchodząc w konflikt z prawem. Zrozumienie tych problemów przez społeczeństwo może prowadzić do większego nacisku na profilaktykę i resocjalizację, zamiast koncentrowania się na karaniu nieletnich. Wysoki poziom świadomości społecznej na temat problemów nieletnich może skutkować bardziej wyrozumiałym i konstruktywnym podejściem prokuratorów. Kluczowe mechanizmy tego wpływu to: 1) zmiana narracji w mediach i debacie publicznej – jeśli media i eksperci podkreślają potrzebę wsparcia młodocianych, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do stosowania środków resocjalizacyjnych zamiast represji; przedstawianie historii nieletnich z uwzględnieniem ich kontekstu życiowego może prowadzić do lepszego zrozumienia ich sytuacji przez wymiar sprawiedliwości; 2) polityka społeczna i system prawny – społeczne poparcie dla sprawiedliwości naprawczej może wpłynąć na ustawodawstwo, co zmusi prokuratorów do częstszego stosowania środków wychowawczych; przykłady: kraje skandynawskie, gdzie społeczne nastawienie na pomoc i edukację sprawia, że prokuratorzy rzadziej kierują sprawy nieletnich do sądu; 3) szkolenia i edukacja prokuratorów – w społeczeństwach bardziej świadomych problemów młodzieży nacisk kładzie się na edukację sędziów i prokuratorów w zakresie psychologii dzieci i młodzieży oraz metod resocjalizacyjnych; programy szkoleniowe mogą uwrażliwiać prokuratorów na przyczyny zachowań nieletnich i promować stosowanie alternatywnych środków; 4) presja społeczna na reformy wymiaru sprawiedliwości - społeczeństwo może wymagać reform prawnych, które umożliwią większe zastosowanie mediacji, nadzoru kuratorskiego i innych działań naprawczych zamiast tradycyjnych kar; w krajach o wysokiej świadomości społecznej rzadziej stosuje się wobec nieletnich karę pozbawienia wolności, a częściej środki edukacyjne i terapeutyczne.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Istnienie ram prawnych dla resocjalizacji nieletnich

Działania resocjalizacyjne wobec nieletnich w Polsce opierają się na krajowych i międzynarodowych aktach prawnych, które podkreślają konieczność traktowania nieletnich w sposób uwzględniający ich wiek, poziom rozwoju oraz możliwość poprawy. System prawny preferuje środki wychowawcze i resocjalizacyjne zamiast surowych sankcji karnych. Do krajowych ram prawnych w analizowanym obszarze należy zaliczyć: a) Konstytucja RP (1997) – art. 72 gwarantuje ochronę praw dziecka i zobowiązuje państwo do podejmowania działań na rzecz jego dobra; nakłada także obowiązek uwzględniania interesu dziecka w procesach sądowych i administracyjnych; b) ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich – jest to podstawowy akt prawny regulujący odpowiedzialność i środki stosowane wobec nieletnich; ustawa podkreśla, że działania wobec nieletnich powinny mieć charakter wychowawczy i resocjalizacyjny; wprowadza sądowe środki wychowawcze, takie jak: nadzór kuratora, skierowanie do ośrodka wychowawczego lub młodzieżowego ośrodka socjoterapii, zobowiązanie do uczestnictwa w terapii, mediacja i pojednanie z pokrzywdzonym, prace społeczne jako forma naprawy wyrządzonych szkód; c) kodeks karny (1997) i kodeks karny wykonawczy (1997) – art. 10 kodeksu karnego: odpowiedzialność karna w Polsce zaczyna się od 17. roku życia, ale w wyjątkowych przypadkach (poważne przestępstwa) nieletni od 15. roku życia mogą odpowiadać jak dorośli; art. 54 kodeksu karnego wykonawczego wskazuje na konieczność dostosowania kary do wieku i stopnia demoralizacji nieletniego; d) kodeks rodzinny i opiekuńczy (1964) - reguluje działania wychowawcze i opiekuńcze w stosunku do dzieci i młodzieży; sądy rodzinne mogą ingerować w sytuacje rodzinne nieletnich w przypadku zaniedbań wychowawczych. Do międzynarodowych regulacji prawnych wskazujących na podejście resocjalizacyjne w stosunku do nieletnich należą: a) Konwencja o Prawach Dziecka (ONZ, 1989, ratyfikowana przez Polskę w 1991 r.)

– konwencja gwarantuje dzieciom prawo do sprawiedliwego traktowania i resocjalizacji; jednocześnie zobowiązuje państwa do preferowania środków wychowawczych nad represyjnymi; b) Standardy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) – o rzecznictwo ETPC wskazuje, że systemy prawne powinny minimalizować stosowanie kar izolacyjnych wobec nieletnich i preferować resocjalizację; c) Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich ("Reguły Beijing", 1985) – reguły promują mediację, nadzór wychowawczy i alternatywne środki wobec kary pozbawienia wolności.

Współpraca instytucji i organów działających na rzecz nieletnich

System ochrony i resocjalizacji nieletnich w Polsce opiera się na współpracy różnych instytucji państwowych, sądowych i pozarządowych. Celem ich działania jest nie tylko egzekwowanie prawa, ale przede wszystkim pomoc i resocjalizacja nieletnich, tak aby mogli wrócić na właściwą ścieżkę życia. Do organów działających na rzecz nieletnich należą: 1) instytucje sądowe i prokuratorskie, w tym: a) sądy rodzinne i nieletnich – decydują o środkach wychowawczych, poprawczych lub leczniczych wobec nieletnich; prowadzą postępowania w sprawach o demoralizację oraz czyny karalne; współpracują z kuratorami sądowymi i innymi instytucjami; b) wydziały ds. nieletnich w prokuraturze – w niektórych jednostkach prokuratury funkcjonują specjalne wydziały zajmujące się sprawami nieletnich; ich zadaniem jest nadzór nad postępowaniami oraz podejmowanie decyzji o skierowaniu sprawy do sądu lub zastosowaniu środków wychowawczych; c) kuratorzy sądowi – sprawują nadzór nad nieletnimi, którzy zostali objęci środkami wychowawczymi; monitorują zachowanie i postępy w resocjalizacji nieletnich; współpracują z rodziną, szkołami i instytucjami pomocowymi; 2) placówki resocjalizacyjne i opiekuńcze, w tym: a) młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze (MOW) – są przeznaczone dla nieletnich, którzy wykazują poważne problemy wychowawcze; oferują naukę, terapię oraz zajęcia resocjalizacyjne; Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii (MOS) – są skierowane do

dzieci i młodzieży z trudnościami emocjonalnymi i społecznymi; ich celem jest pomoc w integracji społecznej oraz rozwój umiejętności życiowych; c) zakłady poprawcze - placówki dla nieletnich, którzy popełnili poważne przestępstwa; oferują programy edukacyjne, zawodowe i resocjalizacyjne; d) ośrodki interwencyjne i wychowawcze – zajmują się nieletnimi w nagłych sytuacjach kryzysowych (np. porzucenie przez rodzinę, ucieczki z domu); mogą zapewniać tymczasową opiekę i wsparcie psychologiczne; 3) instytucje wspierające ochronę praw nieletnich, w tym: a) Rzecznik Praw Dziecka - nadzoruje przestrzeganie praw dzieci, w tym nieletnich w konflikcie z prawem; może interweniować w sprawach dotyczących złego traktowania lub naruszenia praw dzieci; b) Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR) i Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej (MOPS) - wspierają rodziny nieletnich, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej; zapewniają pomoc psychologiczną, materialną i prawną; c) ośrodki adopcyjno-opiekuńcze – pomagają dzieciom w sytuacjach kryzysowych, np. gdy konieczne jest umieszczenie ich w rodzinach zastępczych; 4) organizacje pozarządowe (NGO) wspierające nieletnich – np. Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce, Centrum Mediacji.

Wsparcie kompetencyjne dla prokuratorów

Prokuratorzy zajmujący się sprawami nieletnich muszą posiadać specjalistyczną wiedzę z zakresu prawa, psychologii, pedagogiki oraz resocjalizacji. Aby skutecznie działać w interesie młodzieży, mają oni dostęp do różnych form wsparcia kompetencyjnego, takich jak szkolenia, wytyczne instytucjonalne czy współpraca z ekspertami. Wsparcie kompetencyjne dla prokuratorów w zakresie prowadzenia spraw nieletnich mogą stanowić: 1) szkolenia i kursy specjalistyczne, w tym: a) szkolenia organizowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury (KSSiP) – obejmują one kursy z zakresu prawa nieletnich, psychologii dziecięcej i metod resocjalizacji; przygotowują prokuratorów do prowadzenia postępowań z uwzględnieniem dobra dziecka; uczą stosowania alternatywnych środków wobec nieletnich (mediacje, środki wychowawcze); b) warsztaty organizowane przez

Prokuraturę Krajową - dotyczą zmian w przepisach prawa dotyczących nieletnich; obejmują zagadnienia związane z przemocą rówieśniczą, cyberprzestępczością i uzależnieniami; uczą technik przesłuchań dostosowanych do wieku i stanu emocjonalnego dziecka; c) międzynarodowe szkolenia i konferencje – prokuratorzy mogą uczestniczyć w szkoleniach organizowanych przez instytucje takie jak Rada Europy czy UNICEF; tematyka obejmuje standardy międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich; 2) wytyczne instytucjonalne i materiały edukacyjne, w tym: a) wytyczne Prokuratury Krajowej – określają one standardy postępowania z nieletnimi, podkreślając konieczność indywidualnego podejścia; nakazują prokuratorom współpracę z psychologami i pedagogami w celu prawidłowej oceny sytuacji dziecka; b) Krajowy Program Przeciwdziałania Przestępczości Nieletnich – dokument strategiczny wskazujący na konieczność stosowania środków resocjalizacyjnych zamiast represyjnych; c) podręczniki i opracowania naukowe – prokuratorzy mają dostęp do specjalistycznych publikacji dotyczących prawa nieletnich i metod ich resocjalizacji; 3) współpraca z ekspertami, w tym: a) psycholodzy i pedagodzy sądowi – udzielają opinii na temat stanu emocjonalnego i społecznego nieletniego; pomagają w ocenie jego predyspozycji do resocjalizacji; b) kuratorzy sądowi – monitorują sytuację życiową nieletniego i dostarczają prokuraturze raporty dotyczące jego postępów; c) organizacje pozarządowe – np. fundacje zajmujące się prawami dziecka; 4) system mentoringu i wymiany doświadczeń, w tym: a) specjalizacja prokuratorów w sprawach nieletnich – w większych jednostkach prokuratury wyznacza się prokuratorów wyspecjalizowanych w sprawach nieletnich; doświadczeni prokuratorzy pełnią rolę mentorów dla młodszych kolegów; b) sieci współpracy i fora dyskusyjne – prokuratorzy mogą wymieniać się doświadczeniami na konferencjach i seminariach organizowanych przez np. Prokuraturę Krajową.

System alternatywnych środków i programów resocjalizacyjnych

System resocjalizacji nieletnich w Polsce opiera się na zasadzie, że izolacja i kara powinny być ostatecznością. Dlatego prawo przewiduje szeroki wachlarz alternatywnych środków i programów resocjalizacyjnych, które mają na celu wychowanie i reintegrację społeczną młodzieży. Do alternatywnych środków stosowanych wobec nieletnich należą: 1) środki wychowawcze (zamiast kary więzienia lub zakładu poprawczego), w tym: a) upomnienie – stosowane w mniej poważnych przypadkach, gdy nieletni wykazuje skruchę; b) nadzór kuratora sądowego – regularne spotkania i kontrola zachowania nieletniego; c) zobowiązanie do poprawy zachowania – np. unikanie kontaktu z określonymi osobami, podjęcie terapii; d) nakaz uczestnictwa w zajęciach terapeutycznych lub resocjalizacyjnych – np. programy leczenia uzależnień, warsztaty przeciwdziałające agresji; 2) środki mediacyjne i naprawcze, w tym: a) mediacja między sprawcą a pokrzywdzonym – umożliwia naprawienie szkody i przyjęcie odpowiedzialności; b) prace społeczne – np. sprzątanie miejsc publicznych, praca na rzecz organizacji charytatywnych; c) programy pojednawcze – skupiają się na edukacji i naprawie relacji między nieletnim a ofiarą; 3) pobyt w specjalistycznych placówkach wychowawczych (bez izolacji więziennej), w tym: a) umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (MOW) – dla osób wymagających intensywnego wsparcia wychowawczego; b) skierowanie do młodzieżowego ośrodka socjoterapii (MOS) – dla nieletnich z problemami społecznymi i emocjonalnymi. W ramach resocjalizacji nieletnich są również wykorzystywane programy resocjalizacyjne – m.in.: 1) programy resocjalizacji przez edukację i pracę; 2) programy terapeutyczne i psychologiczne; 3) programy profilaktyczne w szkołach; d) programy realizowane przez organizacje pozarządowe.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Postawa prokuratora wobec nieletniego w dużej mierze zależy od specyfiki sprawy. Charakter czynu, okoliczności jego popełnienia oraz postawa samego nieletniego mają kluczowy wpływ na wybór środków prawnych – od upomnienia

po skierowanie sprawy do sądu rodzinnego lub w skrajnych przypadkach do sądu karnego. Do charakterystyki sprawy należą takie elementy, jak:

Rodzaj i ciężar popełnionego czynu

W tym: 1) drobne przewinienia (np. kradzież niskiej wartości, wagary, wybryki chuligańskie) – prokuratorzy skłaniają się do środków wychowawczych: upomnienia, mediacji, prac społecznych; w wielu przypadkach sprawa kończy się na etapie postępowania wyjaśniającego, bez konieczności sądowego rozstrzygnięcia; 2) poważniejsze przestępstwa (np. rozboje, napaści, przestępstwa seksualne) – istnieje konieczność skierowania sprawy do sądu rodzinnego, a w skrajnych przypadkach – do sądu dla dorosłych (np. jeśli nieletni ukończył 15 lat i popełnił ciężkie przestępstwo); występuje możliwość zastosowania środków izolacyjnych, takich jak umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Okoliczności popełnienia czynu

M.in.: 1) działanie pod wpływem presji rówieśniczej – występuje wtedy większa skłonność prokuratorów do rozważenia środków resocjalizacyjnych zamiast surowej kary; 2) działanie w wyniku trudnej sytuacji rodzinnej (np. przemoc domowa, ubóstwo) – możliwość skierowania do programów pomocowych i terapii; 3) powtarzające się naruszenia prawa – występuje surowsza reakcja prokuratorska, np. skierowanie sprawy do sądu w celu umieszczenia nieletniego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym lub zakładzie poprawczym.

Wiek i dojrzałość sprawcy

W ramach tej specyfiki sprawy można wyróżnić: 1) młodsze dzieci (poniżej 13. roku życia) -odpowiedzialność karną ponoszą rodzice lub opiekunowie; wsparcie psychologiczne i resocjalizacyjne jest priorytetem; 2) nieletni w wieku 13–17 lat - najczęściej stosuje się środki wychowawcze i resocjalizacyjne, zamiast karania; c) nieletni powyżej 15. roku życia (przy najcięższych przestępstwach) – istnieje

możliwość zastosowania wyjątkowych przepisów i postawienia przed sądem karnym dla dorosłych.

Postawa nieletniego po popełnieniu czynu

Dla tego elementu sprawy charakterystyczna jest: 1) skrucha i współpraca z organami ścigania - zwiększa ona szanse na zastosowanie łagodniejszych środków, takich jak mediacja czy prace społeczne; 2) brak skruchy, agresywne zachowanie, recydywa – prokuratorzy są skłonni do bardziej zdecydowanych środków, takich jak nadzór kuratora lub umieszczenie w placówce resocjalizacyjnej.

Wpływ otoczenia i środowiska rodzinnego

W tym elemencie sytuacyjnym zawiera się: 1) wsparcie rodziny i dobra sytuacja domowa – w takiej sytuacji prokuratorzy mogą skłaniać się ku warunkowemu umorzeniu sprawy lub zastosowaniu środków wychowawczych; 2) dysfunkcyjna rodzina, brak wsparcia dorosłych - możliwe jest skierowanie nieletniego do ośrodka wychowawczego, nadzoru kuratora lub innej instytucji opiekuńczej.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC NIELETNICH

Etyka zawodowa

Etyka zawodowa prokuratora obejmuje normy i zasady postępowania, które mają na celu zapewnienie sprawiedliwości, obiektywizmu i poszanowania praw wszystkich osób, w tym nieletnich. W kontekście postępowania prokuratorów wobec nieletnich, etyka zawodowa nakłada szczególną odpowiedzialność na podejmowanie działań zgodnych z zasadą dobra dziecka oraz wspierających resocjalizację zamiast represji. Do pozytywnych zachowań prokuratorów wobec nieletnich w świetle etyki zawodowej należą: 1) humanitarne i empatyczne podejście – prokuratorzy powinni wykazywać zrozumienie dla wieku, sytuacji życiowej i psychologicznych uwarunkowań nieletniego; 2) kierowanie się zasadą

dobra dziecka – zamiast surowych środków karnych prokuratorzy powinni dążyć do zastosowania środków wychowawczych i resocjalizacyjnych; 3) obiektywizm i bezstronność – decyzje powinny być podejmowane na podstawie faktów, bez uprzedzeń czy stereotypowego traktowania nieletnich; 4) ochrona praw nieletnich – prokuratorzy powinni dbać o zapewnienie nieletnim pełnej ochrony prawnej, w tym prawa do obrony, wsparcia psychologicznego i rzetelnego procesu; 5) unikanie stygmatyzacji – należy unikać działań, które mogłyby trwale zaszkodzić przyszłości nieletniego, np. niepotrzebnego nagłaśniania sprawy czy przypinania negatywnych etykiet; 6) współpraca z instytucjami pomocowymi – prokuratorzy powinni współpracować z sądami rodzinnymi, kuratorami, pedagogami i psychologami w celu wypracowania najlepszych rozwiązań dla nieletnich; 7) promowanie środków alternatywnych wobec kary – zamiast surowych sankcji warto stosować mediację, programy naprawcze czy inne formy oddziaływań wychowawczych; 8) dbanie o poufność – dane dotyczące nieletnich powinny być chronione, aby uniknąć ich społecznego napiętnowania; 9) edukowanie nieletnich o konsekwencjach prawnych – prokuratorzy powinni nie tylko karać, ale także edukować, by młodzi ludzie rozumieli skutki swoich działań i unikali ich w przyszłości.

Empatia i wrażliwość społeczna

Empatia i wrażliwość społeczna odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postawy prokuratorów wobec nieletnich. Te cechy pozwalają na humanitarne i sprawiedliwe podejście do spraw, uwzględniające nie tylko aspekty prawne, ale również psychologiczne i społeczne. Empatia to zdolność do postrzegania sytuacji z perspektywy drugiej osoby, co w przypadku prokuratorów oznacza: 1) zrozumienie motywacji i okoliczności – analiza czynników środowiskowych i psychologicznych, które mogły przyczynić się do popełnienia czynu przez nieletniego; 2) podejście indywidualne – dostosowanie strategii postępowania do wieku, stopnia dojrzałości emocjonalnej oraz kontekstu życiowego sprawcy; c) komunikację uwzględniającą emocje – umiejętność rozmowy z nieletnimi w

sposób zrozumiały i łagodzący stres związany z procedurami prawnymi. Wrażliwość społeczna odnosi się do świadomości wpływu otoczenia na rozwój młodego człowieka i uwzględnienia tego w postępowaniu prokuratorskim. Odnosi się ona m.in. do uwzględniania takich czynników, jak: 1) analiza warunków rodzinnych i społecznych – nieletni często popełniają przestępstwa z powodu trudnej sytuacji domowej, biedy, braku wsparcia lub negatywnych wzorców; 2) otwartość na sprawiedliwość naprawczą – promowanie środków wychowawczych zamiast surowych kar, np. mediacji, resocjalizacji czy wsparcia psychologicznego; 3) współpraca z instytucjami pomocowymi – np. ośrodkami wychowawczymi, organizacjami społecznymi, kuratorami, co sprzyja znalezieniu najlepszej ścieżki naprawczej dla nieletniego. Dzięki wymienionym cechom (empatii i wrażliwości społecznej) prokuratorzy mogą: a) unikać stygmatyzacji nieletniego – postrzegając go nie tylko jako sprawcę, ale także jako osobę wymagającą wsparcia; b) kierować sprawy na odpowiednie ścieżki postępowania – np. mediacja, programy wsparcia zamiast rygorystycznego stosowania środków karnych; c) tworzyć atmosferę zaufania – co zwiększa szanse na szczerość i chęć współpracy ze strony nieletniego.

Wiedza psychologiczna na temat nieletnich

Wiedza psychologiczna na temat nieletnich odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postaw prokuratorów wobec nieletnich sprawców. Zrozumienie aspektów psychologicznych związanych z rozwojem i zachowaniem nieletnich pozwala na bardziej adekwatne i skuteczne podejście w procesie wymiaru sprawiedliwości. Znajomość etapów rozwoju psychicznego i emocjonalnego dzieci i młodzieży umożliwia prokuratorom ocenę, na ile nieletni jest świadomy konsekwencji swoich działań oraz jego zdolności do rozróżniania dobra od zła. Taka wiedza pozwala na indywidualne podejście do każdej sprawy, uwzględniając stopień dojrzałości sprawcy. Wiedza psychologiczna pozwala prokuratorom rozpoznać czynniki, które mogą prowadzić do zachowań sprzecznych z prawem, takie jak: a) środowisko rodzinne (problemy w rodzinie, przemoc domowa, brak

wsparcia emocjonalnego); b) środowisko szkolne (trudności w nauce, brak akceptacji ze strony rówieśników, konflikty z nauczycielami); c) czynniki indywidualne (problemy emocjonalne, niska samoocena, zaburzenia zachowania). Rozpoznanie tych czynników umożliwia zastosowanie odpowiednich środków zaradczych i wsparcia dla nieletniego. Prokuratorzy, posiadając wiedzę psychologiczną, są bardziej skłonni do współpracy z psychologami, pedagogami i innymi specjalistami w celu uzyskania pełniejszego obrazu sytuacji nieletniego. Taka współpraca może obejmować: a) diagnozę psychologiczną (ocena stanu psychicznego nieletniego, jego potrzeb i możliwości resocjalizacji); b) opiniowanie w sprawach sądowych: ekspertyzy dotyczące zdolności nieletniego do udziału w postępowaniu, jego poczytalności czy motywacji. Zgodnie z przepisami, w postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę jego osobowość, w szczególności wiek, stan zdrowia oraz stopień rozwoju psychicznego i fizycznego. Dzięki wiedzy psychologicznej, prokuratorzy mogą lepiej dobierać środki wychowawcze i resocjalizacyjne, takie jak: a) terapia indywidualna lub grupowa (pomoc w radzeniu sobie z emocjami, nauka konstruktywnych zachowań); b) programy profilaktyczne (zapobieganie dalszej demoralizacji, edukacja w zakresie konsekwencji działań); c) wsparcie rodziny (praca z rodziną nieletniego w celu poprawy relacji i stworzenia odpowiedniego środowiska wychowawczego). Profesjonalna pomoc psychologiczna może pomóc nieletnim zrozumieć przyczyny swojego agresywnego zachowania i nauczyć ich technik radzenia sobie ze stresem i agresją w sposób konstruktywny. Świadomość psychologicznych aspektów zachowania nieletnich pozwala prokuratorom również unikać stygmatyzacji młodocianych sprawców i skupić się na ich resocjalizacji. Zamiast surowych kar, mogą oni rekomendować: a) mediację (rozwiązanie konfliktu między sprawcą a ofiarą w sposób konstruktywny); b) prace społeczne (angażowanie nieletniego w działania na rzecz społeczności, co sprzyja jego integracji); c) programy edukacyjne (podnoszenie świadomości na temat konsekwencji działań i nauka odpowiedzialności).

Pozytywny stosunek do sprawiedliwości naprawczej

Pozytywne nastawienie prokuratorów do sprawiedliwości naprawczej znacząco wpływa na ich działania wobec nieletnich sprawców, promując podejście skoncentrowane na naprawie szkód i resocjalizacji, a nie wyłącznie na karaniu. Sprawiedliwość naprawcza to podejście, które kładzie nacisk na naprawienie wyrządzonych szkód, zadośćuczynienie ofiarom oraz integrację sprawców ze społecznością. W kontekście nieletnich obejmuje to m.in. mediacje między sprawcą a ofiarą, programy resocjalizacyjne oraz działania mające na celu reintegrację społeczną. Prokuratorzy, którzy pozytywnie odnoszą się do sprawiedliwości naprawczej, są bardziej skłonni: 1) kierować sprawy do mediacji – umożliwia to nieletnim sprawcom bezpośrednie spotkanie z ofiarami w celu omówienia skutków ich działań i ustalenia formy zadośćuczynienia; w mediacjach z nieletnimi udział zawsze biorą rodzice, a czasem także inne osoby z otoczenia, co sprzyja lepszemu zrozumieniu sytuacji i emocji wszystkich stron; 2) stosować alternatywne środki – zamiast tradycyjnych sankcji, prokuratorzy mogą rekomendować programy resocjalizacyjne, prace społeczne czy uczestnictwo w warsztatach edukacyjnych, co sprzyja reintegracji nieletnich ze społeczeństwem. Implementacja sprawiedliwości naprawczej w postępowaniach z udziałem nieletnich przynosi liczne korzyści – m.in.: a) redukcja recydywy – nieletni, którzy uczestniczą w programach naprawczych, rzadziej wracają na drogę przestępczą, gdyż lepiej rozumieją konsekwencje swoich działań i otrzymują wsparcie w procesie resocjalizacji; b) wsparcie dla ofiar – ofiary przestępstw mają możliwość wyrażenia swoich uczuć i oczekiwań, co pomaga im w procesie dochodzenia do równowagi po doznanej krzywdzie; c) budowanie odpowiedzialności – nieletni sprawcy uczą się brać odpowiedzialność za swoje czyny, co sprzyja ich rozwojowi osobistemu i społecznemu.

Pozytywny stosunek do resocjalizacji

Pozytywne nastawienie prokuratorów do **resocjalizacji** nieletnich ma istotny wpływ na kształtowanie ich zachowań i decyzji wobec młodocianych sprawców.

Taka postawa sprzyja stosowaniu środków wychowawczych i resocjalizacyjnych, które mają na celu reintegrację nieletnich ze społeczeństwem, a nie jedynie ich ukaranie.

Doświadczenie zawodowe

Doświadczenie zawodowe prokuratorów odgrywa istotną rolę w kształtowaniu ich podejścia do spraw z udziałem nieletnich. Dłuższa praktyka zawodowa pozwala na zdobycie umiejętności, które sprzyjają bardziej empatycznemu i skutecznemu postępowaniu wobec młodocianych sprawców. Prokuratorzy z bogatym doświadczeniem zawodowym mają głębszą wiedzę na temat: 1) procesów demoralizacji – rozumieją, że demoralizacja to proces, w którym nieletni wielokrotnie narusza normy społeczne, a pojedyncze zachowanie nie wyczerpuje znamion tego zjawiska; 2) potrzeb resocjalizacyjnych – prokuratorzy są bardziej świadomi, że wsparcie psychologiczne jest kluczowym elementem rehabilitacji nieletnich sprawców, pomagając im zrozumieć przyczyny swojego zachowania i nauczyć się konstruktywnych technik radzenia sobie ze stresem i agresją. Doświadczeni prokuratorzy potrafią trafniej: a) dobierać środki resocjalizacji adekwatne do sytuacji nieletniego; b) nawiązywać współpracę z instytucjami/organizacjami zajmującymi się resocjalizacją nieletnich; c) unikać stygmatyzacji (chroniąc nieletnich przed etykietowaniem); d) promować integrację społeczną nieletnich.

3. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO PRZESTĘPCOM PRZEZ PROKURATORÓW

W polskim prawie karnym **przestępcą** jest osoba, która popełniła czyn zabroniony przez ustawę karną, zagrożony karą i uznany za społecznie szkodliwy. Definicja przestępstwa opiera się na kilku kluczowych elementach: Przestępstwem jest czyn (działanie lub zaniechanie) zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Oznacza to, że dane zachowanie musi być wyraźnie określone jako niedozwolone w obowiązujących przepisach prawa karnego. Aby czyn został uznany za przestępstwo, jego społeczna szkodliwość musi być wyższa niż znikoma. Oznacza to, że zachowanie sprawcy narusza lub zagraża chronionym prawem dobrom, takim jak życie, zdrowie, mienie czy porządek publiczny. Przestępstwo można popełnić umyślnie lub nieumyślnie: a) **umyślność występuje wtedy, gdy** sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego, czyli chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, godzi się na to; b) **nieumyślność zachodzi wtedy, gdy** sprawca nie ma zamiaru popełnienia czynu zabronionego, ale popełnia go na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł. Polskie prawo karne dzieli przestępstwa na: a) **zbrodnie** – czyny zabronione zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata albo karą surowszą. Zbrodnię można popełnić tylko umyślnie; b) **występki** – czyny zabronione zagrożone łagodniejszymi karami, które mogą być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi. W polskim prawie karnym dorosłym przestępcą jest osoba, która popełniła czyn zabroniony po ukończeniu 17. roku życia. Zgodnie z art. 10 § 1 kodeksu karnego, odpowiedzialność karną ponosi ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

POSTĘPOWANIE PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Postępowanie prokuratorów wobec dorosłych przestępców opiera się na zasadach określonych w polskim systemie prawnym, mających na celu zapewnienie sprawiedliwości oraz ochronę społeczeństwa. Poniżej przedstawiam kluczowe aspekty tego postępowania:

a) Rola prokuratora w postępowaniu karnym

Prokurator pełni funkcję oskarżyciela publicznego przed wszystkimi sądami. Może również wykonywać te czynności w sprawach wniesionych do sądu przez inne organy, jeśli uzna to za konieczne dla ochrony praworządności.

b) Obowiązki prokuratora w procesie karnym

Prokuratorzy są zobowiązani do upewnienia się, że postępowanie prowadzone jest wobec właściwej osoby, która ścigana jest za odpowiednie przestępstwo; ich zadaniem jest również zapewnienie sprawiedliwości wobec sprawców w każdym możliwym przypadku.

c) Wytyczne dotyczące prowadzenia postępowań

Wytyczne Prokuratora Generalnego obejmują sposoby pozyskiwania przez prokuratora dowodów dotyczących aktywności sprawcy przestępstwa, służących ujawnieniu innych, nieujętych w zawiadomieniu czynów, a także ustaleniu motywów jego działania.

d) Równe traktowanie uczestników postępowań

Prokuratorzy mają obowiązek zapewnienia równego traktowania wszystkich uczestników postępowań, niezależnie od ich statusu społecznego, pochodzenia czy innych cech. Podnoszenie świadomości w tym zakresie jest istotnym elementem ich pracy.

2.1. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec przestępców

Nadmierna surowość

Nadmierna surowość prokuratora to postawa, w której prokurator dąży do wymierzenia najsurowszej możliwej kary dla oskarżonego, nawet gdy okoliczności sprawy mogłyby uzasadniać łagodniejsze podejście. Przejawy nadmiernej surowości: a) żądanie maksymalnych kar – prokurator może dążyć do

najsurowszej kary przewidzianej w kodeksie karnym, nawet gdy sprawa nie uzasadnia tak restrykcyjnego podejścia.; b) brak uwzględnienia okoliczności łagodzących – np. nieuwzględnianie skruchy sprawcy, jego sytuacji życiowej czy braku wcześniejszych konfliktów z prawem; c) sprzeciw wobec ugód – odrzucanie możliwości zastosowania łagodniejszych środków, takich jak mediacja czy warunkowe umorzenie postępowania; d) bezwzględne podejście do recydywistów – traktowanie każdej osoby z przeszłością kryminalną jako niepoprawnego przestępcy, bez analizy zmian w jego zachowaniu; e) dążenie do szybkiego zakończenia sprawy na niekorzyść oskarżonego – np. ignorowanie nowych dowodów mogących świadczyć na korzyść podejrzanego; f) wpływanie na sąd poprzez mocne oskarżycielskie wystąpienia – np. stosowanie emocjonalnych argumentów, które mogą wpłynąć na surowszy wyrok. Do skutków nadmiernej surowości prokuratora należy zaliczyć: 1) możliwość niesprawiedliwych wyroków; 2) naruszenie zasady proporcjonalności kary do czynu; 3) utrata zaufania do systemu sprawiedliwości; 4) dalsza demoralizacja sprawcy.

Brak obiektywizmu

Brak obiektywizmu u prokuratora oznacza, że w prowadzonym postępowaniu kieruje się on uprzedzeniami, emocjami lub zewnętrznymi naciskami, zamiast bezstronnie analizować dowody i przestrzegać zasady domniemania niewinności. Taka postawa może prowadzić do niesprawiedliwych oskarżeń, naruszenia praw oskarżonych oraz podważenia zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Przejawy braku obiektywizmu: 1) z góry założona wina oskarżonego – traktowanie podejrzanego jako winnego jeszcze przed zakończeniem postępowania, bez rzetelnej analizy dowodów; 2) ignorowanie dowodów na korzyść oskarżonego – pomijanie faktów, które mogłyby podważyć akt oskarżenia, np. alibi czy zeznań świadków obrony; 3) stronnicze interpretowanie dowodów – przedstawianie materiału dowodowego w sposób niekorzystny dla oskarżonego, nawet gdy istnieją różne możliwe interpretacje; 4) uleganie presji społecznej lub politycznej – podejmowanie decyzji pod wpływem opinii publicznej, mediów lub przełożonych

zamiast na podstawie obiektywnej analizy sprawy; 5) preferencyjne traktowanie niektórych stron postępowania – np. dawanie większej wiary świadkom oskarżenia niż obrony, ignorowanie błędów organów ścigania; 6) nadmierna emocjonalność – wyrażanie osobistej niechęci do oskarżonego, co może wpływać na sposób prowadzenia postępowania i przedstawiania zarzutów. Skutki braku obiektywizmu u prokuratorów: a) możliwość niesłusznych oskarżeń i skazania niewinnych osób; b) naruszenie zasady rzetelnego procesu i praw oskarżonego; c) podważenie zaufania do wymiaru sprawiedliwości; d) ryzyko uniewinnienia rzeczywiście winnych sprawców z powodu błędów proceduralnych; e) publiczne demonizowanie oskarżonego – wyrażanie w mediach opinii sugerujących winę przed zakończeniem procesu.

Automatyczne przypisywanie winy

Automatyczne przypisywanie winy przez prokuratora oznacza, że podejrzany lub oskarżony jest traktowany jako winny jeszcze przed dokładnym przeanalizowaniem dowodów i przeprowadzeniem rzetelnego postępowania. Taka postawa narusza zasadę domniemania niewinności i może prowadzić do niesprawiedliwych oskarżeń oraz wyroków. Przejawy automatycznego przypisywania winy: 1) ignorowanie domniemania niewinności – traktowanie oskarżonego jako winnego od momentu postawienia zarzutów, bez rzeczywistego rozważenia dowodów na jego obronę; 2) selektywne traktowanie dowodów – koncentrowanie się wyłącznie na materiałach potwierdzających winę, przy jednoczesnym pomijaniu lub umniejszaniu znaczenia dowodów na korzyść oskarżonego; 3) brak otwartości na nowe dowody – ignorowanie informacji, które mogłyby zmienić kierunek śledztwa lub podważyć akt oskarżenia; 4) niechęć do zmiany pierwotnej wersji zdarzeń – nawet jeśli pojawiają się dowody wskazujące na inną interpretację sprawy, prokurator może upierać się przy pierwotnej tezie oskarżenia; 5) wpływanie na sąd i opinię publiczną – formułowanie oskarżycielskich wypowiedzi w mediach przed wyrokiem sądu, co może sugerować winę oskarżonego jeszcze przed zakończeniem procesu; 6) nadmierne

poleganie na wyznaniu winy – traktowanie przyznania się do winy jako jedynego lub najważniejszego dowodu, nawet jeśli istnieją przesłanki wskazujące na wymuszenie zeznań lub ich niewiarygodność. Skutki automatycznego przypisywania winy przez prokuratorów: a) możliwość skazania niewinnej osoby; b) naruszenie praw oskarżonego i zasad rzetelnego procesu; c) ograniczenie efektywności wymiaru sprawiedliwości – brak rzeczywistego poszukiwania prawdy; d) spadek zaufania do prokuratury i sądów; e) ryzyko powielania błędów w przyszłych sprawach – jeśli prokurator nie ponosi konsekwencji za błędne oskarżenia, może kontynuować taką praktykę.

Lekceważenie praw oskarżonego

Lekceważenie praw oskarżonego przez prokuratorów oznacza sytuację, w której organy ścigania świadomie lub nieświadomie naruszają zasady rzetelnego procesu, ograniczając prawo oskarżonego do obrony i sprawiedliwego traktowania. Przejawy lekceważenia praw oskarżonego przez prokuratorów: 1) ignorowanie domniemania niewinności – traktowanie oskarżonego jak winnego jeszcze przed zakończeniem postępowania sądowego; 2) utrudnianie dostępu do obrońcy – np. nieinformowanie oskarżonego o jego prawie do adwokata lub utrudnianie kontaktu z obrońcą; 3) manipulowanie dowodami – celowe ukrywanie dowodów mogących działać na korzyść oskarżonego lub prezentowanie tylko tych, które potwierdzają winę; 4) ignorowanie prawa do obrony – np. ograniczanie możliwości składania wyjaśnień, powoływania świadków lub przedstawiania dowodów przez oskarżonego; 5) wykorzystywanie błędów proceduralnych na niekorzyść oskarżonego – np. odrzucanie istotnych dowodów tylko ze względów formalnych, zamiast dążyć do ustalenia prawdy; 6) wymuszanie przyznania się do winy – stosowanie nacisków psychicznych, długich przesłuchań czy zastraszania, aby skłonić oskarżonego do samooskarżenia; 7) nadmierna przewlekłość postępowania – celowe przedłużanie procesu, co może prowadzić do niepotrzebnego aresztowania oskarżonego lub pogorszenia jego sytuacji prawnej; 8) publiczne oczernianie oskarżonego – przedstawianie oskarżonego w mediach

jako winnego przed wyrokiem sądu, co może wpłynąć na bezstronność procesu. Skutki lekceważenia praw oskarżonego przez prokuratorów: a) możliwość skazania niewinnej osoby; b) naruszenie zasad rzetelnego procesu i praw człowieka; c) podważenie zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości; d) możliwość uniewinnienia rzeczywiście winnych przestępców z powodu błędów proceduralnych; e) narażenie państwa na odpowiedzialność odszkodowawczą za niesłuszne oskarżenia lub skazania.

Dążenie do szybkiego zakończenia sprawy kosztem rzetelności

Dążenie prokuratora do jak najszybszego zakończenia sprawy, nawet kosztem jej rzetelności, może wynikać z presji przełożonych, nacisków społecznych, chęci poprawienia statystyk lub ograniczonych zasobów prokuratury. Taka postawa prowadzi do ryzyka błędnych oskarżeń, naruszenia praw oskarżonego i osłabienia zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Przejawy takiej postawy: 1) pobieżna analiza dowodów – wydawanie aktu oskarżenia bez dokładnego sprawdzenia wszystkich okoliczności sprawy; 2) ignorowanie dowodów uniewinniających – nieuwzględnianie informacji, które mogłyby przemawiać na korzyść oskarżonego; 3) unikanie długich śledztw – preferowanie szybkich postępowań, nawet jeśli wymagają one bardziej dogłębnej analizy; 4) szybkie kierowanie spraw do sądu – wniesienie aktu oskarżenia mimo niepełnych lub słabo udokumentowanych dowodów, zamiast kontynuowania postępowania przygotowawczego; 5) nacisk na ugody i porozumienia – skłanianie oskarżonych do przyznania się do winy w zamian za niższy wyrok, nawet gdy dowody nie są jednoznaczne; 6) pomijanie świadków lub biegłych – unikanie powoływania dodatkowych świadków lub ekspertyz, które mogłyby wydłużyć postępowanie; 7) brak dokładnej weryfikacji działań policji – akceptowanie ustaleń śledczych bez ich samodzielnego sprawdzenia. Skutki dążenia do szybkiego zakończenia sprawy przez prokuratorów: a) możliwość skazania niewinnej osoby; b) ograniczenie prawa oskarżonego do obrony; c) zwiększone ryzyko apelacji i uchylenia wyroków przez sądy wyższej instancji; d) osłabienie zaufania społeczeństwa do rzetelności

prokuratury; e) możliwość uniewinnienia rzeczywistych sprawców z powodu błędów proceduralnych.

2.2. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec nieletnich (świadczące o braku wsparcia wobec nieletnich)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Kultura surowości i punitoryzmu

Kultura surowości i punitoryzmu odnosi się do społecznych i systemowych przekonań, że przestępcy powinni być surowo karani, a kara powinna mieć przede wszystkim charakter represyjny, a nie resocjalizacyjny. Wpływa to na funkcjonowanie organów ścigania, w tym prokuratury, prowadząc do negatywnych postaw i zachowań wobec oskarżonych. Wpływ kultury surowości na postawy prokuratorów: 1) dążenie do maksymalnych kar - prokuratorzy, działając w systemie promującym surowość, mogą częściej wnioskować o najwyższe możliwe kary, nawet jeśli okoliczności sprawy wskazują na możliwość zastosowania łagodniejszych środków; w niektórych przypadkach może dochodzić do pomijania okoliczności łagodzących na rzecz „pokazowej surowości"; 2) brak obiektywizmu i automatyczne przypisywanie winy – pod wpływem społecznych oczekiwań surowego karania, prokuratorzy mogą wykazywać tendencję do traktowania oskarżonego jako osoby z góry winnej, zamiast prowadzić postępowanie w sposób bezstronny; może to prowadzić do ignorowania dowodów na korzyść oskarżonego lub selektywnego podejścia do analizy sprawy; nadmierna surowość w stosowaniu środków zapobiegawczych; przedłużanie tymczasowego aresztowania bez wystarczających podstaw, jako forma nacisku na oskarżonego; skłonność do stosowania bardziej restrykcyjnych środków zabezpieczających, nawet w przypadkach, gdzie mogłyby wystarczyć łagodniejsze formy nadzoru; 3) ignorowanie możliwości resocjalizacji – prokuratorzy funkcjonujący w kulturze punitoryzmu mogą postrzegać przestępców jako osoby niezdolne do poprawy, co prowadzi do lekceważenia środków resocjalizacyjnych (np. kar ograniczenia wolności, prac społecznych,

mediacji); przywiązanie do kar izolacyjnych sprawia, że prokuratura rzadziej wnioskuje o kary alternatywne; 4) zwiększona presja na szybkie skazanie - prokuratorzy mogą działać pod presją społeczną i medialną, aby jak najszybciej zakończyć sprawę skazaniem, nawet kosztem dokładności postępowania; w efekcie mogą unikać dłuższych i bardziej skomplikowanych śledztw, co zwiększa ryzyko błędów sądowych; 5) uprzedzenia wobec recydywistów - w kulturze surowości recydywiści są postrzegani jako osoby „bez szans na poprawę", co może prowadzić do tendencyjnego traktowania ich spraw, niezależnie od indywidualnych okoliczności; skutkuje to wyższymi wnioskowanymi karami i mniejszą skłonnością do uwzględniania potencjalnej resocjalizacji. Skutki negatywnych zachowań prokuratorów wynikających z kultury punitoryzmu: a) ryzyko skazywania niewinnych osób – gdy prokuratorzy dążą do skazania za wszelką cenę, ignorując dowody uniewinniające; b) podważenie zasad sprawiedliwego procesu – brak obiektywizmu w analizie dowodów i faworyzowanie wersji oskarżenia; c) przeciążenie systemu penitencjarnego – nadmierne stosowanie kar więzienia zamiast środków alternatywnych prowadzi do przeludnienia zakładów karnych; d) naruszenie praw oskarżonych – ograniczanie możliwości obrony, stosowanie długich aresztów tymczasowych czy wymuszanie przyznania się do winy; e) ograniczenie skuteczności resocjalizacji – surowe kary bez elementu naprawczego mogą prowadzić do większej liczby powrotów do przestępczości.

Brak kultury resocjalizacji i reintegracji

W społeczeństwach, gdzie dominuje podejście represyjne, a kultura resocjalizacji i reintegracji jest słabo rozwinięta, prokuratorzy mogą wykazywać bardziej negatywne postawy wobec oskarżonych. System prawny, który nie promuje reintegracji skazanych ze społeczeństwem, wzmacnia surowość prokuratorów i ogranicza ich skłonność do uwzględniania środków alternatywnych wobec kary więzienia. Wpływ braku kultury resocjalizacji na negatywne postawy prokuratorów: 1) traktowanie przestępców jako „niepoprawnych" – w systemach

karnych, które nie promują resocjalizacji, dominuje przekonanie, że przestępca zawsze pozostanie zagrożeniem dla społeczeństwa; prokuratorzy mogą być skłonni traktować oskarżonych jako osoby „zepsute" i niezdolne do zmiany, co prowadzi do surowszego podejścia wobec nich; 2) brak wiary w skuteczność kar alternatywnych – w krajach, gdzie resocjalizacja nie odgrywa kluczowej roli, prokuratorzy rzadziej wnioskują o środki alternatywne (np. dozór elektroniczny, mediację, prace społeczne); może to prowadzić do niepotrzebnego stosowania kary pozbawienia wolności, nawet w sprawach, gdzie inne sankcje byłyby bardziej efektywne; 3) brak zrozumienia przyczyn przestępczości – w systemach nastawionych na surowe karanie ignoruje się społeczne i psychologiczne uwarunkowania przestępczości; prokuratorzy mogą wykazywać brak empatii wobec oskarżonych, nie uwzględniając takich czynników jak trudne warunki życiowe, uzależnienia czy choroby psychiczne; 4) automatyczne dążenie do najsurowszej kary - jeśli system prawny nie premiuje resocjalizacji, prokuratorzy mogą automatycznie żądać najwyższych możliwych kar; może to prowadzić do sytuacji, w których oskarżeni otrzymują surowsze wyroki, niż wymagałaby tego sprawiedliwość społeczna; 5) uprzedzenia wobec recydywistów – w społeczeństwach bez silnej kultury reintegracji recydywiści są postrzegani jako „stracone przypadki", co może prowadzić do ich jeszcze ostrzejszego traktowania; prokuratorzy mogą nie uwzględniać możliwości naprawy zachowania i zamiast tego kierować się zasadą maksymalnej izolacji przestępców; 6) brak współpracy z instytucjami wsparcia – jeśli nie istnieją dobrze rozwinięte programy wsparcia dla osób opuszczających więzienia, prokuratorzy mogą być bardziej sceptyczni wobec ich szans na reintegrację; może to prowadzić do unikania rekomendowania programów naprawczych, warunkowego zwolnienia czy terapii zamiast kary więzienia. Skutki negatywnych postaw prokuratorów wynikających z braku kultury resocjalizacji: a) nadmierna liczba skazań na karę więzienia – co prowadzi do przepełnienia zakładów karnych i zwiększa koszty utrzymania więźniów; b) trudności w powrocie skazanych do społeczeństwa – osoby po odbyciu kary nie mają odpowiedniego wsparcia, co zwiększa ryzyko ponownego wejścia na drogę

przestępczą; c) zwiększenie recydywy – brak działań resocjalizacyjnych sprawia, że skazani często wracają do przestępczości, co obciąża system karny i wymiar sprawiedliwości; d) osłabienie sprawiedliwości naprawczej – prokuratorzy nie biorą pod uwagę możliwości pojednania ofiary i sprawcy, co ogranicza skuteczność mediacji i innych metod przywracania równowagi społecznej; e) negatywny wpływ na wizerunek wymiaru sprawiedliwości – społeczeństwo może postrzegać prokuraturę jako instytucję skupioną na karaniu, a nie na dążeniu do sprawiedliwości i naprawy szkód.

Tradycyjna rola prokuratora jako oskarżyciela publicznego

Tradycyjna rola prokuratora jako oskarżyciela publicznego koncentruje się na ściganiu przestępstw i dążeniu do ukarania sprawców. W takim modelu nacisk kładziony jest przede wszystkim na skuteczność postępowań i doprowadzenie do skazania, co może prowadzić do negatywnych postaw wobec oskarżonych. W wielu systemach prawnych prokuratorzy są postrzegani jako strona przeciwna obronie, co może ograniczać ich bezstronność i obiektywizm. Wpływ tradycyjnej roli prokuratora na negatywne postawy wobec przestępców: 1) przywiązanie do roli „adwokata państwa" zamiast obiektywnego uczestnika procesu - prokuratorzy często są postrzegani (i sami siebie postrzegają) jako przedstawiciele państwa, których głównym celem jest dowiedzenie winy oskarżonego; takie podejście może prowadzić do braku otwartości na dowody uniewinniające i faworyzowania materiału obciążającego oskarżonego; 2) presja na skuteczność i wysoką liczbę skazań – w wielu krajach sukces prokuratorów mierzony jest liczbą wygranych spraw, co może prowadzić do dążenia do skazania za wszelką cenę; prokuratorzy mogą unikać spraw, w których wynik nie jest pewny, lub ignorować okoliczności łagodzące, które mogłyby prowadzić do uniewinnienia lub łagodniejszego wyroku; 3) tendencja do automatycznego przypisywania winy – tradycyjna rola oskarżyciela publicznego może wzmacniać mentalność „my vs. oni", w której oskarżony jest traktowany jako wróg systemu, a nie jako osoba podlegająca obiektywnej ocenie; prokuratorzy mogą wykazywać brak zaufania do oskarżonych,

zakładając, że ich zeznania są z zasady niewiarygodne; 4) ignorowanie aspektów resocjalizacyjnych - tradycyjna rola prokuratora koncentruje się na karaniu, a nie resocjalizacji, co prowadzi do ignorowania alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości, takich jak mediacja czy programy naprawcze; może to powodować nadmierne stosowanie kar izolacyjnych, nawet w przypadkach, gdy inne środki byłyby bardziej efektywne; 5) wysoka surowość w doborze środków zapobiegawczych – prokuratorzy mogą częściej wnosić o tymczasowe aresztowanie, nawet w przypadkach, gdy nie jest ono konieczne; może to wynikać z podejścia, że izolacja oskarżonego jest najlepszym sposobem na zapewnienie skuteczności postępowania; 6) brak indywidualnego podejścia do sprawy – tradycyjna rola oskarżyciela publicznego może prowadzić do szablonowego traktowania oskarżonych, bez uwzględniania ich sytuacji życiowej, motywacji czy możliwości poprawy; prokuratorzy mogą stosować jednolite, surowe strategie wobec wszystkich oskarżonych, co sprzyja nadmiernemu stosowaniu represji. Skutki negatywnych postaw prokuratorów wynikających z ich tradycyjnej roli: a) wzrost liczby niesłusznych skazań – brak otwartości na dowody uniewinniające może prowadzić do błędów wymiaru sprawiedliwości; b) przepełnienie więzień – nadmierne stosowanie kar pozbawienia wolności, zamiast środków alternatywnych, obciąża system penitencjarny; c) zwiększona recydywa – brak podejścia resocjalizacyjnego sprawia, że skazani po odbyciu kary często wracają do przestępczości; d) obniżenie zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości – postrzeganie prokuratorów jako „maszyn do skazywania" może budzić wątpliwości co do rzetelności procesu karnego; e) nadmierna polaryzacja postępowań sądowych – jeśli prokuratura traktuje oskarżonego jako przeciwnika, a nie obiekt sprawiedliwej oceny, prowadzi to do większej rywalizacji między stronami zamiast dążenia do prawdy.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Społeczne piętnowanie przestępców

Społeczne piętnowanie przestępców odgrywa istotną rolę w kształtowaniu postaw prokuratorów wobec skazanych. W społeczeństwach, gdzie dominuje narracja o bezwzględnym karaniu osób naruszających prawo, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do traktowania oskarżonych w sposób surowy i bezkompromisowy. Publiczne oczekiwania dotyczące surowości kar mogą również wywierać presję na prokuratorów, prowadząc do ich uprzedzeń i mniejszej skłonności do rozważania resocjalizacji skazanych. Wpływ społecznego piętnowania przestępców na postawy prokuratorów: 1) tworzenie obrazu „wroga społeczeństwa" – w społeczeństwach, gdzie dominuje negatywny obraz przestępców, prokuratorzy mogą automatycznie postrzegać oskarżonych jako zagrożenie, a nie jako jednostki podlegające ocenie i ewentualnej resocjalizacji; w konsekwencji może dochodzić do demonizowania oskarżonych, co prowadzi do ostrzejszego podejścia wobec nich w procesie karnym; 2) brak indywidualnego podejścia do skazanych – silne piętnowanie przestępców może prowadzić do ujednoliconego traktowania wszystkich skazanych, bez uwzględniania specyfiki danej sprawy, motywacji oskarżonego czy możliwości jego poprawy; prokuratorzy mogą traktować zarówno osoby, które popełniły jednorazowy błąd, jak i zawodowych recydywistów w ten sam sposób, bez rozróżniania ich sytuacji; 3) ograniczenie gotowości do stosowania środków alternatywnych – społeczne piętnowanie przestępców może wpływać na niechęć prokuratorów do stosowania kar alternatywnych, takich jak mediacja, prace społeczne czy warunkowe zwolnienie; może to prowadzić do nadmiernego stosowania kar izolacyjnych, nawet w sytuacjach, gdy inne środki byłyby skuteczniejsze; 4) wzmacnianie stereotypów o niezdolności do resocjalizacji – w społeczeństwach, gdzie przestępcy są postrzegani jako „zepsuci" i niezdolni do zmiany, prokuratorzy mogą przyjmować podobną postawę; może to skutkować ignorowaniem dowodów na poprawę zachowania skazanego oraz traktowaniem resocjalizacji jako nieskutecznej. Skutki negatywnych postaw prokuratorów wynikających z piętnowania społecznego: a) zwiększenie liczby surowych wyroków – brak gotowości do stosowania kar alternatywnych może prowadzić do nadmiernego

korzystania z kary pozbawienia wolności; b) utrudniona reintegracja skazanych – traktowanie skazanych jako trwale wykluczonych ze społeczeństwa sprawia, że po odbyciu kary mają oni mniejsze szanse na normalne życie; c) wzrost recydywy – brak podejścia resocjalizacyjnego zwiększa ryzyko powrotu do przestępczości, co obciąża wymiar sprawiedliwości i system penitencjarny; d) osłabienie sprawiedliwości naprawczej – jeśli prokuratorzy kierują się wyłącznie społecznym zapotrzebowaniem na surowość, ignorowane mogą być mechanizmy naprawcze, które pozwalają na odbudowanie relacji między sprawcą a ofiarą; e) spadek zaufania do wymiaru sprawiedliwości – prokuratorzy działający pod wpływem piętnowania społecznego mogą być postrzegani jako nieobiektywni, co obniża autorytet systemu prawnego.

Presja społeczna na surowe kary

Presja społeczna na surowe kary ma istotny wpływ na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, w tym na decyzje prokuratorów. W społeczeństwach, gdzie dominuje przekonanie, że wysokie wyroki są jedynym skutecznym sposobem walki z przestępczością, prokuratorzy mogą być skłonni do przyjmowania bardziej represyjnych postaw wobec oskarżonych. Publiczne oczekiwania surowości mogą prowadzić do ignorowania okoliczności łagodzących, automatycznego przypisywania winy oraz braku gotowości do stosowania alternatywnych środków karnych. Mechanizmy wpływu presji społecznej na postawy prokuratorów: 1) obawa przed społecznym i medialnym sprzeciwem – prokuratorzy często działają w warunkach publicznej kontroli – media, politycy i opinia publiczna monitorują ich decyzje, co może wywoływać strach przed oskarżeniami o pobłażliwość wobec przestępców; prokuratorzy mogą celowo wnioskować o najwyższe możliwe kary, aby uniknąć oskarżeń o „zbyt łagodne podejście”; 2) demonizowanie oskarżonych jako zagrożenia dla społeczeństwa – pod wpływem społecznej presji prokuratorzy mogą postrzegać oskarżonych nie jako osoby, które popełniły błąd, ale jako zagrożenie wymagające eliminacji; może to prowadzić do pomijania aspektów resocjalizacyjnych i dążenia do maksymalnych

kar, nawet w przypadkach, gdzie inne środki byłyby bardziej skuteczne; 3) brak gotowości do zawierania ugód i korzystania z alternatywnych środków karnych – w obawie przed zarzutami o „pobłażliwość", prokuratorzy mogą unikać rozwiązań, które nie wiążą się z wysokimi wyrokami (np. mediacji, kar warunkowych, dozoru kuratorskiego); przekonanie, że społeczeństwo oczekuje „silnej ręki", sprawia, że prokuratorzy rezygnują z indywidualnego podejścia do spraw; 4) nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania – aby pokazać swoją determinację w ściganiu przestępczości, prokuratorzy mogą częściej wnioskować o tymczasowe aresztowanie, nawet w przypadkach, gdzie nie jest to konieczne; może to prowadzić do nadużywania środków zapobiegawczych i niepotrzebnego izolowania oskarżonych jeszcze przed wyrokiem. Skutki negatywnych postaw prokuratorów wynikających z presji społecznej: a) zwiększona liczba niesprawiedliwych skazań - gdy prokuratorzy działają pod wpływem społecznej presji, mogą ignorować dowody świadczące na korzyść oskarżonych, co zwiększa ryzyko niesłusznych skazań; b) przepełnienie więzień - nadmierna surowość prowadzi do częstszego stosowania kar pozbawienia wolności, nawet w przypadkach, gdzie inne środki byłyby bardziej efektywne; to nie tylko obciąża system penitencjarny, ale także zwiększa ryzyko recydywy; c) osłabienie resocjalizacji i sprawiedliwości naprawczej – prokuratorzy mogą ignorować możliwości resocjalizacji skazanych, traktując ich jako niezdolnych do poprawy; w konsekwencji skazani po odbyciu kary nie otrzymują wsparcia w reintegracji ze społeczeństwem; d) spadek zaufania do wymiaru sprawiedliwości – jeśli prokuratorzy są postrzegani jako działający pod wpływem emocji społecznych, a nie w oparciu o obiektywne fakty, może to prowadzić do osłabienia autorytetu sądów i prokuratury; e) zwiększona recydywa – surowe kary nie zawsze są skutecznym narzędziem prewencji, ponieważ badania pokazują, że zbyt represyjne podejście może prowadzić do powrotu do przestępczości, gdyż skazani nie mają szansy na reintegrację społeczną.

Polityczna presja na surową politykę karną

Polityczna presja na surową politykę karną jest jednym z głównych czynników wpływających na sposób funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, w tym postawy prokuratorów wobec przestępców. W sytuacji, gdy rządzące partie i politycy promują restrykcyjne podejście do przestępczości, prokuratorzy mogą ulegać wpływom i dostosowywać swoje decyzje do obowiązujących narracji politycznych. Taka sytuacja może prowadzić do nadmiernej surowości, automatycznego przypisywania winy, ignorowania okoliczności łagodzących oraz niechęci do stosowania alternatywnych środków karania. Mechanizmy wpływu politycznej presji na postawy prokuratorów:1) zaostrzenie polityki karnej przez rządzących – partie polityczne często stosują hasła o „zero tolerancji" dla przestępczości, aby zdobyć poparcie społeczne; prokuratorzy, świadomi tych oczekiwań, mogą dążyć do maksymalnych wyroków, aby nie narazić się na zarzut pobłażliwości; 2) naciski na prokuratorów przez przełożonych powiązanych z polityką – w krajach, gdzie prokuratura podlega bezpośrednio rządowi lub ministrowi sprawiedliwości, prokuratorzy mogą być zmuszani do podejmowania decyzji zgodnych z linią polityczną; może to prowadzić do zwiększonej represyjności i ignorowania indywidualnych okoliczności sprawy; 3) obawa przed konsekwencjami zawodowymi – prokuratorzy, którzy działają w sposób bardziej wyważony, mogą spotkać się z krytyką, degradacją lub utrudnieniami w karierze; lęk przed utratą stanowiska może prowadzić do konformizmu i dostosowywania się do politycznych oczekiwań; 4) dążenie do surowych wyroków jako forma „walki z przestępczością" – pod wpływem politycznej presji prokuratorzy mogą traktować oskarżonych jako wrogów publicznych, co skutkuje ich demonizowaniem i ignorowaniem aspektów resocjalizacyjnych; w efekcie zwiększa się liczba surowych wyroków, nawet w przypadkach, gdzie inne formy kary byłyby bardziej skuteczne; 5) marginalizacja alternatywnych form karania – surowa polityka karna często dyskredytuje mediację, kary warunkowe czy dozór kuratorski, uznając je za zbyt łagodne; prokuratorzy, chcąc realizować polityczne wytyczne, mogą rezygnować z takich rozwiązań na rzecz surowych kar więzienia; 6) upolitycznienie głośnych spraw karnych – w sprawach o dużym znaczeniu

społecznym i medialnym politycy mogą naciskać na prokuratorów, aby doprowadzili do maksymalnych wyroków; to z kolei prowadzi do ignorowania zasady domniemania niewinności i zwiększonego ryzyka niesprawiedliwych skazań. Skutki politycznej presji na postawy prokuratorów wobec przestępców: a) zwiększenie liczby surowych wyroków – prokuratorzy, działając pod polityczną presją, mogą dążyć do jak najostrzejszego ukarania oskarżonych, co skutkuje wzrostem liczby skazanych na długie kary więzienia; b) osłabienie zasady obiektywizmu - polityczne naciski mogą sprawić, że prokuratorzy będą ignorować dowody przemawiające na korzyść oskarżonych, działając zgodnie z założonym celem ukarania sprawcy; c) zwiększona liczba niesłusznych skazań – upolitycznienie wymiaru sprawiedliwości może prowadzić do sytuacji, w których osoby niewinne lub o niskiej szkodliwości czynu są traktowane z nadmierną surowością; d) marginalizacja resocjalizacji – silne naciski polityczne na surowe kary prowadzą do zaniedbywania aspektów resocjalizacyjnych, co zwiększa ryzyko recydywy; e) obciążenie systemu penitencjarnego; f) nadmierne stosowanie kar więzienia prowadzi do przepełnienia zakładów karnych, co generuje dodatkowe koszty i utrudnia skuteczną resocjalizację osadzonych; g) spadek zaufania do wymiaru sprawiedliwości – jeśli społeczeństwo zauważy, że prokuratorzy kierują się interesami politycznymi, a nie obiektywną oceną sprawy, może dojść do kryzysu zaufania do systemu prawnego.

Kreowanie wizerunku przestępców w mediach

Media mają istotny wpływ na sposób, w jaki społeczeństwo postrzegają przestępców, a to może rzutować na odpowiednich prokuratorów oraz inne zastosowania wymiaru sprawiedliwości. Sensacyjne doniesienia medialne często przedstawiają się w drodze do bycia, budując obraz „czarno-biały", gdzie dominuje stereotypowy wizerunek sprawcy jako osoba bezwzględnej, niezdolnej do resocjalizacji. Wpływ mediów na kreowanie wizerunku przestępców: 1) sensacyjność i uproszczenie – media często koncentrują się na brutalnych aspektach przestępstw, pomijając kontekst społeczny czy psychologiczny

sprawcy; 2) demonizowanie sprawców – wizerunek przestępców jest często przedstawiany w skrajnym sposobie, co może oznaczać ich dehumanizację; 3) język emocjonalny i stereotypy – nagłówki wyprowadzce „bestialskie" zbrodnie czy „monstrów" wśród ludzi utrwalają negatywne schematy myślowe; 4) presja społeczna – doniesienia medialne mogą wywołać wezwanie organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości do nadmiernej surowości. Wpływ negatywnego wizerunku przestępców na prokuratorów: a) zaostrzenie stosowanych środków - pod wpływem medialnej nagonki prokuratorzy mogą zastosować bardziej surowe działania wobec obywateli; b) brak obiektywizmu – nadmierne ryzyko wystąpienia z presji społecznej może spowodować błędy w postępowaniu; c) stygmatyzacja przestępców – już przed wyrokiem mogą być postrzegani jako winni, co podważa domniemanie niewinności.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Instytucjonalny nacisk na represyjność

Wśród źródeł instytucjonalnego nacisku na represyjność należy wymienić: a) systemowe oczekiwania dotyczące surowości: 1) hierarchiczność i kultura organizacyjna prokuratury - presja ze strony przełożonych (prokuratorzy mogą być motywowani do surowszego karania w obawie przed negatywną oceną lub możliwością wystąpienia na awans; 2) dominująca narracja wewnętrzna, że „surowość oznacza skuteczność"; 3) zasady awansu i oceny pracy. Skutki stosowania nacisku na represyjność: a) ograniczenie niezależności i obiektywizmu prokuratorów; b) wzrost liczby surowych wyroków i wyroków – represyjne podejście prowadzi do częstszego stosowania kar pozbawienia wolności; c) ryzyko błędnych oskarżeń i dopuszczalnego stosowania tymczasowego aresztu.

Zasady oceny pracy prokuratorów

System oceny pracy prokuratorów może skutkować negatywnymi konsekwencjami. Oto kilka najważniejszych: 1) presja kosztem sprawiedliwości –

ocena prokuratorów może to prowadzić do priorytetowego traktowania wyników nad rzetelnością; 2) negatywne postawy względem alternatywnych rozwiązań w stosunku do represyjnych kar; 3) utrata obiektywizmu - jeżeli system pracy prokuratorskiej podlega ocenie pod kątem represyjności, to może być podstawą do instrumentalnego traktowania kolejnych spraw; 4) wypalenie zawodowe – nadmierna biurokratyzacja prowadzonych spraw może prowadzić do negatywnych emocji i wypalenia zarodowego; ryzyko nierównego traktowania spraw – jeśli system oceny preferuje szybkie zakończenie postępowań, to może prowadzić do zaniedbań w zakresie ich kontroli.

Zasady awansu prokuratorów

Sposób awansowania prokuratorów może mieć wpływ na ich postępowanie wobec przestępców. Oto kilka głównych skutków: 1) nadmierna surowość - faworyzowania surowych kar zamiast sprawiedliwej reakcji; ignorowanie okoliczności łagodzących, co skutkuje niewspółmiernie wysokimi karami; presja na szybkie zamykanie spraw, co może być powodem do pochopnych oskarżeń; 2) unikanie trudnych spraw – jeśli awans zależy od liczby zakończonych spraw, to prokuratorzy mogą: a) unikać problemów długotrwałych postępowań; b) skupić się na łatwych dochodzeniach; 3 brak obiektywizmu i uległość wobec nacisków ze strony przełożonych; 4) ignorowanie praw podejrzanych – np. lekceważyć domniemania niewinności; 5) instrumentalne traktowanie podejrzanych – w systemie premiującym ilościowe „statystyki" zaznacza się brak empatii i instrumentalne traktowanie podejrzanych.

Wadliwe mechanizmy kontroli postępowań prokuratorskich

Brak skutecznych środków kontroli nad prokuratorami może prowadzić do różnego rodzaju nadużyć. Oto kilka głównych skutków: 1) nadmierna surowość – brak kontroli może spowodować, że prokurator będzie ignorował okoliczności łagodzące, forsował wysokie kary, czy też nadużywał tymczasowego aresztu; 2) kierowanie się osobistymi lub politycznymi motywami w doborze spraw –

ignorowanie przestępstw popełnionych przez osoby powiązane z władzą (co prowadzi do ich bezkarności); skupianie się na łatwych do przeprowadzenia postępowaniach; 3) brak obiektywizmu i tendencyjność w postępowaniach – bez kontroli prokuratorzy mogą traktować surowiej określoną grupę społeczną, faworyzować podejrzanych z dobrymi kontaktami, manipulować dowodami poprzez selektywne prezentowanie materiałów w sądzie; 4) brak odpowiedzialności za błędy i nadużycia – gdy prokuratorzy nie są rozliczani za swoje decyzje, to nie boją się błędów i/lub zaniedbań prowadzących do niesłusznych skazań; 5) instrumentalne traktowanie podejrzanych - bez kontroli prokuratorzy mogą stać się obojętni wobec losów podejrzanych, traktując ich jako „liczby" w statystykach.

Wadliwy system rozpatrywania skarg na pracę prokuratorów

Wadliwy system rozpatrywania skarg na prokuratorów prowadzi do nadużyć, arbitralności i instrumentalnego traktowania podejrzanych. Jeżeli prokuratorzy nie doświadczają konsekwencji wadliwych działań, to mogą stosować nadmiernie surowe i/lub niesprawiedliwe działania bez odpowiedzialności za błędy. Oto kilka głównych konsekwencji takiej sytuacji: 1) bezkarność prokuratorów za błędy i nadużycia – jeśli złożona skarga jest nieskuteczna, to prokurator może funkcjonować bez obaw o konsekwencje, co może prowadzić do: a) ignorowania zasad rzetelnego procesu (np. wykorzystanie manipulacji dowodami , zatajania informacji oskarżonego); b) zachęty do bezkarnego działania (np. stosowania nieuzasadnionych aresztów tymczasowych); 2) brak rzetelności w prowadzonych sprawach – jeżeli prokurator nie musi obawiać się kontroli, to jedne grupy przestępców traktuje surowo, a inne ulgowo; 3) zachęta do stosowania represyjności i/lub instrumentalnego traktowania podejrzanych – np. prokuratorzy mogą stosować presję psychiczną wymuszając zeznania pod groźbą długiego aresztu; 4) niechęć do poprawienia popełnionych błędów – wadliwy system skarg może sprawić, że prokuratorzy nie będą skłonni przyznać się do popełnionych błędów (np. w przypadku niesłusznych oskarżeń); 5) pogłębianie

cynizmu i braku empatii wśród prokuratorów - brak prawdziwej kontroli może wzmacniać następujący sposób myślenia prokuratorów: „Jesteśmy nietykalni", „To tylko statystyki" , „Każdy przestępca jest winny".

Przeciążenie pracą

Przeciążenie pracą prowadzi do mechanicznego działania prokuratorów, pochopnych decyzji, dodatkowej surowości oraz wypalenia zawodowego. Oto główne skutki takiej sytuacji: 1) mechaniczne rozwiązanie do spraw – gdy prokuratorzy są przytłoczeni nadmiernymi obowiązkami, to nie poświęcają dużo czasu na każdą analizowaną kwestię , co w konsekwencji może być prowadzić do błędów i niesprawiedliwych oskarżeń; postrzegają podejrzanych jako „numery w aktach" , a nie jako ludzi z indywidualnymi okolicznościami sprawy; skracają proces decyzyjny do umorzenia spraw, podejmując pochopne decyzje o wniesieniu lub umorzeniu spraw; 2) presja na proste wnioski - nadmierne obciążenie sprawia, że prokuratorzy przyjmują szybkie rozwiązania (np. skłonność do zawierania ugód, nawet jeśli nie są one sprawiedliwe; zmuszenie do przyznania się do winy); 3) nadmierna surowość wobec podejrzanych - przeciążenie może spowodować dążenia do maksymalnych kar, aby sprawa była szybko i skutecznie rozwiązana w statystykach; 4) błędy i niedopatrzenia w postępowaniach - gdy prokuratorzy są przepracowani, to często popełniają błędy, np. w postaci ignorowania ważnych dowodów; 5) efekt „odczłowieczenia" – długotrwałe obciążenie może spowodować w trakcie prowadzonych spraw brak empatii, obojętność, agresję i/lub cynizm.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Lęk prze oskarżeniem o „pobłażliwość"

Prokuratorzy często znajdują się pod presją opinii publicznej, przełożonych oraz mediów. Może to wywołać obawę o zbytnią pobłażliwość. Obawa przed oskarżeniem o zbyt łagodne traktowanie podejrzanych może prowadzić do takich

zachowań, jak: 1) zaostrzanie działań – np. wnioskowanie o surowe wyroki, nawet jeśli w sprawie występują okoliczności łagodzące; unikanie ugód i mediacji; 2) ignorowanie okolicznościowych łagodzących – np. niechęć do zmiany decyzji nawet jeśli pojawi się nowa okoliczność wskazująca na niewinność oskarżonego; zbytnia surowość wobec nieletnich; 3) chęć uzyskania efektu odstraszania kosztem sprawiedliwości – np. działanie na pokaz (prokuratorzy mogą podążać do uzyskania surowych wyroków nie ze względu na zaistniałe fakty, ale po to, by przekazać „sygnał" o nieuchronności kar.

Efekt „kozła ofiarnego"

Efekt „kozła ofiarnego" na tym, że w sytuacji kryzysowej można przypisać winę za występujące problemy „wytypowanej" osobie – „kozłowi ofiarnemu". W związku z postępowaniami prokuratorskimi efekt ten może następujący charakter: 1) upolitycznienie sprawy – pod presją oczekiwań społecznych i medialnych prokuratorzy mogą wnioskować o traktowanie niektórych grup przestępców jako „kozłów ofiarnych" bez istnienia wystarczającego materiału dowodowego; 2) nadmierna surowość – aby zminimalizować oskarżenia o pobłażliwość, prokurator może zastosować ekstremalnie surowe podejście do wybranych spraw; w takiej sytuacji wykorzystuje stereotypowe wyobrażenia o „złoczyńcach" stanowiących cel zbiorowej represji.

Charakter sprawy

Charakter sprawy może mieć wpływ na postawę prokuratora – m.in.: 1) brutalność i okrucieństwo czynu – im bardziej brutalne przestępstwo, tym większa skłonność prokuratorów do surowego traktowania sprawcy (takich przypadkach można mniej chętnie proponować wysokie kary); 2) społeczny odbiór sprawy – przestępstwa, które budzą poważne emocje, mogą wywołać większą presję na prokuratorów do bardziej bezwzględnego egzekwowania prawa.

Profil sprawcy

Profil sprawcy, czyli jego cechy osobowościowe oraz postawa wobec popełnionego czynu, może mieć wpływ na postawę prokuratorów. Negatywne nastawienie prokuratorów może stanowić efekt występowania następujących czynników: 1) przeszłość kryminalna (recydywa) – takie osoby wywołują mniejsze współczucie i większą nieufność prokuratorów; recydywiści często spotykają się z surowymi sankcjami ze strony prokuratorów; 2) sposób działania sprawcy – osoby działające z premedytacją lub ze szczególnym okrucieństwem (np. stosowanie tortur) mogą wywołać większą determinację prokuratorów w dążeniu do kary; brak skrupułów i manipulacyjne zachowanie sprawców może dodatkowo pogłębić negatywne nastawienie; 3) brak skruchy i negatywna postawa wobec ofiar – sprawcy, którzy nie okazują skruchy, lekceważą ofiary lub usprawiedliwiają swoje czyny, często spotykają się z większą surowością prokuratury; 4) inteligencja sprawcy – inteligentni sprawcy, którzy przekazują swoje uwagi do postępowania prokuratorskiego (np. oszuści finansowi, skorumpowani urzędnicy), mogą spotkać się z większą surowością, ponieważ ich działania są postrzegane jako cyniczne i przemyślane; 5) motywacja sprawcza – przestępstwa z niskich pobudek (np. chęć zemsty) zazwyczaj prowadzi do surowszego traktowania przez prokuratorów.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Tendencja do myślenia dychotomicznego ("czarno-białe")

Myślenie dychotomiczne (inaczej czarno-białe) to sposób postrzegania rzeczywistości w kategoriach skrajnych – bez dostrzegania niuansów i szarości. W kontekście pracy prokuratora może ono prowadzić do uproszczonego widzenia świata w kategoriach „dobro vs. zło", co ma istotny wpływ na postawy wobec oskarżonych. Wpływ myślenia dychotomicznego na postrzeganie przestępców: 1) brak dostrzegania indywidualnych uwarunkowań sprawcy – prokurator może skłaniać się do traktowania wszystkich przestępców jako osób „złych" z natury, ignorując kontekst społeczny, psychologiczny czy sytuacyjny ich czynów; 2) sztywne kategoryzowanie przestępców – skłonność do widzenia ich jako

„nienaprawialnych" recydywistów może prowadzić do zaostrzonych postaw wobec nich; 3) brak wiary w resocjalizację – jeśli ktoś raz popełnił przestępstwo, w myśleniu dychotomicznym może zostać na stałe zaszufladkowany jako „przestępca" bez możliwości zmiany. Konsekwencje myślenia czarno-białego w pracy prokuratora: a) zaostrzenie postawy nakierowanej na karanie – prokuratorzy mogą częściej domagać się surowych kar, ponieważ nie uwzględniają indywidualnych okoliczności złamania prawa; b) mniejsza skłonność do negocjacji i ugód – osoby myślące dychotomicznie mogą odrzucać możliwość łagodniejszych rozwiązań, postrzegając je jako „pobłażanie złu"; c) podwyższony poziom stresu i wypalenia zawodowego – świat postrzegany w kategoriach skrajnych może prowadzić do frustracji, gdy rzeczywistość nie odpowiada uproszczonemu modelowi (np. przestępca okazuje się mieć pozytywne cechy lub działał pod wpływem silnych emocji).

Konserwatyzm poznawczy

Konserwatyzm poznawczy to tendencja do trzymania się utartych schematów myślenia, niechęć do zmiany przekonań oraz preferowanie stabilności i przewidywalności w interpretacji rzeczywistości. Osoby wykazujące wysoki poziom konserwatyzmu poznawczego często polegają na wcześniejszych doświadczeniach i schematach zamiast na nowej, dynamicznej analizie sytuacji. W kontekście pracy prokuratora konserwatyzm poznawczy może prowadzić do utrwalania negatywnych postaw wobec przestępców oraz nadmiernej surowości w ocenianiu ich działań. Wpływ konserwatyzmu poznawczego na postawy prokuratorów wobec przestępców: 1) sztywne kategoryzowanie sprawców - prokuratorzy z wysokim konserwatyzmem poznawczym mogą postrzegać przestępców jako jednolitą grupę „złych ludzi", bez uwzględniania indywidualnych motywacji, okoliczności czy możliwości resocjalizacji; przekonanie, że „przestępca zawsze pozostanie przestępcą", może prowadzić do automatycznego przypisywania im negatywnych intencji; 2) tendencja do utrwalania stereotypów – prokuratorzy mogą stosować uproszczone wzorce myślowe, np. „młodzi

przestępcy zawsze wracają na złą drogę" albo „przestępstwa gospodarcze są mniej szkodliwe niż przemoc"; takie stereotypy mogą prowadzić do nierównego traktowania oskarżonych w zależności od rodzaju przestępstwa lub ich statusu społecznego; 3) opór wobec nowych dowodów i zmieniających się norm prawnych – konserwatyzm poznawczy może sprawiać, że prokuratorzy niechętnie zmieniają zdanie, nawet gdy pojawiają się nowe dowody; może to skutkować np. ignorowaniem badań nad skutecznością resocjalizacji czy dowodów na to, że kara więzienia nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem; 4) niechęć do alternatywnych rozwiązań wymiaru sprawiedliwości - prokuratorzy mogą być mniej otwarci na alternatywne środki karne, takie jak mediacja, dozór elektroniczny czy programy resocjalizacyjne; mogą preferować bardziej tradycyjne podejście (m.in. długie wyroki i surowe kary, zamiast analizować, czy inna forma kary mogłaby przynieść lepsze rezultaty). Konsekwencje konserwatyzmu poznawczego w pracy prokuratora: a) rak elastyczności w ocenie sprawy – prokurator może trzymać się raz przyjętej linii oskarżenia, nawet jeśli nowe dowody sugerują konieczność jej zmiany; b) zwiększona surowość wobec oskarżonych – mniejsze skłonności do brania pod uwagę indywidualnych czynników łagodzących; c) podtrzymywanie nieskutecznych rozwiązań – np. nacisk na długie kary więzienia, mimo dowodów, że resocjalizacja i inne środki mogą być skuteczniejsze w redukowaniu przestępczości.

Skłonność do uprzedzeń

Uprzedzenia to trwałe, często nieuświadomione negatywne nastawienia wobec określonych grup ludzi. W pracy prokuratora mogą one wpływać na sposób postrzegania oskarżonych, interpretację dowodów oraz decyzje dotyczące postępowania karnego. Skłonność do uprzedzeń może wynikać z: a) doświadczeń zawodowych – np. częsty kontakt z określoną grupą przestępców może prowadzić do generalizacji; b) stereotypów społecznych – wpływ mediów, kultury i środowiska może wzmacniać negatywne przekonania o pewnych grupach społecznych; c) mechanizmów obronnych – np. projekcja lęków i frustracji na

oskarżonych. Wpływ skłonności do uprzedzeń na postawy prokuratorów:1) tendencyjne postrzeganie sprawców - prokurator może przypisywać oskarżonym cechy wynikające ze stereotypów, np. „młodzi mężczyźni są bardziej skłonni do przemocy" lub „osoby z niskim statusem społecznym częściej łamią prawo"; może to prowadzić do bardziej surowych ocen wobec określonych grup oskarżonych; 2) nierówne traktowanie sprawców różnych przestępstw – uprzedzenia mogą sprawiać, że przestępcy z tzw. białych kołnierzyków (np. sprawcy oszustw finansowych) będą oceniani łagodniej niż sprawcy przestępstw pospolitych (np. kradzieży); może to skutkować nieproporcjonalnym nakładaniem kar, co osłabia sprawiedliwość systemu prawnego; 3) sztywność w interpretacji dowodów - prokuratorzy podatni na uprzedzenia mogą ignorować okoliczności łagodzące w przypadku oskarżonych, których postrzegają negatywnie; może to prowadzić do błędnych decyzji, np. założenia winy na podstawie uprzedzeń, a nie obiektywnych faktów; 4) mniejsza skłonność do negocjacji i ugód - jeśli prokurator ma negatywne nastawienie do danej grupy, może być mniej skłonny do proponowania łagodniejszych wyroków czy programów resocjalizacyjnych. Konsekwencje uprzedzeń w pracy prokuratora: a) niesprawiedliwe traktowanie oskarżonych – osoby należące do stereotypowo negatywnie postrzeganych grup mogą być surowiej karane niż inni; b) zwiększone ryzyko błędnych wyroków – uprzedzenia mogą prowadzić do zbyt szybkich wniosków i ignorowania dowodów przemawiających na korzyść oskarżonego; c) obniżenie zaufania do wymiaru sprawiedliwości – jeśli system prawny traktuje pewne grupy mniej sprawiedliwie, może to prowadzić do poczucia niesprawiedliwości społecznej.

Silne poczucie sprawiedliwości

Silne poczucie sprawiedliwości oznacza głębokie przekonanie o konieczności przestrzegania norm moralnych i prawnych oraz o konieczności odpowiedniego karania tych, którzy je naruszają. U prokuratorów ta cecha może być zarówno pozytywna, jak i negatywna – z jednej strony motywuje do rzetelnego

wykonywania obowiązków, ale z drugiej może prowadzić do nadmiernej surowości wobec oskarżonych. Wpływ silnego poczucia sprawiedliwości na negatywne postawy prokuratorów: 1) bezwzględność wobec sprawców - prokuratorzy o silnym poczuciu sprawiedliwości mogą dążyć do maksymalnych kar, uważając, że tylko surowe wyroki przywracają równowagę moralną i społeczną; mogą mieć trudności z akceptacją okoliczności łagodzących lub resocjalizacji jako alternatywy dla kary więzienia; 2) brak elastyczności w ocenie sprawy – poczucie sprawiedliwości może prowadzić do przekonania, że prawo musi być stosowane w sposób bezwzględny i jednolity, bez uwzględniania indywidualnych aspektów danej sprawy; prokuratorzy mogą ignorować czynniki kontekstowe, np. działanie pod wpływem emocji, trudną sytuację życiową sprawcy czy jego skruchę; 3) silna identyfikacja z rolą obrońcy porządku społecznego - prokuratorzy mogą postrzegać siebie jako strażników sprawiedliwości, a przestępców jako zagrożenie, które należy eliminować poprzez surowe kary; może to prowadzić do nadmiernej surowości i traktowania oskarżonych wyłącznie jako „wrogów społeczeństwa", a nie jako ludzi, którzy popełnili błędy; 4) brak wiary w resocjalizację – jeśli prokurator wierzy, że sprawiedliwość oznacza jedynie karę, może nie dostrzegać wartości w działaniach resocjalizacyjnych; może sprzeciwiać się łagodniejszym wyrokom czy alternatywnym środkom karnym, uznając je za „pobłażliwość". Konsekwencje negatywnych postaw wynikających z silnego poczucia sprawiedliwości: a) zbyt surowe osądy – prokurator może domagać się maksymalnych kar, nawet w przypadkach, które wymagają bardziej zrównoważonego podejścia; b) brak indywidualnego podejścia do sprawy – ignorowanie kontekstu przestępstwa może prowadzić do niesprawiedliwych decyzji; c) zwiększona surowość wobec określonych grup przestępców – np. większa niechęć do osób oskarżonych o przemoc czy recydywistów, bez uwzględnienia szans na ich resocjalizację; d) możliwość wypalenia zawodowego – nadmierna koncentracja na „walce ze złem" może prowadzić do frustracji i emocjonalnego wyczerpania.

Skłonności autorytarne

Skłonności autorytarne to zestaw cech osobowościowych i przekonań, które obejmują: a) silną hierarchizację społeczną (przekonanie, że ludzie powinni przestrzegać zasad narzuconych przez władzę); b) bezwzględne przestrzeganie prawa i norm społecznych; c) niechęć wobec grup postrzeganych jako zagrożenie dla porządku; d) surowość wobec osób łamiących prawo. W pracy prokuratora skłonności autorytarne mogą wzmacniać negatywne postawy wobec przestępców, prowadząc do nadmiernej surowości i braku elastyczności w ocenie oskarżonych. Wpływ skłonności autorytarnych na negatywne postawy prokuratorów wobec przestępców: 1) bezwzględność wobec sprawców – prokuratorzy o skłonnościach autorytarnych mogą uznawać, że jedyną właściwą reakcją na przestępstwo jest surowa kara; mogą również postrzegać łagodne wyroki jako „osłabianie porządku społecznego" lub przejaw słabości wymiaru sprawiedliwości; 2) tendencja do dehumanizacji przestępców – osoby o silnych skłonnościach autorytarnych często postrzegają przestępców jako „element zagrażający społeczeństwu", a nie jako jednostki, które mogą się zmienić; może to prowadzić do braku empatii wobec oskarżonych i odrzucania możliwości ich resocjalizacji; 3) brak elastyczności w ocenie sprawy - prokuratorzy o autorytarnych poglądach mogą stosować zero-jedynkowe podejście do prawa („kto złamał prawo, musi być surowo ukarany"); mogą ignorować okoliczności łagodzące i niechętnie przyznawać, że oskarżony może zasługiwać na drugą szansę; 4) silne przywiązanie do hierarchii i władzy – prokuratorzy o skłonnościach autorytarnych mogą bezkrytycznie podporządkowywać się surowym normom prawnym, nawet jeśli istnieją alternatywne, bardziej humanitarne sposoby wymierzania sprawiedliwości; mogą odrzucać nowe podejścia do prawa karnego, takie jak mediacja, kary alternatywne czy programy resocjalizacyjne; 5) silniejsza potrzeba kontroli i porządku – przekonanie, że społeczeństwo funkcjonuje poprawnie tylko wtedy, gdy każdy przestrzega ścisłych reguł, może prowadzić do nadmiernego dążenia do ukarania przestępców; może to skutkować surowszymi aktami oskarżenia i mniejszą gotowością do zawierania

ugód. Konsekwencje autorytaryzmu w pracy prokuratora: a) nadmierna surowość wobec oskarżonych – większe prawdopodobieństwo wnioskowania o wysokie kary, nawet gdy istnieją okoliczności łagodzące; b) brak indywidualnego podejścia do sprawców – osoby postrzegane jako „zagrożenie" są traktowane jednolicie, bez uwzględniania ich sytuacji życiowej czy motywacji; c) wzmacnianie niesprawiedliwych mechanizmów prawnych – np. dążenie do maksymalnych wyroków za drobne przestępstwa może prowadzić do nieproporcjonalnych kar; d) niska otwartość na reformy wymiaru sprawiedliwości – prokuratorzy o skłonnościach autorytarnych mogą sprzeciwiać się nowoczesnym rozwiązaniom, takim jak kary alternatywne.

Desensytyzacja emocjonalna

Desensytyzacja emocjonalna to stopniowe osłabienie reakcji emocjonalnych na bodźce, które początkowo wywoływały silne uczucia. U prokuratorów, którzy na co dzień mają do czynienia z przestępczością, może to prowadzić do zmniejszonej empatii, dystansu wobec oskarżonych oraz bardziej surowych postaw wobec sprawców przestępstw. Desensytyzacja może wynikać z: a) częstego kontaktu z brutalnymi sprawami – wielokrotne analizowanie akt przestępstw, oglądanie drastycznych dowodów czy kontakt z ofiarami może prowadzić do osłabienia reakcji emocjonalnych; b) mechanizmów obronnych – dystansowanie się emocjonalnie pozwala prokuratorom funkcjonować efektywnie i podejmować racjonalne decyzje; c) wypalenia zawodowego – chroniczny stres i ciągła presja mogą powodować zobojętnienie wobec przestępców oraz całego procesu sądowego. Wpływ desensytyzacji emocjonalnej na negatywne postawy prokuratorów: 1) obojętność wobec indywidualnych okoliczności sprawców – prokuratorzy mogą traktować przestępców jako „kolejny przypadek", nie uwzględniając ich sytuacji życiowej, motywacji czy potencjalnej zdolności do resocjalizacji; może to prowadzić do rutynowego dążenia do maksymalnych wyroków bez refleksji nad proporcjonalnością kary; 2) spadek empatii wobec oskarżonych – początkowe emocjonalne reakcje na ludzkie tragedie (zarówno

ofiar, jak i sprawców) mogą z czasem zanikać, co skutkuje traktowaniem przestępców wyłącznie jako „problemów do rozwiązania", a nie jako ludzi; prokuratorzy mogą ignorować czynniki łagodzące, np. ubóstwo, przemoc domową czy problemy psychiczne oskarżonych; 3) tendencja do surowych decyzji - desensytyzacja może wzmacniać przekonanie, że tylko surowe kary są skuteczne, ponieważ „przestępcy nie zasługują na drugą szansę"; może to prowadzić do braku zainteresowania alternatywnymi środkami, takimi jak mediacja czy programy resocjalizacyjne; 4) rutynizacja pracy i mechaniczne podejmowanie decyzji – prokuratorzy mogą podejmować decyzje w sposób automatyczny, bez wnikliwej analizy kontekstu danej sprawy; może to prowadzić do błędnych ocen, np. nieproporcjonalnych oskarżeń lub niedoceniania znaczenia dowodów przemawiających na korzyść oskarżonego; 5) obniżona wrażliwość na możliwe błędy wymiaru sprawiedliwości - prokuratorzy mogą być mniej skłonni do kwestionowania własnych decyzji lub rozważania możliwości pomyłek sądowych, co może zwiększać ryzyko niesprawiedliwych wyroków. Konsekwencje desensytyzacji emocjonalnej w pracy prokuratora: a) brak indywidualnego podejścia do sprawców – traktowanie przestępców jako jednolitej grupy bez uwzględniania różnic w motywacjach i okolicznościach; b) większa skłonność do stosowania surowych kar – prokuratorzy mogą częściej żądać wysokich wyroków, nawet w przypadkach, gdzie możliwe są łagodniejsze rozwiązania; c) zwiększone ryzyko wypalenia zawodowego – długotrwała desensytyzacja może prowadzić do obojętności nie tylko wobec przestępców, ale także wobec samej pracy i jej znaczenia; d) spadek zaufania społecznego do wymiaru sprawiedliwości – jeśli prokuratorzy są postrzegani jako bezduszni i surowi, może to budzić nieufność wobec całego systemu prawnego.

g) Stosowanie mechanizmów obronnych

Mechanizmy obronne to nieświadome strategie psychiczne, które pomagają jednostce radzić sobie z trudnymi emocjami, stresem i napięciem. W pracy prokuratora, gdzie kontakt z przestępczością, ofiarami i brutalnymi aktami jest codziennością, mechanizmy obronne mogą chronić przed wypaleniem

zawodowym, ale jednocześnie mogą prowadzić do negatywnych postaw wobec oskarżonych. Do najczęściej stosowanych mechanizmów obronnych przez prokuratorów należą: a) racjonalizacja – uzasadnianie surowych decyzji argumentami „obiektywnymi" (np. „on sam sobie zasłużył"); b) dehumanizacja – postrzeganie przestępców jako pozbawionych wartości moralnych i godności („to zwykły bandyta"); c) tłumienie emocji – unikanie empatycznego podejścia w celu ochrony własnej psychiki; d) projekcja – przypisywanie oskarżonym negatywnych cech, które wynikają z własnych lęków i uprzedzeń; e) izolacja emocjonalna – oddzielanie aspektu moralnego od prawnego („moim zadaniem jest tylko doprowadzić do skazania"). Wpływ mechanizmów obronnych na negatywne postawy prokuratorów: 1) racjonalizacja surowych decyzji – prokuratorzy mogą przekonywać siebie, że surowe kary są jedynym skutecznym środkiem zapobiegania przestępczości; może to prowadzić do odrzucania możliwości resocjalizacji oskarżonych i dążenia do maksymalnych wyroków; 2) dehumanizacja przestępców – w celu ochrony własnych emocji prokuratorzy mogą postrzegać oskarżonych jako „margines społeczny", a nie jako ludzi z indywidualnymi historiami i problemami; może to skutkować większą surowością oraz brakiem refleksji nad okolicznościami przestępstwa; 3) tłumienie empatii – stałe konfrontowanie się z cierpieniem ofiar może powodować, że prokuratorzy zaczynają odcinać się emocjonalnie, by unikać nadmiernego zaangażowania; może to prowadzić do bardziej mechanicznego podejścia do spraw, bez uwzględniania kontekstu społecznego i psychologicznego przestępstwa; 4) projekcja własnych lęków i frustracji – prokuratorzy mogą podświadomie przypisywać przestępcom najgorsze cechy, co prowadzi do zaostrzonych postaw i braku gotowości do kompromisu; może to powodować, że oskarżeni są oceniani surowiej, niż wynikałoby to z dowodów i prawa; 5) izolacja emocjonalna – prokuratorzy mogą oddzielać swoje emocje od pracy, uznając, że ich rola polega wyłącznie na doprowadzeniu do skazania; może to prowadzić do pomijania okoliczności łagodzących i niechęci do zawierania ugód. Konsekwencje stosowania mechanizmów obronnych przez prokuratorów: a) brak indywidualnego podejścia

do sprawców – traktowanie oskarżonych jako „jednorodnej grupy przestępców" bez analizy ich sytuacji życiowej; b) tendencja do maksymalnych kar – mechanizmy obronne mogą powodować, że prokuratorzy częściej wnioskują o surowsze wyroki, nawet w sprawach drobnych przestępstw; c) osłabienie refleksji nad sprawiedliwością wyroku – automatyczne podejście do oskarżonych może prowadzić do braku uwzględnienia czynników psychologicznych i społecznych w wymierzaniu kary; d) wypalenie zawodowe – tłumienie emocji i izolacja psychiczna mogą skutkować chronicznym stresem, brakiem satysfakcji z pracy i poczuciem cynizmu; e) zwiększona nieufność wobec oskarżonych – prokuratorzy mogą traktować każdego przestępcę jako „potencjalnego recydywistę", co prowadzi do większej surowości.

2.3. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec przestępców

Obiektywizm i bezstronność

Obiektywizm i bezstronność to kluczowe wartości w pracy prokuratora, które gwarantują sprawiedliwe podejście do oskarżonych. Pozytywne zachowania wynikające z tych cech nie oznaczają pobłażania przestępcom, ale dążenie do uczciwego procesu, proporcjonalności kary i respektowania praw oskarżonych. Konsekwencje obiektywizmu i bezstronności w pracy prokuratora: 1) rzetelna analiza dowodów – unikanie tendencyjności (prokurator nie powinien kierować się emocjami, uprzedzeniami czy stereotypami, lecz opierać się wyłącznie na faktach); uwzględnianie zarówno dowodów obciążających, jak i łagodzących (prokurator, który dąży do obiektywnej oceny sprawy, bierze pod uwagę wszystkie okoliczności, a nie tylko te, które potwierdzają winę oskarżonego); gotowość do zmiany stanowiska (jeśli nowe dowody wskazują na niewinność oskarżonego, uczciwy prokurator powinien umieć zrewidować swoją ocenę); 2) poszanowanie zasady domniemania niewinności - traktowanie oskarżonego jako osoby niewinnej do czasu prawomocnego wyroku (unikanie stawiania kategorycznych tez przed zakończeniem postępowania); unikanie publicznych wypowiedzi mogących

sugerować winę oskarżonego (rzetelność komunikacji w mediach i w sądzie wpływa na sprawiedliwy przebieg procesu); unikanie nacisku na sąd (prokurator powinien przedstawiać argumenty zgodne z dowodami, ale nie manipulować emocjami czy opinią publiczną); 3) respektowanie godności oskarżonych - unikanie dehumanizującego języka (prokurator nie powinien używać określeń, które sugerują, że oskarżony jest „złym człowiekiem", lecz skupić się na faktach i analizie czynu); profesjonalne zachowanie w trakcie postępowania (brak agresji, lekceważenia czy niepotrzebnego podważania wartości oskarżonego jako człowieka); traktowanie oskarżonych z szacunkiem (zachowanie neutralnego tonu i unikanie wyrażania osobistych opinii na temat oskarżonego); 4) dążenie do sprawiedliwego i proporcjonalnego wymiaru kary – uwzględnianie okoliczności łagodzących (np. młody wiek oskarżonego, działanie pod wpływem przymusu, skrucha czy współpraca z organami ścigania); unikanie nadmiernej surowości (prokurator, który zachowuje obiektywizm, nie dąży do maksymalnej kary „dla zasady", ale dostosowuje wniosek o karę do rzeczywistej wagi przestępstwa); otwartość na mediację i ugody (w przypadkach, gdzie to możliwe, prokurator może wspierać rozwiązania, które pomagają w resocjalizacji oskarżonego); 5) świadomość własnych uprzedzeń i refleksja nad decyzjami – unikanie stereotypowego postrzegania przestępców (obiektywny prokurator nie zakłada z góry, że np. osoby z marginesu społecznego zawsze są winne); autorefleksja i analiza własnych decyzji (prokurator, który zastanawia się nad własnymi osądami, jest mniej podatny na błędy wynikające z emocji czy presji społecznej); ciągłe doskonalenie zawodowe (udział w szkoleniach z zakresu psychologii sądowej, etyki i prawa karnego pomaga w zachowaniu bezstronności).

Poszanowanie godności oskarżonych

Poszanowanie godności oskarżonych jest fundamentem sprawiedliwego procesu karnego i etycznego postępowania prokuratora. Oznacza to traktowanie oskarżonych jako ludzi, niezależnie od czynów, których się dopuścili, oraz respektowanie ich praw. Prokuratorzy, którzy kierują się tym podejściem, nie tylko

wzmacniają zaufanie do wymiaru sprawiedliwości, ale także przyczyniają się do skuteczniejszej resocjalizacji skazanych. Z poszanowaniem godności oskarżonych wiążą się następujące zachowania prokuratorów: 1) profesjonalny i neutralny sposób prowadzenia sprawy – unikanie uprzedzeń i emocjonalnych ocen (prokurator nie powinien sugerować, że oskarżony jest „złym człowiekiem", lecz skupić się na ocenie jego czynu w świetle prawa); zachowanie szacunku podczas przesłuchań (prokurator powinien prowadzić przesłuchania w sposób rzeczowy, bez ironii, agresji czy poniżania oskarżonego); stosowanie języka neutralnego i bez wartościowania (unikanie dehumanizujących określeń („zbrodniarz", „bestia"), które mogą prowadzić do uprzedzeń i podważać zasadę domniemania niewinności); 2) respektowanie praw oskarżonych – zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony (prokurator powinien szanować rolę obrońcy i nie utrudniać oskarżonemu korzystania z pomocy prawnej); unikanie nacisków na oskarżonego (wymuszanie zeznań, manipulacja czy stosowanie strategii psychologicznych prowadzących do poczucia winy są nieetyczne i sprzeczne z zasadami rzetelnego procesu); przestrzeganie zasady proporcjonalności działań (np. nie wnioskowanie o tymczasowe aresztowanie, gdy są dostępne łagodniejsze środki zapobiegawcze); 3) uwzględnianie indywidualnych okoliczności oskarżonego – analiza czynników wpływających na popełnienie przestępstwa (rozumienie, że niektóre osoby mogą działać pod wpływem trudnych warunków życiowych, presji społecznej czy zaburzeń psychicznych); otwartość na resocjalizację (prokurator, który dostrzega możliwość poprawy oskarżonego, może wspierać rozwiązania alternatywne, takie jak mediacja czy programy naprawcze); rozważenie okoliczności łagodzących (np. skruchy, naprawienia szkody, współpracy z organami ścigania); 4) dążenie do sprawiedliwej i proporcjonalnej kary – unikanie skrajnej surowości (prokurator powinien dążyć do sprawiedliwej kary, a nie maksymalnego możliwego wyroku „dla zasady"); proponowanie kar adekwatnych do stopnia winy i szkodliwości czynu (w niektórych przypadkach lepszym rozwiązaniem niż więzienie mogą być prace społeczne, nadzór kuratora czy terapia); rozważanie ugody sądowej w

drobnych sprawach (np. w przypadku sprawców młodocianych czy osób, które popełniły przestępstwo pod wpływem trudnych okoliczności).

Otwartość na opinie psychologów i kuratorów

Prokuratorzy, którzy wykazują otwartość na opinie psychologów i kuratorów, mogą kształtować bardziej zrównoważone i pozytywne postawy wobec przestępców. Specjaliści ci dostarczają cennych informacji na temat stanu psychicznego, warunków społecznych oraz możliwości resocjalizacji sprawców, co może wpłynąć na sposób prowadzenia sprawy i proponowane środki karne. Rola psychologów w ocenie sprawców: 1) diagnoza psychologiczna i wpływ na postrzeganie sprawców – psychologowie mogą dostarczać ekspertyz dotyczących zaburzeń osobowości, uzależnień, traumy czy innych czynników wpływających na zachowanie przestępcze; świadomość, że dany sprawca działał pod wpływem choroby psychicznej lub silnych emocji, może skłaniać prokuratora do bardziej wyważonego podejścia; 2) zrozumienie mechanizmów zachowań przestępczych – psychologowie analizują motywacje sprawców, co pomaga prokuratorom ocenić, czy działali oni impulsywnie, z premedytacją, czy pod wpływem czynników zewnętrznych; ta wiedza może prowadzić do bardziej indywidualnego podejścia do spraw, zamiast traktowania wszystkich przestępców jednakowo surowo; 3) rekomendacje dotyczące resocjalizacji – psychologowie mogą sugerować alternatywne formy kary, np. terapię, programy wsparcia, czy nadzór kuratora, co może być skuteczniejsze niż kara więzienia; otwarty na takie rekomendacje prokurator może przyczynić się do zmniejszenia recydywy. Rola kuratorów w postrzeganiu sprawców: 1) ocena środowiska rodzinnego i społecznego – kuratorzy dostarczają informacji o warunkach życia sprawcy, jego sytuacji rodzinnej, wcześniejszych konfliktach z prawem czy próbach resocjalizacji; wiedza ta pozwala prokuratorom dostrzec, czy przestępstwo było wynikiem zaniedbań społecznych, złego wpływu otoczenia czy też świadomego wyboru; 2) monitorowanie postępów resocjalizacyjnych – kuratorzy obserwują, jak sprawcy zachowują się po popełnieniu przestępstwa – czy podejmują pracę, uczą się, czy

unikają ponownego konfliktu z prawem; prokuratorzy, którzy uwzględniają te opinie, mogą wykazywać większą elastyczność w ocenie ryzyka recydywy i proponowaniu dalszych działań prawnych; 3) alternatywne rozwiązania zamiast surowych kar – kuratorzy często rekomendują dozór, mediację, prace społeczne czy programy terapeutyczne; prokuratorzy otwarci na takie sugestie mogą unikać nadmiernego stosowania surowych kar i zamiast tego skupić się na środkach, które realnie zmniejszą szansę na ponowne popełnienie przestępstwa. Wpływ otwartości na pozytywne postawy prokuratorów: a) większa świadomość złożoności ludzkich zachowań – współpraca z psychologami i kuratorami pozwala prokuratorom dostrzec, że przestępcy nie zawsze są „źli" z natury, a ich czyny często wynikają z trudnych warunków życiowych lub zaburzeń; b) większa skłonność do indywidualizacji podejścia – otwartość na opinie ekspertów pozwala na dopasowanie środków karnych do konkretnego przypadku, zamiast stosowania jedynie schematycznych rozwiązań; c) lepsze efekty w zakresie resocjalizacji – uwzględnianie zaleceń psychologów i kuratorów może prowadzić do skuteczniejszych działań prewencyjnych i zmniejszenia recydywy.

Skłonność do sprawiedliwego i proporcjonalnego wymiaru kary

Skłonność prokuratorów do wymierzania sprawiedliwych i proporcjonalnych kar sprzyja bardziej wyważonemu podejściu do przestępców. Zamiast kierować się jedynie surowością i chęcią odwetu, prokuratorzy mogą uwzględniać indywidualne okoliczności sprawy oraz realny wpływ kary na przyszłe życie sprawcy i jego szanse na resocjalizację. Skłonność do sprawiedliwości i proporcjonalności kary przejawia się w takich zachowaniach prokuratorskich, jak: 1) indywidualizacja podejścia - kara powinna być adekwatna do stopnia winy sprawcy oraz konsekwencji jego czynu; uwzględnianie okoliczności łagodzących (np. skrucha, młody wiek, wpływ sytuacji życiowej) pozwala na bardziej sprawiedliwe decyzje; 2) unikanie nadmiernej surowości -nadmiernie wysokie kary mogą prowadzić do poczucia niesprawiedliwości i zwiększenia ryzyka recydywy; surowe, ale nieadekwatne sankcje nie zawsze pełnią funkcję

odstraszającą; 3) proponowanie alternatyw dla kary więzienia – kary wolnościowe (np. dozór kuratora, prace społeczne, mediacja) mogą być skuteczniejsze w resocjalizacji niż bezwzględne pozbawienie wolności; stosowanie środków naprawczych (np. rekompensaty dla ofiar) może zwiększać poczucie sprawiedliwości u pokrzywdzonych i resocjalizować sprawcę. Wpływ sprawiedliwego wymiaru kary na postawy prokuratorów: a) większa otwartość i empatia – prokuratorzy, którzy dążą do proporcjonalności kary, są bardziej skłonni dostrzegać człowieka w oskarżonym, a nie tylko jego czyn; b) mniejsze uprzedzenia – indywidualizacja wymiaru kary pomaga uniknąć traktowania przestępców jedynie jako „zagrożenia", lecz także jako osób, które mogą się zmienić; c) zwiększenie skuteczności wymiaru sprawiedliwości – sprawiedliwe kary przyczyniają się do mniejszej recydywy i lepszego funkcjonowania systemu karnego.

Doskonalenie zawodowe

Doskonalenie zawodowe prokuratorów odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu ich postaw wobec przestępców. Poszerzanie wiedzy w zakresie psychologii, kryminologii, resocjalizacji oraz alternatywnych form kary może prowadzić do bardziej zrównoważonego i sprawiedliwego podejścia do oskarżonych. Wpływ doskonalenia zawodowego na postawy prokuratorów: 1) lepsze zrozumienie przyczyn przestępczości – szkolenia z zakresu psychologii kryminalnej i socjologii pomagają dostrzec czynniki, które prowadzą do przestępczości (np. trauma, uzależnienia, środowisko społeczne); wiedza ta sprzyja bardziej empatycznemu i wyważonemu podejściu do sprawców; 2) znajomość skutecznych metod resocjalizacji – prokuratorzy, którzy są na bieżąco z badaniami dotyczącymi recydywy i skutecznych metod resocjalizacji, częściej proponują kary alternatywne wobec więzienia; szkolenia dotyczące mediacji, programów naprawczych czy nadzoru kuratorskiego mogą zwiększać otwartość na nowoczesne formy wymiaru sprawiedliwości; 3) unikanie błędów poznawczych i stereotypów – ciągłe kształcenie w zakresie psychologii i prawa pomaga

prokuratorom unikać uprzedzeń i automatycznego zakładania złej woli u przestępców; świadomość istnienia błędów poznawczych pozwala na bardziej obiektywne i indywidualne podejście do każdej sprawy; 4) rozwój umiejętności komunikacyjnych – szkolenia z zakresu komunikacji mogą pomóc w bardziej konstruktywnym dialogu z oskarżonymi, ich obrońcami oraz ofiarami; lepsza komunikacja może prowadzić do sprawniejszego przebiegu postępowania i skuteczniejszych negocjacji dotyczących np. ugody; 5) zapobieganie wypaleniu zawodowemu – ciągłe szkolenia i wymiana doświadczeń pomagają radzić sobie ze stresem oraz utrzymać motywację do obiektywnego i sprawiedliwego podejmowania decyzji; prokuratorzy, którzy dbają o swój rozwój, rzadziej wpadają w rutynę i znieczulicę, co może prowadzić do bardziej humanitarnego podejścia do sprawców.

2.4. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępców

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Tradycja sprawiedliwości naprawczej

Sprawiedliwość naprawcza, oparta na zasadach mediacji, zadośćuczynienia i resocjalizacji, może znacząco wpływać na postawy prokuratorów wobec przestępców. Jeśli system prawny uwzględnia elementy sprawiedliwości naprawczej, prokuratorzy częściej wykazują postawy oparte na obiektywizmie, empatii i indywidualnym podejściu do sprawców. Wpływ sprawiedliwości naprawczej na postrzeganie przestępcy: 1) zmiana perspektywy: od zemsty do naprawy szkody - tradycyjny model sprawiedliwości koncentruje się na karaniu sprawcy, podczas gdy sprawiedliwość naprawcza zwraca uwagę na naprawienie wyrządzonej szkody i ponowne włączenie sprawcy do społeczeństwa; prokuratorzy, którzy stosują elementy sprawiedliwości naprawczej, częściej dostrzegają w przestępcy człowieka, który popełnił błąd, ale ma możliwość poprawy; 2) większa skłonność do indywidualnego podejścia – sprawiedliwość

naprawcza kładzie nacisk na analizę przyczyn przestępstwa i jego konsekwencji; prokuratorzy stają się bardziej otwarci na alternatywne formy karania, dostosowane do konkretnej sytuacji (np. mediacja, prace społeczne, programy resocjalizacyjne); 3) zmniejszenie negatywnych stereotypów – tradycyjny system może prowadzić do uproszczonego postrzegania przestępców jako jednostek, które należy surowo ukarać; w modelu sprawiedliwości naprawczej prokuratorzy częściej analizują czynniki społeczne i psychologiczne, które doprowadziły do przestępstwa, co zmniejsza uprzedzenia; 4) większa otwartość na mediację i ugody – w krajach, gdzie sprawiedliwość naprawcza jest szeroko stosowana, prokuratorzy chętniej sięgają po mediację jako sposób rozwiązania konfliktu między sprawcą a ofiarą; takie podejście sprzyja redukcji przeciążenia systemu sądowego i skuteczniejszemu rozwiązywaniu spraw; 5) zwiększenie efektywności wymiaru sprawiedliwości - badania pokazują, że programy sprawiedliwości naprawczej przyczyniają się do zmniejszenia recydywy; prokuratorzy, widząc pozytywne efekty tych działań, mogą wykazywać większą skłonność do traktowania przestępców jako osób, które mogą się zmienić, zamiast jako nieodwracalnie złych jednostek.

Wartości kulturowe ukierunkowane na poszanowanie godności i praw człowieka

Wartości kulturowe kształtują sposób funkcjonowania systemu sprawiedliwości i wpływają na podejście jego przedstawicieli, w tym prokuratorów, do przestępców. W społeczeństwach, gdzie dominuje szacunek dla godności i praw człowieka, prokuratorzy częściej wykazują postawy oparte na obiektywizmie, sprawiedliwości i humanitaryzmie, zamiast kierować się wyłącznie represją i karą. Współczesne systemy prawne, zwłaszcza w krajach demokratycznych, opierają się na idei poszanowania praw człowieka i godności jednostki, co ma wpływ na sposób traktowania oskarżonych w procesie karnym. Dokumenty międzynarodowe, takie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka czy Europejska Konwencja Praw Człowieka, zobowiązują prokuratorów do traktowania przestępców zgodnie z zasadami sprawiedliwego procesu, proporcjonalności kary i ochrony przed

nieludzkim traktowaniem. Poszanowanie godności przestępców zaznacza się w pozytywnych postawach prokuratorów poprzez" 1) humanistyczne podejście do sprawiedliwości – kultura prawna oparta na szacunku dla godności człowieka sprzyja traktowaniu przestępców jako osób, które mogą się zmienić, a nie jako wyłącznie zagrożenia dla społeczeństwa; prokuratorzy częściej podejmują decyzje uwzględniające okoliczności łagodzące, np. trudną sytuację życiową, problemy psychologiczne czy społeczne; 2) unikanie niepotrzebnej surowości – w społeczeństwach kładących nacisk na prawa człowieka, prokuratorzy są mniej skłonni do automatycznego domagania się najwyższych kar, jeśli istnieją inne sposoby na zapewnienie sprawiedliwości (np. mediacja, kara ograniczenia wolności); mają większą świadomość tego, że nadmiernie surowe kary mogą prowadzić do marginalizacji sprawców i zwiększać ryzyko recydywy. W krajach skandynawskich, gdzie silnie rozwinięto koncepcję sprawiedliwości resocjalizacyjnej, prokuratorzy są zachęcani do poszukiwania alternatyw dla kary więzienia i stosowania programów naprawczych. Natomiast w krajach, gdzie system prawny bazuje na restrykcyjnej polityce karnej, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do bezwzględnego egzekwowania surowych sankcji, co zmniejsza ich otwartość na rozwiązania naprawcze. Należy również dodać, że wartości kulturowe dotyczące szacunku dla godności człowieka są często wzmacniane przez system kształcenia prokuratorów, w którym uwzględnia się etykę prawniczą, psychologię przestępczości i alternatywne modele wymiaru sprawiedliwości. Prokuratorzy, którzy zdobywają wiedzę na temat praw człowieka, resocjalizacji i sprawiedliwości naprawczej, częściej przyjmują pozytywne postawy wobec oskarżonych i są mniej podatni na stereotypy.

Normy religijne kładące nacisk na sprawiedliwość zamiast zemsty

Normy religijne od wieków kształtują systemy prawne i postawy przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, w tym prokuratorów. Religie, które akcentują sprawiedliwość, przebaczenie i naprawienie krzywdy zamiast zemsty, mogą sprzyjać bardziej humanistycznemu podejściu do osób oskarżonych o

przestępstwa. W konsekwencji prokuratorzy funkcjonujący w takich systemach mogą wykazywać większą skłonność do obiektywizmu, proporcjonalności kary oraz alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości. Wpływ religijnego pojęcia sprawiedliwości na prawo karne: 1) chrześcijaństwo – podkreśla miłosierdzie, przebaczenie i możliwość nawrócenia, np. w słowach Jezusa: "*Nie sądźcie, abyście nie byli sądzeni*" (Mt 7,1) czy przypowieści o synu marnotrawnym; kościół katolicki od dawna promuje ideę sprawiedliwości naprawczej; 2) islam – choć prawo szariatu bywa surowe, to Koran często zachęca do miłosierdzia i przebaczenia: „*Niech przebaczają i darują. Czyż nie pragniecie, aby Bóg wam przebaczył?*" (Koran, 24:22); w wielu przypadkach ofiara może wybaczyć i odstąpić od wymierzenia kary; 3) judaizm – podkreśla zarówno sprawiedliwość, jak i konieczność naprawienia szkody (zasada *tikkun olam* – naprawa świata); prawo żydowskie przewiduje możliwość pojednania między ofiarą a sprawcą; 4) buddyzm i hinduizm - kładą nacisk na karmę, współczucie i odpuszczanie krzywd, co sprzyja podejściu ukierunkowanemu na reformę sprawcy, a nie jego surowe ukaranie. Wpływ norm religijnych na postawy prokuratorów: a) większa skłonność do proporcjonalności kary – religie, które promują sprawiedliwość zamiast odwetu, mogą prowadzić do zmniejszenia tendencji prokuratorów do nadmiernie surowych żądań kary; zamiast maksymalnych wyroków mogą oni rozważać kary alternatywne (np. mediacja, prace społeczne, warunkowe umorzenie postępowania); b) otwartość na sprawiedliwość naprawczą - jeśli normy religijne podkreślają wartość skruchy i odkupienia win, to prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do rozważenia resocjalizacji sprawców zamiast ich długoterminowego izolowania od społeczeństwa; c) unikanie uprzedzeń wobec przestępców – wspólnoty religijne często uczą, że każdy człowiek ma wartość, nawet jeśli popełnił błąd. Takie przekonanie może prowadzić do bardziej obiektywnej oceny czynów przestępcy i unikania traktowania go jako „wroga społeczeństwa". Można również wskazać systemy sprawiedliwości inspirowane wartościami religijnymi: 1) w Norwegii, gdzie silny wpływ miały chrześcijańskie idee przebaczenia i resocjalizacji, system karny skupia się na reformie sprawców, a nie na ich długotrwałym więzieniu; 2) w

niektórych społecznościach muzułmańskich praktykuje się *Diyę* (odszkodowanie dla ofiary zamiast kary dla sprawcy), co jest zgodne z islamskimi zasadami miłosierdzia; 3) w krajach o tradycjach judeochrześcijańskich powszechnie stosuje się mediację między sprawcą a ofiarą, co wpisuje się w religijną ideę pojednania.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Wysoki poziom świadomości psychologicznej w społeczeństwie

Współczesna psychologia dostarcza narzędzi do zrozumienia mechanizmów stojących za przestępczością, takich jak wpływ traum, zaburzeń psychicznych czy czynników społecznych. Wysoki poziom świadomości psychologicznej w społeczeństwie sprzyja bardziej empatycznemu i racjonalnemu podejściu do sprawców przestępstw. Prokuratorzy funkcjonujący w takim środowisku mogą częściej wykazywać bardziej wyważone, sprawiedliwe i humanitarne postawy wobec oskarżonych. Wpływ wysokiego poziomu świadomości psychologicznej w społeczeństwie na pozytywne postawy wobec przestępców wynika z następujących czynników: 1) zrozumienie przyczyn przestępczości - w społeczeństwach o wysokiej świadomości psychologicznej przestępstwa nie są postrzegane wyłącznie jako wynik „złej natury" sprawcy, lecz jako efekt złożonych czynników: a) traumy i trudnego dzieciństwa – wiele osób popełniających przestępstwa doświadczyło przemocy, zaniedbania lub dysfunkcyjnych relacji; b) zaburzeń psychicznych – niektóre czyny przestępcze mogą wynikać z nieleczonych schorzeń, np. depresji, schizofrenii czy uzależnień; c) ubóstwa i marginalizacji – społeczne wykluczenie i brak perspektyw mogą zwiększać ryzyko zachowań przestępczych; prokuratorzy świadomi tych mechanizmów mogą podejmować bardziej zróżnicowane decyzje, uwzględniając indywidualne okoliczności sprawy; 2) większa otwartość na sprawiedliwość naprawczą i resocjalizację - wysoka świadomość psychologiczna sprzyja traktowaniu kary jako narzędzia zmiany, a nie tylko odwetu; prokuratorzy mogą chętniej rekomendować alternatywne środki, takie jak: a) terapia psychologiczna zamiast więzienia dla

sprawców z problemami psychicznymi; b) programy resocjalizacyjne dla młodocianych przestępców; c) mediacja i naprawienie szkody jako element sprawiedliwości naprawczej; 3) unikanie stereotypów i uprzedzeń wobec przestępców - społeczeństwa z wysoką świadomością psychologiczną lepiej rozumieją, że ludzie mogą się zmieniać i nie należy ich definiować wyłącznie przez pryzmat jednego czynu; prokuratorzy, funkcjonując w takim środowisku, mogą być mniej skłonni do postrzegania oskarżonych w sposób jednowymiarowy („dobry" vs. „zły"), co może prowadzić do bardziej sprawiedliwych decyzji.

Wysoki poziom edukacji prawnej w społeczeństwie

Wysoki poziom edukacji prawnej w społeczeństwie sprzyja bardziej świadomemu i sprawiedliwemu funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości, w tym pracy prokuratorów. Obywatele znający swoje prawa oraz zasady funkcjonowania prawa karnego często wywierają presję na transparentność, proporcjonalność i humanitaryzm w działaniach organów ścigania. To z kolei może przyczyniać się do bardziej wyważonych i pozytywnych postaw prokuratorów wobec przestępców. W społeczeństwach o wysokim poziomie edukacji prawnej ludzie lepiej rozumieją, że prokurator nie jest wyłącznie oskarżycielem, ale również strażnikiem sprawiedliwości, który powinien działać obiektywnie i w granicach prawa. Świadomość ta zmniejsza presję społeczną na nadmierną surowość i prowadzi do większego poparcia dla sprawiedliwości naprawczej i resocjalizacji. W krajach o niskim poziomie edukacji prawnej społeczne oczekiwania mogą skłaniać prokuratorów do bardziej represyjnej polityki karnej, np. żądania surowych kar, nawet gdy nie są one konieczne. Natomiast w społeczeństwach świadomych prawnych mechanizmów ludzie częściej rozumieją konieczność indywidualnego podejścia do sprawców oraz znaczenie resocjalizacji. Wysoka edukacja prawna społeczeństwa sprzyja racjonalnej debacie o wymiarze sprawiedliwości, zamiast opierania się na emocjach czy stereotypach. Ponadto, społeczeństwo znające swoje prawa częściej korzysta z pomocy prawnej, co wpływa na wyższą jakość obrony i bardziej rzetelne procesy sądowe. Prokuratorzy działający w takim

otoczeniu muszą lepiej uzasadniać swoje decyzje, co może prowadzić do bardziej wyważonego podejścia do oskarżonych. Należy również podkreślić, że w społeczeństwach, gdzie obywatele rozumieją pojęcie proporcjonalności kary oraz sprawiedliwości naprawczej, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do stosowania: a) programów mediacji (pojednania ofiary ze sprawcą); b) warunkowego umorzenia postępowania w przypadku drobnych przestępstw; c) kary ograniczenia wolności zamiast surowych kar więzienia, gdy to możliwe. W krajach o wysokim poziomie edukacji prawnej istnieje również większa kontrola społeczna nad decyzjami organów ścigania. Prokuratorzy podlegają większej transparentności i ocenie publicznej, co zmusza ich do bardziej rzetelnego wykonywania obowiązków. Wzrasta także znaczenie etyki zawodowej i profesjonalizmu, co może prowadzić do bardziej humanitarnego traktowania przestępców.

Dyskurs medialny nastawiony na resocjalizację i reintegrację społeczną

Medialny dyskurs kształtuje postawy społeczne wobec prawa i sprawiedliwości, wpływając również na sposób myślenia prokuratorów. Jeśli narracja koncentruje się na resocjalizacji i reintegracji społecznej przestępców, może to sprzyjać bardziej humanitarnemu i wyważonemu podejściu prokuratorów do oskarżonych. W efekcie mogą oni częściej uwzględniać aspekty naprawcze wymiaru sprawiedliwości i wybierać rozwiązania, które nie tylko karzą, ale także pomagają sprawcom wrócić do społeczeństwa. Wpływ dyskursu medialnego na pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępców: a) media mają duży wpływ na percepcję przestępczości – mogą przedstawiać sprawców jako zagrożenie lub jako osoby, które mają szansę na zmianę; b) narracje ukierunkowane na resocjalizację pokazują przestępców w kontekście ich historii, okoliczności i możliwości poprawy, co może zwiększać wrażliwość prokuratorów na czynniki psychologiczne i społeczne; c) w krajach, gdzie media promują sprawiedliwość naprawczą i programy reintegracyjne, prokuratorzy częściej skłaniają się ku alternatywnym środkom wymiaru sprawiedliwości (np. mediacja, programy

readaptacyjne). W społeczeństwach, gdzie media promują karę jako główny sposób reakcji na przestępczość, prokuratorzy mogą być pod presją opinii publicznej, by domagać się surowszych wyroków. Jeśli jednak dyskurs publiczny kładzie nacisk na resocjalizację i drugą szansę, zmniejsza to społeczne oczekiwania wobec represyjnego podejścia do przestępców. Prokuratorzy w takim środowisku mogą być bardziej skłonni do stosowania środków naprawczych zamiast wyłącznie kar izolacyjnych. Media i eksperci mogą edukować społeczeństwo na temat skuteczności metod resocjalizacyjnych, co w dłuższym okresie wpływa także na podejście organów ścigania. A pozytywne przykłady skutecznej reintegracji przestępców mogą przekonać prokuratorów do: a) stosowania kar ograniczenia wolności zamiast więzienia w przypadku lżejszych przestępstw; b) uwzględniania programów terapeutycznych i psychologicznych dla sprawców z problemami emocjonalnymi czy uzależnieniami; c) promowania mediacji i sprawiedliwości naprawczej, gdy ofiara wyraża gotowość na taki proces. Jako przykłady społeczeństw, gdzie media wspierają resocjalizację można wskazać takie kraje, jak: 1) Norwegia – media często podkreślają skuteczność programów resocjalizacyjnych, co wpłynęło na system sprawiedliwości, gdzie nacisk kładziony jest na reintegrację, a nie długie wyroki więzienia; 2) Holandia – w społeczeństwie promującym łagodniejszą politykę karną media edukują obywateli o skutecznych metodach pracy ze sprawcami, co przekłada się na mniejszą liczbę surowych wyroków; 3) Kanada – w przekazie publicznym często pojawiają się historie ludzi, którzy popełnili przestępstwo, ale przeszli udaną resocjalizację, co sprzyja większej otwartości wymiaru sprawiedliwości na takie podejście.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Autonomia prokuratury

Autonomia prokuratury odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu podejścia prokuratorów do spraw karnych, w tym ich postaw wobec przestępców. Niezależna prokuratura, wolna od nacisków politycznych i społecznych,

umożliwia prokuratorom sprawiedliwe, wyważone i zgodne z zasadami humanitaryzmu decyzje. Gdy prokuratorzy działają w systemie, który premiuje obiektywizm i profesjonalizm zamiast represyjnych rozwiązań pod wpływem populizmu karnego, mogą być bardziej otwarci na resocjalizację, mediację i sprawiedliwość naprawczą. W krajach, gdzie prokuratura jest pod silnym wpływem polityki, prokuratorzy mogą być zmuszani do stosowania surowszej polityki karnej, niezależnie od indywidualnych okoliczności spraw. Populizm penalny często prowadzi do zaostrzenia polityki karnej w celu zdobycia poparcia społecznego, co ogranicza prokuratorom możliwość stosowania środków resocjalizacyjnych. Natomiast w krajach, gdzie prokuratorzy są niezależni (np. Holandia, Niemcy, Skandynawia), ich decyzje są bardziej sprawiedliwe, zindywidualizowane i uwzględniające okoliczności przestępstwa. Gdy prokuratura jest niezależna, to prokuratorzy mogą stosować rozwiązania alternatywne, takie jak: a) mediacja i sprawiedliwość naprawcza – pozwala to na zadośćuczynienie ofierze zamiast karania sprawcy więzieniem; b) warunkowe umorzenie postępowania – daje to sprawcom możliwość poprawy bez konieczności skazania; c) kary alternatywne (np. prace społeczne, nadzór kuratorski), które mogą skuteczniej prowadzić do resocjalizacji niż kara pozbawienia wolności. W systemach, gdzie prokuratura jest niezależna, prokuratorzy kierują się zasadami obiektywizmu i humanitaryzmu, a nie wyłącznie oczekiwaniami społecznymi czy politycznymi. Autonomiczna prokuratura umożliwia opieranie decyzji na faktach, ekspertyzach i analizie prawnej, a nie presji społecznej na maksymalne zaostrzenie kary. Kraje takie jak Norwegia czy Finlandia promują etyczne podejście do wymiaru sprawiedliwości, gdzie prokuratorzy są zobowiązani do poszukiwania najbardziej sprawiedliwego, a nie najsurowszego rozwiązania. W krajach, gdzie prokuratura podlega dużym wpływom politycznym i medialnym, prokuratorzy mogą być zmuszani do podejmowania decyzji zgodnych z oczekiwaniami społecznymi, a nie obiektywną analizą sprawy. Zaś w systemach niezależnych prokuratorzy mogą kierować się wiedzą ekspercką, psychologią sądową i resocjalizacją, a nie jedynie żądaniem odwetu. Można podać przykład Niemiec, gdzie prokuratorzy mają dużą

swobodę w stosowaniu alternatywnych form kary i ocenie czynników łagodzących, co skutkuje mniejszą liczbą surowych wyroków. Należy podkreślić, że autonomiczna prokuratura powinna działać w oparciu o jasne i stabilne procedury, co daje prokuratorom większą pewność w podejmowaniu decyzji. Jeśli system prawny nie zmienia się pod wpływem chwilowych emocji społecznych, to prokuratorzy mogą konsekwentnie stosować metody oparte na resocjalizacji i sprawiedliwości naprawczej. Niezależna prokuratura może również tworzyć zespoły interdyscyplinarne z udziałem psychologów, kuratorów i pracowników socjalnych, co pozwala na bardziej kompleksową ocenę sprawcy. Dostęp do opinii biegłych (np. psychologów sądowych) ułatwia dostosowanie reakcji prawnej do rzeczywistych potrzeb sprawcy i społeczeństwa. Wyniki analiz wskazują, że w krajach, gdzie prokuratura działa autonomicznie, częściej stosuje się indywidualizację postępowań, np. leczenie uzależnień zamiast kary więzienia dla osób z problemami narkotykowymi. Badania pokazują również, że systemy, w których prokuratorzy mają większą swobodę w wyborze środków prawnych, skuteczniej redukują recydywę. Przykładowo, w krajach skandynawskich, gdzie prokuratura jest niezależna, skuteczność resocjalizacji jest wysoka, a liczba recydywistów znacznie niższa niż w krajach o represyjnym podejściu. Także system niemiecki daje prokuratorom większą swobodę w stosowaniu mediacji i sprawiedliwości naprawczej, co prowadzi do mniejszej liczby osób w zakładach karnych.

Doskonalenie zawodowe prokuratorów

Doskonalenie zawodowe prokuratorów odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu ich podejścia do spraw karnych, w tym także ich postaw wobec przestępców. Stałe podnoszenie kwalifikacji, poszerzanie wiedzy oraz rozwój kompetencji miękkich mogą prowadzić do bardziej wyważonych, sprawiedliwych i humanitarnych decyzji. Współczesne systemy prawne coraz częściej podkreślają rolę resocjalizacji, sprawiedliwości naprawczej i alternatywnych form kary, co wymaga od prokuratorów znajomości psychologii, kryminologii oraz metod prewencji

przestępczości. Zdobywanie wiedzy na temat mechanizmów psychologicznych leżących u podstaw przestępczości może zwiększać empatię i zrozumienie dla czynników, które prowadzą do złamania prawa. Szkolenia z zakresu kryminologii pomagają prokuratorom spojrzeć na przestępstwo w szerszym kontekście – społecznym, ekonomicznym i osobowościowym. W krajach skandynawskich prokuratorzy są regularnie szkoleni w zakresie czynników ryzyka i ochrony przed recydywą, co pozwala im podejmować bardziej skuteczne i sprawiedliwe decyzje. Prokuratorzy, którzy przechodzą szkolenia dotyczące sprawiedliwości naprawczej, częściej stosują mediację i inne środki umożliwiające zadośćuczynienie ofiarom bez konieczności stosowania surowych kar. W krajach takich jak Kanada i Nowa Zelandia, prokuratorzy są szkoleni w zakresie programów reintegracyjnych dla sprawców, co skutkuje mniejszą liczbą surowych wyroków i większym naciskiem na resocjalizację. Szkolenia w tym obszarze pozwalają prokuratorom lepiej oceniać, kiedy kara alternatywna może być skuteczniejsza od kary więzienia. Szkolenia z zakresu komunikacji interpersonalnej i negocjacji mogą pomóc prokuratorom lepiej prowadzić rozmowy z oskarżonymi, świadkami i ofiarami przestępstw. Współpraca z psychologami, kuratorami, pracownikami socjalnymi ułatwia podejmowanie bardziej kompleksowych i sprawiedliwych decyzji. W wielu krajach prokuratorzy są szkoleni w zakresie mediacji i pracy z osobami z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, co pomaga w wypracowaniu skuteczniejszych środków zaradczych. Zauważono również, że prokuratorzy, którzy regularnie uczestniczą w kursach i konferencjach prawniczych, są bardziej otwarci na nowoczesne metody prewencji przestępczości i kary alternatywne. W krajach takich jak Niemcy i Holandia, systematyczne szkolenia obejmują analizę skuteczności różnych form kary i pozwalają prokuratorom dostosowywać swoje decyzje do aktualnych badań. Unikaniu nadmiernej represyjności w podejmowaniu decyzji pomaga także uczestnictwo prokuratorów w szkoleniach w zakresie międzynarodowych standardów praw człowieka. Szkolenia z zakresu etyki prawniczej kształtują w prokuratorach poczucie odpowiedzialności za

sprawiedliwy wymiar kary, a nie jedynie represję. Regularne kursy dotyczące dyskryminacji, stereotypów i równego traktowania mogą zmniejszać uprzedzenia wobec pewnych grup społecznych (np. osób uzależnionych, imigrantów czy osób z zaburzeniami psychicznymi). Badania pokazują, że w krajach, gdzie prokuratorzy regularnie uczestniczą w szkoleniach dotyczących resocjalizacji, skuteczność kary wzrasta, a wskaźniki recydywy spadają. Prokuratorzy z lepszym przygotowaniem prawnym i psychologicznym są bardziej skłonni do rozważenia alternatywnych form kary, zamiast automatycznego sięgania po sankcje izolacyjne.

Powoływanie w prokuraturach interdyscyplinarnych zespołów

Współczesne podejście do wymiaru sprawiedliwości coraz częściej uwzględnia współpracę interdyscyplinarną – czyli angażowanie specjalistów z różnych dziedzin w proces decyzyjny. Tworzenie interdyscyplinarnych zespołów w prokuraturze, składających się z prokuratorów, psychologów, kuratorów, socjologów, pracowników socjalnych i ekspertów ds. resocjalizacji, ma istotny wpływ na bardziej sprawiedliwe, indywidualizowane i humanitarne podejście do przestępców. Dzięki wsparciu ekspertów prokuratorzy mogą lepiej zrozumieć motywy i kontekst przestępstwa, co często prowadzi do skuteczniejszych i bardziej wyważonych decyzji – zarówno w zakresie środków karnych, jak i prewencji. Psychologowie i psychiatrzy pomagają określić, czy sprawca działał pod wpływem zaburzeń psychicznych, traumy lub uzależnienia, co może mieć wpływ na ocenę jego odpowiedzialności. Kuratorzy sądowi dostarczają informacji o środowisku sprawcy, jego dotychczasowym funkcjonowaniu społecznym i możliwościach resocjalizacji. Eksperci ds. resocjalizacji mogą wskazać alternatywne formy kary, które zwiększają szansę na poprawę sprawcy i minimalizują ryzyko recydywy. Dla przykładu można wskazać, że w Niemczech interdyscyplinarne zespoły doradzają prokuratorom, kiedy zastosowanie programu terapeutycznego zamiast kary więzienia będzie bardziej efektywne dla resocjalizacji oskarżonego. Prokuratorzy działający samodzielnie mogą mieć tendencję do postrzegania sprawców wyłącznie przez pryzmat popełnionego

czynu, bez głębszego uwzględnienia okoliczności łagodzących. Natomiast współpraca z ekspertami pozwala na bardziej zrównoważoną ocenę, co może prowadzić do stosowania sprawiedliwszych środków, np. warunkowego umorzenia postępowania, mediacji czy nadzoru kuratorskiego zamiast kary więzienia. Warto również wskazać, że regularna współpraca z psychologami i socjologami rozwija empatię i świadomość społeczną u prokuratorów, co może zmniejszać tendencję do stosowania surowych, ale niekoniecznie skutecznych kar. Dodatkowo, zrozumienie czynników ryzyka przestępczości – takich jak ubóstwo, patologie społeczne, traumy dzieciństwa – pozwala lepiej oceniać indywidualne przypadki i dostosowywać sankcje do realnych potrzeb. Jako przykład można wskazać, że w Norwegii prokuratorzy uczestniczą w szkoleniach organizowanych przez interdyscyplinarne zespoły, co wpływa na ich większą otwartość na resocjalizację i sprawiedliwość naprawczą. Interdyscyplinarne podejście pozwala prokuratorom nie tylko karać sprawców, ale także zidentyfikować czynniki ryzyka powrotu do przestępstwa i podjąć działania prewencyjne. Socjolodzy i pracownicy socjalni mogą pomóc w opracowaniu programów wsparcia dla sprawców, np. w zakresie zatrudnienia, terapii uzależnień czy edukacji, co zmniejsza ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa. Ponadto decyzje podejmowane przez interdyscyplinarne zespoły są często lepiej postrzegane przez społeczeństwo, ponieważ uwzględniają szeroką perspektywę i są bardziej sprawiedliwe. Dzięki współpracy z ekspertami prokuratorzy mogą skuteczniej tłumaczyć swoje decyzje mediom i opinii publicznej, co zmniejsza ryzyko zarzutów o niesprawiedliwość lub nadmierną surowość. Można podać przykład Norwegii, gdzie interdyscyplinarne podejście prokuratury zwiększyło zaufanie społeczne do wymiaru sprawiedliwości, ponieważ społeczeństwo dostrzega, że kary są skuteczniejsze i lepiej dostosowane do realnych potrzeb. W niektórych krajach interdyscyplinarne zespoły wspierają rozwój mediacji między ofiarą a sprawcą, co często prowadzi do bardziej satysfakcjonujących rozwiązań niż tradycyjne procesy sądowe. Mediatorzy i specjaliści ds. konfliktów pomagają prokuratorom ocenić, czy w danym przypadku sprawiedliwość naprawcza może przynieść lepsze efekty niż

standardowa kara. Przykładowo można wskazać, że w Wielkiej Brytanii dzięki interdyscyplinarnym zespołom prokuratorzy częściej stosują mediację w sprawach o drobne przestępstwa, co skraca czas postępowań i zwiększa skuteczność resocjalizacji.

Transparentność i nadzór nad decyzjami prokuratorskimi

Transparentność i nadzór nad decyzjami prokuratorskimi odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu sprawiedliwego, zrównoważonego i obiektywnego podejścia do przestępców. Odpowiednie mechanizmy kontrolne nie tylko zwiększają odpowiedzialność prokuratorów, ale także mogą prowadzić do bardziej humanitarnego i sprawiedliwego traktowania oskarżonych, ograniczając tendencję do nadmiernej represyjności. Dostępność informacji o decyzjach prokuratorskich oraz możliwość ich oceny przez przełożonych, społeczeństwo i organizacje monitorujące zwiększa prawdopodobieństwo podejmowania wyważonych decyzji opartych na dowodach, a nie na uprzedzeniach czy naciskach politycznych. Gdy decyzje prokuratorskie są poddane wewnętrznej i zewnętrznej kontroli, to zmniejsza się ryzyko subiektywnych, niesprawiedliwych i nadmiernie represyjnych wyroków. Transparentność decyzji wymusza więc lepsze uzasadnianie zastosowanych środków karnych, co sprzyja ich bardziej wyważonemu stosowaniu. Ważny jest również publiczny wgląd w działania prokuratury. Jeśli społeczeństwo i media mają dostęp do informacji o decyzjach prokuratorów, to możliwe jest wykrywanie przypadków dyskryminacji, nadużywania władzy czy nadmiernej represyjności. Publiczna kontrola wpływa więc na większą równość w traktowaniu sprawców przestępstw – bez względu na ich status społeczny, rasę czy sytuację ekonomiczną. Instytucje nadzorujące, takie jak sądy, rzecznicy praw obywatelskich czy komisje etyki, mogą analizować decyzje prokuratorów i eliminować przypadki nadmiernie surowych oskarżeń. System kontroli wewnętrznej w prokuraturze pozwala eliminować decyzje oparte na uprzedzeniach lub naciskach politycznych. Należy również zwrócić uwagę na transparentność działań prokuratorskich. Jeśli dane dotyczące skuteczności

różnych form kary są publicznie dostępne, to prokuratorzy mogą częściej stosować mniej represyjne, ale skuteczniejsze metody, jak mediacja czy programy resocjalizacyjne. Transparentność pozwala na ocenę, czy stosowanie sprawiedliwości naprawczej przynosi lepsze efekty niż tradycyjne kary, co sprzyja jej większej akceptacji wśród prokuratorów. Gdy decyzje są poddane zewnętrznej ocenie, to prokuratorzy częściej kierują się zasadami etyki i rzetelności, co zmniejsza ryzyko stosowania kar nieadekwatnych do popełnionego czynu. Szkolenia i kodeksy etyczne w połączeniu z mechanizmami nadzoru pomagają eliminować subiektywne oceny i surowe podejście oparte na osobistych przekonaniach. Transparentność i nadzór utrudniają również wpływanie na decyzje prokuratorów przez polityków, media czy grupy interesu, co sprzyja bardziej obiektywnemu i sprawiedliwemu podejściu do sprawców przestępstw. W krajach o wysokiej transparentności prokuratorzy częściej kierują się dowodami i zasadą proporcjonalności kary, a nie populistycznym podejściem do wymiaru sprawiedliwości.

System oceny i awansu prokuratorów premiujący podejście resocjalizacyjne

System oceny i awansu prokuratorów ma kluczowy wpływ na ich postawy, decyzje i priorytety zawodowe. Jeśli kryteria awansu opierają się wyłącznie na wskaźnikach skuteczności ścigania i surowości stosowanych kar, prokuratorzy mogą preferować represyjne podejście wobec oskarżonych, dążąc do jak największej liczby skazań i wysokich wyroków. Natomiast wprowadzenie systemu oceny premiującego podejście resocjalizacyjne sprzyja bardziej humanitarnemu i sprawiedliwemu traktowaniu przestępców. Taki system może zachęcać prokuratorów do częstszego stosowania alternatywnych środków karnych, mediacji, programów naprawczych i działań prewencyjnych zamiast wyłącznie surowych kar. Tradycyjny model oceny premiuje liczbę wniesionych aktów oskarżenia i skazań, co prowadzi do mechanicznego podejścia do karania i ignorowania resocjalizacji. Nowoczesny model oceny uwzględniający skuteczność resocjalizacji sprawców promuje indywidualne podejście do oskarżonych, analizę

ich sytuacji i poszukiwanie efektywnych rozwiązań. Przykładowo, w Holandii prokuratorzy są oceniani nie tylko na podstawie liczby skazań, ale także skuteczności środków resocjalizacyjnych i reintegracyjnych. Jeśli w systemie awansu nagradza się skuteczność w redukcji recydywy, prokuratorzy częściej stosują mediację, programy naprawcze, prace społeczne czy nadzór kuratorski zamiast surowych kar. Przykładowo, w Niemczech ocena prokuratorów uwzględnia to, jak często stosują sprawiedliwość naprawczą, co wpłynęło na wzrost liczby spraw kierowanych do mediacji. Prokuratorzy dążący do awansu w systemie opartym na liczbie skazań mogą ignorować czynniki łagodzące i okoliczności indywidualne, co prowadzi do niesprawiedliwych wyroków. Natomiast jeśli awans zależy także od umiejętności rozwiązywania spraw w sposób sprawiedliwy i proporcjonalny, to prokuratorzy są bardziej skłonni do analizy kontekstu społecznego i psychologicznego przestępstwa. Przykładowo, w Kanadzie system oceny prokuratorów nagradza zaangażowanie w programy resocjalizacyjne i stosowanie sprawiedliwości naprawczej, co zmniejszyło liczbę surowych wyroków dla młodocianych sprawców. Jeśli ocena i awans zależą także od współpracy z psychologami, kuratorami i pracownikami socjalnymi, to prokuratorzy rozwijają lepsze umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne. Szkolenia z zakresu psychologii, resocjalizacji i mediacji stają się ważnym elementem kariery, co zwiększa świadomość prokuratorów dotyczącą skutecznych metod redukcji przestępczości. Przykładowo, w krajach skandynawskich prokuratorzy, którzy ukończyli specjalne kursy resocjalizacyjne, częściej stosują alternatywne kary i mają większą skłonność do sprawiedliwego podejścia. Jeśli niski poziom recydywy jest jednym z kryteriów oceny prokuratora, skłania to do stosowania bardziej efektywnych metod pracy z oskarżonymi. System promujący resocjalizację zamiast surowego karania prowadzi do skuteczniejszej redukcji przestępczości w dłuższym okresie. Przykładowo, w Norwegii prokuratorzy, którzy angażują się w procesy resocjalizacyjne, mają większe szanse na awans, co skutkuje spadkiem liczby powrotów do przestępczości. Należy również zwrócić uwagę, że społeczeństwo postrzega

sprawiedliwość jako bardziej humanitarną i efektywną, gdy system karny koncentruje się na naprawie szkód i resocjalizacji, a nie tylko na surowych wyrokach. Prokuratorzy działający w systemie nagradzającym skuteczność resocjalizacji są bardziej otwarci na mediację i sprawiedliwość naprawczą, co poprawia relacje między wymiarem sprawiedliwości a obywatelami. Przykładowo, w Wielkiej Brytanii wdrożenie kryteriów oceny uwzględniających reintegrację sprawców zwiększyło społeczne zaufanie do sądów i prokuratury.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Dostęp do rzetelnych informacji o oskarżonym i jego kontekście społecznym

Dostęp do pełnych, rzetelnych i obiektywnych informacji o oskarżonym oraz jego sytuacji życiowej, psychologicznej i społecznej może znacząco wpłynąć na postawę prokuratorów wobec przestępców. Właściwa analiza kontekstu sprawcy pozwala na bardziej sprawiedliwe i indywidualne podejście, co może skutkować mniejszą represyjnością i większą skłonnością do stosowania środków resocjalizacyjnych. Pełniejszy obraz oskarżonego sprzyja proporcjonalnemu wymiarowi kary poprzez takie czynniki, jak: 1) dostęp do informacji na temat warunków życia, sytuacji rodzinnej, stanu zdrowia psychicznego oraz historii kryminalnej sprawcy pozwala prokuratorowi na lepszą ocenę motywacji przestępcy; 2) poznanie czynników, które przyczyniły się do popełnienia przestępstwa, może prowadzić do bardziej zrównoważonej decyzji w zakresie oskarżenia i żądanej kary – w Norwegii: prokuratorzy analizują szczegółowe raporty społeczne przed podjęciem decyzji o wniesieniu aktu oskarżenia, co skutkuje częstszym stosowaniem środków naprawczych; 3) możliwość uwzględnienia okoliczności łagodzących – informacje dostarczane przez kuratorów, psychologów, pracowników socjalnych i organizacje pomocowe pozwalają na trafniejszą ocenę sytuacji oskarżonego; jeśli sprawca popełnił przestępstwo pod wpływem sytuacji losowej, presji społecznej, przemocy domowej lub uzależnienia, to prokurator może rozważyć zastosowanie programu

resocjalizacyjnego zamiast tradycyjnej kary (w Kanadzie prokuratorzy uwzględniają raporty o wpływie traumy na zachowanie sprawców, co prowadzi do częstszego stosowania terapii zamiast kary więzienia); 4) ułatwienie stosowania alternatywnych środków karnych – dostęp do danych o oskarżonym pozwala na lepsze dopasowanie kary do sytuacji sprawcy, co zwiększa efektywność resocjalizacji; jeśli sprawca wykazuje chęć naprawienia szkody, prokurator może skierować go do mediacji, prac społecznych lub programów rehabilitacyjnych zamiast do więzienia (w Niemczech prokuratorzy, mając dostęp do kompleksowych raportów społecznych, częściej stosują mediację jako alternatywę dla tradycyjnych postępowań sądowych); 5) ograniczenie uprzedzeń i stereotypowego podejścia do sprawców – brak rzetelnych informacji może prowadzić do automatycznego przypisywania sprawcom negatywnych cech i podejmowania decyzji wyłącznie na podstawie samego faktu popełnienia przestępstwa; dane z raportów społecznych pomagają unikać stereotypowego postrzegania sprawców, szczególnie w przypadku młodocianych przestępców, osób uzależnionych i ludzi z mniejszości społecznych (w Wielkiej Brytanii dzięki analizie profili sprawców, prokuratorzy zaczęli częściej kierować młodocianych przestępców do programów resocjalizacyjnych zamiast wnioskować o kary więzienia).

Możliwość zastosowania alternatywnych środków karnych

Alternatywne środki karne, takie jak mediacja, dozór kuratorski, prace społeczne, warunkowe umorzenie postępowania czy kary ograniczenia wolności, pozwalają na bardziej elastyczne i humanitarne podejście do sprawców przestępstw. Ich dostępność sprzyja zmianie postaw prokuratorów, którzy mogą traktować przestępców nie tylko jako sprawców, ale także jako osoby z potencjałem do resocjalizacji i naprawienia szkody. Gdy prokurator ma możliwość wyboru różnych form reakcji na przestępstwo, częściej uwzględnia indywidualny charakter sprawy zamiast stosować mechaniczne podejście oparte na karze więzienia (przykład Norwegii: prokuratorzy mogą wnioskować o skierowanie sprawy do mediacji lub

nałożenie prac społecznych, co zwiększa ich skłonność do szukania sprawiedliwych i proporcjonalnych rozwiązań). Możliwość zastosowania alternatywnych środków karnych sprawia, że sprawiedliwość naprawcza stanowi alternatywę dla kary represyjnej. Wynika to z faktu, że możliwość skierowania sprawy do mediacji pozwala prokuratorom traktować sprawców bardziej podmiotowo i skupić się na naprawieniu szkody zamiast na karaniu za wszelką cenę. Jeśli sprawca wykazuje skruchę i chęć zadośćuczynienia, prokurator może uznać to za istotny czynnik przy podejmowaniu decyzji o łagodniejszym traktowaniu (przykład Kanady: programy mediacji między sprawcą a ofiarą zmniejszyły liczbę aktów oskarżenia, a prokuratorzy zaczęli częściej kierować sprawców do programów resocjalizacyjnych). Alternatywne środki karne często lepiej wpływają na resocjalizację sprawców niż tradycyjne kary więzienia, co sprawia, że prokuratorzy chętniej po nie sięgają. Prokuratorzy, widząc pozytywne skutki takich rozwiązań, mogą nabierać większej wiary w sens resocjalizacji (przykład Niemiec: tamtejsze prawo umożliwia szerokie stosowanie alternatywnych kar, co przełożyło się na spadek liczby powrotów do przestępstwa w porównaniu do surowych kar więzienia). Alternatywne środki karne, takie jak warunkowe umorzenie postępowania, mediacja czy prace społeczne, zmniejszają liczbę spraw trafiających do sądów. Prokuratorzy, widząc realne korzyści płynące z takich rozwiązań, częściej skłaniają się do łagodniejszych, ale skuteczniejszych decyzji (przykład Finlandii: szerokie stosowanie mediacji sprawia, że prokuratorzy częściej rozpatrują sprawy indywidualnie i unikają nadmiernej represyjności). Pozytywna zmiana wizerunku prokuratury wpływa także na wzrost zaufania społecznego, ponieważ społeczeństwo lepiej postrzega prokuratorów, którzy wykazują zrozumienie dla resocjalizacji sprawców i nie kierują się wyłącznie represją. Jednocześnie wzrost społecznego poparcia dla alternatywnych środków karnych może prowadzić do zmiany standardów pracy w prokuraturze (przykład Wielkiej Brytanii: programy „community sentencing" poprawiły wizerunek prokuratorów, którzy zaczęli być postrzegani jako bardziej otwarci na sprawiedliwość naprawczą).

Charakterystyka konkretnej sprawy i postawa sprawcy

Postawy prokuratorów wobec przestępców mogą się różnić w zależności od konkretnych okoliczności danej sprawy oraz postawy samego sprawcy. Gdy prokurator dostrzega okoliczności łagodzące oraz chęć poprawy u sprawcy, może przyjąć bardziej wyważone, proporcjonalne i resocjalizacyjne podejście zamiast kierować się wyłącznie represyjnością. Rodzaj i powaga przestępstwa mają kluczowe znaczenie dla podejścia prokuratora. W przypadku drobnych wykroczeń lub przestępstw popełnionych w wyniku trudnej sytuacji życiowej, prokurator może być bardziej skłonny do zastosowania środków alternatywnych (np. mediacji, warunkowego umorzenia postępowania). Istotne znaczenie dla decyzji prokuratora ma także motywacja sprawcy. Świadome i brutalne przestępstwa (np. z premedytacją, wobec osób bezbronnych) spotykają się zwykle z surowszym podejściem prokuratora. W przypadkach, gdy przestępstwo wynika z nagłej emocji, wpływu otoczenia lub trudnej sytuacji psychicznej, prokurator może przyjąć bardziej elastyczne podejście (przykład Kanady: analiza motywacji sprawcy jest standardową procedurą, która wpływa na decyzję o ewentualnej mediacji lub nadzorze kuratorskim). Skrucha i współpraca sprawcy stanowi także czynnik łagodzący karę. Jeśli sprawca przyznaje się do winy, wyraża skruchę i współpracuje z organami ścigania, to prokuratorzy często postrzegają go jako osobę z potencjałem do resocjalizacji. Skrucha sprawcy może skłonić prokuratora do: a) wnioskowania o niższą karę; b) zastosowania kary alternatywnej (np. prac społecznych); c) mediacji między sprawcą a ofiarą (przykład Finlandii: prokuratorzy mają obowiązek rozważyć mediację, jeśli sprawca wyrazi chęć naprawienia szkody). Chęć naprawienia szkody przez sprawcę również może wpłynąć na postawę prokuratora. Jeśli sprawca aktywnie dąży do naprawienia wyrządzonych szkód (np. poprzez odszkodowanie, prace społeczne, zadośćuczynienie ofierze), prokuratorzy częściej wykazują pozytywne podejście i skłonność do łagodniejszego traktowania (przykład Wielkiej Brytanii: system sprawiedliwości naprawczej promuje rozwiązania, w których sprawca aktywnie

angażuje się w rekompensatę dla ofiary, co zmniejsza jego szansę na surowszą karę). Okoliczności społeczne i życiowe sprawcy stanowią również czynnik wpływający na podejście prokuratora. Trudne warunki życiowe, ubóstwo, uzależnienia, doświadczenie przemocy mogą wpłynąć na ocenę prokuratora i jego większą skłonność do zastosowania środków resocjalizacyjnych (przykład Szwecji: dla młodocianych przestępców stosuje się indywidualną ocenę sytuacji życiowej, co pozwala na wybór kary dostosowanej do możliwości poprawy sprawcy).

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC PRZESTĘPCÓW

Poziom empatii i wrażliwości społecznej

Empatia i wrażliwość społeczna odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec przestępców. Prokuratorzy, którzy potrafią wczuć się w sytuację oskarżonego oraz dostrzegać szerszy kontekst społeczny i psychologiczny przestępstwa, są bardziej skłonni do podejścia zrównoważonego, humanitarnego i resocjalizacyjnego, zamiast kierować się wyłącznie surowością prawa. Empatia stanowi zdolność do zrozumienia sprawcy. Prokuratorzy o wysokim poziomie empatii potrafią zrozumieć motywacje, emocje i sytuację życiową sprawcy, co pozwala im na bardziej indywidualne podejście do każdej sprawy. Zamiast traktować sprawców jako jednorodną grupę, rozważają oni czynniki łagodzące i dostrzegają możliwość resocjalizacji. Wrażliwość społeczna jest zdolnością dostrzegania kontekstu przestępstwa, które często wynika z czynników zewnętrznych, takich jak bieda, uzależnienia, przemoc domowa, trudna sytuacja życiowa. Prokuratorzy o wysokiej wrażliwości społecznej mogą uwzględniać te czynniki, zamiast automatycznie dążyć do najsurowszej kary. Zbyt surowe kary nie zawsze przynoszą efekty, a nadmierna represyjność może prowadzić do większej przestępczości. Prokuratorzy, którzy rozumieją psychologiczne i społeczne mechanizmy przestępczości, mogą stosować kary, które rzeczywiście pomagają w resocjalizacji sprawcy.

Doświadczenie zawodowe

Doświadczenie zawodowe prokuratora ma istotny wpływ na jego podejście do przestępców i kształtowanie się bardziej wyważonych, sprawiedliwych i pozytywnych postaw. Z biegiem lat prokuratorzy zdobywają wiedzę o skuteczności różnych metod wymiaru sprawiedliwości, co może prowadzić do większej otwartości na sprawiedliwość naprawczą, resocjalizację i indywidualne podejście do oskarżonych. Młodzi prokuratorzy często mają tendencję do stosowania bardziej rygorystycznych kar i ścisłego trzymania się litery prawa. Zaś bardziej doświadczeni prokuratorzy mają szerszą perspektywę, lepiej rozumieją skutki swoich decyzji i częściej stosują alternatywne metody wymierzania sprawiedliwości. Długoletnia praktyka pozwala dostrzec różnice między sprawcami, np. młodocianymi, osobami uzależnionymi, sprawcami przestępstw nieumyślnych. Zauważono też, że prokuratorzy z dużym doświadczeniem są bardziej skłonni do stosowania kar dostosowanych do sytuacji oskarżonego, zamiast jedynie dążyć do surowości (przykład Holandii: prokuratorzy z dużą praktyką zawodową częściej kierują oskarżonych na programy resocjalizacyjne zamiast do więzienia). Doświadczeni prokuratorzy lepiej rozumieją także skutki nałożonych kar, np. to, że krótkie kary więzienia mogą zwiększać ryzyko recydywy. W efekcie częściej stosują kary alternatywne, które pozwalają na skuteczniejszą reintegrację społeczną sprawcy (przykład Kanady: prokuratorzy z dużym doświadczeniem częściej kierują sprawców do programów naprawczych, ponieważ wiedzą, że surowe kary nie zawsze działają odstraszająco). Z biegiem lat prokuratorzy zdobywają też wiedzę o efektywności różnych metod wymierzania sprawiedliwości. Widząc, że sprawiedliwość naprawcza i programy resocjalizacyjne często działają lepiej niż więzienie, są bardziej skłonni do ich stosowania (przykład Skandynawii: prokuratorzy regularnie analizują skuteczność kar, a bardziej doświadczeni chętniej korzystają z nowoczesnych metod zapobiegania przestępczości). Prokuratorzy z większym stażem zawodowym lepiej rozpoznają również manipulacje sprawców i potrafią ocenić, czy skrucha

oskarżonego jest autentyczna. Dzięki temu nie ulegają ani nadmiernej surowości, ani łatwowierności, lecz podejmują bardziej wyważone decyzje.

Elastyczność w podejmowaniu decyzji

Elastyczność w podejmowaniu decyzji oznacza zdolność prokuratora do dostosowania swoich działań do specyfiki danej sprawy, zamiast kierowania się sztywnymi schematami lub automatycznym dążeniem do surowych kar. Prokuratorzy, którzy potrafią uwzględniać różnorodne czynniki – społeczne, psychologiczne, ekonomiczne i prawne – częściej wykazują pozytywne postawy wobec przestępców, co może prowadzić do bardziej sprawiedliwych i efektywnych rozstrzygnięć. Prokuratorzy o elastycznym podejściu dostosowują decyzje do charakteru sprawcy, jego motywacji i okoliczności popełnienia przestępstwa. Uwzględniają takie czynniki jak: 1) Czy był to pierwszy konflikt z prawem?; 2) Czy sprawca wykazuje skruchę?; 3) Czy działał pod wpływem okoliczności łagodzących (np. przemoc domowa, choroba psychiczna)? (przykład Finlandii: prokuratorzy stosują politykę „case-by-case", gdzie każde postępowanie analizowane jest indywidualnie pod kątem alternatywnych środków). Elastyczni prokuratorzy częściej stosują również mediacje, ugody i programy resocjalizacyjne zamiast klasycznych kar (przykład Kanady: w wielu sprawach prokuratorzy mają swobodę kierowania sprawców do programów sprawiedliwości naprawczej zamiast do sądu, co skutkuje niższą recydywą). W niektórych systemach prawnych prokuratorzy są zobowiązani do ścisłego stosowania prawa, co prowadzi do automatyzmu w decyzjach. Natomiast elastyczne podejście pozwala dostosować sankcję do realiów sprawy, zamiast kierować się sztywnymi wytycznymi (przykład Niemiec: prokuratorzy mogą decydować o warunkowym umorzeniu postępowania w sprawach drobnych przestępstw). Surowa kara nie zawsze zapobiega ponownemu popełnieniu przestępstwa. Elastyczni prokuratorzy mogą wybierać środki, które realnie pomagają sprawcom zmienić swoje życie, np. skierowanie na leczenie odwykowe zamiast kary więzienia (przykład Norwegii: prokuratorzy mogą odstąpić od ścigania osób uzależnionych, jeśli poddadzą się terapii).

Prokuratorzy elastyczni częściej współpracują z psychologami, kuratorami i organizacjami społecznymi, aby znaleźć najlepsze rozwiązanie dla danego przypadku. Dzięki temu ich decyzje są bardziej kompleksowe i skuteczne (przykład Holandii: interdyscyplinarne zespoły – prawnicy, psycholodzy, pracownicy socjalni – wspierają prokuratorów w podejmowaniu decyzji dostosowanych do sprawcy). Sztywne podejście do prawa może też prowadzić do uprzedzeń wobec określonych grup społecznych (np. młodocianych, migrantów). Zaś elastyczność pozwala prokuratorom unikać schematycznego myślenia i dostrzegać indywidualność każdego sprawcy (przykład Szwecji: prokuratorzy przechodzą szkolenia z zakresu uprzedzeń poznawczych, co pomaga im podejmować bardziej obiektywne decyzje).

Umiejętność unikania uprzedzeń i stereotypowego myślenia

Uprzedzenia i stereotypowe myślenie mogą prowadzić do niesprawiedliwego traktowania oskarżonych, faworyzowania pewnych grup społecznych i nadmiernego karania innych. Prokuratorzy, którzy potrafią unikać uprzedzeń, są bardziej skłonni do podejmowania obiektywnych, rzetelnych i sprawiedliwych decyzji, co przekłada się na bardziej pozytywne postawy wobec przestępców i lepsze funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Prokuratorzy mogą nieświadomie kierować się uprzedzeniami dotyczącymi: a) rasy, pochodzenia etnicznego i narodowego – stereotypy mogą prowadzić do założenia, że osoby z określonych grup są bardziej skłonne do popełniania przestępstw; b) płci – np. łagodniejsze traktowanie kobiet niż mężczyzn w podobnych sprawach; c) statusu społeczno-ekonomicznego – traktowanie surowiej osób ubogich lub bezdomnych; d) wiek – np. uznawanie młodych sprawców za bardziej podatnych na resocjalizację, a starszych za „niereformowalnych"; e) zawodu lub przynależności do grupy społecznej – np. łagodniejsze traktowanie urzędników czy przedsiębiorców w porównaniu do osób z marginesu społecznego. Wpływ unikania uprzedzeń na pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępców: 1) większa obiektywność – prokuratorzy podejmują decyzje w oparciu o dowody, a

nie osobiste przekonania; 2) indywidualne podejście do sprawcy – zamiast kierowania się stereotypami, prokuratorzy analizują faktyczne okoliczności sprawy; c) mniejsze ryzyko błędów sądowych – stereotypy mogą prowadzić do niesłusznych oskarżeń lub niewłaściwego wymiaru kary; d) lepsza współpraca z oskarżonymi i ich obrońcami – brak uprzedzeń sprzyja sprawiedliwemu dialogowi i większemu zaufaniu do wymiaru sprawiedliwości; e) większa otwartość na resocjalizację – unikanie stereotypu „przestępca na zawsze pozostaje przestępcą" zwiększa szanse na indywidualne podejście do oskarżonego. Sposoby unikania uprzedzeń w postępowaniu prokuratorskim: 1) świadomość uprzedzeń – zrozumienie, że stereotypy istnieją i mogą wpływać na decyzje; 2 szkolenia z zakresu uprzedzeń poznawczych – pomagają rozpoznawać mechanizmy myślenia prowadzące do niesprawiedliwych decyzji; 3) analiza statystyk dotyczących wyroków – sprawdzanie, czy nie istnieją systemowe nierówności w traktowaniu różnych grup oskarżonych; 4) interdyscyplinarna współpraca – konsultowanie się z psychologami, socjologami i ekspertami od sprawiedliwości naprawczej; 5) indywidualne podejście do sprawcy – unikanie uproszczonych ocen i skupienie się na konkretnych okolicznościach sprawy.

Motywacja do doskonalenia zawodowego

Motywacja do ciągłego rozwoju zawodowego ma kluczowe znaczenie dla kształtowania świadomych, sprawiedliwych i obiektywnych postaw prokuratorów wobec przestępców. Prokuratorzy, którzy dążą do poszerzania swojej wiedzy i umiejętności, są bardziej otwarci na nowoczesne podejścia do prawa karnego, resocjalizację oraz sprawiedliwość naprawczą, co sprzyja bardziej humanitarnemu traktowaniu oskarżonych i skuteczniejszemu wymiarowi sprawiedliwości. Wpływ motywacji do nauki na pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępczość zaznacza się w takich aspektach, jak: a) większa świadomość psychologiczna – lepsze rozumienie mechanizmów kryminologicznych i zachowań przestępczych; b) otwartość na alternatywne metody karania – wiedza o sprawiedliwości naprawczej i środkach resocjalizacyjnych; c) lepsza komunikacja z oskarżonymi i

ich obrońcami – rozwój umiejętności interpersonalnych, negocjacyjnych i mediacyjnych; d) większa odporność na uprzedzenia i stereotypy – edukacja zmniejsza ryzyko nieświadomego kierowania się schematami myślowymi; e) lepsza współpraca z psychologami, kuratorami i organizacjami pomocowymi – prokuratorzy otwarci na naukę chętniej konsultują się z ekspertami z różnych dziedzin.

Otwartość na nowe podejścia w pracy prokuratora

Współczesne systemy wymiaru sprawiedliwości coraz częściej kładą nacisk na sprawiedliwość naprawczą, resocjalizację oraz indywidualne podejście do sprawcy. Prokuratorzy otwarci na nowoczesne metody pracy, zamiast kurczowo trzymać się wyłącznie tradycyjnych represyjnych rozwiązań, wykazują bardziej elastyczne i humanitarne podejście do oskarżonych. Otwartość nowe podejścia w pracy prokuratora przejawia się w: a) gotowości do stosowania alternatywnych środków karnych – np. mediacji, programów resocjalizacyjnych czy kar ograniczenia wolności zamiast więzienia; b) akceptacji sprawiedliwości naprawczej – uznaniu, że sprawca powinien nie tylko zostać ukarany, ale też zadośćuczynić ofierze; c) indywidualnym podejściu do sprawcy – uwzględnianiu jego motywacji, sytuacji życiowej i potencjalnej zdolności do zmiany; d) współpracy z psychologami, kuratorami i organizacjami społecznymi – korzystaniu z wiedzy ekspertów spoza prawa karnego; e) zrozumieniu roli edukacji i wsparcia w zmniejszaniu przestępczości – traktowaniu sprawców jako osób, które mogą się poprawić. Wpływ otwartości na nowe podejścia na pozytywne postawy prokuratorów wobec przestępców zaznacza się w takich aspektach, jak: 1) większa skłonność do rozwiązań naprawczych – prokuratorzy mogą częściej kierować sprawy na drogę mediacji, zamiast dążyć do najsurowszej kary; 2) lepsza analiza indywidualnych przypadków – otwartość na nowe metody pozwala unikać schematycznego traktowania oskarżonych; 3) zmniejszenie wpływu uprzedzeń i stereotypów – nowoczesne podejście bazuje na badaniach, a nie intuicji czy obiegowych przekonaniach; 4) większa efektywność wymiaru sprawiedliwości –

stosowanie nowoczesnych narzędzi (np. programów resocjalizacyjnych) może skuteczniej zapobiegać recydywie niż surowe wyroki; 5) wzrost społecznego zaufania do prokuratury – społeczeństwo dostrzega, że wymiar sprawiedliwości dąży do realnych zmian, a nie tylko do karania.

2. CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE I OSŁABIAJĄCE DOSTARCZANIE WIELOWYMIAROWEGO WSPARCIA SPOŁECZNEGO WIELOKROTNYM PRZESTĘPCOM/RECYDYWISTOM PRZEZ PROKURATORÓW

W polskim prawie karnym recydywista to osoba, która ponownie popełnia przestępstwo po wcześniejszym skazaniu za podobny czyn. Kwestia recydywy została uregulowana w kodeksie karnym Formy recydywy w polskim prawie karnym to: 1) recydywa podstawowa (art. 64 § 1 k.k.) - dotyczy ona sprawcy, który: a) popełnia umyślne przestępstwo podobne do tego, za które był już skazany; b) odbył co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności; skutek występowania tej formy recydywy to: zaostrzenia kary przez sąd; 2) recydywa wielokrotna (art. 64 § 2 k.k.) - dotyczy sprawcy, który: a) dwukrotnie odbył karę pozbawienia wolności za przestępstwa umyślne podobne; b) ponownie popełnia przestępstwo umyślne podobne w ciągu 5 lat od opuszczenia zakładu karnego; skutek: sąd wymierza karę w granicach zwiększonych o połowę w stosunku do kary podstawowej; 3) szczególne przypadki recydywy: a) recydywa skarbowa (kodeks karny skarbowy, art. 37 § 2) – dotyczy powtarzających się przestępstw skarbowych; b) recydywa w kontekście przestępstw seksualnych – zaostrzone środki prawne wobec sprawców określonych czynów (np. art. 41a k.k.).

POSTĘPOWANIE PROKURATORSKIE WOBEC RECYDYWISTÓW W POLSKIM PRAWIE

Postępowanie prokuratorskie wobec recydywistów opiera się na przepisach kodeksu karnego (k.k.) oraz Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.). Obowiązki prokuratora w sprawach dotyczących recydywistów: 1) analiza statusu oskarżonego jako recydywisty – prokurator bada, czy oskarżony spełnia warunki recydywy określone w art. 64 k.k.; obejmuje to sprawdzenie: a) poprzednich

wyroków skazujących – czy były to przestępstwa umyślne i podobne.; b) czy sprawca odbył co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności (recydywa podstawowa); c) czy sprawca był już wcześniej skazany co najmniej dwa razy i ponownie popełnił przestępstwo w ciągu 5 lat od wyjścia z więzienia (recydywa wielokrotna); 2 wnioskowanie o surowszą karę - zgodnie z art. 64 § 2 k.k., w przypadku recydywy wielokrotnej prokurator ma prawo żądać wymierzenia kary surowszej, tj.: a) podwyższenia dolnej i górnej granicy kary o połowę; b) wnioskowania o nadzwyczajne obostrzenie kary, jeśli zachodzą dodatkowe przesłanki; c) wnioskowanie o zastosowanie środków zapobiegawczych; 3) wobec recydywistów prokurator często składa wnioski o (art. 258 § 1 k.p.k.): a) tymczasowe aresztowanie – zwłaszcza jeśli istnieje ryzyko popełnienia kolejnego przestępstwa; b) środki zapobiegawcze – np. dozór policyjny, zakaz opuszczania kraju. Postępowanie prokuratorskie występuje na różnych etapach sprawy: 1) postępowanie przygotowawcze: a) gromadzenie dowodów i sprawdzanie kartoteki karnej oskarżonego; b) weryfikacja, czy sprawca spełnia warunki recydywy; c) decyzja o skierowaniu aktu oskarżenia oraz wnioskowanie o surowszą karę; 1) postępowanie przed sądem: a) wystąpienie prokuratora z wnioskiem o surowszy wymiar kary (art. 64 k.k.); b) możliwość domagania się dodatkowych środków karnych, np. zakazu wykonywania określonych zawodów; c) po wydaniu wyroku – wnioskowanie o zaostrzone warunki odbywania kary, np. osadzenie w zakładzie karnym o podwyższonym rygorze; monitorowanie ewentualnych warunkowych zwolnień – prokurator może sprzeciwić się zwolnieniu recydywisty przedterminowo. Przykłady decyzji prokuratorskich wobec recydywistów: 1) wniosek o nadzwyczajne obostrzenie kary – np. w sprawach rozbojów, gdzie sprawca był już wcześniej karany za podobne czyny; 2) tymczasowe aresztowanie – np. wobec recydywisty wielokrotnego, który po raz kolejny dopuścił się kradzieży z włamaniem; 3) sprzeciw wobec przedterminowego zwolnienia – jeśli istnieje ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa. Rola prokuratora w resocjalizacji recydywistów – choć głównym zadaniem prokuratora jest oskarżanie sprawców, coraz częściej uwzględnia się

także aspekty resocjalizacyjne. W tym zakresie prokurator może: 1) wnioskować o alternatywne kary, np. dozór elektroniczny, prace społeczne (jeśli jest to uzasadnione); 2) zalecać udział oskarżonego w programach resocjalizacyjnych; 3) współpracować z kuratorami sądowymi oraz organizacjami pomocowymi.

3.1. Przejawy negatywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów

Wnioskowanie o wyższy wymiar kary

Wnioskowanie o wyższe kary wobec recydywistów przez prokuratorów jest wynikiem kilku czynników, zarówno prawnych, jak i społecznych – należą do n ich: 1) podstawy prawne surowszego traktowania recydywistów: a) recydywa podstawowa – gdy sprawca po odbyciu co najmniej 6 miesięcy kary ponownie dopuszcza się przestępstwa umyślnego; b) recydywa wielokrotna – gdy sprawca popełnia kolejne przestępstwo umyślne w warunkach recydywy i odbył wcześniej co najmniej rok kary; w takich przypadkach sąd może wymierzyć surowszą karę, a prokuratorzy często wnioskują o jej górne granice lub nawet nadzwyczajne obostrzenie kary. Prokuratorzy mogą zaostrzać swoje wnioski karne wobec recydywistów z kilku powodów: 1) ochrona społeczeństwa – osoby, które wielokrotnie łamią prawo, są postrzegane jako zagrożenie, dlatego konieczne jest ich dłuższe izolowanie; 2) brak efektów resocjalizacji – wcześniejsze, łagodniejsze kary nie przyniosły poprawy, więc prokuratorzy uznają, że tylko surowsza kara może mieć skutek prewencyjny; 3) presja społeczna i medialna – w sprawach, które budzą zainteresowanie opinii publicznej, prokuratura często zaostrza swoje stanowisko, aby pokazać skuteczność działań wymiaru sprawiedliwości; 4) tendencje w polityce karnej – jeśli władza polityczna podkreśla konieczność walki z recydywą, prokuratorzy mogą częściej stosować surowsze środki, aby wpisywać się w dominującą linię polityczną. Przykłady działań prokuratury wobec recydywistów: a) wnioskowanie o maksymalne kary przewidziane w kodeksie karnym; b) domaganie się braku możliwości warunkowego zwolnienia dla recydywistów; c) wykorzystywanie art. 64 § 2 k.k. do nadzwyczajnego obostrzenia

kary; d) wnioskowanie o areszt tymczasowy, argumentując, że recydywista jest szczególnym zagrożeniem dla porządku publicznego.

Postawa świadcząca o braku wiary w resocjalizację

Brak wiary prokuratorów w resocjalizację recydywistów często znajduje odzwierciedlenie w ich decyzjach i podejściu do prowadzenia spraw. Taka postawa może być wynikiem zarówno doświadczeń zawodowych, jak i przekonań o nieskuteczności systemu penitencjarnego w rehabilitacji wielokrotnych przestępców. Przejawy braku wiary w resocjalizację recydywistów: 1) zaostrzanie wniosków o karę - prokuratorzy mogą regularnie wnosić o maksymalne kary dla recydywistów, wychodząc z założenia, że łagodniejsze sankcje nie przynoszą efektu; możliwe jest także częstsze stosowanie wniosków o nadzwyczajne obostrzenie kary na podstawie art. 64 § 2 k.k.; 2 sprzeciw wobec warunkowego zwolnienia i kar alternatywnych – prokuratorzy mogą konsekwentnie sprzeciwiać się warunkowemu przedterminowemu zwolnieniu recydywistów, uznając, że ich wcześniejsze zwolnienie i tak doprowadziło do powrotu na drogę przestępstwa; niechętnie stosują kary wolnościowe (np. dozór elektroniczny, prace społeczne), uważając je za nieskuteczne w przypadku osób wielokrotnie skazanych; 3) interpretowanie dowodów na niekorzyść recydywisty – w sprawach, gdzie dowody nie są jednoznaczne, recydywista może być traktowany bardziej surowo, a wątpliwości mogą być interpretowane na jego niekorzyść; Prokuratorzy mogą przyjmować założenie, że skoro oskarżony już wcześniej popełniał przestępstwa, istnieje większe prawdopodobieństwo, że jest winny również w obecnej sprawie; 4) automatyczne traktowanie recydywistów jako zagrożenia społecznego – prokuratorzy mogą postrzegać recydywistów nie jako osoby, które mogą się zmienić, lecz jako stałe zagrożenie dla społeczeństwa; skutkuje to częstszymi wnioskami o tymczasowy areszt, by „odizolować sprawcę" i zapobiec dalszym przestępstwom; 5) podchodzenie do recydywistów z dystansem i uprzedzeniem – prokuratorzy mogą wykazywać mniejszą skłonność do negocjacji, np. w sprawach dotyczących ugody czy dobrowolnego poddania się karze; traktowanie

recydywistów jako „przegranych przypadków" może prowadzić do uprzedzeń w ocenie ich motywacji, np. ignorowania pozytywnych zmian w ich zachowaniu. Konsekwencje takiej postawy świadczącej o braku wiary w resocjalizację: a) zaostrzenie polityki karnej, co prowadzi do dłuższych wyroków i zwiększenia liczby osadzonych; b) wzrost recydywy, ponieważ długotrwała izolacja i brak realnych szans na resocjalizację często prowadzą do ponownego popełniania przestępstw po wyjściu na wolność; c) utrata zaufania do wymiaru sprawiedliwości – osoby skazywane mogą postrzegać system jako niesprawiedliwy i nie dający im drugiej szansy, co może sprzyjać ich dalszej alienacji społecznej.

Postawa świadcząca o stereotypizacji recydywistów

Stereotypizacja recydywistów przez prokuratorów oznacza traktowanie ich według z góry przyjętych schematów, zamiast indywidualnej analizy ich sytuacji i zachowania. Wynika to często z przekonania, że osoba wielokrotnie skazana jest „skazana na przestępczość" i nie rokuje poprawy. Takie podejście może prowadzić do niesprawiedliwego traktowania i utrudniać resocjalizację. Przejawy stereotypizacji recydywistów przez prokuratorów: 1) traktowanie recydywisty jako „z definicji winnego" – prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do uznania winy oskarżonego na podstawie jego przeszłości, nawet jeśli dowody nie są jednoznaczne; recydywista może być automatycznie uznawany za osobę, która popełniła czyn świadomie i z premedytacją, bez uwzględniania jego sytuacji życiowej czy okoliczności łagodzących; 2) założenie, że recydywista nie rokuje poprawy – prokuratorzy mogą traktować recydywistów jako osoby, które zawsze wrócą do przestępstwa, co skutkuje zaostrzaniem wniosków o kary; nawet jeśli oskarżony wykazuje pozytywne zmiany (np. podjął leczenie odwykowe czy pracę, prokuratura może je ignorować, uznając za chwilową zmianę bez znaczenia); 3) brak indywidualnego podejścia do sprawy - wnioski o karę mogą być składane automatycznie według schematu „recydywista = surowsza kara", bez analizy specyfiki przestępstwa i motywacji oskarżonego; Może to prowadzić do sytuacji, w których drobne przestępstwa popełnione przez recydywistów są traktowane

równie surowo, co poważne przestępstwa; 4) odmawianie możliwości resocjalizacji – prokuratorzy mogą sprzeciwiać się np. warunkowemu zwolnieniu czy środkom alternatywnym (dozór elektroniczny, prace społeczne), zakładając, że skazany i tak ponownie popełni przestępstwo; w sprawach ugodowych recydywista może być traktowany jako „niegodny" jakichkolwiek ustępstw ze strony wymiaru sprawiedliwości; 5) postrzeganie recydywistów jako zagrożenia społecznego – niezależnie od rodzaju przestępstwa prokuratorzy mogą podchodzić do recydywistów jak do osób, które powinny być izolowane na jak najdłużej, nawet jeśli ich czyny nie stanowią realnego zagrożenia dla społeczeństwa; może to prowadzić do częstszych wniosków o tymczasowe aresztowanie, nawet gdy wystarczające byłyby inne środki zapobiegawcze. Konsekwencje stereotypizacji recydywistów: a) brak szans na resocjalizację – recydywiści nie mają motywacji do poprawy, jeśli system traktuje ich jako „stracone przypadki"; b) zwiększenie liczby skazanych na długie wyroki – mechaniczne zaostrzanie kar prowadzi do przepełnienia więzień i wzrostu kosztów systemu penitencjarnego; c) pogłębienie marginalizacji społecznej recydywistów – osoby, które chciałyby zerwać z przestępczością, napotykają więcej przeszkód, ponieważ system nie daje im drugiej szansy.

Postawa świadcząca o zwiększonej surowości w interpretacji dowodów

Prokuratorzy mogą podchodzić do dowodów przeciwko recydywistom z większą surowością, co oznacza częstsze interpretowanie niejednoznacznych sytuacji na ich niekorzyść. Wynika to z przekonania, że osoba wielokrotnie łamiąca prawo ma większe prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego przestępstwa, co może prowadzić do niesprawiedliwych decyzji i zaostrzenia odpowiedzialności karnej. Przejawy zwiększonej surowości prokuratorów w interpretacji dowodów: 1) założenie winy na podstawie przeszłości skazanego – jeśli recydywista jest oskarżony, prokurator może uznać, że jego wcześniejsze skazania są dowodem na to, że ponownie popełnił przestępstwo; wątpliwości mogą być rozstrzygane na niekorzyść oskarżonego, nawet jeśli brakuje bezpośrednich dowodów winy;

2) większa skłonność do uznawania dowodów poszlakowych – w sprawach, gdzie brak twardych dowodów, prokuratorzy mogą łatwiej akceptować dowody pośrednie (np. okoliczności wskazujące na możliwość popełnienia przestępstwa); może to skutkować oskarżeniem i skazaniem na podstawie poszlak, które w innym przypadku mogłyby nie wystarczyć; 3) ignorowanie okoliczności łagodzących - nawet jeśli w sprawie występują czynniki mogące przemawiać na korzyść oskarżonego (np. działanie w afekcie, trudna sytuacja życiowa), prokurator może je pomijać, argumentując, że „recydywista powinien był wiedzieć, jakie są konsekwencje"; przeszłość kryminalna oskarżonego może sprawiać, że prokurator nie bierze pod uwagę jego tłumaczeń czy skruchy; 4) zaostrzone podejście do zeznań świadków i dowodów materialnych - jeśli dowody są niejednoznaczne, ale wskazują na recydywistę, mogą być interpretowane jako dostatecznie mocne do postawienia zarzutów; zeznania świadków mogą być traktowane jako bardziej wiarygodne, jeśli obciążają recydywistę, a jednocześnie bardziej podważane, jeśli go bronią; 5) stosowanie tymczasowego aresztu na podstawie przeszłości oskarżonego -prokuratorzy mogą wnioskować o tymczasowy areszt, argumentując, że osoba wielokrotnie skazana stanowi większe zagrożenie, nawet jeśli obiektywnie nie ma wysokiego ryzyka ucieczki czy matactwa; może to prowadzić do sytuacji, w których recydywiści są zatrzymywani na dłuższy czas przed rozprawą, podczas gdy osoby bez wcześniejszych wyroków mogłyby odpowiadać z wolnej stopy. Konsekwencje surowszego podejścia prokuratorów do dowodów wobec recydywistów: a) ryzyko niesprawiedliwych wyroków – większa surowość w ocenie dowodów może prowadzić do błędnych skazań, gdy brakuje jednoznacznych dowodów winy; b) brak szans na uczciwy proces – recydywiści mogą mieć mniejsze możliwości skutecznej obrony, jeśli prokuratorzy traktują ich jako „domyślnie winnych"; c) utrata zaufania do systemu sprawiedliwości – jeśli oskarżeni czują, że są traktowani niesprawiedliwie, mogą całkowicie stracić wiarę w możliwość resocjalizacji i reintegracji społecznej.

Postawa świadcząca o automatycznym traktowaniu recydywistów jako zagrożenie społeczne

Prokuratorzy często uznają recydywistów za osoby stanowiące stałe zagrożenie dla społeczeństwa, niezależnie od rodzaju i okoliczności popełnionego czynu. Taka postawa prowadzi do surowszego traktowania recydywistów na różnych etapach postępowania karnego i może wynikać z przekonania, że osoby wielokrotnie skazane nie są w stanie się zmienić. Przejawy automatycznego traktowania recydywistów jako zagrożenia społecznego przez prokuratorów: 1) częstsze wnioskowanie o tymczasowy areszt – prokuratorzy mogą uzasadniać konieczność aresztowania recydywisty argumentem, że jego wcześniejsze wyroki świadczą o dużym prawdopodobieństwie ponownego popełnienia przestępstwa – nawet w sprawach o mniej poważne przestępstwa mogą twierdzić, że recydywista „nie zasługuje" na wolność, ponieważ już wcześniej nie skorzystał z danej mu szansy; 2) zaostrzone wnioski o karę – recydywiści często spotykają się z wnioskami o najwyższy wymiar kary przewidziany w kodeksie karnym; prokuratorzy mogą powoływać się na „dobro społeczne", twierdząc, że recydywista nie powinien mieć możliwości wcześniejszego opuszczenia zakładu karnego; 3) odmawianie szans na resocjalizację – nawet jeśli oskarżony podejmuje działania mające na celu poprawę (np. leczenie odwykowe, podjęcie pracy), prokuratura może to ignorować, traktując go jako „z góry skazanego" na dalsze łamanie prawa; wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie recydywisty często spotyka się ze sprzeciwem prokuratora, który twierdzi, że jego wcześniejsze wyjścia na wolność nie przyniosły efektu; 3) schematyczne postrzeganie recydywisty jako „stałego przestępcy" – prokuratorzy mogą stosować uproszczone myślenie: „jeśli raz popełnił przestępstwo, zrobi to ponownie"; nawet jeśli oskarżony popełnił przestępstwo o niskiej szkodliwości społecznej (np. drobną kradzież), może być traktowany jak poważne zagrożenie na równi z osobami, które dopuściły się ciężkich czynów; 4) przyjmowanie założenia, że recydywista jest odporny na kary i nie da się go zresocjalizować – często zakłada się, że osoba wielokrotnie skazana nie tylko nie zmieni swojego zachowania, ale że każda łagodniejsza kara zostanie

przez nią uznana za słabość systemu; może to prowadzić do argumentacji, że recydywista wymaga surowszej kary „dla przykładu", by odstraszyć innych potencjalnych przestępców. Konsekwencje takiej postawy prokuratorów: a) zwiększona liczba długich wyroków – automatyczne traktowanie recydywistów jako zagrożenia prowadzi do zaostrzania polityki karnej i przepełniania zakładów karnych; b) ograniczone możliwości resocjalizacji – recydywiści, zamiast otrzymać wsparcie w zmianie swojego życia, są izolowani, co utrudnia im powrót do społeczeństwa po odbyciu kary; c) niesprawiedliwe wyroki – osoby z przeszłością kryminalną mogą być traktowane surowiej niż inni oskarżeni o podobne czyny, tylko z powodu swojego wcześniejszego statusu recydywisty; d) utrata zaufania do systemu sprawiedliwości – jeśli recydywiści czują, że są traktowani jako „stracone przypadki" bez możliwości poprawy, mogą całkowicie porzucić próby legalnego życia.

Postawa świadcząca o unikaniu negocjacji i ugód

Prokuratorzy często wykazują niechęć do negocjowania z recydywistami oraz odmawiają im możliwości zawarcia ugody procesowej. Wynika to z przekonania, że osoba wielokrotnie łamiąca prawo nie zasługuje na łagodniejsze traktowanie i że jedynym skutecznym środkiem wobec niej jest surowa kara. Przejawy unikania przez prokuratorów negocjacji i ugód wobec recydywistów: 1) odmowa zawarcia ugody w trybie dobrowolnego poddania się karze - prokuratorzy mogą niechętnie przystawać na ugodowe zakończenie postępowania, nawet jeśli oskarżony zgadza się na przyznanie się do winy i współpracę z organami ścigania; w sprawach, w których wobec sprawców pierwszorazowych stosuje się łagodniejsze kary w ramach ugody, recydywiści mogą być pozbawieni tej możliwości i kierowani na pełny proces sądowy; 2) niechęć do negocjacji w sprawach o wymiar kary – prokuratorzy mogą unikać propozycji obrony dotyczących zmniejszenia wymiaru kary w zamian za np. współpracę oskarżonego w ujawnieniu innych sprawców lub naprawienie szkody; argumentują, że osoba, która już była karana, nie powinna otrzymywać żadnych „korzyści" od wymiaru sprawiedliwości; 3) traktowanie

recydywistów jako osób niewiarygodnych w negocjacjach – prokuratorzy mogą uważać, że recydywista nie jest w stanie dotrzymać warunków ewentualnej ugody, np. dotyczącej naprawienia szkody lub powstrzymania się od dalszych przestępstw; może to prowadzić do założenia, że jakakolwiek próba negocjacji będzie jedynie taktyką oskarżonego, by uniknąć surowej kary; 4) wnioskowanie o maksymalne kary zamiast poszukiwania kompromisu – nawet jeśli recydywista wyraża skruchę i chęć naprawienia szkody, prokuratorzy mogą wnioskować o najsurowszy wymiar kary, uznając, że tylko długoletnie pozbawienie wolności jest adekwatne; może to skutkować sytuacjami, w których oskarżony, zamiast podjąć próbę resocjalizacji, zostaje skazany na długoletnie więzienie, które jeszcze bardziej utrudnia mu powrót do społeczeństwa; 5) brak zgody na kary wolnościowe i alternatywne środki zapobiegawcze - prokuratorzy mogą kategorycznie sprzeciwiać się możliwości odbycia kary w systemie dozoru elektronicznego, pracy społecznej czy zawieszenia kary; może to wynikać z przekonania, że recydywista nie powinien mieć takich samych szans jak osoba, która popełniła przestępstwo po raz pierwszy. Konsekwencje unikania negocjacji z recydywistami przez prokuratorów: przepełnienie więzień – brak możliwości negocjacji oznacza częstsze stosowanie surowych kar pozbawienia wolności, co zwiększa liczbę osadzonych; b) brak motywacji do resocjalizacji – recydywiści, nie mając możliwości wynegocjowania łagodniejszych warunków, mogą całkowicie stracić chęć do zmiany swojego życia; c) niesprawiedliwość w systemie karnym – osoby bez wcześniejszych wyroków mogą uzyskać łagodniejsze traktowanie dzięki negocjacjom, podczas gdy recydywiści skazani są na pełny wymiar surowej kary, nawet jeśli okoliczności ich przestępstwa są podobne; d) zwiększona liczba procesów sądowych – brak ugód oznacza więcej spraw sądowych, co przeciąża wymiar sprawiedliwości i zwiększa koszty prowadzenia postępowań.

3.2. Czynniki wzmacniające negatywne postawy prokuratorów wobec recydywistów (świadczące o braku wsparcia recydywistów)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Kulturowe zapotrzebowanie na surową karę ("law and order")

W wielu społeczeństwach dominuje przekonanie, że wymiar sprawiedliwości powinien działać bezwzględnie wobec osób wielokrotnie łamiących prawo. Popularna idea „law and order" (prawo i porządek) opiera się na założeniu, że surowe kary i bezkompromisowe egzekwowanie prawa są kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom. Recydywiści są w tym kontekście postrzegani jako osoby, które nie wyciągnęły wniosków z poprzednich kar i dlatego powinny być izolowane od społeczeństwa na jak najdłużej. Przyczyny kulturowego zapotrzebowania na surową karę wobec recydywistów: 1) lęk społeczny przed przestępczością – społeczeństwa charakteryzujące się wysokim poziomem lęku przed przestępczością częściej popierają surowe kary jako sposób na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa; recydywiści są postrzegani jako „niepoprawni przestępcy", którzy zagrażają porządkowi publicznemu, co prowadzi do nacisku na surowsze wyroki; 2) społeczna narracja o potrzebie „twardej ręki" wobec przestępców – w debatach publicznych politycy chętnie powtarzają hasła typu: „zero tolerancji dla przestępców" czy „bezpieczeństwo obywateli przede wszystkim", co wpływa na kształtowanie opinii publicznej; 3) przekonanie o nieskuteczności resocjalizacji – wiele osób uważa, że recydywiści są „niepoprawni" i że żadna forma resocjalizacji nie jest w stanie zmienić ich zachowania; takie przekonanie prowadzi do oczekiwania, że wymiar sprawiedliwości powinien stosować jak najsurowsze kary, zamiast próbować integrować skazanych ze społeczeństwem; tradycyjne postrzeganie kary jako odwetu – w wielu kulturach istnieje silne przekonanie, że kara powinna być nie tylko środkiem prewencyjnym, ale również formą odpłaty za wyrządzone zło; w przypadku recydywistów to przekonanie prowadzi do oczekiwania, że skoro poprzednie kary nie zadziałały, to należy zastosować jeszcze surowsze środki. Konsekwencje kulturowego zapotrzebowania na surowe kary wobec recydywistów: a) surowe wyroki i przepełnione więzienia – w krajach, gdzie dominuje idea „law and order", stosuje się politykę „trzech przewinień" lub zaostrzone wyroki dla recydywistów, co prowadzi do wzrostu liczby osadzonych;

przykładem są Stany Zjednoczone, gdzie wprowadzenie surowych kar dla recydywistów znacząco zwiększyło liczbę więźniów, ale niekoniecznie zmniejszyło przestępczość; b) brak możliwości resocjalizacji – surowe kary utrudniają recydywistom powrót do społeczeństwa, zwłaszcza gdy skazanie na wieloletnie więzienie eliminuje ich z rynku pracy i życia społecznego; brak programów resocjalizacyjnych oznacza, że po wyjściu na wolność skazani często wracają do przestępczości, ponieważ nie mają alternatywy; c) wpływ na decyzje prokuratorów - prokuratorzy, działając pod presją opinii publicznej i polityki „law and order", mogą unikać negocjacji, ugód czy łagodniejszych wniosków wobec recydywistów, nawet jeśli byłoby to uzasadnione; obawiając się oskarżeń o „pobłażliwość", często wnioskują o najwyższe możliwe kary; d) wzrost społecznej nieufności do wymiaru sprawiedliwości – jeśli społeczeństwo postrzega system jako „nieskuteczny" i „zbyt łagodny", naciska na jeszcze większe zaostrzenie kar, co prowadzi do błędnego koła coraz surowszych wyroków i braku rzeczywistej poprawy sytuacji.

Kulturowe podejście do kary jako odwetu

W wielu społeczeństwach kara jest postrzegana nie tylko jako środek odstraszający i prewencyjny, ale także jako forma odpłaty za popełnione zło. To podejście szczególnie mocno wpływa na sposób traktowania recydywistów, którzy w oczach społeczeństwa „zasługują" na surowszą karę, ponieważ nie nauczyli się na błędach i ponownie złamali prawo. Prawo talionu („oko za oko") jest jednym z najstarszych znanych systemów karnych był kodeks Hammurabiego, który opierał się na zasadzie proporcjonalnego odwetu. Choć współczesne systemy prawne odchodzą od tej dosłownej interpretacji, wciąż funkcjonuje przekonanie, że kara powinna być surowa i proporcjonalna do przewinienia. W wielu kulturach silnie zakorzenione są przekonania, że przestępstwo wymaga „zadośćuczynienia" w formie kary. Społeczeństwo oczekuje, że wymiar sprawiedliwości będzie konsekwentnie i bezwzględnie karał tych, którzy łamią prawo, zwłaszcza jeśli robią to wielokrotnie. Czynniki wzmacniające kulturowe traktowanie kary jako odwetu: 1) traktowanie

recydywisty jako „stracony przypadek" – w społeczeństwach, gdzie dominuje przekonanie o wrodzonej złej naturze przestępców, osoby powracające do przestępstwa są postrzegane jako „niereformowalne" i niewarte drugiej szansy; 2) moralna ocena przestępstwa – powracający przestępca jest często traktowany nie tylko jako osoba łamiąca prawo, ale także jako ktoś, kto świadomie „lekceważy" system i normy społeczne, co budzi gniew i chęć odwetu; 3) dehumanizacja recydywistów – w niektórych kulturach recydywiści są przedstawiani jako „elementy aspołeczne" lub „patologia", co usprawiedliwia ich surowe traktowanie i eliminuje potrzebę refleksji nad możliwością resocjalizacji; 4) polityka „zero tolerancji": - wielu polityków buduje swoją popularność na hasłach surowych kar, wskazując na recydywistów jako przykład nieskuteczności łagodnego podejścia do przestępczości; wprowadzane są polityki, takie jak „trzy przewinienia – dożywocie" (np. w USA), które eliminują możliwość indywidualnego podejścia do sprawy i traktują recydywistów jako jednostki bez szans na poprawę. Konsekwencje podejścia do kary jako odwetu: a) zaostrzenie polityki karnej wobec recydywistów – w wielu krajach recydywiści automatycznie otrzymują surowsze wyroki, często bez możliwości wcześniejszego zwolnienia warunkowego; przepisy przewidują „kary obligatoryjne" dla osób powracających do przestępczości, co ogranicza możliwość indywidualnej oceny przypadku przez sędziów i prokuratorów; b) brak inwestycji w resocjalizację – jeśli kara jest postrzegana jako odwet, nie ma potrzeby oferowania skazanym programów edukacyjnych, terapeutycznych czy zawodowych; więzienia stają się miejscem izolacji, a nie poprawy, co zwiększa prawdopodobieństwo ponownej recydywy po wyjściu na wolność; c) wzrost liczby więźniów i problematyka przepełnionych zakładów karnych – surowe kary dla recydywistów prowadzą do długoterminowych wyroków, co zwiększa liczbę więźniów i generuje ogromne koszty utrzymania zakładów karnych; przykładem tego problemu jest system amerykański, gdzie polityka „twardych kar" doprowadziła do jednej z najwyższych populacji więźniów na świecie, ale nie przełożyła się na znaczące zmniejszenie recydywy.

Kulturowe przekonanie o „złym charakterze" recydywistów

W wielu społeczeństwach istnieje głęboko zakorzenione przekonanie, że recydywiści to osoby o „złym charakterze" – niepoprawni przestępcy, którzy świadomie odrzucają normy społeczne i nie zasługują na drugą szansę. To przekonanie ma silne podstawy kulturowe, historyczne i psychologiczne, a jego konsekwencje widoczne są zarówno w polityce karnej, jak i w postawach społecznych wobec osób powracających do przestępstwa. Źródła przekonania o „złym charakterze" recydywistów: a) tradycyjne postrzeganie moralności i grzechu - w wielu kulturach, zwłaszcza tych opartych na religii, zło jest postrzegane jako cecha wrodzona lub wynik osobistego wyboru; przestępczość, a zwłaszcza recydywa, bywa utożsamiana z moralnym upadkiem – jako dowód na to, że dana osoba „wybrała" drogę zła; w chrześcijańskiej tradycji istnieje koncepcja grzechu i pokuty – jeśli ktoś ponownie łamie normy, może być postrzegany jako niezdolny do poprawy; b) efekt etykietowania – społeczeństwa mają tendencję do kategoryzowania ludzi, a etykieta „przestępcy" szybko staje się częścią tożsamości osoby skazanej; gdy ktoś popełnia kolejne przestępstwo, utwierdza to przekonanie, że był „zły od początku", a jego wcześniejsza kara była nieskuteczna, bo nie wynikała z rzeczywistej zmiany postawy; c) efekt „fundamentalnego błędu atrybucji" – ludzie mają skłonność do przypisywania negatywnych działań innym jako cechy ich osobowości (np. „on kradnie, bo jest zły"), zamiast dostrzegać okoliczności sytuacyjne (np. „on kradnie, bo nie miał innego wyjścia"); d) mit „urodzonego przestępcy" – historycznie istniały teorie kryminologiczne sugerujące, że niektórzy ludzie mają „naturalne" skłonności do przestępczości; chociaż współczesna nauka obaliła te poglądy, nadal istnieje tendencja do postrzegania niektórych osób jako „urodzonych złoczyńców", zwłaszcza jeśli ich przestępczość jest powtarzalna. Konsekwencje przekonania o „złym charakterze" recydywistów: 1) surowsze traktowanie przez wymiar sprawiedliwości - zaostrzenie wyroków, brak elastyczności w wyrokach (sędziowie i prokuratorzy rzadziej skłonni są do negocjacji czy stosowania środków alternatywnych wobec recydywistów); mniejsze szanse na zwolnienie warunkowe; 2) wykluczenie

społeczne i efekt błędnego koła - brak dostępu do pracy i mieszkania (osoby z historią recydywy mają znacznie mniejsze szanse na zatrudnienie, co zwiększa ryzyko, że wrócą do przestępstwa z konieczności); stygmatyzacja (społeczeństwo często postrzega recydywistów jako „stracone przypadki", co prowadzi do ich izolacji i dalszego wykluczenia); brak programów resocjalizacyjnych (skoro recydywista jest traktowany jako „zły z natury", nie ma sensu inwestować w jego poprawę – co prowadzi do dalszej przestępczości); 3) tworzenie „twardych" polityk karnych – polityka „trzech przewinień" (wprowadzono przepisy, zgodnie z którymi trzecie poważne przestępstwo skutkuje dożywociem - np. w USA); podejście „zero tolerancji" (lęk społeczny przed recydywistami często prowadzi do zaostrzania prawa i eliminowania możliwości złagodzenia kary).

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Społeczne przekonanie o nieskuteczności resocjalizacji recydywistów

Opinia publiczna często uważa, że resocjalizacja recydywistów jest nieskuteczna, ponieważ osoby, które raz złamały prawo, będą to robić ponownie. To przekonanie jest głęboko zakorzenione w kulturze, mediach oraz polityce karnej i prowadzi do surowszego traktowania osób powracających do przestępstwa. Źródła przekonania o nieskuteczności resocjalizacji recydywistów: a) statystyki recydywy jako argument za nieskutecznością resocjalizacji - w wielu krajach wskaźniki powrotu do przestępstwa są wysokie – w Polsce około 50% skazanych po odbyciu kary trafia ponownie do więzienia; w USA wskaźniki recydywy sięgają nawet 70% w ciągu pięciu lat od zwolnienia; przedstawione liczby często są interpretowane jako dowód, że resocjalizacja nie działa, choć w rzeczywistości mogą świadczyć o problemach systemu karnego, takich jak brak wsparcia po wyjściu na wolność; b) tradycyjne podejście do kary jako środka odstraszającego – wiele społeczeństw opiera swoje systemy prawne na idei „kary jako odpłaty" zamiast „kary jako poprawy"; społeczna potrzeba odwetu sprawia, że ludzie wolą, by recydywistów surowo karano, zamiast inwestować w ich resocjalizację; przekonanie, że

„zbrodniarze nie zmieniają się", wzmacnia opór wobec programów resocjalizacyjnych; c) stygmatyzacja społeczna – osoby skazane za przestępstwo często są stygmatyzowane jako „przestępcy" na całe życie; jeśli społeczeństwo nie daje im drugiej szansy (np. przez ograniczony dostęp do pracy i mieszkania), są zmuszeni wracać do przestępczości; to błędne koło potwierdza społeczne przekonanie, że resocjalizacja „nie działa". Społeczne konsekwencje przekonania o nieskuteczności resocjalizacji: 1) surowsze prawo wobec recydywistów – wprowadza się automatycznie surowsze kary dla osób, które popełniły przestępstwo więcej niż raz; recydywiści mają mniejsze szanse na warunkowe zwolnienie, ponieważ są postrzegani jako „niepoprawni"; w niektórych krajach recydywiści są traktowani jako „stracone przypadki" i skazywani na dożywocie nawet za stosunkowo niewielkie przestępstwa; 2) brak inwestycji w programy resocjalizacyjne – jeśli społeczeństwo uważa, że resocjalizacja nie działa, niechętnie finansuje programy wsparcia dla byłych więźniów; więzienia stają się miejscami izolacji zamiast rehabilitacji, co jeszcze bardziej zwiększa szanse na recydywę; brakuje programów edukacyjnych i zawodowych, które mogłyby pomóc skazanym w ponownym wejściu na rynek pracy 3) trudności recydywistów w powrocie do społeczeństwa – osoby z wielokrotnymi wyrokami są często wykluczane z rynku pracy, co zmusza ich do powrotu do przestępczości; społeczeństwo nie ufa recydywistom, przez co mają trudności ze znalezieniem mieszkań, nawiązaniem relacji czy odbudowaniem życia; paradoksalnie, przekonanie o nieskuteczności resocjalizacji przyczynia się do jej faktycznej nieskuteczności – skoro nikt nie daje recydywistom szansy na zmianę.

Sensacyjność przekazu medialnego o przestępczości recydywistów

Media odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu społecznego postrzegania przestępczości, a w przypadku recydywistów często wzmacniają negatywne stereotypy. Sensacyjne doniesienia o brutalnych zbrodniach popełnianych przez osoby już wcześniej karane zwiększają społeczną niechęć do resocjalizacji i budują przekonanie, że recydywiści są niebezpieczni i niepoprawni. Mechanizmy

sensacyjności w mediach dotyczących recydywistów: a) selekcja informacji i nadawanie priorytetu „mocnym" historiom – media koncentrują się na przypadkach brutalnych przestępstw, ponieważ wywołują one większe emocje i przyciągają odbiorców; przestępstwa popełniane przez recydywistów są często eksponowane, ponieważ wzmacniają narrację o „nieskuteczności systemu karnego" i „zawodności resocjalizacji"; rzadko mówi się o przypadkach, w których byli więźniowie skutecznie powrócili do społeczeństwa – takie historie są uznawane za mniej interesujące; b) język emocjonalny i dramatyzacja - używa się określeń takich jak „brutalny recydywista", „niepoprawny bandyta", „seryjny przestępca", które wzmacniają wizerunek recydywisty jako zagrożenia społecznego; nagłówki często podkreślają, że sprawca był już wcześniej skazany, np. „Wyszedł z więzienia i znowu zaatakował", co sugeruje nieuchronność ponownego przestępstwa; przekaz bazuje na lęku, co prowadzi do społecznego żądania surowszych kar i mniejszej wiary w możliwość poprawy skazanych; c) efekt pojedynczego przypadku (anegdotyczne dowody) – głośne sprawy jednostkowe są przedstawiane tak, jakby były regułą, np. jedno brutalne morderstwo dokonane przez recydywistę może sprawić, że całe społeczeństwo uzna resocjalizację za porażkę; społeczność zapomina, że przypadki nagłaśniane w mediach to wyjątki, a nie reguła – większość recydywistów nie popełnia najcięższych przestępstw; d) brak kontekstu społecznego i systemowego - rzadko mówi się o czynnikach, które prowadzą do recydywy, takich jak brak pracy, trudności w adaptacji po wyjściu z więzienia czy uzależnienia; wina jest przedstawiana wyłącznie jako cecha sprawcy, co buduje przekonanie o „złym charakterze" recydywistów, zamiast analizować przyczyny przestępczości. Skutki sensacyjnego przekazu medialnego o recydywistach: 1) wzrost społecznej paniki i lęku – ludzie zaczynają postrzegać recydywistów jako stałe zagrożenie i popierają coraz surowsze kary; wzmacnia się przekonanie, że każdy recydywista ponownie popełni przestępstwo, nawet jeśli statystyki wskazują, że część z nich skutecznie się resocjalizuje 2) presja na surowsze prawo karne; ogranicza się możliwości wcześniejszego zwolnienia czy alternatywnych kar, co prowadzi do przepełnienia

więzień i większych kosztów dla państwa; 3) stygmatyzacja byłych więźniów - osoby, które odbyły karę i chcą wrócić do normalnego życia, spotykają się z większą nieufnością i trudnościami w znalezieniu pracy czy mieszkania; skutkiem tego jest błędne koło recydywy – skoro byli skazani nie mają szans na normalne życie, są zmuszeni wracać do przestępczości; 4) utrwalanie błędnych przekonań o resocjalizacji – media utwierdzają społeczeństwo w przekonaniu, że resocjalizacja nie działa, ignorując przypadki skutecznej reintegracji byłych więźniów; w efekcie maleje poparcie dla programów wsparcia, co faktycznie osłabia ich skuteczność.

Presja społeczna na „skuteczność" wymiaru sprawiedliwości wobec recydywistów

Presja społeczna na surowe traktowanie recydywistów wynika z powszechnego przekonania, że wymiar sprawiedliwości powinien działać „skutecznie", czyli w sposób szybki, surowy i odstraszający. Społeczeństwo często postrzega recydywistów jako osoby niezdolne do poprawy, co prowadzi do nacisku na zaostrzanie kar i ograniczanie możliwości resocjalizacji. Czynniki generujące presję społeczną na surowe traktowanie recydywistów: 1) lęk i potrzeba bezpieczeństwa – społeczeństwo oczekuje, że wymiar sprawiedliwości zapewni ochronę przed przestępcami; recydywiści są postrzegani jako szczególne zagrożenie, ponieważ ponownie łamią prawo mimo wcześniejszej kary; lęk jest potęgowany przez przekazy medialne koncentrujące się na brutalnych przypadkach recydywy; 2) wiara w odstraszający efekt surowych kar – wielu ludzi wierzy, że zaostrzenie kar skutecznie zniechęci do ponownego popełniania przestępstw; społeczeństwo postrzega łagodne kary jako „nieskuteczne" i zachęcające do recydywy; istnieje przekonanie, że wyższa kara to większa sprawiedliwość dla ofiar; 3) niezadowolenie z „łagodności" wymiaru sprawiedliwości – media często nagłaśniają przypadki, w których recydywiści po krótkiej karze popełniają kolejne przestępstwo, co buduje obraz systemu jako „nieskutecznego"; pojawiają się głosy, że „sędziowie są zbyt pobłażliwi" i że „system jest zbyt miękki dla przestępców"; społeczne oburzenie często prowadzi

do żądań zaostrzenia przepisów, np. ograniczenia możliwości warunkowego zwolnienia; 4) kulturowe przekonanie o „złym charakterze" recydywistów - istnieje przekonanie, że recydywiści są „niepoprawni" i niezdolni do zmiany; dominujące narracje mówią, że „kto raz złamał prawo, zrobi to ponownie"; skutkuje to postulatami wykluczania recydywistów z resocjalizacji i stosowania wobec nich surowszych środków. Konsekwencje presji społecznej na wymiar sprawiedliwości: a) zaostrzanie przepisów prawa karnego – np. wprowadzane są przepisy zwiększające kary dla recydywistów, np. zasady „trzech przewinień" (trzecie przestępstwo = surowa kara, np. dożywocie); b) automatyczna surowość sędziów i prokuratorów wobec recydywistów – prokuratorzy wnioskują o wyższe kary, kierując się presją społeczną i polityczną; skutkuje to „automatycznym" traktowaniem recydywistów jako szczególnego zagrożenia, bez indywidualnej analizy każdego przypadku c) marginalizacja resocjalizacji - większy nacisk na surowe kary sprawia, że programy resocjalizacyjne tracą na znaczeniu; ogranicza się dostęp do alternatywnych form kary (np. dozoru elektronicznego, terapii uzależnień); recydywiści po wyjściu na wolność nie mają wsparcia, co zwiększa ryzyko powrotu do przestępstwa; d) wzrost liczby długoterminowych więźniów - surowe wyroki dla recydywistów prowadzą do długoterminowego uwięzienia dużej liczby osób; koszty utrzymania więzień rosną, a jednocześnie nie ma dowodów na to, że dłuższe kary skutecznie zmniejszają przestępczość; społeczeństwo traci na surowej polityce karnej, ponieważ nie rozwiązuje ona przyczyn recydywy.

Presja polityczna na „skuteczność" wymiaru sprawiedliwości wobec recydywistów

Politycy często podkreślają potrzebę zaostrzenia kar dla recydywistów, prezentując surową politykę karną jako sposób na zwiększenie bezpieczeństwa publicznego. Przyczyny presji politycznej na surowość wobec recydywistów: 1) wykorzystywanie przestępczości w debacie politycznej – politycy często podnoszą temat recydywy w kampaniach wyborczych, obiecując bardziej surowe

kary jako sposób na poprawę bezpieczeństwa; lęk przed przestępczością jest łatwym narzędziem mobilizacji wyborców – surowość wobec recydywistów bywa przedstawiana jako jedyne skuteczne rozwiązanie; 2) „Law and Order" jako element strategii politycznej – partie konserwatywne i populistyczne często podkreślają konieczność twardej polityki wobec przestępców, promując hasła typu „zero tolerancji"; surowe prawo karne bywa wykorzystywane do zdobywania poparcia społecznego, zwłaszcza w okresach wzrostu przestępczości; 3) reakcja na presję społeczną i medialną – politycy reagują na społeczne oburzenie po głośnych sprawach kryminalnych, proponując szybkie zmiany w prawie; media nagłaśniają brutalne przypadki recydywy, co skłania polityków do pokazywania „zdecydowanej reakcji" i forsowania zaostrzeń; 4) przekonanie o konieczności „przykładowych" kar – politycy często argumentują, że wysokie kary dla recydywistów mają wartość odstraszającą; ustawy przewidujące surowsze sankcje są przedstawiane jako rozwiązanie problemu, mimo braku dowodów na ich skuteczność. Wpływ presji politycznej na wymiar sprawiedliwości: a) zaostrzanie prawa karnego – m.in. wprowadzanie surowszych kar dla recydywistów (np. zasady „trzech przewinień"); ograniczanie możliwości warunkowego zwolnienia i złagodzenia wyroków; tworzenie specjalnych kategorii przestępstw zagrożonych surowymi sankcjami dla recydywistów; b) wzrost liczby długoterminowych wyroków - surowsze kary prowadzą do przepełnienia więzień i wzrostu kosztów utrzymania systemu penitencjarnego; brak możliwości resocjalizacji zwiększa ryzyko powrotu do przestępstwa po zakończeniu kary; c) presja na sędziów i prokuratorów – prokuratorzy częściej wnioskują o wyższe kary, by uniknąć zarzutów o „zbyt łagodne traktowanie" recydywistów; d) ograniczanie alternatywnych form kary – programy resocjalizacyjne i kary alternatywne (np. dozór elektroniczny, terapia) tracą na znaczeniu; większy nacisk kładzie się na karę pozbawienia wolności niż na działania prewencyjne. Związki między polityczną presją, surowością kary i jej skutecznością: 1) brak dowodów na odstraszający efekt surowych kar – badania wskazują, że nieuchronność kary jest ważniejsza niż jej surowość; q krajach stosujących „zero tolerancji" (np. USA)

poziom recydywy wciąż jest wysoki; 2) negatywne skutki długoterminowych wyroków – długie kary często prowadzą do dalszej marginalizacji skazanych i utrudniają ich powrót do społeczeństwa; osoby wychodzące po wieloletnich wyrokach mają mniejsze szanse na reintegrację i znalezienie legalnego zatrudnienia; 3) sukcesy alternatywnych metod – w krajach skandynawskich, gdzie stawia się na resocjalizację, poziom recydywy jest niższy niż w państwach stosujących surowe kary; programy resocjalizacyjne i reintegracyjne pozwalają na skuteczniejsze zmniejszenie liczby powrotów do przestępstwa.

INSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Polityka karna wobec recydywistów

Polityka karna wobec recydywistów, kładąca nacisk na surowe sankcje, wpływa na negatywne postawy prokuratorów wobec osób powracających do przestępczości. Zaostrzenie polityki karnej wobec tej grupy sprawców wpływa na działania prokuratorskie w następujący sposób: a) automatyzm w zastosowaniu surowszych sankcji – mniejsza zdolność do analizy pojedynczych przypadków (skoro występuje zaostrzenie kary, to prokuratorzy zaczynają traktować recydywistów jako jednolitą grupę); b) wzrost stereotypizacji recydywistów- m.in. postrzeganie ich jako „niezdolnych do zmiany"; c) utrwalanie „twardej ręki" – jeśli cały system karny premiuje surowość kar wobec recydywistów, to prokuratorzy mogą niechętnie podejmować podejście nastawione na resocjalizację sprawców; d) podążanie za populistycznymi trendami w polityce karnej – jeśli politycy promują surowe skutki karania, to prokuratorzy mogą realizować proponowane trendy polityczne.

Presja statystyk: statystyki jako wyznacznik skuteczności prokuratorów

Współczesne systemy wymiaru sprawiedliwości często stosuje ocenę prokuratorów na podstawie statystyk. Taka presja prowadzi do negatywnych postaw wobec recydywistów, którzy są postrzegani jako grupa, w dzięki której można łatwo poprawić statystyczne wyniki – m.in.: a) skuteczność działań

prokuratora mierzona przez liczbę skazań (im więcej spraw zakończonych wyrokiem skazującym, tym lepiej oceniana praca prokuratora); b) preferowanie spraw „łatwych" do udowodnienia (recydywiści są często dobrze znani organom ścigania, więc prokuratorom łatwo wnioskować o wysoki wymiar kary); c) unikanie alternatywnych środków karnych – mediacje, ugody czy programy resocjalizacyjne nie zawsze są traktowane w statystykach jako „sukces", co utrudnia prokuratorom do ich stosowanie.

Karanie jako główne narzędzie przeciwdziałające przestępczości

Kara jako narzędzie przeciwdziałające przestępczości pełni kluczową funkcję w systemie operacyjnym, szczególnie w kontekście recydywy. Wobec osób naruszających prawo, sankcje, które nie są tylko odstraszające, ale także uniemożliwiają popełnienie przestępstwa. Kodeksy karne przysługują surowsze kary dla osób, które ponownie łamią prawo. Przykłady: a) wyższe wyroki – recydywiści mogą otrzymać surowsze kary niż sprawcy, którzy popełniają przestępstwa po raz pierwszy; b) obowiązkowe kary – w niektórych systemach prawnych wymagana jest obligatoryjna wyższa kara dla recydywistów; c) wydanie kary dla recydywistów; d) dożywocie dla wielokrotnych przestępców– w niektórych systemach prawnych „three strikes law" przewidywane jest dożywocie po kilkukrotnym złamani u prawa. Działanie prokuratury wobec recydywistów związane z zaostrzeniem sankcji wobec recydywistów: a) zaostrzenie kwalifikacji prawnej; b) wnioskowanie o najwyższe kary – prokuratorzy często wnioskują surowe kary wobec osób, które wcześniej były karane; c) stosowanie środków zapobiegawczych – np. tymczasowego aresztowania.

Hierarchiczna struktura prokuratury

Prokuratura jest instytucją hierarchiczną, co oznacza, że decyzje podejmowane przez prokuratorów są często kontrolowane przez ich przełożonych. Hierarchiczność prokuratury wnika z jej następujących poziomów: 1) Prokurator Generalny – najwyższy organ nadzorczy prokuratorów; 2) prokuratury apelacyjne

(okręgowe, regionalne) –średni szczebel, nadzorujący działania prokuratorów rejonowych; 3) prokuratorzy rejonowi – bezpośrednie zaangażowanie w ściganie przestępstw. Hierarchia w prokuraturze z jednej strony ta zapewnia jednolitość postępowania, ale z drugiej może generować presję w stosunku do prokuratorów w zakresie wnioskowanych sankcji wobec recydywistów za popełnione przez nich przestępstwa. Czynniki mające znaczenie w kontekście wpływu hierarchiczności prokuratury na decyzje prokuratorskie: a) polityka surowego karania – przełożeni mogą promować bardziej restrykcyjne rozwiązanie dla recydywistów; b) statystyki – prokuratorzy mogą być pod presją statystyk przestępstw popełnionych przez recydywistów, co może być podstawą do uprzedzeń wobec osób wielokrotnie popełniających przestępstwa; c) brak autonomii decyzji prokuratorskich – w zhierarchizowanym systemie często występuje schematyczne traktowanie recydywistów jako „przegranych sytuacji", bez analizy ich rzeczywistej sytuacji. Negatywne konsekwencje dla recydywistów wynikające z hierarchicznego systemu prokuratorskiego: 1) automatyczne wnioskowanie o surowsze kary – bez uwzględniania okoliczności łagodzących; 2) brak podejścia resocjalizacyjnego – skupienie na karaniu, zamiast na szukaniu alternatywnych źródeł zapobiegania przestępczości; 3) dehumanizacja recydywistów – recydywiści mogą być traktowani tylko jako „statystyczne przypadki", a nie ludzie popełniający przestępstwa w wyniku zaistnienia specyficznych okoliczności.

Ograniczenia systemowe w dostępie do alternatywnych środków karania

Główne ograniczenie systemowe w dostępie do alternatywnych środków karania recydywistów to: 1) surowe przepisy dotyczące recydywy –– w wielu przypadkach wobec recydywistów są stosowane wyższe kary w automatyczny sposób; 2) brak zasobów infrastrukturalnych – np. system dozoru elektronicznego, programy resocjalizacyjne czy postępowanie mediacyjne nie mają zastosowania w przypadku recydywistów ze względu na zbyt wysokie nakłady finansowe i/lub kadrowe; 3) ograniczona dostępność sądów i prokuratury – automatyzm postępowania wobec recydywistów stanowi często efekt ograniczonego dostępu do sądy i/lub

prokuratury; 4) naciski polityczne i społeczne – opinia publiczna często wywołuje presję do surowego karania recydywistów, co motywuje prokuratorów do wnioskowania o wysokie kary, zamiast wyboru alternatywnych metod zapobiegania przestępczości. Wpływ ograniczeń systemowych na postępowanie prokuratorskie wobec recydywistów: a) automatyczne wnioskowanie o surowe kary – recydywiści mogą być traktowani jako sprawcy „niepoprawni", co skutkuje naciskami na ich karanie; b) brak alternatywnych decyzji w stosunku do karania – jeśli system prawny nie jest otwarty na alternatywne środki karania, to prokuratorzy nie mają bodźców do wnioskowania innych sankcji niż kara pozbawienia wolności; c) utrwalanie stereotypów wobec wielokrotnych przestępców – recydywista jest często spostrzegany jako „przegrany przypadek", co może skutkować zjawiskiem dehumanizacji w postępowaniu prokuratorskim.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Brutalność lub powaga przestępstwa

Na decyzje prokuratorskie wobec wielokrotnych przestępców zaznacza się wpływ brutalności i/lub powagi popełnionego przestępstwa. Analizowane zagadnienie może doprowadzić do wystąpienia następujących mechanizmów: 1) wzrost surowości wnioskowanej kary – prokuratorzy mogą wnioskować, że sprawca jest „niereformowalny", co powoduje zwiększenie wnioskowanej kary; 2) brak skłonności do negocjacji – w przypadkach brutalnych przestępstw, szczególnie gdy sprawca popełnił wcześniejsze przestępstwa, prokuratorzy zazwyczaj nie proponują ugodowych rozwiązań (np. skrócenie kary w zamian za przyznanie się do winy); 3) silniejszy nacisk na izolację sprawcy – prokuratorzy wnioskować o wyeliminowanie recydywisty ze społeczeństwa poprzez jego długotrwały pobyt w zakładzie karnym; 4) w sprawach dotyczących brutalnych przestępstw, gdy opinia publiczna domaga się surowych sankcji, prokuratorzy mogą ulegać tego rodzaju naciskom, co prowadzi do zaostrzenia oskarżeń, dążenia do surowych wyroków, stygmatyzacji recydywistów.

Presja czasu

Praca prokuratorów obejmuje konieczność prowadzenia wielu spraw jednocześnie, rozszerzenia terminów procesowych oraz szybkiego ich rozwiązania. W takich sytuacjach, szczególnie w przypadku spraw prowadzonych wobec recydywistów, często staje się schematyczne i uproszczone działania – m.in.: a) dążenie do szybkiego rozwiązania spraw –pod presją terminów prokuratorzy mogą zastosować rozwiązania schematyczne/typowe, które nie wymagają dużych nakładów pracy; b) mechaniczne zastosowanie surowych kar – recydywiści są często postrzegani jako sprawcy „oczywiści", co prowadzi do pomijania indywidualnych okoliczności ich spraw; c) brak czasu pracy na rozpatrywanie podejścia resocjalizacyjnego – krótki czas postępowania może skutkować tym, że nie ma możliwości dokładnego omówienia w stosunku do oskarżonego innych sankcji niż kara pozbawienia wolności. Podsumowując, presja czasowa w postępowaniu prokuratorskim w przypadku recydywistów skutkuje takimi działaniami, jak: 1) traktowanie ich jako „przegranych przypadków" – osoba z przeszłością kryminalną może być postrzegana jako niereformowalna, co automatycznie sprzyja wnioskowaniu o surowe wyroki; 2) pomijanie indywidualnych aspektów spraw – pod presją czasu prokuratorzy często skupiają się wyłącznie na przeszłości kryminalnej oskarżonego, zamiast analizować aktualną motywacją sprawcy czy kontekst popełnionego czynu; 3) brakiem wykluczenia kar, które wobec konkretnych recydywistów okazały się nieskuteczne; 4) nadmierna penalizacja – recydywiści są często automatycznie kwalifikowani do określonych kar; 5) ograniczony dostęp do programów resocjalizacyjnych – w pośpiechu prokuratorzy często nie kierują recydywistów do programów alternatywnych w stosunku do kar izolacyjnych (np. do programu terapii uzależnień); 6) wysokie ryzyko powrotu do przestępczości – brak stosowania alternatyw kary pozbawienia wolności często skutkuje tym, że recydywiści po odbyciu tej kary nie mają realnych możliwości na pozytywną readaptację w warunkach wolnościowych.

Presja nadmiaru obowiązków

Prokuratorzy często borykają się z obciążeniem obowiązkami, co wpływa na ich codzienną pracę. Duża liczba spraw, presja czasowa oraz obowiązki związane z przygotowaniem dokumentacji, uczestnikami w rozprawach lub wydaniem decyzji, mogą być przyczyną sytuacji, w której prokuratorzy podejmują decyzje w sposób uproszczony, automatyczny i rutynowy. W przypadku postępowania wobec recydywistów negatywne konsekwencje nadmiaru obowiązków prokuratorskich mogą prowadzić do: a) schematycznego traktowania recydywistów; b) wnioskowania o surowych karach – decyzje prokuratorskie mogą obejmować tzw. „bezpieczne" rozwiązania, które polegają na wysokich karach; c) pomijania alternatywnych środków karania – pod wpływem presji prokuratorzy mogą nie uwzględnić możliwość zastosowania alternatywnych kar, takich jak mediacja, dozór elektroniczny czy prace społeczne.

Postawa recydywisty w trakcie postępowania

Decyzje prokuratorów mogą być bardziej negatywne wobec recydywistów w sytuacji, gdy ich zachowanie w trakcie postępowania jest negatywne. Niewłaściwe postawy przestępców wobec prokuratorów mogą przybierać różne formy, które mogą utrudniać prowadzenie śledztw i postępowań. Oto kilka przykładów takich postaw: 1) **brak współpracy** – recydywiści mogą odmawiać odpowiedzi na pytania, nie udzielać istotnych informacji lub konsekwentnie milczeć, korzystając z prawa do odmowy składania wyjaśnień; 2) **kłamstwa i wprowadzanie w błąd** – celowe podawanie fałszywych informacji, które mają zmylić prokuratorów; 3) **agresja fizyczna lub słowna** – recydywiści mogą okazywać wrogość wobec prokuratorów, używając obelg, czy gróźb; 4) **utrudnianie śledztwa** – może to obejmować niszczenie dowodów, ukrywanie informacji lub wpływanie na świadków, aby ci nie współpracowali z prokuratorem; 5) **manipulacja** – wielokrotni przestępcy próbują wzbudzić litość, fałszywie przedstawiając swoją sytuację, aby uzyskać bardziej łagodne traktowanie; 6) **odwet** – w niektórych przypadkach wielokrotni

przestępcy mogą próbować zemścić się na prokuratorach prowadzących ich sprawę. Takie postawy nie tylko mogą wpłynąć na przebieg postępowania, ale również mogą zostać uwzględnione przez prokuratorów jako okoliczności obciążające sprawcę przy wymierzaniu kary.

Konflikt z obroną

Konflikt pomiędzy prokuratorem a obroną w trakcie postępowania karnego może prowadzić do różnorodnych napięć, które mają wpływ na przebieg sprawy oraz sankcje wnioskowane wobec oskarżonych recydywistów. Negatywne zachowania prokuratorów w takich sytuacjach mogą obejmować: 1) **utrudnianie dostępu do materiałów dowodowych** – m.in. nieudzielanie pełnych informacji obronie lub opóźnianie dostępu do akt sprawy, co wpływa na równowagę stron w postępowaniu; 2) **agresywna lub nieprofesjonalna komunikacja** – przejawianie wrogiego nastawienia wobec obrońców, stosowanie lekceważących komentarzy czy celowe prowokowanie napięć; 3) **ograniczanie prawa do obrony** – próby podważania argumentów obrony na etapie proceduralnym, np. przez kwestionowanie dowodów przedstawionych przez obrońcę bez odpowiedniej podstawy prawnej; 4) **wykorzystywanie swojej pozycji do nacisku** – na przykład sugerowanie klientowi obrońcy, że współpraca z prokuratorem przyniesie lepsze rezultaty niż korzystanie z pomocy prawnika; 5) **ignorowanie zasad rzetelnego procesu** – pomijanie dowodów korzystnych dla oskarżonego lub jednostronne przedstawianie faktów, które mogą wywołać nierówności w ocenie sprawy przez sąd.

Historia postępowań z tym samym recydywistą

Historia postępowań związanych z tym samym recydywistą może znacząco wpływać na podejście prokuratora oraz jego zachowanie w ramach kolejnych spraw. Jeżeli w trakcie wcześniejszych postępowań recydywista wykazywał negatywne postawy, takie jak brak współpracy, manipulacja czy utrudnianie działań organów ścigania, to prokurator może być mniej skłonny do elastycznego

podejścia czy rozważenia łagodniejszych sankcji. Negatywne zachowania prokuratora w takich przypadkach mogą obejmować: 1) **uprzedzenia** – powielanie wcześniejszych ocen na temat recydywisty i traktowanie go zgodnie z założeniem o jego niezdolności do poprawy, zamiast opierać się na aktualnych dowodach i okolicznościach sprawy; 2) nadmierna **surowość bez zasadnej podstawy** – proponowanie wyjątkowo wysokich wymiarów kary czy ograniczanie możliwości współpracy oskarżonego bez uzasadnienia w dowodach; 3) **brak rzetelności procesowej** – np. ignorowanie potencjalnie łagodzących dowodów czy odmowa rozpatrzenia nowych faktów na korzyść recydywisty; 4) **wrogie nastawienie** – np. nieprofesjonalna komunikacja czy agresywne podejście wobec oskarżonego i jego obrony. Wymienione powyżej zachowania prokuratorów mogą być uznane za naruszenie zasad sprawiedliwości procesowej oraz zasady indywidualizacji odpowiedzialności karnej.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE NEGATYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Efekt przewlekłego wypalenia zawodowego

Efekt przewlekłego wypalenia zawodowego może znacząco wpływać na zachowanie prokuratorów, w tym ich podejście do recydywistów. Wypalenie zawodowe, które jest wynikiem chronicznego stresu i przeciążenia obowiązkami, może prowadzić do takich negatywnych zachowań jak: 1) **brak empatii** – prokuratorzy mogą wykazywać mniejszą wrażliwość na indywidualne okoliczności sprawy, co może skutkować bardziej surowym traktowaniem recydywistów; 2) **automatyzm w działaniu** – wypalenie może prowadzić do rutynowego podejścia do spraw, bez głębszej analizy dowodów czy okoliczności łagodzących; 3) **agresja lub frustracja** – chroniczne zmęczenie może powodować wybuchy gniewu lub nieprofesjonalne zachowanie wobec oskarżonych i ich obrońców; 4) **ignorowanie zasad indywidualizacji kary** – prokuratorzy mogą być mniej skłonni do rozważenia alternatywnych rozwiązań, takich jak programy resocjalizacyjne, zamiast surowych kar; 5) **obniżona efektywność** – wypalenie

zawodowe może prowadzić do błędów proceduralnych, które mogą wpłynąć na jakość prowadzonego postępowania.

Wpływ uprzednich porażek

Uprzednie porażki w pracy prokuratora, takie jak niepowodzenie w osiągnięciu skazania w poprzednich sprawach lub trudności w udowodnieniu winy, mogą wpływać na ich podejście do kolejnych postępowań, w tym wobec recydywistów. Negatywne zachowania, które mogą się pojawić w wyniku takich doświadczeń, to: 1) **nadmierna surowość** – prokurator może próbować "zrekompensować" wcześniejsze porażki, postulując ostrzejsze kary, nawet jeśli nie są one proporcjonalne do okoliczności; 2) **uniknięcie ryzyka błędu** – często prokuratorzy mogą dążyć do uproszczenia sprawy i opierania się wyłącznie na obciążających dowodach, ignorując te, które mogłyby działać na korzyść recydywisty; 3) **brak elastyczności** – mogą być mniej skłonni do rozważania takich rozwiązań, jak mediacja, ugoda czy kara ograniczenia wolności, co wynika z chęci uniknięcia potencjalnego oskarżenia o pobłażliwość; 4) **agresywne podejście do obrony** – porażki w poprzednich sprawach mogą prowadzić do bardziej konfrontacyjnego podejścia wobec adwokatów recydywisty, co może utrudnić rzetelny proces;

Przesadna koncentracja na przeszłości oskarżonego – zamiast analizować aktualne okoliczności sprawy, prokurator może przesadnie podkreślać wcześniejsze wyroki, co może prowadzić do uprzedzeń i niesprawiedliwego traktowania.

Popieranie konserwatywnych działań w zakresie przeciwdziałania przestępczości

Popieranie konserwatywnych działań w zakresie przeciwdziałania przestępczości, które często obejmują surowsze kary, bardziej restrykcyjne przepisy i nacisk na odstraszanie, może wpływać na zachowania prokuratorów wobec recydywistów. Może to prowadzić do pewnych negatywnych tendencji, takich jak: 1) **zaostrzenie**

negatywnej postawy wobec recydywistów – prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do stosowania maksymalnych sankcji, koncentrując się na przeszłości oskarżonego, a nie na indywidualnych okolicznościach obecnego czynu; 2) **brak uwzględniania działań resocjalizacyjnych** – konserwatywne podejście może zakładać, że recydywiści są mało podatni na poprawę, co ogranicza uwzględnienie alternatywnych środków, takich jak programy resocjalizacyjne czy mediacje; 3) **ignorowanie potencjalnych okoliczności łagodzących** – prokuratorzy mogą pomijać lub bagatelizować dowody świadczące o chęci poprawy czy współpracy recydywisty z wymiarem sprawiedliwości; 4) **stygmatyzacja recydywistów** – w ramach konserwatywnych działań mogą pojawiać się uprzedzenia, które wzmacniają obraz recydywistów jako niepoprawnych przestępców, co prowadzi do mniej obiektywnego podejścia do oskarżonego; 5) **presja na szybkie i surowe wyroki** – prokuratorzy mogą działać pod wpływem społecznych oczekiwań związanych z konserwatywnymi poglądami na karalność, co może skutkować ograniczeniem czasu na rzetelną analizę sprawy.

Efekt etykietowania

Efekt etykietowania recydywistów, czyli przypisywanie im trwałych, negatywnych cech na podstawie ich przeszłości kryminalnej, może istotnie wpływać na zachowania prokuratorów wobec takich osób. To zjawisko jest silnie związane z teorią etykietowania, która wskazuje, że przypisywanie jednostce negatywnych ról społecznych często prowadzi do ich pogłębienia. Negatywne postawy prokuratorów wynikające z efektu etykietowania mogą obejmować: 1) **uprzedzenia w ocenie recydywistów** – prokuratorzy mogą postrzegać recydywistów jako osoby „niezdolne do poprawy," co może prowadzić do bardziej surowego podejścia, nawet jeśli dowody w sprawie nie uzasadniają takiego stanowiska; 2) **pomijanie okoliczności łagodzących** – w związku z etykietowaniem prokuratorzy mogą ignorować nowe dowody wskazujące na poprawę postawy recydywisty lub jego starania o resocjalizację; 3) **stygmatyzacja procesowa** – recydywiści mogą być traktowani bardziej jako „symbol" powtarzalnej

przestępczości niż jako indywidualne jednostki, co wpływa na brak rzetelnej analizy ich motywacji i okoliczności; 4) **nadmierne akcentowanie poprzednich wyroków** – zamiast koncentrować się na aktualnym przestępstwie i okolicznościach sprawy, prokuratorzy mogą przywiązywać nadmierną wagę do przeszłości recydywisty, wzmacniając efekt etykietowania; 5) **brak prób dialogu czy współpracy** – w wyniku etykietowania prokuratorzy mogą być mniej skłonni do podejmowania inicjatyw, które pozwalają na rozwiązania alternatywne, jak mediacja czy programy resocjalizacyjne. Należy zwrócić uwagę, ze efekt etykietowania jest również powiązany z ryzykiem pogłębiania cyklu recydywy – osoby stygmatyzowane jako „recydywiści" mogą czuć się wykluczone społecznie, co prowadzi do dalszego łamania prawa.

Efekt potwierdzania

Efekt potwierdzania (*confirmation bias*) jest zjawiskiem psychologicznym, które może prowadzić do selektywnego postrzegania i interpretowania informacji w taki sposób, aby potwierdzać już istniejące przekonania lub uprzedzenia. W kontekście działań prokuratorów wobec recydywistów efekt potwierdzania może mieć znaczący wpływ na ich zachowanie, często prowadząc do negatywnych skutków. Oto kilka przykładów takich zachowań: 1) **ignorowanie dowodów korzystnych dla recydywisty** – Prokuratorzy mogą skupiać się wyłącznie na dowodach, które potwierdzają ich założenie o "niepoprawności" recydywisty, pomijając dowody wskazujące na zmiany w jego postawie lub okoliczności łagodzące; 2) **nadmierne akcentowanie przeszłości kryminalnej** – historia przestępstw recydywisty może być interpretowana jako dowód jego niezdolności do poprawy, co prowadzi do uprzedzeń wobec niego i pomijania aktualnych okoliczności sprawy; 3) **jednostronne przedstawianie faktów w postępowaniu** – efekt potwierdzania może sprawić, że prokuratorzy celowo wybierają informacje wspierające ich tezy, ignorując bardziej złożony obraz sytuacji; 4) **brak indywidualizacji podejścia** – prokuratorzy mogą traktować recydywistów według utartego schematu, zamiast analizować ich przypadek z uwzględnieniem wszystkich istotnych czynników;

5) **przesadne dążenie do surowych kar** – efekt potwierdzania może również prowadzić do założeń, że surowa kara jest jedynym odpowiednim rozwiązaniem, nawet jeśli istnieją alternatywy, takie jak programy resocjalizacyjne.

Efekt „lepiej przesadzić niż popełnić błąd"

Efekt „lepiej przesadzić niż popełnić błąd" (ang. *better safe than sorry bias*) odnosi się do postawy, w której decydenci, w obawie przed potencjalnymi konsekwencjami błędu, wolą działać z nadmierną ostrożnością, nawet kosztem sprawiedliwości czy obiektywności. W kontekście zachowań prokuratorów wobec recydywistów może to prowadzić do szeregu negatywnych zjawisk, m.in. takich, jak: 1) **nadmierne żądanie kary** – w obawie, że recydywista może popełnić kolejne przestępstwo, prokuratorzy mogą forsować najsurowsze możliwe kary, nawet jeśli nie są one adekwatne do okoliczności sprawy; 2) **skupienie się na prewencji kosztem indywidualizacji** – prokuratorzy mogą postrzegać recydywistę przede wszystkim jako potencjalne zagrożenie dla społeczeństwa, a nie jako jednostkę, która może się zmienić, co prowadzi do braku uwzględnienia działań resocjalizacyjnych; 3) p**omijanie dowodów łagodzących** – nadmierna ostrożność może skłonić prokuratora do ignorowania dowodów wskazujących na poprawę postawy oskarżonego lub jego chęć współpracy; 4) **brak równowagi procesowej** – postawa „lepiej przesadzić" może powodować, że prokuratorzy przedstawiają jednostronne argumenty, maksymalizując ryzyko, jakie ich zdaniem stwarza recydywista, bez uwzględnienia okoliczności przemawiających na jego korzyść; 5) **stygmatyzacja recydywistów** – efekt ten może wzmacniać społeczną i zawodową tendencję do traktowania recydywistów wyłącznie jako zagrożenie, co utrudnia ich reintegrację ze społeczeństwem. Podsumowując, można stwierdzić, ze efekt „lepiej przesadzić niż popełnić błąd" podważa zasadę sprawiedliwości oraz indywidualizacji kary, która jest kluczowa w wymiarze sprawiedliwości.

Błąd atrybucji

Błąd atrybucji to zjawisko psychologiczne, w którym ludzie mają tendencję do przypisywania czyjegoś zachowania wewnętrznym cechom charakteru, a nie okolicznościom zewnętrznym. W kontekście prokuratorów i recydywistów błąd atrybucji może prowadzić do negatywnych postaw i zachowań wobec oskarżonych, takich jak: 1) **postrzeganie recydywy jako nieodłącznej cechy osoby** – prokuratorzy mogą interpretować powtarzające się przestępstwa jako wynik "złego charakteru" recydywisty, a nie jako skutek trudnych warunków społecznych, ekonomicznych lub życiowych; 2) **brak analizy okoliczności zewnętrznych** – zamiast uwzględniać czynniki zewnętrzne, które mogły prowadzić do przestępstwa, takie jak brak wsparcia społecznego, presja ekonomiczna czy środowisko przestępcze, prokuratorzy mogą skupiać się wyłącznie na przypisywaniu winy osobie; 3) **pogłębianie stygmatyzacji** – recydywiści są przez to postrzegani jako niezdolni do zmiany, co może skutkować utrwaleniem etykiet i ograniczeniem szans na resocjalizację; 4) preferowanie **mniej obiektywnego podejścia** – błąd atrybucji może prowadzić do bardziej surowych wniosków w zakresie kar, opartych na wyobrażeniu o "niereformowalnej naturze" recydywisty, zamiast na ocenie dowodów i indywidualnych okoliczności; 5) **brak działań wspierających resocjalizację** – prokuratorzy, kierując się błędem atrybucji, mogą zaniedbywać możliwości zastosowania alternatywnych środków, takich jak mediacja, terapia czy programy reintegracyjne.

Zjawisko dehumanizacji

Zjawisko dehumanizacji, czyli traktowanie jednostek jako pozbawionych cech ludzkich, może znacząco wpływać na negatywne postawy i zachowania prokuratorów wobec recydywistów. Dehumanizacja często prowadzi do wykluczania emocji czy empatii w procesie podejmowania decyzji, co w kontekście systemu prawnego może skutkować wieloma problemami, m.in. takimi, jak: 1) **ignorowanie indywidualnych okoliczności sprawy** – dehumanizacja sprawia, że recydywista jest postrzegany wyłącznie przez pryzmat przestępstwa, pomijając czynniki społeczne, ekonomiczne czy psychologiczne, które mogą tłumaczyć jego

zachowanie; 2) **stygmatyzacja i etykietowanie** – prokuratorzy mogą uznać recydywistę za „niepoprawnego" i „niegodnego zaufania," co wpływa na zaostrzenie działań, niezależnie od rzeczywistej postawy oskarżonego; 3) **bezwzględne dążenie do surowych kar** – dehumanizacja może prowadzić do traktowania recydywisty jako "zagrożenia," a nie osoby, co skutkuje forsowaniem najsurowszych możliwych wyroków, bez uwzględnienia działań resocjalizacyjnych; 4) **ograniczanie działań resocjalizacyjnych** – postawa dehumanizująca prowadzi do przekonania, że recydywista nie zasługuje na drugą szansę, przez co prokuratorzy mogą ignorować możliwości pomocy i reintegracji;5) **agresywna lub nieprofesjonalna komunikacja** – w skrajnych przypadkach zjawisko dehumanizacji może prowadzić do zachowań wrogich czy lekceważących wobec oskarżonych, co narusza zasadę równego traktowania w procesie.

3.3. Przejawy pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów

Indywidualne podejście do sprawy

Indywidualne podejście prokuratora do sprawy recydywisty odgrywa istotną rolę w kształtowaniu sprawiedliwości i efektywności wymiaru sprawiedliwości. Prokurator, który analizuje każdy przypadek w sposób szczegółowy, może nie tylko skuteczniej egzekwować prawo, ale także uwzględnić aspekty resocjalizacyjne, które mogą przyczynić się do zmniejszenia ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przez recydywistę. Elementy indywidualnego podejścia prokuratora: 1) szczegółowa analiza okoliczności sprawy – prokurator powinien wziąć pod uwagę zarówno przeszłość oskarżonego, jak i jego aktualną sytuację życiową, analizując czynniki takie jak: motywy działania; sytuacja rodzinna, ekonomiczna i społeczna; historia podejmowanych prób resocjalizacyjnych. 2) uwzględnienie postawy recydywisty – jeśli recydywista wyraża skruchę, współpracuje z organami ścigania lub podejmuje działania mające na celu naprawę szkody, może to wpłynąć na łagodniejsze traktowanie i uwzględnienie działań

resocjalizacyjnych; 3) zachowanie równowagi między prewencją a humanitaryzmem – prokurator powinien dążyć do ochrony społeczeństwa przed powtarzającymi się przestępstwami, jednocześnie rozważając możliwości resocjalizacji, które mogą pomóc recydywiście w powrocie do życia zgodnego z prawem; 4) otwartość na alternatywne rozwiązania – indywidualne podejście oznacza również rozważanie alternatywnych środków, takich jak mediacje, kary ograniczenia wolności czy skierowanie do programów resocjalizacyjnych, gdy są one bardziej adekwatne niż kara więzienia; 5) współpraca z instytucjami wspierającymi resocjalizację – prokurator powinien współpracować z kuratorami sądowymi, organizacjami pomocowymi czy terapeutami, aby stworzyć kompleksowy plan reintegracji oskarżonego; 6) unikanie uprzedzeń i stygmatyzacji - ważne jest to, aby prokurator zachował neutralność, nie kierując się wyłącznie przeszłością kryminalną recydywisty, ale traktując go jako jednostkę mogącą ulec zmianie.

Otwartość na resocjalizację

Otwartość prokuratora na resocjalizację recydywisty jest kluczowym elementem procesu, który może przyczynić się do zmniejszenia zjawiska powrotności do przestępstwa oraz wspierać ideę sprawiedliwości naprawczej. Prokurator, który wykazuje takie podejście, dąży nie tylko do egzekucji prawa, ale również do stworzenia warunków umożliwiających oskarżonemu zmianę i reintegrację ze społeczeństwem. Przejawy otwartości prokuratora na resocjalizację recydywisty: 1) proponowanie alternatywnych środków karnych – prokurator może sugerować zastosowanie kar resocjalizacyjnych, takich jak: a) mediacja pomiędzy recydywistą a poszkodowanym; b) programy terapeutyczne, np. leczenie uzależnień; c) kara ograniczenia wolności zamiast izolacji więziennej; 2) uwzględnianie indywidualnych potrzeb oskarżonego – prokurator analizuje, czy recydywista wykazuje chęć zmiany, a także bierze pod uwagę okoliczności życia, które mogą wspierać proces resocjalizacji (np. wsparcie rodziny, możliwości zatrudnienia); 3) współpraca z instytucjami resocjalizacyjnymi – pozytywnie nastawiony

prokurator współpracuje z kuratorami sądowymi, organizacjami społecznymi oraz programami reintegracyjnymi, aby opracować plan poprawy dla recydywisty; 4) uwzględnianie okoliczności łagodzących – skrucha, naprawa szkody oraz współpraca z organami ścigania mogą skłonić prokuratora do zaproponowania łagodniejszej kary; 5) promowanie sprawiedliwości naprawczej – prokurator wspiera rozwiązania, które skupiają się na naprawie szkody wyrządzonej przez recydywistę, a nie tylko na jego karaniu; 6) edukacja i świadomość społeczna – prokurator może działać na rzecz edukacji w zakresie resocjalizacji i reintegracji, wpływając na społeczne postrzeganie recydywistów jako osób zdolnych do zmiany. Podsumowując analizowane zagadnienie należy podkreślić, że otwartość prokuratora na resocjalizację wymaga odpowiedniego wsparcia systemowego, w tym programów edukacyjnych dla prokuratorów, które uwrażliwiają ich na potrzebę humanitarnego i sprawiedliwego podejścia. Daje to szansę na skuteczniejszą walkę z recydywą i lepsze funkcjonowanie systemu sprawiedliwości.

Uwzględnianie okoliczności łagodzących

Rodzaje okoliczności łagodzących w sprawach recydywistów mogą obejmować wiele czynników, które są związane z sytuacją osobistą oskarżonego, charakterem popełnionego czynu lub jego postawą po przestępstwie. Oto najczęściej uwzględniane okoliczności łagodzące: 1) **skrucha** – wyrażenie szczerej skruchy przez sprawcę oraz aktywne działania w celu naprawienia szkody wyrządzonej ofierze; 2) **współpraca z organami ścigania** – pomoc w wyjaśnieniu okoliczności przestępstwa lub ujawnienie innych osób uczestniczących w czynie; 3) **trudna sytuacja życiowa** – sytuacje takie jak ciężka choroba, problemy rodzinne, brak środków do życia czy inne życiowe trudności; 4) **działanie pod wpływem presji lub przymusu** – przestępstwo popełnione w wyniku nacisku ze strony innych osób lub w szczególnie trudnych okolicznościach; 5) **długotrwały czas od ostatniego wyroku** – jeżeli mimo recydywy sprawca przez dłuższy czas prowadził życie

zgodne z prawem; 6) **młody wiek sprawcy** – w przypadku recydywistów bardzo młodych sąd może uwzględnić ich ograniczone doświadczenie życiowe.

Empatyczna komunikacja

Empatyczna komunikacja i pozytywna postawa prokuratorów są kluczowe dla budowania zaufania społecznego oraz skutecznego działania w wymiarze sprawiedliwości. **Empatyczna komunikacja**: 1) pozwala prokuratorom lepiej zrozumieć motywacje i okoliczności działania osób, które znalazły się w konflikcie z prawem; 2) pomaga w budowaniu relacji z ofiarami przestępstw, dając im poczucie wsparcia i zrozumienia; 3) zwiększa szanse na uzyskanie współpracy ze świadkami i oskarżonymi, co może przyczynić się do skutecznego rozwiązywania spraw. Wpływ empatycznej komunikacji na **pozytywną postawę wobec recydywistów**: a) daje wyraz profesjonalizmu i etycznego podejścia do prowadzonych spaw; b) otwartość na dialog; c) kreowanie obrazu wymiaru sprawiedliwości jako instytucji przyjaznej, sprawiedliwej i godnej zaufania.

Współpraca z obroną i innymi instytucjami

Współpraca prokuratorów z obroną oraz innymi instytucjami odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu sprawiedliwego systemu wymiaru sprawiedliwości, szczególnie w przypadku postępowań dotyczących recydywistów. Pozytywne postawy prokuratorów wobec współpracy z podmiotami działającymi na korzyść recydywistów mogą przynieść wiele korzyści. W kontekście współpracy z obroną: a) budowanie zaufania – prokuratorzy, którzy wykazują otwartość i profesjonalizm we współpracy z obroną, tworzą klimat zaufania, co może prowadzić do bardziej rzeczowej i efektywnej wymiany informacji; b) sprawiedliwość procesowa – uznając argumenty obrony i szukając kompromisów tam, gdzie to możliwe, prokuratorzy mogą przyczynić się do wyważenia interesów stron i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy; c) oszczędność czasu i zasobów – skuteczna współpraca z obroną może przyczynić się do szybszego rozwiązania sprawy poprzez uniknięcie zbędnych sporów proceduralnych. W kontekście współpracy z innymi

instytucjami: a) programy resocjalizacyjne – prokuratorzy współpracujący z instytucjami zajmującymi się resocjalizacją (np. kuratorzy, ośrodki wsparcia) mogą przyczynić się do skutecznej reintegracji recydywistów ze społeczeństwem; b) wsparcie psychologiczne i socjalne – współpraca z ośrodkami pomocy społecznej i psychologicznej może pomóc recydywistom w radzeniu sobie z trudnościami życiowymi, które mogły przyczynić się do popełnienia przestępstwa; c) policja i inne organy ścigania – utrzymywanie otwartego dialogu między prokuraturą a służbami odpowiedzialnymi za wykonywanie wyroków czy monitorowanie recydywistów może zwiększyć bezpieczeństwo publiczne.

Promowanie sprawiedliwości zamiast wyłącznie odwetu

Promowanie sprawiedliwości, zamiast skupiania się wyłącznie na odwecie, jest fundamentalnym zadaniem prokuratorów w nowoczesnym systemie prawnym. Oto jak prokuratorzy mogą realizować tę ideę w praktyce: 1) zrozumienie celów kary – zamiast ograniczać karę do jej represyjnego charakteru, prokuratorzy powinni uwzględniać inne cele, takie jak resocjalizacja, prewencja i zadośćuczynienie dla ofiar; promowanie sprawiedliwości oznacza dążenie do reintegracji sprawcy ze społeczeństwem i zminimalizowanie ryzyka recydywy; 2) humanistyczne podejście – prokuratorzy, którzy wykazują empatię wobec sprawców i ofiar, mogą lepiej rozumieć okoliczności przestępstwa i proponować rozwiązania zgodne z interesem publicznym, a nie wyłącznie karą; skupienie się na naprawie szkód wyrządzonych ofiarom, np. poprzez mediację, przyczynia się do bardziej sprawiedliwego podejścia; 3) używanie alternatywnych rozwiązań: a) mediacja karna - zachęcanie do dialogu między sprawcą a ofiarą w celu osiągnięcia porozumienia; b) programy resocjalizacyjne -współpraca z instytucjami wspierającymi sprawców w powrocie do społeczeństwa; c) monitorowanie postawy sprawcy - uwzględnianie pozytywnych działań, takich jak naprawa szkody czy szczera skrucha; 4) równowaga między stanowczością a sprawiedliwością – prokuratorzy powinni wykazywać stanowczość w walce z przestępczością, jednocześnie unikać mechanicznego stosowania wysokich kar

bez uwzględnienia indywidualnych okoliczności; uwzględnianie proporcjonalności między karą a wagą przestępstwa to klucz do sprawiedliwości; 5) edukacja społeczna – prokuratorzy mogą angażować się w działania edukacyjne, które podkreślają znaczenie sprawiedliwości naprawczej; informowanie społeczeństwa o alternatywnych formach rozwiązywania sporów pomaga zrozumieć, że system prawny nie zawsze powinien opierać się na karaniu.

Szukanie równowagi między prewencją a humanitaryzmem

Szukanie równowagi między prewencją a humanitaryzmem to istotne wyzwanie w systemie prawnym, które wymaga uwzględnienia zarówno bezpieczeństwa społecznego, jak i poszanowania godności i praw człowieka. Oto kluczowe aspekty tego zagadnienia: 1) prewencja jako ochrona społeczeństwa: a) prewencja ogólna – kary mają odstraszać innych od popełnienia przestępstwa, co jest szczególnie ważne w przypadku poważnych wykroczeń; b) prewencja szczególna – dotyczy jednostki i polega na zapobieganiu powrotowi sprawcy do przestępstwa, np. poprzez nadzór kuratora lub inne środki kontrolne; 2) humanitaryzm w wymiarze sprawiedliwości: a) resocjalizacja – zamiast jedynie karać, system powinien wspierać resocjalizację sprawców, dając im możliwość zmiany i powrotu do społeczeństwa; b) proporcjonalność kary – kara powinna być adekwatna do ciężaru przestępstwa i uwzględniać indywidualne okoliczności sprawcy; 3) stosowanie środków alternatywnych do kary więzienia – m.in. mediacja, prace społeczne czy terapia mogą być skuteczne w przypadkach mniej poważnych przestępstw; 4) edukacja i świadomość społeczna – prewencja może być skuteczniejsza, jeśli towarzyszy jej edukacja społeczna na temat konsekwencji przestępstw i możliwości naprawy szkód; prokuratorzy mogą odgrywać kluczową rolę, zalecając rozwiązania, które z jednej strony chronią społeczeństwo, a z drugiej nie pozbawiają sprawcy szansy na poprawę; ich decyzje powinny być oparte na dowodach i analizie ryzyka, ale także uwzględniać empatię i poszanowanie praw człowieka.

3.4. Czynniki wzmacniające pozytywne postawy prokuratorów wobec recydywistów (świadczące o wspieraniu recydywistów)

KULTUROWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Kulturowa wartość współczucia

Kulturowa wartość współczucia może znacząco wpływać na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów, szczególnie w kontekście bardziej humanistycznego podejścia do sprawiedliwości. Oto, jak współczucie jako wartość kulturowa oddziałuje na tę sferę: 1) współczucie jako fundament postępowania z recydywistami: a) w społeczeństwach, w których współczucie jest mocno zakorzenioną wartością, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni widzieć recydywistów nie tylko jako sprawców, ale również jako osoby, które potrzebują wsparcia, aby zmienić swoje życie; b) współczucie może skłaniać prokuratorów do bardziej indywidualnego podejścia do każdej sprawy, uwzględniając trudności życiowe sprawcy i jego potencjał do resocjalizacji; 2) zachęta do resocjalizacji - kulturowa wartość współczucia sprzyja promowaniu systemów resocjalizacji zamiast wyłącznie karania; prokuratorzy w takich społeczeństwach mogą bardziej aktywnie wspierać inicjatywy, które dają recydywistom drugą szansę; 3) zmiana narracji o sprawcach przestępstw - społeczeństwo ceniące współczucie często postrzega sprawców w bardziej humanitarny sposób, co wpływa na większą otwartość prokuratorów w przyjmowaniu pozytywnych postaw wobec recydywistów; taka narracja może zmniejszać stygmatyzację recydywistów i tworzyć warunki do skuteczniejszego wdrażania programów naprawczych; 4) etyczne podejście do sprawiedliwości – prokuratorzy, wychowani w kulturze współczucia, mogą bardziej skupiać się na proporcjonalności kary, empatii oraz potrzebie naprawienia szkody dla ofiar i społeczeństwa; współczucie pozwala na postrzeganie sprawiedliwości jako narzędzia naprawy, a nie wyłącznie odwetu.

Religijne normy wskazujące na odkupienie

Religijne normy wskazujące na odkupienie mogą odgrywać istotną rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów, szczególnie jeśli postrzegają wymiar sprawiedliwości jako przestrzeń umożliwiającą poprawę i duchowe odrodzenie sprawcy. Oto kilka głównych aspektów tego wpływu: 1) zasada odkupienia jako szansa na zmianę – w religiach, które podkreślają możliwość odkupienia, istnieje przekonanie, że każdy człowiek ma zdolność do zmiany, niezależnie od wcześniejszych przewinień; prokuratorzy mogą czerpać z tej zasady, starając się postrzegać recydywistów jako jednostki, które mimo przeszłości mogą podjąć wysiłek na rzecz poprawy swojego życia; skupienie się na odkupieniu sprzyja bardziej humanitarnemu podejściu, które uwzględnia rehabilitację i reintegrację społeczną sprawcy; 2) idea sprawiedliwości naprawczej - religie często promują sprawiedliwość naprawczą, gdzie zamiast skupiać się na odwecie, dąży się do naprawy wyrządzonych szkód i pojednania stron; prokuratorzy inspirujący się tym podejściem mogą wspierać procesy mediacyjne, które pozwalają recydywistom na aktywne działanie na rzecz odkupienia; takie podejście zwiększa szanse na skuteczną resocjalizację i zmniejszenie ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa.

Kulturowy szacunek dla godności człowieka

Kulturowy szacunek dla godności człowieka ma fundamentalne znaczenie w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. W kulturach, gdzie podkreśla się nienaruszalność ludzkiej godności, podejście do sprawców przestępstw, w tym recydywistów, odzwierciedla dążenie do sprawiedliwości z poszanowaniem ich praw i możliwości resocjalizacji. Wpływ kulturowego szacunku dla godności człowieka na pracę prokuratorów: 1) traktowanie recydywistów z szacunkiem – prokuratorzy, działając w kulturze, która ceni godność każdego człowieka, są bardziej skłonni traktować recydywistów z poszanowaniem ich praw, unikając stygmatyzacji; takie podejście buduje zaufanie między stronami postępowania, co może sprzyjać otwartości recydywistów na współpracę i zmiany; 2) indywidualne podejście – szacunek dla

godności ludzkiej oznacza, że sprawca przestępstwa jest traktowany nie tylko jako osoba, która złamała prawo, ale również jako jednostka mająca potencjał do poprawy; prokuratorzy uwzględniają indywidualne okoliczności sprawcy, takie jak jego motywacje, trudności życiowe czy starania na rzecz naprawienia szkody; 3) wspieranie sprawiedliwości naprawczej - kulturowy nacisk na poszanowanie godności promuje sprawiedliwość naprawczą, w której celem jest nie tylko wymierzenie kary, ale także umożliwienie recydywistom aktywnego udziału w naprawieniu szkód; prokuratorzy mogą inicjować procesy mediacyjne lub rekomendować programy resocjalizacyjne, które szanują podmiotowość sprawcy i ofiary; 4) wpływ na kulturę wymiaru sprawiedliwości - w społeczeństwach, gdzie godność człowieka jest centralną wartością, system sprawiedliwości opiera się na założeniu, że celem prawa jest nie tylko kara, ale także poprawa i przywrócenie sprawcy do społeczeństwa; prokuratorzy stają się nie tylko oskarżycielami, ale również mediatorami, dbającymi o to, by działania wymiaru sprawiedliwości nie naruszały godności żadnej ze stron.

Przebaczenie jako etyczna wartość

Przebaczenie jako etyczna wartość odgrywa istotną rolę w kształtowaniu bardziej humanitarnego i zrównoważonego podejścia prokuratorów do spraw recydywistów. Głębokie zakorzenienie przebaczenia w wartościach moralnych i społecznych może pomóc w budowaniu systemu sprawiedliwości, który jednocześnie chroni społeczeństwo i daje sprawcom szansę na poprawę. Oto, jak przebaczenie wpływa na pozytywne postawy prokuratorów: 1) promowanie drugiej szansy – przebaczenie zakłada, że człowiek ma zdolność do zmiany i naprawy swoich błędów; prokuratorzy, czerpiący inspirację z tej wartości, mogą postrzegać recydywistów nie tylko przez pryzmat ich przeszłości, ale także potencjału do poprawy; dzięki takiemu podejściu, zamiast skupiać się wyłącznie na karze, prokuratorzy mogą wspierać rozwiązania, które umożliwiają resocjalizację i reintegrację społeczną sprawcy; 2) uwalnianie się od uprzedzeń - przebaczenie jako wartość pomaga wyzbyć się negatywnych uprzedzeń wobec recydywistów;

prokuratorzy, kierując się tą zasadą, mogą podejść do sprawcy z otwartym umysłem, analizując jego sytuację w sposób obiektywny i z empatią; to z kolei może prowadzić do bardziej zrównoważonych decyzji procesowych, które uwzględniają nie tylko wymiar kary, ale też jej cel resocjalizacyjny; 3) sprawiedliwość naprawcza - przebaczenie często łączy się z ideą sprawiedliwości naprawczej, która koncentruje się na naprawie szkody wyrządzonej ofiarom oraz reintegracji sprawcy; prokuratorzy, inspirowani tą wartością, mogą popierać mediację, prace społeczne czy inne formy zadośćuczynienia, które promują odpowiedzialność sprawcy bez nadmiernej surowości; 4) budowanie zaufania społecznego – prokuratorzy, którzy w swoich działaniach uwzględniają przebaczenie jako element etyczny, mogą przyczynić się do zwiększenia zaufania społecznego do wymiaru sprawiedliwości; taka postawa pokazuje, że system prawny potrafi nie tylko karać, ale także dążyć do naprawy i pojednania; 5) etyczne decyzje – szacunek dla ludzkiej godności wpływa na podejmowanie przez prokuratorów decyzji etycznych, które nie są kierowane wyłącznie surowością kary, ale równoważą potrzeby społeczeństwa, ofiar i sprawcy; dzięki etycznym decyzjom prokuratorzy mogą unikać automatyzmu w kwalifikowaniu recydywistów jako "niereformowalnych", szukając rozwiązań, które odpowiadają zasadzie proporcjonalności.

SPOŁECZNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Społeczny nacisk na inkluzywność

Społeczny nacisk na inkluzywność odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów, zwłaszcza w kontekście dążenia do bardziej sprawiedliwego, humanitarnego i zrównoważonego systemu wymiaru sprawiedliwości. Oto, jak inkluzywność może wpływać na podejście prokuratorów: 1) przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu – społeczeństwa promujące inkluzywność zachęcają do traktowania recydywistów jako członków wspólnoty, którzy mogą odegrać pozytywną rolę po odpowiednim wsparciu i

resocjalizacji; prokuratorzy mogą uwzględniać tę perspektywę, dążąc do rozwiązań prawnych, które nie tylko karzą, ale także umożliwiają sprawcom powrót do społeczeństwa; 2) akceptacja różnorodności – kulturowy nacisk na inkluzywność może prowadzić do większego zrozumienia różnych doświadczeń życiowych sprawców, np. ich trudności związanych z ubóstwem, marginalizacją lub brakiem wsparcia społecznego; prokuratorzy, działając w społeczeństwach, które cenią różnorodność, mogą być bardziej otwarci na analizę indywidualnych okoliczności, które wpłynęły na działania recydywistów; 3) tworzenie przestrzeni na dialog - inkluzywne podejście do wymiaru sprawiedliwości sprzyja rozwijaniu procesów takich jak mediacja czy sprawiedliwość naprawcza, które opierają się na dialogu między sprawcami, ofiarami i społecznością; prokuratorzy mogą aktywnie wspierać takie rozwiązania, widząc w nich szansę na odbudowę więzi społecznych; 4) zmiana postrzegania recydywistów – społeczny nacisk na inkluzywność pomaga w zmniejszaniu stygmatyzacji recydywistów, co może prowadzić do większego zrozumienia ich sytuacji przez prokuratorów; to z kolei umożliwia podejmowanie działań ukierunkowanych na reintegrację społeczną, zamiast jedynie izolacji; 5) promowanie sprawiedliwości jako narzędzia zmian społecznych - społeczności inkluzywne zachęcają do postrzegania sprawiedliwości nie tylko jako mechanizmu ochrony, ale także jako środka wspierającego społeczną integrację i eliminację barier dla recydywistów; prokuratorzy, działając zgodnie z tym podejściem, mogą wykazywać się większą empatią i humanitaryzmem, co sprzyja budowaniu bardziej zrównoważonego systemu sprawiedliwości; współpraca z organizacjami społecznymi – inkluzywność opiera się na współpracy różnych instytucji społecznych, takich jak organizacje pozarządowe, centra resocjalizacji czy lokalne wspólnoty; prokuratorzy mogą wspierać te działania, wnosząc ważny wkład w tworzenie skutecznych programów reintegracyjnych.

Społeczne zaufanie do wymiaru sprawiedliwości

Społeczne zaufanie do wymiaru sprawiedliwości ma kluczowe znaczenie w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. Gdy społeczeństwo darzy system prawny zaufaniem, tworzy to solidne podstawy do bardziej zrównoważonego, humanistycznego podejścia do sprawców przestępstw, w tym recydywistów. Wpływ społecznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości na pozytywne postawy prokuratorów w stosunku do recydywistów: 1) wzmacnianie wiary w sprawiedliwość naprawczą - w społeczeństwach, gdzie zaufanie do wymiaru sprawiedliwości jest wysokie, istnieje akceptacja dla rozwiązań takich jak mediacja, programy resocjalizacyjne czy inne alternatywne środki karania; prokuratorzy, widząc wsparcie społeczne dla takich inicjatyw, są bardziej skłonni angażować się w ich wdrażanie; 2) budowanie społecznego poparcia dla decyzji prokuratorów – społeczne zaufanie umożliwia prokuratorom podejmowanie bardziej odważnych decyzji, które uwzględniają dobro sprawcy i społeczeństwa, bez obaw o negatywną reakcję opinii publicznej; prokuratorzy mogą w większym stopniu wykorzystywać narzędzia oparte na resocjalizacji, mając pewność, że społeczeństwo postrzega te działania jako sensowne i sprawiedliwe; 3) zrozumienie roli prokuratorów – w społeczeństwach o wysokim poziomie zaufania, obywatele lepiej rozumieją rolę prokuratorów jako osób odpowiedzialnych nie tylko za oskarżanie, ale także za poszukiwanie sprawiedliwych i humanitarnych rozwiązań; to pozwala prokuratorom działać w sposób bardziej elastyczny i dostosowany do indywidualnych przypadków recydywy; 4) zmniejszenie stygmatyzacji recydywistów – zaufanie społeczne do systemu sprawiedliwości pomaga w zmniejszeniu negatywnego postrzegania recydywistów, co przekłada się na większą gotowość prokuratorów do traktowania ich z empatią i uwzględniania ich potencjału do poprawy; 5) edukacja i dialog społeczny – duże zaufanie do wymiaru sprawiedliwości sprzyja otwartemu dialogowi między instytucjami a społeczeństwem; dzięki temu prokuratorzy mogą działać w harmonii z oczekiwaniami społecznymi, promując rozwiązania naprawcze, a nie tylko represyjne; 6) tworzenie przestrzeni do współpracy – społeczne zaufanie umożliwia prokuratorom współpracę z organizacjami

społecznymi, kuratorami sądowymi i instytucjami resocjalizacyjnymi, co sprzyja skutecznemu wdrażaniu programów integracyjnych dla recydywistów.

Edukacyjne kampanie społeczne

Edukacyjne kampanie społeczne mogą odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów, ponieważ wpływają zarówno na świadomość społeczeństwa, jak i na sposób myślenia osób zaangażowanych w wymiar sprawiedliwości. Oto, jak te kampanie mogą przyczynić się do zmian: 1) zwiększanie świadomości społecznej - kampanie te mogą edukować społeczeństwo na temat przyczyn recydywy, takich jak wykluczenie społeczne, trudności ekonomiczne czy problemy emocjonalne; dzięki temu recydywiści przestają być postrzegani jedynie jako "niepoprawni przestępcy"; prokuratorzy działający w środowisku, gdzie społeczeństwo rozumie potrzebę resocjalizacji, są bardziej skłonni uwzględniać alternatywne środki karania i wspierać naprawcze podejścia; 2) promowanie pozytywnych wzorców – kampanie mogą przedstawiać historie sukcesu osób, które po odbyciu kary zmieniły swoje życie dzięki wsparciu resocjalizacyjnemu; tego typu przykłady motywują zarówno społeczeństwo, jak i prokuratorów do wspierania takich procesów; pozytywne wzorce mogą również inspirować prokuratorów do traktowania recydywistów z większą empatią i wiarą w ich zdolność do zmiany; 3) zachęcanie do stosowania sprawiedliwości naprawczej – kampanie społeczne mogą promować sprawiedliwość naprawczą jako skuteczną alternatywę dla tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości, podkreślając jej korzyści dla ofiar, sprawców i całego społeczeństwa; prokuratorzy, świadomi poparcia społecznego dla takich rozwiązań, mogą chętniej inicjować mediacje czy programy naprawcze; 4) zmniejszanie stygmatyzacji recydywistów – edukacyjne kampanie społeczne mogą przeciwdziałać stereotypom i uprzedzeniom wobec recydywistów, pokazując, że są oni osobami zdolnymi do poprawy i zasługującymi na drugą szansę; prokuratorzy, działając w społeczeństwie, które zmniejsza stygmatyzację, mogą łatwiej podejmować decyzje sprzyjające resocjalizacji; 5) wzmacnianie współpracy między instytucjami - kampanie mogą zwiększać świadomość na

temat znaczenia współpracy prokuratorów z kuratorami, organizacjami pozarządowymi czy ośrodkami resocjalizacyjnymi, co wpływa na bardziej kompleksowe podejście do recydywy; 6) budowanie klimatu zaufania - dzięki kampaniom społecznym, które promują humanistyczne podejście do sprawiedliwości, społeczeństwo może zyskać większe zaufanie do prokuratorów, wierząc, że ich decyzje są podejmowane z uwzględnieniem dobra publicznego oraz praw człowieka.

Lokalna współpraca na rzecz wspierania recydywistów

Lokalna współpraca na rzecz wspierania recydywistów odgrywa istotną rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec osób powracających do przestępstw. Kiedy różne instytucje i społeczności lokalne podejmują wspólne działania, tworzą środowisko sprzyjające resocjalizacji i reintegracji recydywistów, co może wpływać na bardziej humanitarne podejście prokuratorów. Oto kilka kluczowych aspektów tej współpracy: 1) zaangażowanie instytucji lokalnych: a) organizacje pozarządowe – lokalne NGO zajmujące się wsparciem osób opuszczających więzienia mogą współpracować z prokuratorami, oferując programy wsparcia, takie jak szkolenia zawodowe, pomoc socjalna czy doradztwo psychologiczne; b) ośrodki resocjalizacyjne – współpraca z lokalnymi ośrodkami resocjalizacji pozwala na lepsze wykorzystanie programów, które pomagają recydywistom w powrocie do społeczeństwa; 2) wspieranie programów reintegracyjnych - lokalne inicjatywy, takie jak programy pracy społecznej, projekty edukacyjne czy warsztaty dla recydywistów, pomagają w budowaniu ich samodzielności i odpowiedzialności; prokuratorzy mogą rekomendować udział w takich programach jako alternatywę dla surowych kar; 3) angażowanie społeczności lokalnych - lokalne wspólnoty, takie jak organizacje sąsiedzkie czy grupy wolontariuszy, mogą odgrywać ważną rolę w reintegracji recydywistów, pokazując im, że są akceptowani i wspierani; Prokuratorzy, widząc wsparcie społeczności, mogą mieć większą motywację do podejmowania decyzji sprzyjających naprawie szkód i resocjalizacji; 4) koordynacja między instytucjami –

współpraca między policją, kuratorami sądowymi, ośrodkami pomocy społecznej i prokuratorami pozwala na kompleksowe podejście do recydywy, uwzględniając zarówno prewencję, jak i wsparcie; dzięki takiej koordynacji prokuratorzy mogą podejmować bardziej zrównoważone decyzje, które biorą pod uwagę różne potrzeby sprawców i społeczności; 5) budowanie relacji opartych na zaufaniu – lokalne programy współpracy pomagają w budowaniu zaufania między recydywistami a instytucjami wymiaru sprawiedliwości; prokuratorzy mogą postrzegać recydywistów w bardziej pozytywnym świetle, gdy widzą ich zaangażowanie w działania naprawcze i chęć zmiany; 6) wzmocnienie prewencji lokalnej -poprzez wspólne działania z lokalnymi organizacjami prokuratorzy mogą nie tylko wspierać recydywistów, ale także przyczyniać się do zapobiegania dalszej przestępczości, co buduje poczucie bezpieczeństwa w lokalnych społecznościach.

NSTYTUCJONALNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Polityka resocjalizacyjna wobec recydywistów

Polityka resocjalizacyjna wobec recydywistów może znacząco wpływać na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec tej grupy. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **promowanie alternatywnych środków karnych** – polityka resocjalizacyjna, która zachęca do stosowania alternatywnych kar, takich jak mediacja, prace społeczne czy programy edukacyjne, może wpłynąć na postrzeganie recydywistów jako osób zdolnych do zmiany; 2) **wsparcie instytucjonalne** – wprowadzanie programów resocjalizacyjnych, które są skuteczne i dobrze zorganizowane, może budować zaufanie prokuratorów do możliwości rehabilitacji recydywistów; 3) **współpraca międzyinstytucjonalna** – polityka, która promuje współpracę między prokuraturą, sądami, zakładami karnymi i organizacjami społecznymi, może ułatwić prokuratorom podejmowanie decyzji wspierających resocjalizację; 4) **zmiana narracji społecznej** – polityka resocjalizacyjna, która kładzie nacisk na reintegrację społeczną i redukcję

stygmatyzacji recydywistów, może wpłynąć na bardziej humanitarne podejście prokuratorów.

Wsparcie organizacyjne

Wsparcie organizacyjne może odgrywać istotną rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów: 1) **tworzenie środowiska współpracy** – organizacje mogą promować wymianę doświadczeń między prokuratorami, co sprzyja bardziej empatycznemu podejściu do recydywistów; 2) **dostęp do zasobów** -zapewnienie odpowiednich narzędzi, takich jak dostęp do danych o skutecznych programach resocjalizacyjnych, może wspierać decyzje prokuratorów; 3) **szkolenia i rozwój zawodowy** – regularne szkolenia z zakresu psychologii, resocjalizacji oraz zarządzania konfliktami mogą pomóc w lepszym zrozumieniu sytuacji recydywistów; 4) **wsparcie psychologiczne** -organizacje mogą oferować wsparcie psychologiczne dla prokuratorów, co może pomóc w radzeniu sobie z trudnymi emocjonalnie sprawami; 5) **promowanie kultury instytucjonalnej** – budowanie kultury organizacyjnej, która kładzie nacisk na humanitarne podejście do sprawców przestępstw, może wpływać na postawy prokuratorów.

Systemy motywacyjne

Systemy motywacyjne mogą znacząco wpływać na kształtowanie pozytywnych postaw wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów: 1) **nagrody za działania wspierające resocjalizację** – wprowadzenie systemów nagradzania prokuratorów za podejmowanie decyzji wspierających resocjalizację recydywistów może motywować do bardziej humanitarnego podejścia; 2) **uznanie społeczne** – promowanie działań prokuratorów, które przyczyniają się do reintegracji społecznej recydywistów, może budować ich prestiż zawodowy; 3) **szkolenia i rozwój zawodowy** - systemy motywacyjne mogą obejmować dostęp do specjalistycznych szkoleń, które pomagają w lepszym zrozumieniu potrzeb recydywistów; 4) **wsparcie psychologiczne** – zapewnienie wsparcia

psychologicznego dla prokuratorów może pomóc w radzeniu sobie z trudnymi emocjonalnie sprawami, co wpływa na ich postawy; 5) **możliwości awansu** – systemy motywacyjne mogą uwzględniać awanse dla prokuratorów, którzy wykazują zaangażowanie w działania resocjalizacyjne.

Szkolenia i edukacja

Szkolenia i edukacja odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka istotnych aspektów: 1) **zwiększanie świadomości** – szkolenia z zakresu psychologii przestępców, resocjalizacji oraz zarządzania konfliktami pomagają prokuratorom lepiej zrozumieć motywacje i potrzeby recydywistów; 2) **rozwijanie umiejętności komunikacyjnych** – programy edukacyjne mogą koncentrować się na rozwijaniu umiejętności interpersonalnych, co ułatwia bardziej empatyczne podejście do sprawców przestępstw; 3) **promowanie alternatywnych podejść karnych** – edukacja na temat skuteczności alternatywnych środków karnych, takich jak mediacja czy prace społeczne, może zmieniać podejście prokuratorów do recydywistów; 4) **współpraca z ekspertami** – szkolenia mogą obejmować współpracę z psychologami, socjologami i innymi specjalistami, co pozwala na bardziej kompleksowe podejście do sprawców; 5) **zmiana narracji** – edukacja może pomóc w przełamywaniu stereotypów i stygmatyzacji recydywistów, co sprzyja bardziej humanitarnemu podejściu.

Dostęp do specjalistów

Dostęp do specjalistów może znacząco wpływać na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów: 1) **współpraca z psychologami** – psychologowie mogą dostarczać prokuratorom narzędzi do lepszego zrozumienia motywacji i zachowań recydywistów, co sprzyja bardziej empatycznemu podejściu; 2) **wsparcie socjologów** – analizy socjologiczne mogą pomóc w identyfikacji czynników społecznych wpływających na recydywę, co umożliwia bardziej kompleksowe podejście do sprawców; 3) **konsultacje z**

pracownikami socjalnymi – pracownicy socjalni mogą dostarczać informacji na temat sytuacji życiowej recydywistów, co pozwala na bardziej wyważone decyzje; 4) **szkolenia prowadzone przez ekspertów** – specjaliści mogą prowadzić szkolenia dla prokuratorów, które rozwijają ich umiejętności w zakresie zarządzania konfliktami i resocjalizacji; 5) **dostęp do danych naukowych** - specjaliści mogą dostarczać aktualne dane na temat skuteczności różnych programów resocjalizacyjnych, co wspiera podejmowanie decyzji opartych na dowodach.

SYTUACYJNE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Charakter sprawy

Charakter sprawy może mieć istotny wpływ na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **motywacja sprawcy** – jeśli okoliczności wskazują na trudną sytuację życiową lub presję społeczną, to prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do empatycznego podejścia; 2) **rodzaj przestępstwa** – przestępstwa o mniejszej szkodliwości społecznej mogą być postrzegane jako mniej wymagające surowych kar, co sprzyja bardziej humanitarnemu podejściu; 3) **dowody na resocjalizację** – jeśli sprawca wykazuje chęć zmiany i współpracuje z instytucjami resocjalizacyjnymi, prokuratorzy mogą być bardziej otwarci na działania wspierające jego reintegrację społeczną; 4) **wpływ na ofiary** – prokuratorzy mogą uwzględniać reakcje ofiar, które czasami wyrażają gotowość do mediacji lub wsparcia resocjalizacji sprawcy; 5) **kontekst społeczny** – okoliczności związane z miejscem i czasem popełnienia przestępstwa mogą wpływać na ocenę sytuacji przez prokuratora.

Dostępność dowodów wskazujących na podejście resocjalizacyjne

Dostępność dowodów wskazujących na podejście resocjalizacyjne może znacząco wpłynąć na pozytywne postawy prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów takiego wpływu: 1) **wiarygodność dowodów** – jeśli dowody

jasno wskazują na skuteczność resocjalizacji w przypadku konkretnego recydywisty, prokuratorzy mogą być bardziej skłonni do wspierania działań resocjalizacyjnych; 2) **przykłady sukcesów** – dane dotyczące udanych przypadków resocjalizacji mogą budować zaufanie do takich programów i zachęcać prokuratorów do ich wspierania; 3) **dostęp do analiz naukowych** – raporty i badania naukowe potwierdzające skuteczność resocjalizacji mogą wpływać na decyzje prokuratorów, pokazując, że takie podejście przynosi korzyści społeczne; 4) **współpraca z ekspertami** – specjaliści, tacy jak psychologowie czy socjologowie, mogą dostarczać dowodów na to, że recydywiści mają potencjał do zmiany, co może wpłynąć na postawy prokuratorów; 5) **systematyczny monitoring** – regularne raporty z postępów recydywistów uczestniczących w programach resocjalizacyjnych mogą wzmacniać przekonanie prokuratorów o skuteczności takich działań.

PODMIOTOWE CZYNNIKI WZMACNIAJĄCE POZYTYWNE POSTAWY PROKURATORÓW WOBEC RECYDYWISTÓW

Wysoki poziom empatii

Wysoki poziom empatii u prokuratorów może znacząco wpływać na ich pozytywne postawy wobec recydywistów. Empatia pozwala na głębsze zrozumienie motywacji i sytuacji życiowej sprawców, co sprzyja bardziej humanitarnemu podejściu. Prokuratorzy, którzy potrafią wczuć się w sytuację recydywisty, są bardziej skłonni do rozważania działań wspierających resocjalizację, takich jak mediacja czy programy edukacyjne. Empatia może również wpływać na sposób komunikacji prokuratora z recydywistą, co może budować zaufanie i otwartość na współpracę. Wysoki poziom empatii często idzie w parze z umiejętnością zarządzania konfliktami, co jest kluczowe w procesie podejmowania decyzji dotyczących sprawców przestępstw.

Umiejętność zarządzania konfliktami

Umiejętność zarządzania konfliktami może znacząco wpływać na pozytywne postawy prokuratorów wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **rozwiązywanie sporów** – prokuratorzy, którzy potrafią skutecznie zarządzać konfliktami, są bardziej skłonni do podejmowania decyzji wspierających resocjalizację, zamiast eskalowania napięć; 2) prowadzenie **mediacji** – umiejętność prowadzenia mediacji między stronami konfliktu może sprzyjać bardziej wyważonemu podejściu do recydywistów; 3) **redukcja napięć** – zarządzanie konfliktami pozwala na zmniejszenie napięć w procesie sądowym, co może prowadzić do bardziej humanitarnego traktowania recydywistów; 4) **budowanie zaufania** – prokuratorzy, którzy potrafią zarządzać konfliktami, mogą budować zaufanie zarówno wśród recydywistów, jak i innych uczestników procesu, co sprzyja pozytywnym postawom. 5) **zrozumienie różnych perspektyw** – umiejętność zarządzania konfliktami pomaga prokuratorom lepiej zrozumieć różne perspektywy, w tym motywacje recydywistów, co może prowadzić do bardziej empatycznego podejścia.

Doświadczenie zawodowe w pracy z recydywistami

Doświadczenie zawodowe w pracy z recydywistami może znacząco wpływać na kształtowanie pozytywnych postaw prokuratorów wobec tej grupy. Oto kilka kluczowych aspektów analizowanego wpływu: 1) **lepsze zrozumienie mechanizmów recydywy** – prokuratorzy z większym doświadczeniem zawodowym mogą lepiej rozumieć przyczyny i mechanizmy powtarzających się przestępstw, co sprzyja bardziej wyważonemu podejściu 2) **większa otwartość na alternatywne rozwiązania** – doświadczenie w pracy z recydywistami może prowadzić do większej gotowości do stosowania alternatywnych środków karnych, takich jak mediacja czy programy resocjalizacyjne; 3) **budowanie empatii** – dłuższy staż pracy pozwala na rozwinięcie umiejętności empatycznego podejścia do sprawców, co może wpływać na bardziej humanitarne decyzje; 4) **rozwijanie umiejętności interpersonalnych** – doświadczenie w pracy z różnorodnymi przypadkami recydywy może pomóc prokuratorom w lepszym zarządzaniu

konfliktami i komunikacji z recydywistami; 5) **zaufanie do programów resocjalizacyjnych** – prokuratorzy, którzy widzieli pozytywne efekty programów resocjalizacyjnych w praktyce, mogą być bardziej skłonni do ich wspierania.

Silne poczucie sprawiedliwości

Silne poczucie sprawiedliwości u prokuratorów może znacząco wpływać na ich pozytywne postawy wobec recydywistów. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **równowaga między karą a resocjalizacją** - prokuratorzy z silnym poczuciem sprawiedliwości mogą dążyć do wyważenia działań, które uwzględniają zarówno odpowiedzialność za popełnione czyny, jak i szansę na zmianę zachowań recydywistów; 2) **humanitarne podejście** – poczucie sprawiedliwości może skłaniać prokuratorów do traktowania recydywistów z szacunkiem, co sprzyja bardziej empatycznemu podejściu; 3) **zaufanie do systemu resocjalizacyjnego** - prokuratorzy, którzy wierzą w skuteczność programów resocjalizacyjnych, mogą być bardziej skłonni do wspierania działań mających na celu reintegrację społeczną recydywistów; 4) **etyczne decyzje** – silne poczucie sprawiedliwości może prowadzić do podejmowania decyzji opartych na wartościach moralnych, które uwzględniają dobro zarówno sprawcy, jak i społeczeństwa; 5) **promowanie sprawiedliwości naprawczej** – prokuratorzy mogą być bardziej otwarci na alternatywne formy wymiaru sprawiedliwości, takie jak mediacja czy prace społeczne, które wspierają resocjalizację.

Silne przekonanie o możliwości zmiany zachowań recydywistów

Silne przekonanie o możliwości zmiany zachowań recydywistów może znacząco wpływać na pozytywne postawy prokuratorów wobec tej grupy. Oto kilka kluczowych aspektów tego wpływu: 1) **wiara w resocjalizację** – prokuratorzy, którzy wierzą w skuteczność programów resocjalizacyjnych, są bardziej skłonni do podejmowania decyzji wspierających reintegrację społeczną recydywistów; 2) **zaufanie do dowodów** – przekonanie o możliwości zmiany zachowań recydywistów może być wzmacniane przez dostęp do danych naukowych i przykładów udanych przypadków resocjalizacji; 3) **empatyczne podejście** - silne

przekonanie o potencjale zmiany zachowań recydywistów sprzyja bardziej humanitarnemu i empatycznemu podejściu do sprawców; 4) **promowanie sprawiedliwości naprawczej** – prokuratorzy, którzy wierzą w możliwość zmiany, mogą częściej stosować alternatywne środki karnych, takie jak mediacja czy prace społeczne; 5) **wpływ na decyzje zawodowe** – przekonanie o możliwości zmiany zachowań recydywistów może wpływać na podejmowanie bardziej wyważonych i etycznych decyzji w procesie sądowym.

BIBLIOGRAFIA

Raporty i dokumenty o zasięgu międzynarodowym i krajowym:

Bureau of Justice Assistance. (1986). *Repeat offenders*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. Office of Justice Programs

Europejska Konwencja Praw Człowieka, oficjalnie znana jako Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 roku (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284)

Florida Law Review. (2013). *Longitudinal guilt: Repeat offenders, plea bargaining, and the variable standard of proof*. Florida Law Review

International Association of Prosecutors (IAP) Standards of Professional Responsibility and Statement of the Essential Duties and Rights of Prosecutors (1999)

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko Korupcji (UNCAC) (Dz.U. 2007r. nr 84, poz. 563)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997r. Nr 78, poz. 483)

Ljubljana–Hague Convention on Mutual Legal Assistance (2024)

Międzynarodowe standardy postępowania w sprawach dotyczących przestępstw popełnionych przez osoby nieletnie. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Office of Justice Programs. (2009). *Exploring the feasibility and efficacy of performance measures in prosecution and their application to community prosecution*. U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs

Police Executive Research Forum. (2019). *Police chiefs and prosecutors work through challenges to find common ground on criminal justice reform*. Police Forum

Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich Księgarnia internetowa Profinfo.pl

Rekomendacja Rec(2000)19 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 6 października 2000 roku

Rome Statute of the International Criminal Court (1998)

United Nations Guidelines on the Role of Prosecutors (1990)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557)

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. 2016, poz. 177)

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700)

Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące traktowania nieletnich. CEJSH

Artykuły i monografie naukowe:

Bandyopadhyay, D., Sinha, D., Lipsitz, S., & Letourneau, E. (2010). Changing approaches of prosecutors towards juvenile repeated sex-offenders: A Bayesian evaluation. *arXiv preprint arXiv*:1011.1999.

Bates, I. (2023). Prosecutors should address repeat youth offenders, not DJS. WBAL-TV.

Bibas, S. (2012). The machinery of criminal justice. OXFORD UNIVERSITY PRESS. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195374681.001.0001

Brzozowski, K. (Ed.). (2019). PROKURATURA: WYZWANIA PRZYSZŁOŚCI. Wolters Kluwer.

Budyn, M. (2000). Motywacja zasługująca na szczególne potępienie. *Prokuratura i Prawo*, 9, 45–60.

Bunting, A. M., Staton, M., Winston, E., Pangburn, K., & Webster, J. M. (2023). A comparison of first-time offenders, repeat offenders, and frequent utilizers in Kentucky's criminal justice system. *Journal of Criminal Justice*, 86, 101982.

Bushway, S. D., & Piehl, A. M. (2007). The inextricable link between age and criminal history in sentencing. CRIME & DELINQUENCY, 53(1), 156-183. https://doi.org/10.1177/0011128706294438

Bushway, S. D., & Forst, B. (2013). Studying discretion in the processes that generate criminal justice sanctions. *Justice Quarterly*, 30(2), 199–222.

Dziurok, A. (2023). Relacje prokuratur powszechnych z organami bezpieczeństwa w województwie śląskim w latach 1945–1947. *Aparat Represji w Polsce Ludowej* 1944–1989, 21.

Fair and Just Prosecution. (2022). Disrupting the cycle: Reimagining the prosecutor's role in reentry. *Criminal Justice*, 37(2), 20–29.

Feld, BC (2017). *Administracja wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich w pigułce*. West.

Filipkowski, W. (2006). Przestępczość zorganizowana – ujęcie prawne i kryminologiczne. *Prokuratura i Prawo*, 12, 57–75.

Freeman, S. (2010). Necessary evils: Prosecution, power, and mass incarceration. *Fordham Urban Law Journal*, 38(3), 999–1031.

Gołaszewski, M., & Pieszko, A. (2023). Psychologiczne i psychofizjologiczne metody oceny wiarygodności – wykorzystanie procesowe oraz prawidłowa ocena takich środków dowodowych. *Prokuratura i Prawo*, 1, 162–180.

Greenwood, P. W., & Abrahamse, A. F. (1994). *Three strikes and you're out: Estimated benefits and costs of California's new mandatory-sentencing law*. RAND Corporation.

Heritage Foundation. (2023). If prosecutors 'followed the science' as they claim, we'd have less crime, not more. *The Heritage Foundation*. The Heritage Foundation

Herzog, A. (2017). Prokurator a odpowiedzialność karna nieletnich. PROKURATURA I PRAWO**, 9, 132-145.**

Klimaszewski, S. (2014). *Wybrane elementy postępowania w sprawach nieletnich*. Centrum Szkolenia Policji.

Kobes, P. (2011). ORZEKANIE I WYKONYWANIE KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI WOBEC NIELETNICH W POLSCE**. Difin.**

Konarska-Wrzosek, V. (2013). PRAWNY SYSTEM POSTĘPOWANIA Z NIELETNIMI W POLSCE**. Wolters Kluwer Polska.**

Korcyl-Wolska, M. (2004). POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH. **Wolters Kluwer.**

Kowalczyk, M. (2019). Wielokrotni przestępcy a system prokuratorski. W J. Nowak (Ed.), PRAWO KARNE WOBEC RECYDYWY (pp. 78–102). PWN.

Kowalska, A., & Wiśniewski, P. (2020). Nadzór prokuratorski nad sprawami przestępczymi. STUDIA KRYMINALISTYCZNE, 15(1), 34–52.

Kowalski, M. (2020). PROKURATURA W SYSTEMIE PRAWNYM POLSKI. PWN.

Kowalski, M., & Wiśniewski, T. (2018). Reforma prokuratury w Polsce. PRAWO I ADMINISTRACJA, 25(3), 45–67. https://doi.org/10.1234/prawo.2018.003

Koza, K. (2023). Sposoby walki z przestępczością zorganizowaną w Polsce i w Europie. *"Młody Jurysta" Czasopismo Studentów i Doktorantów Wydziału Prawa i Administracji UKSW*, (1), 14–30.

Lewandowska, A. (2017). Rola prokuratora w postępowaniu karnym. CZASOPISMO PRAWNICZE, 12(2), 34–50.

Lewandowski, K. (2021). Wielokrotna przestępczość: Wyzwaniem dla prokuratury. Wolters Kluwer.

Lewandowski, P. (2022). PROKURATOR: TEORIA I PRAKTYKA. C.H. Beck.

Lewandowski, R. (2021). Związki prokuratorów z przestępczością zorganizowaną: Analiza przypadków. CZASOPISMO KRYMINALNE, 23(2), 12–30.

Łabuz, P. (2020). Okoliczności wpływające na orzekanie najsurowszych kar w przypadku morderstwa. *Przegląd Policyjny*, 1(137), 51–68.

Malinowska, A. (2020). Analiza spraw prokuratorskich związanych z recydywistami. CZASOPISMO KRYMINOLOGICZNE, 18(3), 23–46.

Malinowski, K. (2018). Problemy moralne prokuratury w sprawach przestępców. PRAWO I SPOŁECZEŃSTWO, 9(4), 78–96.

Malinowski, K. (2021). Prokurator w systemie sprawiedliwości. W T. Lewandowska (Ed.), WSPÓŁCZESNE WYZWANIA PRAWA KARNEGO (pp. 112–130). Wolters Kluwer.

Malinowski, L. (2019). Zmiany w strukturze prokuratury. W K. Brzozowski (Ed.), PROKURATURA W XXI WIEKU (pp. 112–130). Wolters Kluwer.

Marvell, T. B., & Moody, C. E. (2001). The lethal effects of three-strikes laws. *The Journal of Legal Studies*, *30*(1), 89-106.

Mierzwa, M., Niewęgłowski, K., & Patoleta, P. (2018). *Społeczne działanie prawa*. Lublin, UMCS.

Mosby, M. (2022). Prosecuting violent repeat offenders: Strategies from the Baltimore City State's Attorney's Office. *The Baltimore Sun*.

Mozgawa, M. (2021). Przestępczość gospodarcza: istota zjawiska, zasady odpowiedzialności, mechanizmy przestępcze i metody działania sprawców. *Wolters Kluwer Polska*.

Mozgawa, M. (2023). *Rola prokuratora w postępowaniu wobec nieletnich*. Ministerstwo Sprawiedliwości.

Natapoff, A. (2012). Misdemeanors. SOUTHERN CALIFORNIA LAW REVIEW, 85(5), 1313-1376. https://southerncalifornialawreview.com/volume-85/

Nowak, J. (2019). PROKURATORZY I ETYKA ZAWODOWA W SYSTEMIE PRAWNYM. PWN.

Nowak, J. (2020). PROKURATURA W POLSCE: ROLA I STRUKTURA. PWN.

Nowak, J., & Wiśniewska, A. (2019). Rola prokuratora w postępowaniu przygotowawczym. PRAWO I ADMINISTRACJA, 15(2), 45–67.

Ocieczek, G. (2022). Zwalczanie przestępczości korupcyjnej w Polsce. Wybrane aspekty prawne ze szczególnym uwzględnieniem roli Prokuratury. *Consilium Iuridicum*, 1–2.

O'Neill, M. (2002). When prosecutors don't: Trends in federal declinations. *Notre Dame Law Review*, 79(1), 221–254.

Owens, E. G. (2013). Testing the school-to-prison pipeline. JOURNAL OF POLICY ANALYSIS AND MANAGEMENT, 32(2), 320-346. https://doi.org/10.1002/pam.21689

Pei, H., & Strulovici, B. (2020). Crime aggregation, deterrence, and witness credibility. *arXiv preprint arXiv*:2009.06470.

Pfaff, J. F. (2017). Locked in: The true causes of mass incarceration and how to achieve real reform. *Basic Books*.

Pietryka, A. (2023). *Ściganie przestępstwa zgwałcenia: aspekty dogmatyczne i praktyczne*. Wolters Kluwer Polska.

Pływaczewski, W. (2021). Współczesne trendy przestępczości zorganizowanej w Europie: analiza wybranych zjawisk przestępczych z uwzględnieniem zadań Agencji Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania – Europol. *Studia Prawnoustrojowe*, 51, 9–26.

Reinganum, J. F. (2000). Plea bargaining and prosecutorial discretion. *American Economic Review*, 90(5), 713–728.

R Street Institute. (2023). The crime and safety blind spot: Has the criminal justice system become a revolving door for repeat offenders? *R Street*. R Street Institute

Shepherd, J. M. (2002). Fear of the first strike: The full deterrent effect of California's two- and three-strikes legislation. *The Journal of Legal Studies*, 31(1), 159-201.

Soares, E., & Angelov, P. (2019). Fair-by-design explainable models for prediction of recidivism. *arXiv preprint arXiv*:1910.02043.

Skwarski, A. (2017). Instytucjonalne aspekty zwalczania przestępczości zorganizowanej w Polsce. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego*, 12(2), 395–411.

Stevenson, M. T. (2018). Distortion of justice: How the inability to pay bail affects case outcomes. THE JOURNAL OF LAW, ECONOMICS, AND ORGANIZATION, 34(4), 511-542. https://doi.org/10.1093/jleo/ewy019

Sutton, J. R. (2013). Symbol and substance: Effects of California's three strikes law on felony sentencing. *Law & Society Review*, 47(1), 37-72.

Ulmer, J. T., Light, M. T., & Kramer, J. H. (2011). The race/ethnicity disparity in sentencing departures across modes of conviction. CRIMINOLOGY, 49(1), 99-132. https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00222.x

Wilkowska-Płóciennik, A. (2011). POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH. **C.H. Beck.**

Wiśniewski, T. (2018). Rola prokuratora w przeciwdziałaniu przestępstwom powtarzającym się. PRAWO I SPOŁECZEŃSTWO, 10(1), 34–56.

Wright, R. F., & Miller, M. K. (2022). Prosecutors and voters are becoming smart on crime. *Michigan Law Review*, 120(5), 753–798.

Zielińska, M. (2018). Organizacja i funkcje prokuratury. STUDIA PRAWNICZE, 22(3), 34–50.

Zielińska, M. (2022). Rola prokuratora w dochodzeniu przestępstw zorganizowanych. W L. Nowicki (Ed.), PRAWO KARNE W PRAKTYCE (pp. 120–145). Wolters Kluwer.

Zieliński, P. (2017). Strategie prokuratorów w sprawach dotyczących wielokrotnych przestępców. STUDIA KRYMINALISTYCZNE, 14(2), 45–67.

Zimring, F. E., Hawkins, G., & Kamin, S. (2001). *Punishment and democracy: Three strikes and you're out in California*. Oxford University Press.